

BOSSCHE BIJDRAGEN

BOUWSTOFFEN VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET BISKOP 's-HERTOGENBOSCH

ONDER REDACTIE VAN

A. FRENKEN
DR. TH. GOOSSENS
H. HENS

DEEL XXI

1951—1953

DRUKKERIJ INSTITUUT VOOR DOOFSTOMMEN, ST. MICHIELSGESTEL

I N H O U D :

Van Alphen en de Kerkelijke Aangelegenheden tijdens de regering van Koning Lodewijk Napoleon door A. M. Frenken, pr.	blz. 1
Van Alphen tijdens de Napoleontische troebelen door A. M. Frenken, pr.	blz. 13
De laatste Canis te Nijmegen door J. Barten, S.J.	blz. 47
Besluiten van de Raad van State betrekking hebbende op Kerkelijke zaken in de Meijerij van 's-Hertogenbosch (1648—1794) door F. van Hoeck, S.J.	blz. 52
Attestatiën betreffende de vrijstelling van accijnsen voor de kanunniken, dienaren van het kapittel, schoolrectoren, docenten en zangers te 's-Hertogenbosch in 1595 door Dr. M. A. Nauwelaerts	blz. 101
De Privilegiebrieven der Abdij Binderen door A. M. Frenken, pr.	blz. 116
Verslagen over het Vicariaat 's-Hertogenbosch bij de H. Stoel, ingediend door de Apostolische Vicarissen over 1797, 1804, 1814 door M. v. d. Ven, pr.	blz. 130
Jurisdictie over de Meijerijse kapellen in het land van Ravenstein door A. Munsters M.S.C.	blz. 162
Inventaris van het Archief der Minderbroeders te Megen door P. David de Kok O.F.M.	blz. 167
Van Alphen en de Kerkelijke Toestand te 's-Hertogenbosch door A. M. Frenken pr.	blz. 199
Een Primus van Leuven te Haren en Megen door Fr. Theodardus	blz. 251
De Familie van Mr. Leonardus van Schijndel, pastoor van de Sinte Catharina te 's-Hertogenbosch door B. v. S.	blz. 255
Henricus Hurkmans, Pastoor van Leende 1694—1723, en de Strijd om de Bediening van enige Parochies in het Bossche Vicariaat door A. M. Frenken, pr.	blz. 260

Van Alphen en de Kerkelijke Aangelegenheden tijdens de regering van Koning Lodewijk Napoleon

door

A. M. FRENKEN, pr.

Toen Lodewijk Napoleon in 1806 koning van Holland werd, koesterden de Katholieken, en vooral hun geestelijke leiders, niet zonder reden de hoop, dat het openbaar Katholiek leven onder de regering van de Katholieke vorst hoger zou gaan opbloeien, zoals hem bij gelegenheid zijner troonsbestijging in menigerlei toespraak werd te kennen gegeven.

In een brief van 8 Juni 1806, enkele dagen vóórdat de Koning te 's Hage arriveren zou, deelt H. F. Ten Hulscher, aartspriester van Holland en Zeeland, aan Van Alphen mede, dat men hem „van goederhand” gewaarschuwd heeft, om bij de komst van de Franse prins „een compliment te gaan maken en Hoogstdezelfen de bescherming van onsen godsdienst en kerken te beveelen”. Hij is van mening, „dat zoo oyt, althans nu zeeker de overeenkomst van allen, die in eenig kerkelijk gezag gesteld zijn, nodig is”. Hij vraagt hierover het advies van Van Alphen en indien deze „het voorgestelde nodig of geschikt achten mogte”, hem te melden „hoedanig hetzelfde dan best uyt te voeren zou zijn”. 1)

Uit de verdere correspondentie hierover blijkt, dat Van Alphen hem de raad gaf zich bij de Koning te laten introduceren door Mgr. van Velde de Melroy en in zijn aanspraak tot Z.M. niet in bijzonderheden te treden over de toestand der Katholieken in het verleden, om de Protestanten niet te stoten, waarmede Ten Hulscher het volkomen eens was. 2) Ook was deze beducht voor woelingen der Jansenisten.

Verbeeld u eens, schreef hij op Zaterdag 14 Juni vanuit Amsterdam, dat de bekende Grégoire, de schismatieke ex-bisschop, die drie jaren geleden een bezoek bracht aan zijn Jansenistische broeders hier te lande en alle moeite deed en nog doet om „de twee partijen der Catholijken” te verenigen, of een andere soortgelijke knaap eens met de Koning mede kwam! Scherp liet Ten Hulscher zich uit over Mgr. van Velde de Melroy, die op eigen gelegenheid bij Z.M. op audientie wilde gaan. 3) „Onvergeeflijk” vond hij het, dat de Graafse Heer 4) „zoo alleene werkt en niemand der anderen, die benevens hem in gezag zijn gesteld, niet eens kennis geeft van zulke ondernemingen”; verder nog schreef hij: „Of die man hier alleen zoekt te regeeren, dan wel of hij, trots op zijn episcopaal character, anderen, die met hem daarin niet gelijk staan, niet telt, weet ik niet. Maar hoe het zij, ik laat mij door die Heer, schoon hij het misschien wel zou zoeken, geene wetten voorschrijven en ik ben van sin om morgen van hier op reis naar Leyden en Maandag naar den Haag te gaan om, als het mij gelukken mag, op Dingsdag of Woensdag, zoowel als de Graafsche Heer, mijn compliment bij Z.M. af te leggen”.

De Koning kwam eerst Woensdag 18 Juni te 's Hage aan. Mgr. van Velde de Melroy, die daar al sinds een week aanwezig was, begaf zich reeds 's anderendaags ter audientie in gezelschap van de Franse ambassadeur, die hem per rijtuig naar het paleis bracht. De Koning — aldus Consgen in een brief aan Van Alphen — „hoorde zeer gracieuselijk het clijn compliment en, Z.Hoogw. kennende, vroegde zeffens, oft nog in Grave was residerende”. De Koningin „was alderlieftalligst en thoonde veel genoeg in een R.C. Bisschop alhier te zien”. Op uitnodiging van de Grootmeester van het Hof had Monseigneur zelfs de eer op Zondag 22 Juni 's morgens om 9 uur de hofkapel te mogen inzegenen. Na deze plechtigheid werden de Koning en Koningin en de jonge prins aan de hand des Konings pontificaliter door hem 'ter kapel ingehaald. Monseigneur hield alsdan een korte toespraak en begon vervolgens de H. Mis, waaronder Hunne Majesteiten voortdurend geknield bleven. 5)

Maandag 23 Juni werd de „solemneele entrée” des Konings te

's Hage gevierd. Twee dagen later ging Ten Hulscher, vergezeld van de landdekens Brouwer, pastoor te Haarlem, Ocke te Leiden, Vredevelt te Rotterdam, Van der Sluys te 's Hage en nog vier andere priesters, ⁶⁾ Zijne Majesteit ten huize „in Het Bosch” verwelkomen. Daar ontmoette hij Mgr. van Velde de M., „zittende tussen een zwerm van Haagsche predikanten”. Monseigneur en Ten Hulscher c.s. werden tegelijk bij de Koning toegelaten, nog vóór de Haagsche predikanten, hetgeen Ten Hulscher verwonderde, maar nog méér verwonderde het hem, dat Monseigneur ongevraagd „den post van Mercurius” waarnam, d.i. hem en zijn gezelschap aan Z.M. voorstelde. „Ik liet hem begaan” — schrijft de aartspriester 29 Juni aan Van Alphen — „en zonder mij aan dat alles te storen, maakte ik mijn compliment, zoo goed en kwaad als ik konde, en had ten minsten dit genoeg, dat Z.M. mij bereidwillig aanhoorde en veel deel in onse gelukwensching scheen te nemen, ⁷⁾ zoodat, al wilde ook de Graafsche Heer als spion dienen van het gepasseerde, ⁸⁾ (hij) niets anders zal kunnen zeggen, als dat ik een gematigd compliment heb afgelegd en minzaam ontvangen ben”. ⁹⁾

Van Alphen en Van Dongen hadden hun opwachting bij de Koning reeds gemaakt, toen deze op weg naar Den Haag op 17 Juni te Breda vertoefde. Toch brachten zij hem op 17 Juli nog een officieel bezoek in Den Haag, begeleid van A. E. Borret, die als commissaris van Mgr. de Méan de districten Megen en Ravenstein bestuurde, Ant. van Gils, president van Herlaer, Adr. Oomen, president van het seminarie te Breda en J. Hoogaerts, plebaan en deken van 's Bosch. Van Gils, die best van allen de Franse taal machtig was (in 1795 verbleef hij een tijd lang in Frankrijk) voerde op verlangen van Van Alphen het woord. Volgens het eigen getuigenis van Van Gils beantwoordde de Koning hem allerhoeffelijkst. ¹⁰⁾

Ook Van Alphen getuigt in zijn geschriften meermalen van 's Konings goedheid en welwillendheid. Toch heeft Lodewijks regering de Katholieken niet gebracht wat zij er van verhoopten. Méér dan aan de kortstondigheid van zijn koningschap, is de oorzaak daarvan toe te schrijven aan het feit, dat hij zich in zijn

bestuur door bijna uitsluitend niet-Katholieken liet ter zijde staan. ¹¹⁾

De koninklijke besluiten aangaande de competentien der Brabantse geestelijken wekten al dadelijk groot wantrouwen ; zo ook de plannen ener nieuwe kerkregeling.

Om die plannen ten uitvoer te brengen, zou overeenkomstig het koninklijk decreet van 2 Augustus 1808, door G. A. baron van der Capellen, minister van eredienst en binnenlandse zaken, een z.g. consulerende commissie ingesteld worden, welke door hem geraadpleegd zou worden tot regeling van de R.K. Eredienst. De heer J. B. Verheyen, staatsraad en lid van het Wetgevend Lichaam, zond aan Van Alphen op 28 Januari 1809 uit Amsterdam bericht, dat hij door Zijne Excellentie aangezocht was om in die commissie zitting te nemen en dat ook Van Alphen dergelijk aanzoek ontvangen zou ; als leden der commissie zouden waarschijnlijk verder nog uitgenodigd worden H. F. Ten Hulscher, aarts-priester van Holland en Zeeland, J. W. A. Muller, pastoor te Deventer, J. Stafford, pastoor te Haarlem, J. H. Lexius, oud-professor van Warmond (pastoor aan 't Kalf), P. J. Bertrand en J. Cramer, beiden aalmoezeniers des Konings, en de heer Hettema, lid van het Hoog Nationaal Gerechtshof. ¹²⁾

Van Alphen, die elke inmenging van de Staat in zuiver kerkelijke aangelegenheden steeds scherp veroordeelde, stond zeer sceptisch tegenover de plannen van het gouvernement inzake de nieuwe kerkregeling en had bijgevolg ook zeer weinig fiducia in de consulerende commissie, welke zou ingesteld worden. Daar deze evenwel krachtens haar benaming slechts raad, advies of voorlichting zou hebben te geven, wilde hij het lidmaatschap daarvan toch niet à priori afkeuren ; de taak der commissie zou wel uiterst kritiek, maar misschien toch niet geheel onmogelijk zijn, dacht hij.

Op een of andere manier ¹³⁾ schijnt het de Minister duidelijk geworden te zijn, dat zijn eventuele voorstellen tot kerkregeling meteen bij de Bossche vicaris als commissielid op hevig verzet zouden stuiten. Hij zocht daarom in plaats van hem een ander commissielid, een buigzamer sujet, en vond dit in de Bossche

plebaan en deken J. Hoogaerts.

De commissie werd bij missive van de Minister, d.d. 25 Febr. 1809, samengesteld en bestond uit acht priesters plus één leek, nl. Ten Hulscher, Stafford, Muller, Lexius, Bertrand, Cramer, Hoogaerts, allen hiervoren reeds vermeld, B. Roes, pastoor te Arnhem, en de ook reeds vermelde leek J. B. Verheyen. Zij hield haar eerste vergadering op 14 Maart d.a.v. te Amsterdam in het lokaal der bureaux van het Ministerie van Eredienst. ¹⁴⁾ Bij afwezigheid van de minister werd zij alsdan geïnstalleerd door de secretaris-generaal, die een ministeriële Nota voorlas, behelzende de punten, waarover de commissie zou hebben te beraadslagen. In het kort waren het deze: 1° de verdeling van het rijk in „kerkelijke ressorten” (diocesen, dekenaten en parochiën) en de benoeming der geestelijken, waarbij het gouvernement op een of andere wijze iets te zeggen moest hebben, vooral bij de benoeming der voornaamste overheden; 2° de opleiding der toekomstige geestelijken (kweekscholen, seminariën enz.); 3° hoe de reguliere parochiegeestelijken door seculieren zouden te vervangen zijn en welke „arrangementen” raadzaam zouden zijn ten aanzien der nog bestaande kloosters; 4° samenstelling van een reglement op het bestuur van kerken, kerkgoederen en fondsen; 5° of een vereniging der Jansenisten met de Rooms Katholieken nuttig en uitvoerbaar zou zijn; 6° wijziging der feest- en vastendagen. ¹⁵⁾ Vervolgens werd ter zelfde vergadering Stafford, als oudste, tot voorzitter der commissie en Muller, als jongste, tot secretaris gekozen.

Nog diezelfde dag zond Hoogaerts een resumé van het verhandelde aan Van Alphen. ¹⁶⁾ 's Anderen daags schreef hij hem weer een brief. Deze luidde: ¹⁷⁾

Amsterdam den 15 Maart 1809

Hoogwaardigste Heer!

Men vertelt hier als zeker, dat door Napoleon het Groothertogdom van Berg ¹⁸⁾ gegeven is aan den kroonprins van Holland.

De Heer Muller, pastoor van Deventer, heeft van den Koning, wanneer Hoogstdezelve zich aldaar bevond, een zeer schone goude snuifdoos present gekregen, als over zijn gedrag bijzonderlijk tevreden zijnde.

Hiernevens een copy van de Nota ¹⁹⁾; gelieft uwe bemerkingen, alsmede die van mijn Heer van Gils, mij van tijd tot tijd te suppediteeren. ²⁰⁾

In de commissie van het eerste point zijn benoemd Muller, Lexius en ik: wegens de verdeeling in kerkelijke ressorten, als diocesen, dekenaten, parochiën. In de commissie voor de kweekscholen, seminariën etc. zijn Verheyen, Ten Hulscher en ik. In de commissie wegens de kloosters en kloosterlingen Lexius, Muller en ik. In de commissie wegens het bestuur der kerken en goederen Lexius, Cramer, Bertrand. In de commissie wegens de Jansenisten Stafford, Cramer, Bertrand. Item wegens de feest- en vastendagen.

Mits de Koning niet hier is, en denkelijk niet dan in de Goede week te Utrecht zal komen, wilt men mij mede overhalen, om hier te blijven, maar heb ronduit geantwoord, dat ik het niet doen zal.

De pastoor van Deventer heeft provisionaal den Paaschtijd verlengt. ²¹⁾ — De Nuntius is nog niet vertrokken, edoch blijft nog altijd in zijn vorig voornemen. ²²⁾

Ik behoefte UHoogw. het onaangename en netelige mijner zending niet uit te leggen. Ondertusschen ik houde mij aan UHoogwaarde's gezegde: „Si sim necessarius” etc. ²³⁾

Blijve met alle hoogachtinge, Hoogw. Heer,

UHoogw. onderdanigste dienaar
J. Hoogaerts.

De brief maakt de indruk in grote haast of gejaagdheid geschreven te zijn. Wellicht was de schrijver onder het hanteren der pen wat zenuwachtig, daar hij zeer goed zal begrepen hebben, dat de inhoud der ministeriële Nota de vicaris in hoge mate ontstemmen zou. Toen Hoogaerts drie dagen later van Amsterdam naar huis zou gaan en aan de vicaris mondeling rapport zou gaan uitbrengen, gaf Ten Hulscher hem een brief voor de vicaris mede, niet zozeer om hem enig nieuws aangaande de commissie te melden — wat Hoogaerts hem immers beter mondeling kon mededelen —, als wel om, gelijk Ten Hulscher zelf schrijft, de vicaris van zijn respect te verzekeren. Duchtte Hoogaerts misschien Van Alphen onder ogen te komen wegens de aanvaarding der ministeriële Nota en had hij Ten Hulscher verzocht hem een vriendelijke brief mede te geven, om daardoor de vicaris wat

beter te stemmen? Hoe dit zij, het ontbrak Van Alphen niet aan vriendschapsbetuiging en erkenning van de kant der consulerende commissie. Ten Hulscher schreef : ²⁴⁾

Hoogwaardigste Heer,

Om UwHoogw. van mijn respect te verzekeren, heb ik de vrijheid genomen, mijnheer den Deken ²⁵⁾ met deesen te belasten. Het smert mij, dat ZijnEerw. zoozeer gepresseert was om te moeten zo spoedig retourneren door de omstandigheid van den tijd, waarin wij zijn. Anders had ik gaarne gewenscht, dat ZijnEerw. zig mede had kunnen vertonen in de audientie, die wij eerstdaags bij het retour van den Koning hopen te hebben en waaraan allen luyster bijgezet behoorde te worden, om onse partij niet toe te geeven. Jammer is het, dat wij den braven Roes niet bij ons hebben mogen zien; dan ik vertrouwd, dat de Heere zijn lot oneindig verbetert zal hebben. ²⁶⁾

Rakende de deliberation, die onder ons tot nu toe gehouden zijn, kan ik UwHoogw. verzeeken, dat de beste harmonie onder ons plaats heeft. Wij zijn het alle eens in de hoofdpunten, die ons voorgesteld zijn. Het stuk van de Jansenisten hebben wij alle geadviseert, dat te Romen behoort. Dat van de weinige kloosters, die er nog overig zijn in ons koninkrijk, meenen wij te insteren dat behouden mogen blijven onder billijke voorwaarden, even gelijk de religieusen, die in functie zijn of te eniger tijd mogen komen. Met één woord, hoe moeylijk ook de taak moge zijn, die ons opgelegd is, vertrouwen wij, dat de Goddelijke Herder onser zielen in ons zijne beloften mag voltrekken, die Hij zijne apostelen gedaan heeft: „Dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt contradicere adversarii vestri”, ten welken eynde wij nedèrig de gebeden van UweHoogw. en van alle braven verzoeken. Voor het overige mij wegens andere bijzonderheden refererende aan het mondeling rapport, dat ZijnEerw. de heer Deken doen zal, noem ik mij inmiddels met ware hoogachting, Hoogwaardigste Heer,

UweHoogw. onderd. dienaar
H. F. ten Hulscher, aartspr.

Amsterdam, 18 Maart 1809.

Hoogaerts kwam op 20 Maart thuis en begaf zich 's anderendaags naar Herlaer en van daar in gezelschap van Van Gils naar Schijndel. Daar zal hij dan de vicaris rapport hebben uitgebracht en hem waarschijnlijk tevens een afschrift overhandigd hebben van een brief, welke door Stafford, Cramer en Lexius op 15

Maart was opgesteld om de Paus van het bestaan der consulende commissie in kennis te stellen. Wel schijnt Van Alphen de opinie van Van Gils, volgens wien Hoogaerts als lid der commissie behoorde te bedanken, niet gedeeld te hebben, maar hij toonde zich toch heel zeker zeer ontevreden niet alleen over de ministeriële Nota, maar ook, en zelfs vooral, over die brief der commissie aan de H. Vader, niet om hetgeen er in stond, doch om wat er niet in stond. ²⁷⁾ Met geen enkel woord werd daarin gerept over de punten der Nota, en juist die punten waren het, welke de commissie allernoodzakelijkst aan het oordeel van de H. Vader had moeten onderwerpen. Laten wij Van Alphen zelf aan het woord, die een dag of wat later navolgende kritiek leverde: ²⁸⁾

Tum ipsa natura rei et negotium, de quo agitur, tum reverentia Vicario J. Chr. in terris debita, imperiose exigere videntur, ut semota omni ob- et subreptione candide et sincere cum S. Sede agatur, in quibus litterae, de quibus agitur, omnino deficere videntur.

Quamdiu finis instituendae commissionis latebat, supponi poterat, Regem, qui ab acatholico suo Cultus Ministro elucidari non poterat, e clero catholico nonnullos convocasse eo animo, ut ab iis instrueretur super iis, quae ad religionem catholicam pertinent, ne ignoranter ederet statuta, religioni catholicae contraria. Sed simul ac unicuique commissionis membro porrecta est Nota, finis commissionis convocatae et institutae mysterium amplius non fuit; quod mysterium amplius et clarius manifestatum est per traditam commissioni instructionem Ministri Cultus. ²⁹⁾

Puncta igitur Notae et potestas, quae Ministro Cultus in sua instructione a Rege data est relative ad ipsam religionem et Ecclesiae nostrae disciplinam, ante omnia nitide, clare et succincte in litteris exponenda erant. Haec si candide et sincere exposita fuissent, facile S. Sanctitas percipere potuisset, scopum hujus convocationis non tam esse libertatem religionis et ecclesiae nostrae vindicare, quam sub specioso libertatis religionis titulo redigere in servitutem, sub qua fere per totam Europam misere gemit ecclesia.

Uti ex porrecta Nota liquet, commissio de rebus, quae religionem et ecclesiae constitutionem et disciplinam spectant, de rebus summi momenti et quae privative ad potestatem ecclesiasticam pertinent, deliberare, judicare et sua desuper sensa proferre debet. Constituit proin commissio conventum quemdam ecclesiasti-

cum, qui ut legitimus sit et sub nomine conciliabuli non veniat, a legitima potestate convocatus sit oportet. Commissio proin non mere notificanda, sed cum fine omnibusque circumstantiis nitide exposita, Suae Sanctitati approbanda vel improbanda, offerri debuerat. In casu vero approbationis supplicandum fuerat pro necessaria facultate et potestate legitima, quae a nullo mortali obtineri potest, nisi a Summo Pontifice, de cuius re agitur.

Nec objici potest, commissionem non esse conventum ecclesiasticum, sed merum personarum aggregatum, in consilium et ad consulendum a Rege convocatum. Quamvis enim commissio certo *legitimum* ecclesiasticum conventum non constituat, attamen pro conventu ecclesiastico Romano Catholico a Rege reputabitur, qui in vim consilii sibi a commissione dati — — si consilium faveret ejus operationibus umquam — — procedat ad decreta sua *definitiva* in materia religionis et disciplinae ecclesiae.

Quod commissio sit mere *consulens*, illam, salvo meliori, non justificat. An salva conscientia quis influere potest, ut potestas incompetens invadat jura potestatis legitimaе et a Deo ipso immediate constitutae, ipsique decreta definitiva obtrudat in materia, in qua illegitima illa potestas a potestate legitima statuta accipere et benigne suscipere debet? Si quae potestas incompetens invadere statuisset legitima jura patris cujusdam familiae eique obtrudere vellet etiam sub specioso boni familiae titulo, in praedictum et destructionem autoritatis paternae suas leges atque decreta definitiva quoad oeconomiam et familiae administrationem, quae privative ad patrem-familiam spectant, — si potestas illa illegitima, etiam sub specioso boni familiae titulo, in consilium vocaret filios praesuppositi illius patrisfamilias, — si filii illi deferrent potestati illi illegitimaе, commissionemque acceptantes patri suo mere notificarent munus, sibi a potestate illegitima injunctum, unacum promissione se datos patri, quod ei competit, nullo patris consensu muniti aut potestate instructi, — an filii illi filiali suo debito satisfecisse censerentur? an non iudices patris paternaeque potestatis haberentur? an non rei laesae paternae potestatis judicarentur? Aliud sit exemplum, si Summus Pontifex auctoritate sua quaedam statuta pro regno Hollandiae, concerentia administrationem civilem, definitive edere vellet et ne quid constitutioni regni contrarium statuatur, in consilium vocaret quosdam Regis Hollandiae subditos, Romae degentes, hique sine Regis consensu nulloque Regis mandato instructi, id munus acceptantes, mere Regi intimarent tcommissionem a Pontifice sibi demandatam, unacum assecuratione se daturum Regi, quod ipsi competit. ³⁰⁾

Zeker zal Van Alphen het wel wenselijk geacht hebben, dat hij van de verdere handelingen der commissie zo goed mogelijk door Hoogaerts op de hoogte werd gehouden. Deze zond hem dan ook op 3 Juni een brief ter inzage, waarin Lexius hem o.a. schreef over de audientie, welke hij en Stafford, Ten Hulscher en Cramer te Amsterdam bij de oKning hadden op Zondagavond 28 Mei. ³¹⁾ Tevens vroeg Hoogaerts alsdan aan Van Alphen: „Gelieft aan mijn Heer van Gils nog eens te verzoeken, dat hij toch op mijne korte schets, die ik hem vóór mijne ziekte gegeven heb, zijne reflexiën make en dezelve uitbreide. ³²⁾ Ik heb er hem al eens en andermaal over gesproken, maar hij schijnt daarin wat huiverig te zijn; waarom kan ik juist niet denken”. ³³⁾

Toch zal hij wel vermoed hebben, dat Van Gils uit principief liefst niets meer met het werk der commissie te doen wilde hebben. ³⁴⁾

In een generaal rapport van 26 October 1809 legde de commissie, althans de meerderheid daarvan, het resultaat van haar werkzaamheden aangaande de regeling der kerkelijke aangelegenheden neer. Consgen schreef uit Amsterdam 4 November d.a.v. aan Van Alphen, ³⁵⁾ „van ter zijde” vernomen te hebben, dat de Koning het rapport had goedgekeurd en hij voegde er bij: „God geve, dat het goed uitwerkzel heeft!” ³⁶⁾

Het is mogelijk, dat de Koning zijn persoonlijke tevredenheid over het rapport betuigde, maar zeker gaf hij er geen definitieve goedkeuring aan. Minister Van der Capellen kon zich volstrekt niet met de zienswijze der commissie verenigen, zoals uitvoerig wordt uiteengezet door Albers, naar wie wij ook verwijzen voor wat de latere werkzaamheden der commissie betreft. ³⁷⁾

Intussen mag men veilig aannemen, dat Van Alphen ook van het verdere werk der commissie wel geen hoge verwachtingen zal gekoesterd hebben.

NOTEN.

¹⁾ Deze brief met nog andere brieven van Ten Hulscher aan v. Alphen over de aankomst en verwelcoming des Konings ligt in *Coll. IV.*

²⁾ De Protestanten toonden zich zeer ontevreden over de benoeming van de Katholieke vorst. „Het murmuur onder de Gereformeerden is op den hoogsten top”, schreef F. A. Consgen, secretaris van Mgr. v. Velde de Melroy,

17 Juni aan de Bössche deken Hoogaerts en op 22 Juni aan v. Alphen: „Het is ongelooflijk, hoe (opgewonden) de gereformeerde gemoederen zijn”; *Coll. IV.*

³⁾ Het schijnt, dat Mgr. v. Velde de M. nog al bezorgd was voor het hooghouden zijner bisschoppelijke waardigheid. Toen het in 1807 ging over de toelage der geestelijken in Brabant, wilde hij wel „gemeene zaak maken” met de apostolische vicarissen v. Alphen en v. Dongen, doch niet met de commissaris Borret, die slechts een gesubdelegeerde jurisdictie had, want „dit liet zijn character niet toe”, schreef Consgen 27 Maart 1807 aan v. Alphen (*Coll. III, doss. II*). Ook was Mgr. v. Velde de M. de religieuzen in de Hollandse Missie goed gezind en ook dit kon Ten Hulscher niet goed van hem uitstaan.

⁴⁾ Mgr. v. Velde de M. verbleef veeltijds te Grave.

⁵⁾ Brieven van Consgen aan v. Alphen in *Coll. IV.*

⁶⁾ De Franse Carmeliet (waarschijnlijk de hofpredikant Hub. Nicou, O.Carm.) en diens kapelaan en de twee kapelaans van de pastoor (waarschijnlijk van pastoor v. d. Sluys te 's Hage).

⁷⁾ Zie de toespraak van Ten Hulscher en het antwoord des Konings in *Bijdr. bisd. Haarlem* dl. 59 p. 133, 134.

⁸⁾ In de veronderstelling dat de Graafse Heer als spion had willen dienen.

⁹⁾ Verder keurde Ten Hulscher in dezelfde brief het af, dat v. Velde de M. „aan zijne weinige onderhoorigen” reeds openbare gebeden voor de Koning had voorgeschreven, zonder overleg met de andere kerkvoogden. Hij vond het optreden van Monseigneur aanmatigend en spotte: „Trouwens, het overschot van het gewezen bisdom van Roermond is ook zoo klein, dat er Holland en Zeeland nog wel bij zou kunnen gevoegt worden”.

¹⁰⁾ Aangaande deze audientie tekende Van Gils in zijn *Ephemerides* slechts aan: „Hora 1a audientia apud Regem, me eloquente; responsio humanissima; 4½ discensus per navem”; vgl. *Allard* p. 115.

¹¹⁾ Tot 8 Mei 1807 had hij slechts één Katholieke minister, nl. J. F. R. v. Hooff, minister van justitie en politie (een naam-Katholiek), daarna géén meer tot 27 Mei 1809, toen A. v. Hugenpoth tot Aerdt minister van justitie en politie werd.

¹²⁾ Brief in *Coll. III, doss. II.*

¹³⁾ Vermoedelijk ten gevolge van de reis, welke pres. v. Gils (mordicus tegenstander der commissie) op verzoek van v. Alphen ondernam, om te vernemen, hoe de voornaamste geestelijken in het land over de zaak dachten, zie *Allard* p. 133—138.

¹⁴⁾ *Bijdr. Bisd. Haarlem* Dl. 48 p. 168.

¹⁵⁾ De ministeriele Nota vindt men in haar geheel bij *Allard* p. 380—382.

¹⁶⁾ Zie zijn brief bij *Allard* p. 138, 139. Hoogaerts logeerde bij de weduwe Koppers op de Brouwersgracht.

¹⁷⁾ *Coll. III, doss. II.*

¹⁸⁾ Door Napoleon in 1806 gevormd uit het hertogdom Berg en Kleef. Hij gaf het aan zijn zwager Murat en in 1809 aan Napoleon Louis, zoon van Koning Lodewijk.

¹⁹⁾ De hiervoren vermelde ministeriële Nota.

²⁰⁾ Van Gils voldeed terstond aan dit verzoek, zie *Allard* p. 140, 144, 382, 383.

²¹⁾ Vermoedelijk wegens zijn werkzaamheden als lid der commissie.

²²⁾ De internuntius Ciamberlani was voornemens naar 's Bosch en Schijndel te gaan.

- 23) Het bekende : „Si sim necessarius, non recuso laborem”.
- 24) *Coll. III, doss. II.*
- 25) Hoogaerts.
- 26) Het commissielid B. Roes was kort te voren overleden. De commissie vroeg om in diens plaats J. v. Engelen, aarts priester van Utrecht, aan te stellen, maar de Minister weigerde dit; *Ephem.*, 4 Juli 1809.
- 27) Een copie van de brief ligt in *Coll. III, doss. II*; men vindt hem gepubliceerd in latijnse text bij Kleijntjens II 291, 292 en in het frans bij Allard p. 142, 143; de aldaar (in de 3e zin) twijfelachtig weergegeven lezing moet luiden : „Appellé au gouvernement... et de répandre sur elle ses faveurs et la munificence roiale”.
- 28) Autografische minuut in *Coll. III, doss. II.*
- 29) Deze instructie is ons niet bekend.
- 30) Het stuk is wellicht niet compleet.
- 31) Lexius schreef daarover : „Wij vier reeden van het huis van den aarts priester na het palijs. Dan, niet lang waren wij daar, of werden binnen gelaten. De heer Stafford deed den aanspraak, die de Koning gulhartig beantwoorde; de verdere inhoud was betrekkelijk onze werkzaamheden en hij sprak effuso corde. Ik denk, dat wij drie quartiers binnen zijn geweest. Wijl de heer Stafford de aanspraak ex capite gedaan heeft, zoo heeft hij die aan Z.M. niet overhandigd”; *Coll. III, doss. II.*
- 32) Hoogaerts had 1 April aan Van Gils een concept-redevoering (conceptum sermonem) ter hand gesteld over het oprichten van scholen, voornamelijk van een philosophicum te Breda (vgl. Albers I 20) en gevraagd of hij daarover eens zijn mening wilde schrijven, doch Van Gils had hem dat niet willen beloven; *Ephem.*, 1 April 1809.
- 33) *Coll. III, doss. II.*
- 34) Wel bleef hij de werkzaamheden der commissie met aandacht volgen; Allard p. 160—163.
- 35) Mgr. v. Velde de M. was daags te voren te Amsterdam aangekomen, na drie dagen (30 Oct.—2 Nov.) ten paleize het Loo bij de koninklijke familie te hebben doorgebracht.
- 36) *Coll. III, doss. II.*
- 37) Albers I 19vv.
-

Van Alphen tijdens de Napoleontische troebelen

door

A. M. FRENKEN, pr.

De troebelen in het Bossche vicariaat tijdens de overheersing van Napoleon I zijn in de twee eerste jaargangen der *Bossche Bijdragen* door wijlen het redactielid Ferd Franssen omstandig beschreven. Enige bijzonderheden betreffende van Alphen zouden wij daaraan willen toevoegen.

In zijn brief van 28 Februari 1810 aan generaal d'Hastrel te 's-Hertogenbosch gaf de vicaris rekenschap van zijn weigering om openbare gebeden (*Domine salvum fac imperatorem* enz.) te doen houden voor Keizer Napoleon. 1) Zijn woord was kalm en eenvoudig, maar tevens vrijmoedig en onbevreesd.

Wel schijnt hij zich bezorgd gemaakt te hebben, dat de geestelijkheid bij het onheil, hetwelk hij voelde naderen, eendrachtig zou blijven, want daags daarna zond hij een briefje aan J. Hoogaerts, deken en plebaan van St. Jan te 's Bosch, waarin hij de hoop uitsprak, dat deze „een goede gelegenheid zal vinden”, om de zakelijke inhoud van zijn schrijven aan de generaal „onder secretesse” mede te delen zowel aan A. van Dongen, vicarius te Breda, als aan Mgr. van Velde de Melroy, oud-bisschop van Roermond. 2) En tegelijk met dat briefje zond hij Hoogaerts „eenige vragen en objectiën”, welke hem waren ingevallen „om éénen weg te houden, die aan u en der anderen haer oordeel onderwerpende”. Bedoelde vragen en objecties, hoewel inderhaast op papier gezet, tonen toch, dat hij de zaak goed overwogen had. Men oordele :

Vr. Waarom zingt men niet ?

Antw. Omdat de conferentie ³⁾ het niet toelaet en eenider sijne wetten moet respecteren, sowel in 't kerkelijke als borgerlijke.

Vr. Verbieden zulks de kerkelijke wetten ?

Antw. Ja, sonder toestemming van het Opperhoofd der Kerke, regarderende zulks de algemeen liturgie.

Obj. De religie gebied te bidden voor eenider.

R. Ja, privaet, maar publiek in de kerkelijke diensten, als bedienaers der Kerke in naam der Kerke, verbied dezelve dat sonder toestemming van 't Opperhoofd.

Obj. Dit sijn ijdele uytvlugten.

R. Gans niet ; de oraties voor Maria Theresia eerteys in Brabant sijn door den Paus voorgeschreven moeten worden. Ook heeft dit weder plaets gehad tussen den Paus en Napoleon in 't concordat.

Obj. Het concordat ziet op alle plaetsen van 't rijk van Napoleon.

R. Neen, maar op die alleen, welke alsdan onder Vrankrijk behoorden.

Obj. Dit is weder eenen ijdel uytvlugt.

R. Gans niet, want voor Italië is een nieuw concordat moeten gemaekt worden. En tot die landen, welke daarna in Vrankrijk sijn ingelijft, is het concordat met tussenkomst der beyde machten ⁴⁾ moeten geextendeert worden ; Vlissingen onder andere kan dienen tot een exempel. ⁵⁾

Obj. Gij hebt gezongen voor den Koning. ⁶⁾

R. Vermeenende die macht niet te hebben en wel voorsiene, wat er stont te gebeuren, hebben wij inteyds de nodige permissie versogt van den Stoel van Rome.

Obj. Het al of niet singen is geen saek, die puur geestelijk is.

R. De natuur der saek bewijst het contrarie en Napoleon zelve heeft dit erkent, tot den Paus zig ten dien eynden wendende.

Obj. In Duytsland heeft men overal gesongen.

R. Wat aldaer geschiet is, is ons onbekent, soals de macht der geestelijke overheyd aldaer. Sijn er plaetsen, daer zulks geschiet, er sijn er ook, daer zulks niet geschiet.

Obj. Door geheel Vrankrijk heeft zulks plaets.

R. Wat juyst door geheel Vrankryck geschiet, is ons hier so niet bekend. Intussen hebben zij aldaer voor zig het concordat.

Obj. Is 't niet te beklagen, dat men om zo eene geringe saek het gouvernement irritere ?

R. De saek, in haer geheel beschout, is niet gering ; de vrijheit en gezag der Kerke hangt daervan af, hetgene desselfs bedienaers maintaineren moeten.

Obj. Het tegenstreven sal onaengenaeme gevolgen hebben en de rust en vrede storen.

R. De bedienaers, getrouw aan hunnen plicht, zullen zig moeten getroosten door de overtuiging van hun gemoed van die zig niet op den hals te hebben gehaelt. De rust zal door het niet-zingen niet gestoord worden, integendeel het zingen zoude de rust storen en de dienaers van den godsdienst buyten alle vertrouwen stellen bij het volk.

Obj. Zij moeten het volk beter onderrigten.

R. Dit is onmogelijk. De gemanifesteerde principes van 't Fransche gouvernement sijn al te seer bekend en kunnen met onse religie en Goddelijke Hiërarchie niet samen meer staen. Hierop zal het eyndelijk moeten neerkomen, wat er dan ook van mag komen. 7)

De botsing tussen gouvernement en kerkelijke hiërarchie, door hem voorzien, zou spoedig volgen. Niet alleen zich zelf, maar ook het gehele vicariaat, priesters en gelovigen, begon hij er meteen op voor te bereiden.

In het vastenmandement, dat hij in die dagen uitvaardigde, koos hij tot onderwerp het verval van geloof en zeden. Na de Schriftuurteksten aangehaald te hebben: „Obedire oportet Deo magis quam hominibus, 8) quia unus est legislator et iudex, qui potest perdere et liberare”, 9) wees hij op het voorbeeld der voorvaderen, die hun plicht deden opzichtens de burgerlijke overheid en tevens het Geloof bewaarden. „Fides haec pretiosa est illa margarita, ad exemplum negotiatoris Evangelii cum omnium omnino rerum charissimarum, eitam ipsius vitae, jactura comparanda et conservanda, si aliter aut obtineri aut conservari non posset”. 10)

Duchtend, dat hem als vicaris de uitoefening zijner jurisdictie door geweld zou onmogelijk gemaakt worden, richtte hij op 5 Maart een schrijven aan al de dekens van het vicariaat, 11) dat hij aldus begint: „In praesenti rerum statu et attentis circumstantiis statuendum duximus et per presentes statuimus sequentia”. Het schrijven bestaat uit 13 punten; in de 9 eerste verleent hij de dekens de bevoegdheid om te dispensereren in sommige huwelijksbeletselen, te absolveren van zekere censuren en enkele andere dergelijke faculteiten meer. De vier laatste punten, waarin

hij mededeelt een plaatsvervanger (provicaris) aangesteld te hebben, laten wij hier volgen.

10°. Ut etiam externo dioecesis regimini et legitimae ministrorum successioni provideatur, unum virum ecclesiasticum ¹²⁾ designavimus et nominavimus, cui ex apostolica concessione et indulto plenam apostolicam nostram commissionem commisimus et communicavimus omnes facultates quasi-ordinarias, a S. Sede nobis concessas, ut hac apostolica commissione hisque facultatibus legitime instructus, dioecesim hanc nostram regat et gubernet, donec haec data commissio per nos revocata et debite intimata fuerit, aut nobis a vivis ablatis per S. Sedem de alio legitimo superiore vicariatu provisum fuerit.

11°. Huic a nobis designatae et nominatae personae omnes fideles, saeculares et ecclesiastici, eadem quam nobis debent reverentiam et obedientiam, etiam districtum decani, quorum facultates a nobis ipsis concessas ampliari et restringere, quinimo ob justas causas penitus revocare poterit.

12°. Vel ex ipsa ratione motiva, quae amplas concessiones, de quibus supra, extorsit, patet, quam necesse sit, ut omnia sub strictissimo secreto, quod omnibus quorum interest sub obedientia nobis debita gravissime injungimus, peragantur; maxime ut lateat, qui aut nos vivos, aut a vivis nobis ablatis S. Sedem representat.

13°. Ut secretum non prodatur, necesse erit et prudentia jubebit, ut omnia, quantum fieri possibile, expediantur nomine decani, omisso nomine et signatura personae, pro regimine dioecesis seu vicariatus a nobis deputatae, cum hac aut aequivalente expressione „*ex facultate speciali nobis concessa*”, quibus litteris a decanis cum praefata expressione subsignatis, aut testimoniis solummodo oretenus datis, de quibus constat, volumus ut ab omnibus fidelibus eadem fides habeatur et eadem obedientia praestetur acsi per nos, aut per nominatam a nobis personam data aut subsignata forent.

In praefatorum confirmationem et ad majorem auctoritatem hasce litteras sigillo nostro munivimus et propria manu subscripsimus, volentes ut earumdem transumptis, ab una vel duabus personis, decanis aut examinadoribus ¹³⁾ in hisce litteris memoratis, signatis, eadem prorsus fides ac hisce originalibus litteris ab omnibus habeatur.

Datum in Schijndel 5 Martii 1800 decimo. ¹⁴⁾

Ant. van Alphen,
vic. gen. apost. dioec. Buscod.

Na herhaald vruchteloos verzoek om Van Alphen's toestemming voor het zingen van het *Domine salvum fac* deed generaal d'Hastrel nog een laatste poging in de nacht van Zaterdag op Zondag 1 April, maar ook toen kreeg hij een resolute weigering.¹⁵⁾

Dat de Bossche vicaris de keizer bij de uitvoering van zijn gallicaans kerkorganisatieplan dwars in de weg zou treden, was duidelijk. Dies moest hij onschadelijk gemaakt. ¹⁶⁾

Zaterdag 14 April 's avonds om 11 uur werd hij door een paar gendarmes van uit zijn pastorie te Schijndel gevangelijk opgebracht naar 's Bosch, waar hij 's nachts om 1 uur aankwam en in het Keizershof, een logement in de Postelstraat, in verzekerde bewaring werd gezet. 's Anderen daags, Palmzondag, in de loop van de middag kreeg hij daar gezelschap van de Bossche kapelaan A. F. Moors, die diezelfde morgen na de militaire Mis in de Kruiskerk de gebeden voor de Keizer niet had willen zingen en daarom eveneens gevangen genomen was. ¹⁷⁾ 's Avonds om 7 uur kwam een rijtuig voor om beide gevangenen onder bewaking van Franse gendarmes naar Frankrijk te deporteren. ¹⁸⁾

Hun reis viel juist in de Goede Week, de heilige lijdensweek, een omstandigheid, welke hun vermoedelijk onderweg tot troost en sterkte diende. Enkele sporadische gegevens staan ons toe hen op hun lange tocht te volgen.

In de nacht passeren zij Tilburg ¹⁹⁾ en komen in de vroege Maandagmorgen om kwart vóór vijf te Breda, waar zij de gelegenheid krijgen zich een uurtje te onderhouden met de vicaris A. van Dongen. Van daar wordt gereden over Antwerpen naar Mechelen, vanwaar Van Alphen op Dinsdag 17 April in een brief aan deken Hoogaerts schrijft, dat iedereen medelijden met hen be-tooñt en dat hij, naar hij verwacht, wel nooit meer zal terugkeren. ²⁰⁾ Op Witte Donderdag, 19 April, zendt hij van uit Kamerijk navolgend briefje aan Franciscus de Leyer, gehuwd met Johanna Maria van Alphen, wonende op de Borgakker te Boxtel: ²¹⁾

Beminde Neef,

Onseker van mijn lotgeval, geve aen mijne nigten, mijn neef en aan Uwe, als man en voogd van uwe vrouwe, mijne meubilaire

goederen donatione inter vivos, bij gifte onder de levenden, zodat gijlieden daarvan kont disponeren en, dezelve tot u genomen hebbende, kont beschouwen als wesentlijk de uwe. De legaten, welke bij mijn testament gevonden worden, moet Uwe verscheuren. Het legaet wegens mijn boeken herroep ik bij desen en geve die alle aen mijn neef Wilhelmus van Alphen, ²²⁾ sodat hij dezelve tot zig kan nemen van nu af aan in vollen eygendom; en desd herroeping doen ik uyt kragt van de clause reservatoir in mijn testament, te 's Bosch voor den notaris Van de Pavort gepasseert, niet willende, dat gemelde mijne boeken aen mijnen successeur of het vicariaat komen, ²³⁾ maer blijven aen mijne familie.

Groet uwe familie. Ik blijve met eerbied en haest, beminde Neef,

Camerijk, den 19 April 1810.

UE.dw. dienaer en oome
Ant. van Alphen.

Verder gaat de reis over Amiens en op 24 April, derde Paasdag, arriveren zij in Parijs, vanwaar zij diezelfde dag naar Vincennes worden gevoerd, om daar in het historisch kasteel, toen staatsgevangenis, ieder in een afzonderlijk vertrek opgesloten te worden.

Eerst de 1ste Juli kreeg de vicaris in zijn gevangenis verlof tot correspondentie, maar alle brieven moesten door de hand van ambtenaren gaan. ²⁴⁾ De eerste ons bekende brief, welke hij uit Vincennes schreef, is gedateerd 29 November 1810 en gericht aan zijn nicht Maria Elisabeth van Alphen te Boxtel. De simpele inhoud is:

Ma chère Nièce.

En écrivant à Mr. Vissers ²⁵⁾ je me sers de cette occasion pour vous donner en peu de lignes de nos nouvelles. Grâce à Dieu ! jusqu'ici nous n'avons pas encore cessé de jouir d'une bonne santé et c'est avec grande joie, que j'ai reçu ces mêmes assurances de votre état, ainsi de toute la famille, par la lettre de Mr. Vissers.

Par ma dernière lettre je vous ai donné avis de la reception de nos habits ; par la presente je vous annonce, que nous ayons tout trouvé conform à la liste y jointe.

Votre frère par la lettre de Mr. Vissers m'a présenté ses respects ; présentez lui les miens de tout mon coeur. Veuillez de même présenter mes respects à votre mère, soeur, beaufrère et la petite famille, à vos voisins et à tous mes amis. Me recommandant

à vos prières, j'ai l'honneur d'être avec le respect le plus sincère,
ma chère Nièce,

Votre très humble serviteur

Vincennes, 29 Nov. 1810.

Ant. van Alphen

P.S. Recevez les complimens de Mr. Moors.

Intussen hadden in het Bossche vicariaat belangrijke gebeurtenissen plaats gehad. Met ruwe en schennende hand had Napoleon er ingegrepen in de kerkorganisatie. Slechts enkele feiten en datums :

26 April 1810 (toen de deuren der gevangenis te Vincennes pas achter de rug van de Bossche vicaris gesloten waren) had Napoleon het decreet der nieuwe kerkregeling uitgevaardigd ; — 6 Mei had Zijne Majesteit te Breda zijn beruchte philippica gehouden, waarin hij o.a. gesmaald had : „Le premier acte de souveraineté, que j'ai dû exécuter, a été de faire arrêter à Bois-le-Duc deux de vos curés refractaires, même votre vicaire apostolique ! Je les ai fait emprisonner et je les punirai... Ici une poignée de Brabançons fanatiques voudrait s'opposer à mes desseins !”... ; — 21 October was M. F. van Camp door de Keizer tot bisschop van het nieuwe bisdom van 's-Hertogenbosch benoemd en 13 November had deze, begeleid van de Bredase vicaris A. van Dongen, zijn intrede te 's Bosch gedaan en er voorlopig zijn intrek genomen bij Deken Hoogaerts. 26)

Deze laatste en W. Staessens, pastoor van St. Cathrien, waren de enigen onder de Bossche clerus, die zich aan de nieuwe kerkorganisatie wilden aanpassen en den onwettige bisschop erkennen. 27) Volgens hen ging het immers niet over de oprichting van een nieuw bisdom 's Bosch, maar over de wederoprichting van het oude bisdom, dat eigenlijk altijd was blijven voortbestaan. En die wederoprichting geschiedde in afwachting van 's Pausen goedkeuring. Ook had Van Camp slechts in afwachting van 's Pausen goedkeuring zijn bisschopsbenoeming aanvaard. De andere geestelijken brachten daartegen in : Het gaat wel degelijk over de oprichting van een nieuw bisdom ; de grenzen vallen immers niet samen met die van het oude bisdom, maar met die van het Departement der Rijnmonden. Dat Napoleon zou gehandeld heb-

ben in afwachting van 's Pausen goedkeuring, blijkt nergens uit en is ook onaannemelijk, gezien het feit, dat hij de Paus liet gevangen nemen. In ieder geval had men niet na, maar vóór de oprichting van de nieuwe bisschopszetel de toestemming van Zijne Heiligheid moeten verkrijgen. Bovendien gaat het niet enkel over de oprichting van een nieuw bisdom, maar ook over de toekenning der kerken, de indeling der parochies enz. enz., kortom over een geheel nieuwe kerkorganisatie en deze nog wel naar Gallicaans model !...

De Napoleontische bisschop bleef intussen één ding ontbreken : jurisdictie. Van de Paus de bevestiging van zijn bisschoppelijke aanstelling te verkrijgen, zal hem vooralsnog wel onmogelijk geleken hebben. Daarom besloot hij Van Alphen te bewegen, dat deze zijn jurisdictie bij wijze van subdelegatie aan hem of aan een ander, door Van Camp te benoemen, priester zou overdragen.

Begin December ging Van Camp naar Parijs om als bisschop zijn eed van trouw aan de Keizer af te leggen. Het was vermoedelijk door zijn toedoen, dat Van Alphen 21 December zijn gevangenis mocht verlaten om zich naar Mechelen te begeven. ²⁸⁾ Van Alphen zelf berichtte het nieuws op 27 December van uit Amiens aan deken Hoogaerts : ²⁹⁾

Eerwaerde Heer Deken.

Le 20 Decembre au soir j'ai reçu la nouvelle de ma livraison du donjong. Le 21 je me suis rendu à Paris, où j'ai trouvé des ordres pour me rendre à Malines auprès de l'archevêque. J'ai pris mon chemin par Amiens pour visiter Mr. Isnard et pour lui témoigner ma faible reconnaissance pour tous les services, qu'il m'a prodigués et qu'il ne cesse encore à me prodiguer. Il se porte bien et il me charge à faire ses respects à tous ses amis, sa soeur Henriette à la tête. ³⁰⁾

Mon compagnon reste encore au donjong. Le 29 on présentera pour lui requête et on se flate, qu'il soit bien tôt délivré pour retourner au sein de sa famille. ³¹⁾

Je vous prie de faire mes compliments à mes amis, ainsi de faire part de cette nouvelle à Mr. Vissers et à ma famille.

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect, Monsieur, votre très humble serviteur

Amiens, le 27 Xber 1810.

Ant. van Alphen.

De 4e Januari 1811 arriveerde Van Alphen te Mechelen, waar hem onder de surveillance van de stadsprefect de herberg Het Keizershof tot verblijf werd aangewezen. Hier nu moest hij overgehaald worden om zijn jurisdictie aan Van Camp over te dragen; door zijn langdurige gevangenschap zou zijn weerstandsvermogen wel verzwakt zijn en ook het milieu te Mechelen was zeer geschikt; dáár immers bevonden zich de juiste mannen om hem te bewerken: de aartsbisschop Dufour de Pradt en diens beide vicarissen Huleu en Forgeur. Onder degenen, die „bij middel van brieven” Van Alphen trachtten te bewegen tot afstand zijner jurisdictie aan Van Camp, wordt ook deken Hoogaerts vermeld. ³²⁾

Van zijn brief aan Van Alphen, d.d. 18 Januari 1811, bestaat alleen dit kort extract:

Het zal u bekend zijn, dat de benoemde Bisschop den 15 deser alhier gearriveert is, aan ons, wanneer wij hem en corps hebben wesen gaen complimenteren, ³³⁾ andermaal opentlijk verklarende, gelijk hij bij sijne eerste overkomste in November l.l. ook gedaan had, dat zo lang hij geene wettige canonieke institutie had, gene de minste hoegenaemde geestelijke macht nog zoude, nog wilde, noch konde uytoefenen en dat de gestelde vikarissen in de uytoefening hunner jurisdictie ongestoort zouden blijven voortgaen. ³⁴⁾

Op hetzelfde blad papier, waarop Van Alphen dit extract overschreef, schreef hij een „Demonstratio, quod non posset Vicarius potestates suas transferre in v. Camp”. Ziehier de hoofdpunten uit zijn bewijsvoering:

Munus vicariatus apostolici Buscoducensis non est aliud quam *commissio, deputatio temporaria, personalis* et ad *nutum* revocabilis, ut patet ex ipsa commissione S. Sedis...

Facultates (vicarii apostolici), non ipsa *commissio*, communicari possunt, sed tantum Missionis fratribus, *aliis omnibus positive* exclusis...

Patet ex his, vicarium apostolicum Buscoducensem non esse nisi *commissarium* S. Sedis, proin juxta naturam commissionis eandem commissionem suam non posse reponere, nisi in manus sui *committentis*...

Proin omnem subdelegationem commissionis per vicarium Buscoducensem haberi debere et habendam fore pro *illegitima* et nominato Episcopo *non profutura*.

Nec est quod quis dicat, posse vicarium apostolicum Buscoducensem in alium transferre *exercitium* suae commissionis seu vicariatus, retento vicarii apostolici titulo. Quamvis enim id forte quandoque fieri posset ab eo, qui ex vero, perpetuo, sibi inhaerente titulo administrat, id tamen locum habere non potest in vicario apostolico Buscoducensi, qui alium titulum non habet quam *ipsam sui Principalis deputationem temporariam* et ad nuntum omni tempore *revocabilem*. Transferendo enim *exercitium* suae commissionis transferret — sine ulla sui Principalis commissione — omne illud, quod ex sola commissione *precario* possidet, transferret *totum suum titulum*, qui non est alius quam Episcopalis jurisdictionis *exercitium*, *precario* ei commissum...

Nec objici potest, quod vicarius Buscoducensis quosdam ex suis sacerdotibus pro quibusdam functionibus subdelegaverit. Id enim facere potuit, utpote commissione generali instructus et delegatus ad universitatem causarum; sed hi omnes actus aliud non sunt quam totidem commissiones *particulares*, quas *nomine* et de *mandato* vicarii apostolici sacerdotes illi exercent; aliud autem est: ad actus quosdam *particulares* subdelegare, et aliud: commissionis *exercitium*, quod ab *ipsa commissione* non differt, in alium transferre. ³⁵⁾

De pogingen, om de vicaris over te halen, faalden volkomen. Maar wat in Mechelen mislukte, zou wellicht slagen in Antwerpen onder pressie van Van Camp zelf. Dies moest hij op Zondag 27 Januari 1811 van Mechelen naar Antwerpen vertrekken. Zijn verblijf aldaar was slechts kort, want 1 Februari zond hij van uit Mechelen navolgende brief aan Maria Elisabeth van Alphen:

Beminde Nigte!

Ik hope, dat dese UEd. en de geheele familie in goeden welstand sal aentreffen, welkdanigen ik door Gods goedheyd nog geniete.

Geld zal ik nodig hebben, waarom Uwe met de Heer Vissers hierover zal gelieven te spreken en om te sien na de beste gelegenheyd, om het over te maken, die denkelyk zal zijn langs Turnhout, doordien hier geene occasie is om zulks over te maken bij wissels.

Het speciebriefje van de penningen, door den Heer Const. van Oorschot bij mijn vertrek uyt 's Bosch (geleend), is mij in handen gevallen; en schoon dese penningen sijn teruggeschoten, zal ik hier de specien laeten volgen, waarvan gijlieden nooyt geen bewijs hebt gehad, te weten: 10 wisselbriefjens, ider van f 100, maekt te samen f 1000; 18 Louis d'or's; 15 ducaten; 8 croonen Fransche.

Het zal voor dese reyse denkelyk niet nodig wesen, dat gijlieden weder aenspreekt mijne luttige, nog overige meubelen om de nodige penningen te vinden, doordien de Heer plebaan voor mij penningen heeft ontfangen, die de Heer Vissers wel zal gelieven over te nemen, om daervan mij hier eenige over te senden, de schulden van mijn huyshouden etc. te betaelen en daervan mede te leven, soals behoort en hun ³⁶⁾ toekomt. Ik ben in mijn oud logement gebleven en ben hier zeer wel, maar het kost geld. Ik zoude eerder geschreven hebben, maar heb eerst omgesien om occasie, om geld over te maeken, die ik niet heb gevonden.

Ik ben Zondag naar Antwerpen vertrokken en heb Maandag den prefect gesproken, die mij had ontboden. Ik zal mij hier stil moeten houden — — voor den teyd, dat ik er sal mogen verblijven — — en mij van alle communicatie met de onsen moeten meyden. Ik hope, dat eenider zulks ook wel zal begrijpen. Gelieft intussen hiervan niet te spreken. Groet moeders ³⁷⁾ en uwe suster, beneffens de Leyer en kinderen, ook uwe gebueren. Ik blijve met eerbied en genegentheyd, beminde Nigte,

UE. dw. dienaar
A. van Alphen.

Mechelen, den 1 Febr. 1811.

Kort daarop zal hij wederom naar Antwerpen sijn gebracht en daar het bekende onderhoud hebben gehad met Van Camp, die hem vriendelyk ontfing, maar geen jurisdictie van hem verkreeg. ³⁸⁾ Zeker toch is, dat hij 5 Februari 1811 weer in Antwerpen verbleef, zoals blijkt uit de datering van een antwoord-brief aan Hoogaerts, ³⁹⁾ waarin hij aan het slot schreef: ⁴⁰⁾

Er is wel degelyk questie van dengeenen, ⁴¹⁾ waarvan Uw vermeent geene questie te sijn. Uw weet, wat aen de Dek., ⁴²⁾ wat aen 't Sem. ⁴³⁾ is alleen toegestaen. ⁴⁴⁾ Hierdoor is voorsien uit G. ⁴⁵⁾ En wat de verdere informatien betreft, die zouden kunnen gedaen worden, gelieft die op te nemen als den digtsten en desnoods informatien te nemen bij diegeenen, welke Uw inligting desaengaende zouden kunnen geven. Dit is mijn gedagt, konnende

hierover niet handelen met den principael, ⁴⁶⁾ wiens situatie niet toelaet zig ergens in te laeten.

Om mij niet te compromitteren, gelieft alles te verslinden. Ik blijve met eerbied, Mijn Heer,
Antwerpen, den 5 Febr. ⁴⁷⁾

T.T.

De 22ste Februari 1811 verbleef de vicaris weer als balling in het Keizershof te Mechelen, vanwaar hij alsdan navolgende brief adresseerde aan „Juffrouw M(aria) E(lisabeth) van Alphen, ten huise van haere Moeder te Boxtel” :

Beminde Nigte,

Het nij toegesonden geld heb ik ontfangen. Het rode ornam-
(entale) choorcap en kelk weet Uw aen wie toebehoort. Ik heb den Heer Vissers geschreven van Uw de penningen ter hand te stellen, die gij hem zult vragen als voor mij verschoten ; vraagt dan van hem de onkosten der reyse. Wegens de f 1500 sal Wilhel-
mus ⁴⁸⁾ gesproken worden en wegens de obligatien zijt niet ongerust ; daer is over gehandelt.

So aengenaem als mij is de genegentheyd en het verlangen van mijne nigte ⁴⁹⁾ om mij te sien, so smertelijk is mij desselfs voor-
nemen om mij te willen komen sien, vooral in dusdanige om-
standigheden. Gelieft haer dus te zeggen, dat ik, van haere ge-
negentheyd en liefde ten mijnen opzigten genoegsaem overtuygt zijnde, haer dispensere van dusdanige gevaarlijke reyse, en des-
noods haer stiptelijk dezelve verbieden, als zullende mij geen het minste genoegen, maer integendeel groot misnoegen geven. De goede rapporten, welke zij heeft van mijnen goeden welstant en den bijstand van den Heer, tot hiertoe aen mij bewesen, moeten voor 't tegenwoordige haer genoeg wesen, te meer daer sij van alle hope van mij nog te sien nog niet is verstoken, zo het den Heer zal believen.

Met den Heer Moors heb ik mijn goed ontfangen, hetgeene mij te pas is gekomen ; de boortjens van de eerste hemdens sijn veelal versleten, denkelijk zal ik er enige afzenden met Bosch. Was ik eenigszins seker van hier nog lang te verblijven, ik zoude nog wat goed doen komen : bonte sackdoeken, moukens en hemden ; mijne wullen onderkousen sijn ook versleten. Niets mis ik meer als mijnen parapluï, die met geene voituren kan overgesonden worden. Ik moet nog eenen porte-manteau hebben, maer wete niet, of hij nog goed is, wat ruym en groot en voorsien van keten en slot om hem te sluyten.

Groet moeders, J(ohanna) M(aria) en de Leyer met de kleyne familie en gelieft den Heer Deken ⁵⁰⁾ met de Heeren capellanen niet te vergeten, en zulks sonder prejudicium van alle andere vrinden en vrindinnen, te veel om alle op te noemen.

Mij aen Ulieder gebeden aanbevelende, blijve met eerbied en agting, Beminde Nigte,

Mechelen, den 22 Febr. 1811.

UE. dw. dienaar
Ant. van Alphen.

In een schrijven van 1 Maart 1811 zien wij Hoogaerts een nieuwe poging doen om de vicaris (in het Keizershof te Mechelen) gunstig voor Van Camp te stemmen. ⁵¹⁾ Daar echter alle pogingen faalden, werd de banneling op last van de Franse minister van Eredienst 4 Maart van uit Mechelen weer op transport gesteld naar Frankrijk, naar Parijs, waar hij vijf dagen later aankwam en hem, evenals in Mechelen, een logement tot verblijf werd aangewezen. ⁵²⁾ Opnieuw werden nu aanvallen gedaan op zijn standvastigheid, zowel door de Minister van Eredienst als door drie Franse bisschoppen, alsmede door Van Camp, die er het nationaal concilie bijwoonde en tot tweemaal toe een onderhoud met hem had. Eerst deed men hem mooie beloften, daarna begon men hem te bedreigen, doch het was alles te vergeefs. Hij bleef er bij, dat hij niet wilde doen wat zijn geweten hem verbood. ⁵³⁾

Ten gevolge van zijn onverzettelijkheid onderging hij een tijd lang een hardere behandeling. De Franse abbé Godefroy schreef immers aan Van Gils 30 Mei 1811: „il est fort brouillé avec son maître, dont il dépend à présent, qui lui a défendu sous des peines les plus ménaçantes de se mêler dans ses affaires”. ⁵⁴⁾ Toch hield hij zich niet aan dat verbod, want vier dagen later schreef hij zelf aan Van Gils een brief (in het Nederlands en onder bedekte termen) over de reconciliatie der Bossche St. Jan. ⁵⁵⁾

Daarna vernemen wij niets meer van hem tot op 28 Januari 1812. Die dag schreef hij aan F. de Leyer navolgende brief, waarin hij o.a. zijn tevredenheid uit over zijn logement en hospita.

Beminde Neef!

Seer aangenaem is mij geweest de missive van mijne nichte van den 13 deser, zo uyt hoofde van den goeden welstand mijner familie en goede vrienden, waarvan dezelve mij kennisse geeft, als uyt hoofde der goede toewensingen van den teyd.

Door Gods goedheyd geniete nog altoos eene goede en gestadige gezondheyd en blijve altoos in denzelven staed. Gelieft mijne danckgetuygenisse te betonen aen alle mijne vrienden voor derzelve aandagt wegens mij en hun van mijne agting te versekeren, vooral mijne Nichte Nettens ⁵⁶) met haere familie, die door uwe suster mij haere genegentheyd bijzonder heeft gelieven aan den dag te leggen. Indien de goede God mijne gebeden en wenschen verhoore, zult gijl. in dit en in de opvolgende jaeren allen zegen genieten, die den Hemel kan geven.

Het linnen, mij toegesonden, valt in mijne oogen wat ligt en mager. De Hemel heeft mij begunstigt met mijn logement; ik heb alle redenen van content te sijn en vertere, door de oeconomie van mijne hospita, nouwelijks de helft van hetgeene ik te Megchelen nodig had. Ook gebruykt zij veele consideratie, die meriteert gecompenseert te worden. Aengenaem zoude het mij wesen, indien gijl. een stuck *allerfijnste* linnen liet werken van in de 30 à 40 ellen; nog wat fijnder als mijne beste neusdoeken, gemerkt 9, den inslag vrij fijnder als den scheer, vast gewerkt en beste stof. Ik rekene in kosten reeds bij de f 500 minder verteert te hebben, dan ik te Megchelen zoude verteert hebben.

Groet uwe en mijne familie uyster herte en weest versekert, dat ik met alle agting blijve

Ulieder allergenegensten dienaer

Parijs, den 28 Jan. 1812.

A. van Alphen.

Mij nog schrijvende, gelieft de complimenten te doen aan mijne hospita, schoon onbekent.

In een kort briefje, d.d. Parijs 4 Juli 1812, antwoordt hij zijn meergenoemde neef te Boxtel, dat hij nog een goede gezondheid geniet en nog nader zal schrijven over het linnen en zijn klederen; hij laat de groeten doen aan zijn familie en vrienden, „die van Schijndel niet te vergeten”.

Daarna horen wij niets meer van hem tot 19 April (tweede Paasdag) 1813. Aan zijn neef (F. de Leyer waarschijnlijk) schrijft hij alsdan, dat hij nog altijd goed gezond is; wenst de familie een „so al niet blijde, immers zalig” Paasfeest; verzoekt hem 600 à

800 gl. over te maken „doordien het verlangde tijdstip nog wel voor eenigen teyd schijnt verschoven te wesen”; doet een paar mededelingen over zijn kleding ⁵⁷⁾ en drukt zijn bekommering uit over zijn nicht Mieke, ⁵⁸⁾ verlangend „wegens haeren staed tijding te ontfangen” en hopen, dat de Here geve, dat die tijding „aengenaem mag wesen”.

Bovenstaande brieven zijn op zich zelf vrij onbelangrijk. Toch interesseerden zij ons. Soms, wanneer wij ze weer ter hand namen, kregen ze in ons oog zelfs een cachet van eerbiedwaardigheid, geschreven als ze werden door een der nobelste kerkvoogden, die het bisdom van 's Bosch ooit gekend heeft, toen hij in een Franse gevangenis of een onbekend logement ergens in de Franse hoofdstad om wille der zaak Gods vervolging leed.

Men vindt in deze brieven van de Bossche vicaris verschillende bijzonderheden vermeld, zowel betreffende zijn ballingschap als aangaande zijn familie, welke tot nog toe onbekend waren. Maar de voornaamste waarde der brieven menen wij hierin gelegen, dat ze ons de persoon van Van Alphen meer nabij brengen, hem als mens nog beter doen kennen.

Is het niet opvallend, dat hij zo goed als niets schrijft over zijn eigenlijke toestand, welke toch in ieder geval bedroevend was? Ook in zijn brieven, welke in het Nederlands geschreven zijn en dus wel niet door de handen der Franse ambtenaren zullen gegaan zijn, zwijgt hij daarover. De mededelingen, welke hij doet aangaande zichzelf, zijn bijna uitsluitend van de meest alledaagse aard, als over zijn gezondheid, kleding en onkosten. Niets over zijn gevangenis te Vincennes, niets over zijn verhoren te Mechelen, Antwerpen en Parijs, niets over de aanvallen, door hem afgeslagen. Nergens ook beklagt hij zich zelf en tegen niemand uit hij enige beschuldiging. Wel toont hij steeds grote belangstelling voor zijn familie en vrienden en bij alles laat hij zich leiden door een groot Godsvertrouwen. De twee nu volgende brieven getuigen van een echt pieuze compassie met zijn zieke nicht Johanna Maria van Alphen, de vrouw van F. de Leyer. Aan Maria Elisabeth van Alphen (ten huize harer moeder te Boxtel) schrijft hij 16 Mei 1813 uit Parijs :

Beminde Nigte,

Met de uysterste aandoeninge heb ik UEd. missive gelesen, te meer daer ik mij vleyde, dat de rampen en tegenspoeden, die gijlieden beproeft had, reets voorbij zouden wesen, zedert lang geene tijdingen van uwen toestand ontfangen hebbende. Den treurigen toestand, de pijnen en smerten van J(ohanna) M(aria), soals de aandoeninge van Ulieden allen, kan ik wel bevatten en mij levend voor ogen stellen, maer ik kan nog niet voorsien de gevolgen, waarvoor ik altoos vreese, niet tegenstaande de goede hope, die de Heeren doctor en chirurgijn geven. Geve de Heer, dat ik in mijne vreese mag bedrogen wesen! De gelukkige, ontijdige verlossinge is gelukkig voor vrugt en moeder, welke laetste men nu gerust kan cureeren sonder de eerste te moeten menageren, en ik hope dat de Heer, die Sijne bermhertigheyd aan de vrugt heeft bewesen, sijnen bijstand aan de moeder niet sal ontrekken en onser aller droefheyd, druck en lijden door eene onverwagte en spoedige hersteltenisse in vreugd en blijdschap sal veranderen. Disponeert van hetgeene mijn huyshouden tot haere hulpe en verkwikking zoude konnen opleveren, zijnde dit het eenige, waermede ik UEd. en haer tans kan behulpsaem wesen, buyten en behalve mijne kranke gebeden, die ik niet ophoude voor Ulieden allen en haer in 't bijzonder aen den Heer op te draegen, Wiens oordelen wij in alles, sowel in tegenspoed als in voorspoed, aanbidden moeten. Gröet de Leyer en moeder ⁵⁹⁾ en alle verdere vriden en stelt niet lang uyt om mij verdere tijdinge te geven.

Ik hope, dat dese nog met de Heer M. van den Heuvel, die op sijn vertreck staet, sal konnen versonden worden. Ik blijve met eerbied, beminde Nigte,

UE. dw. dienaer

A. van Alphen.

Parijs, den 16 Mey 1813.

Einde der daarop volgende maand verhuisde hij naar een ander logement te Parijs; straat en nummer geeft hij aan in de laatste brief, welke ons uit zijn ballingschap bekend is en gericht is aan zijn neef F. de Leyer op de Borgakker te Boxtel.

Beminde Neve!

Naar het ontfangen van den laetsten brief van mijne nigte van ongeveer het midden van Juny, inhoudende den gelukkigen keer, welke den ongelukkigen toestand van Joanna Maria had genomen, vleyde ik mij wel haest verdere aangename tijdingen wegens

haere beterschap te ontfangen. Tot hiertoe echter vinde ik mij in mijne hope bedrogen, hebbende geene tijdinge zedert die teyd meer ontfangen, hetgeene mij doet vreesen, dat er nieuwe swarigheden zig hebben opgedaen, waerom seer verlangende ben na verdere tijdingen. De brief van W., ⁶⁰⁾ genoegsaem van denzelven datum met die van mijne nigte, is mij wel geworden en aan J. van Oirs(chot) is geantwoord.

Ik houde mij, God lof ! nog wel; mogte ik welhaest hetzelve van Ulieden en de gehele familie vernemen ! Sedert 3 weken sijn wij verandert van logis ; mijn adres is tans aen : „Mr...., rue S. Jacques près de l'église No. 247". So er in dien tussenteyd brieven zouden versonden wesen, zullen wel ten rechten komen.

Hier is geen nieuws, alles is en blijft onseker. Groet de familie, vrenden en naburen, vooral uwe Beminde, in wiens ongelukkigen toestand ik seer veel deel neme. Dat zij echter den moed niet laete sinken, maer op den Heere betrouwe, die de sijnen niet verlaet.

Ik heb d' eer mij met allen eerbied te noemen, beminden Neve,
 UE. dw. dienaar
 Parijs, den 19 July 1813. A. van Alphen.

Hoewel wij de mededeling van Schutjes, dat Van Alphen op 20 December 1813 in vrijheid werd gesteld, nergens bevestigd zagen, hebben wij geen reden om de waarheid daarvan te betwijfelen. ⁶¹⁾ Zeker is echter, dat hij méér dan drie maanden later pas naar het vaderland terugkeerde, zodat men wel moet veronderstellen, dat hem na zijn in-vrijheid-stelling toch voorlopig nog niet werd toegestaan het land zijner ballingschap te verlaten. Eerst op 11 April (2e Paasdag) 1814, op dezelfde dag, dat Napoleon, die hem deed verbannen, te Fontainebleau zijn eigen banvonniss vernam, werd hem te Parijs namens Baron Etienne Denis Pasquier, raad van State en prefect van Politie, navolgend paspoort verleend : ⁶²⁾

Invitons les autorités civiles et militaires à laisser passer librement et circuler de Paris, département de la Seine, à Boisleduc, département de la Meuse, Mr. van Alphen Antoine, profession Ecclesiastique, natif de Boxtel, logé Rue S. Jacques No. 147, ⁶³⁾ et à lui donner aide et protection en cas de besoin. Signalement : âge de 64 ans, ⁶⁴⁾ taille de 1 M. 66 c., cheveux gris, sourcils

blonds, front haut, yeux bruns, nez gros, bouche moyenne, menton rond, barbe grise, visage pleine, teint coloré.

Na een reis van 12 à 13 dagen keerde de grijze banneling eindelijk behouden in zijn vicariaat terug. Op Zondag 24 April celebreerde hij in de Bossche St. Jan een solemnele H. Mis, waaronder Van Gils een indrukwekkende predikatie hield, „nemende zijne woorden uit het Evangelium van den goeden Herder”. 's Middags vertrok hij naar Schijndel, vergezeld van enige geestelijken en begeleid door een ere-escorte; de voornaamste parochianen kwamen hun beminde pastoor tegemoet en sloten zich bij de stoet aan, die door het versierde en jubelende dorp naar de oude parochiekerk trok, ⁶⁵⁾ waar uit dankbaarheid het Te Deum werd aangeheven. ⁶⁶⁾ Het gehele vicariaat, slechts enkelen uitgezonderd verheugde zich. Onder de gelukwensen en eerbewijzen, welke hem gewerden, was een schrijven van Paus Pius VII, hem lof brengend voor zijn moed en standvastigheid. ⁶⁷⁾ Zo zag hij zijn wapenspreuk *Per cruces trophaea* reeds tijdens zijn leven bewaarheid.

Alleen in het betrekkelijk kleine kringetje van Van Camp's collaborateurs werd niet medegejubeld. Daar voelde men zich in de loop der gebeurtenissen bitter teleurgesteld. Wat een haat Van Alphen door zijn taai verzet tegen Van Camp zich in dat kringetje op de hals had gehaald, bewijst een pamflet in dichtvorm, dat tot titel draagt *Dichtmatige Karakterschets van sommige R.K. Geestelijken in de Meyery van 's Hertogenbosch*. De auteur, blijkbaar een katholieke leek, noemde zich Anthonius Franciscus Paulaerts. Het pamflet, op welks titelblad men leest „De prijs is 6 stuivers”, werd gedrukt te Amsterdam bij Geysbeek & Comp. in het begin van 1814, terwijl Van Alphen zich dus nog altijd in Frankrijk bevond. Ziehier enkele liefvallige proefjes uit de „dichtmatige karakterschets” : ⁶⁸⁾

Van Alphen ! Dweeprenvorst, van u mocht ik liefst zwijgen,
Kruip in het drassig slijk, gevleeschde domheidsbeeld !

Gij, Weetniet, Aterling ! Barbaar ! Gewetensbeul !
 Gij, die uw evenmensch durft bannen en verdoemen,
 Verdient zijn omgang niet, zoek dan bij duivelen heul !

U, die en Statius ⁶⁹⁾ en Hoogaerts doodlijk haat,
 Twee mannen, die steeds prijs op deugd en godsdienst stelden
 En brave leden zijn van God en kerk en staat.

De seminariepresident A. van Gils en zijn medeprofessoren worden „Herlaars gespuis”, „Herlaars vuig geboeft” geheten. En het verzet van Van Alphen en Van Gils tegen Van Camp kwam volgens onze dichtersbaas slechts uit afgunst voort.

Van Hoogaerts echter schrijft hij :

Regtschape man ! houd stand en predik steeds de waarheid,
 Uw godsvrucht, uwe deugd behoede u in 't gevaar,
 Eens wijkt de duistre nacht voor schitterende klaarheid
 enz. enz.

Tot slot trekt hij een vergelijking tussen de priesters in de Meierij en die in Holland. Terwijl hij in die der Meierij niets dan huichelarij, heerszucht, domheid en onbeschaafdheid kan bespeuren, ziet hij onder de priesters in Holland

„de zon der geestbeschaving rijzen,
 Gekoesterd door den geest van Lexius en Schrant”.

Deze loftuiting uit de pen van zulk een pamflettist lijkt ons voor Lexius en Schrant allesbehalve vererend.

Aangaande M. van Camp schreef Van Alphen tien jaren later : „In het jaar 1814 behaagde het den goeden God ons van Napoleon te verlossen en de genomineerde Bisschop was van de eersten, die zich zoek maakten”. ⁷⁰⁾ Van de twee Bossche pastoors, Hoogaerts en Staessens, die Van Camp gesteund hadden, vorderde hij herstel der gegeven ergernis. Van Gils achtte een openbare herroeping hunner handelwijze nodig, Van Alphen toonde zich

echter tevreden met „eene eenvoudigen peccavi”, schriftelijk aan hem als vicaris beleden. En al droeg hun belijdenis nu juist geen tekenen van grote rouwmoedigheid, toch schijnt hij ten laatste niet aan de oprechtheid er van getwijfeld te hebben. ⁷¹⁾ Groot-hartig als hij was, liet hij hen na hun schuldbekentenis weer delen in zijn volle vertrouwen en vriendschap, evenals vroeger. ⁷²⁾

De eendrachtige houding der gehele overige geestelijkheid van zijn vicariaat, die niets met de op- en ingedrongen bisschop te doen wilde hebben, schonk hem grote voldoening. Hoewel hij zijn vastenmandementen gewoonlijk vol schreef met velerlei jeremia-des, sloeg hij in het eerste gedeelte van het vastenmandement, dat hij einde Januari 1815 aan de dekens en geestelijkheid richtte, een juichtoon aan, zowel om het lofwaardig gedrag van zijn clerus, als om de in-vrijheid-stelling niet van zichzelf, maar van Paus Pius VII. In navolgende perioden gaf hij zijn blijdschap daarover te kennen : ⁷³⁾

Superioribus annis in medio calamitatum, quibus indesinenter affligebamur — — justo Dei judicio id permittente — — non cessavimus fideles, curae nostrae commissos, per vos ad sinceram peccatorum poenitentiam exhortari, eosque cum pia et religiosa Judith adhortari, ne tempus et diem liberationis a malis, quibus premebamur, Deo constituerent, quin potius ut humili in divinam voluntatem resignatione patienter expectarent consolationem Domini, credentes flagella Dei, quibus quasi servi juste ob peccata nostra corripiebamur, ad emendationem et non ad perditionem nostram evenisse nobis.

Preceptis hisce salutaribus moniti et firma in Deum fiducia animati, adversa quaevis, si non cum gaudio, christiana saltem patientia sustinistis, et stabiles et fortes cum fidelibus vobis commissis in fide permanere meruistis.

Laudabilis haec et exemplaris vestra constantia, post Deum, debebatur fidelitati vestrae, qua ad exemplum patrum nostrorum decimi sexti praecipue saeculi, heroïca fortitudine S. Sedi fideles permansistis. Supra indefectibilem illam Petram fundati et Catholicae unitatis centro adunati, pro conservanda fide, Ecclesiae auctoritate et unitate ad quaevis sustinenda parati eratis, juxta monitum dilecti a Christo discipuli, dioecesis nostrae patroni, vix *ave* dicentes ei, qui ab hoc unitatis et omnis spiritualis et ecclesiae potestatis fonte non missus, venit ad vos.

Sed si tribulationum istorum temporum, etiam subsequēntis gaudii participes esse meruistis, dum nempe adveniente die liberationis nostrae a malis, Leo de tribu Juda hominem, ipsiusmet Dei, Ecclesiae totiusque humani generis inimicum, humiliatum et despectum, usurpata sua auctoritate expoliavit et ignominiose in triumpho traduxit, palam triumphans illum ⁷⁴) et in insulam vix notam relegans; dum interim eodem momento vicarium suum super terram, Pium nostrum VII, incarceratum et humiliatum, una cum fidelibus ejus ministris, dextera Sua exaltavit, Ecclesiae Suae reddidit et in solio suo christiana patientia victorem denuo collocavit et in pristino pontificiae suae auctoritatis exercitio restituit.

Hanc fidei vestrae constantiam, centro unionis Catholicae adhaesionem, erga Apostolicum Sedem observantiam et communis laetitiae vestrae commune gaudium, tum ob libertatem, tum ob felicem Suae Sanctitatis in urbem reditum, cum in nostris ad Sanctitatem Suam litteris gratulatoriis exposuissemus, eo SS. Domini Nostri cor paternum gaudio eaque satisfactione affecere, ut in suis amantissimis de 30 Novembris ad nos datis litteris fideles, curae nostrae commissos, non tantum „carissimum sibi gregem”, „gregem dilectum” appellare, sed et in benevolentiae suae certissimum pignus *Apostolicam Benedictionem et nobis et gregi, nobis commisso*, peramanter impertiri fuerit dignatus...

Met bedoelde Breve, waarbij Pius VII hem en zijn kudde de Pauselijke zegen schonk, ⁷⁵) willen wij dit hoofdstuk besluiten.

PIUS P.P. VII

Dilecti fili, salutem et apostolicam benedictionem.

Recordatio moeroris tui, quem gravissimum ex nostra calamitate coepisti, atque illius laetitiae commemoratio, qua te ex reditu in Urbem nostro commotum esse amantissime scribis, ostendit tuum in Nos amorem et erga Apostolicam Sedem observantiam. Verum qua sis in Ecclesiam Catholicam fide et constantia, tuis probasti ob eam causam acceptis toleratisque calamitatibus. Egregium istum animum cum Domino plurimum commendamus ac scias volumus, singulari Nos benevolentia caritatem complecti tuam, et gregem istum carissimum Nobis esse, quem et in retinenda religionis dignitate et in declarando ob nostram libertatem gaudio expertus es tecum conjunctissimum. Deum enixe precamur, ut tantae caritatis spiritum in vobis augeat, dum benevolentiae nostrae certissimum pignus apostolicam benedictionem tum

tibi, tum dilecto gregi, tuae curae commisso, permananter imper-
timur.

Datum Romae apud S. Mariam Majorem die 30 Novembris
1814 pontificatus nostri anno XV.

Dominicus Testa.

BIJLAGE

I Briefwisseling tussen Van Alphen en Hoogaerts.

1814, einde Juli. Op een brief van 23 Juli 1814, waarin Hoogaerts zijn gedrag ten opzichte van Van Camp enz. deels afkeurde en deels verdedigde, ⁷⁶⁾ geeft Van Alphen navolgend antwoord. ⁷⁷⁾

Antwoord op den brief van 23 Julij 1814.

Met te redeneren vordert men niet; de raisonnementen baeren niet als questiën sonder eynde. Het is wereldkundig, dat er tussen UEW. met de Heer Staessens en diegeene, welke mij hier representerden, verre gaende oneenigheden sijn ontstaen geweest, so over den gewaenden Bisschop en de manier, op welke zig met hem te gedraegen, als over de organisatie en andere nieuwigheden, welke door den vervolger der Kerke in ons kerkbestuur wierden ingevoerd om de religie teenemaal te vernietigen.

Het is almede wereldkundig, dat diegeene, welke, met mijn gezag bekleet waeren, zig tegen uwe denk- en handelwijze openlijk verset hebben, zoals UEW. zig openlijk heeft verset tegen hunne denck- en handelwijze, waaruyt dan natuurlijk is ontstaan eene partijschap tussen de gelovigen, welke, had er de Heer niet in voorsien, noodzakelijk op eene scheuringe moest nederkomen.

Dit sijn daadsaken, welke niemand sal of kan lochenen en er blijft dus niet dan dese questie over, wie namentlijk der partijen moet gecondemneert worden: of wel die, dewelke met een wettig oppergezag bekleet was, aan wie geheel de clergé aankleefde, die de vryheyd en onafhangelijkheyd onser kercke defendeerde met perykel en gevaar van fortuyn, vryheyd en allerlij mishandelingen, of wel UEW., die sonder gezag door desselfs denk- en handelwijze zig altoos heeft verset tegen de denk- en handelwijze van het wettig gezag, toegevende in alles. Ik zal de decisie aan uw eygen oordeel overlaeten.

Mijn voornemen was, het hierbij te laeten. Dan, mij in de gelegenheyd vindende van UEW. te moeten schrijven, zal ik voor 't laatste nog eens wederleggen hetgeene UEW. voor desselfs justificatie komt bij te brengen.

Dat UEW. niet geweten heeft, wie met het wettig gezag bekleet was, doet niets ter saeken. Het was genoeg, dat UEW. wist,

dat er een dusdanig gezag bestont, hetgeene ik mij erinnere nog van Mechelen UEW. geschreven te hebben met dese woorden: „*Habent Moyses et prophetas, audiant illos*” etc. ⁷⁸⁾ De voorsigtigheyt gebood zulks te secreteren en het is alleen geweest uyt agting en voorsorg voor UEW., die, evenals de Heer Vissers, ⁷⁹⁾ vooral aan een ondersoek desaengaende waert blootgesteld, dat ik dit voor ulieden geheym heb gehouden.

Allen omgang en conversatie met de Heer van Camp was UEW. niet verboden. Ik heb hem zelfs wesen zien te Antwerpen, ik heb tot 2 reysen met hem in geselschap geweest te Parijs, maar met hem converseren in sijne gewaande hoedanigheyt, die erkennen en medewerken om die te doen erkennen en met koelen bloeden aansien en opvolgen de organisatie der kerken etc., dat kan door den beugel niet.

Het vrijspreeken der theologanten van de conscriptie was seker een goed werck, hetgeene de Heer van Gils UEW. konde verzoeken en UEW. met lof konde tragten te bewerken, maar door geoorloofde middelen. ⁸⁰⁾ Voor de eerste reyse, soals ik heb vernomen, heeft de Heer van Camp die vrij gemaekt sonder eenige voorafgaande conditiën of voorwaarden, hetgeene prijsbaar was, maar daarna heeft hij dien middel willen gebruyken om zig in sijne gewaande qualiteyt te doen erkennen en onder voorwaarden, die onse kerkelijke regeltucht en religie niet toelieten. En ik gelove niet, dat de Heer van Gils UEW. daartoe versogt sal hebben onder dusdanige conditiën, die door alle weldenkenden verworpen wierden en nogtans goedgekeurt wierden door UEW. blijkens de voorschriften, door UEW. hand geschreven, om, in gevolge en conform aan die, zig aan den gewaenden bisschop te adresseren. Het examineeren der theologanten, het aanstellen van examinatores ten eynde te oordelen, of zij tot den geestelijken staad geroepen waaren, zal men zulks ook al met den politieken bisschop onder de politieke functiën rangschikken?

Dat niemand, nog direct, nog indirect, UEW. vermaant heeft over desselvs gedrag, is seer natuurlijk. UEW. kende, en wel uyt de Heer van Camp zelve, mijne gevoelens wegens alle die nieuwigheden, zoals wegens de Heer van Camp zelve. UEW. waaren alsmede niet onbekent de gevoelens dergeenen, die hier aan 't hooft onser kerke waaren, en van alle de verdere geestelijken. Dit ons gedrag en dese onse openbaere gevoelens waaren, wel is waar, stomme, maar teffens allersterkste vermaningen, aan dewelke geen gehoor gegeven wordende, alle verdere vermaningen als nutteloos moesten beschout worden. Daarenboven liet de voorsigtigheyt wel toe, dusdanige vermaningen te geven? De

Heer Smits heeft het ondernomen, maar hij heeft ook geweten waarvoor. ⁸¹⁾

UEW. beroept zig op sijne toehoorders wegens hetgeene hij vóór of tegen Napoleon gezegt zoude hebben. Ik heb tot nog toe genoegsaam niemand gesien of gesproken, eventwel van alle die luttelen, welke ik heb mogen sien en spreken, so hier als elders, die van de voornaamste der stad sijn, die wel eerteys, en mischien nog, uwe beste en getrouwste vriden waaren, heb ik nog niemand aangetroffen, die in uwe uytgelaetenheden wegens de uytgestrooyde nieuwstijdingen en in uwe loftuytingen niet is verergert geweest en die de teenen niet toegenepen hebben — — om mij van hunne uytdrukkinge te bedienen — —, wanneer zij U hoorden uytbazuynen Napoleon als den herstelder van de religie en godsdienst, en dat op eenen teyd, wanneer alle de gelovigen hem beschouwden als den grootsten en gevaarlijksten vijand en vervolger, die de Kerk ooyt gehad heeft.

Dat ik UEW. bedroeft hebbe, smart mij. Mijne intentie is alleen geweest, zoals dezelve nog is, om de verergernisse weg te nemen en UEW. te herstellen in 't vorige vertrouwen bij de gelovigen en ik hope, dat de Heer mij wel spoedig zal gelieven te verleenen, dat ik mij met den apostel zal mogen verheugen in sijnen 2den brief tot de Corintiaenen C 7 v. 9, waar na toe ik UEW. renvoyere. ⁸²⁾

Nog een stap verder! Eenen eenvoudigen *peccavi*, die zoveele deftige mannen zig zedert eenigen teyd niet geschaamd hebben en waardoor zij, verre van zig vernedert te hebben, sijn verheven bij God en bij de menschen, is genoeg om alles te vergeven en met den mantel van liefde te bedekken. Alleen zal ik hier maar bijvoegen copie van een brief, immediaet vóór mijne arrestatie door UEW. mij geschreven en onder mijne pampieren nog bevonden:

Hoogwaardigste Heer,

Den inliggende — — een brief van den vicaris van Breda — — heb ik met dese weynige woorden beantwoord: „De Baas ⁸³⁾ is bij sijne voorige resolutie gebleven, ⁸⁴⁾ dus zal er ook toekomenden Sondag hier niets geschieden, en wel bijzonderlijk daarom, omdat het van Z.M. komt, aan wien het volgens Benedictus XIV niet toekomt, maar alleen aan de geestelijke macht zulks te bevelen. Ondertussen sijn wij het hier allen eens en blij en zullen niet ophouden van voor UHoogw. te bidden en den geest van sterkte van den hemel af te smeeken. *Durate et vosmet rebus servate secundis*. Ik blijve met agting”.

Ik blijve met de meeste hoogagtinge

6 April 1810.

Hoogw. Heer! UHoogw. onderdanigste.

Hierop schreef Hoogaerts 1 Augustus 1814 het peccavibriefje, dat gepubliceerd is in B.B. II 350, 351. Toen Van Alphen hem onmiddellijk daarna liet weten, dat hij zich nu met hem als verzoend beschouwde, schreef Hoogaerts hem nog onderstaand tweede briefje : ⁸⁵⁾

's Bosch, 3 Aug. 1814

Hoogwaardigste Heer !

Mij is mede geene aangenamere tijding en geene grootere vol-
doening zederd UHoogws retour geworden, dan te mogen vernemen, dat ik met UHoogw. verzoend ben. Ik zing er tusschen het schrijven dezes bij mij zelven *Te Deum* over. Ik vertrouw, dat nu allengskens de geloovigen ahier, tusschen welke al te verre gaande verwijderingen tot nu toe bestaan hebben, insgelijks onderling zullen verzoend worden, ten welken einde ik van mijnen kant alles zal blijven trachten bij te dragen.

UHoogw. van mijne onveranderde en onveranderlijke hoog-
achting opnieuw verzekerende, blijf ik tot de dood toe, Hoog-
waardigste Heer,

UHoogws onderdanigste en verknochtste dienaar
J. Hoogaerts.

II Briefwisseling tussen Van Alphen en Staessens.

1814, midden-Augustus. Op een brief van 8 Augustus 1814, waarin Staessens zijn handelwijze opzichtsens Van Camp enz. trachtte te rechtvaardigen, ⁸⁶⁾ antwoordt Van Alphen : ⁸⁷⁾

Eerw. Heer Pastoor !

UEerws missive van 8 dezer komt mij eerder voor als eene
justificatie van deszelfs gehouden gedrag, dan wel eene schuld-
belijdenisse.

UEerw. bekend vooraf als eene vaste waarheid, dat ik alleen,
of die daertoe door mij gecommiteerd is, dit Bisdom kan en mag
bestieren en dat het een misdaed zoude wesen, daerin eenig ander
gezag of macht te erkennen. Had UEerw. volgens deeze „vaste
waarheid” zig gedragen, had UEerw. aengekleeft en opgevolgt de
gevoelens en de handelwijze van die tot het bestier van ons Bis-
dom door mij gecommiteert, er hadden geene oneenigheden of
scheuringen plaets gehad. Dan juist het contrarie is gebeurt.

UEw. zegd wel : „Dat ik altoos zoude hebben miskend en tegen-

gewerkt het hier exterende kerkelijk gezag, neemt het niet qualijk, Hoogw. Heer, *durus est hic sermo!*" Neemt het mij ook niet qualijk: *verus est hic sermo*. Wel geen stellig bevel, gebod of verbod zal mogelijk UEw. direct ter kennisse zijn gekomen, de voorsigheid dulde zulks niet. Mijne gevoelens, de gevoelens dergeenen, die mij respresenteerden, soals van alle onze verdere geestelijken, waeren UEw. seer wel bekend. Aen dese geen gehoor gegeven wordende, waeren alle verdere bevelen nutteloos en allergevaarlijkste, soals in de Heer Professor Smits heeft gebleken.

UEw. zegd, dat „hoe onwettig de nominatie van de Heer van Kamp ook mag wessen” — — waarom zegt UEw. niet: hoe onwettig deselve ook is? blijft er desaengande bij UEw. nog eenige twijffel over? — —, uw eventwel heeft vermeent, alle conversatie met den Heer van Kamp niet te zijn verboden geweest. En hierin heeft UEw. gelijk. Ik zelve heb met hem in conversatie geweest en heb in UEw. alleen berispt, den gewaenden Bisschop in sijne gewaende qualiteyt erkent te hebben met woorden en werken. En 't is hiervan, dat UEw. openbaere bekentenis doet. Vooreerst met woorden, bekennde aen hem den titel van Monseigneur te hebben gegeven, soals den naem van „genoemden Bisschop”, waerin UEw. geen swarigheid vind, zijnde eenen eertitel sonder bekentnisse van eenige qualiteyt. Maer, Mijn Heer, sonder te willen twisten over de existentie van 't Bisdome, dat alle mijne voorsaeten als niet meer exterende beschouwt hebben, zeker is 't, dat het Bisdome van 's Bosch niet bestaat of ooit bestaan heeft, zoals het op eene *schismatieke* wijze door Napoleon is opgerigt, zoals Napoleon tot hetselve heeft benoemt, zoals van Camp de nominatie tot hetselve heeft aenvaert, zoals hij zig ondertekende en zig wilde doen erkennen. Het bijgebrachte exempel der Protestanten, die men *gereformeerden* noemt, komt niet te pas. Vooreerst heeft men hun in den beginne altoos genoemd de *zogaemde, les pretendus reformatés*, zoals men nog dikwijls doet. Het algemeen gebruik en opvattinge heeft bij laetere tijden dat woord *gereformeerden* bepaelt om te betekenen diegeenen, dewelke de leer van Luther en Calvien volgen, sonder dat die benaeming in 't minste eene erkentnisse of goedkeuring bevat hunner reformatie; was het zo niet, die benaeming zoude even ongeoorlooft wesen. Anders is het met van Camp gelegen. Hij konde zig nog den eertitel van Monseigneur, nog den naem van Bisschop arrogeren, dan wel uit hoofde van sijne schismatieke nominatie. En hem hierin erkennen, was sekerlijk hierin medewerken en mij en het hier exterende gezag direct tegengaen.

Met werken heeft UEw. hem erkent: „dat ik in sijne Misse

geassisteert heb, is waer". Maer niet min waer, dat eenieder, de omstandigheden aengemerkt, zulks ten hoogste heeft gecondemneert. Het gouvernement had eene plegtige Misse verzocht, men heeft daertoe gevraagd van Camp, niet als eenen eenvoudigen en vreemden priester, bij geval zig hier bevindende, maar als *Monseigneur*, als *benoemden Bisschop*, om door zijne gewaende qualiteyt den plechtigen dienst luyster bij te zetten, en het is in die hoedanigheid dat UEw. hem heeft geassisteert tot verergernis van alle waere gelovigen. ⁸⁸⁾

Het bijgebragte ter justificatie van bij het reconcilieeren der grote kerk geassisteert te hebben is al mede niet voldoende. Het is waar, ik had daertoe onder secretesse de faculteit verleent *casu quo*, vermenende dat mijnen representant daertoe de macht niet had en niet voorziende, dat men daarvan een zo quaed gebruik zoude maken. Maar de *dadelijke* reconciliatie presupponeert cenige vorige permissie om de kerke te mogen betrekken, die ik nooit heb verleent, waerover nooit questie is geweest, en eenider kende desaengaende mijne gevoelens. De Heer deken heeft hierin misbruikt mijne goede trouw, zoals hij lang daarna nog gedaen heeft — om niet erger te zeggen — —wegens eenen brief, waarbij ik eindelijk melde: „Wegens het al of niet betrekken der grootte kerke is er nooit questie geweest, ik heb dus nimmer toegelaten dezelve te betrekken, nog ook verboden dezelve te betrekken". Deze laetste woorden heeft den Heer Deken niet nagelaeten aan de sijnen te communiqueeren, verzwijgende de eerste, namentlijk *nooyt toegelaeten te hebben dezelve te betrekken.* ⁸⁹⁾

Dat de Heeren van Gils en Moser over het assisteeren bij de reconciliatie UEw. niet gesproken hebben, kan wesen uit voorzigtigheid. De Heer Smits heeft zulks gedaen ⁹⁰⁾ en UEW. zal zijne reden nooit konnen wederleggen. Al was de permissie zo geweest, zoals de Heer Deken pretendeerde — — hetgeene onwaer is — — zeker is 't, dat de omstandigheden dezelve moesten intrekken, zoals mede dezelve genoegsaem is ingetrokken geweest door diegeenen, die bekleed waeren met hetzelfde gezag, door hetwelk — — in die suppositie — — die permissie zoude zijn gegeven geweest. De veranderinge der omstandigheden verandert gemeenlijk de zaak zelve.

UEw. zegt den naam van Christene onwaardig te zijn, indien hij *alle* de nieuwgheden; door Napoleon ingevoert, goedkeurde. Maar diegeene, welke UEw. ten minste stilzwijgende en indirect heeft goedgekeurt, zijn die niet genoegsaem om uzelve te condemneren? Den ingedrongen Bisschop in zijne gewaende hoedanigheid erkennen, Monseigneur spelen, Moseigneur, in sijne quali-

teit fungerende, assisteren, assisteren en, om zo te zeggen, overstaen bij de verkoping uwer kerke, ⁹¹⁾ voor uwe kerke ⁹²⁾ approprieren de geroofde goederen der andere onwettig gesupprimeerde kerken, assisteren in en frequenteren tegen het verbod der wettige macht de groote kerke, pensioen accepteren in gevolge de Fransche wetten, ⁹³⁾ alzo de organisatie der kerke en godsdienst indirect goedkeuren, door zijn gedrag direct tegenwerken diegeenen, welke met het wettig kerkelijk gezag bekleet waeren, tegenwerken alle de verder geestelijken en gelovigen etc., is dit alles niet condemnabel?

De gevoelens van Mijn Heer den Deken konnen UEw. niet justificeeren. Hij was in deeze uwe overste niet, maar contrariëerde veeleer aan diegeenen, welke uwe wettige oversten waeren. Verre van mij denzelven te willen suspecteeren, intusschen heeft hij zeer onvoorzigtig en qualijk die middelen gebruikt en is ingeslagen die middelen, ⁹⁴⁾ die natuurlijk tot eene scheuring aanleiden, die er reeds was begonnen en, ongelukkig!, nog niet teenemaal is geeyndigt.

De intentie van de religie te conserveren, de uitoefening van den godsdienst zolang mogelijk te behouden, is zeker prijsbaar, wanneer dezelve is gepaart met een wettig gezag en gebruikt geoorlofde middelen; mankeert er eene van deeze conditiën, gemelde intentie kan niet anders gerangschikt worden dan onder de politieke uitvlugten, waarvan de jureurs en ingedrongenen zig altoos bediend hebben en nog bedienen, alsof God onze politieke middels en uitvlugten nodig had om zijne religie, kerk en godsdienst te maintineeren. Onzen Pius ⁹⁵⁾ kende zeer wel den ongelukkigen toestand onzer kerke en religie door geheel Europa, hij voorzag al mede de droevigste gevolgen, welke van den kant van Napoleon te vreezen waeren, hij had eene opperste en ongebonden magt; intusschen heeft hij zig door die schoonschijnende redenen niet laeten verleyden. Hij is standvastig gebleven en heeft de kerk gered met alles, na zijne plicht gekweten te hebben, aan de Voorzienigheid over te laeten.

Dit alles heb ik trachten na te volgen, soals diegeenen, die mij hier vertegenwoordigden. Men heeft mij gedreygt met de grootste vervolgingen van alle mijne onderhorige Priesters, met het sluiten der kerken etc. En van dat alles zoude ik de oorzaak zijn. Tegen het laetste heb ik openlijk geprotesteert en, wat de dreygementen betreft, geantwoord, dat ik dat alles aen de Voorsienigheid van den Heer zoude overlaeten. Zo haest als particuliere personen zig aenmatigen eygener auctoriteyt na hun welgevallen toegeventheid te gebruiken, is het met de eenheid gedaan.

Ziet hier hetgeene ik mij verplicht vinde in UEw. te moeten berispen. Dit berispende in u zelve en afkeurende in uw gehouden gedrag, hetgeene ik bij dese alnog kome te improberen en af te keuren, sal alles vergeven en vergeten wesen, so haest als UEw. mij daarvan met 2 of 3 regels of woorden zal kennisse gegeven hebben.

Staessens antwoordde : ⁹⁶⁾

Hoogwaardigste Heer !

Dewijl Uw Hoogw. mijn met den Heer van Camp gehouden gedrag improbeert en afkeurt, improbeere en keure ik het ook af. Vertrouwende dat hierdoor, gelijk Uw Hoogw. meld, alles zal vergeven en vergeten zijn, tekene mij met de hoogste eerbied, Hoogw. Heer,

Uw Hoogws gehoorsaamste dienaar
's Bosch, 18 Aug. 1814. W. Staessens.

Blijkens zijn navolgend schrijven ⁹⁷⁾ was Van Alphen met dit antwoord niet voldaan.

Eerw. Heer Pastoor !

Ik heb van den beginne der onderhandelingen met UEwaardens ⁹⁸⁾ zeer claer aangemerkt, dat gijlieden van u zelve niet konde verkrijgen uw vorige gehouden gedrag gedurende de Fransche overheersching te condemnieren, maar veeleer wilt blijven justificeren hetgeene dat ik, dat diegeenen, welke in die tijd met het wettig gezag hier bekleed waeren, dat de geheele clergé, ja mag ik zeggen, dat alle gelovigen — — eenige weynigen, niet noemenswaerdig, misschien uitgenomen — — geimprobeerd hebben met woorden en hunne werken. Daarvan alle die onregtsinnige, dubieuse en conditionele schuldbelijdenissen in ulieder antwoorden, welke altoos uytvlugten overlaeten om zijn gehouden gedrag te blijven justificeren tegen alle wettig gezag en tegen het gevoelen van allen en eenieder.

Indien UEw. zig gewaardigt had mijne laetste missive geheel te lezen, zoude daerin gezien hebben, dat ik niet alleen improbere UEws gehouden gedrag met de Heer van Camp, maar ook UEws verder gedrag, zo opzigtens de organisatie der kerken en godsdienst, het aennemen van pensioenen in gevolge de Fransche wetten, het occuperen (van en) bijwonen der diensten in de grote kerke tegen den gemanifesteerden wil van het hier exterende wettig gezag, als verder opzigtens uw gedrag ten aensien diegeenen,

welke mij hier representeerden, welkers gevoelens aan eenieder kenbaar waeren en als *wesentliche bevelen* van eenieder, geestelijke en wereldlijke, wierden beschout en nagekomen. Reflecteert dit laetste wel en zo Uew. in dit en al het vorige zijnen misslag niet wilt herkennen, zal mijne conscientie niet toelaeten mijne vriendschap en vorig vertrouwen weder te geven, maar veeleer mij verplichten mijn misnoegen te manifesteren, dat ik tot nu toe in mijnen boesem heb versmoort gehouden.

Meliora sperans, blijve met allen eerbied.

Hierop gaf Staessens dit antwoord : ⁹⁾

Hoogwaardigste Heer !

Niet alleen improbeer ik mijn gehouden gedrag met de Heer van Camp, maar ook verder mijn gedrag opzigtens de organisatie der kerken en godsdienst, het aannemen van pensioen, het occupeeren (van en) bijwoonen der Diensten in de groote kerk, als verder mijn gedrag ten aanzien diergeenen, welke Uw Hoogw. hier representeerden, welkers gevoelens ik als wezenlijke bevelen had moeten nakomen. In dit en in al hetgeen er verder ~~kan~~ plaats gehad hebben, erken ik nogmaals mijnen misslag en blijve met de verschuldigde eerbied

Hoogw. Heer, Uw Hoogws onderdanige dienaar
's Bosch, 24 Aug. 1814. W. Staessens.

NOTEN.

¹⁾ B.B. I 95, 96.

²⁾ Aangaande A. v. Dongen, die er wel iets voor scheen te voelen om het „*Domine salvum fac*” voor de geëxcommuniceerde Keizer te doen zingen, schrijft v. Alphen (in dat briefje aan Hoogaerts) : „Hoe zijn argument besluyt, kan ik niet zien ; de eene verandering moet noodzakelijk de andere medesleepen, waarvan hij zig te minder sal kunnen ontdoen”. Wat Mgr. v. Velde de M. betreft, deelt hij mede, dat deze aan Caniculus (de Dominicaan B. Huntjes, deken van Nijmegen) geschreven heeft „van niet vooruit te lopen” (woordspeling op de naam Caniculus?), m.a.w. niet voorbarig te zijn. *Br. en Circ.*

³⁾ De gezamenlijke Nederlandse kerkvoogden.

⁴⁾ De kerkelijke en de burgerlijke macht.

⁵⁾ Vlissingen was bij tractaat van 11 November 1807 aan Frankrijk afgestaan.

⁶⁾ Koning Lodewijk Napoleon.

⁷⁾ *Br. en Circ.* Te Schijndel 15 Maart (1810) met A. v. Gils sprekende over het zingen van het *Domine, salvum fac* en het *Te Deum* wegens het tweede huwelijk, dat Napoleon zou aangaan, deed v. Alphen de seminariepresident voorlezing van een „*memoriale contra Domine, salvum fac*” (waar-

schijnlijk bovenstaande reeks vragen en objecties); vervolgens las de vicaris hem ook brieven van A. v. Dongen voor. Een en ander vermeldend, tekent v. Gils in zijn *Ephemerides* aan: „Libenter Bredanus queritur de nobis nimis severis”.

8) Act. V 29.

9) Jac. IV 12.

10) Br. en Circ.

11) Oorspronkelijk en eigenhandig door hem geschreven stuk in *Coll. IV*. Het stuk is voorzien van het zegel van v. Alphen, dat men in *Coppens I* (achteraan) vindt afgebeeld.

12) Franciscus Ant. de Wijs, die toen kapelaan was te Veghel en in 1811 pastoor werd te Boxtel.

13) A. v. Gils, G. Moser en J. H. Smits.

14) President v. Gils kreeg tijdens zijn reis naar Frankrijk in de daarop volgende Meimaand de goedkeuring van de H. Stoel op deze gehele bestuursregeling; *B.B. I* 110, 111, 172, XII 190.

15) *B.B. I* 96—100.

16) Het is overigens bekend, dat Napoleon de apostolische vicarissen hier in Brabant alleen reeds om hun kwaliteit als apostolische vicarissen onuitstaanbaar vond. Omdat de vicariaten immers rechtstreeks onder Rome stonden, beschouwde hij de vicarissen, en bijzonder v. Alphen, als agenten des Pausen. Zoals hij schreef, wenste hij liever helemaal geen kerkorganisatie dan een apostolisch vicariaat. Bisschoppen, die zijn creaturen waren, stonden hem beter aan; vgl. Dr. J. W i l o x, *De Katholieke Staatspartij I* 49.

17) Hij was eerst naar de Papenbril en wat later naar het Keizerhof gevoerd.

18) *B.B. I* 101, 102.

19) Een Tilburgse kroniekschrijver uit die tijd tekende aan: „Den 16 April des morgens heel vroeg is alhier evangelijk door getransporteerd naar Parijs den Hoogw. heer Ant. van Alphen, vicaris des bisdoms van 's Bosch; *Taxandria IV* 103.

20) *B.B. I* 107, 108.

21) De brieven, door Van Alphen geschreven aan zijn familie en door ons hier gepubliceerd, zijn alle oorspronkelijk. Tegelijk met enkele andere bescheiden aangaande de vicaris werden ze door iemand uit Schijndel geschonken aan Dr. C. F. Xav. Smits, die ze in 1915 afstond aan het Bisschoppelijk Archief te 's Bosch, waar ze bewaard worden in *Br. en Circ.* Aangaande de familieleden, door v. Alphen in deze en navolgende brieven vermeld, vergelijkte men *B.B. XIX* 169, 170.

22) Kapelaan te Oss.

23) In bedoeld testament (van 16 Februari 1796) had hij zijn boeken en bibliotheek vermaakt aan zijn opvolgers, de apost. vicarissen van 's Bosch.

24) *B.B. I* 108.

25) Zijn kapelaan te Schijndel.

26) *B.B. I* 176—185.

27) Hoogaerts en Staessens vonden steun bij A. E. Borret, die als commissaris van Mgr. de Méan de kerkdistricten Ravenstein en Megen bestuurde (*B.B. I* 359, II 168), doch vooral bij A. v. Dongen, vic. ap. van Breda.

28) *B.B. I* 185, 186.

29) *Coll. II*.

30) Noel François Isnard, pastoor te Amiens, voordien directeur van St. Sulpice te Parijs, behoorde tot de Franse émigrés, die in 1792 en 1793 naar 's Bosch waren gevlucht. Meermalen had hij v. Alphen in zijn gevangenis te

Vincennes opgezocht. Zijn genoemde zuster verbleef als émigré waarschijnlijk nog in 1810 te 's Bosch; Hezenmans, 's Hertogenbosch van 1629 tot 1798 blz. 448, Allard p. 176, 190.

³¹⁾ Moors werd 4 Januari 1811 in vrijheid gesteld; B.B. I 186.

³²⁾ B.B. I 186, 187. Daar Hoogaerts (hoogstwaarschijnlijk in afspraak met v. Camp) v. Alphen tijdens zijn verblijf te Mechelen voortdurend met brieven lastig viel, voorgevend niet te weten wat hij te doen had, antwoordde de vicaris hem ten laatste: „Habent Moysen et profetas, eos audiant!” zie B.B. II 33.

³³⁾ B.B. I 193, 194.

³⁴⁾ Coll. III, doss. III.

³⁵⁾ Naast bovenstaande „demonstratio” ligt een andere, eveneens van de hand van Van Alphen, dat Keizer Napoleon zich niet beroepen kan op het vroegere indult der Spaanse Koningen, om Bisschoppen in de Nederlanden te benoemen of voor te dragen; dat indult was immers bij de vrede van Munster in 1648 geheel vervallen.

³⁶⁾ De bewoners van het Keizershof te Mechelen.

³⁷⁾ Maria Elisabeth van Eyndhoven, weduwe van Jan Francis van Alphen.

³⁸⁾ B.B. I 187, 188. Volgens A. v. Gils zou het onderhoud met v. Camp in het begin van Januari hebben plaats gehad (Allard p. 392), hetgeen waarschijnlijk onjuist is.

³⁹⁾ Br. en Circ.

⁴⁰⁾ De gehele overige inhoud van deze niet ondertekende brief gaat in min of meer bedekte termen over finantiële aangelegenheden, t.w. over een som van 7400 francs, welke kort daarna door Hoogaerts over 35 behoeftige pastoors van het vicariaat verdeeld werden, en over de kosten der gevangenschap van hem zelf en Moors. De kosten van Moors (die grotendeels door Van Alphen was vrij gehouden) beliepen ongeveer 350 gl., maar die van Van Alphen bedroegen 1 Maart 1811 reeds meer dan 1088 gl. Het schijnt, dat de kosten van beider gevangenschap voor de helft vergoed werden door het vicariaat (nl. door Hoogaerts, die voor een groot deel de finantiën van het vicariaat beheerde.)

⁴¹⁾ Met „dengeenen” bedoelt hij vermoedelijk: de invoering en er onwettige kerkregeling.

⁴²⁾ Dekens.

⁴³⁾ Seminarie.

⁴⁴⁾ Betreffende het bestuur van het vicariaat vermoedelijk.

⁴⁵⁾ Waarschijnlijk Gestel = St. Michielsgestel, waaronder het seminarie Herlaer lag.

⁴⁶⁾ De gevangen genomen Paus Pius VII.

⁴⁷⁾ Enige dagen later schreef Van Alphen aan Hoogaerts de brief (over de reconciliatie der St. Janskerk), medegedeeld in B.B. II 27, 28.

⁴⁸⁾ Zijn neef Wilhelmus v. Alphen, kapelaan te Oss, broeder van Maria Elisabeth v. Alphen.

⁴⁹⁾ Johanna Maria v. Alphen, gehuwd met F. de Leyer.

⁵⁰⁾ N. F. du Messie, pastoor van Boxel en deken van Orthen.

⁵¹⁾ Het voornaamste gedeelte van dat schrijven vindt men in B.B. I 356, waar onder de daar vermelde theologanten van het seminarie in plaats van van Erven gelezen moet worden van Crey (J. v. Crey, later pastoor te Lith).

⁵²⁾ Vgl. B.B. I 187—189. A. v. Gils schrijft van hem: „enfermé à Vincennes, à la fin de 1810 elargi, envoyé momentanément à Malines et à Anvers, enfin consigné depuis à Paris, avec defence de se mêler du gouvernement de son vicariat”; Allard p. 391.

⁵³⁾ In het schriftelijk pleidooi dat hij bij de Minister van Eredienst in-
diende (grotendeels vertaald in B.B. I 189—191), schreef hij nog, waar hij de
Franse regering naar de Paus, de gevangen genomen Pius VII, verwees: „Il
est vrai, il n'y est pas accès pour les particuliers auprès de lui, mais le
gouvernement Français, qui demande les pouvoirs pour l'évêque nommé (v.
Camp), a toujours le chemin ouvert". *Coll. II.*

⁵⁴⁾ B.B. II 32.

⁵⁵⁾ B.B. II 32—34. Hij ondertekende zijn brief (3 Juni 1811): M. Theu-
nisse.

⁵⁶⁾ Hiermede is waarschijnlijk president A. v. Gils bedoeld, vgl. B.B.
XIII 32.

⁵⁷⁾ O.a.: „Mijne hemdens gaen mij verlaeten”.

⁵⁸⁾ Johanna Maria v. Alphen, de vrouw van F. de Leyer.

⁵⁹⁾ M. E. v. Eyndhoven, weduwe van Jan Francis v. Alphen.

⁶⁰⁾ Waarschijnlijk Wilhelmus van Alphen, kapelaan te Oss.

⁶¹⁾ Schutjes II 160, waar geheel onjuist het woord „kerkering” ge-
bruikt wordt om v. Alphen's verblijf te Parijs aan te duiden.

⁶²⁾ *Coll. III, doss. III.*

⁶³⁾ Waarschijnlijk een vergissing voor No. 247.

⁶⁴⁾ Hij was toen bijna 66 jaren.

⁶⁵⁾ De Katholieken van Schijndel hadden hun oude parochiekerk onder
Koning Lodewijk teruggekregen en haar in 1811 in dienst genomen; *Schut-*
jes V. 637, 638.

⁶⁶⁾ Dr. H. v. Velthoven, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch*
II 11, 12.

⁶⁷⁾ Ook reeds tijdens zijn ballingschap had de Paus hem zijn hoge
tevredenheid betuigd; *Coppens I 300, 301, B.B. I 111.*

⁶⁸⁾ Meer andere fraaie staaltjes, aan hetzelfde poëtisch product ontleend,
geeft *Allard blz. 225—229.*

⁶⁹⁾ Bedoeld is pastoor Staessens.

⁷⁰⁾ B.B. II 343.

⁷¹⁾ Wat Hoogaerts betreft, moeten diens handelingen in de daarop vol-
gende jaren ook v. Alphen later wel tot de overtuiging gebracht hebben, dat
diens peccavi van 1814 niet oprecht was. Ter aanvulling van B.B. II 349. v.v.
over de wijze, waarop Hoogaerts en Staessens in 1814 hun ergerlijk gedrag
herriepen, zullen wij hierachter als bijlage enkele nog onbekende brieven,
zowel van v. Alphen als van beide pastoors, laten volgen.

⁷²⁾ Dit hervatten zijner vriendschappelijke relaties met de twee hand-
langers van v. Camp werd door sommigen te 's Bosch uitgelegd, alsof de
Vicaris de handelwijze van beiden niet zou hebben afgekeurd. Tot weerlegging
hiervan schreef hij 3 Januari 1815 aan de Bossche rector J. van Cuyck: „dat
ik Ulieder gedrag altoos heb goedgekeurd en dat van de 2 andere (Hoogaerts
en Staessens) geimprobeert en aen dezelve mijne oude vrindschapbetrekkingen
en vertrouwen heb geweeryert, tot zolang zij zelve hun gehouden gedrag voor
mij bij missive geimprobeert hebben; en dat het alleen is geweest, nadat zij
hun voorig gedrag herroepen hebben, dat ik met hun mijne voorige betrek-
kingen heb hernomen”. *Coll. IV.*

⁷³⁾ *Br. en Circ.*

⁷⁴⁾ *Ad Coloss. II 15.*

⁷⁵⁾ Origineel in *Coll. I, doss. I, No. IV.*

⁷⁶⁾ Of deze brief nog bestaat, is ons onbekend.

⁷⁷⁾ Copie. Navolgende brieven berusten in arch. bisd. 's Bosch.

⁷⁸⁾ Zie noot 32.

- 79) Kapelaan te Schijndel.
 80) Zie B.B. I 355 v.v.
 81) Zie B.B. II 16—26, 34 v.v.
 82) II ad Corinth. VII 9: Nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam.
 83) Van Alphen.
 84) Om te weigeren het *Domine salvum fac* voor Napoleon te zingen.
 85) Origineel.
 86) De brief is ons overigens onbekend.
 87) Copie.
 88) Bedoelde plechtige Dienst had plaats in de Kruiskerk op Zondag 17 Maart 1811; B.B. I 202, 203.
 89) Over de reconciliatie der St. Janskerk 24 Mei 1811 zie B.B. I 200, 201, II 27—34.
 90) B.B. II 24.
 91) T.w. het kerkhuis, dat Staessens bediend had, totdat hij in 1811 de Kruiskerk betrok. Napoleon had in 1810 gedecreteerd, dat alle kerken in 's-Hertogenbosch, behalve de St. Jan en de Kruiskerk, moesten gesloten en verkocht en dat de goederen der gesloten kerken moesten verdeeld worden tussen de St. Jan en de Kruiskerk; B.B. I 197, II 14.
 92) T.w. de Kruiskerk.
 93) Zie B.B. XX 154, noot 1.
 94) Wellicht heeft de copiiist deze zin niet goed afgeschreven.
 95) Paus Pius VII.
 96) Origineel.
 97) Copie.
 98) Staessens en Hoogaerts beiden.
 99) Origineel.
-

De laatste Canis te Nijmegen

door

J. BARTEN, S.J.

Het onderstaande Latijnse verhaal is het slot van de *Litterae Annuae Neomagenses* van 1624, welke een verslag geeft over de belevenissen van de Jezuïetenmissie te Nijmegen in dat jaar. Daar toen slechts één Jezuïet-missionaris te Nijmegen werkzaam was nl. Antonius de Greef, 1) moet deze brief van hem afkomstig zijn. Thans wordt de brief bewaard in het Archief van de Nederlandse Provincie der Sociëteit van Jesus te 's-Gravenhage.

Antonius de Greef werd 25 Februari 1589 te 's-Hertogenbosch geboren, waar zijn vader, Henricus de Greef, schoenmaker was. Zijn moeder heette Gulielma Antonii. Gedurende acht jaar studeerde hij de *humaniora* bij een seculier-priester in zijn vaderstad. Vertrok daarna naar Leuven, waar hij na een tweejarige studie de graad van *Magister Artium* behaalde, en later van *Doctor Artium*. Vervolgens studeerde hij in dezelfde stad onder leiding o.a. van de professoren Jacobus Jansonius en Joannes Malderus de theologie. Ondertussen had hij op Quatertempervrijdag van December 1606 uit de handen van de Bossche Bisschop Gisbertus Masius de tonsuur en de lagere wijdingen ontvangen. 14 October 1609 trad hij in het noviciaat der Jezuïeten. Nog zes jaren van studie en lesgeven volgden, tot hij 4 April 1615 priester werd gewijd. Daarop werd hij tot leraar in het Grieks en tot biechtvader benoemd aan het Jezuïeten-College te Mechelen. Daar heeft hij de H. Joannes Berchmans leren kennen, die onder zijn geestelijke leiding Jezuïet is geworden. In 1617 volgde zijn be-

noeming tot missionaris te Leeuwarden; drie jaar later vertrok hij naar Groningen, maar in het volgende jaar vinden wij hem op het kasteel Rhoon bij Rotterdam werkzaam. Nog in datzelfde jaar werd hij benoemd te Nijmegen, waar hij aanvankelijk alleen en later met twee andere Jezuïeten gewerkt heeft. Hij overleed 17 Mei 1636 aan de pest, die hij bij de geestelijke en ook lichamelijke verzorging van zieken had opgelopen. 2) In dezelfde *Litterae Annuae* haalt hij nog zijn wonderbare redding uit het vorig jaar aan. Een soldaat viel hem lastig, maar een onbekende jongeman kwam plotseling opdagen, die aan de soldaat zei, dat hij een aan allen bekend burger niet mocht lastig vallen. Terstond had de soldaat hem toen laten gaan. Later meende pater de Greef in die onbekende jongeman zijn vroegere leerling en biechtkind de H. Joannes Berchmans te mogen zien. 3) In dat jaar 1624 kon hij praktisch alleen 's nachts zijn geestelijk dienstwerk verrichten en moest zich verder verborgen houden en vaak van schuilplaats verwisselen. 72 Kinderen werden door hem in dat jaar gedoopt, waarvan er 30 stierven; bovendien ontvingen 13 jongemensen en volwassenen het H. Doopsel; 50 personen, die na hun twintigste jaar niet meer gebiecht hadden, verzoende hij weer met God en 35 bracht hij weer tot het bijwonen van de H.H. Geheimen; 68 maal diende hij de Laatste Sacramenten toe: in 30 gevallen volgde de dood. Na het uitbreken van de pest- en dysenterie-epidemie in dat jaar kwamen daar nog 218 gevallen bij, waarvan ongeveer 180 met dodelijke afloop.

Joannes Canis, waarover het in het verhaal gaat, was de zoon van Gerrit Canis, een halfbroer van de H. Petrus Canisius. 4) Hij volgde echter zijn heilige oom en ook zijn vader, de vurige katholieke burgemeester van Nijmegen, niet na in hun geloofsijver, maar zocht zijn geluk meer in een rijk en genoeglijk leven zonder evenwel zijn Geloof geheel aan kant te zetten. Hij trouwde, zoals het Trouwboek van de St. Steven aangeeft, op 25 April 1609 met Nicolaa Verbolt, weduwe van Reinier Hanssa. Deze vrouw behoorde tot de familie Verbolt, die na 1591 al spoedig een rol in het protestantse stadsbestuur ging spelen. Zij stierf midden Augustus 1617 en reeds 10 Februari 1618 trad Johan

Canis opnieuw in het huwelijk met Anneken Gaymans, weduwe van Claes van Haeren. In het doopboek van de St. Steven staat uit dit huwelijk als kind ingeschreven: Claesken, gedoopt op 16 Februari 1620. Het kind is blijkbaar vroeg gestorven, want bij de regeling van de nalatenschap van Johan Canis wordt het niet vermeld. Zoals het verhaal aangeeft, was Anneken Gaymans hervormd; maar verklaarde zich bij het sterfbed van haar man bereid, om katholiek te worden. Of deze bekering langdurig geweest is, valt te betwijfelen. Op 4 December 1625 hertrouwde zij met Jr. Gerrit van Wees, en na diens dood met Gerrit van Brienen uit Wageningen op 23 Augustus 1631. Deze laatste trouwpartij lokte protest uit van de hervormde predikanten, daar het een huwelijk was tussen volle neef en nicht.

Johan Canis en zijn tweede vrouw kochten op 22 April 1619 de herberg „de Groote Swaen” op de Grote Markt van Nijmegen. Het volgend jaar werd hem door de magistraat, met wie hij blijkbaar op goede voet stond, op zijn verzoek een gebrandschilderde ruit ten geschenke gegeven. Zelf gaf hij volgens Smetius een raam aan zijn vrienden, waarop zijn wapen was afgebeeld met daaronder het rijmpje:

„Johan Canis ben ik geheeten,
Menigh is een hondt en wil 't niet weeten”. 5)

Met zijn broer Jacobus Canisius S.J. stond Johan blijkbaar niet op goede voet. Hij laat tenminste in een schepenacte van 20 October 1615 zijn neef Wichman Buys als bezitter van zijn goederen en renten bevestigen, voor het geval dat deze daarvoor lastig zou gevallen worden door Johan Canis. Jacobus was evenals Johan de zoon van Gerrit Canis en Naleken van Santen. 6) Hij werd in 1584 te Kalkar geboren, waar zijn vader toen als balling vertoefde. Zijn eerste opleiding verkreeg hij in zijn geboorteplaats, zette zijn studies voort te Fulda en begaf zich in 1603 naar het Collegium Germanicum te Rome. Drie jaar later vroeg en verkreeg hij opnemning in de Opper-Duitse Provincie van de Sociëteit van Jesus. Vanaf de voltooiing van zijn studies in 1615 gaf hij onderwijs in de Moraaltheologie, en was tegelijkertijd predikant van de prins-bisschop en godsdienstleraar aan het Jezuiten-Col-

lege. Over hem wordt in het verhaal gezegd : „etiamnum patrum magnam partem exprimentis”. Dat deed hij dan ook met het woord en met de pen. O.a. is van hem bekend een werk over de verering van de H. Maagd door de Katholieke vorsten. Na zijn professoraat werd hem de gelegenheid geschonken, om in de zielzorg werkzaam te zijn, en heel bijzonder onderscheidde hij zich bij de verpleging van pestzieken te München, toen deze besmettelijke ziekte in 1634 na de aftocht van de Zweedse troepen door Spaanse soldaten naar die stad was overgebracht. Hij overleed 29 (?) Mei 1647 te Ingolstadt in Beieren. Na hem is de Canisiusfamilie spoedig in de mannelijke lijn uitgestorven, maar volgens Smetius ⁵⁾ waren er na de dood van Johan Canis geen Canisii meer in Nijmegen.

(Litterae) Annuae Neomagenses 1624.

..... Densa inter plurium amicorum funera, licet hactenus tantum unum hospitis caput inter tot desideretur, funiculo Raab hospitia protegens, ⁶⁾ memorabile funus Joannis Canisii, magni Petri Canisii ex fratre propinquior nepos, germanusque nostri Jacobi Canisii apud Bavaros etiamnum patrum magnam partem exprimentis : correptus is a consanguineo apud quem tunc peropportune hospitaturus eram, de peste animo eximenda serio monitus, operam meam curat implorari quam praestiti magno sensu utriusque primum aliena in domo supra horam integram (quod non optimum exemplum domesticis fidei externisque praebuisset) omnibus omnino et praemuniendo : postridie cum bubo accrevisset, secundo accessi invisique decumbentem in cubiculo solum, nec sine novo absolutionis beneficio ab eo commendans ut extremum cum uxore decumbente tentaret, si forte prioris sui exempli veniam ab ipsa precando, ut ante lecti ita nunc fidei catholicae consortem acciperet. Rediique tertium ad decumbentes in eodem cubiculo lectis tamen separatim, illique tertium manus impono, rogorque ut cum uxore (saepius antea ab aegrotorum consolatore quem vocant ex cerdone ad id opus provecto visitata) intrepidus agam : huc cessit illa vice colloquium sat feliciter, addebat tamen se porro cum marito super his acturam. Postridie audio maculas contagii notas fere instantis mortis in Joanne apparere, curo meo nomine per consanguineum (coram enim per diem non licebat) ad cancellos Italica lingua in plurium imperitorum praesentia memoriam refricari, ut etiam in hoc agone

uxorem stimulet ad eandem fidem, male licet operibus exornatam, et capessendam et perseveranter retinendam; tantum valuit haec moribundi valde paenitentis opportuna petitio, ut accedente verisimiliter magni Petri Canisii apud Deum pro utroque intercessione, post mariti sepulturam avide me accersiri curavit totumque virus et errorum et vitiorum ab ineunte aetate contractum libens gaudensque deposuerit, et si morbus iam remissior auctus fuisset, vel si mihi in Domino expediens visum, etiam ad alia mysteria sumenda parata fuerit. Benedictus Deus in omnibus donis suis. Frequenter huic Joanni propter patrum prudenter ante mortem per varios insidiatus sum, sed sola vexatio intellectum dedit auditui. Plures de Canisii prosapia utriusque sexus ante mortem praemuniti vivere desierunt, sed, quod nihil notabile in reliquis remotius eum contingentibus emineat supersedeo. Divinae Bonitati sit laus et gloria, quod contagiosos plures vivos inter mortuosque mediis in ignibus consistens saepius, numquam sic aestuaverim, ut ab officio ullo abstinendum fuerit, licet signa contagii non semel circumtulerim et etiamnum circumferam, nemini illa proditurus nisi vel contagium omnino cessaverit vel necessitas gravior expresserit. Utinam quotidie in mortem immoler propter gloriam meorum. Hic habitus victoriae nostrae, tali curru triumphans et ut porro ad Dei gloriam triumphemus, omnium vestrum preces cum amicis imploremus.

NOTEN.

¹⁾ De gegevens over A. de Greef S.J. en Jacobus Canisius S.J. zijn grotendeels afkomstig uit het *Archief van de Nederlandse Provincie der Sociëteit van Jesus te 's-Gravenhage*.

²⁾ F. van Hoeck S.J. *De Jezuiten te Nijmegen* blz. 91—104. cf. *Bossche Bijdragen*, deel VII, blz. 23, 41, 45, 47.

³⁾ H. P. Vanderspeeten S.J. *Vie du B. Jean Berchmans*, Louvain 1865, blz. 313s.

⁴⁾ Drs. M. Daniëls, oud-archivaris van de Gemeente Nijmegen, stelde mij voor wat betreft Johan Canis verscheidene van zijn aantekeningen uit de Raadsnaten, Schepenprotocollen ter beschikking. Cfr. Mr. B. F. W. von Brucken Fock, *Canisiana*, blz. 5 ss.

⁵⁾ J. Smetius, *Adversaria II* (ms. *Gem. Archief Nijmegen*) f° 246.

⁶⁾ Josuë 2, 14—21.

Besluiten van de Raad van State betrekking hebbende op Kerkelijke zaken in de Meijerij van 's-Hertogenbosch (1648—1794)

door

F. VAN HOECK, S.J.

Op de inneming van den Bosch in 1629 was het verbod tot openbare uitoefening van de Katholieke Godsdienst in de stad gevolgd, maar daar de Spaanse koning zijn souvereine rechten bleef handhaven in de Meijerij konden in dit gebied de verbodsbepalingen maar weinig uitwerking hebben. Die toestand veranderde echter toen in 1648 de souvereiniteit van Spanje verloren ging. De zuidelijke provincies werden toen Generaliteitsland, bestuurd van uit Den Haag en als wingewesten behandeld. Stad en Meijerij kwamen rechtstreeks te staan onder de Staten Generaal, die zich nu meer met de kerkelijke zaken gingen bemoeien om door allerlei beperkingen der toch al zo geringe godsdienstvrijheid de protestantisering der Generaliteitslanden te zullen kunnen bewerken.

Rond 1730 werd het toezicht op de geestelijkheid weer eens verscherpt, vandaar dat verreweg het grootste gedeelte der resoluties dateert uit dat en de verdere jaren, tot aan het herstel van de godsdienstvrijheid in 1795. De aanleiding daartoe was het volgende. Tijdens het eerste kwartaal der 18e eeuw namen de klachten der predikanten over het zich vrijer bewegen der katholieken en over de slappe toepassing der strafbepalingen gestadig toe. Tegen de duidelijke aanwas der macht van Rome moesten maatregelen worden genomen en de 19 Juli 1730 verscheen een „Resolutie tot weeringe der paapsche stoutigheden in het District van de Generaliteit en speciaalyk in de Stad en Meyerye van 's-Hertogenbosch”. 1)

Door een andere gebeurtenis was het protestantse gouvernement nog meer geprikkeld. Paus Benedictus XIII had in 1728 de viering van de feestdag van de heilige Gregorius VII, de krachtige verdediger der pauselijke suprematie tijdens de investituurstijd in de elfde eeuw, geldend verklaard voor heel de Kerk en een nieuw officie voor het breviergebed samengesteld. Daarin kwam de zin voor: „contra Henrici imperatoris impios conatus, fortis per omnia athleta impavidus permansit seque pro muro domui Israël ponere non timuit ac eumdem Henricum, in profundum malorum prolapsam, fidelium communionem regnoque privavit atque subditos populos fide ei data liberavit”. In Frankrijk zag men hierin een onduldbare verheffing van de pauselijke boven de koninklijke macht en het Parlement van Parijs, met de Jansenistische bisschoppen, gingen geweldig te keer tegen zulke aanmatiging van Rome. In ons land vaardigde de Jansenistische bisschop, Barchman Wuytiers een mandement uit, dat aan zijn priesters het gebruik van dit breviergebed verbood. De Staten van Holland volgden de 20 September 1730 met een „placaat jegens het officie van Paus Gregorius VII”. „Alsoo tot Onse kennis gekomen is dat Onse indulgentie in het conniveeren der oeffening van den Roomschen Godsdienst soo groffelyk misbruikt word, dat soo afsonderlyk als in het Getydeboek in openbaaren druk uitgegeven is tot gebruik van den Roomsche kerken, het soogenaamde officie van Paus Gregorius den VII, door pausselyke autoriteit gearresteert te Roomen den 25 September 1728, niettegenstaande hetselve officie sonder eertige bewimpeling aanpryst als een loffelyke daad van den Paus dat hy den Roomschen Keyser heeft geexcommuniceert en geprivveert van Syn Ryk en desselfs onderdaanen ontslagen heeft van haar beloofde trouw...” enz. 2) Reeds daags daarop, de 21 September verscheen een tweede „placaet tegen de Roomsche priesters”. In het eerste artikel wordt bepaald „dat voortaan geen Roomsche priesters sullen moogen dienst doen sonder alvorens toegelaaten te zyn by schriftelyke acte van consent”, en in het tweede: „dat geen priesters, als gebooren onderdanen van den Staat der vereenigde Nederlanden, en geen geordende priesters nog monniken, en in het bysonder

geen Jesuiten, sullen mogen geadmitteerd worden". Verder wordt vastgesteld dat, tot het verkrijgen van admmissie, de priesters een verklaring moeten afleggen „dat sy een hertelyke afkeer hebben van het gevoelen dergeenen welke leeren dat de Paus of eenige andere Kerkelyke Overheid de magt heeft om onderdaanen te ontslaan of dispenseeren wegens ketterije van den eed van gehoorsaamheid aan de Burgelyke Overheid en dat men geen trouw en onderdaanigheid schuldig is aan degeenen die in de kerkelyke ban en buiten de schoot van de Roomsche Kerk zijn".³⁾

Op dit plakkaat is het grootste aantal der volgende resoluties gegrond en men kan zelfs zeggen, dat de toestand der katholieken, althans in de kleine steden en op het platteland, er voor het grootste gedeelte der 18e eeuw door beheerst is. Het werd in de praktijk nog aangevuld met allerlei kleingeestige bepalingen over verbouwing en reparatie van kerkschuren, over het gebruik van assistenten bij tijdelijke afwezigheid van pastoors enz., die meer de geest van plaagzucht dan van doelmatigheid openbaarden; het waren plagerijen van een bureaucratie gelijk wij die in de laatste jaren zo veelvuldig hebben moeten ondervinden.

Wij geven de inhoud der resoluties zo kort mogelijk aan. Het eerste gedeelte dezer requesten betreft zaken van meer algemene aard; daarop volgen die welke betrekking hebben op de afzonderlijke parochies. Hierbij is niet de chronologische orde der resolutieboeken gevolgd, maar ze zijn in alphabetische volgorde geplaatst, omdat deze publicatie vooral ten doel heeft te dienen tot aanvulling op Schutjes' Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch, waarin verschillende pastoors en kapelaans niet worden genoemd of de datum hunner aanstelling niet wordt opgegeven. De schrijfwijze der namen is behouden, al wijkt die hier en daar nogal af van Schutjes.

1648. 28 Sept. Nadere ordre aan rentmeester Turck en van de geestelyke corpora, onder Spanje wonende, te vorderen copieen van de bescheiden van eigendom. 22 Oct. Op resolutie der St. Gen. ordre gestelt om de woningen of pastorijen in de Meyerye

te doen inruimen aan de predicanten aldaar, des de predicanten die woningen bekomen geen huishuur te genieten. 24 Oct. Op resolutie der St. Gen. commissarissen benoemd om met die van de Raad in besogne te treden, ook om een ordren reglement te beramen nopende het onderhoud van de gewesene paepsche geestelijkheid in de Meyerye.

1649. 25 Maart. Bij resolutie der St. Gen. aan den Raad gezonden de quohieren van de verpagtingen der tienden, aankomende de paepsche geestelijkheid in de Meyerye, om die over te leveren aan de respectieve rentmeesters. 21 Juni, op resolutie der St. Gen. geaccordeert met de geestelijken dat zij uit het inkomen van de goederen over het tegenwoordig jaar 1649 zullen moeten gelden en betalen de respectieve tractementen van de predicanten, schoolmeesters, kosters, voorlezers, reparatie van kerken, alsook mede de tractementen en de noodige kosten van de rentmeesters. 4 Sept. by resolutie der St. Gen. den Raad versogt dat deselve de landen, huysen en andere goederen, aanbehoort hebbende de paepsche geestelykheid in de Meyerye, ook willen doen verpagten en beneficieeren gelyk van den thienenden is geschied. 30 Sept. resolutie der St. Gen. Verstaan dat de quohieren van de vaste geestelyke goederen in de Meyerye zullen worden geleverd aan de Raad van State met verzoek dat HaerEd. daer uyt willen doen formeren pertinente blafferden of andere behoorlyke bescheiden en deselve doen verhandryken aan de respectieve rentmeesters der voornoemde goederen om hun in het administreeren van die te reguleeren naar behoren. 4 Oct. Berigt gerequireert van den rentmeester Schuyl wat fundatien van beursen te 's-Hertogenbosch of in de Meyerye hem bekend mogen zijn, aan wien de collatie daarvan staat, en van de gelegenheyt van de fundatien derselver, speciaal ook van zulke die gestaan hebben ter collatie van den Deken van het Capittel aldaar, en of eenige van dezulke vacant geweest en by wie en aan wie te vergeven zijn. 23 Oct. Resolutie der St. Gen. Rapport rakende het inkomen van de paepsche geestelykheid in de Meyerye. Zeven quohieren te deponereen ter griffie, dubbelden daarvan aan den Raad te zenden. Den Raad te

- informeeren een pertinente staat van het geheel inkomen. Item een lyst van de tractementen der predicanten en schoolmeesters reeds aldaar geïntroduceert, alsook van de verdere lasten die in het provenue moeten worden betaalt.
1650. 30 Juni. Resolutie der St. Gen. De goederen van de abdij van Echternaken, gelegen in de Meyerye van 's-Hertogenbosch, uit de annotatie ontslagen mits betalende de tractementen van de predikanten alhier vermeld met het onderhouden der kerken enz. 1 Juli, Resolutie der St. Gen. Den Raad verzocht door Heeren Gecommitteerden hetzij in geld of in granen te doen verpachten de thienden gelegen in de Meyerye, gereclameerd bij den abt van Echternaken, en zulks te overstaan en in bijwezen van gemachtigden van denzelven prelaat, en het provenue van de thienden bij provisie te berusten onder de pachters ad usum habentes totdat op de zaak ten principale zal zijn gedisponeert.
1651. 23 Mei, op een memorie van de classis Peeland en Kempenland om de kinderen welke niet gevonden zullen worden op de doopboeken van de predikanten te versteken van alle privilegien in de Meyerije, te adviseeren aan H.H. Mog. om hetselve af te slaan.
1653. 30 April, nadien den roomschen priesters in de Meyerije verboden is dienst te doen, verstaan dat ook geen roomsche personen voor haar mogen trouwen.
1655. 24 Aug. Op een request van den rentmeester Tempelaer dat de abdij van Tongerlo bij accoord met den bisschop van 's-Hertogenbosch, gemaakt in Januari 1590, onder anderen heeft beloofd tot haren last te nemen de reparatiën van de kerken daarin vermeld, zoo verre men bevindt dat de tienden tot het voornoemde bisdom te appliceeren of geappliceerd daarin gehouden zijn, en bovendien ten eeuwigden dage de dotatie van de pastoors van de voornoemde kerken, te adviseren aan H.H. Mogenden dat men geen reden ziet waarom de abdij niet zou praesteeren al hetgeen zij bij aan den bisschop van 's-Hertogenbosch bij voornoemd contract heeft beloofd.
1668. 18 Juli, geapprobeerd het contract met den abt van Tonger-

loos over het doteeren der predikanten en het repareeren der kerken; hetzelfde gesteld in handen van den Heer Thesaurier om te bewaren.

1694. 6 Oct. Op het request van den abt en de conventualen van Tongerlo om verklaring dat zij bij het accoord, geaprobeerd den 18 Juli 1668, wel hebben afgestaan het recht van patronaatschap tot het aanstellen van predikanten in de plaatsen in het accoord genoemd, onder anderen Tilburg, Haaren, Diessen, Moergestel, Waalwijk en andere, maar niet de pastoren van de roomsche religie; verklaart dat dewijl alle exercitie van den roomschen godsdienst hier te lande bij placaten verboden is die meening van Haar Ed. Mog. geensins geweest is noch heeft kunnen wesen roomsche pastooren aan te stellen of daartoe eenig recht te acquireeren.

1731. 24 Aug. Ordre aan de Gecommitteerden tot het weeren van de nonnenkloosters in de Meyery; 6 Nov. bericht van den rentmeester Lyclama rakende het contribueeren van de abdij van Tongerlo in de reparatie van de kerken in de Meyerij.

1789. 13 Oct. Admissie van M. Leyten en J. de Loos als assistent van onvermogende priesters; 27 Nov. item van H. M. Becx.

1794. 7 April, de classis van Peel- en Kempenland geauthoriseerd om de kerken en scholen te visiteeren.

Aalst.

1730. 8 Aug. Missive aan H.H.M. van den drost van Aalst; klachten over Adam Wagtelaars, roomsch priester aldaar. 1731.

8 Maart admissie van Adrianus Deelen als pastoor. 1745. 19 Mei. item van Jos Houbraken. 1763. 13 Sept. item van C. de Roy. 1768. 8 Febr. item van W.A. de Vooght.

Aarle-Rixtel.

1739. 12 Juni. admissie van Fr. v. d. Ven als pastoor. 1779. 14 Juli pastoor Barth. Cox mag eenige weken afwezig zijn en den dienst doen waarnemen door een kapelaan, mits kennis gevende aan

de officieren aldaar. Eenzelfde verlof is hem toegestaan 1784. 14 Sept. ; 1785. 11 Aug. ; 1786. 18 Jan. 1788. 28 Aug. admissie van S. G. Koekhoff als pastoor. 1794. 11 Maart, item van L. v. d. Heuvel.

Acht.

1718. 27 Juli, bericht van den drost te Eindhoven over klachten van de classis Peel en Kempenland wegens een paapschen priester te Aght. 1720. 10 Aug. Request van de paapsche ingezetenen te Aght om een roomsch priester te mogen hebben. 1777. 10 Febr. Request van de R.C. te Aght om order aan den kapelaan te Woensel tot het waarnemen van den dienst aldaar op gelijken voet als voorheen. Het contract van verdrag tusschen den pastoor van Woensel en de inwoners van Aght geapprobeerde voortaan in stand te blijven.

Alem.

1760. 16 Juni, request van pastoor A. Spierings om zich voor 5 à 6 maanden tot herstel van gezondheid te mogen absenteeren ; gepermitteerd en geacordeerd dat H. v. d. Ven, pastoor te Rossum, den dienst zal waarnemen. 1762. 16 April, request van de R. kerkmeesters om gedurende de vacature den roomschen dienst door den pastoor van Rossum te doen waarnemen ; gepermitteerd dat hij bij provisie den dienst der zieken zal waarnemen. 1763. 9 Juni, admissie van X. Covels als pastoor ; 1765. 3 Juli, item van A. Godschalcks.

Alphen.

1785. 12 April, admissie van E. Pullen als kapelaan.

Asten.

1740. 19 Aug. admissie van Thomas Kocke als kapelaan. 1744. 16 Juni, request van de R.C. te Asten en Ommel om waarneming der diensten tijdens de vacature van pastoor en kapelaan. Ant. Cuipers als kapelaan ad hoc geadmitteerd. 1745. 3 Maart, admissie van Lamb. Hoeks als pastoor, en 19 Mei van

W. Bluysen als kapelaan. 1746. 10 Aug. admissie van S. Broeckhuysen als kapelaan. 1748. 18 Nov., van P. Aarts als pastoor. 1763. 9 Juni, van L. v. d. Mortel als kapelaan. 1774. 11 Aug. item van M. v. Dijk. 1785. 13 Sept. item van J. Beckers. 1789. 26 Mei, resolutie der St. Gen. met een request van Aerts, deken van Asten, om eenige veranderingen in de kerk. 1790. 14 Jan. admissie van W. van Asten als pastoor.

Bakel.

1752. 21 Sept., admissie van J. v. Grinsven als pastoor. 1763. 14 Dec. resolutie van de St. Gen. en missive van den kwartierschout van Peelland wegens eenige gedane verbeteringen in twee kamers van de R. kerk te Bakel zonder permissie. 1767. 15 Sept. resolutie der St. Gen. om advies op het request van die van de R.C. kerkbestuur te Bakel, verzoekende een tweeden priester of kapelaan ten dienste van hunne gemeente.

Beek en Donk.

1735. 21 Nov. request van die van B. en D. en van den Heer aldaar over het waarnemen van den R.C. dienst door den pastoor J. Bapt. Martens, en bericht van den fiscaal van Brabant en van den hoogschout van 's-Hertogenbosch over het combineren der kerkhuizen aldaar. 1739. 15 Mei, request van die van Donk om opening van de kerkschuur en dat de pastoor van Beek den dienst aldaar mede moge waarnemen; 1739, 20 Nov. eenzelfde request. 1742. 28 Mei, request van de R.C. te B. en D. over de betaling van de recognitie voor den priester die de twee kerken bedient. 1751. 20 Juli, admissie van W. Beekmans als pastoor. 1756. 20 Aug. den fiscaal van Brabant te adviseeren op de missive van den quartierschout van Haren op de requeste van de R.C. ingezetenen van B. en D. om weder onbelemmerd hun godsdienst te mogen uitoefenen. 1761. 7 Sept. resolutie op de requeste van de R.C. ingezetenen van B. en D. om permissie tot het doen maken van eenige veranderingen in hunne kerkschuur. 1781. 2 Aug. admissie van H. Backers als pastoor. 1782. 7 Aug. item van H. Pynenburg. 1784.

6 Aug. Pynenborgh gepermitteerd zich te absenteeren en den dienst te doen waarnemen. 1786. 30 Maart, admissie van S. Loomans als pastoor.

Beers.

1731. 6 Juni, admissie van Th. v. Thiel als pastoor. 1771. 12 Juni, item van J. C. Looden.

Berchem.

1699. 31 Jan. De rentmeester Heer van Liessel geauthoriseerd aan de abdij van Echternachen tot kennelijk opzeggen toe over te geven de 170... (?) die de pastory te Berchem trekt uit de twee tienden onder Osch en Berchem met de landerijen en renten alhier gemeld, mits de abdij aanneme en zich verbindt het geheele tractement van den predikant te Berchem tot 600 toe op Kersmis precieslijk te doen betalen in conformiteit van H.H. Mog. resolutie van 6 Dec. 1649.

1745. 16 Maart, admissie van Gaspar Bynen als pastoor. 1751. 6 Dec. item van J. v. d. Broek. 1752. 19 Juni, missive aan de St. Gen. van den Stadhouder Juyn wegens zijne verrigting omtrent de roomschgezinden en den pastoor van Berchem en de intrekking van de inlogeering der assistenten. 1763. 17 Juni, admissie van J. Bernuly als pastoor.

Bergeik.

1734. 12 Juli, admissie van S. Werts als kapelaan. 1746. 23 Febr. item van J. F. v. d. Haegen. 1749. 14 Aug. resolutie der St. Gen. om advies op het request van de R.C. om het verbrande kerkhuis te mogen herbouwen ten koste van de R.C. ingezetenen. 1763. 5 Aug. admissie van H. Pynenborgh als kapelaan. 1778. 10 Febr. item van J. H. Clessens. 1779. 2 Maart, admissie van T. A. Delen als pastoor. 1780. 28 Juni, request van A. van Poppel c.s. om verplaatsing en vergrooting van de R.C. kerk-schuur. 1785. 13 Dec. resolutie van de St. Gen. over het request van de kerkmeesters van de roomsche kerk-schuur om effect nopens den opbouw der kerk en om alteratie van de

resolutie van 22 September 1785. 1792. 2 Juli, resolutie der St. Gen. met het verzoek der kerkmeesters van Bergeik en eenige ingezetenen van het Hof of Eyckeneinde, Broeckstraat en Berkt om interdictie aan den pastoor Deelen van voort te gaan met het bouwen van een pastorywoning. 1793. 2 Mei, admissie van C. Hubens als kapelaan. 1794. 25 Juni, item van H. Becx.

Berlicum.

1745. 2 Aug. admissie van G. v. Perrydem als kapelaan. 1750. 20 Oct. item van H. Verhoeven. 1763. 30 Mei, admissie van H. Verhoeven als pastoor en van J. Hocks als kapelaan. 1769. 31 Jan. admissie van J. Grevers als kapelaan. 1783. 2 Dec. item van P. Berkens. 1794. 11 Febr. item van N. Hogers.

Best.

1745. 2 Aug. admissie van Joh. Carels (?) als kapelaan. 1750. 20 Maart admissie van A. Mulders als pastoor. 1762. 28 Oct. resolutie der St. Gen. om advies op het request der kerkmeesters dat een der priesters van Oirschot de zieken in hun uitersten mogen assisteeren totdat een ander priester zal zijn geadmitteerd. Den Kapelaan te Liempde wordt toegestaan om bij provisie de zieken te Best te assisteeren. 1763. 18 Mei, admissie van J. v. d. Vorst als pastoor en 16 Juni van G. Vogels als kapelaan. 1770. 5 Sept. admissie van H. Spierings als kapelaan. 1778. 17 Nov. item van W. van Heck. 1787. 28 Juni, item van G. v. d. Vorst. 1788. 17 Dec. admissie van G. van Heeck als pastoor.

Beugen.

1731. 6 Juni, admissie van M. Nielen als pastoor. 1771. 12 April, item van J. N. v. Bockholt.

Bladel.

1741. 7 Febr. admissie van W. Thyssens als pastoor. 1746. 28 Jan. item van Th. C. Haechtiens. 1748. 9 Oct. item van W. Aarts. 1763. 25 Jan. request van de kerkmeesters van de R.C. kerk-schuur en in naam van de R.C. gemeente ten einde, vermits

het overlijden van pastoor Aarts, aan een pastoor van een naburig dorp gepermitteerd worde om de zieken te assisteen. Den pastoor van Netersel gepermitteerd om bij provisie de zieken van Bladel de laatste kerkrechten te mogen toedienen. 1763. 3 Juni, admissie van J. Covels als pastoor. 1770. 19 April, item van A. Aarts. 1793. 4 Juni, item van R. Greeven. 1794, 24 April, missive van den rentmeester van Heurn met de bestekken der reparatie aan het koor der kerk te Bladel ; besteeding geaprobeerd.

Borkel en Schaft.

1731. 9 Mei, admissie van J. A. Aldenhuysen als pastoor. 1767. 28 Dec. request van de R.C. van Borkel en Schaft ; de akte van admissie van den krankzinnigen pastoor Aldenhuysen ingetrokken en den vicaris gelast een ander te zenden. 1768. 20 Jan. admissie van J. Weijtens als pastoor. 1783. 24 Juli, admissie van H. van Helmond als pastoor.

Boxtel.

1650. 7 Febr. Bij resolutie der St. Gen. is verstaan het klooster der Clarissen te Boxtel te reguleeren volgens de ordre over de kloosters te's-Hertogenbosch en diensvolgens de goederen daartoe specteerende uit de annotatie te ontslaan en ordre te stellen dat de goederen, brieven en andere bescheiden worden bwaard en niet ontvreemd. 1723. 8 Oct. Ordre tot het verkoopen van de geëvacueerde kloosters te Boxtel. 1733. 14 Dec. Bericht van de rentmeesters Lycklama en Kempnaer op het request van den drost van Boxtel over de recognitie der roomsche kerk. 1745. admissie van Jud. v. d. Vorst als kapelaan. 1746. 19 Juli, rapport op het request van Jac. van Alphen om als pastoor te Boxtel te worden aangesteld, alsmede op het request van den prins van Horne, baron van Boxtel, pretendeerende het patroonaat ; het verzoek geaccepteerd. 1748. 18 Mei. Different tusschen den Heer van Boxtel en den Vicaris van 's-Hertogenbosch over de nominatie van een pastoor. Uit de overgeleverde nominatie verkozen Adr. Hurkmans pro interim als pastoor en

2. Mei provisioneel geadmitteerd. Het different over het jus patronatus gelaten ter decisie van den ordinaris rechter. J. v. d. Bogaart geadmitteerd als pastoor te Gemonde gedurende den tijd dat Hurkmans te Boxtel fungeert. 1752. 6 Oct. Resolutie der St. Gen. op het request van pastoor en kerkmeesters om ontsluiting van hun kerkschuur. 1760. 5 Dec. Advies op het request om permissie tot het doen van transport van het pastoorshuis. 1761. 30 Jan. Bericht van den ontvanger van Heemskerk op het request van pastoor en kerkmeesters om benevens het pastoorshuis ook de kerkschuur te mogen transportéeren. 1763. 1 Juni, admissie van A. Bosmans als kapelaan. 1765. 24 April item van N. F. du Messie als pastoor. 1770. 29 Nov. item van S. G. Koekhofs als kapelaan. 1777. 25 Nov. item van A. van Alphen als kapelaan. 1782. 29 Nov. Secrète resolutie der St. Gen. tot narichting gezonden, waarbij geapprobeerd de verrichting van den hoogschout van 's-Hertogenbosch met relatie tot de authoriatie op hem gegeven om den persoon van Ant. van Alphen, kapelaan te Boxtel, bij conniventie toe te laten als adjunct-vicaris in de Stad en Meyery van 's-Hertogenbosch te fungeeren. 1785. 12 April, admissie van H. v. d. Weyer als kapelaan. 1786. 25 Sept. item van A. van Hoeck. 1793. 15 Juli, item van P. Schoenmakers.

Breugel.

1741. 20 April. admissie van G. Schuurmans als pastoor. 1793. 9 Jan. item van G. Smarius.

Budel.

1745. 20 Mei, admissie van B. J. Smeulders als kapelaan, en 3 Sept. item van A. J. v. d. Linden. 1763. 16 Juni, item van E. Verhoeven. 1767. 12 Jan. admissie van E. Verhoeven als pastoor. 1771. 24 Dec. item van L. Hertroy als kapelaan. 1780. 27 Juni, item van J. A. v. d. Meulen. 1782. 29 Aug. item van J. Hack. 1794. 7 Juli, item A. H. v. d. Endepoel.

Cranendonck.

1739. 13 Jan. Request van den drost Lormier van Cranendonck

over de achterstallige recognitiën, 1725—1731, wegens de exercitie van den R.C. godsdienst.

Cromvoirt.

1737. 10 Sept. admissie van M. v. Amersfoort als pastoor. 1783. 21 Oct. item van A. v. d. Bogaerd.

Cuyck.

1762. 8 Juni. admissie van A. v. d. Bungelaer als pastoor. 1772. 4 Dec. J. Kerstjens geadmitteerd als adjunct van den pastoor. 1774. 10 Nov. attestatie de morto van den pastoor v. d. Bunge-laer; 1775. 2 Nov. item; 1777. 11 Nov. item. 1778. 5 Nov. Aan den pastoor een assistent toegestaan. 1779. 2 April. J. Kerstjens geadmitteerd als pastoor. 1782. 20 Nov. Resolutie der St. Gen. waarbij aan pastoor Kerstjens gepermitteerd wordt om gedurende zijn indispositie een assistent te mogen aannemen ten zijnen koste; admissie verleend aan den assistent R. Melchior. 1784. 9 Juli. admissie van J. Nelissen als adjunct-pastoor; 11 Nov. aan J. Kerstjens gepermitteerd nog voor een jaar een assistent te hebben; item 1786. 21 Nov.; 1788. 10 Nov.; 1789. 17 Nov.; 1792. 20 Nov.; 1793. 18 Nov.

Deurne.

1731. 13 Aug. admissie van G. Penninx als pastoor. 1732. 17 Maart, item van A. Kuypers als kapelaan. 1747. 18 Oct. item van J. Lemans. 1763. 16 Juni, item van P. Verhoysen. 1780. 11 Juli, admissie van L. Swinkels als pastoor. 1786. 30 Maart, item van G. Bijsens als kapelaan. 1789. 23 Maart, resolutie der St. Gen. op het request van pastoor en kerkmeesters om optimmering der muren van hun kerkschuur.

Diessen.

1747. 29 Nov. admissie van R. de Graaf als pastoor. 1764. 10 Mei, item van G. Peeters. 177. 6 Juni, item van P. v. d. Burght, 1781. 5 Sept. item van L. Hocks.

Dinther.

1753. 9 Febr. admissie van P. de Bruyn als pastoor. 1760. 5 Maart, resolutie der St. Gen. om advies over het request van de R.C. gemeente om permissie tot het doen waarnemen van den dienst door den pastoor van Heeswijk gedurende de vacature. 1763. 18 Mei, admissie van H. Hendriks als pastoor. 1773. 4 Aug. aan H. Hendriks gepermitteerd om bij provisie gedurende het loopende jaar zich nu en dan te absenteeren en den dienst te laten waarnemen. 1789. 1 Sept. admissie van A. Versantvoort als pastoor.

Dommelen.

1716. 21 Nov. missive van rentmeester van Vegelen over een klooster met nonnen te Dommelen; request van die van het klooster daartegen. 1731. 12 April, G. Tibaut, geordend priester te Dommelen. 1747. 17 Oct. admissie van H. Kuyper als pastoor. 1772. 2 April, item van J. van Erp. 1777. 30 Sept. Request en concessie aan J. Timmermans, pastoor te Valkenswaard, en J. van Erp te Dommelen, om gedurende absentie voor elkander den diens te mogen waarnemen. 1793. 16 April, admissie van J. H. Clessens als pastoor.

Drunen.

1732. 15 Mei, request van pastoor Gijpkens om bij absentie den dienst door een ander te laten waarnemen; afgeslagen. 1743. 12 Juni, Bernard Wijtens, vermits de vacature van het bisdom van 's-Hertogenbosch, door den abt van Tongerlo voorzien met een missie als pastoor te Drunen, verzoekt admissie; afgeslagen. 1745. 8 Maart, admissie van Jozef Kätner als pastoor. 1753. 19 Nov. resolutie der St. Gen. op het request van den Heer van Drunen om bij continuatie een kapelaan op het huis te Drunen te mogen hebben. 1764. 12 Sept. admissie van G. Vos als pastoor. 1777. 13 Oct. Request van pastoor Vos om een assistent wegens zijn indispositie; afgeslagen; de kwartierschout van Oosterwijk bericht voortaan alle dergelijke verzoeken van kloosterlingen af te slaan. 1780. 5 Dec. admissie

van J. B. Mutsaerts als pastoor. 1791. 16 Aug. item van B. Beerendonck.

Duizel.

1736. 1 Nov. admissie van C. Vlodrop als pastoor. 1752. 11 Aug. resolutie der St. Gen. op request van de abt van Tongerlo om een huis en erf te Duizel te mogen kopen voor woonhuis van den pastoor. 1754. 11 Sept. admissie van P. de Cock als pastoor. 1772. 22 Dec. item van A. de Wael. 1781. 1 Sept. item van P. v. d. Burght. 1790. 14 Dec. item van G. Cools.

Den Dungen.

1730. 15 Aug. Request om Hendrik Brokken den R.C. dienst te laten waarnemen. 1731. 21 Febr. admissie van Adr. Boutens als pastoor. 1731. 17 Oct. request van L. v. Hecken om admissie als kapelaan; afgeslagen. 1732. 7 Maart, request van J. de Raadt om den dienst uit te oefenen; afgeslagen. 1748. 17 Dec. G. P. Vervoort geadmitteerd als pastoor. 1773. 7 Juli. J. B. Bruynen assistent. 1778. 12 Nov. J. A. Gast assistent. 1782. 12 Febr. admissie van J. Horemans als pastoor. 1786. 21 April, aan den pastoor verlot gegeven om zich van tijd tot tijd te absenteren.

Eckart.

1768. 11 Juli, resolutie der St. Gen. op het request van den Heer en de Vrouw van Eckart om binnen hun huis den dienst te mogen doen oefenen door een roomsch wereldlijk priester; den hoogschout van 's-Hertogenbosch hierover te berichten; 21 Sept. aan H. Backers admissie verleend als pastoor op den huize Eeckart. 1770. G. Bedgen (?) geadmitteerd als pastoor op den huize Eeckart. 1777. request van C. de Jeger, Heer van Eeckart, om een wereldlijk priester te zijnen huize.

Eerde.

1755. 16 Juni, admissie van L. de Voogt als kapelaan. 1782. 9 Juli, item van J. P. Heys.

Eersel.

1670. 16 Juli, resolutie waaruit blijkt dat de abt van Echternach, volgens sententie van de Raad van Brabant van 1665, gehouden is het choor der kerk te Eersel te repareren. 1685. 13 Aug. Geaprobeerd het accoord door Heeren Gecommitteerden aangegaan den 25 Juni met den rentmeester van den abt van Echternach over het subject van het repareren van de choren der kerken van Eersel, Waalre en Weert. 1734. 19 Maart, admissie van Jac. van Alphen als pastoor. 1749. 27 Jan. item van W. Bierens. 1772. 16 Maart, item van H. v. Meulenhof.

Eindhoven.

1731. 12 April, W. v.d. Berg, geordend priester. 1731. 6 Aug. bericht van drost Lornier op het request van J. C. de Leeuw over het kapelaanschap; item op het request van W. v. d. Berg. 1745. 18 Maart, admissie van P. Pellemans als pastoor. 1753. 21 Sept. item van M. v. Hasselt. 1763. 1 Juni, item van A. Timmermans. 1766. 4 Juni, admissie van G. van Gastel als kapelaan. 1768. 19 Dec. resolutie der St. Gen. over het request van pastoor en kerkmeesters van de R.C. kerkschuur om het dak met pannen en leien te repareren. 1786. 9 Juni, admissie van A. v. Gils als assistent van pastoor Timmermans; 12 Dec. item van H. F. Bruynen.

Empel.

1740. 5 Oct. Request van Lamb. Penninx om admissie als pastoor te Empel en Gemonde. 1770. 21 Nov. admissie van A. Bosmans als pastoor. 1792. 7 Sept. Request van den pastoor om de kerkschuur van Empel en Meerwijk te mogen repareren; toegestaan.

Enschot.

1739. 25 Aug. admissie van Jac. v. d. Eynde als pastoor. 1753. 5 Maart, item van L. de Ruyter. 1764. 30 Jan. item van G. Vos. 1764. 18 Sept. item van H. Smittens. 1770. 27 Febr. item van F. X. Gybels. 1780. 10 Sept. item van R. Oliva. 1791.

1 Juni, item van Vitalis Bernuly.

Erp.

1731. 13-Aug. admissie van W. v. d. Broeck als kapelaan. 1734. 22 Juni, item van G. v. d. Leen. 1737. 21 Febr. admissie van G. Penninx als pastoor, ofschoon geboren te Gemert en dus geen onderdaan van de Staat. 1737. 21 Maart, admissie van Marcellus Wellens als pastoor. 1745. Sept. item van P. de Bruyn als kapelaan. 1753. 9 Febr. item van J. Bernuly als kapelaan. 1763. 16 Juni. item van J. v. d. Broek als pastoor. 1763. 23 Juni, item van Mart. van Gorcum als kapelaan. 1773. 16 Nov. item van Mart. van Gorcum als pastoor, en van J. Heys als kapelaan. 1782. 22 Juli, item van W. Baten als kapelaan. 1788. 18 Aug. item van E. Goossens. 1794. 13 Maart, resolutie der St. Gen. op het request der kerkmeesters om stukje land aan te koopen voor het bouwen van een nieuwe kerkschuur en gedurende eenigen tijd den dienst waar te nemen in een nabijgelegen schuur.

Esch.

1746. 21 Sept. admissie van L. F. Prinsen als pastoor. 1759. 8 Juni, request van Pastoor Prinsen om zich eenigen tijd te absenteeren tot herstel van gezondheid mits zijn plaats door een ander worde waargenomen; toegestaan. 1777. 12 Mei, admissie van J. v. Dooren als pastoor.

Escharen.

1768. 1 Maart, aan pastoor Bloemaarts toegestaan om ten zijnen koste een assistent aan te nemen; 18 Maart, admissie van P. van Esch als assistent. 1771. 11 Aug. admissie van A. Reyers als adjunct-pastoor te Escharen en Gassel. 1779. 24 Aug. admissie van H. Beerents als pastoor.

Gassel.

1768. 9 Juni, resolutie der St. Gen. op request van de regenten van Gassel om bij overlijden van den pastoor van Escharen

een eigen pastoor te hebben en een woonhuis voor hem te mogen bouwen.

Geffen.

1753. 17 Sept. admissie van C. v. Heumen als pastoor. 1755. 24 Maart, item van H. Verhoeven. 1773. 17 Juni, resolutie der St. Gen. op request van pastoor Verhoeven om een assistent; toegestaan. 1774. 20 Sept. admissie van A. de Veth als pastoor. 1779. 15 April, verlof aan pastoor de Veth om zich voor 4 weken te absenteerren.

Geldrop.

1664. 31 Aug. Toegestaan dat de goederen specteerende tot de parochiale kerk te Geldrop aan den landcommandeur van Gemert worden gerestitueerd; daaruit jaarlijks te betalen 200 gld. ten behoeve van den Staat.

1731. 19 April, admissie van P. Strybos als kapelaan. 1741. 23 Febr. item van Adr. v. d. Loock. 1746. 28 Jan. item van L. F. Prinsen, en 5 Oct. van P. Alewyn. 1748. 10 Juni, admissie van H. de Haas als pastoor. 1749. 11 Aug. admissie van A. van Venrooy als kapelaan. 1750. 3 April, item van H. Hendriksen. 1763. 1 Juni, item van P. N. Deelen. 1764. 30 Oct. item van P. D. van Kessel. 1765. 28 Oct. item van H. Cox. 1773. 25 Mei, item van W. v. Zeeland. 1784. 21 April, item van H. Bakers. 1785. 16 Maart, admissie van P. Heuts als pastoor. 1787. 6 Maart, item van C. v. d. Velden als kapelaan. 1789. 16 Oct. resolutie van de St. Gen. op request van den pastoor om de kerkschuur te mogen repareren.

Gemert.

1745. 26 Maart, request van de regeering der heerlijkheid Gemert aan de St. Gen. dat roomsche wereldsche priesters, inboorlingen van Gemert, mede mogen worden verklaard admissibel om als pastoor of kapelaan gezonden te worden in het vicariaat van 's-Hertogenbosch.

Gemonde.

1770. 21 Nov. admissie van G. v. Heeck als pastoor. 1788. 17 Dec. item van P. D. Sluys.

Gerwen.

1740. 20 Mei, request van de roomschen dat een van de twee priesters te Nunen moge worden aangesteld tot pastoor van Gerwen of dat dezelve zoowel te Gerwen als te Nunen promiscues dienst moge doen. 1740. 8 Nov. request van de roomschen om een ander huisje voor de kerkdienst te gebruiken.

Gestel en Blaarthem.

1732. 29 Oct. request van de roomschen over de recognitiën van de permissie van den godsdienst en bericht van den hoogschout en rentmeester Lycklama. 1733. 22 Jan. resolutie op het request van de roomschen te Baarthem en Gestel over de te betalen recognitie van 50 gld. voor de gecombineerde kerkschuren. 1741. 11 April, request van P. Strybos om admissie als pastoor te Gestel en Blaarthem. 1757. 31 Aug. resolutie der St. Gen. over het advies op het request der R.C. en bericht van Stadhouder de Jong om hunne gemeente provisioneel door kapelaan Hendricks te mogen laten bedienen; toegelaten. 1763. 18 Mei, admissie van S. Braakhuysen als pastoor. 1770. 9 Juli, request van den pastoor om den dienst gedurende zijn absentie te doen waarnemen. 1785. 16 Juni, resolutie dat S. Braakhuysen als assistent mag hebben L. v. d. Gevel (?). 1786. 26 Juni, verlof aan den pastoor om een assistent te hebben voor 1 jaar. 1788. 6 Juni, item voor 2 jaar. 1790. 19 Mei, item. 1792. 8 Mei, item om zijn aanhoudende blindheid.

Goirle.

1732. 28 Mei, admissie van N. v. Beeck als pastoor. 1733. 24 April, item van A. v. Lummen als kapelaan. 1738. 19 Mei, item van Th. Prince. 1746. 23 Juni, item van Jac. Watrin. 1749. 26 Aug. item van A. Colen. 1769. 23 Mei, item van J. F. Pessers. 1780. 8 Aug. item van A. Sprangers als pastoor. 1788. 2 Dec. item

van A. Piggen als kapelaan.

Grave.

1691. 9 Juni. Den amptman der stad gelast uit het pakhuis van den Maasschipper Klaas Pietersen en geappropriëerd tot een paapsche kerk, te removeeren de ornamenten en verderen toestel tot het plegen van den paapschen godsdienst gebruikt wordende. 1731. 30 Mei, admissie van Joannes Franciscus ; 6 Juni, item van M. van Maastricht. 1731. 2 Nov. Lyst overgegeven van de Bagynen van het klooster Maria Graft. 1745. 30 Juli. admissie van L. A. v. Geeten als kapelaan. 1771. 26 Maart, admissie van J. F. Geeten als pastoor en van P. van Esch als kapelaan. 1783. 16 April admissie van T. F. Vinck als kapelaan. 1788. 3 Maart, item van F. Dercks. 1792. 23 Juli, request van W. Kuypers en G. A. v. d. Wielen om, zoo lang zij nog niet als priesters geplaatst zijn, de pastoreele diensten in den Lande van Cuyck te mogen uitoefenen. 1794. 7 Maart, resolutie der St. Gen. op het request van pastoor Geeten om ten zijnen koste een assistent te mogen aannemen. 1794. 31 Maart, admissie van W. Kuypers als assistent.

Groot Linden.

1768. 7 April, admissie van A. v. Drueten als pastoor. 1789. 22 Juli item van P. A. de la Roche.

Hapert en Hoogeloon.

1731. 8 Aug. admissie van Fr. Bessels als kapelaan. 1734. 10 Juni, item van Melchior Gesten. 1746. 1 April, item van A. v. Bedaff. 1750. 10 Juni, item van H. Vergouwen. 1751. 31 Aug. admissie van P. de Cocq als pastoor. 1754. 5 Juni, item van G. Verschuuren. 1763. 5 Juli, admissie van P. v. d. Burght als kapelaan. 1765. 13 Aug. admissie van A. v. d. Vliedt als pastoor. 1776. 2 Febr. item van S. de Winter als pastoor. 1777. 6 Juni. admissie van C. Lambrechts als kapelaan. 1788. 17 Nov. item van A. Beuter. 1791. 24 Juni, item van J. Kersemakers.

Haps.

1731. 6 April, admissie van Ign. v. Wanroy als pastoor. 1745. 30 Juli, item van J. v. Els. 1792. 11 April, item van F. Derks.

Haaren.

1748. 29 Jan. admissie van M. Mouwen als pastoor en van J. Braat als kapelaan. 1755. 26 Nov. item van M. Maassen als kapelaan. 1764. 19 Maart, item van V. Goossens als pastoor. 1767. 16 Jan. item van A. v. d. Bolck als kapelaan. 1769. 24 Juli, item van C. de Winter. 1789. 30 Jan. item van R. Rosa. 1790. 16 Juni, item van J. Smarius.

Heesch.

1762. 2 Juni, request der kerkmeesters om gedurende de vacature aan den kapelaan van Osch te permitteeren om de zieken bij te staan; afgeslagen, doch bij provisie toegestaan om aan de zieken de laatste kerkrechten te mogen toedienen. 1763. 1 Juni, admissie van A. Verhoeven als pastoor. 1793. 30 Jan. item van P. Verhoeven.

Heeze en Leende.

1731. 31 Dec. Missive van den kerkraad over de stoutigheden van pastoor Joh. Spierings. Request van Spierings om weer als pastoor te worden geadmitteerd; afgeslagen. 1732. 22 Jan. admissie van Walterus Lippens als pastoor. 1733. 8 Juli, request van G. v. d. Hoeven, drost van Heeze en Leende, over de recognitie van de roomsche kerk. 1735. 23 Maart, admissie van Lamb. de Voogd als kapelaan. 1736. 8 Juni, item van C. Bijnen. 1748. 17 Dec. admissie van A. Boutens als pastoor. 1753. 4 Jan. item van H. Tinnenbroek. 1755. 16 Juni, admissie van W. v. Riel als kapelaan. 1771. 4 Oct. Resolutie der St. Gen. den Raad verzoekende de vijf onmondige kinderen van Sophia van Hoorn, van de gereformeerde religie, thans ondertrouwd met den gepensioneerden kapitein baron van Kiel, roomsch catholiek, dat dezelve niet worden opgebracht in den R.C. godsdienst. Missive om het pensioen van den kapitein niet te be-

talen voordat aan de voornoemde resolutie zal zijn voldaan. 1773. 20 Juli, admissie van P. Verhoysen als pastoor. 1778. 1 Sept. item van C. Olifiers als kapelaan. 1779. 30 Aug. Resolutie der St. Gen. op het request van pastoor en kerkmeesters om eenige verandering in het opmetselen van den voor- en achtergevel van de nieuw te maken kerkschuur. 1780. 8 Mei, admissie van T. Janssen als pastoor. 1787. 16 Jan. item van J. Mulders als kapelaan.

Heeswijk.

1750. 26 Oct. admissie van H. van Dyck als pastoor. 1773. 10 Maart, Resolutie van de St. Gen. om aan H. v. Dyck, uit hoofde van zijn hoge jaren en zwakheid op zijn kosten bij provisie een assistent te mogen aannemen; 29 Maart, P. Tabbers als assistent toegelaten. 1783. 2 Dec. admissie van W. de Bruyn als assistent. 1784. 26 Mei, admissie van W. de Bruyn als pastoor. 1789. 11 Dec. item van P. Appelboom.

Helmond.

1731. 1 Febr. Resolutie op de klachten van den kerkraad over de verleiding van een minderjarig kind van eenen Gysbrecht Leenmans door de roomsch-gezinden. 1731. 11 Juni, admissie van R. Vervlassen als pastoor. 1742. 12 Febr. item van J. B. Cools als kapelaan. 1745. 4 Mei, request van pastoor Vervlassen om een woonhuis voor den pastoor te mogen inkoopen en te laten ten behoeve der abdij van Postel. 1773. 14 Dec. admissie van S. Mertens als kapelaan. 1781. 29 Aug. item van J. Biermans. 1784, 12 Juni, item van J. v. d. Bril. 1790. 20 Mei, item van J. Hagelaar.

Helvoirt.

1740. 2 Aug. admissie van Fr. Lelyvelt als pastoor. 1743. 6 Nov. request van Lelyvelt om verlof gedurende zijn afwezigheid den dienst te laten waarnemen door den kapelaan van Udenhout. 1749. 8 Mei, item; toegestaan. 1755. 20 Mei, verlof aan Lelyvelt om zich tijdens afwezigheid te laten vervangen door kape-

laan Braet (?). 1761. 3 April, request van B. de Rooy, pastoor te Stratum, om admissie als pastoor te Helvoirt; afgeslagen. 1761. 3 April, request van de R.C. om tijdens de vacature door een ander pastoor te worden bediend; afgeslagen, doch aan den pastoor van Cromvoirt toegestaan om bij provisie aan de zieken de laatste kerkrechten te mogen toedeelen. 1763. 18 Mei, admissie van B. de Rooy als pastoor. 1771. 8 Mei, verlof aan den pastoor om zich voor 6 maanden te mogen absenteeeren. 1775. 12 Sept. request van pastoor de Rooy om een kapelaan wegens indispositie; afgeslagen. 1775. 24 Oct. admissie van A. J. Bruers als pastoor. 1782. 9 April, item van G. A. Becc.

's-Hertogenbosch.

1649. 13 Nov. Bij appointment der St. Gen. advies gerequireerd op het verzoek van de abdisse en conventualen van der ordre der Clarissen binnen 's-Hertogenbosch om te mogen vertrekken buiten de limieten dezer provincien mits behoudende het inkomen van hare goederen voor 30 of 28 jaren; 26 Nov. favorabel geadviseerd, doch maar voor 17 jaren het inkomen toe te staan; 6 Dec. de voorzegde zaak gerenvoyeerd aan den Raad om met de supplianten te handelen en accordeeren als zullen bevinden te behooren. 1650. 2 Febr. rapport van de Heeren Commissarissen nopende de handelingen met de supplianten gehouden; 25 Maart, acte van acceptatie van de supplianten. 1668. 17 Jan. De goederen specteerende tot het Clarissenklooster te verantwoorden ten behoeve van het Land vermits de tijd toegestaan bij resolutie van 2 Febr. 1650 alsnu is komen te expireeren; den rentmeester Ruchlinus daarvan een staat over te zenden. 1669. 9 Jan. Afgeslagen het verzoek van diaconen van den kerkenraad te 's Bosch om te hebben het inkomen der goederen of vastgestelde renten, die van ouds de bisschop, canonici en anderen, zoo geestelijke als wereldlijke personen, aan de armen plegen te distribueeren. 1684. 22 Juni, de kerkmeesters van de St. Janskerk voor 12 jaren ontslagen van het betalen van twee renten aan het comptoir der episcopale goederen, zijnde de eene van 25 gld. voor de reductie der stad

betaald aan het convent der Minderbroeders als een recognitie wegens missen die dezelve in de kerk kwamen doen, en de andere van 42 gld. aan de pastoors van de St. Pieter en Pauluskerk uit de collecten die onder de sermoenen gedaan werden. 1684. 9 Aug. Op het lezen van het verbaal van de tienden is verstaan dat, vermits den hoogen ouderdom van P. de Vries, ziekentrooster van het Groot Gasthuis, in diens plaats zal worden gesurrogeerd Jan Steenhuysen; de Vries zal zijn leven lang het tractement behouden. 1730. 27 Oct. Missive van den rentmeester Tengnagel met een lijst der roomsche priesters in de kerken te 's-Hertogenbosch en in het kwartier van Maasland; 13 Nov. missive van den rentmeester Lycklama over hetzelfde. 1731. 28 Maart, Leopold Bernard van Dalen en Petrus Jos. van den Vliert, geordende priesters, geadmitteerd. 1731. 5 April, Engelbert van Ravensteyn, Thomas van Coersel, Theod. v. d. Putten, Gerardus van Enghen, Petrus de Neve (?), Gysbert van Dooren, geordende priesters, geadmitteerd. 1732. 28 Jan. request van S. van Wynderen om den dienst in de kerk op de Cruysstraat te mogen waarnemen; 19 Febr. toegestaan. 1732. 17 Juni, admissie van G. P. Vorst als kapelaan in de Cruysstraat. 1741. 22 Dec. item van Th. Hachtiens als pastoor in het Hinthamereinde. 1745. 3 Maart, item van Lamb. Hoeks als kapelaan in de Cruysstraat; 12 Maart, item J. Coolen in de Cruysstraat; 30 Juli, item van Barth. Smulders als pastoor in de Vughterstraat. 1745. 17 Dec. Ordre aan den generaal major De Guy dat de R.C. pastoor de zieken van die gezindheid in het hospitaal zal mogen assisteren onder zekere precautiën. 1746. 9 Aug. Bericht op het request van M. van Litzendorch, vicaris van het zoogenaamd bisdom van 's-Hertogenbosch, om in plaats van Adr. v. Engelen een ander te mogen aanstellen tot pastoor op het Hinthamereind. 1746. 1 Sept. admissie van J. Cools als pastoor en van H. v. d. Mosselaar als kapelaan in de St. Jacobskerk. 1747. 17 April, admissie van J. Coolen in de Vughterstraat; 24 Mei, item van F. Piggen in de Cruysstraat. 1748. 10 Juni, item van J. Willems als kapelaan achter de Tolbrug; 13 Nov. item van A. Aarts als pastoor in het Hinthamer-

eind. 1750. 23 Jan. item van A. Nicols als kapelaan in de St. Jacobskerk; 23 Maart, van M. v. Hassel als pastoor in de Vughterstraat; 11 Mei, van A. v. d. Bloemen als kapelaan achter de Tolbrug. 1753. 21 Sept. van A. v. d. Bloemen als kapelaan in de Vughterstraat; 24 Sept. van J. van Venroy als kapelaan Achter de Tolbrug. 1755. 26 Maart, van T. v. d. Putten als kapelaan achter den Boerenmouw; 16 Juni, request van H. Spijkers, kapelaan in de Kerkstraat, om als priester te mogen fungeeren. 1756. 10 Mei, resolutie der St. Gen. op het request van L. Hoex, priester in het kerkhuis achter de Tolbrug, om admmissie tot het vicariaat in plaats van Litzenberg. 1756. 2 Juli, request van A. Bloemen, pastoor in het kerkhuis in de Vughterstraat, om een assistent, 1763. 11 Mei, resolutie der St. Gen.; admmissie van A. Aarts als vicarius. 1763. 30 Mei, admmissie van J. D. v. Rosmalén en van J. F. de Potter als kapelaan in den Boerenmouw en van J. van Venroy als kapelaan achter de Tolbrug; 1 Juni, item van G. Suyskens in het Hinthamereind; 9 Juni, item van J. Spierings in de Kerkstraat; 16 Juni, item van G. Couwenberg achter de Tolbrug; 23 Juni, item van A. J. Bruurs in het Hinthamereind. 1765. 13 Juni, item van W. Loomans als kapelaan in de Tolbrugstraat. 1766. 16 Juni, item van J. v. Helmont in het Hinthamereind. 1767. 13 Oct. resolutie der St. Gen. op het request van P. J. v. d. Vliert, geordend priester van de Preekheeren en geboren poorter van 's-Hertogenbosch, om na zijne desisteering van pastoor in de kerkschuur in de Vugterstraat metterwoon te mogen verblijven. 1767. 16 Oct. admmissie van J. Bosmans als kapelaan in de tweede kerk in de Vugterstraat. 1770. 14 Aug. admmissie van G. de Cort als pastoor in de Kerkstraat. 1773. 4 Mei, item van L. v. Herck als kapelaan in de Tolbrugstraat; 22 Juni item van J. Bosmans als pastoor en van A. Wellens als kapelaan in de tweede kerk in de Vugterstraat. 1774. 19 Dec. item van J. Spierings als pastoor in de kerk in de Postelstraat. 1775. 3 Jan. item van P. J. Sprangers als kapelaan in de Kerkstraat. 1782. 27 Aug. item van L. v. Herck als pastoor en van J. C. v. d. Horst als kapelaan op het Hinthamereinde; 29 Aug. item van

J. D. v. d. Meulen als kapelaan in de Tolbrugstraat ; 10 Dec. item van H. Luyks in de Kerkstraat. 1786. 5 Dec. item van A. v. Gils als pastoor in de Vugterstraat ; 27 Dec. aan J. Venrooy toegestaan om voor den tijd van twee jaren een assistent te nemen. 1787. 8 Jan. Joh. van Erp benoemd tot assistent. 24 April, resolutie der St. Gen. over het request van den vicaris-generaal van 's-Hertogenbosch, verzoekende dat provisioneel niet mag worden gedisponeerd op het request van die van Maastricht tot het oprichten van een R.C. Theolog. College aldaar. 1788. 15 Dec. aan J. van Venrooy voor 2 jaren een assistent toegestaan. 1789. 11 Sept. admmissie van J. H. v. Groenendaël als assistent achter de Tolbrug. 1790. 21 April, item van J. D. v. d. Meulen als pastoor en van J. Hoogaerts als kapelaan van het oratorium achter de Tolbrug en van H. v. d. Borgh als kapelaan van het tweede oratorium. 1791. 15 Juni, admmissie van G. C. Molemaker als kapelaan achter de Boerenmouw. 12 Sept. request van H. Schacht, pastoor in Friesland, om bij zijn verblijf te 's-Hertogenbosch den kerkdienst te mogen waarnemen. 1792. 26 Jan. admmissie van N. F. de Nood als adjunct en van J. van Laarhoven als assistent achter de Tolbrug. 1793. 24 Sept. admmissie van W. Staessens als kapelaan en 17 Nov. van J. van Asten als assistent achter de Tolbrug. 1794. 24 Maart, bericht van den hoogschout Bigot op het request van pastoor Spierings om een assistent ; 24 April, admmissie van G. v. d. Heyden als assistent en van D. Kievits als kapelaan ; 30 Juni, item van A. v. Gils als kapelaan ; 16 Juli, verzoek der regenten van het R.C. Weeshuis om hunne jaarlijksche collecte mede aan de huizen der gereformeerden te mogen doen.

Hilvarenbeek.

1733. 18 Maart, admmissie van P. Pellemans als kapelaan. 1745. 12 Maart, item van R. Hollen. 1748. 18 Juni, request van M. van Litzenborch, vicaris en pastoor, verzoekend om een assistent boven zijn kapelaan. 1749. 25 Juni, admmissie van G. Tabbers als tweede kapelaan. 1752. 13 Maart, admmissie van G. Tabbers als eerste en van H. F. Raassens als tweede kapelaan. 1752.

22 Juni, resolutie der St. Gen. op het request van pastoor en kerkmeesters, houdende klachten over het doen sluiten en verzegelen van hun kerkhuis door den hoogschout van 's-Hertogenbosch. 1752. 18 Dec. resolutie der St. Gen. op het request van pastoor en kerkmeesters om het dak van het kerkhuis met planken te mogen beschieten. 1756. 14 Jan. admissie van G. Tabbers als pastoor; 27 Jan. van H. Raassens als kapelaan. 1763. 5 Juli, admissie van H. v. Meulenhof als kapelaan. 1772. 16 Maart, item van H. Pynenborgh. 1782. 20 Aug. item van F. v. Tulder. 1786. 25 Sept. item van H. v. d. Weyer.

Hoogemierde.

1732. 10 Sept. Bericht van den rentmeester Lycklama op het request van den prelaat van Averbode over het repareeren van de kerk. 1733. 12 Oct. request van de R.C. over het gebruik van een schuur voor hun godsdienst. 1738. 24 Nov. admissie van Marcus Donckers als pastoor. 1765. 8 Mei, item van H. J. van Gemert. 1767. 26 Nov. item van D. Peeters. 1774. 21 Nov. request van D. Peeters om, wegens zijn indispositie, een assistent te mogen aannemen. 1775. 11 April, nader verzoek om om een assistent; afgeslagen. 1793. 9 Oct. bericht van den hoogschout van 's-Hertogenbosch op het request van de pastoor om een assistent buiten last van zijn gemeente te hebben; 28 Oct. J. Sleurs geadmitteerd als assistent.

Hulsel.

1786. 25 Sept. admissie van F. van Tulden als pastoor.

Kaatsheuvel.

1786. 2 Oct. Den hoogschout van 's-Hertogenbosch te berichten op het request van den vicaris, permissie verzoekende om aan twee priesters, de een tot pastoor en de ander tot kapelaan van de kerkschuur de noodige zending te verleenen. 1787. 4 Juli, request om den godsdienst te mogen uitoefenen en te worden voorzien van een pastoor en een kapelaan.

Kessel.

1745. 23 Oct. Request van de R.C. der heerlijkheid Kessel om een afzonderlijke pastoor. 1746. 26 Mei, admissie van Ger. Steurwen als pastoor te Maren en Kessel.

Lagemierde.

1748. 31 Juli, admissie van A. v. d. Heuvel als pastoor. 1763. 20 April, resolutie der St. Gen. om advies op het request van de kerkmeesters der R.C. kerkschuur om ten behoeve der R.C. gemeente aan te mogen nemen het transport van een R.C. kerkschuur. 1771. 4 Juni, admissie van B. Teeuwens als pastoor. 1787. 21 Febr. item van N. Scheij.

Leende.

1741. 7 Febr. admissie van P. Aerts als kapelaan. 1746. 28 Jan. item van W. Thyssens als pastoor. 1748. 17 Dec. item van F. Piggen als kapelaan. 1750. 21 Mei, item van J. Strybos als kapelaan. 1763. 23 Juni, item van J. H. Janssens. 1766. 8 Juli, item van H. v. Ham. 1771. 27 Aug. item van F. van Gastel als pastoor. 1782. 11 Sept. item van H. van Helmond als kapelaan. 1783. 29 Juli, item van P. v. d. Ven.

Liempde.

1731. 11 Juni, admissie van Hub. Tinnenbroeck. 1741. 31 Mei, item van Chr. Godschalkx als kapelaan. 1751. 28 Juli, item van L. Cools. 1763. 9 Juni, item van L. Cools als pastoor en van J. Bosmans als kapelaan. 1767. 11 Nov. item van L. Bernuly als kapelaan. 1768. 19 Sept. Den kwartierschout van Peeland te berichten op een missive van den drost van Liempde, die zich bezwaart over de notabele veranderingen die bij continuatie worden gemaakt aan de R.C. kerkschuur. 1775. 21 Jan. admissie van A. Timmermans als pastoor. 1780. 8 Aug. item van G. v. Dungen als kapelaan. 1790. 5 Oct. item van J. Swinkels.

Lierop.

1738. 13 Maart, admissie van N. Steyackers als pastoor. 1770.

30 Nov. request van den pastoor om gedurende zijn indispositie en absentie den dienst te doen waarnemen door den kapelaan van Asten en Someren. 1776. 29 April, verlof aan den pastoor om voor 4 maanden den dienst te laten waarnemen. 1784. 18 Febr. admissie van A. Reynders als pastoor. 1789. 25 Mei, resolutie der St. Gen. op het request van den pastoor om veranderingen in het plan van de nieuw te bouwen kerkschuur. 1791. 3 Juni, resolutie der St. Gen. op het request van J. Staessen, abt van Postel, om grond bij de schuurkerk van Lierop te mogen acquireeren tot een nieuwe woning voor den pastoor. 1794. 29 April, aan pastoor Reijnders toegestaan zich jaarlijks gedurende 5 à 6 weken te absenteeren en alsdan een kapelaan te gebruiken, mits telkens kennis gevende aan den officier.

Lieshout.

1698. 1 Aug. Op request van den prelaat en conventualen van Postel, van die van Floresse gekocht hebbende de heerlijkheid Lieshout met de af- en dependentien voor 50.000 gld., verzoekende te volstaan met de betaling van den 40e penning van die somme en niet mede van de tractementen der predikanten en diergelijke lasten op de tienden aldaar en te Helmond staande, verklaart dat de koopschat der voorzegde goederen moet verhoogd worden met de voorzegde lasten en dat de 40e penning daarvan moet worden betaald. 1746. 4 Aug. admissie van F. Le Heu als pastoor.

Liessel.

1733. 1 Mei, admissie van J. van Loon als kapelaan. 1744. 4 Nov. aan den kapelaan van Maarheeze, Zoerdonk en Sterksel toegestaan bij provisie voor twee maanden dienst te mogen doen te Liessel. 1745. 26 April, request van Marcellus Wellens, zijn zending bekomen hebbende als rector te Liessel, om te worden geadmitteerd; wordt geadmitteerd als kapelaan. 1749. 4 Febr. admissie van A. Coolen als kapelaan. 1774. 10 Aug. item van L. v. d. Mortel. 1776. 13 Dec. item van S. D. Vermeulen.

Lith.

1734. 13 Aug. request van den roomschen priester Paeymans om in de kerkschuur een nieuw altaar op te richten. 1749. 25 Juli, request van H. Paeymans om een assistent gedurende zijn indispositie. M. de Zeeuw als assistent toegelaten. 1754. 8 Mei, request van H. Maas om admmissie als pastoor op de collatie van het kapittel te Luik ; afgeslagen ; ordre aan den vicaris van 's-Hertogenbosch om een bekwaam persoon met de noodige missive te voorzien.

Lithoyen.

1738. 27 Febr. admmissie van Folcardus v. Megen als pastoor. 1772. 3 Nov. request van pastoor van Megen om bij absentie zijn dienst door een naburig pastoor te mogen doen waarnemen. 1773. 8 Maart, item toegestaan. 1774. 6 Oct. admmissie van A. de With als pastoor. 1783. 2 Dec. item van P. Tabbers.

Lommel.

1729. 22 Febr. Missive van den hoogschout te 's-Hertogenbosch over het weeren van een paapsche bijschool te Lommel. 1731. 12 Juli, admmissie van J. v. d. Broeck als kapelaan. 1738. 5 Nov. item van W. Aarts. 1740. 11 Aug. item van H. v. d. Cruys als pastoor. 1748. 6 Dec. item van L. v. d. Asdonck als kapelaan. 1768. 3 Aug. item van L. v. d. Asdonck als pastoor en van B. Cox als kapelaan. 1775. 10 Aug. item van G. D. Pompen als kapelaan. 1789. 5 Mei, item van G. Pompen als pastoor. 1793. 24 Sept. item van A. Beckers als kapelaan.

Loon op Zand.

1739. 5 Febr. req. van Joh. Colen om te worden geadmitteerd als tweede kapelaan. 1740. 29 Sept. Door den vicaris van 's-Hertogenbosch missie verleend zijnde aan J. v. d. Bierstraten als pastoor en Rynier van Ceulen als kapelaan, is den vicaris gelast te berichten wie het recht heeft dezelve aan hem te presenteren, hetzij de Heer van Loon op Zand of de abt van Tongerlo. 1741. 21 Juli, admmissie van Ant. Spierings als kapelaan.

1742. 13 Febr. P. Bellemans, door den vicaris van 's-Hertogenbosch gezonden zijnde als pastoor, is dispuut ontstaan tusschen den vicaris en de Vrouw van Loon op Zand over de aanstelling van een pastoor aldaar. Resolutie van 1 Mei, A Spierings geadmitteerd als pastoor. 1742. 25 Mei, Wellens geadmitteerd als kapelaan onder akte van non praejuditie. 1748. 24 Juni, rapport op het request van H. de Meele om als kapelaan geadmitteerd te worden; wordt geadmitteerd. 1752. 6 Juni, admissie van A. A. Verhoeven als kapelaan. 1764. 16 Febr. item van A. v. Lynden. 1773. 5 Maart, aan A. Spierings, wegens hooge jaren, gepermiteerd een assistent te nemen; 29 Maart, P. D. Suys als assistent geadmitteerd. 1774. 22 Maart, admissie van A. Versantvoort als kapelaan. 1786. 15 Sept. request van die van de R.C. gemeente, verzoekende vermits het overlijden van den pastoor, dat bij provisie de assistent van den overledene den dienst mag blijven waarnemen; toegelaten. 1786. 2 Oct. den hoogschout van 's-Hertogenbosch te berichten op het request van den vicaris om zending te verleenen aan een priester tot pastoor van de kerkshuur aan het Kasteel te Loon op Zand. 1787. 11 Sept. request van de kerkmeesters der R.C. gemeente verzoekende om een pastoor; het verzoek gedeclimeerd en alles te blijven bij het oude. 1788. 18 Dec. request van R. Paymans en L. Dankers, kerkmeesters, klagende over den vicaris van 's-Hertogenbosch wegens nalatigheid van het zenden van een pastoor. 1789. Jan. request van de officieren en schepenen om antidotaal tegen het request van den prins van Salm om de pastorie voortaan door drie priesters te laten bedienen. De hoogschout van 's-Hertogenbosch te berichten. Bericht op een missive van den vicaris A. Aerts over het niet zenden van een pastoor. Resolutie van 1 Juli, onder zekere conditiën de R.C. gemeente voortaan te bedienen door een pastoor en twee kapelaans. 1789. 12 Aug. A. Huygens geadmitteerd als pastoor en 1 Sept. J. van Erp als eerste en M. de Zeeuw als tweede kapelaan. 1790. 21 April, admissie van D. Kuypers als kapelaan.

Maren.

1656. 24 Febr. Different tusschen het domkapittel van Luik, als tiendheffer te Maren, en den predikant over het opmaken van de kerk ; 5 Mei wordt verklaard dat het kapittel in de reparatie moet contribueeren. 1745. 8 Nov. Request van Wilh. Beekmans om te worden geadmitteerd als pastoor te Maren, Kessel en Marengewande. 1746. 26 Mei, bericht op dit request ; Gerardus Steurmen (?) tot pastoor aangesteld. 1761. 3 Febr. request van de kerkmeesters der R.C. gemeente van Maren en Kessel om gedurende de krankzinnigheid van den pastoor den dienst te laten waarnemen door den pastoor van Rossum ; toegestaan voor een jaar. 1762. 8 Febr. request van de kerkmeesters om aan pastoor van de Ven toe te staan om gedurende de vacature den dienst te mogen blijven waarnemen ; afgeslagen, doch toegelaten dat hij de zieken op hun uitersten mag bedienen. 1763. 29 Juni, request om admmissie van H. v. d. Ven als pastoor te Maren en Kessel ; alleen geadmitteerd als pastoor te Maren ; 6 Sept. de resolutie gealtereerd en hem toegestaan om de R.C. van Kessel mede te bedienen. 1772. 4 Nov. request van pastoor en kerkmeesters om de kerkschuur en pastoorswoning, toebehoorende aan B. Blanckers, te mogen inkoopen. 1789. 25 Maart, admmissie van A Wouters als pastoor. 1794. De rentmeester geauthorizeerd het zes-jarig onderhoud der kerk aan te besteden.

Maarheeze.

1732. 23 Juli, admmissie van W. Donckers als kapelaan. 1733. 26 Aug. item van Joan. Franc. van Ham. 1741. 24 Jan. admmissie van J. F. van Ham als pastoor en F. van Liende als kapelaan te Maarheeze, Zoerendonk en Sterksel. 1745. 3 Mei, admmissie van Adr. v. Deelen als pastoor, 19 Mei van A. Coolen als kapelaan. 1745. 16 Nov. item van Sebastiaan Weerts als pastoor. 1747. 10 Nov. item van G. v. d. Linden als kapelaan. 1763. 5 Juli, item van G. v. d. Linden als pastoor ; 8 Juli, M. v. Dyck als kapelaan. 1774. 26 Oct. item van R. Greven als kapelaan. 1789. 3 Sept. item van L. Hertroys als pastoor. 1793. 12 Juni,

item van A. v. d. Ven als kapelaan.

Meerveldhoven.

1751. 10 Dec. Missive van den rentmeester de Bak wegens de noodige reparatiën aan de kerk; authorisatie om die met den rentmeester van het kapittel van Luik aan te besteden.

St. Michiels Gestel.

1751. 26 Oct. Admissie van H. v. d. Mosselaar als pastoor. 1757. 9 Juni, bericht van den hoogschout van 's-Hertogenbosch op de missive van den officier van St. Michiels Gestel over het opnemen van de nieuw gebouwde kerk. 1766. 17 Dec. admissie van A. de Veth als tweede kapelaan. 1774. 27 Sept. admissie van A. Wouters als kapelaan. 1789. 7 April, item van J. v. d. Voort.

Middelbeers.

1718. 15 Nov. Missive van de classis Peel en Kempenland over een nieuwe paapsche kerk. 1757. 23 Aug. Resolutie der St. Gen. om advies op het request van de R.C. van Middel- en Westelbeers om gedurende de vacature de dienst te laten waarnemen door J. v. d. Cam. 1763. 3 Juni, admissie van A. J. v. d. Linden als pastoor. 1774. 18 Oct. item van M. v. Dijck.

Mierlo.

1734. 15 Dec. admissie van Raphael van Engelen als pastoor. 1749. 28 Juli, item van G. Cotermans. 1751. 21 Juli, request van G. Cotermans om gedurende zijn absentie den dienst door een naburig priester te mogen doen waarnemen; toegestaan. 1756. 12 April, request der R.C. om de priesterlijke functies gedurende de vacature door een naburig kapelaan te mogen laten verrichten; F. Michielsen, kapelaan te Tilburg, daartoe geauthoriseerd. 1763. 18 Mei, admissie van F. Michielsen als pastoor. 1770. 31 Jan. item van S. v. Kerkhoven. 1771. 27 Maart, request van den pastoor om zich tijdens afwezigheid door een naburig priester te mogen laten vervangen; toegestaan voor 4

maanden. 1785. 7 Juli, admissie van Isfridus Thijs als kapelaan. 1786. 14 Febr. request om opbouwning en vergroting der kerk-schuur. 1789. 29 Sept. admissie van A. Koppens als kapelaan.

Mill.

1745. 2 Maart, admissie van Jos. de Cajus (?) als kapelaan. 1759. 24 Oct. item van G. Vos. 1762. 21 Mei, item van G. Vos als pastoor. 1777. 10 Juni, item van P. Verheijen als kapelaan. 1782. 15 Oct. item van P. Verheijen als pastoor. 1782. 7 Nov. item van P. Moelands als kapelaan. 1786. 9 Mei, item van J. Anthonis. 1790. 27 Aug. item van A. van Hulsel.

Moergestel.

1656. 10 Jan. Het verzoek der regeerders van Moergestel om het inkomen van de St. Lucaskapel te mogen gebruiken voor de parochiekerk is toegestaan. 1741. 10 Jan. Missive van D. Mor-mantier, priester te Moergestel, met attestatio de vita. 1749. 8 Oct. admissie van L. Peeters als pastoor. 1759. 5 Sept. request van L. Peeters om tijdens afwezigheid den dienst door een kapelaan te laten waarnemen; toegestaan. 1765. 30 Juli, toegestaan aan den kapelaan van Oisterwijk; 1768. 11 Juli, item aan den kapelaan van Haren. 1770. 27 Febr. admissie van H. Smitters als pastoor. 1779. item van G. Pessers. 1785. 1 April, item van P. J. Houdar.

Nederwetten.

1735. 12 April, Advies op het request van de R.C. om vermindering van recognitie voor de kerk. 1736. 7 Maart, request van den pastoor om maar als kapelaan geconsidereerd te worden en te volstaan met 25 gld. recognitie. 1740. 10 Mei, admissie van Math. v. d. Reeck als pastoor. 1776. 1 Mei, item van B. Bedycx. 1786. 9 Juni, item van A. Vervoeldeldonck.

Neerloon.

1748. 18 Nov. Admissie van L. Schuers als pastoor. 1749. 9 April, bericht van den vicaris van 's-Hertogenbosch op het request

van den bisschop van Roermond wegens het verlenen van missie aan L. Schuurs als pastoor; verzoek dat de admmissie worde ingetrokken; afgeslagen, en verstaan dat Neerloon behoort tot het bisdom 's-Hertogenbosch. 1767. 29 Juli, admmissie van J. F. van Gemert als pastoor. 1776. 2 Juli, item van G. A. Uyen.

Netersel.

1745. 2 Juni, admmissie van J. v. d. Cam als pastoor te Netersel en Casteren. 1749. 16 Dec. item van J. Covels. 1763. 3 Juni, item van J. Leemans. 1771. 20 Dec. item van L. van Iperen. 1773. 4 Mei, item van H. Cox.

Nistelrode.

1739. 14 Juli, request van de R.C. ingezetenen om een assistent wegens indispositie van den pastoor; Henricus Verhoeven geadmitteerd. 1739. 18 Dec. Request van de R.C. ingezetenen dat de vicaris van 's-Hertogenbosch H. Verhoeven niet wil admitteeren die bij provisie was geadmitteerd om dienst te doen in plaats van den overleden Ant. v. de Wespen; resolutie wegens de macht die de vicaris zich arroegeert en deszelfs gepretendeerde dependentie van den Nuntius aan het Hof te Brussel. 1740. 29 Maart, admmissie van Elias Berings als pastoor. 1760. 4 Oct. request der R.C. om gedurende de vacature een naburig priester te mogen employeeren; afgeslagen, maar toegestaan dat de pastoor van Heesch aan de zieken de gewone kerkelijke assistentie mag verleen. 1763. 3 Juni, admmissie van J. Strijbos als pastoor.

Nuenen.

1748. 10 Sept. Admmissie van J. v. Grinsven als kapelaan. 1752. 1 Sept. item van J. Aarts. 1763. 29 Juni, request van F. Raessens om admmissie als pastoor te Nuenen en Gerwen; alleen als pastoor te Nuenen geadmitteerd. 1763. 8 Juli, admmissie van G. van Heck als kapelaan. 1763. 18 Juli, rapport op het request der R.C. te Gerwen en toegestaan dat de twee geadmitteerde priesters te Nuenen hun dienst promiscue te Gerwen en te

Nueneu mogen doen, zoo nu als bij verandering van een of meer priesters te Nueneu en admissie van anderen. 1770. 29 Nov. admissie van H. Beckers als kapelaan. 1781. 8 Aug. item van A. Hurcks. 1790. 14 Jan. item van M. Leyten.

Nuland.

1732. 17 Juni, request van J. Spierinx om wederom als priester te worden geadmitteerd; afgeslagen. 1732. 14 Juli, admissie van W. Penninx als pastoor. 1740. 1 Febr. request van pastoor Penninx om toelating tot het doen van dienst te Heeseinde; 18 Febr. toegestaan. 1768. 20 Dec. request van pastoor Penninx om een assistent te zijnen koste. 1770. 5 Sept. admissie van G. Vogels als pastoor. 1794. 15 Mei, De rentmeester van Styrum geauthoriseerd om het zesjarig onderhoud der kerken van Nuland en Nieuw Kuyk aan te besteden.

St. Oedenrode.

1734. 19 Maart. admissie van P. Bogaerts als kapelaan. 1739. 9 April, item als pastoor. 1739. 13 April, item van P. v. Helmont als kapelaan. 1740. 14 Juli, item van Adr. Jud. Deelen. 1745. 8 Maart, item van J. Houbraecken. 1745. 25 Aug. item van Mart. v. Hassel. 1750. 26 Maart, item van C. Wouters. 1763. 5 Juli, item van J. Aerts als pastoor. 1763. 8 Juli, item van G. Bogers als kapelaan. 1764. 16 Nov. item van T. Janssen. 1780. 8 Mei, item van L. v. d. Heuvel. 1784. 2 Maart, op request van J. Aerts om gedurende zijn indispositie een assistent te hebben, is Godfr. Beysens als assistent toegelaten. 1786. 30 Maart, admissie van H. Pynenburg als pastoor. 1794. 20 Maart, item van A. v. Iersel als kapelaan.

Oerle.

1731. 10 April, admissie van Arn. v. Heumen als pastoor. 1736. 13 Aug. request van de R.C. van Zand-Oerle om hun kerk-schuur te openen. 1737. 27 Dec. request van de R.C. van Zand-Oerle dat de pastoor zoowel te Oerle als te Zand-Oerle dienst zal mogen doen. 1741. 23 Juni, aan den R.C. priester te Oerle

toegestaan zoowel te Kerk-Oerle als te Zand-Oerle promiscue dienst te doen. 1782. 19 Febr. admisatie van N. Feijen als pastoor.

Oirschot.

1699. 12 Aug. Op het request van J. Vollenhoven, canonicus van het kapittel, dat de kerkmeesters pretendeeren een derde van het koren dat hem toebedeeld is in 1693, wanneer hij het canonicaat bekomen heeft, bij resignatie verklaard dat de betaling in zulk geval geen plaats heeft. 1740. request van G. van Asdonck, vicaris en pastoor, om gedurende zijn leven een derden kapelaan tot assistentie te mogen hebben wegens zijn hoogen ouderdom. 1755. 13 Juni, admisatie van Adr. Olifiers als kapelaan. 1763. 18 Mei, item van J. Weytens. 1763. 5 Sept. resolutie der St. Gen. op het request van de kerkmeesters om bij conniventie en als van ouds een tweeden kapelaan te mogen hebben ; 6 Dec. Thomas Deelen als zoodanig geadmitteerd. 1768. 10 Mei, admisatie van J. Helselmans als tweede kapelaan. 1778. 10 Febr. item van H. Pynenborgh als pastoor. 1779. 16 Maart, item van L. v. d. Boome als kapelaan. 1782. 16 Juli, item van W. Swaans. 1786. 1 Dec. item van M. Burgers.

Onsenoort.

1735. 31 Maart, Request van L. Rigouts, pastoor te Onsenoort, om de ingezetenen van Nieuwkuik op hun ziek of doodbed te assisteeren. 1735. 19 Oct. request van E. van Riel, pastoor van Onsenoort, om den dienst van Nieuwkuik mede waar te nemen. 1744. 6 Nov. aan B. Wytens, door Holland geadmitteerd als pastoor te Onsenoort, toegestaan om de R.C. te Nieuwkuik zijnde generaliteitsterritoir mede te mogen bedienen op hun ziek- of doodbed. 1755. 26 Nov. hetzelfde toegestaan aan pastoor A. Vosberg. 1768. 4 Aug. item aan pastoor A. v. d. Bolck. 1788. 4 Jan. item aan pastoor W. Tabbers.

Oostelbeers.

1745. 23 Maart, admisatie van Fr. Bessels als pastoor. 1763 1 Juni,

item van J. Rommens. 1763. 5 Juli, item van H. Vergouwen. 1764. 27 Nov. item van W. Mutsaert, 1782. 22 Mei, verzoek van pastoor Mutsaert om zich nu en dan te absenteeren; afgeslagen; op nader request gepermitteerd voor drie weken. 1784. 9 Nov. admissie van G. Tallon als pastoor. 1786. 2 Febr. item van G. van Outgaerden.

Oisterwijk.

1656. 20 Jan. Resolutie der St. Gen. om advies op het verzoek van den prelaat van Sint Geertruid te Leuven om in regard van den predikant te Oisterwijk te mogen volstaan met vrije huur. 1731. 31 Mei, admissie van Walther Lippens als kapelaan. 1732. 11 Febr. item van A. v. Eynhoven. 1745. 9 Maart, item van J. Helselmans. 1749. 28 Juli, item van G. Costermans. 1750. 11 Mei, item van P. Alewijns. 1755. 26 Maart, item van C. de Rooy. 1763. 30 Mei, item van N. F. du Messie als pastoor. 1763. 20 Sept. item van J. F. v. d. Bruggen als kapelaan. 1765. 14 Mei, item van J. F. v. d. Bruggen als pastoor. 1769. 3 Oct. item van J. v. Dooren als kapelaan. 1777. 15 Mei, item van P. Verhoeven. 1791. 28 Nov. Resolutie der St. Gen. op het verzoek der regenten van Oisterwijk om ordre aan den abt van Sint Geertruid te Leuven als tiendheffer tot het subsidieeren van de fabriek der kerk. 1793. 5 Febr. admissie van L. v. Gevel als kapelaan.

Oploo.

1760. 6 Nov. Den amptman van Grave te berichten nopens pastoor H. Schmerling; in zijn dienst gecontenueerd doch ordre bij vacature voor het toekomende. 1779. 18 Mei, admissie van J. v. d. Heuvel als pastoor.

Orthen.

1731. 31 Maart, admissie van Evert de Bever als pastoor. 1745. 11 Maart, item van S. van Herck. 1755. 8 Oct. Request van S. van Herck om gedurende absentie den dienst te laten waarnemen door den pastoor van Rosmalen; toegestaan. 1784.

21 April, admissie van J. A. Gast als pastoor. 1793. 6 Nov. item van J. v. Honswijk.

Oss.

1730. 27 Sept. Bericht van den kwartierschout Velters op het request van Lambertus van Meeuwen om een assistent te mogen gebruiken. 1731. 9 Mei, admissie van Jud. Verhoeven als pastoor en van Henricus Verhoeven als kapelaan. 1755. 1 April, admissie van Ant. Verhoeven als kapelaan. 1763. 23 Juni, item van J. Timmermans. 1768. 16 Maart, item van A. Sprangers. 1780. 8 Aug. item van A. v. Lith. 1785. 5 April, item van R. L. du Chateau als pastoor.

Overloon.

1742. 17 Sept. admissie van Steph. Versleyen als pastoor. 1786. 18 Aug. item van J. Nelissen.

Reusel.

1731. 2 Mei, admissie van Ign. Noods als pastoor. 1737. 19 Sept. item van Siardus Stenot. 1745. 21 Maart, item van Jos. van Geldrop. 1785. 13 April, item van Ambrosius Verstijlen.

Riel.

1750. 12 Nov. Bericht van den vicaris van 's-Hertogenbosch op het request van pastoor H. Jennen(?) om verlof bij absentie te mogen worden vervangen ; afgeslagen.

Riethoven.

1749. 24 Juli, admissie van J. Helselmans als pastoor. 1777. 19 Nov. item van S. G. Koekhofs. 1788. 28 Aug. item van B. Cox. 1793. 24 Sept. item van J. v. Moorsel.

Rosmalen.

1731. 31 Maart, admissie van Rogier van Zuylen als pastoor. 1752. 6 Juni, item van H. de Mele. 1777. 16 Oct. item van J. van Helmont.

Rijkevoort.

1744. admisssie van A. v. d. Broeck als pastoor. 1761. item van P. Cremers.

Sambeek.

1731. 6 Juni, admisssie van Th. Kerstjens als pastoor. 1760. 29 Juli, item van J. Verstraten.

Schijndel.

1734. 11 Jan. Request van de regeerders van Schijndel om een derden priester. 1745. 30 Juli, admisssie van Andreas Aerts als kapelaan. 1748. 10 Juni, item van N. Beekmans. 1751. 20 Juli, item van P. J. v. d. Endepoel. 1763. 8 April, request van de kerkmeesters om, wegens het overlijden van den pastoor den dienst te mogen laten waarnemen door den priester van Eerdt ; aan pastoor van Eerdt toegestaan bij provisie de zieken in hun uitersten te bedienen. 1763. 17 Mei, admisssie van Andreas Aerts als pastoor en toegestaan een tweeden kapelaan te hebben ; 18 Mei, W. van Erp als tweede kapelaan geadmitteerd. 1765. 13 Mei, admisssie van G. de Kort als eerste kapelaan. 1770. 14 Aug. item van J. F. Stormans als kapelaan. 1773. 25 Jan. item van R. L. du Chateau als tweede kapelaan. 1782. 12 Febr. item van W. v. Heeswijk als kapelaan. 1785. 12 April, item van A. v. Alphen. 1788. 21 Febr. aan A. Aerts, vicaris van 's-Hertogenbosch en pastoor te Schijndel, toegestaan afstand te doen van zijn pastory ten gunste van A. van Alphen. 1790. 27 Aug. admisssie van J. van Cuik als tweede kapelaan.

Soerendonk.

1734. 20 Dec. Request van de R.C. om opening van het kerkhuis. 1735. 31 Maart, den kapelaan van Maarheeze toegestaan dienst te doen te Soerendonk en het kerkhuis van Soerendonk met dat van Maarheeze gecombineerd. 1741. 16 Jan. request van de R.C. om afzonderlijk van die van Maarheeze een pastoor en kerkschuur te hebben ; afgeslagen. 1789. 3 Sept. request van de ingezetenen om bij vacature een afzonderlijke pastoor te hebben ; afgeslagen.

Soeterbeek.

1716. 21 April, missive van Des Tombes dat het klooster van Soeterbeek uitgestorven is. 1731. 2 Nov. Ordre van het amoveeren van het klooster Soeterbeek bij Eyndhoven en van het nonnenklooster te Ommelen. 1732. 14 Jan. request van de bagynen om uitstel van vertrek.

Someren.

1733. 16 Juli, admissie van Andreas Franssen als kapelaan. 1738. 27 Jan. item van Andreas Franssen als pastoor en van Ant. de Veth als kapelaan. 1739. 12 Juni, item van Joh. Colen als kapelaan. 1745. 25 Maart, item van W. Franssen. 1771. 30 April, item van A. van de Bogaart. 1782. 10 Sept. item van J. B. Koekhofs als pastoor. 1783. 24 Oct. item van A. Muyen als kapelaan. 1790. 23 April, missive van den stadhouder, van den hoogschout van 's-Hertogenbosch en van dien van het kwartier Peelland wegens gepleegde molestien van drie vrouwen door die van de R.C. gemeente van Someren. 1792. 19 Jan. admissie van W. Baeten als kapelaan.

Son.

1748. 18 Mei, admissie van Arn. Froyens als pastoor. 1748. 18 Juni, verzoek om den dienst waar te nemen in de twee kerkschuren op den voet van zijn praedecesseurs. 1750. 2 Sept. request van de R.C. om den dienst te mogen doen houden in de twee kerkschuren; toegestaan dat door den pastoor in de twee kerkschuren alternis vicibus dienst mag gedaan worden zonder meer dan een enkele taux te betalen.

Steensel.

1745. 8 Maart, admissie van Adr. v. d. Loock als pastoor. 1745. 20 Sept. item van P. L. v. Kessel. 1794. 1 Juli, item van J. Mack.

Sterksel.

1763. 28 Nov. Resolutie dat de kapelaan van Maarheeze M. v. Dijk gehouden is bij zijn akte van admissie van 8 Juli mede te zijn geadmitteerd als kapelaan van Steensel.

Stiphout.

1745. 8 Maart, admissie van Arn. v. Eyck als pastoor. 1764. 15 Aug. item van P. N. Deelen. 1787. 27 Dec. item van Chr. Olifiers.

Stratum.

1735. 25 Mei. admissie van J. v. d. Bogaert als pastoor. 1748 18 Mei, item van A. van Lummen. 1753. 7 Febr. item van B. de Roy. 1763. 3 Juni, item van N. Schey. 1785. 13 Sept. item van M. van Dyck.

Strijp.

1685. 14 Aug. Op het lezen van het verbaal van de tienden aan Margaretha van Randwijk, vrouwe van Heeze en Leende, geaccordeerd en toegeleid de som van 600 gld. waarvoor zij en haar erven voor altijd gehouden zullen zijn te onderhouden de kapel van Strijp, gehoorende onder Leende; 15 October, aan haar boven de 600 gld. nog toegeleid de renten van dien geaffecteerd tot de reparatie van de kapel. 1686. 5 Febr. Aangenomen de akte van cautie à 1000 gld. bij de vrouwe van Heeze en Leende deswege gesteld.

1736. 17 Jan. request van de R.C. om in twee kerkschuren dienst te doen. 1755. 26 Maart, admissie van P. Alewijns als pastoor. 1785. 11 Nov. verzoek van P. Alewijns om een assistent; W. Staasens benoemd. 1787. 3 April, admissie van M. J. Botti als pastoor.

Tilburg.

1650. 7 Febr. Resolutie der St. Gen. om de tienden en inkomen behorende tot het beneficie genoemd het H. Kruisaltaar, tuschen de choordeuren in de kerk te Tilburg, te laten volgen aan Mr. Jan Comans, daarmede in 1622 begiftigd, mits belovende op verval van hetzelfde beneficie zich te gedragen volgens de plakكاتen van H.H.M. en latende volgen een derde aan den rentmeester Bocholt van den gereformeerden godsdienst, en dat in het toekomende het beneficie voor de twee

derde deelen bij diegenen die de collatie heeft of alsdan zal hebben worde geconfereerd op een persoon van ouders en zelf van den gereformeerden godsdienst, studeerende in de theologische faculteit binnen deze provincien. 1731. 22 Mei, admissie van Ign. Sprong als kapelaan. 1733. 2 Juni, item van Rob. Monnarts. 1739. 14 Juli, item van Fr. Stakenborch. 1745. 16 Maart, item van F. Michielsen als kapelaan en van Ign. Sprong als pastoor. 1747. 29 Nov. item van J. Rommens en van G. Vos als kapelaan. 1756. 8 Dec. request van G. Vos der abdij van Tongerlo om op akte van admissie den dienst te mogen waarnemen als kapelaan gedurende de absentie van F. Michiel-sen. 1763. 18 Mei, admissie van G. Vos als kapelaan ; 1 Juni, item van F. X. Gijbels. 1764. 30 Jan. item van F. van Hout ; 2 April, item van E. van Santvoort. 1768. 13 Mei, item van H. J. Francken. 1774. 3 Mei, item van B. Berenbroek. 1777. 10 April, admissie van H. Francke als pastoor ; 29 April, item van T. van Wielick als kapelaan. 1779. 16 Juni, item van P. v. Eycken. 1783. 26 Aug. item van S. Lievens. 1784. 12 Oct. item van L. v. Dingenen. 1788. 4 Febr. item van G. Verberck. 1792. 18 Juli, item van H. Aarts. 1793. 24 Sept. item van G. Segers.

Tongelre.

1764. 16 Nov. admissie van G. Bogaerts als pastoor. 1769. 3 Oct. item van G. Couwenbergh.

Udenhout.

1731. 31 Maart, admissie van H. Brock als kapelaan. 1738. 24 April, item van Adr. Mulders. 1750. 23 Maart, item van F. Piggeren ; 28 Dec. item van J. Watrin. 1765. 15 Jan. admissie van J. Watrin als pastoor. 1765. 6 Febr. item van G. van Gastel als kapelaan. 1766. 4 Juni, item van A. J. Bruurs. 1775. 24 Oct. item van L. van Wil. 1776. 6 Maart, item van W. Smarius. 1786. 12 Dec. admissie van L. v. d. Boomen als pastoor, 1793. 9 Jan. item van J. Branten als kapelaan.

Valkenswaard.

1752. 7 Juli, admissie van A. van Dijk als pastoor. 1768. 11 Maart, item van J. Timmermans. 1777. 30 Sept. request en concessie aan J. Timmermans, pastoor te Valkenswaard, en J. van Erp, pastoor te Dommelen, om gedurende absentie den dienst voor elkaar te mogen waarnemen. 1783. 8 Mei, admissie van W. van Asten als pastoor. 1790. 14 Jan. item van A. Hurx.

Veghel.

1734. 24 Sept. admissie van H. Donkers als kapelaan. 1749. 4 Febr. item van N. Schey. 1761. 26 Aug. resolutie der St. Gen. op het request om vernieuwing en vergrooting van de kerk-schuur en het bouwen van een nieuw pastoorshuis. 1763. 9 Juni, admissie van H. v. d. Ven als kapelaan. 1765. 13 Mei, item van M. van Rosmalen als pastoor. 1765. 17 Dec. item van J. Koekhofs als kapelaan. 1776. 20 Dec. item van M. Botti. 1787. 3 April, item van J. Hoogaers. 1790. 21 April, item van W. van Breda. 1792. 25 April, item van J. v. d. Putten.

Veldhoven.

1729. 4 Aug. Aanschrijving aan den schout van Kempenland over de verantwoording van 6000 gld. door den pastoor te Veldhoven en van 500 gld. door Pieter van den Waerden aan den armen gemaakt. 1765. 5 Juni, admissie van H. Daems als pastoor. 1777. 5 Juni, item van C. Leenaerts. 1789. 1 Sept. item van J. Staessens. 1790. 20 Mei, item van J. v. d. Bril ; 23 Aug. item van J. Anthonis.

Vessem.

1688. 5 Juni, op het verzoek van het kapittel van Oirschot en de regeerders van Vessem en Middelbeers rakende het bekostigen van de groote klok te Vessem, zijn de H.H. Gecommitteerden tot de tienden verzocht partijen te hooren en te accordeeren. 1733. 16 Maart, admissie van S. Smits als pastoor. 1745. 11 Maart, item van G. van Houtert ; 12 Oct. item van Gaspar de Visscher. 1777. 4 Febr. item van G. Bull.

Vierlingsbeek.

1764. 18 Juli, admissie van S. Cremers als pastoor.

Vlierden.

1748. 4 Dec. admissie van H. Donkers als pastoor. 1753. 2 April, request van H. Donkers om bij absentie den dienst te laten waarnemen door een naburig pastoor. 1765. 25 Nov. request van den vicaris van het zoogenaamd bisdom van 's-Hertogenbosch om A. Verhoeven, ter zake van zijn ergerlijk gedrag, te demitteeren; hem gelast de pastorie te verlaten en zich voortaan van alle priesterlijke functies te onthouden; den suppliant toegestaan een ander priester als pastoor te mogen zenden. 1779. 30 Sept. admissie van F. v. d. Laar als pastoor.

Vught.

1658. 1 Sept. Resolutie der St. Gen.; geaprobeerd het accoord met de Carthuysers over hun goederen; den Raad verzocht om de 3000 gld. voor de armen te employeeren volgens het accoord en de overige 52000 gld. te brengen op het comptoir-generaal tot betaling van predikanten. 1731. 31 Maart, admissie van Fr. Lelivelt als pastoor. 1732. 7 Maart, item van Jac. Nijsten als kapelaan. 1745. 9 Maart, item van G. W. Gyselen als pastoor. 1763. 13 Juni, het verzoek van A. Charlier, priester der Duitsche Orde, om als pastoor van St. Lambertus te Vught te worden toegelaten; afgeslagen en ordre aan den vicaris van 's-Hertogenbosch om in het vervolg geen zending te verleënen aan priesters van de Duitsche Orde, die geen inboorlingen zijn van de Staat. 1763. 11 Juli, admissie van Dom Timmermans als pastoor; 5 Aug. item van A. van Venrooy als pastoor van St. Pieter. 1773. 15 Jan. admissie van W. van Erp als pastoor. 1777. 2 Sept. request van pastoor en kerkmeesters van Sint Pieter om met de timmerage ter verlenging van de kerkschuur op gemeentegrond te mogen inspringen onder zekere conditien toegestaan.

Waalre.

1655. 5 Aug. Vermits de predikant van Waalre van geen eigen

woning is voorzien en dat de abt van Echternach aldaar de tienden trekt, ordre aan den rentmeester Tempelaer om den abt een woning te laten maken voor den predikant. 1741. 31 Mei, admmissie van H. Tinnebroek als pastoor. 1753. 15 Jan. item van A. v. Lummen. 1772. 26 Mei, item van P. Janssens. 1779. 23 Nov. aan P. Janssens toegestaan wegens afwezigheid gedurende zes maanden den dienst te laten waarnemen.

Waalwijk.

1716. 28 Oct. Request van de conventualen van Waalwijk om in het klooster te mogen retourneeren. 1723. 8 Oct. Ordre tot het verkopen van de geëvacueerde kloosters van Waalwijk en Boxtel. 1731. 25 Mei, ordre om zich te informeeren of zich nog eenige nonnen ophouden in het klooster. 1734. 15 Dec. admmissie van Adam Verleyrs als kapelaan. 1738. 10 Dec. item van Godefridus v. d. Burght. 1748. 17 Sept. item van A. Vosberg. 1750. 10 Juni, item van A. van Bedaf. 1763. 22 Febr. request van de R.C. dat aan kapelaan v. d. Burght toegelaten worde om den dienst gedurende de vacature waar te nemen; afgeslagen; aan den pastoor van Drunen toegestaan om bij provisie de zieken te Waalwijk de laatste sacramenten te mogen toedienen. 1763. 18 Mei, admmissie van A. van Mosselaar als kapelaan; item van W. Voet als pastoor. 1774. 10 Aug. item van A. Bernuly als kapelaan. 1785. 12 April, item van S. Tielemans. 1791. 1 Juni, item van H. Crabbe. 1793. 7 Aug. item van H. Pessers.

Wanroy.

1781. 2 Mei, admmissie van A. J. Boerakker als pastoor. 1784. 8 Juli, item van C. B. Melchior. 1791. 22 Maart, item van V. Melchior als assistent. 1793. 20 Maart, aan pastoor Melchior toegestaan om voor twee jaren een assistent te hebben.

Westerhoven.

1734. 8 April, admmissie van J. van Meeuwen als pastoor. 1776. 17 Dec. item van J. B. Koekhofs. 1782. 10 Sept. item van H. van Ham.

Wintelre.

1686. 1 Aug. Rakende het different tusschen de regeerders van Wintelre en die van het kapittel van St. Pieter te Oirschot, als tiendheffers, over het repareeren van den kerktoren, zijn partijen geordonneerd om de reparatie bij provisie half en half te betalen totdat anders zal zijn gedisponeerd. 1771. 29 Jan. admissie van L. Swinkels als pastoor. 1780. 11 Juli, item van L. Bernuly.

Woensel.

1723. 30 Dec. Resolutie rakende de differenten over pastoor Coppens. 1730. 19 Dec. bericht van den drost over het request van pastoor Coppens om een assistent te mogen gebruiken. 1731. 23 Juli, admissie van Joh. Camp als kapelaan. 1733. 9 Febr. request om een heide te employeeren tot betaling van de recognitie wegens den godsdienst; afgeslagen. 1739. 1 Juli, admissie van W. Bierens als kapelaan. 1749. 26 Febr. item van A. van Dijk. 1750. 30 April, item van J. Wellens als pastoor. 1752. 20 Juli, item van J. Schey als kapelaan. 1763. 23 Juni, item van J. Schey als pastoor en van A. Aerts als kapelaan. 1765. 3 Juli, item van F. Cools als pastoor. 1770. 24 April, item van G. Bull als kapelaan. 1777. 11 Febr. item van C. Olifiers. 1778. 10 Sept. item van J. van Moorsel. 1793. 8 Oct. item van J van Col.

Zeelst.

1736. 11 Jan. admissie van G. van Houtert als kapelaan. 1745. 12 Maart, item van G. van Vorst als pastoor en van A. van Venroy als kapelaan. 1748. 6 Dec. item van V. Daams als pastoor. 1749. 26 Aug. item van B. de Roy als kapelaan. 1753. 5 Maart, item van P. Corstiaens. 1763. 16 Juni, item van P. Corstiaens als pastoor en van A. de Vooght als kapelaan. 1768. 4 Febr. item van P. Janssens als kapelaan. 1772. 26 Mei, item van W. Pompen. 1792. 14 Febr. item van A. Schey.

BIJLAGE.

Resolutie van de Raad van State over R.K. priesters in de Generaliteitslanden.

27 Nov. 1730. Presentibus D.D. v. Hatting, praeside, v. Assendelft, Jongemaets, v. Sonsbeeck, thesaurier generaal v. d. Heym.

Is gehoord rapport van de Heeren van Sonsbeeck, thesaurier generaal van der Heym en secretaris Ten Hove, de Heer Pieck haar medecommissaris absent synde, hebbende ingevolge van H.Ed. Mog. resolutie van 13 deser geexamineert eene missive van den rentmeester Lyclama a Nyeholt, houdende dat dewyl H.Ed. Mog. bij resolutie van den 25 July 1730 onder anderen aan hem hebben gelieven te gelasten om de ordres vervat in Haar Hoog. mog. van den 19 derselve maand voor soo veel den ontfangst en uytgaave der recognitie van de Roomsche priesters betreft te executeeren, hy provisioneelyk een opschryving heeft gedaan van alle Roomsche kerken, priesters en capellaans in de quartieren van Kempenlandt en Oosterwyck, en bevonden dat er te Oirschot, Boxtel, Loon op Zand en Eindhoven, vermids de gemeentens daar groot syn, op ieder derselver plaatsen is een Roomsche priester en twee capellaans, alsmede te Tilburg twee Roomsche kerken, een priester en drie capellaans, en dat by H.Ed. Mog. voorsegde resolutie de taux der recognitien gereguleert synde, voor ieder kerk daarin een priester geadmitteert is op 50 gld. en daar een tweede priester of capellaan bovendien geadmitteert is op 75 gld., hy oversulx niet weet hoe hy hen omtrent de voors. kerken en priesters sal gedragen en diensvolgende van syn pligt heeft geagt H.Ed. Mog. met alle eerbied voor te dragen of niet van den derden priester of capellaan op gemelde plaatsen mede sal vorderen 25 gld. en dus van een kerk daar een priester en twee capellanen geadmitteert syn 100 gld. en van de twee kerken te Tilburg, welke beide door een priester en drie capellanen bedient worden, 150 gld. Alsmede by dese gelegenheid overwogen hebbende wat tot betere executie van H.Hoog Mog. resolutie van 19 July, soo noopens de invordering van de voorgemelde recognitie en admisatie der priesters en capellaans, mitsgaders tot voorkominge van alle contrarentien tegens het salutair oogmerk van deselve resolutie in het werk gestelt souden kunnen worden. Waarop gedelibereert synde is goedgevonden en verstaan, alvorens op de voorsegde missive te disponeeren, te gelasten aan den Hoogschout van de Stadt en de Meyerye van 's-Hertogenbosch, alsmede aan de respectieve quartierschouten en officieren

van de heerlijkheden in deselve Meyerije, mitsgaders aan den Drost van Breda en Baronie en aan de officieren in deselve Baronie, gelyk mede aan den Drost van Bergen op Zoom en aan de drosten en officieren in het Marquisaat van Bergen op Zoom, aan den Drost van Steenbergen en voorts nog aan de officieren in Vlaanderen, gelyk aan de voornoemden Hoogschout, Drosten, Quartierschouten en Officieren gelast wordt mids desen dat sy respectivlyk ieder in haar district sullen formeeren een lyst, gedistingueert in vier colommen, houdende eerstelyk de namen der priesters en capellanen en het getal van deselven in ieder stad of dorp; ten tweede, de standplaatsen van deselve priesters en capellanen; ten derde, of deselve wereldse priesters syn of geordende, en in gevalle geordende syn van wat ordre; ten vierde van wien de respective priesters en capellanen hare missie hebben, en daar by te voegen een copie van deselve missiën, soodra doenlyk en uyterlyk binnen den tyd van een maand aan H.Ed. Mog. toe te senden. Dat laatstelyk aan den Amptman van de Grave en Lande van Cuyk, die albereids een lyst heeft overgegeven, houdende de namen der priesters derselver standplaatsen en van wat soort ordre deselve syn, sal gelast worden, gelyk denselven gelast wordt mids desen, H.Ed. Mog. te berigten van wien de respective priesters in de Graaff en Lande van Cuyck hare missie hebben en daarby te voegen copie van deselve missien.

N O T E N.

- 1) Cau, Groot Placaatboek, VI blz. 359.
- 2) Cau, Groot Placaatboek, VI blz. 366.
- 3) Cau, Groot Placaatboek, VI blz. 367.

**Attestatiën betreffende de vrijstelling van accijnsen
voor de kanunniken, dienaren van het kapittel,
schoolrectoren, docenten en zangers
te 's-Hertogenbosch in 1595**

door

Dr. M. A. NAUWELAERTS

Het stuk, dat door ons gepubliceerd wordt, bestaat uit een folio-katern van 29,5 bij 19,5 cm. en berust in het oud archief der stad 's-Hertogenbosch. ¹⁾ De 8 beschreven bladen zijn samengebonden met een dubbel schutblad en een gedrukt blad: *De suprema in Ecclesia potestate. Q(uaestio) Theologica*, bestaande uit vier *positiones* (d.i. stellingen), verdedigd door Petrus Santfortius Buscoducensis, pro posteriore ad Baccalaureatum responsione, aan de katholieke universiteit te Douai, op 7 November 1588. ²⁾ Misschien moge dit blad ook wel eens gepubliceerd worden, wegens zijn belang voor de geschiedenis van het theologisch onderwijs.

Wij zijn op de gedachte gekomen, deze attestatiën uit te geven, omdat wij menen, dat zij geheel onbekend zijn gebleven, en nochtans belangrijk zijn voor de geschiedenis van Den Bosch, voornamelijk voor die van de Latijnse school. Wij vermoedden sedert lange tijd het bestaan van een lijst van rectoren en lectoren. In zijn Rede over de Geschiedenis van het Onderwijs te 's-Hertogenbosch, gehouden bij zijn zilveren rectoraat van het gymnasium, op 1 Augustus 1859, ³⁾ geeft Dr. C. R. Hermans meerdere namen van leraren uit de zestiende eeuw. Welke documenten hij raadpleegde, konden wij niet te weten komen, tot wij dit stuk terugvonden, waarop blijkbaar vele van Hermans' aantekeningen steunen.

Het kwam ons verkieslijker voor, de volledige tekst van al de attestatiën af te drukken, ook van de minder belangrijke. Zij

blijken toch wel enige gegevens van cultuur-historische aard te bevatten. Alle attestatiën werden van een volgnummer en een titel voorzien.

1. Attestatie van Jan Janssen van Erp, 4 September 1595.

[bl. 1a] Heer Jan Janssen van Erp alias Horrick, presbytere beneficiaet der kercke van sHertogenbossche, cranck nae den lichaem, maer nochtans sijns verstants, memorie ende vijff sinnen wel mechtich ende gebruyckende, oudt omtrent 84 jaeren, attesteert ter instantien van den Eerw. heere deeken ende capittle der kercken voers. in priesterlijcke forme ende woorden, dat hem deponent bij goeder memorie wel kennelijck is, dat van allen ouden tijden alle die dienaers van den capittle oeck egheene andere dienste hebbende, dan alleen die hooghe misse, evangelie oft epistole te singen, die ierste, tweede, derde misse oft sielmisse te leesen, oft biecht te hooren, soo wel hebben genyet ende gebruyct die vrijheyden van de accijsen ende andere privilegien des capittels, als die canonicken, beneficiaten ende andere suppoisten des capittels van Den Bossche, ende dat hij wel gekent heeft verscheyden priesteren egheene andere diensten hebbende, dan die hooghe misse, evangelie, epistole te singen, oft ennige van de voers. missen celebrerende, ende die voers. vrijdicheyden ende privilegien des capittels gebruyckende inden bieren, wijnen ende maelaccijsen, ende specialijcken eenen van dyen noemende, heer Aert van Vechel, singende in sijnen tijt den epistole oft evangelie, ende heer Jannen van Vlijmen, die hooghe misse singende, ende heer Lambert van Bocholt, wijnsenckere van de missen.

Actum in den woenhuuse des voers. heer Jans, gestaen op sint Annen plaets, in de presentie van de eersame mannen Jacop Laureys Quyrjnssoen ende Jan Diericxsen beyde poirters ende ingeseten van Den Bossche, als getuygen over desen geroepen ende specialijcken gebeden, opten vierden dach Septembris in den jaere Ons Heeren 1595.

(Ondert. oorspr.) Ende mij Jannen Jansschens van Aerlen presbyter, als openbaer ende geadmitteerde notaris, te samen metten voers. getugen tot desen gerequireert.

J. Janschens, van Aerlen. Nots. 4)

2. Attestatie van Jan van Wintelroy, 9 September 1595.

[bl. 1b] Heer Jan van Wintelroy, ⁵⁾ presbyter beneficiaet der kercken van sHertogenbossche, cranck nae den lichaem, maer nochtans sijns verstants, memorie ende vijff sinnen wel mechtich

ende gebruyckende, oudt omtrent 82 jaeren, attesteert, ter instantien van den Eerw. deeken ende capittelle der kercken voers., in priesterlijcke formen ende woorden, dat hem attestant bij goeder memorien wel kennelijcken is, dat alle die dienaers van den capittelle voers., oick egheen andere diensten in de voers. kercken hebbende dan alleen die hoogemisse, evangelie oft epistole te singen, die ierste, tweede, derde misse oft zielmisse te leesen, oft biecht te hooren, soo wel hebben genyet ende gebruyct die vrijheyden van den accijnsen ende andere privilegien des selffs capittels, als die canonicken, beneficiaten ende andere suppoisten des capittels voorn.; ende dat hij attestant wel gekent heeft verscheyden presbiteren ende persoonen, die over sulcx die voirs. vrijheyden van accijnsen ende andere privilegien in sijnen tijde hebben genooten ende gebruyct; bij namen onder dandere, eenen geseyten heer Aert van Vechel, singende bij sijnen leven in de voers. kercke den epistole oft evangelie veel jaeren, voerts heeren Jan van Vlijmen die hooghemisse van gelijcken veel jaeren, heeren Lamberden van Bocholt, in sijnen tijt wijnschenckere totter missen, ende oock alnoch verscheyden rectoires van de grooter Latijnscher scholen, als Jacobum Marinum, M. Dominicum Schenckels, M. Anthonium Torrentinum, M. Peteren van Hilverenbeeck, Gerardum Sellium, ende M. Jacoppen Donck, professorem tertiae classis praedictae scholae, M. Christophorum Vladeraccum iam dictae classis professorem; ende dat alle dese voers. persoonen, als in de voers. kercken mede dienende ende tchoor frequenterende op seeckere feestdaghen ende tijden, de vermelde vrijheyden ende privilegien ter causen van hennen diensten voers. ende anders nyet, in hennen tijden hebben genooten ende gebruyct; ende dat hij attestant van de contrarien van dyen noyt en heeft geweeten oft hooren seggen; ende dat hij attestant voers. in sijne voers. qualiteyt eertijts asijn metten vaete heeft ingeleecht ende gebruyct, sonder accijnse daervan gegeven oft betaelt te [bl. 2a] hebbene. Presenterende allen teselve des voers. staet naerder in forma iuris onder eedt des versocht sijnde te attesteren ende verclaeren.

Actum inne den woonhuuse des voers. attestants, gestaen in de Peperstraet binnen der stadt van sHertogenbossche, opten negensten dach der maent van Septembri, anno 1595, ter presentie van den eersamen ende discreten mannen Hanrick Laureyssen van Munsterbilsen ⁶⁾ ende Jan Goossens van Vissenaken, te samen met mij ondergescreven openbaer ende gadmitteerde notaris, tot getugen over desen geroepen ende sunderlinge gebeden.

(Ondert. oorspr.) J. Janschens, van Aerlen. Nots.

3. *Attestatie van Peter de Ruyther, 8 November 1595.*

Heer ende Mr. Peeter die Ruyther, 7) canonicck der cathedraelder kercken van sint Jans Evangelist binnen sHertogenbosche, ende aldaer sedert den jaere 1553 lestleden continuelijck residerende, oudt ontrent 65 jaeren, wesende gesont van lichaem ende sijnder vijff sinnen wel mechtich, attesteert ter instantien des capittels voors. in priesterlijcke forme ende woorden, veele ende verscheyden goede heeren gekent te hebben, gesien ende geweeten te hebben te genieten des capittels privilegien ende vrijdicheyden van allen accijsen, soe geringe als sij waeren bij den capittelle aengenomen tot dienaers des capittels, om te bedienen ennige diensten des capittels, oick alleen ende gheen andere diensten, dan te singen die hooghe misse, evangelie, epistole, te celebreren dierste, tweede, derde, oft sielmisse, oft missam Conrardi, 8) oft biecht hooren, oft den miswijn te schencken voir de celebranten, [bl. 2b] ende heure faulten te observeren, oft dyen gelijcken diensten; oyck weerlijcke, alleen sondaechs ende sheylichdaechs die hogemisse comende helpen metten sanghers in musycke singen; ende onder andere goede heeren heeft hij gekent ende geweeten die voirs. vrijdicheyt te genieten, alleen door ennige van de voirs. diensten respectie heer Aert van Gestel, heer Ariaen Blitterswijck, heer Joest Scuttijsjer, heer Huybert van Loemel, heer Aert van Vechel, heer Roeloff Petersen, 9) heer Jacop van Empel, 10) heer Ariaen van Hyntham, 11) heer Lenart Plas, 12) ende meer anderen; is oick wel indachtich, dat hij geen canonicck maer notarius van den capittelle sijnde, is duer tcapittelle metten bastionier des capittels gesonden, om van des capittels wegen, in sijnen als notaris ende seeckere getuygen presentie, te versuecken aen den pachteners oft collecteurs van de maelaccijse doen ter tijt sijnde, om affgeteeckent te worden een schedulleken oft maelceelken van terwe, dat wijlen die Eerw. heer Philips van den Dore 13) hadde begeert als vrij affgeteeckent te worden, ende hem geweygert was, maer daeraff sijnde clachte aen den capittelle gedaen ende die voers. pachters oft collecteurs als voer versocht hebbende, is hem tselve affgescreven, soe hem deponent oick wel is gedaen. Presenterende allen tselve des voers. staet, naeder in forma iuris onder eedt des versocht sijnde te attesteren ende verclaeren.

Actum inne den woonhuys des voirs. attestants, gestaen opten Paphuls binnen deser stadt van Den Bossche, opten achsten dach der maent van Novembri in den jaere Ons Heeren 1595, ter presentie van den Eerw. Heere ende Mr. Gisbrecht Coeverincx, deeken van sint Jans 14) ende Mr. Jan Lantfort van Turnhout,

bastionier des voirs. capittels, te samen met mij ondergescreven openbaer ende geadmitteerde notaris, tot getuygen over desen geroepen ende gebeden.

(Ondert. oorspr.) P. Ruyther pbr. testatur ut supra.
J. Janschens, van Aerlen, Nots.

4. *Attestatie van Jan Lantfort van Turnhout, 8 November 1595.*

[bl. 3a] Mr. Jan Lantfort van Turnhout, lector quintae classis in de Lathijnsche schole binnen Den Bossche ende bastionier des capittels van sint Jans binnen Den Bossche van den jaere aff 1558, oudt sijnde omtrent 70 jaeren, gesont van lichaem, sijns verstants, memorie ende vijff sinnen wel mechtich, attesteert, ter instantien des capittels voirs., voer die oprechte waerheyt, dat hij verscheyden rectoers van der Latijnscher schole binnen Den Bossche gekent heeft, naementlijck Mren Gerardum Sellium, Jacobum Marinum, Jeronimum Verlenium, Dominicum Schenckelium, Anthonium de Bleek Torrentinum, Petrum Hulselium, Simonem Verrepeum ende Christophorum Vladeraccum, ende weeten genieten, als rectoers, des capittels privilegien ende vrijheyden van allen accijsen, gelijk hij oick verclaert geweeten te hebben die voirs. vrijdicheyden van accijsen genooten te hebben professores tertiae classis in der voers. Latijnscher schole, namentlijke Mren Jan van Drunen, Jacop Donck, Antonium van den Bleek, Christophorum Vladeraccum ende Petrum Louwium, tegenwoirdich doce- rende in tertia clase; ende dat die voirs. rectoers scholae Latinae ende professoren in tertia classe vrij sijn geweest altoes van de voers. accijsen, nyet alleen voer henne persoonen, maer oick voer henne familie ende commensaelen ende dat hij contrarie van dyen noyt en heeft geweeten. Attesteert alnoch veele ende verscheyden goede heeren gekent te hebben, te genieten des capittels privilegien ende vrijdicheyden van allen accijsen, soe geringe als sij waeren bij den capittelle aengenomen tot dienaers des capittels, om te bedienen ennige diensten des capittels, oyck allen ende geen andere diensten, dan te singen die hooghe misse, evangelie, epistole, te celebreren dierste, tweede, derde ofte sielmisse, oft mis- sam Conrardi, biecht hooren, oft den miswijn te schencken voer den celebranten, ende hare foulten te observeren, oft dyergelijcke diensten; oyck weerlijcke, alleen sondaechs ende sheylichs daechs, die hooge misse comen helpen metten sangers in musyck singen. Presenterende allen tselve des voers. [bl. 3b] staet naeder in forma iuris onder eedt des versocht sijnde te attesteren ende verclaeren.

Actum inne den woenhuyse van heer ende Mr. Peter die Ruy-

there, gestaen opten Papenhuls binnen Den Bossche, opten achten dach der maent van Novembri in den jaere Ons Heeren 1595. Daer bij ende over waeren die Eerw. heeren ende Mren Gisbrecht Coeverinx deecken, ende Peter die Ruythere voirs. canonick, samen met mij ondergescreven openbaer ende geadmitteerde notaris, tot getuygen over desen geroepen ende gebeden.

(Ondert. oorspr.) J. Janschens, van Aerlen. Nots.

5. *Attestatie van Peter van de Water, 9 November 1595.*

Heer ende meester Peter van de Water, ¹⁵⁾ presbyter canonick der cathedraelder kercke van sint Jans Evangelist binnen sHertogenbossche, out omtrent 72 jaeren, zedert den jaere [15]52 in der voers. kercke continuelijck residerende, sijnder memorie, verstant ende vijff sinnen wel mechtich, attesteert in priesterlijcker formen ende woorden, van scapittels wegen daertoe versocht sijnde, veele en verscheyden goede heeren gekent te hebben, gesien ende geweeten te hebben te genieten des capitels privilegien ende vrijdicheyt van allen accijsen deser stadt, soe geringe als sij waeren bij den capittelle aengenomen tot dienaers des capitels, om te bedienen ennige diensten des capitels, oick alleen ende egheene [bl. 4a] andere diensten hebbende, dan te singen die hooge misse, evangelie, epistole, celebrerende alleen dierste, tweede, derde oft zielmisse, oft missam Conrardi, terstont nae de Metten op den hoogen choor, oft biecht hoorende oft missewijn scenckende voer de celebranten, ende heure faulten observerende, oft dyergelijcke diensten hebbende; oock weerlijcke, alleen sondaechs ende sheyghendaeghs metten sangers musyck singende metten choorcleet; verclaert oick die voers. M. Peter in priesterlijcker formen als boven, dat hij gekent heeft verscheyde rectoires van der Latijnscher scholen ende oock verscheyde professores tertiae classis in der voers. schole binnen deser stadt, ende dat die altoes genooten hebben des capitels voirs. privilegien ende vrijdicheyden van alle accijsen deser stadt, oick voer hen familie ende commensalen. Ten lesten attesteert oick die voers. M. Peter in priesterlijcker forme als boven, dat hij als suppoest des voirs. capitels dicwils ende menichmael van de gecommiteerden deser stadt van sHertogenbossche, ende notanter van Willemen Meyelsfort, sijnen terwe sonder maelgelt heeft affgescreven gecregen, gelijc men dat noch in de stadsboecken sall cunnen vynden. Presenterende allen tselve des voers. staet naeder in forma iuris des versocht sijnde, te attesteren ende te verclaeren.

Actum Busciducis in loco capitulari, desen negensten dach Novembris in den jaer 1595, praesentibus ibidem venerabilibus

dominis et magistris Conrado Ottonis ¹⁶⁾ et Ioanne Havens, ¹⁷⁾ s[acrae] t[heologiae] licentiatu et pastoribus respective ecclesiarum divi Petri et divi Ioannis Evangelistae, et pluribus aliis canonicis, capitulo capitulariter congregato.

(Ondert. oorspr.) Et me Gisberto Coeverincx presbytero et notario per venerandum concilium Brabantiae admissio, una cum praefatis testibus praesente.

6. *Attestatie van Jan van Montenaken, 9 November 1595.*

[bl. 4b] Heer Jan van Montenaken, ¹⁸⁾ presbyter beneficiaet der cathedraelder kercke van sint Jan Evangelist binnen sHertogenbossche, continuelijck in der voers. kercke geresideert hebbende van den jaere [15]54 aff, out sijnde omtrent 64 jaeren, gesont van lichaem, sijns verstants, memorie ende vijff sinnen wel mechtich, verclaert ende attesteert, ten versueck des capittels van sint Jans, voer die oprechte waerheyt in priesterlijcker forme ende woorden, dat hij vele ende verscheide goede heeren gekent heeft, gesien ende geweeten heeft te genieten des capittels privilegien ende vrijdicheyden van alle accijnsen, soe geringe als sij waeren bij den capittelle aengenomen tot dienaers des capittels, om te bedienen ennige diensten des capittels, oick alleen ende egheen andere diensten hebbende, dan te singen die hooghe misse, epistole, evangelie, te celebreren dierste, tweede, derde, oft zielmisse, of missam Conrardi, off biecht te hooren, off den missewijn te schencken voir de celebranten, ende heure faulten te observeren, off diergelijcke diensten doende; oick weerlijcke alleen tsondaechs ende sheylichs daechs, met het choorcleet comende helpen metten sangers in musyck singen; gelijk hij oick attesteert als boven gelijcke vrijdicheyt van accijnsen genoten te hebben die rectoires van der grooter scholen binnen Den Bossche ende die professores in tertia classe, die oock op seeckere tijden plagen den choor metten choorcleet te frequenteren. Presenterende allen tselve des voers. staet naerder in forma iuris onder eedt des versocht sijnde te attesteren ende te verclaren.

Actum in loco capitulari Busciducis, den negensten dach Novembris in den jaer Ons Heeren 1595, praesentibus ibidem venerabilibus viris et dominis et magistris Conrado Ottonis et Ioanne Havens, canonicis et respective pastoribus ecclesiarum [bl. 5a] sancti Petri et sancti Ioannis Evangelistae, ac pluribus aliis canonicis, capitulo capitulariter congregato.

(Ondert. oorspr.) Ita est Montenaken pbr.

Et me Gisberto Coeverincx pbro et admissio notario cum praefatis testibus praesente.

7. *Attestatie van Jacob Donck, 29 November 1595.*

Mr. Jacop Donck, secretaris der stadt van sHertogenbossche, oudt 69 jaeren, eertijts gedoceert hebbende in de groote Lathijnsche schole binnen Den Bossche, eenen tijt van negen jaeren oft daeromtrent, als professor in tertia classe, attesteert op sijn mannelijcke waerheyt in plaets van eedt, ter instantien van den deecken ende capitle van sint Jans Evangelist, versocht sijnde, dat hij ten tijde als hij gedoceert heeft in tertia classe altoes vrijdicheyt van de accijnsen deser stadt van Den Bossche soe wel van maelaccijse als bier ende wijnaccijse genooten heeft, nyet allen voir sijn selven, maer oick voir sijn familie ende commensalen, diewelcke hij verclaert verscheyden gehadt te hebbene; ende dat hem in de voers. vrijdicheyt ende privilegien des capittels noyt ennich empeschement, belet oft weygeringe van iemenden en is geschiet, terwijlen hij professoor tertiae classis is geweest. Attesteert alnoch, dat die rectoors van der voers. Lathijnscher scholen altoes die privilegien des capittels ende vrijdicheyt van alle accijnsen deser stadt oeck hebben genooten voer hen, henne familie ende commensalen, ende dat hij contrarie van dyen noyt en heeft hooren seggen. Presenterende allen tselve des voers. staet naerder in forma iuris onder eedt des versocht sijnde, te attesteren ende verclaeren.

Actum inne den woenhuuse des voers. attestants, gestaen in [bl. 5b] dOrtenstraet binnen deser stadt van Den Bossche, opten XXIXen dach der maent van Novembris, in den jaere Ons Heeren 1595, ter presentie van Jannen Jacops brouwer ende Gerardt Kempen, getuygen tot sgeens voirs. is geroepen ende gebeden.

(Ondert. oorspr.) J. Donck.

Dwelck ick als oepenbaer geadmitteert notaris, mette voers. getuygen daertoe behoorlijcken versocht zijnde tot sgeens voers. is, attestere ende verclaere tselve alsoo geschiet te wesene.

L. J. Donck. No.

8. *Attestatie van Christoffel van Vladeracken, 12 December 1595.*

Mr. Christoffel van Vladeracken, oudt omtrent 71 jaeren, attesteert op sijn mannelijcke waerheyt in plaets van eedt, ter instantien van de Eerw. heeren die deken ende capitle van sint Jans Evangelist binnen Den Bossche, dat hij over die vijff ende dertich jaeren continuelijck geweest, ierst professuer in tertia classe, ende daernae rector der grooter ende vermerder Latijn-

schere schole binnen sHertogenbossche, daer hij noch tegenwoordich rector aff is; ende dat hij binnen den voirs. tijt van 35 jaeren altoes mits sijnen geheelen huysgesin ende commensalen vrij is geweest van accijnsen deser stadt in bier, wijn, maelgelt ende in andere dinghen, gelijk die heeren van den capittelle voirs., ende dat hem nyemant tot noch toe [bl. 6a] in dese lanckjaerige gebruyckte vrijdicheyt ennich empescement ofte molestatie aengedaen en heeft; verclaert alnoch, dat hij gelijcke vrijdicheyt heeft weeten gebruycken magistros Dominicum Schenckelium, Antonium Torrentinum, Petrum Hulselium, Ioannem Dilenum ende Simonem Verepeum, in den voers. tijt geweest sijnde rectores der voirn. Latijnscher scholen; gelijk hij oyck houdt voer waerachtich, dat Mr. Gerardt Sellius, Mr. Jacobus Marinus (welcke geweest sijn sijn rectoires als hij in dese schole gestudeert ende gefrequiteert heeft) ende Mr. Jeronymus Varlenius, rectoires in hennen tijt geweest sijnde, ende oyck M. Ioannem Druenen, ende Mr. Jacob Donck, geweest sijnde professores in tertia classe, ten tijde van hen rectoireschap ende professie respective, genooten hebben die bovengeruerde vrijdicheyt voer hen, henne familie ende commensalen. Presenterende allen tselve des voers. staet naerder in forma iuris onder eedt des versocht sijnde, te attesteren ende te verclaeren.

Actum 12a Decembris 1595, praesentibus dominis Antonio ab Heeswijck et Leonardo a Nistelroy testibus.

(Ondert. oorsp.) Et notario subscripto ad haec requisito.

J. Janschens, van Aeren. Nots.

9. Attestatie van Lenart van Nistelroy, 12 December 1595.

[bl. 6b] Heer Lenart van Nistelroy, presbyter beneficiaet der kercken van sHertogenbossche, oudt omtrent 68 jaeren, attesteert voer de oprechte waerheyt in priesterlijcker forme ende woorden, daertoe versocht sijnde van wegen der Eerw. heeren die deken ende capittelle binnen Den Bossche, dat in sint Janskercke twee religieusen, den eenen een Augustijn broeder van Dordrecht ende die andere een Carmelyt broeder van Schoonhoven, biecht plagen te hooren, hebbende elck een stoel om biecht te hooren achter den hoogen choer, ende dat sij (soe hij anders nyet en weet) vrijdicheyt plagen te genieten in de accijnsen van biere; seggende redenen van sijn weetenschap, dat hij ten anderen tijde omtrent dertich jaeren geleden met een Augustijn van Dordrecht, wesende terminaris van der Meyerije ende biechtvader in sint Janskerck, genaemt heer Philips van Loeven, gebrouwen heeft seeckere tonnen biers, die hij sonder accijns gesleeten ende gedroncken

heeft. Presenterende soe voers. staet onder eedt wittelijcke daer-toe versocht sijnde te affirmeren.

Actum 12a Decembris 1595, praesentibus domino Antonio ab Heeswijck presbytero et Gerardo Kempe ¹⁹⁾ testibus.

(Ondert. oorspr.) Et me J. Janschens, ab Aerlen notario admissio et ad haec requisito.

10. *Attestatie van Anthonis Woutersen van Heeswijck, 12 December 1595.*

[bl. 7a] Heer Anthonis Woutersen van Heeswijck, ²⁰⁾ presbyter beneficiaet der cathedraelder kercke van sint Jans binnen Den Bossche, oudt omtrent 48 jaeren, attesteert in priesterlijcke formen ende woorden, ter instantien van die Eerw. heeren deken ende capittelen van sint Jans, hem wel kennelijck te sijn, datter twee religieusen, eenen van den convente van sint Augustijn tot Dordrecht, den anderen een Carmelyt van Schoenhoven, plagen in sint Janskercke biecht te hooren, hebbende aldaer elck eenen biechtstoel achter rhooch choir, ende dat sij met die andere biechtvaders deser kercken plagen te compareren int oprichten van den cruys, ende dat sij witte roeykens plagen te ontvangen; houwende voer seecker, dat die voers. religieusen over sulcx vrijdicheyt plagen te genieten ende accijnse deser stadt van bier ende maelgelt; allegerende redenen van sijn weetenschap, dat broeder Philips van Loven, Augustijn, met heer Lenarden van Nistelroy seeckere tonnen biers gebrouwen heeft, daeraff genietende vrijdicheyt van accijns van den voirs. bier, dwelck omtrent dertich jaeren geleden is, soe hij attestant ten selven tijde bij den voers. broeder Philips was woonachtich, soe hij verclaert; daerbij vuedgende, verstaen te hebben uuyt den monde van Willemkens huysvrouwe Franssens die Leuw (die eertijts bij denselven heere Philipsen in de gebuerte gewoent heeft, te weten bij heer Woutersen van der Elst, capellaen,) ²¹⁾ dat die voirn. heer Philips die vrijdicheyt van accijnsen plach te genieten, terwijlen sij als voer woende, seggende hem deponent, dat sij het bierceelken dickmaels opt stadthuys oft bij de gedeputeerden deser stadt heeft gehaelt sonder accijns te betaelen. Presenterende hetselve soe voers. staet onder eedt wittelijck daertoe versocht sijnde te affirmeren.

Actum 12 Decembris 1595, praesentibus domino Leonardo a Nistelroy presbytero et Gerardo Kempe clerico testibus.

(Ondert. oorspr.) Et me J. Janschens, ab Aerlen, notario ad haec requisito.

11. *Attestatie van Claes Vuchts, 16 December 1595.*

[bl. 7b] Heer Claes Vuchts, ²²) presbyter canonicck der cathedraelder kercken van sint Jans Evangelist binnen sHertogenbossche, out omtrent 58 jaeren continuelijck in der voers. kercke geresideert hebbende eenen tijt van omtrent 25 jaer, sijnder memorie ende verstant wel mechtich, attesteert in priesterlijcker forme ende woorden, daertoe van wegen der Eerw. heeren des capittels van sint Jans binnen Den Bossche ernstelijck versocht sijnde, hoe hij vier jaeren continuelijck is geweest scriptor capituli, beginnende sint Jansmisse int jaar Ons Heeren 1590 tot sint Jansmisse toe in den jaere [15]95 (beheldelyck, dat Mr. Henrick Francken canonicck een jaer tusschen beyde, te weten van sint Jansmisse 91 tot sint Jansmisse 92 toe, geweest is scriptor capituli) ende dat heer Claes binnen den voers. tijden heeft doen affscrijven alle jaer, geduerende den voers. tijt van vier jaeren, een malder terwen tot behoeff der heeren deken ende andere heeren canonycken des capittels voirs., ende dat die gedeputeerden van deser stadt hem den voers. terwe affgescreven hebben, sonder yet met allen daer voer te ontfangen; ende verclaert oock voer seecker te houwen, dat die voergaende scriptores des capittels van ouden tijden aff altoes omtrent het feestdach van sinte Catarijn dergelijcke malder terwen hebben doen affscrijven bij de gecommiteerden deser stadt, ende dat se voer het affscrijven noyt yet gegeven hebben; wel verstaende, dat mach gebuert sijn, drie offte vier jaeren off daeromtrent, dat men dat malder terwen heeft met gelde laten betalen met consent des capittels, ende dat men alsdoen het gelt in plaets van terwenbrooden heeft gedistribueert. Presenterende hetselve voers. staet onder eedt te verclaeren, wanneer hij wettelijck daertoe versocht sal worden.

Actum in de capittelcamer, in presentie van de Eerw. heeren die deken ende capittelle capitulariter vergadert sijnde, in den jaere Ons Heeren 1595, den sestiensten dach der maent van December.

(Ondert. oorspr.) Ende mij ondergeschreven als openbaer geadmitteert ende tot desen gerëquireert notaris.

J. Janschens, van Aeren. Nots.

12. *Attestatie van Art de Bont, 16 December 1595.*

[bl. 8a] Heer Art de Bont, beneficiaet der cathedraelder kercke binnen sHertogenbossche ende distributor van de beneficiaten in der kercke voers. ende in de voers. kercke geresideert hebbende eenen tijt van omtrent 30 jaeren, attesteert in priesterlijcker forme ende woorden, ter instantien van de Eerw. heeren de deken ende

capittele van sint Jans binnen Den Bossche, dat hij der voers. beneficiaten distributor is geweest eenen tijt van omtrent sesthien jaeren, ende dat hij voer het meestendeel van de voers. jaeren ontfangen heeft in specie van Henrick Wouters omtrent den feestdach van sint Catharijn een malder terwen jaerlijcx, ende denselven terwe heeft doen afschrijven ende daeraff doen backen terwenbrooden tot behoef van de beneficiaten, sonder oyt yet met allen voer het maelgelt off afschrijven van de terwe gegeven te hebben aen de gecommiteerden deser stadt; gelijk hij oick hout voer seecker, dat heer Jan van Meuwen, veel jaeren geweest sijnde distributor beneficiatorum voer hem deponent, gelijke malder terwen jaerlijcx heeft ontfangen ende doen afschrijven, sonder yet met allen daervoer te geven aen de gedeputeerden ofte gecommiteerden deser stadt. Presenterendé alle tselve onder eedt te affirmeeren, wettelijck daertoe versocht sijnde.

Actum in der capittelcamer, in presentie van de heeren deken ende het capittel aldaer capitulariter vergadert sijnde, int jaer Ons Heeren 1595, den sestiensten dach der maent van December. (*Ondert. oorspr.*) Ende mij Jannen Janschens van Aerlen pbr als openbaer geadmitteert ende tot desen gherequireert notaris.

J. Janschens, van Aerlen. Nots.

13. *Attestatie van Jenneken, echtgenote De Leuw, 18 December 1595.*

Jenneken huysvrouwe Franssen de Leuw, oudt over de tsestich jaeren, verclaert voer de oprechte waerheyt ter instantien van de heeren des capittels van sint Jans binnen Den Bossche, dat sij gekent heeft, terwijlen sij dienstmaecht geweest is van heer Wouteren van der Elst, capellaen van sint Jans voers., twee Augustijn broeders van Dordrecht, te wéeten broederen Philips van Loven ende broederen Aert van de Wiel van Oisterwijck, ende dat se beyde sijn geweest biechtvaders in sint Janskercke, hebbende eenen [*bl. 8b*] biechtstoel achter hooch choir; ende dat de voers. Augustijn broeders over sulcx nae heur beste onthouden, vrij sijn geweest van maelgelt ende bier-accijns; ende dat de voers. heer Philips, soe sij heeft hooren seggen, gebrouwen heeft met heer Lenarden van Nistelroy. Verclaert alnoch, dat sij voir eenen Carmelyt broeder wijn gehaelt heeft op den heeren des capittels kelder, vrij van accijns deser stadt; ende voirts dat sij deponent voers. seer familiaer is geweest ten huysse van de Augustijn broeders, als woonende in de gebuerte derselver, in de Peperstraet. Presenterende allent tselve soe voers. staet bij eede te verclaeren.

BOSSCHE BIJDRAGEN

BOUWSTOFFEN VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET BISDOM 's-HERTOGENBOSCH

ONDER REDACTIE VAN

A. FRENKEN
DR. TH. GOOSSENS
H. HENS

DEEL XXI
AFLEVERING 2
APRIL 1952

INHOUD:

De Privilegiebrieven der Abdij Binderen door A. M. Frenken, <i>pr.</i>	blz. 116
Verslagen over het Vicariaat 's-Hertogenbosch bij de H. Stoel, ingediend door de Apostolische Vicarissen over 1797, 1804, 1814 door M. v. d. Ven, <i>pr.</i>	blz. 130
Jurisdictie over de Meijerijse kapellen in het land van Ravenstein door A. Munsters M.S.C.	bl. 162
Inventaris van het Archief der Minderbroeders te Megen door P. David de Kok O.F.M.	blz. 167
Van Alphen en de Kerkelijke Toestand te 's-Hertogenbosch door A. M. Frenken <i>pr.</i>	blz. 199

VOORWAARDEN:

De „Bossche Bijdragen” verschijnen minstens éénmaal en hoogstens driemaal in het jaar op niet vast bepaalde tijden.

Drie afleveringen vormen één deel.

De prijs van één deel bedraagt fr. p. post f 10.—.

Telkens bij het verschijnen van de eerste aflevering van een deel zal over het bedrag van het gehele deel worden beschikt.

De intekening staat open bij de Administratie te Tilburg, Bosscheweg 339, en bij de Boekhandel.

Brieven, boeken of bijdragen voor dit Tijdschrift te adresseren aan de Redactie-Secretaris, Dr. TH. GOOSSENS, Tilburg, Bosscheweg 339, Postgirorekening n. 50174.

Getuygen waeren hierover die discreeten Goyaert Janssen van Aken, senger in sint Janskercke, ende Goyart Janssen Sceffers. ²³⁾

Actum den 18. dach Decembris, in den jaer 1595.

(Ondert. oorspr.) Govert Janssen van Aken senger.

Ende ick, Gisbrecht Coeverincx, pbr ende notaris bij den eerwerden Raidt van Brabant geadmitteert ben geweest oever sgeens voirs. is metten getuyge voirs. praesent.

14. *Attestatie van Catarijn Loy Willemsen, 18 December 1595.*

Catarijn Loy Willemsen huysvrouw, op der Vuchterendijck int Harte woonende, verclaert, ter instantien als boven, dat sij voer den Goesstijt ²⁴⁾ ende daeromtrent, woonachtig is geweest als dienstmaecht bij broederen Philipssen van Loven, ende daernae bij broederen Aerden van de Wiel van Oisterwijck, de neve van Jennekens Franssen de Leuw, beyde uuyten convente van de Augustijnen tot Dordrecht, ende dat sij beyde sijn geweest biechtvaders in sint Janskercke, hebbende eenen biechtstoel after tchoor, ende dat se nae haer beste meyninge vrij sijn geweest van maelgelt ende bieraccijns deser stadt; allegerende onder ander redenen van wel wetenschap, dat de voers. bruer Philips gebrouwen heeft met heer Lenarden van Nistelroy, beneficiaet van sint Janskercke, seeckere tonnen biers vrij van accijns. Presenterende allen tselve onder eedt te verclaren, wettelijck daertoe versocht sijnde.

Actum den 18. Decembris, in den jaer 1595, in presentie van Goiarden Janssen van Aken sanger ende Goyart Janssen Sceffers, als getuygen hierover geroepen.

(Ondert. oorspr.) Govert Janssen van Aken sanger.

Ende van mij Gijsbrecht Coeverincx pbr ende geadmitteerde notaris in den Raidt van Brabant.

NOTEN

¹⁾ Portefeuille Diverse stukken 1595—1596, op datum 4 September. Alle attestatiën zijn door dezelfde hand opgetekend.

²⁾ Het blad werd te Douai gedrukt: Duaci, typis I. Bogardi. — Petrus van Santfoort stierf 10 September 1638, als canonicus graduatus der O.L.Vr.-kerk te Antwerpen. Vgl. P. J. Goetschalckx, *Geschiedenis der kanuniken van O.L.V. Kapittel te Antwerpen*, Antwerpen z.j., blz. 115—116.

³⁾ Zie de *Nieuwe Noord Brabarter* van Donderdag 4 Augustus 1859. Het handschrift van Hermans' Rede wordt bewaard in de boekery van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen van Noord-Brabant, te 's-Hertogenbosch (portefeuille 316).

4) J. Janschens van Aerlen werd kanunnik te St Oedenrode en later te Oirschot. Vgl. A. van der Does de Willebois, *Studiebeurzen. Beurzenstichtingen voor de stad en voormalige Meijerij van 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch, 1904—6, IV, blz. 125 vv.

5) Jan van Wintelroy komt voor als rector scholarium; hij was zangmeester bij de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap. Zie over hem: Ch. C. V. Verreyt, *Jan van Wintelroy, zangmeester en componist te 's-Hertogenbosch in de 16e eeuw*, in *Taxandria*, 30 (1923), blz. 212—4, waar echter zijn dood geplaatst wordt op 1576 (moet het 1596 zijn?).

6) Hendrik van Munsterbilsen was meester van een „cleyne” school te 's-Hertogenbosch, einde 16de eeuw; M. de Haas, *Bossche scholen van 1629 tot 1795*, 's-Hertogenbosch, 1926, blz. 16.

7) Peter de Ruyter, derde van die naam, kanunnik: 1558—1601; L. H. C. Schutjes, *Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch*, S. Michielsgestel, 1870—6, IV, blz. 264.

8) De Missa Conrardi is, naar wij menen, de mis, die gelezen werd in de Capella quondam domini Conrardi, vermeld in het pouillé van Luik (1558), uitgegeven door C. B. de Ridder, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique* 1 (1864), blz. 234 vv.; de hier bedoelde tekst op blz. 271. — Voor de andere missen, zie: J. M. Osmans, *De S Janskerk te 's-Hertogenbosch, Nieuwe geschiedenis*, 's-Hertogenbosch, 1931, blz. 341—3 en BB 17 (1940), blz. 261—75.

9) Is deze Roeloff Peterssen dezelfde als Roelof van Erp, beneficiaat in 1589, later rector van een beneficium in het Groot Begijnhof? Vgl. Schutjes, IV, blz. 209, 365.

10) Jacob Petersz. van Empel komt voor onder de beneficiaten en officianten van de kapel der Lieve Vrouwe Broederschap in de St. Janskerk in 1540, 1554 en 1556; vgl. *Taxandria*, 23 (1916), blz. 186—191.

11) Adrianus van Huntham, beneficiaat der St. Jan in 1547; Schutjes, IV, blz. 209.

12) Leonardus Plas (Pauwelsz.), beneficiaat in 1588, † 1630; Schutjes, t.a.p.; De Willebois, IV, blz. 493 vv.

13) Philippus van Doren (a Spina), kapitteldeken van St. Jan: 1536—57; Schutjes, IV, blz. 252, 256; C. F. X. Smits, *De Grafzerken in de kathedrale Sint Janskerk*, 's-Hertogenbosch 1912, nr. 298, blz. 299.

14) Gijsbèrt Coeverinckx, sedert November 1589 benoemd bisschop van Deventer, † 1613. Vgl. Schutjes, II, blz. 181—2; De Willebois, IV, blz. 295 vv.; J. Lindebornius, *Historia sive notitia episcopatus Davenetriensis*, Keulen, 1670, blz. 42—50; M. J. Gasman, in *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, III (1914), col. 246.

15) Petrus van de Water, kanunnik: 1551—97; Schutjes, II, blz. 235; IV, blz. 260; De Willebois, IV, blz. 3 vv.

16) Conrardus Ottonis van Asperen, alias Bormans, professor aan het seminarie: 1571; pastoor der St. Pieter: 1592; deken der stad Den Bosch: 1598, † 1607; Schutjes, III, blz. 21; IV, blz. 340; E. Reusens, *Documents relatifs à l'histoire de l'Université de Louvain*, Leuven 1881—1902, III, blz. 45—46; 218.

17) Johannes Havens, kanunnik: 1581, † 1603, Schutjes, IV, blz. 313—314; De Willebois, II, blz. 185 vv.

18) Jan van Montenaken, beneficiaat in 1554, toezichter der koorboeken: 1570; Schutjes, IV, blz. 208.

19) Gerardus Kempe (of Kempen) werd notaris van het kapittel en rector van een beneficium in het Groot Begijnhof; Schutjes, IV, blz. 365

²⁰⁾ Antonius Woutersz. van Heeswijk, rector beneficiatorum der St. Jan; *Schutjes*, IV, blz. 274.

²¹⁾ Walterus Matthijs van der Elst, vermeld als vice-curatus van St. Jan; van 1565 tot 1579; *Schutjes*, IV, blz. 312.

²²⁾ Nicolaus Vuchts, provisor seminarii: 1571; kanunnik: 1586—1606; *Schutjes*, IV, blz. 272.

²³⁾ Goyart Janssen Scheffers was de broer van Jan Janssen Scheffers, boekdrukker te 's-Bosch, zoals blijkt uit diens testament d.d. 16 Februari 1638; *Taxandria*, 15 (1908), blz. 274.

²⁴⁾ Goestijt = Geuzentijd; bedoeld worden de Calvinistische troebelen te 's-Bosch, 1578—1579.

De Privilegiebrieven der Abdij Binderen

door

A. M. FRENKEN, pr.

De stichteres van Binderen, een abdij van adellijke Cistercienernonnen, was Maria, dochter van Hendrik I, hertog van Brabant, 1190—1235. Zij stichtte de abdij in of omstreeks 1231 in haar allodium te Helmond, ter plaatse Binderen genaamd.

Zij was gehuwd geweest met Otto IV, Koning van Duitsland en Keizer van het Heilig Roomse (= Romeinse) Rijk, — vandaar haar titelvoering *Maria quondam Romanorum Imperatrix* (eerstijds Keizerin der Romeinen), — en na diens dood († 19 Mei 1218) met graaf Willem I van Holland († 4 Febr. 1222).

De geschiedenis der door haar gestichte abdij beschreven wij in *Bossche Bijdragen* XI blz. 102—148, waar wij o.a. enkele van de „privilegiebrieven” der abdij mededeelden. Deze z.g. privilegiebrieven, waaronder men heeft te verstaan alle charters, oorkonden, handvesten, schepenacten, kortom alle geschreven stukken, welke in het kloosterarchief bewaard werden, zijn de meest belangrijke documenten voor de kennis der abdijschiedenis. Aan de reeds gepubliceerde kunnen wij er thans nog enige toevoegen.

Volgende privilegiebrieven zijn alle zonder uitzondering originele stukken, geschreven op perkament. Zij berusten in het semi-nariearchief te Haaren. ¹⁾

1° 1238 September 4. Hertog Hendrik II van Brabant oorkondt, dat hij aan zijn zuster de ex-keizerin Maria heeft toegestaan om in haar allodium ter plaatse Binderen een Cistercienser-

vrouwenklooster te stichten en dat hij de daarin te plaatsen kloosterzusters en de plaats zelf met al haar bijhorigheden onder zijn bescherming neemt.

Zegel verdwenen. In dorso: Ducis Henrici privilegium.

Deze oorkonde is in B.B. XI 128 gepubliceerd naar een copie, welke voorkomt in het cartularium der heerlijkheid Mierlo. De tekst dezer copie is gelijkloidend met die van het origineel, behalve dat op het eind in plaats van *cum omnibus appertinentiis suis* in het origineel te lezen staat : *cum omnibus attinentibus*.

- 2° 1247 April. Henricus, oudste zoon van Hertog Hendrik II, staat aan de abdij Binderen al zijn recht af op de smalle en grove tienden te Arendonk en Tongelre, alsmede een moeras bij genoemde abdij.

Henricus domini H(enrici), Dei gratia ducis Lotharingiae et Brabantie, senior filius omnibus presentes litteras salutem.

Noverint universi, quod nos contulimus religiosus dominabus et in Christo dilectis abbatisse et conventui loci Imperatricis, Cisterciensis ordinis, ob remissionem nostrorum peccaminum, necnon predecessorum nostrorum, quicquid juris habebamus vel habere poteramus in decimis de Arendunch et de Tungheris, tam minutis quam majoribus, et paludem dicto monasterio adjacentem a Scepestal usque ad pontem, qui nuncupatur hobrucga. 2)

In cujus collationis testimonium et firmitudinem sigillum nostrum presentibus duximus appendendum. Datum apud Lovanium mense Aprili anno Domini millesimo ducesimo quadragésimo septimo.

Zegel verdwenen. In dorso: van den VIIIen brieff van der layen der privelegiën.

- 3° 1249 Jan. Hendrik III verzoekt den kanunnik van St. Oederode, Wilhelmus van Houthem, af te zien van zijn voornemen om een klooster te stichten, daar dit tot groot nadeel van het klooster te Binderen zou strekken, en stelt hem voor zijn goederen liever aan Binderen te schenken.

- Henricus Dei gratia dux Lotharingiae ac Brabantiae dilecto suo Wilhelmo de Houthem, canonico in Rodio beate Odae, salutem et omne bonum.

Audivimus quod cum allodio tuo construere claustrum affectares vel alias ad honorem Dei bona tua dispensare. Super quo tuum sanctum propositum commendantes, tuae voluntati de claustro construendo facilem preberemus assensum, si aliud magis expediens non obstaret, cum enim allodium tuum nimis sit, ut dicitur, vicinum claustro, quod dicitur locus Imperatricis, quod matrona nobilis, amica nostra M., quondam Imperatrix, inchoavit. Si duo claustra jam veraciter fundarentur, alterum per alterum nimis graviter lederetur, quo personas locorum contingeret defectu multiplici compellente, in ignominiam ordinationum nostrarum, in posterum necessaria mendicare. Et cum multiplicando gentem aliquando minime magnificetur leticia, ³⁾ satis utile judicatur et honestum hujusmodi periculis providenter [obviam ire]. Tue igitur discretioni ducimus consulendum affectuose rogantes, quatenus si bona tua in obsequium Salvatoris erogare decrevisti, ea loco Imperatricis eroges indilate. Nos enim ut in hoc tuus animus conquiescat, tenore presentium indulgemus, ut conventus dicti loci Imperatricis allodium tuum deinceps in eadem libertate possideat, in qua tu idem allodium hactenus possedisti. ⁴⁾

Datum anno MCCXLVIII, mense Jan.

Zegel verdwenen. In dorso: Den Xen brieff vander layen der privilegiën.

- 4° 1249 Juni 17. De prior van Postel en de abdis van Binderen verzoeken den elect Henricus van Luik de ruiling hunner grove tienden van Arendonk (welke aan Binderen toebehoorden) en van Aarle (toebehorend aan Postel) te willen geedkeuren.

Reverendo patri ac domino H., Dei gratia Leodiensis electo, prior de Postula et abbatisa loci Imperatricis totusque eorumdem locorum conventus salutem et orationes in Domino affectuosas.

Quia inspectis commodis ac utilitatibus monasteriorum nostrorum de communi consensu ac voluntate grossarum decimarum de Arendonc videlicet et de Arlen permutationem fecerimus, dantes mere spirituale pro spirituali et temporale pro temporali, benignitati vestre supplicamus, quatenus eandem approbantes

dignemini confirmare. Datum anno Domini MCC quadragesimo nono, feria quinta ante vigiliam beati Johannis Baptiste.

Zegel verdwenen. In dorso : Den XVten brieff vander layen der previlegiën.

- 5° 1254 Juli 20. Getuigenis van Walter van Jodoigne, abt van Villers, ⁵⁾ dat de Cistercienserkloosters krachtens hun pauselijke privilegiën exempt zijn van het betalen van tienden, zelf in de parochies, waar zij oude tienden bezitten, proportiegewijze ook de novale mogen trekken en dat de vrouwenkloosters der orde deze privilegiën even goed genieten als de mannenkloosters.

Universis presentium inspectoribus fr. W., dictus abbas de Villari in Brabantia, cognoscere veritatem. Notum sit universitati vestre, quod universalis ordo Cysterciensis ab initio per privilegia Sedis Apostolice exemptus est specialiter a prestatione decimarum de suorum nutrimentis animalium, nempe de ortis, virgultis, piscationibus, nemoribus, salinis, molendinis et de novalibus suis, que propriis manibus vel sumptibus excolunt, sive ante generale concilium Lateranense, ⁶⁾ sive post acquisitis. Indultum est etiam eidem ordini universaliter a sanctissimo patre Innocencio, ⁷⁾ qui sacrosancte Romane Ecclesie preest de presenti, quod in parochiis illis, in quibus veteres decimas percipiunt, percipiant etiam decimas novales pro portione, qua eos veteres decime contingunt. Et hoc ultimum privilegium ante annos circiter octo generalissime concessum est, licet quedam ejus ordinis abbatie a longis retroactis temporibus sibi specialiter impetraverint eadem indulgeri. Nec excludat aliquis cavillosis suis adinventionibus ab hys indulgentiis et privilegiis ejusdem ordinis moniales, cum eis nominatim ex habundanti sit indultum, ut privilegiis universaliter ipsi ordini indultis et sibi competentibus libere gaudeant in omnibus. Et hoc universitati vestre veraci presentium serie sub sigillo nostro significamus. Datum die Lune ante festum beate Marie Magdalene, anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto.

Zegel in bruine was, fragment. In dorso : Den XVIII brieff vander laeyen der privilegiën.

6° 1256 Juni 15. Ex-keizerin Maria oorkondt : Elizabeth, dochter van wijlen Henricus van Bendrop, die goederen van het Huis van Helmond in leen hield, heeft erkend geen rechten daarop te bezitten. Geheel vrijwillig schonk zij echter aan Elizabeth 30 ponden en de 100 schillingen, welke deze wegens het hergewijde nog schuldig was, schold zij kwijt. Op suggestie der abdis van Binderen deed zij aan Elizabeth wegens haar armoede nog 11 ponden uitreiken, waarna deze andermaal van alle rechten op bedoelde goederen afzag en deze aan het klooster van Binderen op het altaar geheel en al ten offer bracht.

Universis presens scriptum inspecturis M. quondam Romano imperatrix salutem et scire veritatem. Discrete est providentia, ut quod in audientia plurimorum agitur, ne labatur a memoria scripto tenaciter tradatur. Ea propter notum facimus universis, tam presentibus quam futuris, quod cum bona, que pie memorie olim Henricus dictus Bind(er)op miles a domo de Helmont tenuerat in feodo, post decessum ejusdem ad nos secundum legem patrie et consuetudinem legitime fuissent devoluta, ⁸⁾ Elyzabeth filia predicti H. in ipsis bonis feudalibus nil juris se habere commemorans, unacum matre, marito suo et filio ac aliis, quibus aliquid juris in hereditate prefati H. posset competere, in nostra presentia ac hominum nostrorum et aliorum, quorum intererat esse presentes, prelibatis bonis secundum sententiam hominum nostrorum renuntiavit et effestucavit, adhibitis omnibus solempnitatibus debitis et consuetis, que solent adhiberi ad hoc, ut renuntiatio stabilis permaneat et firma.

Nos vero propter Deum et bonum pacis, in causa juris scilicet, propria voluntate, non coacte dedimus supradicte E. triginta libras et centum solidos eidem quitos dimisimus, cum quibus pro jure, quod vulgo dicitur herguede, ⁹⁾ nobis tenebatur. Hys itaque modo predicto peractis, post multum temporis nos indigentiam sepe dicte E. attendentes, divine remunerationis intuitu, ad suggestionem Abbatisse monasterii loci Imperatricis, in predictis bonis fundati, et aliorum bonorum, undecim libras dari fecimus eidem E., sepe dictis bonis tunc secundarie renuntianti et quicquid juris sibi in eisdem bonis posset competere, dicto monasterio super altare integraliter offerenti. Supradicte autem renuntiationi interfuerunt Arnoldus investitus de Bakele, Ywannis investitus de Ricstela, Arnoldus de Bindere, Boidekinus frater ejus, Henricus

de Bakele, Gerardus de Ricstela, milites, et alii quamplures, quorum nomina longulum esset recitare.

Scabini vero de Helmont prescripta omnia vera fuisse testantur. Ut autem premissa rata et inconvulsa permaneant, sigillum nostrum una cum sigillis duorum investitorum et oppidi de Helmont presenti cartule duximus appendendum. Datum anno Domini MCCLVI, feria quarta infra octavas sancte Trinitatis, mense Junio.

Zegel der ex-keizerin in bruine was, de helft afgebrökkeld, voorstellend vrouw te paard, randschrift: [I]MPERATR... Het gedeelte, dat van het tegenzegel over is, geeft fragment van adelaar en jachthond te zien, randschrift: [S]ECRETVM M(ARI)E...¹⁰
De 3 andere zegels zijn verdwenen.

In dorso: Dit is den XXXV brief van laeyen der privelegien.

7° 1256 Sept. 6. Henricus, de elect van Luik, keurt goed, dat Postel met toestemming van de abt van Floreffe een derde gedeelte van zijn tienden te Aarle geruild heeft tegen de tienden van Arendonk, die tot dan toe aan de abdij Binderen hadden toebehoord.

H(enricus) Dei gratia Leodiensis electus universis presentes litteras inspecturis salutem in Domino.

Cum domus de Postela cum abbatissa et conventu de loco Imperatricis, Cisterciensis ordinis, de tercia parte sue decime de Arle pro decima de Arendunc, contingente predictam abbatissam et conventum, de consensu et voluntate abbatis Floreffiensis permutationem fecerit, eo quod utrobique major surgat utilitas, et cum hoc sine nostra auctoritate minime possit fieri, supplicarunt nobis humiliter ac devote domus de Postela, abbatissa et conventus predictae, ut dictam permutationem approbare vellemus. Nos igitur eorum piis precibus inclinati, dictam permutationem approbantes cum auctoritate nostra duximus confirmandam.

Datum anno Domini MCC quinquagesimo sexto, feria quarta ante Nativitatem beate Marie virginis.

Zegel verdwenen. In dorso: den XXXVIen brief van laeyen der privelegien.

8° 1259 Aug. Codicil der ex-keizerin Maria. Zij vermaakt aan haar klooster op Binderen al haar gouden en zilveren kleinodiën, haar edelstenen, franse boeken, huisraad, linnen, kortom de gehele inboedel, welke zij heeft te Miskem. ¹¹⁾ Ook legateert zij aan datzelfde klooster zekere annaten in Tongelre en Helmond. Verder al haar paarden, behalve een, dat zij gewoon was te berijden, en al haar koeien en geiten, zo te Miskem als te Helmond, ook de bedden, linnens en geheel het huisraad, dat zij in Helmond heeft.

In nomine sancte et individue Trinitatis. Ego Maria, Dei gracia quondam Romanorum Imperatrix, executores testamenti mei eligo fratrem Wilhelmum de Eike, ordinis Predicatorum, Godefridum cognatum meum, scolasticum Bruxellensem, Arnoldum clericum meum, canonicum Then (isiensem) ¹²⁾ et Deinodum famulum meum. Et tale condo testamentum :

Claustro meo, quod locus Imperatricis dicitur, (lego) omnia cleinodia mea, quae habeo in auro et argento ac lapidibus preciosis, libris Gallicis, cyphis ¹³⁾ argenteis et aureis, ac pottis argenteis cum pelvibus argenteis ac omnibus aliis cleinodiis meis, que sunt in Miskem, tam in coopertoriis, paliis, vestibus quibuscumque, quam etiam in culcitis, linteaminibus et omnibus supellectilibus dicti loci de Miskem.

Lego etiam eidem claustro nostro viginti modia annonae et octo, que mihi perveniunt in Tongris, cum omni annonae, que mihi debetur quocumque modo in Helmont, preter annonam, quam discomputare volo Godefrido dicto de Binder, famulo meo, de viginti quinque libris lovaniensibus, quas ei ex testamento meo percipiendas contuli et assignavi. Preterea contuli eidem claustro meo omnem supellectilem meam tam in lectis, pulvinaribus quam et in pottis cupreis, pelvibus, patellis, caldariis, cacabis et omnibus aliis domus utensiliis. Preterea omnia que obligavi erga Karis, opidanum de Busco, creditorem meum, tam in cleinodiis quam etiam in omnibus rebus aliis, eductis expensis in quibus eidem K. teneor, dicto claustro meo percipienda contuli et assignavi. Item assignavi eidem claustro meo et legavi omnes equos meos, quos habeo in Miskem preter unum equum, quem equitare solebam aliquando, quem equum Arnoldo clerico meo, can. Then., legavi. Legavi etiam omnes vaccas meas de Miskem et capras eidem claustro cum omnibus equis, vaccis, capris, quos habeo in Helmont. Lectos et linteamina de Helmont et omnem

supellectilem meam, quam ibidem habeo in rebus aliis, dicto claustro assignavi.

Hec omnia dicto claustro meo ita sane contuli, quod debita mea, in quibus teneor, nec debeant, nec possint de ipsis rebus, quas dicto claustro contuli, dequittari vel persolvi, cum alias assignaverim, videlicet de rebus, quas familie mee contuli, ipsa debita percipienda.

Acta sunt hec, fratre W. de Eike predicto, Godefrido cognato meo, scolastico Bruxellensi, Arnolde clerico meo, can. Then., et Deinodo famulo meo presentibus, anno Domini MCCL nono, mense Augusto.

In cujus rei testimonium presentes litteras sigillo nostro cum sigillis dictorum testamenti mei executorum, adjuncto sigillo opidi de Buscoducis, dignumduxi roborandas.

Zegel verdwenen. In dorso: Den XXXIXen brieff vander layen der privilegiën.

9° 1323 Jan. 6. De Bosschenaar Johannes Dicbier verkoopt aan Johannes zoon van wijlen Aykinus ten behoeve van het klooster op Binderen een jaarlijkse erfrente van 10 ponden grote oude Tournoise denariën, gevestigd op zijn goederen te Hynen ¹⁴⁾ onder de parochie Rosmalen.

Nos Henricus de Zonne et Emondus Roveri, scabini in Buscoducis, notum facimus universis, quod coram nobis Johannes dictus Dicbier, noster conburgensis, decem libras annui et perpetui redditus grossorum turonensium denariorum monete regis francie antiquorum, pro sedecim denariis in hys computatorum, vel alterius pagamenti ejusdem estimationis in valore, dandas et solvendas, pro una medietate in festo nativitatis beati Johannis Baptiste et pro reliqua medietate in festo nativitatis Domini, de bonis dicti Johannis Dicbier apud Hynen in parochia de Roesmalen consistentibus, de edificiis, terris, pratis, pascuis et de universis dictorum bonorum attinentiis, in quibuscumque consistant, que bona predicta dictus Johannes Dicbier nunc sua et Johannes quondam de Tyle fuisse dicebat, et in Buscoducis tradendas et deliberandas de bonis antedictis, legitime et hereditarie vendidit Johanni filio quondam Aykini, nostro conscabino, ad opus conventus monialium in Bynderen ordinis Cisterciensis jure hereditario possidendas. Et promiserunt coram nobis dictus Johannes Dicbier et cum

ipso Engelbertus dictus Ludinc et Walterus dictus Bexken, ejus fratres, ut debitores principales indivisi super se et bona sua omnia, quod ipsi dictum Johannem Aykini, vel alium quemcumque dictus conventus presentaverit ad idem, infra hoc presens et festum Penthecostes proxime futurum in dicta bona ad opus dicti conventus pro dictis decem libris dicti redditus imponent, instituent et heredabunt. Ac sic firmabunt per curiam seu dominum fundi dictorum bonorum sicut illi, quibus super hoc jure sententiare competeret, sententiabunt, id dicto conventui ratum esse perpetue atque firmum ad habendum, tenendum et possidendum dictas decem libras dicti redditus in dictis bonis et eorum attitentiis universis annuatim et hereditarie pacifica possessione et quieta. Et quod ipsi dicto Johanni Aykini ad opus dicti conventus de dictis decem libris dicti redditus, eidem ad opus dicti conventus venditis, et de dictis bonis annuatim et hereditarie dictis loco et termino solvendis et deliberandis, ut dictum est, debitam et justam prestabunt warandiam. Et quod omnem questionem proximitatis et omnem obligationem, questionem et impetitionem in hys existentes deponent eidem, hac apposita conditione, quod cum dictus Johannes Dicbier quinque libras annui et perpetui census dicto conventui ad bonam hereditatem et ad hoc bene valentem, sitam ad unum miliare vel ad duo miliaria a dicto loco de Bynderen, tradiderit et assignaverit ac sic firmaverit, sicut idem dicto conventui ratum erit perpetue atque firmum, extunc dictus conventus dictas quinque libras dicti census dicto Johanni in solutione dictarum decem librarum dicti redditus anno quolibet resecat. Si vero dictus Johannes Dicbier dictas decem libras dicti redditus dicto conventui ad bonam et sufficientem ad hoc hereditatem, infra dictos palos seu limites consistentem, integraliter tradiderit ac sic firmaverit ut predictum est, extunc dictus Johannes dictaque ejus bona a solutione dictarum decem librarum dicti redditus extunc ulterius erunt penitus liberati. Conventum est insuper et conductum, quod si dictus Johannes Dicbier aliquo anno partem dictarum decem librarum suo termino, aut infra unum diem post dictum terminum proxime sequentem, dicto conventui, ut dictum est, non tradiderit nec persolverit, extunc nuntius dicti conventus, ab eodem missus, pro dicta parte dictarum decem librarum dicti redditus, suo termino non soluta, monenda et consequenda, expandet et expandere poterit qualibet die, quamdiu defectus fuerit in solutione partis predictae, duos solidos dicte monete, quas expensas predictus Johannes promisit se daturum et deliberaturum dicto nuntio dicti conventus ad opus ejusdem, simul cum dicta parte

dictarum decem librarum dicti redditus, suo termino non soluta ad ipsius nuntii predicti monitionem et voluntatem.

Presentium testimonialium litterarum datum anno Domini millesimo CCCmo vicesimo secundo in festo Epiphanie Domini.

Zegel verdwenen.

10° 1347 Nov. 25. Hertog Jan III van Brabant gelast den schout van 's Bosch de vroenten en andere goederen van het convent Binderen tegen die van Helmond in bescherming te nemen. 15)

Jhan bi der gratiën Godts hertoghe van Lothryc, van Brabant, van Lymborgh ende margreve des heylighs rijcs, onbieden ende ghebieden onsen scouthete van Bossche, die nu is ende namaels in der tijt wesen sal, dat hi gheesteliken luden der abdissen ende den convent van Bijnderen onsen lieven vriendinnen in goede haude payselec ende vredelec in die vroenten ende in die ghemeynte, die ghelegghen sijn binnen onsen lande, ghelijc als sij 't heer bracht hebben teghen die van Helmont ende teghen enen yegheliken. Ende were dat sake, dat hen yemant en(i)ghe onrecht doen wouden aen deselve vroenten of aen ander hoeren goeden, dat ghi hen cracht ende ghewaut af doet, des en laet nyet. In orconde des hebbe wi onse seghel hyr aen doen hanghen. Gheghevenen tot Bruessele op Sunte Katherinen dach in 't jaer ons Heren MCCC seven ende veirtich.

Bi den Hertoghe.

Ter relatien heren Gerarts van der Heyden, des drossaerts van Brabant.

Zegel verdwenen. In dorso: Den XLIX brief van der laeyen der privelegien.

11° 1452 Mei 31. De abdij Binderen geeft een akker en een weide onder Helmond in erfpacht aan Wilhelmus zoon van wijlen Gerard, gezegd die Weert, voor jaarlijks drie mud rogge en twee en een half mud gerst.

Domina Hillegundis de Dynther, abbatissa, ac domicelle Heilwigis de Beke, priorissa, Katharina dicta de Waterhalen, celleraria, Elisabeth de Beke, Heilwigis de Lancvelt et Hadewigis dicta

de Eyck, receptrices, atque Elisabet de Eyndhouts et Jutta de Bruheze, moniales conventus seu monasterii domicellarum de Bynderen, ordinis Cisterciensis, ex parte et nomine dicti conventus et quarumcumque domicellarum conventualium ejusdem conventus presentium et futurarum cum suis tutoribus, ad hoc ab eis electis et eis a iudice rite datis, peciam terre arabilis, dictam den dyckecker, et peciam ¹⁶⁾ pascue sibi adjacentem, sitas in parochia de Helmont inter hereditatem mense Sancti Spiritus in Buscoducis ex uno latere et inter communem plateam ex alio latere, tendentes ab hereditate Gerardi Celen ad hereditatem Henrici de lynter dictam die straet van lynter, prout dicte pecie terre et pascue ibidem site sunt et ad dictum conventum seu monasterium pertinere dinoscuntur, ut dicebant, dederunt ad annum et hereditarium pactum Willelmo filio quondam Gerardi dicti Weert ab eodem Willelmo jure hereditario habendas et possidendas pro oneribus exinde e jure solvendis, ut dicebant, dandis et solvendis a dicto Willelmo anno quolibet hereditarie, termino solutionis et locis ad hoc debitis et consuetis atque pro annua et hereditaria pactione trium modiorum siliginis et duorum ac dimidii modiorum ordeï mesure de Helmont, danda et solvenda dictis domine abbatisse et conventui a Willelmo predicto anno quolibet hereditarie in festo Purificationis beate Marie virginis et in dicto conventu seu monasterio tradenda et deliberanda. Promittentes dicte abbatissa, priorissa, celleraria, receptrices, et moniales cum suis tutoribus predictis ut debitores principales indivisi sub obligatione omnium bonorum dicti conventus seu monasterii, quod ipse dicto Willelmo de dictis pecia terre et pecia pascue, sibi ad pactum, ut dictum est, datum, debitam et justam pro oneratione et pactione predictis presentabunt warandiam et quod omnem aliam obligationem, in dictis pecia terre et pecia pascue existentem, prefato Willelmo deponent omnino. Quo facto idem Willelmus repromisit ut debitor principalis, se datum et soluturum dictis abbatisse et conventui dictam annuam et hereditariam pactionem trium modiorum siliginis et duorum et dimidii modiorum ordeï dicte mesure anno quolibet hereditarie termino solutionis et loco predictis, ex promissis sibi ad pactum, ut dictum est, datis. Testes interfuerunt scabini in Buscoducis Amelius de Borchem et Arnoldus Groetart de Os. Datum ultima die mensis Maii anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo.

Fragmenten van twee zegels in groene was.

In dorso : Den CXXXVen brieff vander laeye van Helmont.

12° 1458 April 10. Wilhelmus, zoon van Arnoldus Houbraken, kocht van Johannes van Bruheze twee watermolens op Bergelen (de een onder Asten, de ander onder Deurne), welke toebehoord hadden aan Jutte, dochter van Arnold van den Bergelen, met nog een paar stukken land, welke molens en stukken land Jutte in erfpacht had uitgegeven aan de molenaar Johannes, zoon van Henricus koster van Rixtel, o.a. tegen betaling van een jaarlijkse cijns van 12 pond en 10 schillingen. Genoemde Wilhelmus kocht van Johannes van Bruheze bovendien twee weiden (de een te Someren, de ander tegenover het huis Houbraken aan de Aa), welke diezelfde molenaar eveneens van Jutte in erfpacht had ontvangen. De koper transporteert vermelde cijns van 12 pond en 10 schillingen op Everard van Doerne. 17).

Willelmus filius quondam Arnoldi dicti Houbraken duo molendina aquatilia Jutte filie quondam Arnoldi dicti van den Bergulen, sita ad locum dictum vulganiter Beirgulen, quorum unum in parochia de Asten et alterum in parochia de Doernen situata sunt, et de quibus per unum molendinum dictorum duorum molendinorum molitur bladum et per reliquum ipsorum oleum exprimitur, ac quamdam partem hereditatis, dictam eusel, ibidem sitam atque aggerem terre, situm ibidem, que duo molendina aquatilia, partem hereditatis dicte eusel et aggerem Johannes multor filius quondam Henrici coster de Rycstel erga dictam Juttam pro hereditario censu duodecim librarum et decem solidorum, monete pro tempore solutionis hujusmodi census in Buscoducis ad bursam communiter currentis, et hereditaria pactione quinque modiorum bladi mensure de Helmont ad censum et pactum acquisierat, insuper duo prata dicti Johannis multoris, quorum unum dictum est neggersweert, situm in parochia de Zoemeren contigue juxta hereditatem Petri dicti Dosel, quod pratum annuatim dividitur erga hereditatem predicti Petri, et reliquum situm est in opposito habitationis dicte Houbraken supra aquam ibidem currentem, dictam communiter die Aa, que duo prata dictus Johannes multor prefate Jutte ad majorem securitatem solutionis census et pactionis, prefate Jutte ex promissis solvendae, una cum promissis ad pignus imposuerat et hereditario jure firmiter obligaverat et que duo molendina aquatilia, partem hereditatis, aggerem et duo prata predicta dictus Willelmus filius

quondam Arnoldi Houbraken erga Johannem de Bruheze per judicem, mediante sententia scabinorum de Buscoducis, emendo acquisierat, prout in litteris scabinorum de Buscoducis super hoc confectis plenius continetur. Insuper supradictum censum duodecim librarum et decem solidorum dicte monete, nunc ad dictum Willelmum, ut dicebat, spectantem, legitime et hereditarie supportavit Everardo dicto de Doernen simul cum dictis litteris et cum omnibus aliis litteris, quas se habere dicebat, mentionem inde facientibus, atque cum toto jure sibi in dictis litteris et contentis in eis, occasione promissorum dicto Everardo ut premittitur supportatorum, quovismodo competentibus, et effestucando resignavit modo in talibus consueto. Promittens predictus Willelmus ut debitor principalis super se et bona sua omnia, ab eo ad presens habita ac imposterum ab eo habenda et acquirenda, quod ipse hujusmodi supportationem et resignationem ratas et firmas perpetue sine contradictione observabit et quod ipse omnem obligationem, ex parte sui in promissis, dicto Everardo ut prefertur supportatis, existentem, eidem Everardo deponet omnino. Promisit insuper dictus Willelmus sub obligatione premissa, quod ipse omnes obligationes et impetitiones, in dicto censu existentes ac eventuras, prefato Everardo deponet omnino.

Testes interfuerunt scabini in Buscoducis Petrus de Arennest et Simon de Gheel.

Datum decima die mensis Aprilis feria secunda post Dominicam qua cantatur Quasimodo anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo.

Zegels verdwenen.

In dorso schreef een latere hand : „Van de molens tot Doerne en Asten om Bynderen met water niet te incommoderen”. In het stuk wordt echter met geen enkel woord over overlast van water gesproken. Zelfs wordt Binderen er niet in vernoemd. Toch moet zijn inhoud onder een of ander opzicht Binderen hebben aanbelangd. Vermoedelijk werd de cijns, waarvan wordt gewaagd, in later tijd aan de abdij opgedragen.

NOTEN.

¹⁾ Toen de zusters in het midden der 17e eeuw uit de abdij verdreven werden, zullen zij haar privilegiebrieven naar Belgie in veiligheid gebracht hebben. Daar deze op het laatst der 18e eeuw ook in Belgie niet meer veilig waren, zullen de toenmalige Leuvense professor Antonius van Gils (de latere

Bossche seminarie-president) en zijn mede-professor J. F. v. de Velde ze naar het vicariaat 's Bosch hebben doen overbrengen. Het is immers bekend, dat door hen een groot deel van de archieven der Leuvense universiteit bijtijds naar dat vicariaat werd gezonden (zie B.B. XII 187). Onder de aldus geredde archieven, welke in het Bosch seminarie een veilige bewaarplaats vonden, zullen de privilegiebrieven van Binderen geweest zijn.

2) De ex-Keizerin had in 1244 het vruchtgebruik der tienden in Arendonk en Tongelre en in 1246 bedoeld moeras met daarop staand of daaraan gelegen bos aan de abdij geschonken; B.B. XI-129, 130.

3) Izaïas IX 3.

4) Het was waarschijnlijk in gevolge van dit ingrijpen van de Hertog, dat de abdij Binderen in het bezit kwam van de twee hoeven onder St. Oedenrode (op Olland en Houthem), vermeld in B.B. XI 113.

5) De abdij van Villers was sinds 1246 met de geestelijke zorg over Binderen belast; B.B. XI 104, 131.

6) Het 4e lateraans concilie, dat gehouden werd in 1215.

7) Paus Innocentius IV.

8) Zie de oorkonde der ex-keizerin van 1246 in B.B. XI 130.

9) Het recht van *hergewade* of *heergewijde*.

10) Een eveneens erg beschadigd zegel der ex-keizerin hangt aan een Postelse oorkonde van 31 Jan. 1244, uitgegeven (in *Tijdschr. v. Noordbrab. Gesch. Taal- en Letterk.* I 16) door Welvaarts, volgens wien de ruiters op de linkerhand een vogel, waarschijnlijk een valk, houdt en het tegegzegel een halve adelaar schijnt voor te stellen en drie luipaarden (welke men vermoedelijk beter voor jachthonden zal houden).

11) Miskem, vroeger ook Miskum, tegenwoordig Miskom geschreven, is gelegen bij Kersbeek aan de rivier de Velp tussen Tienen en Diest.

12) Kanunnik van Tienen.

13) In plaats van *scyphis*.

14) Tegenwoordig Heinis geheten.

15) Deze brief van protectie betrof vooral de goederen van het opgeheven klooster der Tempeliers te Rixtel, welke tussen de Johannierridders en de religieuzen van Binderen waren verdeeld geworden; B.B. XI 109—111.

16) Er staat *paciam*.

17) Deze woonde op het nieuw kasteel van Deurne.

**Verslagen over het Vicariaat 's-Hertogenbosch
bij de H. Stoel, ingediend door de Apostolische
Vicarissen over 1797, 1804, 1814**

door

M. v. d. VEN, pr.

In aansluiting bij het verslag over het Vicariaat 's-Hertogenbosch door Vicaris Andreas Aearts, medegedeeld in de Bossche Bijdragen XIII blz. 40, worden hier enige latere verslagen en documenten medegedeeld uit het Archief van het Bisdom 's-Hertogenbosch.

In het begeleidende schrijven bij bovengenoemd verslag (van beide stukken zijn afschriften in het Archief aanwezig), dat Andreas Aearts aan Z.H. de Paus richtte en verlenging van de bijzondere faculteiten aanvraagt en Paus Clemens XIV geluk wenst met zijn verheffing op de Stoel van Petrus, schrijft deze nog over het verslag van 1769 :

Adjungitur hisce Status Religionis Catholicae in Dioecesi curae meae commissa : in quo, pro modulo meo breviter sed sincere descripto, si quid forte desideretur amplius, mandatis desuper mihi dandis satisfacere conabor" en maakt zijn excuses, waarom hij zijn gelukwens eerst aanbiedt hac occasione quam duxeram expectandam, ne sollicitudini tuae, difficillimis hisce temporibus distentissimae, saepius molestus essem.

In de brief van Andreas Aearts gedateerd uit Schijndel dd. 19 Mei 1783 verzoekt hij aan de Eminentissimi ac Reverendissimi Patres opnieuw om verlenging der bijzondere faculteiten :

Absque illis enim cura dicti Dioecesis tuto geri nequit, saltem non sine periculo Vicarii, per quem, nullatenus autem per Extraneum quempiam, dioecesim hanc administrari, dispensationes necessarias dari, volunt Alti = Potentes supremi domini nostri.

In aansluiting met het vroegere verslag van de toestand van het Bossche Bisdom vermeldt hij verder in zijn brief :

Cum abhinc 14 annis petivi Facultatam mearum prorogationem, late exposui Statum Dioeceseos nostrae ac Religionis in illa. Abhinc Septennio eadem occasione asserui, Religionem pergere hic florere praesertim ea de causa, quod Rei = publicae nostrae moderatores coeperint sensim magis, quam antehac, nobis favere et connivere. Omnia haec perseverant, imo Spes affulgit fore, ut imposterum Religionis exercitium hic habeatur liberius et pacatius. Illustre namque argumentum in nos propensionis suae et conniventiae nuper praebuerunt alti = potentes cum liberalius ac gratiosius, quam sperare ausi fuisset, admiserunt, sub titulo *Vicarii Adjuncti cum futura successione*, Antonium van Alphen, qui ope et patrocinio Eminentiarum vestrarum a SSmo Domino nostro vero pio, mihi Coadjutor datus fuerat.

Alti Potentibus aliisque, qui prae caeteris in hocce negotio partem habuerunt, una cum Coadjutore meo, Hagae Comitum in persona gratia egi, nosque ulteriori eorum gratiae et protectioni commendavi ; ubique bene admodum sumuss excepti.

Quas autem aut quomodo referam gratias sanctitissimo Domino nostro vestrisque Eminentissimis pro Beneficio, in maximum dioeceseos nostrae Bonum, collato certo me impari debito modo adimplendo profiteor etc.

Het antwoord van Rome daarop luidde als volgt :

Admodum Reve Dne. Lubenti animo supplicavimus Bmo Patri pro renovatione facultatum formulae 8.^a, quam postulat Dntio Vra litteris die 19 elapsi Maii nec minus prompte annuit benignitas Sanctitatis Suae quemadmodum in hoc adnexo folio adjicimus documentum. Quod vero refert, omnia isthic perseverare quae abhinc Septennio significabas, Religionem nempe florere, praesertim eam ob causam, quod Reipublicae Vrae moderatores coeperint sensim magis, quam antehac, favere et connivere catholicis, imo etiam Spem nunc affulgere, fore ut Religionis exercitium in posterum habeatur liberius, et tranquillius, gaudium huic Sacrae Congni plenum et exaltationem maximam attulit, Cui rei non parum contulisse arbitramur sapientiam, prudentiamque tuam, ex quo confirmatur laetitia nostra quod juxta votum tuum Coadjutorem tibi designavimus, in meliorem semper erecti spem

de prospero successu, quo excepti apud Altipotentes fuistis.

Quod superest Deum rogo, ut Te incolumen diu servet.

Romae 14 Junii 1783.

Dntionis Tuae studiosus

J. Card. Antonellus Praefus,

J. Borgia Secretarius.

Dno Andreae Aerts Vic^o.

Boiscoducensi (folio 8^s)

De bijzondere faculteiten zijn ad aliud septennium proxime futurum verlengd dd. 14 Juni 1783.

Hoe het verslag van 1790 zal geluid hebben, valt enigszins op te maken uit de brief van 9 Juli 1790, handelende o.a. over de verlenging der vervallen faculteiten ad septennium, (getekend door L. Card. Antonellus Praefectus en gericht aan Andreas Aerts, Vicarius Apostolicus Buscoducensis) doch ook over het uitgebrachte verslag :

„Litterae Dominationis Tuae die 22 (?) Martii datae haud levem Sacrae huic Congni laetitiam attulerunt. Nunciabant enim, dissidia et intestina bella, quae nuper Provincias istas exagitarunt, nullum isthinc catholicae Religioni damnum intulisse ; privilegia aliam Catholicis concessa post restitutam pacem rata et confirmata fuisse, neminem in toto isto Vicariatu prorsus inveniri aut Jansenismo addictum, aut pravae hujus saeculi Philosophiae sectatorem ; denique apud istos Fideles Religionem puram atque immaculatam servari ; idque cum multa devotione ac Fidei ardore : quo quidem nuncio nihil audiri poterat gratius aut jocundius. Itaque Deo Opt. Max. ingentes, uti par erat, egimus gratias, tuum praeterea zelum, pietatem, ac vigilantiam debitum laudibus cumulavimus, sperantes, fore ut te Rectore ac Duce, devotus iste Populus non modo de consueta recte vivendi ratione nihil remittat, sed immo ad christianas virtutes exercendas acrius accendatur. Confirmationem Facultatam, quam petiisti, Tibi jam obtinui ad aliud septennium etc..... Tibi jus esse easdem facultates in totum vel in partem aliis communicare, qui istarum Missionum servitio addicti fuerint, ideoque nihil opus esse novae concessionis pro Dno Antonio van Alphen Coadjutore Tuo, cui etiam omnes pro tuo arbitrio poteris communicare.”

In het jaar 1797 heeft Antonius van Alphen de volgende RELATIO STATUS VICARIATUS, waarin mentio de benē-

ficiis opgezonden. Onder de bewaarde copie staat genoteerd : „Hae Litterae, quarum haec copia, 6 Aprilis 1797 veredario traditae sunt.” Dat verslag van 1797 luidt als volgt :

Eminentissime ac Reverendissime Domine !

Exponit ea, qua par est reverentia, infrascriptus Vicarius Apostolicus Dioecesis Buscoducensis, quomodo Sua Sanctitas per organum S. Congregationis de propaganda fide die 23 Septembris 1790 infrascripto ad Septennium concedere dignata sit facultates formulae octavae ; cumque praedictae facultates 23 Septembris anni currentis expirent, ad Eminentias Vestras recurrit infrascriptus, profunda reverentia et submissione supplicans quatenus earumdem facultatum, sine quibus Dioecesis nostra administrari nequeat, prorogationem a SSmo Patre infrascripto procurare dignemini.

Stante incertitudine Status politici, a quo Ecclesiae nostrae Status plurimum dependebit, exponere pro praesenti nequeo Ecclesiae mihi commissae Statum ea, qua desiderarem exactitudine, Provincia Batavo Brabantia, cujus pars multo maxima Dioecesi Buscoducensi subest, quaeque sub Dominum 7 unitarum provinciarum jure belli hactenus subiecta fuit, per irruptionem Gallorum suam adepta libertatem, septem provinciis confoederatis octava accessit. — Ex his octo provinciis seu potius reipublicis, rem unam publicam conflare volunt. In hunc finem ex quavis provincia jam ab anno deputati missi sunt, conventionem nationalem Hagae Comitibus constituentes, formaturi constitutionem, quam in diem populo approbandam vel improbandam praestolamus Decretum jam dudum est, Statum politicum ab Ecclesia omnino esse separatum. Ast eo decreto, quod acatholicis plurimum displicet, non obstante, jam a pluribus diebus in conventionem nationalem super Religione seu potius illius exercitio, ejusque ministrorum institutione acriter disputatum est, nihilque hactenus determinatum. — Dum haec omnia incerta sunt, incertum pariter an nova, quae concipitur, constitutio approbanda vel improbanda sit, incerta pariter, quae super religione futura sint decreta, nihil certo in incertis his temporum circumstantiis transmittere ad Eminentias Vestras possum. — Sed tamen solatio meo, quod et SSmo Patri et Emi Vestris in his luctuosis temporum circumstantiis ingratum haud erit, vere dicere et asserere possum, quod post irruptionem Gallorum providentia Divina singulari provinciam nostram batavo Brabantiam dignata sit favore Fides detrimentum nullum passa est. Ii qui communi libertatis torrenta

abrupti, a via justitiae pro momento deviarunt, libertatem et aequalitatem experimentaliter edocti, sensim ad cor redierunt et redeunt.

Juramentum super juribus, sic dictis hominis, quod pios omnes angebat et in aliis pro tempore aliquo exactum est provinciis, feliciter prevenimus apud provinciae nostrae representantes, qui omnes catholici sunt.

Exercitium Religionis, quam antea precario profitebamur, et per conniventiam, jam liberius est et cum caeteris omnibus Sectis aequalitatis et libertatis juribus gaudet. Hic praesens, et prae caeteris felix status est Dioecesis Buscoduc. Ipsam ut conservare, et ad nominis Sui gloriam augere dignetur Deus optimus maximus, enixis et quotidianis precibus efflagitamus.

Ausim hac occasione Eminentis vestris proponere postulata sequentia :

Oratoria nostra benedicta non sunt, neque facultatem haec benedicendi praedecessores mei habuerunt aut postularunt unquam exercitium similis facultatis non permittentibus patriae legibus. Cum Leges hae cessent pro facultate benedicendi oratoria, Si Eminentis vestris visum fuerit eam vicario Apostolico Buscoducensi largiri, humiliter supplico.

Post revolutionem Saeculi 16 et 17, Religione catholica e Confoederatis provinciis proscripta, cleroque regulari et saeculari exulato, Ecclesiastica bona confiscata fuere. Quaedam tamen beneficia, praecipue quae erant patronatus laicalis, usque in hodiernum diem subsistunt, jure ea conferendi antiquis suis patronis reservato. Haec tamen beneficia non nisi acatholicis sub approbatione altipotentum, conferri potuerunt. Etiam tertiam partem proventuum horum beneficiorum pro aerario publico Supremi reipublicae moderatores vindicarunt. — Introducing aequalitate (égalité) catholici horum beneficiorum possessionis jam pariter capaces sunt et qui patroni sunt catholici haec beneficia pro futuro clericis catholicis conferre debent, et ut confidimus, conferent. Unum simile beneficium modo possidemus. — Sed horum beneficiorum sana onera sunt. quorum quaedam non amplius adimpleri possunt v.g. canonicatum. Ut pia fundatorum voluntati quantum fieri poterit, fiat aliquo modo satis, commutatio quaedam in his locum habere debet. — Alia beneficia sunt, quae certum et determinatum missarum numerum pro onere habent.

Oneri huic satisfieri poterit : ast reflectendum quod non tantum pars tertia horum fructuum confiscata sit per supremos Reipublicae moderatores, sed et fructus horum beneficiorum ad-

ministratione jum diuturna acatholicorum plurimum imminuti. Sic quidem, ut in his reductio necessaria futura sit.

Taxa eleemosynae missarum in Dioecesi nostra satis exigua est: cumque, qui animarum curam gerunt, ex solis fidelium eleemosynis et donis vivere debeant, saepius missarum stipendia liberaliores sunt, et pro facultate fidelium taxam communem et ordinariam haud infrequenter excedunt. Si itaque canonicatum aliorumque beneficiorum, quorum adimpleri nequeunt onera, in celebrandas missas (quod convenientius apparet) commutarentur; et aliorum beneficiorum determinatus numerus, ob proventuum imminutionem et insufficientiam, reduceretur, et haec reductio ad *manualem* componi deberet; praedicta beneficia naturam beneficii, a benefaciendo nomen sortientis, non tantum amitteret, sed et pauci similia beneficia amarent, aut ultrio oblata acceptarent, attentis praecipue expensis, pro acquisitione talium beneficiorum faciendas, quae praeter collationem ordinariam, Superiorum rei publicae moderatorum approbationem necessariam habent.

Conveniret itaque (sub correctione) ut canonicatum, aliorumque beneficiorum, quorum adimpleri amplius non possunt onera, in certum missarum numerum commutarentur, — et aliorum beneficiorum determinatus numerus reduceretur pro rata fructuum, non ad taxam missarum manualium, quae minor est, sed assignato v.g. pro singula missa floreno hollandico. —

Simili reductione piae illae fundationes naturam beneficii quodammodo retinerent; animabus fundatorum prodessent; sustentationi ministrorum, quae plerumque tenuis et insufficientis est, utpote in Regione paupere meris fidelium eleemosynis innixa quodammodo provideret, atque itaque in augmentum cultus divini, animarumque salutem, qui primarii fundatorum fines sunt, inservirent.

His praemissis, necessariam pro commutatione et reductione onerum beneficiorum, si quae nobis conferre contingat, facultatem supplex oro, assignato pro singula missa stipendia, taxam communem excedente.

Non latebit Em vestras deplorandus belgii, nuper austeriaci, status, Religiosi utriusque sexus omnes e monasteriis ejecti sunt; quae sors caetera Ecclesiastica corpora et dignitates maneat incertum est. Pariter incerta sors universitatis Lovaniensis, quae vetus seminarium est Dioecesis nostrae. — Si et Episcoporum Seminaria universitatemque Lovaniensem supprimi contingat, aut Doctrina suspecta deveniat, deliberandum erit de medio, quo Ecclesiae consulatur, eique de dignis et necessariis ministris provideatur.

Post innovationem primam, factam per Josephismum, studium multum neglectum fuit, ministrorumq; Ecclesiae magna sentitur modo providentia proin in hac incertitudine rerumque necessitudine dictare videtur ut ex nunc pro tunc huic negotio animum intentum habeamus. Facta mihi modo est propositio a Repraesentantibus Batavo — Brabantis, certaue summa e bonis ecclesiasticis a sesqui ¹⁾ saecula confiscatis oblata pro erectione seminarii. Propositionem nec acceptavi nec repudiavi. Sed tamen iis notum volui, quod si simile seminarium erigeretur umquam; et professorum electionem, et doctrinam et seminarii diciplinam unice debere dependere a Vicario Apostolico, atque ita a SSmo Domino cujus nomine et auctoritate Vicarius Apostolicus Dioecesium administrat, atque ita sine ullo potestatis politicae quoad praedicta influxu quod quam necessarium sit, et ipsi agnoscebant.

Op de volgende „Staet van 't Vicariaat” heeft Vicarius van Alphen genoteerd: „opgegeven in 't jaar 1803, puto 1804”. Dit verslag is opgesteld in de vorm van antwoorden op een vragenlijst bestaande uit 69 vragen. Deze lijst is blijkbaar dezelfde als die door Mgr. den Dubbelden gebruikt is in zijn „Relatio Status Buscoducensis” van 22 Sept. 1841. Daarbij ligt een decreet van de S.C. de Prop. Fidei dd. 31 Oct. 1838, waarin opnieuw het voorschrift van 2 April 1759 wordt geurgeerd om de uitgegeven vragenlijst te gebruiken. Om het verslag beter te begrijpen wordt hier eerst die vragenlijst afgedrukt:

I

QUAESTIONES

Quibus respondere debent Episcopi, Vicarii Apostolici, et Praefecti Missionum ut de regionibus sibi commissis plenam S. Congregationi rationem reddant.

Circa infrascriptas quaestiones duo animadvertenda sunt. Primum, ad eas vitato omni supervacaneo, praecise respondendum esse, adhibito cuique responsioni quaestionis numero. Quoniam vero folium hoc pro cunctis Missionariis typis mandatum est, si quod forte aliquis reperiat in aliqua quaestione, quod ad suam Missionem non spectet, is indicare poterit numerum deinde juxta scribere, *Ad talem numerum non est quod respondeam*; tum ad caetera perget.

- Secundum, has quaestiones a Sacra Congr. ea tantum de causa fieri, ut Regionum status spiritualis, et Religionis ipsi innotescat; nullo modo autem temporalis, et politicus, quippe res ejusmodi ad eam minime pertinent, nec eas scire ipsa desiderat, neque vult omnino Missionarios suos eis implicari. Quamobrem qui responsurus est, videat, ne respondeat ad aliud, quam ad ea, quae spirituale, divinumque ministerium praecise respiciunt.

1. Experimentantur nomen, aetas, patria Episcopi, Vicarii Apostolici, vel Praefecti Apostolici, et etiam institutum, si sit regularis.

2. Amplitudo, et qualitas Dioecesis, Vicariatus Apostolici, Praefecturae.

3. In quo regno sita est, et cui subest in temporalibus.

4. In qua Provincia sit, vel quot Provincias contineat.

5. Si Ecclesia sit Archiepiscopalis, quot, et quales habeat Suffraganeos; si vero Episcopalis, cujus Archiepiscopi sit Suffraganea.

6. An habeat Cathedrallem, et propriam residentiam, et in qua Civitate.

7. An habeat Seminarium, et ubi: quot Juvenes ibidem alantur, et quibus studiis vacent.

8. An habeat Capitulum, et ex quot canonicis constet.

9. An adsint Praebendae, et quae.

10. Quala servitium praestent Canonici Cathedrali: et an etiam fungantur munere Parochi in locis Dioecesis.

11. An resideant intra fines parochiae.

12. An se immisceant in regimine Ecclesiae, et impediunt liberam jurisdictionem Episcopi, vel Vicarii Apostolici.

13. An sint in Dioecesi piae aliquae foundationes, seu Legata Pia.

14. An redditus pro hujusmodi Legatis administrantur a Catholicis, vel a Schismaticis, et quibus mediis recuperari possint:

15. An Episcopus, vel Vicarius Apostolicus habeat facultates speciales a S. Sede, et quas.

16. An Episcopatus sit affectus alicui Nationi, vel alicui Ordini Regulari.

17. An sit de nominatione alicujus Principis.

18. An habeat redditus proprios, quot, et in quo consistunt.

19. An habeat subsidium annuum a S. Congregatione, et in qua summa.

20. Enumerentur loca Dioecesis, et eorum respective distantia.

21. Et si sit Vicarius Apostolicus, exprimat etiam, si habeat certos fines.

22. Et an pro exercitio jurisdictionis aliqua ei inferatur molestia ab Episcopis finitimis.

23. Exprimatur numerus, et qualitas catholicorum in singulis quibusque locis degentium.

24. Cujus ritus sint catholici.

25. An haeretici, et schismatici, si qui sunt, habeant proprias Ecclesias, Presbyteros, et Episcopos, et in quo numero.

26. Cujus Communionis, et Ritus sint, et qui praecipui illorum errores.

27. An Catholicis Religionis exercitium ibidem libere premitatur.

28. An aliquam persecutionem patiantur Catholici, et a quibus.

29. An ibi adsint Parochi, vel tantummodo simplices Missionarii.

30. An parochi sint perpetui, vel ad nutum amovibile, et an Missam celebrent festis diebus pro populo.

31. An eligantur ab Episcopo.

32. Quot sint Parochiae : an in eis servetur Sacrosancta Eucharistia, et cum qua decentia.

33. An habeant fines certos, et propriam Ecclesiam : et quot capellae inveniantur in districtu uniuscujusque Parochiae.

34. An catholici communicent in Divinis cum haereticis, vel schismaticis, aut in eorum Ecclesiis Sacra Mysteria peragent : et an contrahant cum iisdem matrimonia, et coram quo Parocho.

35. An aliquae Parochiae sint addictae Ordinibus Regularibus, et quibus.

36. An Parochi habeant Sacerdotes, qui eos adjuvent in cura animarum.

37. An sit Magister aliquis, qui Juventutem in litteris, et rudimentis fidei instituat.

38. Exprimatur numerus Sacerdotum indigenarum, et exterorum.

39. Eorum patria, mores, munera, in quibus se exercent, et cujus utilitatis sint pro servitio Ecclesiae.

40. An hujusmodi Sacerdotes facultates habeant a Sede Apostolica, et cujus expensis vivant.

41. An inter istos inveniantur Alumni Sacrae Congregationis de Propaganda Fidei : quinam sint : et an satisfaciant juramento praestito.

42. Exprimantur etiam nomen, aetas, et qualitates Sacerdotum indigenarum, qui sunt extra Dioecesim : tum etiam adnotentur loca, in quibus morantur : quid ibi peragent : et an ex aliquo peculiari titulo teneantur inservire propriae Ecclesiae.

43. An sint etiam Clerici, et quot : quomodo, et ad quem

titulum ordinentur ; ubi resideant ; et quid ab aliis exigatur, ut ad Sacros Ordines promoveri possint.

44. An adsint aliqua loca fixa, vel in Collegio S. Congregationis de Propaganda Fide, vel alibi pro ordinandis Clericis indigenis saecularibus ad servitium Dioecesis, seu Missionis.

45. An adsint Missionarii Regulares, quot, cujus ordinis, et cujus Regionis.

46. An mittantur a Superioribus Regularibus, vel directe a Sacra Congregatione, et cujus expensis alantur.

47. An cuilibet Ordini sint assignati certi Districtus ; et qua auctoritate.

48. Exprimantur numerus Missionariorum cujuscumque Ordinis, nomen, aetas, et patria.

49. Ubi resideant, quibus Superioribus subsint, et quot habeant domos.

50. An habeant Conventus formatos, vel duntaxat Hospitia : an sint addicta alicui Nationi, et in iis servetur Clausura.

51. An in communi vivant, et cum regulari observantia, vel habitent soli, et in domibus privatis cum saecularibus : et praecipue cum mulieribus.

52. In quo habitu incedant.

53. An admittant ad habitum, et professionem sui Ordinis indigenas, et qua auctoritate.

54. An calleant Idioma Regionis, et quatenus negative ;

55. An utantur Catechistis, et an isti prius examinentur ab Episcopo, seu Vicario Apostolico.

56. Quae lingua usui potest esse exteris, ut ibi intelligantur.

57. An adsit Liturgia, Rituale, et Doctorina Christiana in lingua vernacula expurgata ab omni errore, et quatenus negative.

58. Quomodo possint expurgari : et interim quibus libris utantur Catholici.

59. An Missionarii Regulares habeant facultates speciales : et an eas exhibeant Episcopo, vel Vicariis Apostolicis, antequam eas exercent.

60. In quibus debeant ab Episcopis, vel Vicariis Apostolicis.

61. Quibus mediis sustententur : an mercaturam exercent : an aliquid pro Sacramentorum administratione percipiant ; et quae sit illorum fama tam apud Christianos, quam apud infideles.

62. An, et in quibus utile opus praestent pro salute animarum, et pro incremento Religionis.

63. An sit aliquis Monialium Conventus ; cujus Instituti ; qua auctoritate fundatus ; et cujus curae, et ministerio subsit.

64. An ibidem observetur vita communis, et an Moniales obstringantur Votis solemnibus, Paupertatis, Castitatis, Obedientiae, et Clausurae.

65. Enumerentur omnes abusus, qui forte irrepserunt etiam inter catholicos, sive circa Fidem, et ritus, sive circa mores, vel administrationem Sacramentorum, Divini Verbi praedicationem, et cujusque alterius generis sint.

66. Exprimantur principales causae hujusmodi abusuum; et quomodo possint eradicari.

67. An a viginti circiter annis status Fidei Catholicae, et Missionis augeatur, vel potius decrescat; et qua de causa.

68. Tandem attente perpendat spirituales Christianitatis illius necessitates: eas distincte referat; mediaque proponat idonea ad praeteritos errores evellendos, et majorem Religionis profectum inducendum.

69. Dicatur insuper quanam via, quo tempore, quibus navibus, et qua metodo securius, et cum minori dispendio S. Congregationis transmitti possint non solum Missionarii, sed etiam litterae, et pecuniae statutis temporibus pro eorundem sustentatione.

Eminentissimi Patres!

Ut jussis Eminentiarum Vestrarum ea, qua par est reverentia et promptitudine satisfaciat infrascriptus Vicarius Apostolicus Dioecesis Buscoducensis, sua ad quaestiones, a Sacra Vestra Congregatione propositas, responsa, quanto citius licuit, procurat.

Nº. 1. Vicarius Apostolicus Dioecesis Buscoducensis, qui simul curam pastorem agit Parochiae de Schijndel, nomine est Antonius van Alphen, Presbyter Saecularis, universitatis olim Lovaniensis S. Theologiae Licentiatus; annum agit quinquagesimum sextum, lucemque aspexit in Boxtel, ejusdem Dioecesis Parochia.

Nº. 2. Diameter Dioecesis, prout de facto subsistit, si rotunda esset, foret ad minus quindecim leucarum nostrarum. Districtus Ravensteiniensis, qui in temporalibus Electori Palatino parebat, ab Episcopatu Leodiensi, in erectione novorum Episcopatum in Belgio dismembratus fuit, et Episcopatu Buscoducensi adunatus: verum post expugnatam anno 1629 a Confederatis Provinciis civitatem Buscoducensem, exulante Episcopo, districtus ille denuo Episcopatu Leodiensi incorporatus fuit: quo jure, quave auctoritate id factum fuerit, ignoratur.

Per novam Episcopatum Galliae circumscriptionem in vim Concordati, initi inter S. Sedem et primum Galliae consulem, ab

Episcopatu Buscoducensi avulsus est, et Archy-Episcopatus Mechliniensi incorporatus districtus, seu Decanatus Gelensis, qui 13 parochias sub se continebat, Decanatus ille semper mansit sub obedientia Regis Hispaniarum, postea Domus Austriacae: et ex quo, post annum 1730 Vicarii Apostolici Dioecesis Buscoducensis in territorio Reipublicae Batavae residere jussi sunt, praefatus Decanatus in spiritualibus administratus fuit, vel ab Archy-Episcopo Mechliniensi vel Episcopo Antverpiensi, sub Titulo Vicarii Apostolici Dioecesis Buscoducensis in *partibus Catholicis*. — Dioecesis Buscoducensis fuit Suffraganea.

Nº. 3. Ut in praesenti suis limitibus circumscribitur, sita est tota in Republica Batava, cujus supremis Moderatoribus in temporalibus subest.

Nº. 4. Rempublicam nostram ante revolutionem ultimam, septem, nunc autem, postquam Majoratus Buscoducensis Provinciae jura adeptus est, octo provinciae Rempublicam nostram constituunt, continet Dioecesis nostra partem australem Provinciae Hollandiae propie dictae, tractum provinciae 2) et majoratum Buscoducensem, qui partem ejus multo maximum constituit.

Nº. 5. Suffraganea fuit Archy Episcopi Mechliniensis.

Nº. 6. habet cathedralem a calvinistis occupatam propriam residentiam Vicarii Apostolici Buscoducensis non habet — post praedecessorem meum curam pastoralem ago in Parochia de Schijndel, dissita ad tres Leucat a civitate Buscoducensi.

Nº. 7. Habemus Seminarium hisce temporibus nulli secundum, habita facultate a S. Sede, erexii illud, favente palam Deo, ante quinquennium — ad conservandam ejus omnimodam a quavis incompetente auctoritate independentiam, pro ejusdem erectione et sustentatione, ad solas fidelium pias oblationes recursum habui, et habeo eoque successu, qui spem nostram superat. Deo sunt Professores Theologiae, viri insignes, tam a moribus quam a scientia et sana doctrina summe commendabiles, qui ad gradum doctoralem in universitate Lovaniensi, immediate ante ejus suppressionem admissi erant — qui praeest praeses, (curam pastoralem in Dioecesi nostra per annos aliquot egit; S. Scripturam praelegit et explicat, nec minus suo dignus est officio. Situm est seminarium ruri, sub parochia de Gestel S. Michaelis; a residentia mea sesquileuca; a civitate Buscoducensi leuca distat — quadraginta quatuor Theologi aluntur modo; qui tamen numerus pro futuro sufficiens non erit, post extinctas et suppressas tot in Belgio, olim austriaco, abbatias, quae plurimos et dignos suppeditabant in vinea nostra operarios — ad conservandam innocentiam, morumque puritatem, qua in universitatibus pluri-

num periclitantur, juvenes admittuntur post absoluta studia humaniora. Anno primo, per duos, e Theologis assumptos, principiis Logicae et metaphysicae imbuuntur, dein sedulo theologiae tum positivae et Dogmaticae tum morali sedulo incumbunt. Nec minor in seminario ratio habetur S. Scripturae divini illius fontis et Epistolae, ab ipso Deo ad nos transmissae — historia ecclesiastica penitus non negligitur, historici orthodoxi assignantur — jus canonicum, quod occurrentibus casibus intermiscetur, ex professo non traditur; illius tamen studium plurimum commendatur iis, qui majora talenta a Deo consecuti sunt — non nisi tertio absoluto sui cursus anno, ad subdiaconatum admittuntur; per sex septemve annos in seminario theologi incumbere debent, nisi ob penuriam aut aliam specialem rationem e primis theologis ad curam animarum subsidiariam citius evocatur. Quater in anno concursus instituitur super theologia et quater super S. Scriptura: in scriptis responsa dantur: in tribus prioribus concursibus de explicatis eo anno quaestiones instituuntur; in quarto vero de universa theologia et Scriptura. Sacerdotes diebus dominicis concionantur; qui vero ad sacerdotium nondum promoti sunt, bis in hebdomada concionem, brevem, et bis catechismum per vices instituere debent; consistit autem hic catechetica instructio in explicatione brevi et familiari Lectionis aut partis Lectionis catechismi nostri provincialis Mechliniensis.

Ad No. 8, 9, 10, 11, 12 non est quod respondeam.

N°. 13. In Dioecesi nostra plurimae piae foundationes ante defectionem a Rege Hispaniarum erant, quae omnes saeculo decimo septimo a Republica nostra confiscata fuerunt.

N°. 14. Redditus foundationum, quae modo adhuc exstant, administrantur ab acatholicis et medium nullum superest, neque spes ulla apparet fore ut recuperentur umquam.

N°. 15. Praeter facultates ordinarias formae octavae. 2a Junii 1790 a SSmo Domino Piae memoriae Pio VI concessa est mihi facultas consecrandi calices, patenas et altaria portatila com oleis, ab Episcopo benedictis, in locis Vicariatus nostri. Die 17 Junii 1790 Praedecessori meo And. Aerts ab eodem SSmo Domino Pio VI facultas ad quinquennium facta est, quam et mihi concedere eidem SSmo Dno placuit, dispensandi cum Militibus gregalibus vicariatus nostri, ut, quoties in excubiarum statione degunt, et juxta militarem disciplinam, tunc temporis hic vigentem, communi mensa et communibus expensis uti debent, in communi mensa carnibus vesci possint per totum annum, exceptis feriis sextis, et quatuor ultimis diebus hebdomadae sanctae.

Hanc facultatem per indultum de 16 Februarii anni 1791, sua

Sanctitas pariter extendit ad officiales, eorumque domesticos, si de eorum mensa alantur, in locis dumtaxat praesidii aut stationis militaris.

Per indultum de 14 Julii 1791 Sanctitati suae placuit pariter mihi gratiose largiri facultatem ad quadriennium dispensandi super esu carnis in jejunio quadragesimali, sub conditione, ut quoties hujus indulti prorogationem postulare deinceps boni consulerem, sacram vestram congregationem instruere tener, an et quoties hac facultate usus fuerim.

a Nuntius Apostolicis, de mandato S. Congregationis vestrae, solebat Vicarius Apostolicis fieri facultas ad determinatas vices, dispensandi in secundo consanguinitatis et affinitatis gradu cum pauperibus: item dispensandi per se vel per alios confessores in primo et in secundo affinitatis gradu, ex copula illicita occulta prorsus, injuncta salutari poenitentia — haec facultas quae mihi ad decem vices limitata erat, 10 Julii 1794 ab excellentissimo Dno Caesare a Brancadoro, e Belgio emigrante et Sylvaeducis per dies aliquot commorante, sine limitatione concessa fuit — incestuosa illa matrimonia detestor, et rarissime et non nisi ex urgentissimis causis dispensavi in secundo gradu. Dolendum quod leges patriae similia in secundo gradu matrimonia, pro licitis habeant et validis.

N°. 16. Minime, sed extraneus Reipublicae non admitteretur neque etiam regularis.

N°. 17. Majoratu Buscoducensi, una cum Episcopatu, redacto in potestatem Reipublicae Batavae, proscripta fuit Religio Romano-Catholica; proscripti pariter fuerunt ejusdem Ministri. Si tamen plerique, zelo charitatis aminati et mediante pecunia, cui omnia obediunt, sciverunt et se a periculis et oves suas a seductione erroris et haeresis praeservare.

Defuncto ultimo Buscoducensi episcopo, e medio sublatis plerisque canonicis, et capitularibus ecclesiae cathedralis, vicario capitulari a S. Sede exauctorato. S. Sedes vicarios Apost. pro Dioecesi Buscoducensi constituit, eosque e clero vicini Belgii, tunc Austriaci Plerumque elegit, qui dioecesis nostrae in spiritibus curam habebant.

Cum supremi Reip. nostrae moderatores, ut in suo Placardo et Publicatione de anno 1730 palam confitentur, diuturna experientia edocti essent, impossibile prorsus esse religionum Romano-Catholicam in vicariatu nostro eradicare et exstirpare, etiam amplius sustinere noluerunt, ut boni Romano-catholici diutius ab officialibus praetextu religionis divexarentur, qua propter memorato anno 1730 exercitium Religionis Romano-catholicae per con-

niventiam, ut loquuntur, permiserunt sub conditionibus, ad N. exponendis :

inter quas una erat, ut vicarius Apostolicus in ipsa republica resideret :

Nominationi Vicarii Apost.: gubernium nondum se immiscebat; sed qui a Sede nominatus erat vicarius, per pecuniam sibi viam ad officii sui exercitium Parare debebat. Defuncto praedecessoris mei antecessore immediato, gubernium nominationi Vicari Apost. sese immiscuit et rejecto Dno hoekx. Civitatis Buscoducensis Plebano viro dignissimo, a S. Sede nominato gubernium in Vicarium designavit praedecessorum meum etiam virum dignissimum. Inde orta est diuturna et deploranda controversia inter S. Sedem et gubernium, septem annis vacavit Vicariatus; plurimae parochiae per 2, 3, 4, 5, 6 et septem Annos suis pastoribus orbatae fuerunt, in qbs Parochiis omne officium divinum, omnis cujusvis sacram. administratio cessabat; erat enim sub poena 600 florenorum cuiusvis sacerdoti interdicta omnis functio ecclesiastica in viduatis ecclesiis et Parochiis. — Gubernium non tam jus *Nominandi* praetendebat, quam *designandi*, ut ajebat, personam sibi gratam et benevisam, cui simile officium committeretur. — quod si gubernium designaret personam minus idoneam, aut de sana doctrina suspectam, posse S. Sedem, ajebant ministri, suas offerre gubernio repraesentationes, et confidere fore, ut justis S. Sedis precibus acquiesceret.

. Post varia inter S. Sedem et supremos reip. nostrae moderatores litigia, et vacaturam 7 annorum tandem pro bono animarum, religionis et Parochiarum, quarum plurimae per 3, 4, 5, 6 et 7 annos suis viduatae erant Pastoribus, Sua Sanctitas cedere coacta fuit et anno 1763 in Vicarium nominare Praedecessorem meum, virum dignissimum, designatum a Supremis reip. moderatoribus, qui non quidem praetendebant jus *nominandi* sed ut ajebant, *designandi* personam sibi gratiam, cui simile officium committeretur.

Ad praeveniendas similes contestationes inter S. Sedem et Supremos reip. moderatores, et ad evitandum animarum periculum, quod ex tam diuturna Vicariatus vacatura oriri natum erat, Praedecessor meus, de consensu S. Sedis, apud supremos reip. moderatores egit et me coadjutorem obtinuit, cui S. Sanctitas anno 1782 vicariatus curam simul commisit, ex quo contigit, ut vicariatus ne pro memento vacaverit.

Post revolutionem nuperrimam, vi constitutionis nostrae, modo vigentis, ecclesia a statu politico separata est, et catholici eadem cum caeteris sectis religionis libertate gaudent.

In vim hujus religionis libertatis cum aliis Emtis Vestris suasor fui, ut nativo suo jure Bredanum vicarium nominaret; Spiritus Consilii Congregationi Em. vestrarum praesedit et sine ulla oppositione nominatus est vicarius, attentis circumstantiis, longe dignissimus.

Hanc tamen Religionis nostrae libertatem haud duraturam providea-ante annos duos eximius dnus Maraut, in universitate Lovaniensi S. Theologiae doctor, homo apud nos satis notus litteras ad me dedit; harum copiam, ad Em. transmittendam sine mora dedi vice-praefecto missionum Hollandiae. — Ante menses tres in Hollandiam advenit famosus episcopus, olim intrusus, Gregoir cum missione (si gazulis fides) ecclesiastica, seu ecclesiam concernente — iniisdem scriptis publicis quotidie annuntiantur nova concordata cum S. Sede a variis reguis et rebuspublicis ineunda. Ante menses aliquot nostrum Status concilium denuo molitum est antiquam introducere religionis superintendentiam: unicum hujus concilii catholicum membrum malum avertit, et ad constitutionem provocavit. Ast membrum illud mense Aug. suo defungitur officio.

Nº. 18. Quingentas aut sexcentos florenos annue habuit; quos proparte maxima cum revolutione amisit: erant census ad onus statum Belgii, olim austriaci.

Nº. 19. nullum habet.

Nº. 20. Si ad hunc numerum exactum daretur responsum, in immensum excresceret epistola-brevitatis causa, sed debita reverentia Emtias ad Synodos Buscoducenses remitto, in quibus parochiae omnes enumerantur, paratus de coetero quantocius exactius dare responsum, si minus satisfaciens reperiatur.

Nº. 21. Vicariatus suos antiquos habet fines in erectione Episcopatus Buscoducensis positos, si districtum Ravensteinensem, cum integro fere decanatu Gelensi excipias.

Post expugnatam anno 1629 a confoederatis provinciis civitatem Buscoducensem, exulante Epº Buscoducensi, districtus Ravensteiniensis, qui Electori Palatino in temporalibus parebat, separatus fuit ab Episcopatu Buscoducensi, cui in sua erectione adunatus fuerat, et denuo unitus Episcopatu Leodiensi, a quo in nova erectione Episcopatum Belgii dismembratus fuerat; quo jure, aut qua auctoritate id factum fuerit, ignoratur; interim ab eo tempore memoratus districtus dioecesi Leodiensi denuo incorporatus fuit, ejusdemque dioecesis partem constituit, et hodie quidem partem totam, et unicam, quae viventi adhuc Epo Leodiensi superest.

Per novam Episcopatum Galliae circumscriptionem, in vim

concordati initi inter S. Sedem et primum Galliae consulem, ab Episcopatu Buscoducensi avulsus est, et Archy-Episcopatu Mechliniensi incorporatus districtus seu decanatus Gelensis, qui parochias sub se continet; praememoratus Decanatus semper mansit sub obedientia Regis Hispaniarum, postea *domus* Austriae; et ex quo post annum 1730 vicarii apostolici in territorio reipublicae Batavae residere jussi sunt, dictus decanatus in spiritualibus administratus fuit, vel Archy-Episcopo Mechliniensi vel Episcopo Antverpiensi sub titulo Vicarii Apostolici Dioecesis Buscoducensis in partibus catholicis. 3)

N°. 22. Nulla injuria vicario Apostolico a vicinis Episcopis inferitur.

N°. 23. Si uniuscujusque vici et Parochiae numerus exactus suppeditari deberet, opus foret majoris indaginis, jussus tamen ulterius, quantum fieri poterit, satisfaciam.

ut ex numeratione animarum cujusque loci, jussu gubernii an 3,4ve annos instituta, colligere licet, numerus animarum catholicarum vicariatus nostri ad minus ad..... millia ascendit.

Si a majori parte desumamus denominationem, vicariatus noster pauper dici debet: $\frac{3}{4}$ ad minus agriculturam in terra plerumque arida axercent. — opifices quoque utrinisque sexus plures reperiuntur, maxime qui pannos ac lineae conficiunt. — Mercatores etiam plures sunt, qui prae caeteris ditiores esse solent.

N°. 24. Ritus catholici sunt Romano-catholici.

N°. 25. Habent Haeretici propria templa, in defectione a Rege Hispaniarum an 2 saecula catholicis erepta. — horum templorum, praecipue in Vicariatu nostro ac Bredano, uti in ea Geldriae parte, quae Episcopatu Ruraemundensi subfuit, varia catholici, vi constitutionis novae, modo vigentis, reclamarunt et recuperarunt. —

imprudens hic catholicorum agendi modus, supra quam credi potest, et odium acatholicorum in nos excitavit, et deploranda inter catholicos dissidia excitavit.

in his templis quantumvis profanatis et per acatholicorum et non baptizatorum sepulturas profanandis Sua Sanctitas per organum S. Congreg. vestrae divina permisit officia.

in plerisque antiquis Paroeciis catholicis suos ministros seu praedicatos habent.

N°. 26. Si unum et alterum Lutheranum excipiamus, et judaeos, vix attendendos, acatholici, qui relati ad catholicos vix ut 1 ad 40 erunt, errores et sectam Calvini sequuntur. id observatur, dominante Philosophia hodierna, acatholicos lapsu celerrimo, sed naturali, ruere in Deismum et Atheismum.

N°. 27. Post defectionem a fidelitate Regis Hispaniarum pacemque Monasteriensem, proscripta fuit religio Romano-catholica, Proscripti ministri ejus — non obstante dira hac ac diuturna persecutione, sustinuit se religio nostra, usque ad annum praeteriti saeculi trigesimum, quando supremi reip. moderatores, convicti, quam impossibile esset, religionem catholicam exstirpare, neque volentes fideles suos subditos catholicos tam dire vexari amplius, anno 1730 liberum religionis nostrae exercitium per conniventiam permisserunt: his tamen conditionibus: Imo ut non nisi indigenae (ab hac conditione religiosi abatiarum excepti fuerunt) ad animarum curam promoverentur.

2do ut statutus memorato anno curatorum numerus non augeatur, 3tio ut cultus divinus non nisi inter oratoriorum muros exerceretur. 4to ut pro libero religionis exercitio quaedam summa solveretur annue, 5to ut oratoria de novo exstrui, aut antiqua notabiliter reparari, aut restaurari sine venia gubernii non possent, 6to ut curati suas functiones exercere non possent, nisi prius, post promissam reip. fidelitatem a concilio Statuum admissi forent; qua habita admissione suo libere fungi poterant officio: sed in iis solis locis, ad quae a potestate ecclesiastica missi, et pro quibus a concilio Statuum admissi erant, hae conditiones et restrictiones, si primam excipias, modo cessant.

N°. 28. Nullam in praesenti patimur persecutionem.

N°. 29. Adsunt veri nominis Parochi, et ut tales semper, etiam a Congreg. S. Vestra agniti, si tamen civitatem Buscoduncensum excipiamus, in qua 7 oratoria sunt, nullis limitibus circumscripta. — Memor salutaris concilii Trid. moniti, ante annos 16 sub et cum praedecessore meo ad quatuor antiquas parochias irrito conatu Haec oratoria tentavi: in praesenti idem resumpsi, et ad aliqualem modo effectum opus deduxi, suppresso anno praeterio uno ex oratoriis septem.

Ut Eminētiaē Vestrae nomine SS. Dni mihi intimant quam grave acciderit S Dno intelligere quomodo nonnulli, qui noe filiorum Ecclesiae romano catholicae gloriantur auctoritatem Ecclesiae, quam o ab hoibus sed ab ipso Deo accepit, contemnant, ejusdem leges pessumdant, et sacrilegas suas manus injiciant in Ecclesias earumque bona, quae per oia saecula ab omnibus conc. et SS Patribus habita fuerunt ut vere sunt, ut vota fidelium, patrimonium Christi, bona Dei, quorum administratio et superintendentia per omnia saecula agnita fuit: quomodo et ipsa usurpatio administrationis eorumdem bonorum sacrilega sit (administrationem sibi praecipue populares illi vindicare volunt) et contraria omnibus legibus ecclesiae, cui illa bona con-

servanda et juxta leges suas administranda data et concredita sunt-injungentes prorsus mihi, ut per omnia media mihi a SSmo Dno concredita, usurpationibus me opponam quo acrius fuerint singulae litterae eo majorem impressionem faciunt.

Concurrit pariter, ut Emae Vestrae resolutionem meam de reducendis 7 oratoriis in civitate Buscoducensi ad 4 parochias suis limitibus circumscriptas, laudarent et injungerent ut opus quod cepi, perficiam. Norunt Emae Vae quam inconvenies sit, ut oves a pastore non dependeant, sed pro libitu singulis momentis novum pastorem eligere valeant — prae ceteris motivis me impellit cura pauperum, quae ob inopiam et malam saepe educationem millenis prae divitibus peccatorum periculis exponuntur; hi incuria solent esse sine talentis et competes debent intrare, a quo autem inquirentur et compellentur si proprium parochum non habeant?

Si Emae Vae opinentur, de quo vix dubito, ad celebrandam missam pro populo diebus festis teneri etiam eos pastores, quorum proventus tenues sunt, gratum pariter erit id intimari mihi, ut auctoritate Emum V munitus securius loqui valeam. 4)

Nº. 30. Parochi perpetui sunt. — in celebranda missa festis diebus pro populo varii ante annos aliquot negligentes erant, suam causantes inopiam, quae plerumque subsistebat. — ex quo a S. Sede omnis vicariatus mihi impositum fuit, ad declarationem piae memoriae Benedicti XIV semper provocavi, et decanis ruralibus injunxi, ut in suis visitationibus id inquirerent: non jubendo, sed ad jusdivinum in concilio Trid. propositum, et per Benedictum XIV explicatum, provocando rem eo perduxit, ut, si non omnes prorsus suo in hoc satisfaciant debito, pauci saltem deficiant.

Nº. 31. Parochi eliguntur a Vicario Apostolico, si excipias regulares qui a suis respective superioribus ordinum vicario Apostolico praesentantur: etiam quatuor sunt, qui jus patronatus laicale praetendunt; sed sine titulo, quibus tamen jus illud ob aliqualem possessionem non sine sumptuosa et incerta lite disputari potest. — quid de jure illo sit intelligi poterit ex dissertatione a van Espen operibus suis tomo 5to inserta.

Nº. 32. Parochiae in vicariatu nostro sunt centum triginta —, ecclesiae succursales quatuor: Sacro Sancta Eucharistia, exceptis civitatibus, in oratoriis nostris servari tuto nequit; in domo pastoralis communiter asservatur, eaque possibili decencia, quam patitur securitas.

Nº. 33. Parochiae fines certos habent, suaque propria oratoria: post resolutionem ante saecula duo, capellae omnes dere-

lictae dirutae sunt, bonis earum confiscatis.

N°. 34. Cum Haereticis et Schismaticis catholici in divinis non communicant, neque in eorum ecclesiis sacra mysteria peragunt. — Matrimonia catholicorum cum iisdem rarissima sunt; si similia matrimonia locum habeant, non coram paroco, sed coram municipalitate sola contrahuntur, aut praedicatio idque post declarationem Bened. XIV super matrimoniis Hollandiae.

N°. 35. Variarum Parochiarum addictae sunt ordinibus regularibus; et quidem abbatibus in Belgio olim austriaco suppressis, de Tongerlo Parochiae 13, de Eberbode 1, De Postel septem, de Berne 8, ordini Teutonico tres, et ordini fratrum minorum S. Francisci parochiae duae.

N°. 36. Varii Parochi soli sine adiutorio, Parochias suas administrant: varii capellani, seu vicarium unum coadjutorem habent, nonnulli duos pro extensione parochiarum et Parochianorum numero.

N°. 37. In litteris juventutem instituunt ludimagistri, qui ante revolutionem praesentem omnes acatholici esse debebant; nunc autem ad id officium omnes habiles sunt sine respectu ad religionem, quam profitentur: plerique adhuc sunt reformatae religionis, sed de religione, aut de iis, quae ad religionem spectant, in scholis mussitare non licet. — in rudimentis fidei juventus instituitur a pastoribus et vice-pastoribus, qui personas aliquas devotas, erudiendae imprimis fidei principiis juventuti idoneas assumere solent, ubi tales reperiuntur.

N°. 38. Numerus sacerdotum, qui animarum curam gerunt, comprehensis regularibus, est 198, qui si regulares excipias, e rep. oriundi sunt. de caetero sacerdotes, non functionarii vix sex reperiuntur; non enim ad sacros ordines admittuntur, nisi tales, qui animarum curam suo tempore suscipere intendunt et spem praebent fore, ut aliquando digni ecclesiae ministri evadant.

N°. 39. Functionarii, si religiosos excipiamus, indigenae sunt: a moribus clerus noster commendabilis est et in animarum cura sese exercentes pro ecclesiae servitio utilissimi sunt; non functionarii, qui vix reperiuntur, pro ecclesiae servitio inutiles sunt.

N°. 40. Nulli sacerdotes facultates habent a Sede Apostolica: qui functionibus addicti non sunt, e patrimonialibus bonis vivunt; qui vero in officio constituti sunt, et Patrimonialibus, et suorum officiorum proventibus sese sustentant.

N°. 41. Non inveniuntur.

N°. 42. Sacerdotes nostri dioecesani, extra dioecesim degentes, nullo speciali titulo Ecclesiae nostrae inservire tenentur: varii operam suam sub missionibus Hollandiae animarum saluti

impendunt : forte 5 vel 6 in Belgio, olim Austriaco, commorantur, solius propriae salutis curam habentes... Loca pleraquē ignota sunt mihi.

N°. 43. Clerici, qui iis praesenti sunt, in seminario nostro commorantur, e quo ad curam animarum dum idonei sunt, evocantur. Seminaristae 45 sunt, inter quos 10 vel 11 in ordinibus majoribus constituti sunt, et ad titulum patrimoniale ordinantur. Nihil exigitur ab ordinandis, nisi morum honestas, debita scientia, requisita aetas.

N°. 44. Negative.

N°. 45. Negative, regulares enim, qui dioecesi nostrae inseriunt, veri Parochi sunt, suae addicti Ecclesiae.

N°. 46. Praememorati regulares a suis respective Superioribus Vicario Apost. praesentantur.

N°. 47. Eorum autem, quibus Spiritualia seminant, temporalia pro sustentatione metunt.

ad artic. 47, 48, 49, 50, 51 non est quod respondeam ; aut ex superioribus responsum patet, — nullum monasterium, nullus conventus, nullum hospitium in dioecesi nostra extat.

N°. 52. Omnes sacerdotes, regulares et saeculares in habitu laicali, sed decenti incedunt : habitum Ecclesiasticum patriae leges non ferunt.

N°. 53. Non est, quod respondeam.

N°. 54. Omnis, qui in functionibus Ecclesiasticis sese exercet, idioma Patriae callent.

N°. 55. Non utuntur catechistis, qui publice in ecclesia instituunt : varii autem pastores personas devotas assumunt, qui in domibus suis privatis in primis fidei principiis juventutem erudiunt, et ad vitam christianam manuducunt; hae autem personae a vicario Apost. : non examinantur.

N°. 56. Sola lingua flandrica seu Hollandica.

N°. 57. In lingua vernacula Liturgiae et ritualia non extant ; defectu autem ritualis dioecesani, utimur rituali Romano, aut Mechliniensi.

N°. 58. Ad Priorum articuli partem non est, quod respondum. libris precum et asceticis utuntur approbatis.

N°. 59. Missionarii apud nos non sunt.

N. 60. Regulares, qui curam animarum habent, sicuti eorum coadjutores, in iis, quae curam pastorem spectant, a vicario Apostolico dependent.

Ad num. 61 et 62 responsum est in auterioribus.

N°. 63. Negative.

N°. 64. Non est, quod respondeam. 5)

Nº. 65. Cum majores nostri semper adhaeserint, et agglutinati fuerint Cathedrae Petri, ad quam perfidia accessum non habet nullus error, nullus abusus, circa fidem subsistit; ritus ab ecclesia praescriptos exacte, quantum fieri potest, observamus omnes: à moribus fideles vicariatus nostri commendari merentur; homines equidem sunt; quod si abusus quidam, qui innocentiae morum contrarii sunt, pullulent, statim eos amputare et eradicare conantur Pastores: dignitatem et sanctitatem sacramentorum prae oculis habemus, et aliis ob oculos ponimus; qua via abusus praevenimus: in seminario ab infantia sua theologi adducuntur recte tractare verbum veritatis, atque devitare profana et vaniloquia et ea omnia, quae divini verbi praedicationem minus decent.

Nº. 66. Non est, quod respondeam.

Nº. 67. A viginti annis status fidei catholicae in vicariatu nostro multum mutatus non est: rarissimum est, quod quis a fide deficiat: post revolutionem praesentem, et adeptam majorem religionis libertatem, varii ad sinum matris ecclesiae revertuntur, sed hactenus tantum ex inferiori Classe civium; dives enim difficile in regnum Dei introibit: auctus proin est populus Dei numero, sed non merito; per revolutionem enim praesentem omnia revoluta sunt, usque ad ipsa firmissima ecclesiae disciplinae fundamenta; et suave illud divinae auctoritatis ecclesiasticum jugum variis grave devenit, sciolis praesertim, qui quae sua sunt, in omnibus quaerunt, non quae sunt Jesu christi; et interim Romano catholici haberi volunt, et inimici homines, domestici ejus.

Nº. 69. Communio litterarum, quae sola inter S. Vestram congregationem et vicariatum nostrum obtinet, communior et facilius est per veredarium in Hollandiam; verum cum Epistola mea longior, proin gravior devenit, quam ut per veredarium transmittere potuerim, oblatam occasionem praeterire non potui et hanc Epistolam Paschalibus diebus exarare debui: si quid in responso minus clarum, aut ambiguum occurrerit, Eminentiss Vestris explicabit rogatus lator harum, canonicus regularis Abbatias Tongerloensis, qui viduati collegii S. Norberti curam habiturus Romae pro aliquo tempore commorabitur, et Emtias vestras de omnibus instruere poterit.

Defuncto Episcopo, jurisdictio Episcopalis ad capitulum devolvitur, quo animarum curae in dioecesi providetur; dubium movebatur nuper, an vicarius Apostolicus suam, quam a S. Sede habet. Commissionem, vivens committere possit alteri, qui post mortem vicarii Apostolici curam Vicariatus in se suscipere possit, donec

Sedes Apostolica de obitu Vicari Apostolici certoir facta, quod quam primum fieri debebit, alio modo provideat. intelligent Eminentiae vestrae, quam necessaria sit haec aut similis facultas: proin, si eam non habeam, enixe eminentias vestras rogo, ut eandem, si fieri possit, a S. Sede pro bono dioecesis nostrae mihi impetrare dignemini.

Atque haec sunt, viri eminentissimi, quae ad quaestiones mihi propositas respondenda habui, eminentiarum vestrarum iudicio ea subjiciens, ut corrigenda corrigatis, et emendanda emendetis, dum interim Deum optimum maximum deprecari non desinam, ut spiritu suo sapientiae, et consilii Eminentis vestris in hisce criticis temporum momentis assistere, et pro ecclesiae suae bono dudum incolumes conservare dignetur.

De eerstvolgende Relatio van de toestand van het Vicariaat dateert van het jaar 1814. Deze behelst naast een schrijven aan Z.H. de Paus ook een uitvoerig schrijven aan de S. Congregatio de Propaganda Fide.

Beide stukken werden verzonden 15 September 1814.

Sub I volgt het schrijven aan de S. Congr. de Prop. Fide en Sub II het schrijven van Z.H. de Paus, zoals deze volgens een copie in het archief van het Bisdom 's-Hertogenbosch hebben geluid.

I

Sacra congregatio de Propaganda.

Reddita solito licet serius Litterae circulares de 15 Junii N 1, quibus eminentiae Vestrae me honorare dignatae sunt.

Ex quo de faustissimo et laeto suae SS in urbem reditu, ad nos certum nuntium pervenit, proposueram SS Dnum sine mora gratulari; pro nova facultatum mearum prorogatione supplicare, et exponere eminentis Vestris praesentem dioecesis nostrae statum; verum quod vehementissime desideravi, perficere non potui.

Post 4 annorum absentiam in patriam redux, tantis, tamque multiplicibus negotiis, tum ex parte dioecesis nostrae tum ex parte novi gubernii *hactenus* Nobis satis addicti, aliisque intercurrentibus negotiis obrutus fui et adhuc sum, ut penitus mihi impossibile adhuc sit hocce momento eum exhibere dioecesis nostrae statum, quem Eminentiae Vestrae a me jure expostulant et desiderare possunt.

Accedit, quod nondum satis perspectam habeamus gubernii

mentem quoad exercitium divini cultus, cuius tamen libertatem proclamat.

Ne equidem ob moram coram Eminentissimis Vestris culpabilis negligentiae reus habear deesseque videar officio meo, tum erga Eminentias Vestras, tum erga SS Patrem Nostrum, litteras ad sanctitatem suam gratulatorias diutius differre ausus non sum. — ad Eminentias Vestras eas dirigo non clausas, humilime supplicans ut Eminentiae Vestrae easdem, aut saltem vota nostra in iis contenta, eo, qui moris est, modo Suae SS offerre non didignerent. Suscipite pariter et vos, viri eminentissimi vota nostra gratulatoria, suae SS per inclusas facta: *dignum enim et justum est ut Eminentiae Vestrae, quae coram deo dignae habitae sunt participes tribulationum et contumeliarum SS suae, etiam consolationis et gaudii nostri in hac communui causa participes sint.* Nostra pro eminentissimis vestris pia vota Deus optimus adimpleat, et eminentias vestras pro Ecclesiae suae bono in columnes conservet. Ob locorum distantiam et temporum circumstantias, venia sit mihi, si etiam ante exhibitum dioecesis nostrae statum, per organum Eminentiarum vestrarum Suam SS adeam et humilis supplicem:

1) Pro rogatione facultatum mearum ordinarum septennalium formae octavae.

2) Pro facultate extraordinaria dispensandi in jejunio quadragesimali quae mihi die 14 Julii 1791, et deinceps concessa est ad quadriennium sub hac tamen conditione, ut quoties prorogationem huius indulti postularem deinceps, exponam sacrae Vestrae Congregationi an, et quoties ea usus fuerim.

Ob miserias temporum praecedentibus annis ea ad usum deducta est, et ad usum, ut verisimile est, saltem pro tempore deducenda erit.

3) Pro facultate extraordinaria dispensandi cum militibus gregalibus, ut, quoties in excubiis statione degunt, ut juxta militarem disciplinam, olim hic, non iam vigentem, communi mensa, et communibus expensis uti debent, feriis sextis totius anni exceptis, in sabbatis caeterisque diebus jejuniorum, etiam 4 temporum et quadragesimae: (ultimis 4 diebus majoris hebdomadae pariter exceptis) in communi mensa vesci carnibus possint, servata de caetero pro diebus jejuniorum lege jejunii quantum fieri poterit.

Ad quinquennium concessa fuit: evoluto tempore prolongata fuit haec facultas et ad officiales eorumque domesticos, si de eorum mensa alenter, in locis dumtaxat praesidii et stationis militaris, extensa

4) pro facultate dispensandi in secundo consanguinitatis et affinitatis gradu; item pro facultate dispensandi et aliis communicandi in primo et secundo affinitatis gradu simplici et mixto, ex copula illicita occulta.

prae-fatae facultates ad aliquot vices a Nuntio Apostolico Bruxellensi concessae ab eodem sine limitatione temporis et vicium concessae fuerunt dum Buscoduci anno 1794 fugiens morabatur. Matrimonia haec incestuosa abhorreo et pro virili me semper oppono: equidem pro casibus quandoque occurrentibus facultas haec vicario apostolico Buscoducensi necessaria est maxime ob leges civiles, quae talia matrimonia admittunt,

5) pro facultate dispensandi cum Diaconis nostri vicariatus super defectu aetatis.

ob ministrorum paenuriam temporumque circumstantias ad biennium pro 20 casibus a sua SS mihi concessa fuit facultas dispensandi super defectu aetatis 15 mensium et viva voce prorogata et extensa ad locum meum tenentem a commissario suae SS anno 1810. — utilissima fuit haec facultas et pro tempore maxime necessaria erit ob temporis circumstantias et praesentem sacerdotum inopiam, quapropter eam mihi non negandam, confido.

Consulueram Emtias vas super decreto regio, quo rex saltem ad quosdam pastoratus jus nominandi sibi vindicabat — 5 7bris 1807 sacra congregatio vestra respondit in haec verba, quod attinet ad jus patronatus, de quo regium decretum latum est, parendum tibi necessitati et tollerandum in praesentiarum esse respondemus, ea enim est conditio atque iniquitas temporum etc. A me obtinere non potui ut in negotio tanti momenti Ecclesiam nostram durae servituti subjicerem: responsum igitur Emum Vum celans, et in corde meo abscondens, restiti, nominationem regiam revereri nolui alium institui et per repraesentationes fortes sed reverentiales, favente Deo, obtinui, non ut Decretum regium absolute fuerit revocatum, quod regia auctoritas non patiebatur, sed ut fuerit suspensum.

In constitutione nostra nova unus et alter articulus occurrit, qui ob expressiones vagas et indeterminatas disciplinae Ecclesiae nostrae contrarius apparebat; catholicosque multum inquietabat; unde etiam ab omnibus vicariatus nostri catholicis, qui ad constitutionem approbandam aut improbandam convocati erant rejecta fuit, sed approbata a majore votantium parte.

Qui in provincia Hollandiae, sub Praefecto missionum fidelibus praest, super articulis illis regiam celsitudinem intertinuit et satisficientem explicationem, sed *verbalem* tantum obtinuit et acquievit.

Superiores Seminarii mei, qui 2 ante me mensibus liberati, ab exilio reversi erant, exposuerant modo gubernio quam vagi, dubii et in reali sensu quam contrarii essent dicti articuli juribus et disciplinae Ecclesiae nostrae. — Redux ab exilio, per repraesentationes apertas, candidas et reverentiales super dictis articulis dolui, consternationem catholicorum exposui et ad promissam religionis libertatem provocari et quidem eo felici successu, ut post aliquot septimanas nomine regiae suae celsitudinis per primum suum Ministrum ad me directa et missa fuerit explicatio authentica et legalis, plene satisfaciens et tranquilisans, alterum benignae in nos divinae providentiae beneficium.

II

Beatissime Pater

Ex quo solutus Satanus sacrilegas et violentas manus (divina id permittente providentia, cujus inscrutabilia sunt et adoranda judicia :) per impiam philosophiam in sanctitatem vestram jecit, a grege sibi concredito violenter avulsit, traduxit, incarceravit, dolor atque tristia et meum et omnium qui curae meae commissi sanctifidelium corda implevit. Luxit communis patris sortem omnis dioecesis nostrae populus, ego maxime. oppressus dolore lugubres vestes assumpsit. Communes solitas et innocentes recreationes sibi statius interdixit, et oratio facta est diu, noctuque sine intermissione in diem liberationis usque ab omni Ecclesia nostra ad Deum pro SS.va.

Nova accessit doloris causa dum et ego pro debita mea erga S. Sedem fidelitate, et conservandae Ecclesiae disciplinae studio, paucis post captivitatem SSvae mensibus, armata manu a grege meo avulsus, abductus, incarceratus et in exilium missus sum; qui communis fidelium luctus et dolor non parum crevit, dum postea ab eadem suam fidelitatem in exilium missi sunt cum quibusdam aliis seminarii nostri superiores, qui gregis mihi commisi me exule tam sedulam curam agebant, ad quaevis pro honore Dei sacrificia parati.

In hoc tamen ingenti luctu et communi tristitia solatio habebamus sacros libros, sollemnesque illas divinas promissiones in apostolorum principe Sanctitati tuae factas.

Hisce Christi Domini promissionibus animati semper et erecti, contra spem in spem credidimus humilesque exspectavimus consolationem ejus, qui humiliat omnes gentes, quaecumque insur-

gunt contra populum sanctum Dei, id unum caventes ne ponemus tempus miserationis Dni.

Accessit huic sacrarum litterarum solatio, praeclarum illud sanctitatis tuae humilitatis, fortitudinis et christianae patientiae exemplum, quo animati et erecti, divinaque gratia adjuti, nec ego vel minimam Ecclesiasticae jurisdictionis partem in nominatum Episcopum conferrem, nec fideles ullam in rebus ecclesiasticis praeter Sanctitatis tuae auctoritatem agnoscere voluerunt hanc nostram fidelitatem et constantiam, post Deum, Tibi, Beatissime Pater debemus, cujus praeclarum fortitudinis et patientiae exemplum, et conversationis exitum semper intuentes, imitari fidem conati sumus.

Nova Dioecesis nostrae erectio et ad eamdem Episcopi nominatio, ut schismatica: cleri gallicani Declaratio, veluti S. Sedis auctoritati summe injuriosa, habita fuere: explosa novi catechismi introductio: maluerunt ad arma condemnari seminaristae quam recursu ad et intercessionem imaginarii Episcopi a militari conscriptione liberari: minus duxerunt fideles malum suis pastoribus privari, quam culpabili obsequentia contaminari, praestolantes in patientia ad exemplum sanctitatis tuae tempus miserationis Domini, qui tandem misericordiae suae recordatus, tam miro, ne dicam miraculoso modo sanctitatem tuam Ecclesiae Suae reddidit et vota fidelium omnium tam mire et inexpectato adimplevit.

Quanto plausu animique laetitia faustissimum de libertate sanctitatis tuae Nuntium, exceptum fuerit; — quam jucunda et religiosa mentis jubilatione gratiae Deo optimo maximo ab omnibus actae sint: quam filiali affectu, quanto gaudio et animi jucunditate diem festum pie et religiose celebravimus laeti sanctitatis tuae in urbem, omnium Ecclesiarum matrem introitus, Sanctitas tua melius concipiet quam ego verbis exprimere valeam. Sane majori alibi cum pompa et splendidius ast ausim dicere, forte nullibi in simplicitate cordis laetius.

Communis haec exultatio et mentis jubilatio Tibi, Beatissime pater, debebatur, cujus mira constantia et christiana constantia, nec minori fidei quam potestatis auctoritate, sedata tempestas est: clausa ora (: utinam et corda impiorum :) atque reddita quies Ecclesiae.

Patere itaque, Beatissime Pater, ut post gratias Deo optimo maximo actas, pro tanto beneficio Ecclesiae suae in tam mira Sanctitatis tuae liberatione collato, Tibi ex corde gratulemur et pia vota nostra filiali pietate offeramus. Pro Ecclesiae suae bono, justoque fidelium omnium pio desiderio, Deus optimus Sancti-

tatem vestram conservet in multos annos! — restitutam Ecclesiae pacem stabilem videre concedat! — pro diebus, quibus SS. tua humiliata est: annis, quibus vidit Ecclesiae mala, laetari tribuat! quod si termini advenerint, quos divina Sanctitati tuae posuit providentia (: qui praeteriri non poterunt :) retribuatur sanctitati tuae promeritam, totque titulis debitam justitiae coronam justus iudex.

Suscipe Beatissime Pater! haec pia et filialia vota, quae et mea sunt et omnium fidelium, qui curae meae commissi sunt.

Speraveram quidem, vehementerque desiderabam, dum Parisiis exul eram, homagium meum sanctitati tuae coram offerre, obedientiamque meam et erga Sanctitatem tuam reverentiam coram testatam jacere; sed haec gratia cum mihi a Deo concessa non fuerit id unum mihi superest, ut ad pedes sanctitatis tuae in spiritu provolutus, paternam sanctitatis tuae benedictionem super me, et gregem, a SS. mihi commissum, humilis implorem.

incidimus in tempora mala et periculosa quae sanam doctrinam et antiqua sana principia non amplius sustinent. Potestatem supra firmam illam petram fundatam subvertere cum non possunt, eam ligare omni modo et medio ligare conantur. Centrum unitatis ad quod perfidia non habet accessum locum objectum iam dudum devenit odii impiorum: omnem cum eo communionem rumpere conantur: si succedat id iis umquam, actum erit de unitatis nota: erimus velut oves absque pastore; perdemus clypeum quo hactenus tela ignita, in nos vibrata, extinximus, pro libera igitur communiione cum unitatis centro, standum erit primi et secundi ordinis pastores subjugare intendit impietas per sustentationis media; quae si ad morum beneplacitum substrahi possint, brevi libera illa Sara, veluti altera ancilla Agar, serviret cum filius suis, uti alibi modo servat. Si is sempiterni regno id obtineat, actum erit brevi de libertate Ecclesiae: coelum et terra mota sunt ut dona et subsidia acceptarentur; sed fere omnes dilexerunt legem Dei, super aurum et topazion id etiam attentionem merebitur.

Ut subsidia acceptari facerent, nuper edictum prodiit a rege, quo administra nostra *Ecclesiastica*, in *civilem* commutetur, ut ex suis donis et fidelium eleemosynis subsistentia sacerdotum amplius provideri non posset et ab inedia subsidia acceptare cogerentur.

Pro conservando Ecclesiae deposito, ante omnia necesse erit, ut libera in omnibus maneat Ecclesiae doctrina et ejus disciplina, quae circa materiam mixtam non versetur.

Pariter ut Episcopalis auctoritas libera maneat in instituendis

Ecclesiae et seminarii ministris, et hi non dependeant ab *aggregatione* gubernii, qua omnes dignos ministros excludere possunt et alibi excludunt.

Etiam necesse erit ut ex parte Gubernii nihil pastoribus intimeatur nisi per Episcopum, eorum ordinarium.

Libertas profitendi suam religionem et cultum divinum intra templa exercendi, juxta principia et disciplinam religionis cuiuscumque, omnibus promissa est et per constitutionem solemniter confirmata.

Consequenter confirmata est libertas circa omne id quod professio religionis essentialiter poscit.

Religionis catholicae doctrina est 2 esse a divina sapientia in terris constitutas esse potestates, Ecclesiasticam et civilem, in suo quaque ordine, supremas et ab invicem independentes; haec veritas apud catholicos fidei est. sequitur hinc:

1) catholicos agnoscere debere summum pontificem agnoscere debere veluti summum suum pastorem, eique debere reverentiam et obedientiam in omnibus, quae religionem et cultum divinum spectant.

2) Liberam semper esse debere communionem inter summum pontificem et fideles omnes in iis omnibus, quae praemissa sunt; sicuti libera est in omnibus communio supremi principis cum suis ministris et subjectis.

3) Libertas plena instituendi suos ministros, nisi aliter per concordatum reciprocum conventum fuerit. Horum omnium fundamentum est quod post expulsum Napoleonem, non tantum per supremas potestates unitas exercitium religionis catholicae promissum et publicatum sit; sed etiam per constitutionem nostram solemniter promissum et confirmatum et consequenter omni quod libertas religionis essentialiter poscit, et proin.

1°) agnitio S. Sedis et obedientia in iis omnibus, quae religionem et cultum divinum spectant.

2°) liber cum ea communio in praemissis.

3°) libertas plena instituendi Episcopos, iuxta concordata, cum Gubernio inita.

4°) Ecclesiae ministros stabilem habere debere subsistentiam, ad nutum alterius extraneae potestatis non revocabilem: quis enim saecularis princeps suaderet sibi sese summa rerum gaudere, qui assumere deberet Magistros, ab alia auctoritate propositos? Quis cuius Ministri expectare deberent sua ab aliena potestate salaria, ad nutum revocabilia?

5°) Nulla societas, nullum regnum, nulla domus, sine mediis temporalibus subsistere potest: sic nec Ecclesia, quae caetus est

fideliū sub visibili in terris cāpite, neque Ecclesia particularis.

6°) Ecclesiam aut particulares Ecclesias privare administratione bonorum temporalium quorum dominium, justis titulis, acquisivit; qua tali a semper et sub oibus guberniis possedit velut sua, conformiter ad constitutionem privare velle: eorumque bonorum administrationi extraneos praeficere velle; idem erit ac subvertere illas.

7°) Cum digni Ecclesiae ministri non nascentur sed multa cura et labore ab adolescentia, ad sequendas mundi voluptates prona, unice praeparentur; concilium Tridentino congregato, jubet Episcopus erigere seminaria, in quibus admitti voluit adolescentes, ad minus 12 annorum, ut sub vigilantia Episcoporum a teneris annis in virtute educerentur, et instituantur in iis omnibus, quae status Ecclesiasticus, ad quem aspirant, poscat.

Seminaria haec, ab Ecclesia praescripta, sumptibus fideliū sub libertate religionis erecta, non publica, sed privata pro formandis Ecclesiae ministris unice instituta; sed supprimere, aut quod in effectu idem est; iis curatores dare; per hos professores praeficere, docendi materiam et methodum praescribere: munia haec omnia, Episcopis propria, iis eripere, quid id aliud est, quam religionem nostram apud nos supprimere? ictus hic pro religione nostra mortalis est.

Accedit et aliud *quid*, quod pro *quo* dari potest et pro supremis principibus omne superat praetium: amor nempe, obedientia et fidelitas, supremis principibus, sine respectu probitatis aut religionis, quam profitentur debita: haec omnia Religio nostra catholica imperat: reges et principes non populi mandatarios, sed solius Dei Ministros proclamat, cui Deo soli rationem reddere debebunt.

Quae est alia Religio pro Regibus et principibus tam grandis et utilis quam Religio nostra? quod aliud tributum tam utile et necessarium iis pro recompensatione exhiberi potest?... praesentia mala tempora et seditiones in testes vocantur varia alia attentenda erunt, quae minoris quidem momenti apparere possunt et tamen pro conservanda concordia in concordato stabiliri deberent.

De cetero animas dent nobis, caetera sibi tollant.

Verder zijn in het archief van het Bossche Bisdom nog aanwezig de Verslagen, die in de jaren 1832? en 1841 en 1844 over de toestand van het Bisdom 's-Hertogenbosch aan de S. Congregatio de Propaganda Fide zijn uitgebracht. Later heeft Mgr. Zwijsen in 1859 een verslag uitgebracht, waarvan de copie staat

genoteerd in het Registrum Scriptorum ad SS Sedem et Congregationes Romam C. Dioecesis Buscoducensis a 1 Jan. 1856 ad 23 Jan. 1876 onder No. 2 en het begeleidend schrijven onder No. 3 en gedateerd van 6 April 1859.

NOTEN.

- 1) Sedert anderhalve eeuw.
 2) Geldriae, zoals in de andere copie van het verslag staat vermeld.
 3) Vermoedelijk zijn de hier volgende cijfers een opgave van het aantal katholieken, waarbij genoteerd staat „Haec erronee hic inserta sunt”.

7bergen	— 2400	
Zwaluwe	— 1200	
Made	— 1200	
Berg	— 600	
Raamsdonck	— 1200	
Waspick	— 1200	
Dussen	— 1000	
Heusden	— 1200	
Hardsteeg	— 700	
Oudheusden	— 500	
Bockhoven	— 200	
		13100
Gemert		4000
Driel	— 1400	
Hurwe	— 500	
Hedel	— 400	
Bommel	— 700	
Amelrode	— 500	
		3500
		20600
	127100	
	20600	
	147700	

Nota: Op de andere copie van het verslag is tussen *Oudheusden* en *Bockhoven* ingevoegd:

Vlijmen — 1200
 Baardwijk — 500

Dat is de juiste lezing, want zonder die toevoeging komt de optelling niet uit.

4) Deze bemerkingen van af: „ut Emae Vae nomine SS Dni. tot .. securius loqui valeam” staan op een losstaand ingelegd papier vermeld en behoren waarschijnlijk bij No. 29, zoals hierboven is aangegeven.

Hierbij staat ook het volgende lijstje :

Tongerlo pastoryen	13
capellanen	10
Postel pastoryen	7
capellanen	3
Berne pastoryen	8
capell	
Minderbroeders	
Averbode	135
Duytsorden	195

⁵⁾ In de copie is de volgende mededeling doorgestreept met de bemerking:
„id praeterivi“ :

Canonici regulares Bernensis Abbatiae suum adhuc subsistere corpus et id quidem in dioecesi nostra, praetendunt; quae tamen eorum opinio singularis apparet: ut autem de Negotio hoc iudicium ferre possint, scire debent Emae.

Jurisdictie over de Meierijse kapellen in het land van Ravenstein

door

A. MUNSTERS M.S.C.

De periode van de vrede van Westfalen (1648) tot de komst der Franssen (1672) was voor de katholieken van de Meierij een harde tijd. De plakaten verhinderden elke uitoefening van de katholieke eredienst. In de randgebieden loste men de kwestie op door „over de grens” het godsdienstig leven te gaan voortzetten. Daardoor bezat bv. Uden in het land van Ravenstein in deze tijd niet minder dan zes duizend communicanten. Ook ontstonden tal van kleine bedehuizen langs geheel de politieke grens van het Staatse gebied, waar de eigen pastoors hun herderlijke plichten bleven waarnemen.

Speciaal in het land van Ravenstein was deze zielzorg aanvankelijk al zeer eenvoudig. Dit gebied immers, dat politiek onder de hertog van Gulik behoorde, was kerkelijk onderhorig aan het bisdom Den Bosch. De geestelijke overheid in Meierij en land van Ravenstein was dus dezelfde. Dit veranderde echter in 1658, toen de hertog van Gulik, na de mislukte poging om voor zijn eigen gewesten een afzonderlijke bisschop te verkrijgen, het land van Ravenstein kerkelijk van de Meierij liet afscheiden. Met machtiging van Paus Alexander VII keerde Ravenstein op 11 Juni 1658 onder de jurisdictie van het bisdom Luik terug, waartoe het voor 1559 had behoord. Het werd als vijfde landdekenaat bij het aartsdiakenaat Kempenland ingedeeld.

Deze overgang had tot gevolg, dat de Meierijse pastoors voortaan ook kerkelijk op vreemde bodem verbleven en het geestelijke

gezag van de bisschop van Luik moesten erkennen. Dat men zich dit in alle opzichten bewust geweest is, lijkt niet waarschijnlijk. Immers de nieuwe aartsdiaken van Kempenland, Johannes Arnoldus baron de Leerodt, die in November 1666 benoemd was, ging in het volgend voorjaar onmiddellijk een visitatiereis ondernemen naar het land van Ravenstein om daar orde te stellen op de kerkelijke zaken. Daarbij kwam hij tot de ontdekking dat de pastoor van Schaijck, de Birgittijn Jacobus van der Meersch (gestorven 30 Maart 1668), bineerde ter wille van de gelovigen uit de Meierij. Eerst had hij dat drie jaar gedaan met verlof van de Luikse Vicaris Generaal, maar later had hij dat doorgezet met verlof van de Bossche vicaris Houbraken. Door de aartsdiaken werd hij vermaand voortaan aan de Luikse overheid verlof te vragen.

Het gedrag van de pastoor van Schaijck is wellicht hierdoor te verklaren, dat men de jurisdictie over personen onderscheidde van de territoriale. Zo is het mogelijk, dat ook de Meierijsche pastoors op het gebied van Ravenstein hun bedieningen uitgeoefend hebben enkel met verlof van hun Bossche overheid. In elk geval heeft de aartsdiaken hen door de magistraat van Ravenstein laten bevelen het Luiks gezag te erkennen. Zij hebben daarop geantwoord in een tweetal documenten, waarvan de afschriften in de aartsdiakenale registers van Kempenland werden opgenomen.

Het eerste stuk is gericht aan de hertog van Gulik, de landsheer van Ravenstein, in wiens naam het bevel gegeven was. Zij betuigen, dat ze het Luiks gezag steeds erkend hebben o.a. door de visitatie te aanvaarden van de landdeken van Ravenstein, op dat ogenblik Henricus Jacobi Loefs pastoor in Velp; door jaarlijks de heilige olie bij hem te halen en hem hun aanstellingsbrieven van de Bossche overheid te tonen. Dit document is niet gedateerd, maar moet uit dezelfde dagen stammen als het tweede. In dit laatste erkennen de pastoors rechtstreeks het Luiks gezag. Het is gedateerd uit Gemert, 4 April 1667. Dit was de dag na het voltooien der visitatie in het landdekenaat Ravenstein, terwijl de aartsdiaken verbleef op het kasteel te Gemert. Duidelijk is hier

het beginsel : op Luiks gebied slechts Luiks gezag. Worden hieruit nochtans alle consequenties getrokken, bv. ook het onderzoek naar de bekwaamheid der pastoors en het pastoorsexamen? Dit recht werd uitgeoefend door het bisschoppelijk ordinariaat. De aartsdiaken ging het niet aan. Onder de „munia episcopalia” lijkt het evenwel niet begrepen.

I. Antwoord van de Meierijsse pastoors aan de landsheer van Ravenstein op het bevel het Luiks gezag in het land van Ravenstein te erkennen (zonder jaar en datum, waarschijnlijk April 1667).

Copie : Bisschoppelijk Archief Luik, Reg. F. I 37, fol. 89.

Serenissime Princeps, Domine clementissime !

A praenobili et generoso domino Adriano Reijnero de Reede, satrapa Ravensteijnensis oppidi patriaeque, nobis infrascriptis sub praedicta patria domos oratorias habentibus in quibus pro Maioriae Silvaeducensis incolis divina officia exercentur, cum iidem in Maioria praefata ob Hollandorum decreta sint miserrime destituti, insinuatum est nuperrime, nomine Serenitatis Vestrae, ut sedem Leodiensem omnes et singuli agnoscamus, eique nos subditos fateamur, atque illud ipsum scripto declaremus.

Quod mandatum Serenitatis Vestrae uti alia summopere hactenus reveriti sumus, seduloque studuimus observare, nunc quoque reverenter suscipimus et Cathedralem Leodiensem, qua in Ravensteijnenses nemine se opponente (non aliud scimus nec, an bene, dubitamus) jurisdictione utitur spirituali, humiliter agnoscimus, eique quantum in nobis est, nos subiicimus per praesentes, parati eandem semper et in omnibus prout iustum est revereri eique obedire prout et hactenus fecimus : in visitationibus admittendis a reverendo admodum doctissimoque domino decano Velpensi factis, annua sacri olei apud eundem renovatione et literis institutionum ante omnia exhibendis, ne in pastoratus irrepsisse videremur, sed legitime a superioribus episcopatus Silvaeducensis, quorum est in suos jurisdictionem concedere, missi agnosceremur. Atque ita nos gessimus, ut nullam de nobis querelam ad aures Serenitatis Vestrae pervenisse, non merito saltem pervenisse, credamus ; adeoque subiectionem quae a nobis iam scripto exigitur declaranda, ipso iam dudum facto praevenimus.

Interim Serenitati Vestrae humillimas et ex totis praecordiorum affectibus gratias agimus pro domibus oratoriis, hactenus suo

dominio concéssis, parati, ut hactenus fecimus, obsequium quam gratiosissime praestitum precibus compensare.

Deus optimus Maximus Serenitatem Vestram ad sui Nominis gloriam, Ecclesiae bonum et serenissimae decus Familiae quam diutissime sospitem servet. Ita vovemus.

(Sic signatum erat in originali)

Johannes van Lendt, Ossensium deservitor.

Johannes van Berlicum, deservitor Berchensium.

Johannes Wernerus Toten, pastor Wechelensium (!),
sub parochia de Uden refugium habens.

Johannes van den Berckn (!), Nestelrodensium deservitor.

fr. Guilhelmus Bosch, religiosus praemonstratensis, pastor de Heeswick.

Henricus Doolvoet, pastor in Erp.

II. Schriftelijke betuiging van onderdanigheid aan het Luiks gezag door Meierijse pastoors in het land van Ravenstein, Gemert 4 April 1667.

Copie : Bisschoppelijk Archief Luik, Reg. FI 37, fol. 89v.

Nos infrascripti pastores et ecclesiarum parochialium rectores ac deservitores sub domino ac territorio de Ravensteijn domos ac oratoria habentes et ibidem curam animarum exercentes praesenti scripto manu propria subsignato declaramus nos tamdiu ac sub praetacto dominio de Ravensteijn fovebimus et munia nostra pastoralia exercebimus, non velle agnoscere alium superiorem ecclesiasticum quoad ordines et munia episcopalia quam Ecclesiam et Episcopum Leodiensem et quoad institutiones ac visitationes, aliaque ad dignitatem Archidiaconalem spectantia, illustrissimum Archidiaconum Campinae in eadem ecclesia Leodiensi et decanum christianitatis de Ravensteijn, eorumque respective ordinationibus, mandatis et decretis deinceps ferendis nos et domesticos nostros ac subditos actualiter sub saepe dicto dominio residentes reverenter subiicimus, eisque in omnibus et per omnia nos conformare velle declaramus, iure cuiuslibet semper salvo.

Actum in Gemert, hac 4ta Aprilis 1667.

(signatum erat in originali)

Jacobus van Lenth deservitor Ossensium in domo oratoria sub Herpen.

Johannes ab Erlicum (!), deservitor Berchensium in eadem domo.

Johannes Wernerus Toten, pastor de Vechel, communitati deserviens in domo oratoria sub parochia de Uden.
Johannes van den Bercken, deservitor in Nerstelroedt, inserviens in domo oratoria sub Uden.

fr. Guilhelmus Bosch, religiosus Praemonstratensis, pastor de Heeswick et deservitor de Dinter sub Uden.

Henricus Doolvoet, deservitor oratorii Erpensis sub Boekel.

Inventaris van het Archief der Minderbroeders te Megen

door

P. DAVID DE KOK O.F.M.

Ter Inleiding.

In de Augustusmaand van het jaar 1895 hebben klooster en gymnasium der Minderbroeders te Megen het 250-jarig bestaan zó luisterrijk gevierd, dat oude inwoners van het stadje u heden nog met geestdrift weten te vertellen van de versiering en verlichting, de historische optocht en al de feestelijkheden. Eén belangrijk monument heeft toen echter ontbroken: de geschiedenis van dit merkwaardig klooster met zijn Latijnse School in een flink en betrouwbaar boekdeel verhaald. Zulk een werk hebben de paters B. Verbeek en M. Heijer in 1946 uitgegeven naar aanleiding van het derde eeuwfeest. ¹⁾ Maar om een volledige geschiedenis te kunnen schrijven, moet allereerst archiefonderzoek plaats hebben en een inventaris verschijnen. Nu bezitten klooster en gymnasium wel geen overvloed van stukken, maar toch, alles in aanmerking genomen, betrekkelijk veel bescheiden, wat wij niet op de laatste plaats toeschrijven aan het feit, dat kloosterleven en onderwijs sedert 1645 nimmer opgeheven zijn, zelfs niet in de sombere dagen van Napoleon en Koning Willem I. Het wrede suppressiedecreet van de Corsicaanse dwingeland en de bekrachtiging ervan door de Koning van de kloostervrees hebben de Megense Franciscanen wel theoretisch, maar feitelijk niet weggejaagd, dank zij vooral de tactiek van J. Loeffen, de toenmalige burgemeester van het Maasstedeke. Hun klooster behoort tot de zeer weinige, die, trots allerlei hatelijke maatregelen, zijn blijven voortbestaan,

zoals wij in 1940 nog tegenover de historicus Rogier moesten betogen. ^{1a)} Hij kon het echter moeilijk weten, daar de geschiedenis van dit klooster tot dusver al te veel verwaarloosd was.

Noemen wij het Megense klooster reeds merkwaardig om zijn ononderbroken bestaan, waardoor het de Provincia Germaniae Inferioris voor de ondergang behoed heeft, het verdient ook om talrijke andere redenen onze belangstelling, die uit de inventaris van zijn archief al enigszins zullen blijken. Wij wijzen slechts op de rusteloze arbeid der paters in Meierij en Maas en Waal, toen de uitoefening van de katholieke godsdienst verboden was door de Heren van Den Haag en menig dorp zelfs zonder bedehuis en zonder geestelijke herder zat.

Eigenlijk kan en mag men geen scheiding maken tussen de geschiedenis van het klooster en die van de Latijnse School, want de Minderbroeders hebben zich in het onafhankelijk graafschap Megen juist op voorwaarde mogen vestigen, dat zij zich met het onderwijs zouden belasten. Toch heeft zich sedert 1645 — het kon niet anders — een zelfstandig gymnasium-archief gevormd, dat onder de rector dezer instelling berust en waarvan pater Donatus van Adrichem z.g. de inventaris heeft samengesteld. ²⁾ In het kloosterarchief zal men derhalve niet veel vinden, dat uitsluitend op het gymnasiaal onderwijs betrekking heeft.

In de vorige eeuw moet er iemand (pater Richardus van Scheyndel) met veel liefde voor geschiedenis in het Megense klooster gewoond hebben. Zonder een juist denkbeeld van archivalia heeft hij alle stukken, die ooit van pas konden komen, verzameld en niet al te systematisch in bundels en omslagen verenigd. Die bundels zijn stevig ingebonden, zodat wij de stukken niet volgens de wetenschappelijke regels der archiefconomie opnieuw kunnen rangschikken. Wij laten alles dus zoals wij het vonden, maar zullen in de inventaris ev. steeds verwijzen naar bundel, omslag enz. Al zouden wij thans veel op andere wijze ordenen, wij moeten de verzamelaar niettemin zeer dankbaar zijn. Had hij dit werk immers niet volbracht, ongetwijfeld zouden veel archivalia en niet-archivalia, die evenwel meermalen te pas kunnen komen, als waardeloos oud papier opgeruimd zijn.

Onder die archivalia troffen wij menig stuk aan, dat wel tot een archief, maar niet tot het Megense behoort. Zo b.v. de Constitutio Benedicti papae XIII ter bijlegging van geschillen tussen Franciscanen en Conventuelen, de vermaning van Fr. Matthaeus a Pareta, generaal der Franciscanen, om zich aan de juist genoemde pauselijke beslissing te onderwerpen, de Litterae circulares Rumoldi van den Male, ministri provincialis, de capitulo generali celebrando. Al heeft de toenmalige overste van Megen ook op deze en dergelijke transsumpten aangetekend: Publicatae sunt hic Megae, nummer een en twee behoren in het algemeen archief der Orde, nummer drie in het provinciaal archief, terwijl de Constitutio van paus Benedictus XIII natuurlijk bovendien een plaats krijgt in het Bullarium Franciscanum. Tevens zijn alle tabulae definitionis oftewel kapittellijsten sedert het herstel der Nederlandse Franciscanenprovincie in 1853 en zelfs twee van 1788 en 1789 netjes in omslag VIII bewaard, waarbij ook een aantal convocationes en decisiones is gevoegd. Wat de niet-archivalia betreft, zeer vele brieven, door A. E. Borret, vicaris-generaal der districten Ravenstein en Megen, Mgr. J. Zwijsen en andere bisschoppen tot de geestelijkheid in het algemeen en vooral tot de gelovigen gericht (vastenbrieven), zijn samen gebonden. Het spreekt van zelf, dat deze stukken, hoe belangrijk ook voor de geschiedkundige, geen plaats in de inventaris zullen vinden, eenvoudig wijl zij deels niet het Megense klooster alleen, maar de gehele Ordesprovincie aangaan, deels geen archiefstukken zijn.

Wij houden vast aan de omschrijving, welke Muller, Feith en Fruin in hun algemeen aanvaarde Handleiding hebben gegeven: Een archief is het geheel der geschreven, getekende en gedrukte bescheiden, *ambtshalve* ontvangen bij of opgemaakt door enig bestuur of een zijner ambtenaren, *voorzover deze bescheiden bestemd waren om onder dat bestuur of die ambtenaar te blijven berusten*. Met opzet hebben wij enige woorden onderstreept, omdat maar al te dikwijls stukken opgestapeld werden en worden, die allerminst ex officio ontvangen of opgemaakt zijn en nog minder bestemd waren om in de archieflokken een plaatsje te krijgen. En het gevolg is, dat de archiefbewaarpplaats

om de zoveel jaren uitgebreid moet worden, daar de archivaris zijn archief als bibliotheek en museum behandelt en stukken, kunstvoorwerpen, zeldzame oude boeken, curiosa en zelfs snuisterijen verzamelt, die elders ondergebracht moeten worden. Wie een levensschets van Mgr. Zwijsen moet samenstellen, zal de minuten van de herderlijke brieven, die deze voorname kerkvorst tot geestelijkheid en volk gericht heeft, niet in het archief van een parochie of klooster gaan zoeken, maar wel in de bisschoppelijke archieven van Den Bosch en Utrecht. En wie de benoemingen wil kennen, door een provinciale overste verricht in de jaren 1853—1900, gaat geen weken zoek maken met het doorbladeren van kranten, maar wendt zich tot het archief van die provinciale overste zelf of tot de archieven van de instellingen, waaraan de benoemden verbonden waren.

Wij kunnen onmogelijk beweren, dat het archief der Megense Minderbroeders volledig is. Behalve de reeds geïnventariseerde stukken, die onder de rector van het gymnasium berusten, liggen er verscheidene archivalia uit de tijden der stichting, van de Franse overheersing en het bestuur van Koning Willem I in het gemeente-archief (of rijksarchief te 's-Hertogenbosch). Andere stukken zal men in de Ordesarchieven te Brussel en Weert moeten zoeken, terwijl waarschijnlijk menig document in de archieven van die parochies (of in het bisschoppelijk archief) bewaard wordt, die eens aan de Megense paters waren toevertrouwd. Dat deze paters in verscheidene parochies van het tegenwoordige bisdom Den Bosch niet gedurende enige weken, maar gedurende vele jaren als zieleherders gewerkt hebben, zal reeds enigszins uit onderstaande inventaris blijken. Daarom ook gaven wij de inventaris van de archivalia, voorzover zij te Megen berusten, in de Bossche Bijdragen.

Moeten wij ons, mede wegens de tijdsomstandigheden, tot een inventaris van de archivalia beperken, die in het Megense klooster liggen, ter gelegener tijd hopen wij de overige stukken te kunnen raadplegen, die noodzakelijk zijn om een alleszins bevredigende geschiedenis van de Megense Franciscanen te schrijven. Wij gaan thans tot het jaar 1900, wel beseffend, dat een archief een

organisch geheel, een levend organisme is, niet een willekeurige verzameling historische handschriften of kerkelijke berichten. Nochtans zullen wij nu en dan deze grens moeten overschrijden, omdat de toenmalige oversten een reeks ambtelijke bescheiden trouw in dezelfde protocollen en registers hebben opgenomen, die hun voorgangers in de zeventiende of achttiende eeuw hadden aangelegd. Wij kunnen dan geen scheiding maken. Overigens zij de inventarisering van de archivalia na 1900 aan een medebroeder van een volgende generatie overgelaten. Iets willekeurig zit echter wel in de getrokken grens. Pater Donatus van Adrichem ³⁾ inventariseerde tot het jaar 1877, omdat het gymnasium toen van het openbaar naar het bijzonder onderwijs overging, zodat staat en stad alle rechten afstonden en de school eigendom van de Nederlandse Minderbroedersprovincie werd. Deze fundamentele verandering sloot het oud-archief der Megense school af. De archieven van het klooster inventariserend, zouden wij niet verder moeten gaan dan tot het jaar 1895, toen het klooster aan de S. Franciscus-Stichting te Maastricht „verkocht” werd. Men veroorlove ons echter tot de eeuwwisseling te gaan, te meer daar slechts een enkel stuk uit de jaren 1895—1900 dagtekent.

Een inventaris is een wegwijzer in het archief, maar niet een inhoudsopgave der stukken. Wie de inventaris raadpleegt, moet in het archief de weg kunnen vinden, maar ziet nog niet, wat de stukken inhouden. Kijken wij de prachtige inventaris van het rijk archief der Oud Bisschoppelijke Clerezie in, samengesteld door de heer J. Bruggeman, ⁴⁾ dan vinden we b.v., dat Christiaan Adrichom, ex-pater van S. Barbara te Delft, Anth. Bergaigne in het Franciscanenklooster te Antwerpen, de Clarissen van Delft te Bergen in Henegouwen, Fydes Janssen, abdis der Clarissen te Boxtel, Adrianus ab Oirschot en zeer vele anderen met Sasbout Vosmeer gecorrespondeerd hebben, maar dan weten wij nog totaal niet waarover. Nog twee voorbeelden. No. 41—43 van een andere inventaris ⁵⁾ luidt: „Ingekomen en verzonden brieven, 1709—1794. Oorspr. en minuten. 3 portefeuilles. Met index in no. 41”. Dat is alles. Heb ik een register voor mij, waarin over een lange reeks van jaren de misintenties staan aangetekend, dan

ga ik die niet van jaar tot jaar, nog minder van week tot week beschrijven in mijn inventaris, maar zet ik eenvoudig: Liber Misarum inrentionum. Eén register, zoals mej. dr. Drossaers ⁶⁾ de landpachten van het klooster S. Ursula te Delft beschreef: „Blafferf van de landpachten. (C. 1562)—1575. I deel”. Een of meer delen zullen in onderstaande inventaris dus meermalen met enige sobere woorden beschreven worden, maar toch altijd zo, dat de gebruiker van de inventaris niet in het honderd tast.

Wil men de inhoud der stukken voldoende weergeven, dan moet men regesten samenstellen, die eigenlijk verkorte oorkonden zijn. Wij zullen geen regestenlijst geven, d.i. een lijst van oorkonden, maar wel een lijst van archiefstukken. Zouden wij slechts regesten samenstellen, wij zouden de systematische orde van het archief geringer achten dan een chronologisch gerangschikte inhoudsopgave, — euvel, waaraan zij zich meermalen schuldig maken, die slechts oog voor geschiedenis en geen begrip van systeem hebben. Bovendien heeft de niet-deskundige lezer al begrepen, dat een archief, een archief van de nieuwere tijd niet uitgezonderd, met zijn stukken van velerlei aard als brieven, resoluties, notulen, registers, protocollen, banden, dossiers, minuten, concepten, manualen enz. enz. onmogelijk in regestvorm kan geïnventariseerd worden. Van oorkonden geve men regesten en belangrijke brieven, in gering aantal aanwezig zijnde, beschrijve men enigszins uitvoerig in de inventaris zelf, maar van al het overige stelle men geen regesten op, tenzij men gesteld is op een onoverzienbare agglomeratie en men de gebruikers van de inventaris in een doolhof wil leiden. Welnu, oorkonden in archief-economische zin zijn zeldzaam na het einde der middeleeuwen. Men vindt ze dus niet of ternauwernood in een archief, dat eerst met het jaar 1645 aanvangt. ⁷⁾

Een laatste plicht van de archivaris is de belangrijke stukken van zijn archief in het licht te geven. Publiceerde ik reeds een hoogst interessante brief van Josué Witz over het verblijf van de grote emancipator Le Sage ten Broek in Megen, ⁸⁾ andere stukken hopen wij hier of elders uit te geven na het verschijnen van de inventaris. In aanmerking komen dan o.a. de stukken van

Stadhouder-Koning Willem III, Lodewijk XIV en andere voorname personen, die hun genegenheid jegens de Megense kloosterlingen bewezen hebben.

Thans volge de

Inventaris.

Stukken betreffende stichting en geschiedenis van het klooster in het algemeen.

1. Acte waarin het bestuur van Megen uiteenzet, onder welke voorwaarden de Minderbroeders er zich mogen vestigen. 1645 Augustus 18. — Copie. I, no. 3.

N.B. De laatste cijfers verwijzen steeds naar bundel, omslag enz., waar het beschreven stuk te vinden is.

2. Verzoek van de Megense magistraat aan de provinciaal der Minderbroeders, dat hij zijn paters opdrage een Latijnse School te houden. Met gunstig antwoord van Simon Jordens, minister provinciaal. 1645 Augustus 18. — Copie. I, no. 4.

3. Voorwaarden, waartoe de magistraat van Megen zich verbindt bij de vestiging der Minderbroeders. 1645. — Copie. III, no. 4.

Gedrukt: Taxandria, 1940, blz. 3v.

4. Diarium Guardianorum Megensium. 1645—1810. Een deel van 105 bladzijden. Appendix: Guardiani et Praesides Conventus Megensis. 1645—1937. — Moderne copie.

Enige fragmenten zijn uitgegeven in Nederl. Archief voor Kerkgeschiedenis, XXXII, 1940, blz. 35—65.

5. Relatio Fr. Bonaventurae van den Sande de iis quae contigerunt ab anno foundationis conventus Megensis. 1645—1678. — Moderne copie van 46 bladzijden. I, no. 1.

Is ontleend aan het Diarium.

6. Notitia chronologica conventus Megani. 1645—1920. Een deel van 168 bladzijden. — Grotendeels copie. IX.

Tot het jaar 1855 heeft dezelfde hand geschreven. Het bevat verscheidene copien van archiefstukken.

7. Verzoekschrift van de Minderbroeders te Megen aan dros-

saard en schepenen der stad om een strook van de straat, nodig voor te bouwen kerk en klooster. 1648 Mei 2. Ter zijde de toestemming van drossaard en schepenen. 1648 Mei 4. — Oorspr. III, no. 3a.

Hierbij een copie, in 1888 door pater Richardus van Scheijndel geschreven.

8. Resolutie van schepenen en burgemeesters der stad Megen betreffende de gas tussen het erf van Willem de Venner en het klooster. 1666 Augustus 16. — Ambtelijk extract. III, no. 4a.

9. Verklaring van A. van der Haghen, dat de muur tussen zijn brouwerij en de kloostertuin aan de Minderbroeders behoort. 1684 Mei 26. — Oorspr. III, no. 6.

10. Stukken betreffende de overdracht van huis en hof door A. van der Haghen aan de Minderbroeders. 1690. — 2 oorspr. stukken, waarvan een met opgedrukt zegel in rode lak van de graaf van Megen, en 2 ambtelijke afschriften. III, nos. 7, 9, 10 en 11.

11. Verklaring van de paters, dat zij bereid zijn de aangekochte gas tussen het klooster en het huis van de heer Van Tiel met poorten af te sluiten. 1744 Mei 16. — Copie. III, no. 31.

12. Toestemming van Fr. Andreas Pauly, minister provinciaal, om in het klooster een nieuw „sieckhuys” te bouwen. 1760 Juni 23. — Oorspr. met opgeplakt zegel. III, no. 33.

13. Koninklijke toestemming om wederom novicen aan te nemen. 1840 December 2. — Oorspr. Met drie opgedrukte stemfels. II, no. 80. Copie in IX, blz. 35.

14. Aankondiging van de openbare verpachting van kloostertuinen te Megen, Haren, Uden en Velp. 1853 October 1. — Gedrukt aanplakbiljet. II, no. 84.

Zie de nos. 15, 153 en 182 van deze inventaris.

15. Briefwisseling over de huur van de kloostertuin. 1881. — 6 stukken, deels oorspr., deels in minuut, deels in afschrift. XVII.

16. Brief van G. E. Dommer van Polderveldt over een mede ten gunste der kloosters in te dienen wetsontwerp. 1854 April 3. — Copie. II, no. 83.

Wellicht doelt hij op de „Wet betrekkelijk de regeling en be-

perking der uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering", 8 Maart 1855 door de Tweede Kamer aangenomen.

17. Verklaring van de Megense Minderbroeders, dat hun vereniging wettelijk als een burgerlijk zedelijk lichaam bestaat. 1855. — Notarieel afschrift. In krantomslag 4.

18. Briefwisseling over de aanslag van kerk en klooster in de grondbelasting. 1875—1882. — 16 stukken, deels oorspr., deels in minuut, deels in afschrift. XVII.

19. Briefwisseling over de verkoop van het klooster aan de S. Franciscus-Stichting te Maastricht. 1895. — 4 Oorspr. stukken. XVII.

20. Brief van pater S. Sleenhoff, secretaris van de provinciaal, over de verzekering van de roerende goederen in kerk en klooster tegen brandschade. 1882 Mei 11. — Oorspr. V.

21. Verklaring van H. Sleenhoff over een muur, grenzende aan zijn woning (en aan het klooster?). Ongedateerd (einde 19e eeuw). — Oorspr. In krantomslag 4.

22. Decreet van Simon Jordens, minister provinciaal, dat de clausura in het klooster wordt ingevoerd. 1654 September 10. — Oorspr. met opgeplakt zegel. I, no. 5.

23. Brief van Fr. Guil. Herinx aan de graaf van Megen over het klooster en de verplaatsing van gardiaan en leraren. 1669 September 22. — Oorspr. I, no. 9a.

24. Brief van pater J. Ebben aan pater J. Burgmeijer, gardiaan, over kostbaarheden van het klooster, die in de Franse tijd aan wachtmeester Robert zijn toevertrouwd. 1856 October 22. — Oorspr. V, no. 5.

25. Klachten van de vicarius generalis van het bisdom Luik. 1738 Juli 12. — Afschrift door de provinciaal met bevel het stuk voor te lezen in de refter en flandrice te verklaren. IV, no. 17.

26. Placcaten tegen de Katholieken, in het bijzonder tegen de kloosterlingen in Meierij en Maas en Waal. 1674, 1730 en 1731. — 4 Afschriften van die tijd. I, nos. 10, 12, 14 en 15.

Het laatste stuk is gedrukt in Groot Geld. Placaetboek, dl. 14, blz. 495.

27. Verklaring van inwoners van Lith over het gebeurde op

3 Juli 1674. — Door G. van den Campe, notarius publicus, ge-
waarmedt afschrift. I, no. 22.

28. Verklaring van inwoners van Maasbommel, dat in 1674
geen publicatie is gedaan namens de prins van Oranje. 1675
Februari 14. — Minuut. I, no. 21.

29. Stukken betreffende vervolgde priesters en Megense pa-
ters. 1675 Januari 7, 1698 Januari 6 en ongedateerd. — 6 Stukken
met twee bijlagen. Ambtelijk afschrift met opgeplakt zegel, minu-
ten en copiën. I, nos. 11, 13, 16—20.

Geestelijke Werkzaamheden te Megen.

30. Pauselijke aflaten voor de Confraternitas Beatae Mariae
Dolorosae. 1658 Juli 10. — Copie. XII.

Onder staan goedkeuringen van R. de Surllets en J. Zwijsen.

31. Bisschoppelijk verlof om op de aangegeven dagen met
de Confraternitas Virginis Dolorosae openbare processie door
Megen te houden. 1659 Februari 12. — Oorspr. met opgedrukt
zegel in rode lak. XII.

32. Oprichting van de Confraternitas Chordae S. Francisci.
(c. 1650) Januari 26. — Oorspr. schrijven van Petrus Marchant,
commiss. generalis. Gedrukt. Met opgeplakt zegel. XII.

33. Oprichtingsbrief en ledenlijst van de Confraternitas
Chordae S. Francisci. 1673 Januari 12. — Copie. I, no. 51.

Op het stuk staat: Originale huius copiae est Bruxellis in
archivo provinciae.

34. Ledenlijst van de Confraternitas Chordae S. Francisci.
1856—1909. — Eén deel.

35. Register van kleding en professie in de wereldlijke Derde
Orde. 1852—1911. — Eén deel.

36. Instelling van het veertig-uren-gebed door Mgr. A. God-
schalk. 1884 December 15. — Oorspr. met stempel van de bis-
chop. XII.

37. Actus testimoniales erectionis Viae Crucis in ecclesia.
1842 October 13 en 1881 September 11. — Twee oorspr. stukken
met opgedrukte zegels in rode lak. XII.

38. Actus testimonialis erectionis Viae Crucis in domo capitulari conventus. 1873 November 7. — Oorspr. met opgedrukt zegel in rode lak. XII.

39. Verklaring van gardiaan Benvenutus Franssen, dat de Kruisweg is opgericht in de parochiekerk. 1878 Februari 24. — Ambtelijke copie. XII.

40. Bevel van Cornelius de Vroom, minister provinciaal, dat wekelijks een H. Mis gelezen worde voor de zielerust van Maria van der Donschot, begijn te Antwerpen. 1690 Mei 27. — Copie. Met nota van A. de Castro, gardiaan. XII.

41. Verzoekschrift om de verplichting, waarover in het vorig nummer, op te heffen. Met antwoord van de Sacra Congregatio. 1846 December 6. — Oorspr. met opgeplakt zegel. XII.

Hierbij ligt een losse aantekening van later, dat deze verplichting reeds 15 Juli 1724 was gewijzigd. Zie no. 77 van deze inventaris.

42. Bisschoppelijke volmacht voor gardiaan en vicarius om de pastoorsfuncties in Megen uit te oefenen. 1694 December 17. — Oorspr. met opgedrukt zegel in rode lak. III, no. 14.

43. Brief, waarin Martinus Garbrants, gardiaan, aan de aartsdiaken der Kempen vraagt, of hij de beloofde „aalmoes” krijgt voor de in de parochie bewezen diensten. Onge-dateerd. Met gunstige beschikking van de aartsdiaken. 1698 Januari 15. — Copie. III, no. 15.

44. Verklaringen van pater Ambrosius van den Bosch over enige met name genoemde bekeerlingen. 1708 Februari 20 en 21. — Oorspr. ? III, no. 24.

45. Verzoekschrift aan de vicarius generalis te Luik om toelating van vreemde biechtvaders bij gelegenheid van het Portiunculafeest. 1773 Maart 17. — Minuut. III, no. 53.

46. Stukken betreffende pater Jacobus Hamer te Megen. 1894 Mei 31 en Augustus 21, 1898 December 19 en 20. — Oorspr. In krantomslag 4.

47. Geestelijke Werkzaamheden in en buiten Megen. 1886 Januari 1—1893 December 29. — Eén deel.

Geestelijke Werkzaamheden buiten Megen.

48. Benoeming van pater Petrus Vogelsanck tot deservitor te Amelrode en Wel. 1685 September 8. Met verklaring van Jacobus Trudon. O.F.M.Cap., dat hij de benoemingsbrief aan de benoemde heeft overhandigd. 1685 September 28. — Moderne copie. I, no. 26. -

49. Dankbetuiging van de inwoners van Maesbommel, Appeltern, Altforst, Puyffelick, Dreumel, Alphen, Horssen en Herenen aan pater Rijswick en verklaring, dat zij „boven haeren eygen pastoor” pater Bonaventura van den Sande en al zijn „wettelycke successeurs” tot hun godsdienstige leiders aannemen. 1648 Juni 7. — Oorspr. I, no. 23.

50. Brief van gardiaan Henricus Dens aan definitorium over de parochies Maesbommel, Outvorst en Appelteren, die aan het Megense klooster behoren. (c. 1729). — Minuut. I, no. 47.

Hij verwijst naar bijgevoegd schrijven van de Roermondse bisschop, d.d. 1725, waarvan echter geen afschrift in het Megens archief aanwezig is. De verzamelaar der archivalia heeft een stuk van de Roermondse bisschop uit 1777 op de brief van Henricus Dens doen volgen! Zie beneden no. 53.

51. Brief van Franciscus Ludovicus, bisschop van Roermond, aan de parochianen van Appelteren. 1731 Maart 6. — Copie van die tijd. III, no. 13.

52. Verklaring van J. Schouwenburg, pastoor te Groesbeek, dat de parochies Maes-Bommel, Outforst en Appelterne 16 Juni 1725 aan de Megense paters zijn toevertrouwd. 1748 Maart 27. — Oorspr. I, no. 48.

53. Aanstelling van de tijdelijke gardiaan of praeses tot pastoor van Maesbommel, Outvorst en Appeltern. 1777 October 16. — Oorspr. met opgedrukt bisschoppelijk zegel in rode lak. I, no. 47a.

54. Stukken betreffende de statie te Den Dungen. 1726 Februari 19, Maart 27, April 10 en ongedateerd. — 4 Afschriften. I, nos. 38, 39, 41 en 42.

55. Stukken betreffende pater Henricus Monhemen, missionaris te Driel. 1725 en 1726. — 14 Afschriften. I, nos. 29—37, 40, 43—46.

56. Briefwisseling over de parochie Heesch. 1717 September 16 en ongedateerd. — Oorspr. en minuut. I, nos. 27 en 28.

57. Beslissingen betreffende paascommunie en benedictio puerperarum te 's-Hertogenbosch. 1698 Maart 3. Met brieven van P. Govaerts te Mechelen en J. B. Ansems te 's-Hertogenbosch. 1703 Maart 22 en 30. — Moderne afschriften. I, no. 25.

58. Brief van Henricus van Leemputte, vicarius generalis, aan pater Bonaventura van den Sande over aangevraagde dispensatie in huwelijksbeletsel en over de pastoor van Lithoyen. 1645 December 17. — Oorspr. Opgeplakt zegel is zeer beschadigd. III, no. 2.

59. Bisschoppelijke brieven aan pater Petrus Resen, deservitor te Puyffeling. 1713 April 26 en 1730 Januari 8. — Oorspr. 3 stukken. Twee stukken hebben opgeplakt zegel van de bisschop, terwijl van het derde stuk het opgeplakt zegel verwijderd is. I, no. 49; III, nos. 51 en 52.

Op het stuk van 1713 heeft deken F. Guilielmus de Lonchin aangetekend, dat pater Resen volgens de bedoeling van de bisschop ook deservitor in Druyten en de helft van Leeuwen is. 1713 Mei 11.

60. Vraag, of het Megense klooster de reparaties van de kerk te Puffelijk moet betalen. 1740 October 3. — Oorspr. In krantomslog 2.

61. Vonnis, waarbij pater Nicolaes van Rijswijck veroordeeld wordt wegens overtreding der placaten te Sevenbergen. 1654 November 12. — Extract uit het Register der Crim. Sentent. van den Hove van Holland. I, no. 9.

62. Verhaal over pater Franciscus Vlaminx, die in de buurt van Zoedijk bij Utrecht gevangen werd genomen en op Hemelvaartsdag 1690 in de gevangenis overleed. — Copie van 5 bladzijden. I, no. 57.

63. Verslagen van de missionarissen op Huize Doddendael, te Aefferden en Deest, Puyffelick, Drueten en Leeuwen-Boven, Wamel, Dreumel, Alphen, Horssen en Autvorst, Maesbommel, Altforst en Appelteren, Hernen, Batenborgh en Leur, Wichen, Balgoy, Kent en Nederhasselt, Over- en Nederassel, Neerbosch, Hees en Atert. 1706. — Oorspr. I, no. 24.

64. Oprichting van de Kruisweg in de kapel van S. Vincen-tius a Paulo te 's-Hertogenbosch. (1837). — Copie. III, no. 77.

65. Oprichting van de Kruisweg in de kapel der Augustines-sen te Deurssen. 1838 November 21. — Orspr. III, no. 76.

N.B. Zie voor de geestelijke werkzaamheden buiten Megen ook no. 47 van deze inventaris.

Intentiones Missarum.

66. Manuale van ontvangen misintenties. 1893 Juni 2—1905. — Eén deel, getiteld : Misboek. Broeder Substituut.

67. Registri Intentionum Missorum. 1865—1888 en 1888 Aug. 18—1907 April 22. — 2 Delen.

68. Register van Misintenties, waaraan buiten het klooster is voldaan. 1892 April—1896 November 10. — Eén deel.

69. Stichting door H. Moringh van een jaarlijkse Requiem-mis. 1665 Maart 28. Twee verklaringen, dat het daartoe bestemde bedrag uitbetaald is. 1700 Mei 9 en 15. — Drie afschriften. XII.

70. Stichtingsacte van te lezen Heilige Missen. 1792 April 23. — Authentieke copie van de Megense landschrijver. In krant-omslag 2.

71. Stichting van vier anniversaria voor overleden leden van het geslacht van Blocklandt. Met goedkeuring van pater Petrus v. d. Beek, vicarius provincialis. 1845 Januari 19. — Oorspr. ? XII.

72. Bevestiging van pater J. D. de Bruin, dat Henr. Sengers, burgemeester van Megen, een jaarlijkse Mis ter ere van S. Anna gesticht heeft. 1857 November 24. — Oorspr. XII.

73. Stichtingen van anniversaria 50 annorum. 1859 October, 1862 Augustus (en 1866). — 3 stukken van de minister provin-ciaal ter aanvaarding. XII.

74. Brief van pater J. Trix over Heilige Missen, te lezen tot intentie van mejuffr. Taabe. 1879 Juli 24. — Oorspr. V.

75. Verklaring van Th. M. van der Beek over Heilige Missen, na zijn overlijden te lezen. 1884 Mei 15. — Oorspr. XII.

76. Verklaring van Jacoba Gerrits over uit te keren rente tijdens haar leven en te lezen Heilige Missen na haar dood. 1884 September 4. — Oorspr. XII.

77. Decreta reductionis missarum. 1724 Maart 21 en Juli 15, 1728 December 19 en 1846 December 6. — Copiën. I, no. 62 en XII.

78. Verzoekschrift om de boven in no. 69 vermelde stichting op te heffen. Met antwoord van de Sacra Congregatio. 1846 December 16. — Oorspr. met opgeplakt zegel.

Hierbij een losse aantekening van later, dat deze verplichting reeds 15 Juli 1724 was gewijzigd. Zie vorig nummer.

79. Verzoekschriften om het lezen van HH. Missen zes maanden te mogen uitstellen. Met gunstig antwoord van de Sacra Congregatio. 1871 November 21 en 1887 Mei 8. — Oorspr. met opgeplakt zegel en stempels. XII.

80. Verlof om het lezen van HH. Missen voor bepaalde tijd te verschuiven, door de generaal der Orde krachtens rescript van het H. Officie aan de gardiaan verleend. 1897 Juli 5. — Oorspr. met opgedrukt stempel.

Dispensaties en Kerkelijke Gunsten.

81. Vastendispenaties. 1707 Februari 23. — Oorspr. III, no. 35.

Verscheidene missionarissen in Nijmegen, Neerbosch, Niftrik, Balgoy, Overasselt en Maas en Waal hebben hun handtekening op het stuk geplaatst ten bewijze, dat zij het gelezen hebben.

82. Dispensaties voor wijdelingen super defectu aetatis. 1811 Juni 15. — Twee afschriften. IV, no. 56.

83. Dispensatie om geld te gebruiken, door de vicarius Provinciae uitgestrekt tot de kloosterlingen in Megen, en bericht, dat baron de Blocklant bereid is als syndicus op te treden. 1831 Juni 18. — Oorspr. met opgeplakt zegel. IV, no. 59.

84. Pauselijk indult om tweemaal per week een requiemmissen te zingen. 1869 Augustus 1. — 2 Gewaarmerkte afschriften. V.

85. Pauselijk verlof om op festa duplicia requiemmissen te zingen. 1874 Augustus 20. — Oorspr. Met opgeplakt zegel en met stempel. XII.

86. Verzoekschrift van gardiaan Lambertus van Ingen aan de Sacra Rit. Congregatio, die naar de diocesane bisschop verwijst.

1888 Maart 6. Met gunstig antwoord van Mgr. A. Godschalk.
1888 Maart 27. — Oorspr. Met ingedrukt stempel der Congr. en opgedrukt stempel van de bisschop. XII.

87. Verlening van aflaten door Innocentius XI, Innocentius XIII, Alexander VII, Clemens X en Clemens XII. 1662 October 11, 1674 September 10, 1682 Januari 3, 1723 September 30 en 1737 December 10. — 5 Oorspr. stukken. Zegels verdwenen. XII.

88. Schrijven van Aloys. van Willigen S.J., pastoor-deken van Ravenstein, over te verdienen jubilee-aflaat. (1759). — Copie. IV, no. 31.

De parochianen van Megen moeten de kerken der parochie, der Minderbroeders en der Clarissen bezoeken.

89. Verklaring van Alexander VII, Clemens X en Innocentius XII, dat het hoofdaltaar te Megen altare privilegiatum zij. 1665 Maart 13, 1674 September 10 en 1682 Januari 10. — 3 Oorspr. stukken. Zegels verdwenen. XII.

90. Verklaring van Clemens XI, dat het S. Franciscus-altaar altare privilegiatum zij. 1706 December 20. — Oorspr. Zegel verdwenen. XII.

91. Verzoekschrift van Fr. Raphaël a Lugagnano, generaal der Orde, aan Benedictus XIV om in iedere kerk der Orde een altare privilegiatum aan te wijzen. Met gunstig antwoord. 1749 Juni 20. — Transsumpt. Gedrukt. XVI.

Onder staat geschreven, dat het S. Franciscus-altaar reeds privilegiatum is verklaard. Zie no. 90.

92. Verzoekschrift aan de paus om volmacht na missies en geestelijke oefeningen de pauselijke zegen te geven. 1886 April 25. — Nederlands concept. In krantomslag 4.

93. Brieven, waarin aan de paters van Megen en andere kloosters der Provincie verlof wordt gegeven verboden boeken te lezen. 1777 October 17 en 1786 September 30. — 2 Afschriften. III, nos. 60 en 67.

Litterae Jurisdictionis.

Tenzij anders is aangegeven, zijn de litterae jurisdictionis afkomstig van de nuntius te Brussel. De voornaamste documenten

van de Brusselse nuntii en internuntii zijn uitgegeven: Documents relatifs à l'administration des Nonces et Internonces aux Pays-Bas au cours des XVIIe et XVIIIe siècles, door Placide Lefèvre. 1939. Uitgave van de Commission Royale Belge à Rome.

94. Jurisdictiebrief voor de paters Petrus Lepits, Joannes Reuencamp en Henricus van Laek. 1761 Juli 29. — Copie. III, no. 47.

95. Voor de paters Theodorus Peeters, Hermanus Janssens, Waltherus Wouters, Jacobus Thoorenborg, Petrus Paran en Jacobus Laekewelt. 1763 Februari 4. — Copie. III, no. 45.

96. Voor de paters Josephus Vermeiren, Joannes Broers, Jacobus Requile en Petrus Dingelhoef. 1769 April 10. — Copie. III, no. 54.

97. Voor de paters Nicolaus Beek, Wilhelmus Reijnerman en Gasparus Vos. 1769 October 26. — Copie. III, no. 46.

98. Voor de paters Hermanus Janssens, Joannes Reijnhout, Walterus Pansier, Everardus Cramer, Walterus van Dijck en Joannes Baptista Brabants. 1772 Februari 10. — Copie. III, no. 55.

99. Voor de paters Bernardus van Thoor en Joannes van Roosmaele. 1776 November 11. — Copie. III, no. 57.

100. Voor de paters Jacobus van Reijn, Reinerus van Leeuwvelt en Henricus van Roosmaelen. 1777 September 22. — Copie. III, no. 56.

101. Voor de paters Jacobus Heesigers en Antonius Krul. 1780 November 24. — Copie. III, no. 59.

102. Voor de paters Everardus Cramer, Michael van de Ven en Joannes Schinck. 1780 November 24. — Copie. III, no. 58.

103. Verzoekschrift van gardiaan Dominicus Ruet om verlenging van jurisdictie voor enige paters. 1716 Augustus 15. Met gunstig antwoord van de bisschop van Luik. 1716 Augustus 25. — Oorspr. Met opgeplakt zegel van het Megense klooster. III, no. 37.

104. Bisschoppelijke jurisdictiebrief voor de Minderbroeders te Megen. 1897 December 3. — Oorspr. In krantomslag 4.

Kleding, Professie en Wijding.

105. Verklaring van broeders-tertiarissen, dat zij de hun

voorgelezen „Regels of Condiën” van 1776 aanvaardden. 1815, 1843, 1844, 1849, 1850 en 1880. — Eén deel, getiteld : Discretorie Boek der Tertiariën van den Derden Regel van den H. Vader Franciscus in het Convent te Megen.

106. Verklaringen van het discretorium, dat de met name genoemde broeders tot de professie in de Derde Orde zijn toegelaten. 1842—1845 en 1860. — In deel XI, getiteld : Acta Discretorii ab anno 1842.

In hetzelfde deel liggen nog twee verklaringen op losse bladen, resp. uit 1765 en 1860. — In deze Acta ook enige aantekeningen uit 1892 en 1895 over de dagorde.

107. Toelating van Henricus van der Velden, ex-vicarius apostolicus, en anderen tot kleding en professie in de Eerste Orde. 1843—1851, 1862, 1863, 1877, 1878, 1881, 1884, 1887, 1897, 1900—1903, 1909 en 1918. — Acta Discretorii ab anno 1942.

108. Verklaring van de bisschop van Luik, dat Franciscus Schreven 2 Juni 1792 de priesterwijding ontvangen heeft. — Oorspr. Beschadigd. In krantomslag 4.

109. Brieven van pater R. Korff aan pater Molkenbuhr over frater Cornelius Schepers, die wijdingen moet ontvangen. 1811 December 17 en 18. — 2 Concepten of minuten. IV, tussen nos. 56 en 57.

Benoemingen.

10. Benoeming van pater Joannes Driessen tot vicarius te Megen. 1809 October 1. — Oorspr. met opgeplakt zegel. IV, no. 52.

111. Benoeming van dezelfde pater tot rector der Clarissen te Megen. 1842 Juli 2. — Oorspr. Met opgedrukt zegel in rode lak (beschadigd). IV, no. 77.

112. Benoeming van pater Adolphus Koepf tot praeses te Megen en van pater Henricus van der Velden tot custos. 1845 Maart 2. — Copie. IV, no. 75.

113. Benoeming van pater J. Hoogland tot lid van de com-

missie, belast met het opstellen van provinciale statuten. 1852 October 2. — Oorspr. Het zegel is afgescheurd. IV, no. 88. Copie in IX, blz. 47.

Betrekkingen tot Clerus Saecularis en andere kloosterlingen.

114. Uittreksels uit het parochieel archief van Megen betreffende de overeenkomst van 1663 tussen pastoor Benedictus Eelkens O.Praem. en de Minderbroeders, alsook betreffende begrafeniskwesties in 1714. — Copie van 1786. I, no. 56.

115. Protestbrieven van pastoor B. Eelkens tegen de „aflaet ofte broederschap van de zeven Weeën”, de solemnele processies der paters en hun andere inbreuken op de jura parochialia. 1666 April 11 en 1666 zonder nadere datum. — 2 Afschriften. I, nos. 6 en 6a.

116. Brieven van gardiaan Henricus Lijntermans aan Alexander, graaf van Velen, Megen enz., over de in het vorig no. genoemde protesten. 1666 April 12 en 15. Met antwoord van de graaf. 1666 April 16. — 2 Minuten en 1 oorspr. I, nos. 7a, 7 en 7b.

117. Stukken van de Congregatio de Propaganda Fide, de clerus saecularis „ex missione Sylvaeducensi sub dominio Hollandorum contra pastores et missionarios regulares” en van de Premonstratensers van Postel. 1697. — 11 Grote bladzijden copiën. III, n. 20.

118. Kwestie over de begrafenis van een leerling der Latijnse School. 1667 Februari 8. — Moeilijk leesbaar concept (of copie) van dië tijd. XVI.

119. Protest van pastoor Biedijckx, verweer van gardiaan Hermanus Janssens en beslissing van de aartsdiaken aangaande de begrafenis van Sophia Nas. 1786 Januari 18, Februari 23 en Juli 31. — 2 Oorspr. stukken en één authentiek afschrift. I, nos. 53—55.

120. Overeenkomst tussen de pastoor van Megen en de provinciaal der Minderbroeders aangaande de begrafenis in

kerk, pand enz. van het klooster. 1786 Augustus 9. — Authentiek afschrift. I, no. 52.

121. Brief van A. E. Borret aan pater J. Driessen over de pastoor van Megen. 1818 Februari 20. — Oorspr. II, no. 75.

122. Brief van Mgr. W. van de Ven aan de gardiaan over biechthoren door de paters tijdens de missie in Megen. 1897 April 4. — Oorspr. In krantomslag 4.

123. Brief van pater Franciscus van Heek aan de bisschop van Roermond over moeilijkheden met de pastoors van Puyfe-linck en Oyen. (1747). — Ongedateerde minuut. I, no. 50.

124. Brief, waarin de nuntius aan de Franciscanessen te Haren meldt, dat hij geen pater van het zo goed als uitgestorven klooster te Holtmeer tot biechtvader kan benoemen, waarom hij aan de zusters volmacht geeft zelf een biechtvader te kiezen. (c. 1666). — Authentiek afschrift. III, tussen nos. 49 en 50.

125. Verzoekschrift van de Franciscanessen te Haren, dat pater Henricus Dens tot confessarius extraordinarius benoemd worde. Met gunstige beschikking, gericht aan genoemde pater. 1728 Juli 27. — Oorspr. III, no. 40.

126. Opdracht aan gardiaan Martinus Garbrants de verkiezing van een mater der Franciscanessen te Haren voor te zitten namens Guilielmus de Hinnisdael, kanunnik te Luik. 1702 Mei 29. — Oorspr. III, no. 36.

127. Brief van de priorin van Soeterbeeck (Deursen) aan de gardiaan om een biechtvader voor de zusters. 1737 December 17. — Oorspr. III, no. 49.

128. Extract uit de Handelingen van het definitorium te Leuven, ten bewijze dat de broeders van Huize Padua bij Handel zich onderworpen hebben aan de gardiaan te Megen. 1743 April 28. — Ambtelijk afschrift. III, no. 25.

Stukken van Voorname Beschermers.

129. Oorkonde, waarbij Koning Philips IV de vier bedelorden in Brabant in bescherming neemt. 1652 Maart 16. — Ambtelijk afschrift van een charter. Met opgeplakt zegel. Gedrukt. III, no. 16.

Onder is geschreven: L'original de cette copie se trouve au convent des RR. Peres Recollects à Bootendael.

130. Verzoekschrift van gardiaan Franciscus Erquicia aan de Staten-Generaal om een paspoort voor zes maanden. Met antwoord, d.d. 1669 September 5, dat suppliant „soodanigh paspoort (als in desen geroert) ofte consent niet van noden en heeft”. — Oorspr. I, no. 8.

131. Oorkonde waarbij stadhouder Willem III als beschermer optreedt van de Megense Minderbroeders, hun klooster en kerk. 1674 Juli 6. — Charter met handtekening en opgeplakt zegel van de stadhouder. Papier. III, no. 1.

132. Oorkonde waarbij Louis (XIV) de Megense Minderbroeders onder zijn bescherming neemt. 1685 Januari 1. — Ambtelijk afschrift van een charter. Met opgedrukt klein zegel in rode lak. Gedrukt. III, no. 23.

133. Oorkonden van Don Ysidro de la Cueba, dat de koning klooster, Latijnse School, leraren en leerlingen onder zijn bescherming neemt. 1701 April 30 en 1702 Mei 3. — Ambtelijke afschriften van 2 charters. Met opgeplakte zegels. III, nos. 21 en 22.

134. Verzoekschrift van de Recollecten, Capucijnen en Clarissen der Nederlanden aan Hare Majesteit (Maria Teresia) om bescherming hunner gebouwen. Met antwoord. 1761 Augustus 17. — Ambtelijk afschrift. Gedrukt. III, no. 17.

Onder is geschreven: La pièce autentique est dans l'Archive des RR. Peres Recolets à Bruxelles.

Klooster en Kerk tijdens de Franse Overheersing en het Bestuur van Koning Willem I.

135. Inventaris van alle effecten, meubelen enz., die aan kerk en klooster behoren. 28 Germinal van het jaar 6 (1798 April 17). Hierbij een Memoria van 11 Floréal van het jaar 6 (1798 April 30). — Authentieke copie met opgedrukt zegel in bruinrode lak. II, no. 1.

136. Inventaris als in het vorig nummer. Met toevoeging van

hetgeen zich in het huis van de geestelijke moeder bevindt. 16 Floréal van het jaar 6 (1798 Mei 5). — Authentieke copie met opgedrukt zegel in rode lak. II, no. 2.

137. Procesverbaal van de inventarisering der kloostergoederen. 4 Thermidor van het jaar 6 (1798 Juli 22). — Ambtelijk afschrift. II, no. 5.

138. Ambtelijke inventaris van de kloosterbibliotheek. 1800 Mei 16. — Authentiek afschrift. II, no. 6.

139. Schatting (in livres) van het klooster en zijn goederen. — Ongedateerde copie (einde 18de eeuw). II, no. 3.

140. Gespecificeerde lijst van Minderbroeders te Megen, goederen van hun klooster en waarde van deze goederen. (c. 1793). — Ongedateerde copie. II, no. 4.

141. Inventaris van hetgeen in kerk en klooster gevonden is. 1812 Februari 27. — Ambtelijk uittreksel uit het proces verbaal. II, no. 22.

142. Verzoek van het gemeentebestuur om de vragen, in bijgaande copie door de drost van het kwartier 's-Hertogenbosch gesteld, te beantwoorden. 1809 Mei 16. — Oorspr. en één copie. II, nos. 9 en 9a.

In de copie vragen over toestand, goederen, fondsen en inkomsten van de kloosters te St. Agatha, Boxmeer, Deursen en Dennenburg, Haren, Megen, Uden en Velp.

143. Antwoord van de gardiaan op het schrijven, in het vorig no. vermeld. 1809 Mei 18. — Minuut. II, no. 10.

144. Brief van het gemeentebestuur namens de drost over het aantal kloosterlingen, „bedienden” en scholieren. 1809 Juni 17. Met antwoord van de gardiaan. 1809 Juni 19. — Oorspr. en minuut. II, nos. 11 en 12.

145. Twaalf vragen en antwoorden over de kerk. (c. 1810). — Ongedateerde copie. II, no. 13.

De kloosterkerk wordt parochiekerk van Maasbommel, Appelteren en Altvorst genoemd.

146. Stukken over de bewoners van het klooster. 1810. — Oorspr., minuut en copie. II, nos. 14, 14a, 15 en 16.

147. Keizerlijk decreet, houdende afschaffing van alle geeste-

lijke instellingen in het departement van de Lippe. 1811 November 14. — Copie. II, no. 17.

148. Stukken over openbare processies te Megen. 1811 Mei. — Oorspr. en geschonden copie. II, nos. 18 en 19.

149. Verzoekschrift van Loeffen en andere inwoners van Megen om in het Minderbroedersklooster alles te laten zoals het was. 1812 Februari 18. — Minuut met opgedrukt stempel van de mairie de Megen. II, no. 23.

150. Brief van de préfet van het departement der Rijnmonden aan L. G. de Bonnechose met instructies betreffende het ligten van de zegels in de kloosterinstellingen. 1812 Februari 21. — Authentieke copie van de Bonnechose met zijn opgedrukt stempel. II, no. 21.

151. Brief van Van Gendt aan Loeffen over het verzoekschrift, in no. 149 vermeld. 1812 Maart 20. — Oorspr. II, no. 24.

152. Brief, waarin J. Linsen namens de préfet der Rijnmonden aan Loeffen meldt, dat de pastoor gebruik mag maken van de kerk der gesupprimeerde Recollecten. 1812 Maart 26. — Oorspr. II, no. 25.

153. Decreet van de préfet der Rijnmonden over de verhuring der geestelijke goederen te Megen. 1812 April 11. — Oorspr. met opgedrukt stempel. II, no. 26.

154. Verzoeken van de préfet der Rijnmonden om de stichtingsoorkonde der Latijnse School, opdat het klooster als inrichting van openbaar onderwijs kan blijven bestaan. 1812 April 28 en Mei 28. — Oorspr. II, nos. 27 en 28.

155. Besluit, dat de gebouwen van het college in het bezit der keizerlijke universiteit gesteld worden. (1812) December 24. — Copie. II, no. 44. Nederlandse copie in IX, blz. 17.

156. Brief van L. G. de Bonnechose aan Loeffen over de Minderbroeders-leraren en de Minderbroeders-niet leraren. 1813 Januari 5. — Oorspr. II, no. 45.

157. Stukken over het gymnasium en het tractement der leraren. 1814 October 10 en 21 (of 23), 1815 Januari 8. — Oorspr., minuut en copie. II, nos. 61, 7 en 64.

158. Stukken over de kerkelijke meubelen. 1812 Juli 4,

Augustus 8 en 16. — Minuut, oorspr. met opgedrukt stempel en copie of minuut. II, nos. 34, 38 en 39.

159. Brief van Loeffen over afleggen van het kloosterkleed. 1812 Juli 1. — Oorspr. II, no. 33.

160. Verzoeken om gespecificeerde lijsten van de te Megen verblijvende Minderbroeders. 1812 Juli 8 en 10. — Oorspr. Met in minuut gevraagde lijst. II, nos. 35—37.

161. Stukken over visitatie van het klooster door Lents. 1813 Januari (?) 14 en October 18. — Minuut en oorspr. II, nos. 47 en 48.

162. Stukken over de door de paters af te leggen eed. 1812 Juni 11, 12, 29, September 10 en ongedateerd. — 4 Oorspr. en één copie. II, nos. 29, 31, 32, 43 en 75.

163. Formule van eed, door pater R. Korff ontworpen en door Loeffen aan de sous-préfet ter goedkeuring gezonden. 1812 Juni 17. — Concept. II, no. 30.

164. Briefwisseling van de gecommiteerden tot de zaken van Politie en Economie uit het Departementaal Bestuur van Brabant met de gardiaan over de dienstplicht van (frater) C. Th. Florus. 1806. — 8 Brieven, deels oorspr., deels minuut, deels copie. Met 7 oorspr. bijlagen. In krantomslag 3.

165. Missiven over niet-sluiting van het klooster, tractement der leraren en restitutie van belasting. 1809 April 24 en October 9. — Copie en ambtelijk extract uit het verbaal van de landdorst. II, nos. 6b en 8.

166. Bevel van A. E. Borret aan de pastoors van Ravenstein en Megen om na de geboorte van een zoon van de keizer het Te Deum te zingen. 1810 April 19. — Copie. III, no. 73.

Onder schreef pater R. Korff, dat het Te Deum gezongen is op 15 April te Megen in de kerken der parochie, Minderbroeders en Clarissen, te Haren in die der parochie en der Franciscanessen.

167. Bericht van de sous-préfet, dat het klooster niet ontruimd moet worden. 1812 Augustus 17. — Oorspr. II, no. 40.

168. Brief van de sous-préfet over het vertrek der vrouwelijke kloosterlingen. 1812 Augustus 24. — Oorspr. II, no. 41.

169. Brief, waarin de préfet der Rijnmonden het decreet

van de minister van financiën mededeelt, krachtens welk decreet de bisschop de kloostergoederen onder de noodlijdende parochies moet verdelen. 1812 Augustus 28. — Oorspr. II, no. 42.

170. Brieven over de paters, die in het klooster wonen. 1813 Februari 12, 1814 April 5 en 29, Juni 20 en 24, Juli 2 en 9. — 9 stukken, deels oorspr., deels minuut, deels copie. II, nos. 46, 50—57.

171. Verlof aan pater Henricus van Elsenbroek, pastoor te Winsen, om over goederen te beschikken in causas pias, praesertim Ecclesiae tuae parochialis. 1811 December 22. — Oorspr. Met opgeplakt zegel van de vic. generalis Bened. Huntjens. V, no. 1.

172. Brieven van pater R. Korff aan pater J. Gilis en anderen. 1811 en 1812. — Moeilijk leesbare copiën. IV, tussen nos. 56 en 57.

173. Stukken over de benoeming van pater R. Korff tot pastoor te Well. 1812. — 9 Copiën. IV, no. 55.

174. Brief van A. E. Borret aan pater J. Driessen over de kloosterkerk. 1814 Februari 6. — Oorspr. II, no. 49.

175. Voorschriften van visitator A. Gilis voor de kloosterlingen. 1814 September 3. — Oorspr. IV, no. 50.

176. Brief over examen, af te leggen door fr. Cornelius Schepers. 1811 December 7. Met antwoord van A. E. Borret. — 2 Copien. IV, tussen nos. 56 en 57.

Zie boven no. 109.

177. Besluit waarbij Willem I de kloosters te St. Agatha, Velp, Deursen, Megen, Uden, Boxmeer en Haren gesupprimeerd houdt. 1814 September 2 en 22. — Copie. II, no. 58. Ook copie in IX, blz. 22—24.

178. Besluiten ter verdere uitvoering van het decreet, in het vorig nummer vermeld. 1814 September 9 en 1815 Januari 21. — Oorspr. en authentiek extract. II, nos. 60 en 65. Copie in IX, blz. 25.

179. Brief van de gouverneur van Brabant aan Loeffen over de gesupprimeerde kloosters. Bijlagen : Nadere verklaring van het

suppressiebesluit en gespecificeerde lijst van Minderbroeders te Megen. 1815 Februari 11. — Oorspr. II, nos. 66—68. Copie in IX, blz. 25—27.

Op het stuk zelf staat : Getal der bijlagen 4.

180. Antwoord van Loeffen op het in het vorig no. gemeld schrijven. 1815 Februari 22. — Minuut. II, no. 69. Copie in IX, blz. 27v.

181. Verzoek van A. van den Ende, commissaris tot de zaken van het middelbaar en lager onderwijs, aan directeur J. Driessen om gespecificeerde lijst van rector en leraren en om opgave van het aantal leerlingen in iedere klas. 1815 Januari 20 en Februari 22. — Oorspr. II, nos. 62 en 63.

182. Verzoekschrift van praeses J. Driessen, dat de verpachting van de kloostertuin geen gevolg hebbe. 1815 April 25. — Minuut. II, no. 70. Copie in IX, blz. 28v.

183. Verzoekschrift van praeses J. Driessen, dat de tegen 28 December aangekondigde verkoping van kloostergoederen afgelast worde. 1815 December 12. — Minuut. II, no. 71. Copie in IX, blz. 29.

184. Decreet waarbij de op 28 December 1815 reeds plaats gehad hebbende verkoping van kloostergoederen te Megen en Haren vernietigd wordt. 1816 Januari 12. — Authentieke copie op zegel van 7½ st. II, no. 72. Copie in IX, blz. 30.

185. Brief, waarin de praeses vermaand wordt namens de koning om zich stipt te houden aan het besluit van Zijne Majesteit d.d. 8 Februari 1815. Tevens verzoek om opgave van de staat der kloosterlingen. 1816 Maart 27. — Oorspr. II, no. 74. Copie in IX, blz. 30v.

186. Brief van de burgemeester van Megen aan de gouverneur der provincie ter begeleiding van drie staten en ter bevestiging, dat het klooster krachtens ministerieel besluit niet tot de domeinen, maar tot de Latijnse Scholen behoort. 1819 Februari 11. — Minuut. II, no. 76. Copie in IX, blz. 32.

De drie staten zijn op geen enkele wijze in het archief aanwezig.

187. Volmachten van de Sacra Poenitentiaria om hen, die kerkelijk goed gekocht hebben, van censurae te ontslaan. 1815

December 7 en 1817 November 8. — 2 Copiën. III, no. 68 en na no. 69.

188. Machtiging van Loeffen, „tevoreu medelid van 't Minderbroederklooster te Megen”, voor M. A. van Schaerenborgh, kanunnik te Mechelen. 1817 Mei 1. — Oorspr. met opgeplakt zegel. In krantomslag 4.

189. Brieven van A. E. Borret aan pater J. Driessen over middelen om de kloosters in zijn district in stand te houden. 1819 Februari 13 en ongedateerd. — Oorspr. 2 stukken. II, nos. 78 en 79. Copiën in IX, blz. 32—34.

190. Brief van de vicarius provincialis aan pater J. Driessen over de verandering van vota solemnia in vota temporanea. 1819 Februari 8. — Oorspr. II, no. 77.

191. Staat van klooster en college door F. Joannes Stoppel. 1816 Juni 30. — Oorspr. ? 4 Grote bladzijden. II, no. 73. Copie in IX, blz. 9v en 13v.

192. Brief van Josué Witz over het verblijf van Le Sage ten Broek te Megen in 1806. 1836 October 27. Oorspr. IV, no. 61.

Uitgegeven in Franciscaansch Leven, 1941, blz. 15—17.

Belastingzaken

N.B. Zie boven no. 165.

193. Verzoekschriften om vrije invoer van steenkool en andere goederen. 1708, 1711, 1714(?), 1717, 1723, 1729, 1763 en ongedateerd. — 10 Stukken. Oorspr., minuten en één copie. III, nos. 18, 19, 38, 43, 61—63, 65 en 66.

194. Oorkonde, waarbij Z. Majesteit (keizer Karel VI) vrije invoer van goederen verleent aan de Minderbroeders en de hun onderworpen Clarissen au Duché de Brabant. 1720 Maart 23. — Copie. III, no. 64.

195. Brief van L. Spengler te Bommel aan (de gardiaan ?), te Megen over beslissingen van de Admiraliteit op de Maas en van de Raad der Domeinen aangaande vrije invoer. 1729 Februari 19. — Oorspr. III, no. 44.

Spengler verwijst naar bijgaande missive van zijn correspondent

en bijgaand request aan de Raad der Domeinen, welke stukken echter in het archief niet te vinden zijn.

Geldmiddelen.

196. Verslagen over inkomsten en uitgaven. 1737 April 4, 1752 April 6, 1765 September 4, 1767 April 15 met bijlage, 1777 Augustus 13. — Met opgeplakte zegels. III, nos. 26—30.

197. Stukken over uitgaven en één kwitantie van W. Ho-moet aan J. Loeffen als syndicus. 1809 November 27, December 24 en ongedateerd. Alsmede een staat van uitgaven, door Loeffen in 1809 en 1810 gedaan. — 5 Stukken in krantomslag 1.

198. Rekening voor het klooster en verzoek om te betalen. 1894 October 28. — 2 Stukken. In krantomslag 4.

199. Kwitantie van A. van der Haghen voor de verkoop van huis en hof. 1691 Juli 31. — III, no. 8.

Zie boven no. 10.

200. Kwitantie van Lucas Biedijckx voor pater Th. Brandts. 1836 Mei 14. — In krantomslag 4.

201. Kwitanties en andere stukken aangaande verzekering tegen brandschade. — In omslag XIV.

202. Schuldbekentenis van H. van der Heijden, syndicus, en kwitanties. 1860 Februari 24, April 14, Mei 1, 1861 Maart 27. — 4 Stukken in krantomslag 4.

203. Verslag van de staat der geldmiddelen. 1855 Juni 11. — Oorspr. met opgeplakt zegel. IV, no. 95.

204. Manualen van inkomsten en uitgaven. 1859—November 1889, November 1889—December 1911, September 1892—31 Augustus 1918, 1892—1898 en 1898—1903. — 5 Banden.

De drie eerste banden dragen tot titel : Grootboek.

205. Manuaal van inkomsten en uitgaven. November 1881—Juli 1892. — Eén band.

Deze band draagt tot titel : Huisboek.

206. Inkomsten en uitgaven van 1873 tot 1900. — 18 Losse bladen in een niet genummerde omslag.

207. Dagelijkse uitgaven sedert 1873. — Eén band.

208. Ontvangsten van de Latijnse School. 1697—1699. — Onvolledig afschrift. III, no. 5.

209. Stukken over een ontvangen bedrag van 1200 gld. 1809 September 16 en 17. — 2 Oorspr. stukken, waarvan een met opgeplakt zegel. IV, nos. 51 en 53.

210. Voorschriften van pater Theodorus Peters, minister provinciaal, over de verantwoording van inkomsten en uitgaven. 1873 Juni 5. — Oorspr. Opgenomen in dl. V.

211. Legaat van L. F. de Bruijn te Utrecht. 1861 Januari 18. — Notarieel afschrift. In krantomslag 4.

212. Wijziging van een legaat door Mgr. W. van de Ven. 1892 November 30. — Oorspr. In omslag XII.

213. Voorwaardelijke schenking door de weduwe Maria van Schijndel-van Uden. 1888 December. — Copie? In krantomslag 4.

214. Een onleesbaar stuk. — Oorspr. ? III, na no. 3.

Op de achterzijde staat: Attestatie des Convents Megen langhende de Aelmoessen, die gheassigneert worden van den heere..... op het brabant Cantoor in die landen van sHer-togenbosch. — Een moderne hand schreef op de voorzijde: Zie het archief ad annum 1654.

Stukken betreffende termijnen.

215. Overeenkomst tussen gardiaan Laurentius Musette en Joannes van Gastel, missionaris te Amerssoode, over de in dit dorp te houden termijnen. 1761 Juli 25. — Oorspr. III, no. 34.

216. Brief van pater J. Odendael, vicarius provincialis, over het houden van de termijn in de Meierij. 1844 Juni 5. — Oorspr. IV, no. 67.

217. Aanvragen om termijn te houden in het aartsbisdom Utrecht en in het bisdom Haarlem. Met bissch. toestemming. 1879 Juni 21, 1888 Juni 11 en 1890 Juni 20. — 6 Oorspr. stukken. Met zegels in rode lak en opgedrukte stempels der bisschoppen. XIII.

218. Aantekeningen over de termijnen in een groot aantal dorpen van Brabant en Maas en Waal. 1880 en volgende jaren. — Eén band.

Schenkingen.

219. Stukken over een door Jan de Vries geschonken zilveren kelk. 1654 Augustus 23, 1655 Juli, 1731 Juni. — 5 Stukken. Oorspr. en copie. In krantomslag 4.

220. Brieven van pater Paulus Trecke over iemand, die beloofd heeft een zilveren kelk aan het klooster te geven. 1731 Maart 6 en 12. — 2 Oorspr. stukken. III, no. 48.

221. Laatste wilsbeschikkingen van Maria Anna van Osch, geestelijke moeder. 1767 Juli 20 en 1772 November 24. — 2 Oorspr. stukken. In krantomslag 2.

222. Laatste wilsbeschikking van Quirina Magdalena Sweers. 1772 Februari 4. — Oorspr. Met beschadigd opgedrukt zegel in rode lak. In krantomslag 2.

223. Voorwaarden, waaronder vrouwe Van Nagel Doornich, geboren gravin Von Merveldt, een zwart kasuifel schenkt. 1841 Maart 10. — Oorspr. In omslag XII.

Geestelijk Leven.

224. Litterae circulares van vicarius provincialis Petrus van der Beek aan de kloosters te Megen, Weert en Venray. 1845 December. — Copie. IV, no. 70.

225. Ordinationes factae pro conventu Megensi occasione visitationis canonicae 22a die mensis Martii anno 1852 institutae. — Oorspr. Met opgedrukt zegel in rode lak. IV, no. 85.

226. Voorschriften van provinciaal Theodorus Peters over meditatie na het nachtkoor en andere geestelijke oefeningen. 1871 September 24. — Oorspr. Met opgedrukt stempel. In omslag V.

Stukken van verschillende aard.

227. Notariële verklaring, welke Minderbroeders te 's-Hertogenbosch woonden, toen deze stad in 1629 werd ingenomen, en thans nog in leven zijn. 1654 Januari 17. — Oorspr. III, no. 3.

228. Verklaringen over de wonderdadige genezing van Anna

Jans in de kloosterkerk op 1 Augustus 1702. — 3 Oorspr. stukken en 2 afschriften. I, nos. 58a, 58b, 58c—60.

229. „Notiesie off begrootinge uyte het besteck van het siekhuys” des kloosters. Ongedateerd. Einde 18e eeuw. — Oorspr. ? In krantomslag 2.

230. Nomina Patrum et Fratrum Conventus Megensis. 1796—1937. — Eén band.

Bij elke kloosterling zijn talrijke bijzonderheden opgetekend.

231. Overzicht van de graven op het kerkhof. 1869—1939. — Oorspr. XII.

232. Inventarium suppellectilium Ecclesiae et Conventus. 1883 Augustus. — Oorspr. In krantomslag 4.

233. Bericht van J. Zwijsen te Tilburg dat de prins van Oranje het voornemen heeft in de loop der maand een bezoek aan het klooster te brengen. 1838 Augustus 16. — Oorspr. II, no. 85.

234. Verklaring van Mgr. A. Godschalk, dat hij de altaarsteen (van het altaar in de kapel van het kloosterziekenhuis) geconsacreerd heeft. 1891 Augustus 16. — Oorspr. Met opgedrukt zegel in bruinrode lak. XII.

235. Verzoek van Mgr. A. Godschalk om opgave van het aantal kloosterlingen, studenten e.d. 1889 Juli 25. — Oorspr. In krantomslag 4.

*Stukken, die niet rechtstreeks het Megense klooster
betreffen.*

236. Motus Proprius Clementis papae X pro unione Provinciae Germaniae Inferioris. 1671 Augustus 21. — 2 Transsumpten. Met opgeplakt zegel van de minister provinciaal. IV, no. 2; XVI.

237. Verzoekschrift van de provinciaal der gesupprimeerde Vlaamse Minderbroeders aan kardinaal Caprara om dispensatie in het votum paupertatis van de mannelijke en vrouwelijke volgelingen van S. Franciscus. Met gunstige beslissing. 1802 October 4. — Copie. III, no. 72.

238. Verlof van kardinaal Caprara aan de gesupprimeerde

Minderbroeders der Vlaamse Provincie om goederen te bezitten. 1802 October 4. — Copie. III, no. 70.

239. Brief, waarin de procurator generalis te Rome schrijft, dat de gesupprimeerde kloosterlingen in het Franse Rijk volgens het verlangen van de paus voortaan als sacerdotes saeculares moeten leven. 1803 September 17. — Copie. II, no. 74.

De brief is gericht aan pater Godefridus, provinciaal der Capucijnen te Leuven.

240. Decreten waarbij het klooster te St. Truyen en de andere Belgische kloosters van de Provincia Germaniae Inferioris afgescheiden en tot een nieuwe Provincia S. Josephi in Belgio verenigd worden. 1842 Mei 12 en Juni 17. — 3 Afschriften. II, no. 81; IV, no. 63; IX, blz. 37.

Ten slotte moeten de drie volgende nummers boven ter plaatse ingevoegd worden :

In de afd. Dispensaties en Kerkelijke Gunsten :

241. Brief van pater Graven, minister provinciaal, over aflaten. 1674. — Copie? XII.

242. Verklaring van pater R. Daemen te Rome, dat de Portiuncula-aflaat in alle kerken kan verdiend worden, waar Minderbroeders dienst doen. (1806). — Copie. IV, no. 49.

Na no. 202 :

243. Schuldbekentenis wegens vernieuwing van het orgel. 1868. — Minuut. In krantomslag 4.

NOTEN.

¹⁾ Beda Verbeek O.F.M. en Marcoen Heijer O.F.M., *Drie Eeuwen Klooster en Gymnasium van Megen*, Amsterdam 1946.

^{1a)} *De Gemeenschap*, jrg. 16, 1940, blz. 1—14.

²⁾ Deze inventaris is gedrukt in *Neerlandia Seraphica*, 1933, blz. 27—46. In ditzelfde maandblad, dat niet in de handel is, vindt men een lijst van leraren sedert 1645. Zie jrg. 1935, blz. 72, 115, 192, 233, 276 en 332.

³⁾ T.a.p., blz. 28.

⁴⁾ *Inventaris van de Archieven bij het Metropolitane Kapittel van Utrecht van de R.K. Kerk der Oud Bissch. Clerezie, 's-Gravenhage* 1928.

⁵⁾ P. Berends, *Het Oud-Archief der Gemeente Harderwijk*, eerste stuk, Harderwijk 1935, blz. 53.

⁶⁾ *De Archieven van de Delftsche Statenkloosters*, 's-Gravenhage 1916, blz. 117, no. 21.

⁷⁾ Vgl. hierbij Muller, Feith en Fruin, *Handleiding*, § 74 en § 75.

⁸⁾ *Franciscaansch Leven*, 1941, blz. 15—17.

Van Alphen en de Kerkelijke Toestand te 's-Hertogenbosch

door

A. M. FRENKEN, pr.

In een der vorige jaargangen van dit tijdschrift schreef de heer P. Noordeloos een zeer uitvoerig en goed gedocumenteerd artikel over de houding van de apostolische vicaris A. van Alphen ten opzichte van het naasten en in gebruiknemen der kerken in het vicariaat van 's Bosch. 1) Die houding worde hier in het kort omschreven, daar dit zal dienen tot beter begrip van Van Alphen's houding ten opzichte van de kerkelijke toestand in de stad 's-Hertogenbosch.

Na de staatsregeling van 23 April 1798 en de daarop gevolgde publicatie van het Intermediair Uitvoerend Bewind der Bataafse Republiek van 12 Juli 1798, zetten de Katholieken van het vicariaat zich alom in beweging om hun vroegere, de z.g. grote kerken te naasten en in gebruik te nemen. In verscheiden parochies meende Van Alphen zich tegen zulk een beweging te moeten verzetten, hetgeen hem vele moeilijkheden en veel werk en verdriet bezorgde. In vermeld artikel van de heer Noordeloos vindt men daarvan al bewijs genoeg, maar om zich nog beter te overtuigen, zou men het gehele verloop moeten nagaan van de naasting en in-gebruik-neming van elk kerkgebouw afzonderlijk. Men zie b.v. onze beschrijving van de naasting en in-dienst-name der St. Lambertuskerk te Helmond; wat al verwickelingen, onaangenaamheden, ruzie en correspondentie!...2) De Bossche vicarius wordt terecht geprezen als een voorzichtig kerkvoogd, maar wat hij eenmaal als zijn plicht had erkend, dat deed hij, wie of

hoevelen hij daardoor ook tegen zich kreeg. Noordeloos noemt hem de herder, „die geen haarbreed van zijn geweten afweek, welk een pressie er ook op werd uitgeoefend, in de zaak der kerken”. 3) Toen die van Mierlo hem in 1801 poogden te intimideren met te zeggen: 't Is de wil des volks, dat de grote kerk betrokken worde, was zijn kalm antwoord: „De questie is, of dit verlangen billijk is of onbillijk. Daar het mijne conscientie eenigzints heeft toegelaten, hebbe ik aan 't verlangen van het volk in deze voldaan; daar het onbillijk is, dult mijne conscientie niet, het welwezen van onze religie en godsdienst aan hetzelfde op te offeren. Ik ben niet van het volk, maar door den Stadhouder van J. Chr. van Godt over het volk gestelt. Niet het volk, maar Godt zal mijne regter wezen. Godt zal mij oordelen niet volgens het begriip van het volk, maar volgens Zijne wetten en die van zijne Kerke”. 4)

Het naasten en in gebruik nemen of, gelijk hij het doorgaans noemde, het occuperen der kerken achtte hij op zich zelf volkomen gerechtvaardigd en over het algemeen ook wenselijk, doch in verscheiden gevallen had hij wegens de omstandigheden ernstige bezwaren, niet zozeer tegen het naasten als tegen het occuperen der kerken. Het naasten van een of andere kerk heeft hij, voor zover wij weten, nooit verboden, al kon hij ook dit niet altijd goedkeuren, maar het in-bezit-nemen van genaaste kerken verbood hij meermalen. En altijd, zowel bij het naasten als bij het in-bezit-nemen der kerken, achtte hij voorzichtigheid nodig. Zelfs daar, waar de Katholieken bedaard en kalm te werk gingen, voerden de Protestanten soms nog hevige obstructie. Onberaden ijver en ontijdige drijfverij zou hen onnodig ten uiterste verbitteren. En dat in die onzekere tijden! Wie weet, hoe spoedig de Hervormde Kerk haar oude bevoorrechte positie in den lande weer zou gaan hernemen! Behalve het verzet der Protestanten, een bezwaar van meer algemene aard, deed zich in de eerste tijd nog een ander bezwaar voor. In ver-uit de meeste, zo niet in alle grote kerken waren lijken van Protestanten begraven en het kerkelijk recht verbood, om in zulke kerken de Katholieke eredienst uit te oefenen. Dit bezwaar kwam evenwel vrij spoedig te vervallen, daar de Paus in 1801 — op verzoek zowel van Mgr.

van Velde de Melroy, bisschop van Roermond, als van de internuntius Mgr. Ciamberlani, vice-superior der Hollandse Missie, gelet op de zeer ernstige redenen, door hen uiteengezet, en voor zolang deze zouden voortduren — verlof gaf, om in bedoelde kerken de Katholieke eredienst uit te oefenen, zelfs zonder dat zij gereconcilieerd zouden worden. ⁵⁾

Meermalen deden zich echter nog meer bijzondere bezwaren voor en deze waren het, die hem het in gebruik nemen der grote kerken dan deden verbieden. Wanneer nl. de kerk, die men bezat, (de schuurkerk of het kerkehuis) naar zijn oordeel doelmatiger of minstens zo doelmatig was als de grote kerk, b.v. wanneer deze laatste ver van de kom der parochie was afgelegen, of in zo vervallen toestand verkeerde, dat een behoorlijke restauratie of haar noodzakelijk onderhoud de finantiële draagkracht der kerkfabriek of der parochianen zou te boven gaan. De voorwaarden, waaraan de in gebruik te nemen grote kerken volgens hem moesten voldoen, heeft hij zelf in het kort aangegeven in een brief, welke hij 9 Oct. 1800 richtte aan de Helmondse advocaat Mr. P. Verhoyen, die toen president van het Vertegenwoordigd Lichaam was en met hem over het naasten der kerken in correspondentie was getreden.

Consultissime Domine Praeses — zo schreef hij ⁶⁾ —, *habita facultate concedendi ad usum et divina in illis peragendi officia, ea templa, quae sua sarta tecta habent, bene sita sunt, nullique indebitae servituti obnoxia, verbo quae rationabiliter petuntur et salvo divino cultu bonoque religionis concedi possunt, concedo ea templa et concedam ad usum sacrum, quae ut supra qualificata sunt. Caeteris, quae cum aperto divini cultus religionisque boni detrimento et immunitione expetentur, constanter et viriliter me opponam, quidquid etiam eveniat...*

De gedragslijn, hier door hem zelf getekend, zou hij overal in zijn vicariaat volgen, ook in de stad 's-Hertogenbosch.

I

Zijn bekommernis over de kerken en de Parochiedienst te Den Bosch.

De kerken, welke de Katholieken in Den Bosch in 1798 wens-
ten te naasten, waren de beroemde hoofdkerk van St. Jan, de
St. Cathrien of Kruiskerk, de St. Annakapel en de kerk van het
voormalig St. Geertruideklooster of de havenkerk, gelijk de Pro-
testanten haar noemden.

Voor al wat de St. Jan betrof, vreesde Van Alphen grote moei-
lijkheden met de Protestanten. Daar kwam nog bij, dat hij van
buitengewoon grote kerken afkerig was, omdat hij deze ongeschikt
achtte voor preek en instructie. Aangaande de Bossche St. Jan
gold voor hem bovendien het bezwaar, dat het militaire gerucht
op de nabijgelegen parade er de kerkelijke diensten dikwijls zou
storen. Ook duchtte hij, dat de Protestanten, als de St. Jan in
handen der Katholieken zou zijn overgegaan, er toch nog hun
doden in zouden blijven begraven. En dan, hoe zou zulk een groot
gebouw onderhouden kunnen worden? ⁷⁾ Daarom schreef hij
aan Verhoysen in bovenvermelde brief, een tikje hyperboliserend:
„Si nobis adjudicari contingat templum illud, actum est in civi-
tate de religione nostra, exoriunturque difficultates numquam
finiendae”.

Zijn vrees voor grote moeilijkheden met de Protestanten te
's Bosch bleek geenszins ongegrond, want door hun felle oppositie
werd de naasting van genoemde kerken er ten enenmale belet,
zodat deze voorlopig in het bezit bleven (na de Staatsregeling van
16 Oct. 1801 voorlopig zelfs in het veilig bezit) van de Bossche
Protestanten ⁸⁾ en de Katholieken er zich moesten blijven be-
helpen met de kerkhuizen, die ze hadden.

Men begrijpt, na hetgeen wij schreven, dat Van Alphen over
deze loop van zaken niet zo heel erg getreurd zal hebben.

Toch was hij over de kerkelijke toestand, die in de Hertogstad
heerste, volstrekt niet tevreden. De schier totale desorganisatie,
welke het parochiale leven er in 1629, na de overgave der stad

aan de Staten-Generaal, ondergaan had, was nog altijd groten-deels blijven voortbestaan. Er waren rondom het jaar 1800 zeven kerkhuizen, die elk door een seculier priester bediend en bestuurd werden, te weten: 1° achter de Tolbrug, rector J. Hoogaerts; 2° in de St. Jacobstraat op het Hinthamereind, rector L. van Herck; 3° in de Vugterstraat bij de Molenbrug⁹⁾, rector W. Staessens; 4° in de Kerkstraat (Gastelstraat), rector G. de Cort, in 1803 opgevolgd door J. van Cuyck; 5° in de Vugterstraat (nabij de St. Jorisstraat)¹⁰⁾, rector J. D. van der Meulen; 6° in de Postelstraat, rector G. van der Heyden en 7° achter de Boerenmouw, rector G. C. Molenmakers. De jurisdictie van elk dezer rectoren en ook van de kapelaans, die zij hadden; was niet beperkt tot een bepaald stadsdeel, maar algemeen en strekte zich dus uit over de Katholieken der gehele stad, in welke wijk of straat zij ook woonden, zodat iedere Bosschenaar kon kerken, de Sacramenten ontvangen, Pasen houden enz., waar hij wilde. Toch was in de titel, waarop drie van de rectoren hun aanstelling ontvingen, nog enig spoor aanwezig van de vier parochies, waarin de stad vóór 1629 verdeeld was geweest. De rector achter de Tolbrug werd immers aangesteld als rector van St. Jan en tegelijk van St. Pieter; die in de St. Jacobsstraat als rector van St. Jacob en die in de Vugterstraat (bij de Molenbrug) als rector van St. Cathrien. Ook ontvingen deze drie een partiële pastoorjurisdictie, want voor het ontvangen van doopsel en huwelijk, maar ook dáárvoor alleen, hadden de bewoners der voormalige parochies van St. Jan en St. Pieter zich uitsluitend te wenden tot de rector van St. Jan en St. Pieter en de overigen respectievelijk tot de rector van St. Jacob en die van St. Cathrien. In de volksmond werden deze drie rectoren dan ook pastoors genoemd: J. Hoogaerts pastoor van St. Jan en deservitor van St. Pieter, L. van Herck pastoor van St. Jacob en W. Staessens van St. Cathrien; als pastoor van St. Jan werd Hoogaerts zelfs ook plebaan geheten. Maar of hun de pastoorstitel feitelijk wel toekwam, was minstens twijfelachtig, daar zij geen eigenlijke parochie hadden. Hoogaerts beweerde, dat zij wél degelijk echte pastoors waren en tot staving van zijn bewering beriep hij zich op een brief van de Pauselijke

Nuntius te Brussel, d.d. 29 Jan. 1759, waarin deze schreef aan L. Hoex, een van zijn voorgangers :

Absit, quod nos in minimo hujus cleri et praecipue pastorum juribus praejudicemus, quinimo illa sarta tecta servare intendimus. Scimus, illos esse veros pastores et eos in nostris epistolis tales semper nominavimus et nonnisi per errorem in dispensationibus adjuncta fuit expressio „missionariorum”, id quod in posterum corrigi curabimus. ¹¹⁾

Vermoedelijk echter had de Nuntius hier in het algemeen het oog op de parochies van het Bossche vicariaat, waar de pastoors zeer zeker een echt pastoraat vervulden, in tegenstelling met die in de Hollandse Missie, welke onder de jurisdictie van de Nuntius stond en waar de z.g. pastoors eigenlijk slechts missionarissen waren. Met de uitzonderlijke toestand in de stad 's-Hertogenbosch zal hij wel niet zo precies op de hoogte geweest zijn. Hoe dit zij, Van Alphen schijnt van mening geweest te zijn, dat aan de Bossche pastoors de pastoorstitel eigenlijk niet toekwam, daar men volgens hem hun slechts „in de samenleving” de naam van pastoor gegeven had. ¹²⁾

Met dit al liet de kerkelijke toestand te 's Bosch veel te wensen over, daar bij gemis van parochies met omschreven grenzen elk vast en parochieel contact tussen geestelijken en leken ontbrak, hetgeen aan beide zijden vanzelf aanleiding gaf tot misbruiken en wanordelijkheden. ¹³⁾ Tevergeefs had vicarius Aerts (1763—1790) in zijn tijd al gepoogd de vier parochies van vóór 1629 te herstellen. Van Alphen zou in 1803 dat pogen van zijn voorganger hervatten ; het overlijden in dat jaar van L. van Herck, pastoor van St. Jacob, bood hem daartoe een goede gelegenheid. Hij was van plan het kerkehuis achter de Boerenmouw voor goed buiten dienst te stellen en deszelfs rector G. C. Molenmakers tot pastoor van St. Jacob te promoveren en dan meteen de vier vervallen parochies opnieuw met welomschreven grenzen op te richten.

Hij begon met vooraf, zowel onder de Bossche leken als geestelijkheid, zijn voelhorens uit te steken en constateerde onder hen

tot zijn vreugde veel meer overeenstemming, dan hij had durven verwachten. Natuurlijk waren er nog al moeilijkheden, vooral van de kant der geestelijkheid en voornamelijk deken Hoogaerts. ¹⁴⁾ Deze meende, gelijk hij aan het Hoogwaardig Heer (Van Alphen) schreef, ¹⁵⁾ dat een nieuwe indeling der parochies grote onenigheid tussen geestelijken en geestelijken, tussen geestelijken en burgers, tussen burgers en burgers teweeg zou brengen. En Molenmakers wilde geen pastoor van St. Jacob worden, of Hoogaerts moest hem een gedeelte van St. Jacob afstaan. Deze wilde hem wel zeker gedeelte afstaan tot aan de Boerenmouw, maar niet „tot Sassen toe”. ¹⁶⁾ Vooral kwam Hoogaerts er tegen op, dat de jura stolae, welke hij ontving van dopen en trouwen, aanzienlijk zouden verminderen. Zijn kerkhuis achter de Tolbrug had een schuld van f 10850; zijn competentie uit de kerkschaal stond hij altijd gratieus aan zijn kerk af tot rentebetaling; wat hij genoot van dopen en trouwen leverde naar schatting zeker zoveel op als de competentie, welke de anderen uit hun kerkschaal genoten; moest hij nu ook het dopen en trouwen afstaan (hij zal bedoeld hebben een aanzienlijk deel der inkomsten daarvan), dan — zo meende hij — ware hij er veel slechter aan toe dan de anderen. Van Alphen erkende de gegrondheid van dit bezwaar. ¹⁷⁾

Zo waren er dus nog al moeilijkheden. Voorzichtig, doch onverschrokken ging ZHW(aarde) voort en zond 31 Aug. 1803 aan de gezamenlijke Bossche rectoren navolgend schrijven, om hen van de dringende noodzakelijkheid ener parochiale indeling te overtuigen en hen aan te sporen tot de nodige offervaardigheid ter oplossing van de moeilijkheden. De warme gloed van zijn zielenijver straalt ons uit dit schrijven tegen. ¹⁸⁾

Antonius van Alphen, vicarius generalis apostolicus dioecesis Buscoducensis, dilectis nobis in Christo rectoribus ecclesiarum civitatis Buscoducensis salutem in Domino.

Notum est omnibus, quomodo ante schisma et revolutionem saeculi decimi sexti civitas vestra conformiter ad sacri Tridentini Concilii praescriptum divisa fuerit in quatuor parochias, quarum qualibet suum proprium habuit parochum et pastorem.

Naturalis et, liceat dicere, divinus hic ordo per schisma et revolutionem memoratum penitus subversus fuit. Exularunt pastores totusque clerus et religio proscrip̄ta fuit. Tumultuoso illo tempore sacerdotes quidam, religiosi praecipue diversorum ordinum, clanculo civitatem subintrarunt, aut latitantes in eadem remanserunt, fidelibus civitatis vestrae in occulto assistentes. Habuerunt hi omnes occulta sua et privata oratoria quae postea, defervescente pedetentim persecutione, oratoria publica devenērunt et, ut notum est, variarum inter clerum saecularem et regularem discordiarum causa extiterunt.

Hoc rerum ordine perseverante, impossibile prorsus erat regimen antiquum ecclesiarum revocare. Cura interim animarum totius civitatis, quae ante memoratam revolutionem et schisma penes solos sacerdotes saeculares erat, ad saeculares sacerdotes ante annos aliquot denuo devoluta, immutatae fuerunt circumstantiae et quod ob diversorum ordinum sacerdotes impossibile erat, possibile devenit.

His attentis, perpensoque religionis bono, quod ex antiquo ecclesiarum regimine naturaliter sequi natum erat, piae memoriae A. Aerts, praedecessor meus, qui et ipse in civitate vestra animarum curam gesserat, ¹⁹⁾ pro suo animarum et religionis zelo de civitate vestra dividenda et de erigendis in ea quatuor parochiis non modo cogitare coepit, sed reipsa manum operi admovit, idque ea fundata spe, ut de bono successu diffideret vix quisquam.

Equidem, proh dolor! spem fefellit eventus. Impedimenta, quae praevideri haud poterant, objecta fuerunt etiam ab iis, qui opus tam sanctum et pro bono religionis animarumque salute tam necessarium prae caeteris promovere debuerant. Ut defunctorum memoriae parcam, horum non memorabor; nostis censuras in eos, qui minus recte tum sese gesserunt, evibratas; scientibus enim loquor.

Defuncto praedecessore meo, dioecesis cura mihi demandata est. Ardebam desiderio operis tam salutaris et necessarii perficiendi unquam, ast commovendi populum timor continebat me.

Inter oppositas hasce animi affectiones fluctuans, rem commisi Deo, cuius providentia res omnes ita disposuit, ut opportunum adesse tempus quasi digito demonstraverit. Defuncto enim pastore ad S. Jacobum, ²⁰⁾ quasi vox una fidelium de erigendis quatuor parochiis audita est.

Hac communi voce excitatus, festinavi, sed lente; difficultatum pertaesus, populique formidans commotionem, per varios tam laicos quam sacerdotes fidelium sensa explorari feci, tantamque retulerunt omnes animorum uniformitatem, ut si forte major

desiderari, saltem tanta expectari non potuerit; in omni enim innovatione, praecipue quae multitudinem concernit, prorsus impossibile est, ut ad unum omnes conveniant in unum.

Fateor, fuerunt e clero vestro, qui rogati corde sincero et optimo exposuerunt oppositiones et difficultates, quas inde orituras formidabant, quarum merito rationem habui. Ast post novam harum oppositionum inquisitionem tantae visae non sunt, ut remoram injicere debeant operi tam necessario et salutari, maxime cum, vobis ipsis fatentibus, fideles curae vestrae submissi, in omnibus obedientes sint et dociles.

Negotium itaque, de quo agitur, pro confecto habere licebit et, ut verbis Apostoli utar, impletum erit *gaudium meum, si in hac re idem sapiatis, eamdemque charitatem habentes, unanimes, idem sentientes, nihil per contentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes, non quae sua sunt singuli considerantes, sed ea quae aliorum*, ut loquitur Apostolus ad Philippenses C. 2, v 2(—4).

Ne autem temere procedere judicer, aut difficultatum, si quas insperate oriri contingeret, apud fideles causa habear, paucis rationes indicabo, quae — seposito temporali fidelium commodo — imperiose conscientiam meam movent.

Prima est, suprema Concilii Tridentini auctoritas, id Episcopis mandans, omnibusque privilegiis contrariisque consuetudinibus derogans. Nomine autem Episcopi et ipsos vicarios apostolicos venire, qui episcopali jurisdictione praediti sunt, extra dubium suppono. Brevitatis causa ad ipsum Concilium remitto.

Secunda, natura ovilis et reciproca pastorum inter et oves relatio. Quaelibet parochia ovile est particulare, quod proprium suum pastorem pascit, qui gregi ovilis praeest eundemque cum auctoritate pascit et regit. Quale autem ovile est, quod ovis quaelibet pro libitu et beneplacito intrat et exit? Quae pastoris auctoritas in oves, quae non a pastore, sed a quibus pastor dependet? In oves, quae pro sola sua voluntate auctoritati pastoris sese subducere omni momento possunt? Ratio haec non tantum naturalis est, sed et generalis, pro omnibus cujuscumque conditionis ovibus militans.

Tertia, harmonia et concordia inter pastores necessaria, qui in campo communi suas oves pascere debent. Nisi hisce pastoribus cuique sui praescribantur limites, discordiae inter eos oriri natae sunt. Quod singularis in clero vestro regnet concordia, per accidens est. Abram et Lot simul pacifice habitabant, sed cum innumeros haberent greges, qui in iisdem regionum tractibus pascebantur, facta est rixa, inquit Scriptura, inter pastores gregum

Abram et Lot et separari ab invicem sunt compulsi. Id fieri per se natum est. Quae autem scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.

Quarta accedit ratio, pondere suo prima, salus nimirum tot animarum, pauperum praecipue, quas Christus pretioso suo sanguine redemit, quarum plurimae, stante et perseverante hoc ordine rerum, aeternum peribunt.

Notum est omnibus, quomodo pauperes, miseri quoad corpus, quoad animam miseres, prae divitibus millenis periculis et peccandi occasionibus ob paupertatem expositi sint, ex hoc solo capite plus quam duplicem rectorum animarum curam poscentes.

Non omnes, qui ad animarum curam deputantur, eodem charitatis in pauperes ardore ducuntur. Id humanum est, semperque fuit et erit. Qui ergo ferventiores sunt, et numero et miseriis pauperum obruuntur, dum alii, minori in pauperes charitate animati, suo sibi videntur functi officio, dum nullum respuunt et nominatim vocati pauperes accedunt.

Dein pauperes defectu christianae educationis et ex conditione sui status incurri solent esse suae salutis. Applicari iis debet illud Christi: *compelle intrare*. Quomodo autem compellentur, arguantur et corripientur, dum arguti et correpti corripienti statim ingerere possunt: *Tu non es pastor meus!* Absit a me, ut zelum animarum, praecipue pauperum, cujusquam vestrum vel in minimo suspectum habeam; veritatem dico et congratulor civitati vestrae, quae clerum digniorem eo, qui in praesente praeest, forte non aspexit umquam; eo tamen zelo vestro non obstante, expressit veritas, me praesente, ex ore omnium confessionem, ²¹⁾ quae conscientiae et memoriae meae quoad vixero inhaerebit.

Quando nuper congregati de negotio hoc disserebamus et causam, praecipue pauperum, tractabamus, omnes pro pauperibus certorum districtuum civitatis curam suam adstruebant, sed et omnes tractum civitatis non exiguum — — de weversplaets, cujus pauperes prae caeteris moribus corruptos esse, etiam omnes pariter profitebantur — — a se negligi, saltem negative, candide fatebantur. Tremenda confessio facti! Sed facti, quod omnino naturale est et ex praesenti rerum ordine profluere natum. Harum tamen animarum cura mihi commissa est, quam et vobis, cooperariis meis, indivisim commisi. Harum animarum sanguis, si nostra vel vestra incuria aliquae pereant, de meis vestrisve manibus requiretur. Tremenda veritas! Quam ut praeveniamus, quid nobis superest, quam ut arripiamus medium, quod recta ratio suggerit, lex naturalis dictat et Ecclesia, in Spiritu Sancto congregata, mandat, ut nempe ovibus in greges distinctis suis

cuique assignetur pastor, qui eas pascat et regat, iisque invigilet, pro ovibus sibi commissis in tremendo Dei iudicio rationem redditurus.

Nec est quod quis objicere posset, nullam esse in republica nostra civitatem, quae distinctas parochias habeat. Respondetur enim :

1° Non esse videndum, praecipue in iis, quae bonum Ecclesiae regimen salutemque animarum tam propinquo concernunt, quid alibi fiat, quam quid recta ratio praecipiat et Ecclesiae canones praescribant.

2° In plerisque reipublicae nostrae civitatibus id plerumque impossibile esse, tum ob ingentem in iisdem acatholicorum numerum, qui catholicis permixti vivunt et cohabitant, tum ob diversitatem Ordinum Regularium, quorum sacerdotes cum saecularibus curam animarum gerunt.

3° Ob diversam formam regiminis, quo dioecesis nostra et reliqua pars reipublicae nostrae in ecclesiasticis administrantur. Belgium foederatum gubernatur adinstar Missionis, quae parochias non compatitur; noster autem vicariatus adinstar dioecesis, qualis vera est semperque agnita fuit. Suos limites habet, uti et parochiae, quarum rectores veri parochi sunt, inamovibiles, ordinaria jurisdictione gaudentes, proin distinctas parochias juxta canones praecipit. Duae civitates sunt, quibus postrema ratio applicari nequit, Neomagum nempe et Breda. Posteriorem quod attinet, Ordinarius illius ²²⁾ semper extraneus fuit, cujus auctoritas in his partibus ob patriae leges et objecta continue obstacula cursum liberum non habuit, ex quo incompetentes quidam praevaluerunt et Ecclesiam in dicta civitate in servitutem redigerunt, sub qua gemit adhuc. Huic malo, si possibile sit, medelam adferre neovicarius ²³⁾ non omittet. Neomagum autem, quod paucos aere potentes catholicos intra moenia concludit, a diversis diversorum Ordinum sacerdotibus administratur; quod regimen et inconvenientia inde profluentia in tantum Illustrissimo Domino displicent, ut haberi possint inter rationes, ob quas Illustrissimus Graviam prae Neomagum in residentiam elegerit.

Neque cum fundamento dici potest futurum, ut plerique fideles, qui in hoc ordine rerum in quacumque quam eligunt ecclesiae Pascha celebrant, adstringi se haud sinant certae et determinatae ecclesiae. Contrarium enim praesumere et sperare licet a nota obedientia et docilitate fidelium. Sed ut incerta facta certis et manifestis refutemus, notum est, septem esse in civitate vestra oratoria totidemque horum rectores, quorum tres tantum baptismi et matrimonii Sacramenta administrant. Ab his tribus recto-

tibus praefata Sacramenta petunt et suscipiunt fideles, etiam ii, qui aliis oratoriis eorumque rectoribus adherent et sine querela jura stolae rectoribus etiamsi non suis persolvunt; a fortiori Pascha celebraturi in ecclesia sibi assignata.

Scio quam periculosum sit per innovationes intempestivas commovere populum et ob eam quidem causam silui et siluissem, nisi cives desiderium meum praevenissent et de erigendis quatuor parochiis vox una jam dudum audita fuisset.

Ob eandem etiam causam prospectus, quem vobis dijudicandum propono, ita conceptus apparet, ut neque populum commovere aut offendere, neque ecclesiarum rectoribus justam querelarum causam parere possit.

Ecclesiarum igitur in parochias divisionem vobis propono intima conscientiae convictione, ut Deus scit, qui novit corda, unice ductus. Recta ratio id dictat; natura ovilis et pastoris, uti horum concordia, id requirunt; Ecclesiae canones et generalia Concilia, in Spiritu Sancto congregata, id praecipunt. Sine hoc novo ordine verum in aeternum peribunt millenae animae cujusque hominum classis, pauperum praecipue. Nullum est aliud medium, quo horum saluti consulatur. Solorum pauperum divisio et horum cuilibet rectori assignanda portio, res est in Ecclesia Dei inaudita. Deest etiam, ni fallar, ad hanc divisionem introducendam legitima auctoritas. Omnes et singuli missi estis in civitatem, non ad certam et determinatam civium portionem pascendam et regendam, sed ad certum et determinatum oratorium, ut in eodem Divina Officia peragatis, pascatis et regatis eos, qui in rectores vos eligunt, idque quamdiu volunt. Qui ergo in suo oratorio Divina Officia rite peragit, omnes ad se accedentes, cujuscumque status et conditionis, benigne suscipit, pauperes non repellit, suam adimplet missionem, nec jure — — charitatem sepono — — quid amplius ab eo exigi potest.

N.N. 24) interpellet: Quis eum et ad charitatem proximi, praecipue pauperis, provocat? Dicit: „Meo fungor officio et missionem meam adimpleo; divites non insequor; pauperes non repello, obrusos nolo”. Ulterius: Quis eum urgeat et necessariam duplicemque pro pauperibus prae divitibus rectorum curam ob oculos ponat? Reponat; „Fiat, sed assignata mihi pauperum portione, assignetur simul proportionata divitum portio, quorum eleemosynis et me et Divinum Officium intertinere et pauperum necessitatibus providere queam, ut fiat aequalitas”. Fateor, quid huic frigido respondeat, facile inveniet charitas, sed prorsus muta erit auctoritas.

Sensa mea hisce ad longum proposui, rationesque late exposui;

quae opponi possent refutavi; mente sincera et impellente conscientia causam Dei, ut puto, et proximi egi. Si denuo causa cadere debeam, lavabo manus meas ea fiducia, ut coram Deo innocens habear a sanguine eorum, qui ob praesentem rerum ordinem peribunt. Coram Deo haec pensate. Si in puncto cardinali conveniamus omnes, ad collationem pastoratus S. Jacobi statim procedere potero, mentesque omnium sedatae erunt.

Datum in Schijndel ultima Augusti 1803.

A. van Alphen,
Vic. gen. apost. Dioec. Buscoduc.

Bij de daarop volgende besprekingen stelde plebaan Hoogaerts „tot groote smart” van de vicaris de eis, dat de zaak eerst na zijn dood haar volkomen beslag zou krijgen. ²⁵⁾ Het H.W.Heer schijnt hierin om wille van de vrede berust te hebben. Niettemin wilde hij alvast een begin maken met een gedeeltelijke uitvoering van zijn plan en tevens de algehele uitvoering zeker stellen voor de toekomst. Hij zond daarom op 24 September d.a.v. aan de rectoren een grensomschrijving der vier herop te richten parochies en een verordening, welke de gehele dienstdoende Bossche geestelijkheid, na zo nodig nog enkele verbeteringen te hebben aangebracht (hij noemde de verordening slechts een schema), zou hebben te ondertekenen. Hier volgt de grensomschrijving der vier parochies ²⁶⁾ :

S. Jacob.

Van de Hintemerpoort regts en links, links tot aan de Claarestraat, de Claarestraat links tot aan den Wal; van de Hintemerpoort regts tot aan de Blaauwe Hand of eerste Nieuwstraat, de Nieuwstraat regts ten eynden uyt.

S. Jan.

De Claarestraat regts, den Wal op, regtsom tot aan den Mortel, den Mortel af, geheel de barakken, den Mortel regts, agter het Wild Verken regts tot aan het Harnas; Harnas, de Markt regts, de Gevangenpoort, van de Gevangenpoort regts tot aan de Claarestraat, van de Gevangenpoort links tot aan de Nieuwstraat, de Nieuwstraat links ten eynden uyt.

S. Catharina.

Vugterdijk regts en links, regts tot aan het Harnas, ²⁷⁾ agter het Wild Verken regts, den Mortel regts, den Wal op, regtsom tot aan de Vugterpoort, den Vugterdijk links tot aan de Bossche Maagd, aan de Bossche Maagd links, de Snelstraat links tot aan Neutse toe, hoek van de Kruysstraat, van daar links tot aan S. Janspoort.

S. Peter.

Het Rosemarynstraatje, regts de Markt, Hoofdwagt, Roodenburg, Hoogen Steenweg, Orteneynd, Bril, Smal en Breede Have tot S. Janspoort, van S. Janspoort links tot aan de Bossche Maagd, van de Bossche Maagd links de Schaapenmarkt, het Gewanhuys, Hoogen Steenweg, Orteneynd.

De verordening, door Van Alphen geprojecteerd en aan de Bossche geestelijkheid ter ondertekening toegezonden, moest, zoals wij zeiden, de toekomstige oprichting der vier parochies zeker stellen, dit op de eerste plaats, doch ook sprak er zijn grote bekommernis uit, dat toch vooral de Bossche armen niet verwaarloosd zouden worden, zolang de nieuwe parochies nog niet tot stand gekomen zouden zijn. De verordening luidde ²⁸⁾ :

1° Ut bono religionis animarumque saluti, pauperum praecipue, consulatur, septem in civitate oratorie ad 4 parochias, suis limitibus circumscriptas, reducentur.

2° Cuilibet parochiae pastor praeficietur cum 2 sacellanis.

3° Haec parochiarum juxta praescriptos limites divisio et earumdem erectio ex nunc stabilitur et statuitur.

4° Attamen ad praeveniendam omnem animorum civium commotionem et ne justum et aequum civium irriteretur desiderium, quo merito afficiuntur iis rectoribus, quos in suos pastores et animarum directores elegerunt, utque rectorum, qui modo praesunt, jura et emolumenta sarta tecta conserventur, suos plenos aut praecipuos effectus haec nova parochiarum erectio non habeat, nisi post obitum aut voluntariam translationem de una ad aliam ecclesiam rectorum, qui in praesenti curam principalem animarum in civitate gerunt.

5° Per obitum aut voluntariam rectorum ecclesiarum translationem applanata via, decreta per presentem resolutionem novarum parochiarum erectio statim plenum suum sortiatur effectum.

6° Ut hunc suum suo tempore suavius sortiatur effectum, om-

nes ecclesiarum rectores, qui nunc sunt aut postea erunt, huic nostrae resolutioni et novae parochiarum erectioni subscribent, promittentque omnem possibilem ad illius executionem suo tempore adferre opem.

7° Si temere, quod Deus avertat! non praevisae aliquando graves oppositiones hujus occasione oriantur, quae natae forent commovere populum, dividere animos civium, compromittere ecclesiasticam auctoritatem, parere malum gravius majusque bono, quod intendimus, haec omnia Vicario Apostolico exponuntur et ab obligatione suae promissionis absolventur; unice enim intenditur religionis bonum animarumque salutem procurare, non vero omnia turbare.

8° Ut autem novae parochiarum erectioni quaedam realitas, quantum prudentia modo sinit, in presenti tribuatur, rogabitur Ampl. Dus Decanus et Plebanus, an fieri non posset, ut ex nunc renuntiaret juri, quod habet baptizandi et matrimoniis assistendi pro exigua illa parte, quae intra novos limites parochiae S. Jacobi degunt.

9° Ob eamdem memoratam, utque praesente pauperum necessitati, quae moram non patitur, consulatur, rectores novarum parochialium ecclesiarum superintendentem habebunt curam pauperum, qui intra limites suae novae parociae morantur.

10° Sicuti autem per hanc dispositionem rectores oratoriorum, quae suppressioni subjecta erunt, ne in minimo levamus ab onere et obligatione gravissima, qua curare tenentur salutem pauperum, quos si non missio, saltem situs localis eos commendat, ita nec praefatos novarum ecclesiarum pastores gravare intendimus; priores enim, si suae satisfaciant conscientiae, de quo dubitare nefas foret, posteriores nullo onere gravantur.

11° Unicum gravamen, quod pastoribus obvenire posset, foret in casu, quo supprimendorum oratoriorum rectores suo deessent officio. Sed in hoc casu pastores, horum tepidorum negligentiam supplentes, eximiae charitatis opus exercerent, suam vocationem certam facerent, nec aequivocae suae praedestinationis signa praerberent, dum interim Vicarius Apostolicus pro tempore non omitteret horum tepidorum inquietare conscientiam et ad Eum Judicem provocare, qui judicatuos vivos et mortuos, alia quaevis peccata et delicta quasi praeteriens, in eos solos sententiam feret, qui suo erga pauperes defuerunt officio.

Occurrent in hoc schemate, uti in divisione parochiarum, quae emendari poterunt. Si tamen in re principali conveniamus, negotium pro praesente confectum erit. Quae autem melioranda erit, charitas, si convenientibus in unum praesideat, de facili ordinabit.

De vicaris liet beide bovenstaande stukken begeleid gaan van een brief, waarin hij o.a. schreef : ²⁹⁾

Sensa quoque fidelium praevis explorare non omisimus, quos concordēs et in hoc negotio vota nostra praevenire deprehendimus, nullum justum commovendi populi timorem relinquentes.

En aan het slot :

Nihil igitur superest, quam ut donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit nobis, solliciti simus servare unitatem spiritus in vinculo pacis et unamimes collaboremus ad perficiendum et suo tempore consummandum opus, a quo pro futuro dependebit et honor Dei et salus animarum, quas nobis in communi Divina commisit Providentia.

De verordening werd door Hoogaerts en alle rectoren, ook door de kapelaans, ondertekend ³⁰⁾ en kreeg spoedig daarop een begin van executie, doordat het kerkehuis achter de Boerenmouw gesloten werd en Molenmakers tot rector (pastoor) van St. Jacob werd aangesteld. Ter plaatse van het kerkehuis op het Hinthamereind bouwde men een doelmatige kerk, welke 2 Oct. 1804 door hem werd in dienst genomen, bij welke gelegenheid Van Alphen een predikatie hield. ³¹⁾ De definitieve oprichting der vier parochies kwam echter eerst tot stand na de dood van Hoogaerts, die 30 Aug. 1840 stierf, zodat Van Alphen niet het geluk heeft gehad dat feit te beleven.

De eventuele heroprichting en indeling der Bossche parochies was dus alvast in principie aanvaard en geregeld en, gelijk de vicaris in 1806 aan de Romeinse Congregatie der Propaganda schreef, was de Katholieke bevolking der stad over de regeling zeer tevreden, behalve wellicht twee of drie der voornaamste ingezetenen, „qui a religionis zelo non multum commendantur”. ³²⁾

Niet zo tevreden was men over het bezit der kerkgebouwen ; dat de St. Jan nog altijd in handen der Protestanten was, leek velen onduelbaar. Toen men dan ook vernam, dat Koning Lodewijk op vele plaatsen ten opzichte der kerkgebouwen schikkingen wilde treffen overeenkomstig de gesteldheid der onderscheidene godsdienstige gezindheden, waren de Katholieke Bosschenaars er

aanstonds bij om hem hun mooie St. Jan terug te vragen. ³³⁾ Ook vicaris Van Alphen was volstrekt niet blind voor de buitengewone schoonheid van het gebouw; in zijn zoeven aangehaalde brief aan de Propaganda schreef hij (8 Oct 1806) o.a.: „Cives Buscoducenses a paucis diebus a Rege nostro repossunt cathedrale templum elegantissimum, in suo ordine vix ulli secundum”. Toch voegde hij er onmiddellijk bij: „Quod si succedat, plurimum religio nostra et divinus cultus, in civitate patietur, praevidetque difficultates non facile terminandas; avertat id a civitate religiosa Deus!”

Wel trachtte Koning Lodewijk aan het algemeen verlangen der Bossche Katholieken inderdaad te voldoen door tussen hen en hun Protestantse medeburgers een schikking aangaande de Bossche kerken te doen aangaan, maar een definitieve regeling heeft hij niet tot stand durven brengen. ³⁴⁾ Zijn keizerlijke broeder Napoleon durfde dit beter.

Bij diens bekend decreet van 8 Dec. 1810 zagen de Bossche Katholieken hun lang gekoesterde hoop opeens vervuld: de St. Janskerk werd hun teruggegeven! Toch verwekte dit grote feit onder hen maar kleine vreugde, daar de kerk volgens de bedoeling des keizers de kathedraal moest worden van een door hem benoemde onwettige bisschop. ³⁵⁾ Bij datzelfde decreet bepaalde de keizer, dat de kruiskerk, waarin toen reeds op de Zondagen een Hoogmis geschiedde voor het Franse garnizoen, ten dienste van de Katholieke eredienst zou blijven, ³⁶⁾ terwijl de St. Geertruidekerk werd toegekend aan de Gereformeerden, die ook de St. Annakapel zouden behouden. De vijf kerkhuizen en de pas in 1804 gebouwde St. Jacobskerk zouden gesloten en verkocht worden en hun opbrengst zou voor de overblijvende (zowel Protestantse als Katholieke) kerken besteed worden, bijzonder voor een te bouwen consistoriezaal der St. Geertruidekerk. ³⁷⁾

1 Maart 1811 berichtte Hoogaerts aan Van Alphen, die al ruim 10 maanden in ballingschap was en in die dagen in het Keizershof te Mechelen verbleef: „Het kerkehuis van St. Cathrien is door den Maire ³⁸⁾ publiek verkocht voor 2100 francs en is al bijna afgebroken. Aan de Kruiskerk worden vele onkosten

gedaan. Aan de grote kerk, ³⁹⁾ schoon al lang geruimd, geschied nog niets, doch denklijk zullen ze er ook haast aan beginnen. Wegens de andere is nog alles stil". ⁴⁰⁾

Meer dan acht maanden zou het nog duren eer de kerkhuizen in werkelijkheid van overheidswege zouden gesloten worden. Stond dit uitstel in verband met de noodzakelijke werkzaamheden om de overige kerkgebouwen, bijzonder de St. Geertruidekerk, in orde te brengen? ⁴¹⁾ Of wilde het Frans bestuur misschien een tijd lang afwachten, hoe de Bossche geestelijken op de reeds genomen of aangekondigde maatregelen reageren?

Zoals uit ons vorig artikel over Van Alphen tijdens de Napoleontische troebelen bleek, ⁴²⁾ toonden twee hunner, en wel twee van de voornaamste, nl. deken Hoogaerts en pastoor Staessens, zich al spoedig bereid, de opgedrongen Napoleontische kerkorganisatie en de onwettige bisschop M. van Camp te erkennen. Wanneer beiden dan ook in het voorjaar van 1811 de twee voornaamste kerken als hun parochiekerken in gebruik namen, Hoogaerts als plebaan de St. Jan en pastoor Staessens de Kruiskerk, dan begrijpt men, dat zulks geschiedde zonder bezwaar, ja zelfs tot grote voldoening van het Frans bestuur. ⁴³⁾

Geheel anders gedroegen zich Molenmakers, Van Cuyck en alle overige Bossche geestelijken. Zij veroordeelden de nieuwe kerkorganisatie als gallicaans en schismatiek en keurden de handelwijze van Van Camp en diens twee Bossche handlangers openlijk af. De kerk van St. Jan, quasi de kathedraal van Van Camp, schuwden zij en daar hun voorbeeld door de grote meerderheid der Bossche Katholieke burgerij werd nagevolgd, was het bezoek der St. Jan, zowel voor het Frans bestuur als voor Van Camp en Hoogaerts, zeer teleurstellend. Hoogaerts deed genoeg zijn best om de geestelijken der stad bij sommige gelegenheden tot een bezoek van St. Jan over te halen, maar niemand hunner verscheen, behalve Staessens. ⁴⁴⁾ Zelfs het gebod van de magistraat hielp niet. ⁴⁵⁾

Om nu geestelijkheid en volk als het ware te dwingen de kathedraal te bezoeken, ging men in November 1811 over tot het sluiten der kerkhuizen van Van Cuyk, van der Heyden en

van der Meulen. ⁴⁶⁾ Ook hierdoor werd het beoogde doel niet bereikt. De provicaris F. A. de Wijs (pastoor te Boxtel) liet door president A. van Gils aan de Bossche geestelijkheid weten, dat het de gelovigen verboden was de diensten in St. Jan bij te wonen, ⁴⁷⁾ en de rectoren der gesloten kerkhuizen lazen voortaan de H. Mis in het geheim in particuliere huizen, iets waarover zij zich op 22 Mei 1812 bij de departementsprefect, baron Fremin de Beaumont, te verantwoorden hadden. ⁴⁸⁾ Vijf dagen later stuurde de prefect aan Van Cuyck, en vermoedelijk ook aan zijn twee collega's, het decreet thuis: „Il vous est défendu de faire aucun exercice de votre culte ailleurs que dan les églises ouvertes. Je vous préviens, que si vous contrenez à cette défense, je serai forcé de provoquer contre vous toute la sévérité des loix”. ⁴⁹⁾

Om de tegenstand der geestelijkheid te breken, werden kort daarop nog verscheiden terroristische maatregelen genomen: 15 Juni deportatie van Van Gils en Moser naar Dijon ⁵⁰⁾; 3 Augustus verbod aan de Bossche kapelaans Sporenberg en Swaans „de prêcher dans aucune église du département” ⁵¹⁾; 12 Augustus bevel tot deportatie van de vice-president van het seminarie J. M. Smits, die na de deportatie van Van Gils met de uitvoering der jurisdictie van de Pro-vicaris was belast en door onder te duiken en te vluchten aan elk gevaar wist te ontsnappen ⁵²⁾; 13 Augustus deportatie van pastoor Molenmakers en diens kapelaan Moors naar Antwerpen om van daar verder gedeporteerd te worden. ⁵³⁾

„Elevate capita vestra, appropinquat enim redemptio vestra”, schreef Smits 10 Nov. 1813 aan de Bossche clerus. ⁵⁴⁾ Inderdaad de verlossing was nabij, want Napoleons macht liep met zijn krijgsgeluk ten einde. Reeds op 16 Dec. 1813 vluchtte Van Camp uit zijn pseudo-bisschopstad naar Antwerpen vanwaar hij gekomen was en 26 Jan. 1814 dreven de Pruisische troepen de Fransen Den Bosch uit. Het Franse juk werd alom verbroken en op voorschrift van Smits werd Zondag 13 Febr. 1814 in de kerken van het Bossche vicariaat het Te Deum gezongen wegens de gelukkige omwenteling en de troonsbestijging van Koning Willem I. ⁵⁵⁾

Wat de bediening der kerken betrof, stond men in Den Bosch nu opeens voor verscheiden vragen. Pastoor Staessens kon rustig in de Kruiskerk blijven, maar hoe zou het gaan met de dienst in St. Jan, welke na het vertrek van Van Camp weer gerust door de Katholieken bezocht mocht worden? Zou deken Hoogaerts daar zijn dienst blijven voortzetten? Vele goede Katholieken waren van mening, dat Van Cuyck in plaats van Hoogaerts de St. Jan behoorde te bedienen. En wat moest er met de gesloten kerkhuizen geschieden? Zouden ze weer geopend worden? Daarbij kwam nog, dat ook de Protestanten zich roerden. De St. Jan moest weer aan hen komen, het willekeurig decreet van Napoleon van 8 Dec. 1810 was immers onwettig enz. Kortom, de toestand was nu nog verwarder dan ooit te voren.

Deken Hoogaerts trok zich voorlopig terug in zijn kerkhuis achter de Tolbrug, doch met de bedoeling weer in de St. Jan terug te keren, zodra het zeker zou zijn, dat deze aan de Katholieken zou blijven, ⁵⁶⁾ terwijl J. van Cuyck op veler verzoek dienst ging doen in St. Jan. ⁵⁷⁾ Ook de rectoren Van der Heyden en van der Meulen gingen voorlopig in St. Jan Mis lezen, maar wensten vurig zo spoedig mogelijk samen het kerkhuis in de Postelstraat te gaan bedienen. Pastoor Molenmakers, die omstreeks het begin van Februari 1814 in 's Bosch was teruggekeerd, ging voorlopig eveneens in St. Jan dienst doen, maar kon kort daarop tot zijn grote voldoening zijn St. Jacobskerk weer betrekken. ⁵⁸⁾

In overleg met de provicaris De Wijs stelde Smits na veel geharrewar op 11 Febr. 1814 een provisionele schikking voor, waarbij de toestand, zolang Van Alphen niet zou zijn teruggekeerd, in hoofdzaak zou blijven, gelijk hij toen feitelijk reeds was, derhalve Van Cuyck met Van der Heyden en Van der Meulen in St. Jan en deken Hoogaerts achter de Tolbrug. Deze laatste toonde zich hiermede niet tevreden. ⁵⁹⁾ Daarom begaf Van Gils, die 22 Febr. met Moser uit de ballingschap op Herlaer was teruggekeerd, zich reeds daarop volgende dag naar Den Bosch om te zorgen, dat de door Smits gemaakte schikking zou uitgevoerd worden, en om de deken te verbieden voorlopig in

St. Jan nog dienst te doen. ⁶⁰⁾

Op 14 April 1814 kwam eindelijk Van Alphen terug; hij was de eerste, die de ballingschap was ingegaan en de laatste, die er uit kwam. Hij bevond de toestand in 's Bosch, gelijk wij hem zoeven beschreven. Hoewel hij de provisionele schikking, voor zover deze de indienstneming der St. Jan betrof, afkeurde en wegens zijn bekende aversie van grote kerken en wegens zijn vrees voor moeilijkheden met de Protestanten, bracht hij daarin toch geen verandering, omdat hij de Bossche Katholieken, die zeer op de St. Jan gesteld waren, niet stoten wilde. ⁶¹⁾

Omstreeks het begin van Augustus 1815 kwam er in de toestand enige wijziging. Door de rectoren Van der Heiden en Van der Meulen werd het voornemen, dat zij gemaakt hadden, alsdan uitgevoerd; beiden gingen samen — men mag veronderstellen, met toestemming van Van Alphen — het kerkhuis in de Postelstraat bedienen. Edoch de gouverneur der provincie was van oordeel, dat bedoelde kerk „ten gevolge van een keizerlijk en nog bestaande decreet gesloten”, niet zo maar eigenmachtig mocht geopend worden en gelaste hun ze weer onverwijld te sluiten, „totdat daar omtrent door het Gouvernement nader zal zijn beslist”. ⁶²⁾ Aan de minder aangename positie, waarin beide heren aldus geraakten, kwam spoedig een einde, doordat Van der Meulen wegens leeftijd en gezondheidsredenen vrijwillig als rector afstand deed en Van der Heyden op 26 September d.a.v. door Van Alphen tot pastoor van Bakel gepromoveerd werd. ⁶³⁾

Overigens bleef alles nog in statu quo, want wat de actie der Protestanten, om de St. Jan terug te krijgen, zou uitwerken, moest men steeds nog blijven afwachten. ⁶⁴⁾

Het kon niet anders, of de vriendschapsbetrekking tussen Hoogaerts en Staessens ener- en de overige Bossche geestelijkheid ander-zijds moest, tengevolge van de houding der beide eerstgenoemden tijdens de Franse overheersing, wel veel geleden hebben. Vooral Hoogaerts en Van Cuyck konden niet meer met elkaar overweg. Het bleek reeds bij het hiervoren vermeld verhoor van 22 Mei 1812. ⁶⁵⁾ Maar sinds de kerkdienst in St. Jan aan Hoogaerts ontzegd en aan Van Cuyck opgedragen was, werd

de verstandhouding tussen beide rivalen nog slechter.

Omstreeks Allerheiligen 1815 kwam het tussen hen tot een openlijk conflict naar aanleiding vooral van het besluit van Van Cuyck, om tegen de wil van de deken de Hoogmis in St. Jan op half elf in plaats van op tien uur te stellen. ⁶⁶⁾

Nu was Van Alphen met Van Cuyck zeer bevriend; van 1790 tot 1803 had hij hem in Schijndel tot zijn kapelaan gehad en als rector te 's Bosch had Van Cuyck hem door zijn voorbeeldig gedrag tijdens de voorbije troebelen reden tot grote tevredenheid gegeven. Deken Hoogaerts daarentegen had hem door zijn dubbelhartigheid en geheul met Van Camp niets dan bitter leed berokkend. Toch stelde hij in casu Van Cuyck tegenover Hoogaerts in het ongelijk; hij liet zijn oordeel niet door vriendschapsoverwegingen of andere redenen van persoonlijke aard beïnvloeden. ⁶⁷⁾

Hij begon met Van Cuyck te verzoeken en desnoods te gebieden, de diensten op het gewone uur te laten. Deze had echter verschillende bezwaren, o.a. dat velen onder het volk liever op een later uur (half elf) ter kerke gingen, waarop Z.H.W. hem antwoordde: „Men leest nergens: obedite populo, maar: obedite praepositis vestris; en wederom: cui honorem, honorem! Den deken is uwen oversten en pastoor, gaat hij te verre, gelijk ik wel wil toestemmen, dat is met te veel passie, so vermeene ik, dat gijl. ⁶⁸⁾ u zelve ook niet gedraegt ten sijnen opzigte, soals behoort”. Verder geeft hij Van Cuyck de raad „met mij al wat kropsalade te eten”. ⁶⁹⁾ Toen deze geen kropsalade scheen te lusten, bediende hij hem op 5 November van andere salade door middel van een lange brief, waarvan de quintessens was: Indien de St. Jan aan de Rooms en zal toegekend worden, dan komt ze aan de Rooms en der parochie van St. Jan, *waarvan de plebaan de pastoor is*, maar gij, Van Cuyck, zoekt hem te verdringen. ⁷⁰⁾

„Nadat de Heer Deken sijn voorig gedrag had geimprobeert en mij de gevorderde voldoening had gegeven, heb ik UEerw. dikwils, maar tevergeefs versogt, met den Deken te handelen en zijne qualiteyt te erkennen tot herstel van den vreden; dit was den eenigsten middel om in vrede de saeken aan den sleur te

houden... Van alles, dat mij overkomen is, is mij niets drukker gevallen als de tegenwoordige oneenigheden onder de geestelijken bij Ulieden, die noodzakelijk de gelovigen verdeelen moeten. Waar zijn onse voorouders, die om het geloof te bewaaren dien hoop van hout en steenen met alle tijdelijke goederen verlaeten hebben, terwijl hunne nakomelingen om dien hoop van hout en steenen hun geloof en eenheyd staen op te offeren?" Hij besloot zijn brief „in hope van UEerw. en de andere Heeren in persoon te komen spreken en te trachten door medewerkinge van den God van vreedem verdere scheuringe voor te komen". 71)

De provisionele schikking, die daarop op voorstel en door bemiddeling van de vicaris op 27 Nov. 1815 door de Bossche clerus werd aangegaan, werd reeds in haar geheel gepubliceerd. 72) De voornaamste punten waren: Van Cuyck blijft in St. Jan, maar als rector, niet als pastoor; de pastoors Hoogaerts, Staessens en Molenmakers blijven ieder in hun kerkhuis of kerk dienst doen met dezelfde vrijheid en onafhankelijkheid als voorheen; de H. Missen op Zon- en Feestdagen zullen geschieden op de vastgestelde uren en Staessens zal de zielzorg van het tuchthuis op zich nemen.

Intussen hadden de Protestanten met hun instanties bij Koning Willem I maar steeds geen succes; de vorst liet zich niet overhalen om de St. Jan weer in hun bezit te stellen. 73) Toch bleven hun moeiten volstrekt niet onbeloond. Bij zijn besluit van 11 Dec. 1816 kende de Koning de St. Jan definitief aan de Katholieken toe, doch onder voorwaarde, dat deze aan de Hervormden een derde deel der fondsen van de kerkfabriek zouden afstaan 74) en bovendien een som van 60000 gl. in 's Rijks kas zouden storten 75); voor de Protestanten zou dan op kosten van het Rijk een nieuwe kerk gebouwd worden. 76)

Enige der voornaamste R.K. Bosschenaars begaven zich daarop naar Schijndel om over dit besluit met de vicaris overleg te plegen. Deze vond de stortingsom van 60000 gl. exorbitant hoog en ook zijn bezoekers zagen de moeilijkheid in om een dergelijke som bijeen te krijgen. Besloten werd een commissie naar de Koning af te vaardigen, om te mogen volstaan met betaling der

gemaakte onkosten wegens het in orde brengen der kerken (welke op 24000 gl. geschat werden). Aan de geestelijkheid te 's Bosch schreef de vicaris dieneangaande 16 Jan. 1817: ⁷⁷⁾

Cum propositum illud mihi valde rationabile appareret et me cum civibus compromittere nolui, id approbavi, suasique ut simul exponerent favores, summasque immensas, quas in dies ex parte gubernii percipiunt acatholici, dum interim catholici, numero licet in immensum superiores, toto suo culto divino intertenendo gravati manent. Quodsi nec haec moveant, suasi ut rotundis verbis responderent: Summa, quam exigitis, injusta est et facultates catholicorum excedit; facite quidquid volueritis; *tollere* et vi nobis eripere templum potestis, illud vobis *tradere* non posumus, ut olim S. Ambrosius in casu simili.

Op 23 Juli 1817 had de vicaris, vergezeld van bovenbedoelde commissie en president Van Gils, te 's Bosch een conferentie met de twee Ministers van de Katholieke en de Protestantse eredienst, Baron Goubau en Ocker Repelaar. ⁷⁸⁾ Alsdan werd door hun Excellenties goedgevonden, dat de f 55648,66 welke door het gouvernement bestemd waren als toelagen en competentien der geestelijkheid van het vicariaat over de jaren 1815, 1816 en 1817, maar door haar niet aanvaard waren, besteed mochten worden tot vermeldde storting van f 60000. ⁷⁹⁾ Hiermede was het bezwaar uit de weg geruimd en 24 Febr. 1818 werd de vereffening der geschillen tussen de Bossche Katholieken en Protestanten koninklijk bekrachtigd. De St. Jan behoorde nu weer voor goed aan de Katholieken. Dit was niet te danken — aldus verklaarde Van Alphen in later tijd met grote nadruk — aan het willekeurig decreet van Keizer Napoleon van 8 Dec. 1810, doch aan het besluit van Koning Willem I van 11 Dec. 1816, waardoor de rechtmatige aanspraak, welke de Katholieken (uit hoofde van het hun in 1798 verleende naastingsrecht) op de St. Jan deden gelden, erkend en bekrachtigd werd. ⁸⁰⁾

II

De strijd om het beheer der kerkfabrieken.

De strijd over de Bossche kerken was nu geëindigd; die over

het beheer der kerkfabrieken zou eerst voor goed beginnen. ⁸¹⁾ Hiervoor moeten wij terug naar de tijd der Napoleontische kerkorganisatie.

De Keizer had 30 Dec. 1809 een decreet uitgevaardigd over de kerkfabrieken, waarbij deze bijna geheel afhankelijk werden gemaakt van de burgerlijke macht. Evenals voor Frankrijk, gold het decreet voor het aan Frankrijk onderhorige België (waar de kerkfabrieken nog in de tegenwoordige tijd grotendeels volgens datzelfde decreet beheerd worden), maar het kon natuurlijk niet gelden voor het toenmalig koninkrijk Holland. Toen dit echter als „aanslibbing der Franse rivieren” in 1810 bij Frankrijk was ingelijfd, wilde de keizer het decreet ook hier ten uitvoer leggen, eerst in het departement der Rijnmonden (tegelijk met de nieuwe kerkorganisatie aldaar) bij besluit van 8 Nov. 1810 en daarna in de noordelijke departementen bij besluit van 6 Jan. 1811. Desniettenstaande werd het decreet in geen enkel departement daadwerkelijk uitgevoerd. ⁸²⁾ Alleen in de stad 's-Hertogenbosch heeft men ten minste *getracht* het uit te voeren.

Door het Frans bewind werd, overeenkomstig genoemd decreet, voor de gehele stad 's-Hertogenbosch, in plaats van de daar bestaande kerkfabrieken, in 1810 één nieuwe fabriek opgericht, n.l. die der kerk van St. Jan. Deze kerk zou voortaan — zo wilde het Frans bewind — de enige parochiekerk der stad moeten zijn; alle overige Bossche katholieke kerken zouden beschouwd worden als annexes, welke onder materieel opzicht van St. Jan afhankelijk zouden zijn en geen eigen kerkfabriek mochten hebben. De administratie der nieuwe fabriek zou toevertrouwd worden aan een algemene kerkeraad, wiens taak het zou zijn, de katholieke kerkgebouwen der stad te onderhouden, de kerkelijke goederen, renten en fondsen te beheren en de tijdelijke en stoffelijke belangen van de R.K. Eredienst te verzorgen, zodat deze behoorlijk in stand zou blijven. In gemeenten van over de 5000 zielen, zoals in 's Bosch, moest deze kerkeraad bestaan uit 9 gekozen leden, waarvan 5 te kiezen door de bisschop en 4 door de prefect van het departement (later de gouverneur der provincie) ⁸³⁾, terwijl de plaatselijke pastoor en de maire (burge-

meester) van rechtswege in het college zouden zitting nemen. ⁸⁴⁾ Uit deze kerkeraad, die slechts een delibererend lichaam zou zijn, moest het kerkbestuur samengesteld worden, dat met het dagelijks en uitvoerend beheer, dus met de feitelijke administratie der kerkfabriek belast zou zijn. Dit kerkbestuur moest bestaan uit de pastoor en 3 van de 9 gekozen leden des kerkerads, n.l. een president, secretaris en rentmeester. ⁸⁵⁾

Als nu de prefect van het departement, Fremin de Beaumont, gelijk hem volgens vermeld decreet toekwam, in 1810 vier leden voor de Bossche kerkeraad had benoemd, verzocht hij de genomineerde bisschop, M. van Camp, insgelijks de nodige benoeming der vijf andere leden te doen. Deze bekende zijn onbevoegdheid, wyl hij geen canonieke institutie als bisschop had, en excuuseerde zich derhalve. Het gevolg was, dat nu ook de meeste leden, die door de prefect benoemd waren, voor hun lidmaatschap bedankten.

De kerkfabriek kon echter onmogelijk lang zonder administratie blijven, zeker niet in de toenmalige abnormale omstandigheden, toen immers de kerkhuizen moesten gesloten, St. Jan en Kruiskerk gerestaureerd en gereed gemaakt moesten worden voor de R.K. Eredienst enz. enz. De moeilijkheid werd opgelost doordat genoemde prefect onder goedkeuring van de Minister van Binnelandse Zaken een provisionele commissie instelde, welke de administratie der kerkfabriek voorlopig op zich zou nemen. ⁸⁶⁾ Als leden dezer commissie (commissarissen) worden vermeld J. F. van Rijckevorsel, die vermoedelijk als president fungeerde, G. van der Horst (een bierbrouwer), H. van Geffen, wie het rentmeesterschap werd toevertrouwd, Mr. M. van den Heuvel, Mr. P. S. van Son, Mr. Verhoeven, Henri de Wijs en verder de plebaan J. Hoogaerts en de maire G. A. Verheyen.

De commissieleden waren zeker merendeels voortreffelijke katholieken en het is dus te begrijpen, dat de meesten hunner zich in hun onkerkelijk kerkbestuurlijk college, dat immers buiten de bevoegde kerkelijke overheid om was ingesteld, ⁸⁷⁾ toch niet juist op hun gemak gevoelden en dat al spoedig enkele zetels vacant kwamen, welke niet werden ingevuld. Totdat de val van

BOSSCHE BIJDRAGEN

BOUWSTOFFEN VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET BISDOM 's-HERTOGENBOSCH

ONDER REDACTIE VAN

A. FRENKEN
DR. TH. GOOSSENS
H. HENS

DEEL XXI
AFLEVERING 3
FEBRUARI 1953

DRUKKERIJ INSTITUUT VOOR DOOFSTOMMEN, ST. MICHIELSGESTEL

INHOUD:

- Een Primus van Leuven te Haren en Megen door Fr.
Theodardus blz. 251
- De Familie van Mr. Leonardus van Schijndel, pastoor
van de Sinte Catharina te 's-Hertogenbosch door B.
v. S. blz. 255
- Henricus Hurkmans, Pastoor van Leende 1694—1723,
en de Strijd om de Bediening van enige Parochies in
het Bossche Vicariaat door A. M. Frenken, pr. blz. 260

VOORWAARDEN:

De „**Bossche Bijdragen**” verschijnen minstens éénmaal en hoogstens driemaal in het jaar op niet vast bepaalde tijden.

Drie afleveringen vormen één deel.

De prijs van één deel bedraagt fr. p. post f 10.—

Telkens bij het verschijnen van de eerste aflevering van een deel zal over het bedrag van het gehele deel worden beschikt.

De intekening staat open bij de Administratie te Tilburg, Bosscheweg 339, en bij de Boekhandel.

Brieven, boeken of bijdragen voor dit Tijdschrift te adresseren aan de Redactie-Secretaris, Dr. TH. GOOSSENS, Tilburg, Bosscheweg 339, Postgirorekening n. 50174.

Napoleon de nieuwerwetse Bossche kerkfabriek en hare commissie van administratie, evenals zovele andere Napoleontische instellingen hier te lande, mede ten val sleepte.

Alleen de rentmeester H. van Geffen bleef zich zelf als zodanig, voor zover hem dat mogelijk was, handhaven en boeken en papieren onder zich houden. Heimelijk vond hij steun bij Hoogaerts, die door Smits en Van Gils in zijn kerkehuis teruggedrongen en zich vernederd voelend, de stille hoop koesterde, dat hij nog eens metterdaad en ten volle in zijn waardigheid als plebaan erkend zou worden en de St. Jan, zijn parochiekerk, weer zou mogen bedienen.

Het ligt voor de hand, dat de Bossche Napoleontische kerkfabriek in de korte tijd van haar bestaan bij lange niet klaar was kunnen komen met een behoorlijke ordening harer administratie. Wat een warboel zal het dus geworden zijn bij haar plotselinge liquidatie. En hoe daarin verbetering te brengen? Gelijk wij bij de bespreking van de strijd om de Bossche kerkgebouwen gezien hebben, kon immers niemand in 1814 met zekerheid zeggen, welke kerken aan de Katholieken en welke aan de Protestanten zouden toegekend worden.

Te midden van al deze ongeregeldeheden en onzekerheid zorgde pastoor Molenmakers er in ieder geval voor, dat hij bij het in-dienst-nemen zijner St. Jacobskerk (in 1814) meteen weer een ouderwets, eigen en afzonderlijk kerkbestuur verkreeg. Voor de St. Janskerk, die door rector J. van Cuyck in gebruik genomen werd, werd eveneens een nieuw eigen kerkbestuur opgericht, doch slechts provisorisch, wijl het zeer twijfelachtig was, of de St. Jan voor goed aan de Katholieken zou mogen blijven. ⁸⁸) Staessens had steeds een eigen kerkbestuur (tot 1811 over zijn kerkehuis en sinds dat jaar over de Kruiskerk) blijven behouden. Vermoedelijk had ook Hoogaerts nog altijd een bestuur voor zijn kerkehuis blijven aanhouden.

Om de onzekerheid, welke kerkgebouwen aan de Bossche Katholieken zouden toegewezen worden, bleef men aldus voort-sukkelen, totdat de Koning bij het bekend besluit van 11 Dec. 1816 de St. Jan definitief aan de Katholieken toekende. Nu was

de tijd gekomen, om ook de kerkelijke administratie eens flink aan te pakken en te ordenen.

Toen enige der aanzienlijkste ingezetenen omstreeks het begin van 1817 met Van Alphen over genoemd koninklijk besluit overleg pleegden, ⁸⁹⁾ brachten zij reeds meteen ter sprake, op wat manier de fabriek van St. Jan in de toekomst beheerd diende te worden. Zij stelden voor om een commissie te benoemen van enige der voornaamste R.K. burgers, die het administratief beheer zou voeren over de katholieke kerken der gehele stad en waarin al de pastoors der stad niet alleen als leden, maar ook als opperbestuurders zitting zouden hebben. De kerkfabriek, welke zij zich dachten, zou dus wel enige overeenkomst hebben met die van 1810, maar daarvan toch ook grotelijks verschillen, wijl zij geen burgerlijk, maar een volkomen kerkelijk karakter zou dragen.

De heren waren inderdaad bezielde met de beste bedoelingen. Voornamelijk was het hun te doen om het glorieuze bouwwerk van St. Jan, dat ten alle tijde de trots hunner voorouders was geweest, in passende luister te kunnen herstellen en onderhouden. Hiertoe nu zagen zij geen kans, tenzij door het oprichten van één kerkfabriek voor de gehele stad. Dan toch zouden de goederen en inkomsten der andere kerken mede voor St. Jan kunnen besteed worden. Bovendien hoopten zij misschien, dat een zodanige kerkfabriek, welke althans uiterlijk naar het model van het decreet d.d. 30 Dec. 1809 was ingericht, zo nodig subsidie zou krijgen van de burgerlijke gemeente. ⁹⁰⁾

Reeds vóórdat de St. Jan door Willem I aan de Katholieken werd toegewezen, had Van Alphen aan Hoogaerts geschreven: „... men zoude nooit de kerken en den godsdienst kunnen onderhouden zonder eenen algemeenen kerkeraad over alle de kerken”, maar hij had er bij gevoegd: „van welk kwaad: Libera nos, Domine!” ⁹¹⁾ Het voorstel der heren kon hem dan ook maar zeer matigjes bevallen en terstond bracht hij enkele bezwaren naar voren. Hun antwoord was, dat al die bezwaren te ondervangen waren door het aangaan van een wettige overeenkomst (per legalem conventionem), waarbij de bevoegdheden der commissie zo moesten omschreven worden, dat het recht en de vrijheid der

Kerk steeds intact zouden blijven. Toch voelde Van Alphen zich niet volkomen gerust gesteld en de zaak kwam hem „van dien aard en dat gewigt” voor, dat hij zich enige tijd later verplicht achtte zijn bezwaren schriftelijk, in een brief van 2 Febr. 1817, aan de heren nog wat uitvoeriger onder ogen te brengen. Tevens zond hij een copie van zijn schrijven aan Hoogaerts met verzoek, dat hij en de andere Bossche geestelijken hem hun aanmerkingen dien-aangaande zouden doen toekomen, „om also beter in staat te zijn van té kunnen antwoorden, in geval dese saek gevolgen had, hetgeene de Heer verhoede”. Hij gaf zijn schrijven tot opschrift „Bedenkingen tegen een algemeen bestuur der Roomsche kerken te 's Bosch”. ⁹²⁾ Zijn eerste en voornaamste „bedenking” formuleerde hij aldus: „Natuurlijk is het, dat de pastoors en leden der commissie bijzonder genegen zullen zijn voor de kerke en gemeente, tot welke zij behoren, en in de deliberatiën al dikwils méér aan de vooringenomentheyd voor hunne kerke en gemeente, dan wel aen de billijkheyd sullen defereren”. De commissie, meende hij, zou een bron van ruzie en onenigheden worden. Ook vreesde hij, dat zij mettertijd verder zou gaan „en mogelijk tot in 't sanctuarium indringen”. Bovendien had hij nooit gehoord van het bestaan van een dergelijke commissie op andere plaatsen, Breda alleen uitgenomen. ⁹³⁾ Maar het exempel van Breda was allesbehalve navolgingswaard. „Er is geene twijfel, of die commissie (te Breda) is aldaar in die tijden van vervolging daar-gesteld met een goed en christelijk godsdienstig inzicht; maar ook seker is 't, dat gemelde commissie van haere instellinge met ter teyd is afgeweken en in weerwil van alle kerkelijk gezag de kerken te Breda heeft gebragt onder eene wesentlijke slavernij, waer-onder zij tans nog zugten” ⁹⁴⁾ Dikwijls had de vicaris apostoliek (A van Dongen) zich bij hem over die commissie beklagd.

Enig antwoord op deze „bedenkingen” is ons niet bekend, noch van de heren leken, noch van de heren geestelijken. Vermoedelijk moesten zij de bezwaren van de vicaris tegen soortgelijke commissie als gegrond erkennen. ⁹⁵⁾

Ruim een jaar later werd Z.H.W. een reglement ter goedkeuring aangeboden uit welks inhoud bleek, dat men van één

fabriek voor de gehele stad had afgezien. Het reglement moest alleen maar gelden voor de afzonderlijke kerkfabriek van St. Jan, wier belangen er echter opvallend goed in verzorgd werden ten nadele van de andere kerken. Waarschijnlijk had Hoogaerts het reglement geïnspireerd in de hoop langs de nieuwe organisatie, welke ten gevolge van dat reglement tot stand gebracht zou worden, de parochiale dienst in St. Jan voor zich te heroveren. Het reglement bestond uit 21 artikelen, waarvan de voornaamste waren : ⁹⁶⁾

Art. 1. De administratie der groote of St. Janskerk te 's Bosch word opgedragen aan eene commissie, bestaande 1° uyt den Eerw. Heer Pastor dier kerk als president, ⁹⁷⁾ 2° uyt de tans fungerende kerkmeesters, de Heeren..., ⁹⁸⁾ 3° uyt de commissie, waargenomen hebbende de belangens der R.C. en de administratie der fabriekgoederen dier kerk, ⁹⁹⁾ te samen gesteld door de Heeren... ¹⁰⁰⁾

Art. 4. ¹⁰¹⁾ De commissie zal door eenen rentmeester worden geadsisteert; aan deze zal eene beloning van 5 percent van den ontvangst provisioneel worden toegelegd.

Art. 5. De werkzaamheden der commissie zullen zig alleen over het gebouw en ameublement der kerk, over de pastorijs-huysing en kosterwoning, over de oude pastorijs en kerk van St. Anna, alsmede over de administratie der fondsen en inkomsten uytstrekken. Alles wat tot den Godsdienst behoort, blijft buyten de bemoeynissen der commissie.

Art. 6. Aan de zorg der commissie word aanbevolen :
1° het afdragen van den last bij Koninklijk decreet van den 11 Dec. 1816 op de R.C. ingezetenen der stad gelegd ;
2° de liquidatie ten gevolge van het Koninklijk decreet van den 24 Febr. 1818 en al wat verder daarvan het gevolg zal zijn.

Art. 7. Ten eynde de commissie daartoe in staat te stellen, zal aan haar worden overgegeven en onder haar beheer gesteld :
1° de fabriekgoederen, bij Kon. decreet van den 24 Febr. l.l. aan de Roomsche ingezetenen toegekent; 2° de begraafnisgelden, die ten voordeele der R.C. gemeenten zullen vallen ¹⁰²⁾ ; 3° den opbrengst der stoelen, banken en collecten in de St. Janskerk ; 4° de batige sloten dezer fondsen. ¹⁰³⁾

Art. 16. Het dagelijks toeverzicht over de gebouwen en andere onvoorziene behoeftens zal aan eene subcommissie kunnen worden opgedragen, van welke de Heer Pastoor mede zal moeten zijn en dezelve presideren...

Art. 18. Het tractement of de beloning van den koster en andere kerkelijke beampten zullen insgelijks door de commissie, onder onze approbatie ¹⁰⁴⁾, worden geregeld.

Art. 19. Vermids de St. Janskerk van alle nodige sieraden, als voldoende altaren, beelden en andere ornamenten, is berooft en het te wenschen is, dat eenmaal dit prachtig gebouw deszelfs vorigen luyster terugontvange, zal door de commissie een plan van amelioratiën en vercieringen worden ontworpen, hetwelk eenmaal door ons ¹⁰⁵⁾ goedgekeurd, tot grondslag zal dienen van alle, bij vervolging daar te stellen, verbeteringen en vercieringen.

Art. 20. Zoodra de fabriekgoederen van de bezwaren, waarmede zij aan de Roomschen zijn overgegaan, zullen zijn gezuuyvert, behouden wij aan ons, ¹⁰⁵⁾ over een gedeelte van den opbrengst der begraafniskosten, ten voordeele der Kruyskerk of andere, zodanige schikkingen te maken, als de toestand der respectie gemeentens zal vorderen.

De vicaris zond een afschrift van het reglement op 31 Maart 1818 aan Hoogaerts en de andere rectoren der stad, tegelijk met navolgend schrijven, dat getuigt van de grote bezorgdheid, welke de Bossche kwestie hem veroorzaakte : ¹⁰⁶⁾

Amplissime Domine, caeterique civitatis Buscoducensis Rectores.

Transmitto — — pro presenti sub secreto — — transumptum vulgo regulamenti pro administratione ecclesiae, olim episcopalis, S. Joannis. Negotium hoc, ob quod jam a variis annis noctes plurimas duxi insomnis, vos aequae immediate concernit quam me, qui vobis inconsultis nihil in eo suscipiam. Urgetur hoc negotium, sed tanti apparet mihi ponderis, ut festivandum sit lente.

Rogo proin, ut unusquisque vestrum suas ad quemque articulum animadversiones mihi, quamprimum fieri poterit, suppeditare dignetur, ut mature examinato negotio statuatur, quod pro bono pacis et religionis in civitate utile judicabitur, saltem provisorie. Regulamentum quoddam pro ecclesia S. Joannis introducendum erit : aedificium vastum est, ejusque emolumenta et jura curam specialem inclamabunt. Velitis igitur simul suppeditare, quo meliori modo, judicio vestro, simile regulamentum concipi posset, quod salva ecclesiastica auctoritate, jure displicere nequit.

Scopus est, ecclesiam S. Joannis ditare et supra modum exornare, inque eum finem omnia emolumenta, etiam cum praesudicio aliarum ecclesiarum, ei addicere.

Solutis debitis et portione Reformatis debita, praeterpropter summa 5 millium florenorum ex bonis fabricae supererunt ; horum repartitio etiam facile lapis offensionis deveniet. Ex obligationibus, quas fabrica ecclesiarum in presenti adhuc possidet, retinere volunt obligationes ad summam 20 vel 22 millium florenorum ; ut autem debita solvant et Reformatis satisfaciant, meditantur summam necessariam partim mutuare, partim ad census annuum levare, quam summam, partim mutuatam, partim ad census levatam, ex redditibus, collectis etc. infra 16 aut 18 (annos) refundere valerent. Ex his satis percipietis scopum eorum. Omni veneratione subsignor, Ampl. et Rdi Di, 31 Martii 1818.

Hum. fam. Ant. van Alphen, vic. gen. apost.

Drie dagen daarna, op 3 April, nog geen aanmerkingen van de Bossche rectoren op het hun toegezonden plan ontvangen hebbend, ontwierp de vicaris zelf een „nader plan”, dat hij nog diezelfde dag aan de rectoren ter beoordeeling zond. Dit concept-reglement bestond uit 14 artikelen.¹⁰⁷⁾ Meest opmerkelijk was, dat de St. Jan daarin onder twee kerkbesturen werd gesteld. Het een bestuur zou bestaan uit vier kerkmeesters (voornamelijk ingezetenen der St. Jansparochie) waaraan „een braaf en geschikt persoon” als boekhouder zou toegevoegd worden. Aan dit bestuur zou de zorg voor het kerkgebouw en het beheer der kerkfabriek (fabriekgoederen, cijzen, pachten, inkomsten en giften tot onderhoud van het kerkgebouw) overgelaten worden. Het ander bestuur zou bestaan uit de fungerende kerkmeesters, die met het onderhoud van de godsdienst (schaalcollecten, opbrengst van banken en stoelen en giften tot onderhoud van de godsdienst) belast zouden blijven, zoals overal in het bisdom gebruikelijk was. Beide besturen zouden voor de tijdelijke pastoor of rector „als opperkerkmeester en hoofd van beide administratiën” jaarlijks rekening en verantwoording doen en dat ten overstaan van elkaar : het bestuur, staande over het gebouw, ten overstaan van het bestuur, staande over de godsdienst, en omgekeerd. Met het eventueel voordelig slot der administratie van de godsdienst zou het eventueel deficit der andere administratie zoveel mogelijk gesuppleerd worden. Mogelijk zou het niet onnodig zijn — zo stond in een der verdere artikelen — „dat er een plan in vago gemaakt werd

wegens de amelioratie en restauratie, ten einde alle verbeteringen daarna - toe van nu af aan in te richten". Hoewel het ameublement der kerk niet tot de fabriek behoorde, zou toch de zorg daarvoor, behalve aan de pastoor, aan de kerkmeesters der beide administraties gezamenlijk toekomen.

Aan het concept-reglement had de ontwerper nog een nota betreffende de beambten der kerk, zoals koster c.a., toegevoegd. Daar men bij de aanstelling van soortgelijke beambten meermalen bedrogen uitkomt, wordt daarin in overweging gegeven, „of het niet dienstig zoude zijn, dat alle bedienden maar in commissie wierden aangesteld, uit hoofde en kracht van de commissie op hun verleend, *ad nutum revocabel*. Alle degenen, welke braaf zijn en zich van hunne plichten kwijten, risqueren hier niets bij, terwijl men hierdoor zoude voorkomen vele moeilijkheden, welke officianten zich slegt gedragende zouden kunnen veroorzaken met bij de wereldsche macht maintien te verzoeken.”

Uit de weinige gegevens, welke wij over het verder verloop nog vonden, menen wij te mogen besluiten, dat het door Van Alphen geprojecteerde reglement bij de Bossche heren, geestelijken en leken, althans bij de meesten, gunstig ontvangen werd. Enkele weken na ontvangst kwam H. de Wijs aan Z.H.W. boodschappen, dat men aan diens beslissing de gehele affaire volkomen bereidwillig wilde overlaten. De rentmeester H. van Geffen zou men aanschrijven, om alle charters en papieren ter dispositie te stellen van hem, die door Z.H.W. tot overname daarvan zou aangesteld worden.

De buitengewone bereidwilligheid, welke men hem betoonde, kwam de vicaris een beetje verdacht voor, maar toch talmde hij niet om op het aanbod in te gaan en committeerde op 28 Mei 1819 het dubbel kerkbestuur van Van Cuyck, om de administratie der St. Jan op zich te nemen. ¹⁰⁸⁾

Doch ook nu bleef H. van Geffen zich als rentmeester handhaven. Zelfs toen Van Alphen „op aanzoek van alle de kerkmeesters en op het verlangen van alle de voornaamste ingezetenen der stad” hem verzocht als rentmeester te bedanken en rekening en verantwoording te doen, weigerde hij. Nog altijd werd hij heimelijk

gesteund door Hoogaerts, maar de meest effectieve steun vond hij thans bij een ander personage, de Josefistische directeur-generaal van de R.K. Eredienst, baron Goubau, die van zijn aanstelling in 1815 af er naar gestreefd had, om het concordaat van 1801 en de organieke artikelen voor het gehele koninkrijk in toepassing te brengen, en wien een kerkfabrieksadministratie volgens het decreet van 30 Dec. 1809, dat geheel op het concordaat en de organieke artikelen was opgebouwd, eenvoudig ideaal toescheen.

Nu rentmeester Van Geffen bleef weigeren, nam het kerkbestuur van St. Jan zijn toevlucht tot de heer C. G. Hultman, de (Protestantse) gouverneur der Provincie Noord-Brabant, die de zorg had voor de uitvoering van het koninklijk besluit, waarbij de St. Jan aan de Katholieken was toegekend. Deze onderzocht de zaak en beval aan Van Geffen tot driemaal toe zijn rentmeesterschap neer te leggen, maar telkens bleef hij weigeren. Men stelde hem toen voor, dat hij zijn ambt kon blijven waarnemen, mits hij zich tevreden zou stellen met een jaarsalaris van 250 à 300 gl. ¹⁰⁹⁾ Ook dit voorstel wees hij van de hand, zodat geen andere weg meer open bleef dan die van het recht. Deze weg werd dan ook door de kerkmeesters met Van Alphen ingeslagen, die echter al aanstonds tot de bevinding kwamen, dat — het zijn Van Alphen's woorden — „tot verwondering van allen en eenieder door den Minister voor de zaken van onzen Eeredienst de weg van regte is gesloten geworden”. ¹¹⁰⁾

Bedoelde minister was baron Goubau. Deze wilde het Napoleontisch decreet van 30 Dec. 1809, dat sinds lang gold voor het zuidelijk deel des lands (België), voor het gehele rijk in toepassing brengen. Alleen een kerkadministratie naar dat decreet ingericht, kon de baron bevallen. Vandaar zijn ingrijpen in de verwickelingen te 's Bosch, welke hem een welkome gelegenheid boden, om daar op de invoering van zulk een administratie alvast aan te sturen.

Het was ook ongetwijfeld op zijn instigatie dat Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant omstreeks het midden van 1820 naar aanleiding van de accoorden, in 1819 en 1820 door het domeinbestuur als tiendheffer met vele R.K. kerkbesturen in Brabant

aangegaan tot afkoop van zijn verplichting tot kerkonderhoud, ¹¹¹) een besluit namen in zake het beheer der deswege uit te keren gelden, waarbij het decreet van 30 Dec. 1809 tot richtsnoer schijnt gediend te hebben. ¹¹²) Tegen dit besluit, dat waarschijnlijk de strekking had, een algemene invoering van bewust decreet in Noord-Brabant voor te bereiden, diende Van Alphen een uitvoerige memorie in, waarin hij van af de vrede van Munster in 1648 een geschiedkundig overzicht geeft van het kerkelijk beheer in het Bossche Bisdom. ¹¹³)

Na daarin o.a. vermeld te hebben het plakkaat van 19 Juli 1730, waarbij de Hoogmogenden de uitoefening van de R.K. Godsdienst binnen de kerkmuren (in de Generaliteitslanden) ogluikend toelieten, ¹¹⁴) vervolgt hij :

Wel is waar, onder onereuze en bittere conditiën, maar onder de dusdanige, waarvan niet eene eenige het wesentlijke van hunne religie, of de vrijheid van de administratie van hunne kerken, of de middelen van onderhoud van den godsdienst kwetste. Nimmer hebben Hun Hoogm. zig in onze kerkelijke zaken ingelaten, integendeel, in het jaar 1763 zegde de Minister Hop aan mijnen voorsaat : „Gij zijt vicarius, bestiert uw vicariaat als vicarius en zijt verzekert, dat ik uw gezag altijd zal maintineren.” En van over circa 30 jaren mij in Den Haag bevindende, gaven mij de Ministers van den Raad van Staten de stelligste verzeke-ring, dat het de intentie van Hun Hoogm. niet was, zig in het minste in onze kerkelijke zaken en bestuer te willen inlaten.

Hij heeft er volstrekt geen bezwaar tegen, dat kerkbesturen aan de Heren Gedeputeerden kennis geven van de wijze, waarop zij bedoelde gelden, door hun „veelvermogenden invloed bekomen”, ¹¹⁵) zullen besteden, integendeel, „de dankbaarheid vereist zulks”. Doch de Heren eisen veel méér; zij schrijven voor, dat de gelden slechts uitsluitend tot restauratie en onderhoud der kerkgebouwen mogen aangewend worden en dat de manier, waarop dit zal geschieden, en de bouwplannen bij hen moeten ingezonden worden „om daerover verder pro re nata te dispo-neeren”. Het wettig kerkelijk gezag van de ordinarius wordt in het besluit niet anders vermeld „dan als een ondergeschickt, dienstbaer en afhankelijk gezag”. Zo wordt het „kerkelijk bestuur”

vervangen door een „politieke administratie”, ziedaar zijn hoofd- bezwaar. De tegenwoordige Heren Gedeputeerden hebben genoeg bewezen, dat zij de vrijheid en onafhankelijkheid der Kerk willen handhaven, maar hoe zal het gaan onder hun opvolgers, als nu zulk een precedent wordt gesteld?

Een afschrift dezer memorie zond Van Alphen aan A. van Dongen, de vicaris van Breda, met het verzoek, dat ook hij zich tot een of ander lid der Gedeputeerden zou adresseren. Van Dongen's antwoord was, dat ook hij wel aanmerkingen op het besluit der Gedeputeerde Staten heeft, maar och, hij hoopt, dat „allés ten besten zal uytvallen” en een adres inzenden doet hij liever niet, omdat hij met die Heren „wynig bekend” is en vertrouwt, dat de bedenkingen van Van Alphen wel „alles zullen afdoen”. In een latere brief komt hij in diezelfde geest nog eens op de zaak terug en merkt dan op, aangaande hetgeen Van Alphen in zijn memorie schreef over de vrijheid, welke de katholieken onder de Hoogmogenden genoten: „Mij dunckt, dat wij de tijden van vrijheid — wanneer wij geen stukske kercke goed meer hadden, ons in schuurkercken moesten behelpen, noch geene gebroken plavuys zonder permissie met eene nieuwe verwisselen konden — niet mogen inroepen.” ¹¹⁶⁾ Een opmerking, welke ad rem was. Maar met dit al liet de Bredase vicaris ook nu weer zijn Schijndelse collega alléén staan. ¹¹⁷⁾

Wij vernemen niet, hoe de memorie van Van Alphen door de Gedeputeerde Staten ontvangen werd, doch waarschijnlijk hebben zij niet verder meer op de uitvoering van hun besluit aangedrongen.

Goubau zou echter niet rusten, vóórdát het decreet van 30 Dec. 1809 althans in die gemeenten der provincie Noord-Brabant, waar de katholieken in het bezit der plaatselijke kerkgebouwen waren gesteld, zou zijn ingevoerd. De stad 's-Hertogenbosch kwam het eerst in aanmerking en wel omstreeks begin Augustus 1822. Ditmaal ging het dus niet om een of andere regeling in de geest van meervermeld decreet, maar om de onverkorte, algehele doorvoering daarvan. Hiervan nu achtte men zich te 's-Hertogenbosch allerminst gediend. De gouverneur der Provin-

cie betekende Goubau, dat men hier in deze streek niets te maken had met het concordaat van 1801 en dus ook niets met het decreet van 30 Dec. 1809, dat uit dit concordaat was voortgevloeid. Hij en het gehele Provinciaal bestuur ging in verzet bij de Koning. ¹¹⁸⁾

Vervolgens kwam de beurt aan het dorp Lommel, dat tot de provincie Limburg, maar (tot 1840) kerkelijk tot het vicariaat van 's Bosch behoorde. Over het in-werking-stellen van het Napoleonisch decreet aldaar ontving Van Alphen een schrijven der Gedeputeerde Staten van Limburg, d.d. 30 Aug. 1822. In zijn antwoord (van 7 Sept.) verklaart hij o.a., dat bedoeld decreet in deze streken niet van toepassing is. Nergens werd het immers gepromulgeerd, behalve alleen op 8 Nov. 1810 te 's-Hertogenbosch. En nooit werd het in deze streken uitgevoerd, wijl hier geen staatsgodsdienst bestaat en het concordaat van 1801, waarop het decreet gebaseerd is, hier niet van kracht is. In hun verdere correspondentie schreven de Limburgse Gedeputeerden o.a. nog, dat men in België het decreet niet zou willen afschaffen — zij dachten daarbij natuurlijk aan de finantiële voordelen —, waarop Van Alphen repliceerde, dat men hier in Brabant toch liever bleef bij de bestaande toestand, welke de gelovigen tot milddadigheid prikkelde. ¹¹⁹⁾

Om aan de aldus gerezen geschillen een einde te maken, doch bovenal om het Josefistisch plan van Goubau door te drijven, vaardigde de Koning 1 Aug. 1823 het besluit uit, dat het decreet van 30 Dec. 1809 in die Noord-Brabantse gemeenten, waar de katholieken in het bezit der oude parochiekerken gekomen waren, ten uitvoer moest gebracht worden. ¹²⁰⁾ Drie dagen later had Goubau het genoegen dit besluit te publiceren. ¹²¹⁾

De gouverneur der provincie, Jhr. E. van Vredenburg (Protestant, evenals de heer Hultman, die hij kort te voren was opgevolgd), zond het koninklijk besluit aan Van Alphen, die daartegen bij Zijn Excellentie 9 Sept. 1823 een lang betoog indiende, waarin hij de gehele toedracht der zaak van meet af aan voor de nieuwe bewindsman uiteenzet. ¹²²⁾ Na een passend exordium bespreekt hij de totstandkoming van het concordaat van 1801

met de organieke artikelen en schrijft dan :

Op deze organieke artikelen, welke met het concordaat door Napoleon vereenigd, de wet van den 18 Germinal, jaar X, uytmaken, berust alleen het decreet van Napoleon van den 30 Dec. 1809 aangaande het bestuur der fabriekgoederen van de kerken. En daar het concordaat, waarop de organieke artikelen alleen steunen, door Napoleon alleen is aangegaan voor de landen, uyt welke de Fransche Republiek op dat moment bestont, is het zonneklaar, dat noch het concordaat, noch de organieke artikelen op ons toegepast kunnen worden, en wel zoo evident, dat Zijn HoogEdGeb. de heer Van Ghert, eerste commissaris van Zijne Excell. den heer Directeur voor de zaken van onsen Eeredienst, van voorlang en nu nog onlangs dit openlijk heeft moeten erkennen, van welke erkentenis de bewijzen voorhanden zijn. ¹²³⁾

Wel nam Napoleon in Laken een besluit — zo gaat hij verder — om het decreet ook hier te lande in te voeren, maar aan dat besluit werd nimmer executie verleend. Die executie moest volgens een decreet van 15 Mei 1810 voorbereid worden door een organisatie, ¹²⁴⁾ waaraan een plechtige afkondiging in alle gemeenten moest voorafgaan, doch deze heeft nergens plaats gehad dan te 's Bosch. In deze stad werd (in 1810) ook een provisionele verandering in het kerkbestuur aangebracht, doch niet uit kracht van enig decreet van Napoleon, maar enkel uit kracht van een arrest van de prefect van het departement.

Vervolgens toont hij aan, dat de oude parochiekerken, eerst plaatselijke gebouwen, toebehorend aan de burgerlijke gemeenten, ten gevolge van haar naasting met al haar goederen en het recht van administratie in volle en wettige eigendom van het naastend kerkgenootschap zijn overgegaan. „Dit is zoo klaar en onbetwistbaar, dat van den beginne der naastingen sedert 25 jaren nimmer of ooit hierover eenigen twijffel of moeilijkheid is ontstaan, bij wie het zij.” Het beheringsrecht der R.K. kerkbesturen werd ook duidelijk erkend, toen het domein de last van het onderhoud der kerkgebouwen van de kerkbesturen afkocht. Door de directeur der domeingoederen, Eckhardt, ¹²⁵⁾ de vertegenwoordiger des Konings, werd bij die gelegenheid overal ten stelligste verzekerd, dat de last van onderhoud voortaan alleen

zou blijven voor de R.K. gemeente, pastoor en kerkmeesters.

Men heeft aan de Koning ons kerkelijk bestuur „als een ongeregeld en onwettig bestuur” doen voorkomen.

Goede God! ons kerkelijk bestuur aan onsen goeden en geerbiedigden Koning te doen voorkomen als *onwettig*, dat door eeuwen, door staat en kerk als wettig is erkent en aan hetwelk alle waare Catholieken altoos zoozeer zijn gehegt geweest en nog zijn als Naboth aan zijnen wijngaard; *ongeregeld*, dat sedert eeuwen onsen godsdienst in stant heeft gehouden zonder dat daarover ooit klagten zijn ingekomen, bij wie ook! En dat om onder pretext de R. Catholieken van het huishoudelijk bestuur van hunnen godsdienst volgens de discipline der R.C. kerken te beroven, terwijl alle andere genootschappen, door het Gouvernement erkend, in hun huishoudelijk bestuur eene volle vrijheid genieten!

Tegen deze aanteyging beroep ik mij hier gerust voor Uwe Excellentie op alle Hervormden, zoo van het platte land als van de steden van ons bisdom, dat Uwe Excellentie dezelve gelieft te ondervragen, of zij niet alle verwondert staan over onsen godsdienst, kerken en kerkelijk bestuur. Dat men zijne oogen slaa op onse kerken en geheel onsen godsdienst en deze, schoon stomme getuigen, zullen beter als de welsprekendste tongen deze aanteyging wederleggen.

Aan het slot van zijn verhoogt verzoekt hij de gouverneur zijn invloed te willen aanwenden, „ dat voorgemelt besluit buyten werking moge blijven, of ten minsten worde opgeschort, totdat door het maken van het Concordaat alle moeilijkheden zullen zijn uyt den weg geruyt.”

Inderdaad had men juist in die dagen alle hoop op het sluiten van een concordaat. De pauselijke legaat Mgr. Nasalli was daartoe pas in het land gekomen en omstreeks dezelfde tijd, dat Van Alphen bovenstaand verhoogt bij de gouverneur der Provincie inzond, genoot hij de eer een bezoek van de pauselijke legaat te ontvangen. Goubau, die dit te weten kwam en begreep, dat bij dat bezoek ook de kwestie van kerkadministratie wel zou behandeld worden, liet bij die gelegenheid aan Van Alphen weten, „dat het kerkelijk bestuur geen object was, waarover men met Rome mocht handelen”, welke woorden de vicaris ten hoogste verbaasden. 126)

Wat Den Bosch betreft, werd daar in gevolge het Kon. besluit van 1 Aug. 1823 het decreet van 30 Dec. 1809 gedeeltelijk in werking gesteld, want wij vernemen van een „nominatie van nieuwe kerkmeesters” en van de oprichting van een „fabriksraad der St. Janskerk”, hetgeen H. van Geffen deed gloriëren, „dat men nu spoedig de geestelijken onder de knieën zoude krijgen”. Een en ander gaf aan Van Alphen aanleiding, om aan Hoogaerts 25 Jan. 1824 een brief te schrijven, ¹²⁷⁾ waarin hij de deken het zacht, maar voor hem veelzeggend vermaan gaf: „Het ziet er droevig uyt en wij mogen ons wel herinneren: Fili, accedens ad tentationem, praepara animam tuam”, welke brief hij besloot met de woorden: „Ik ben benieuwd, hoe dat de onsen, welke zig zo beivert hebben ter bekoming van eene stoffelijke kerk van kalk en steen, zig nu gedragen zullen ter behoud van de vrijheid van de kerk van God. Ik hope ten besten... Vergeeft mij, dat ik in confidentie uyt de volheyd mijns herte UEerw. wat bezig houde.”

Een poging tot verdere doorvoering van het decreet zou weldra volgen. In een blijkbaar heel officieel, maar toch „vertrouwelijk” schrijven, gedagtekend 5 Juli 1824, bericht de gouverneur Jhr. van Vredenburg aan Van Alphen, ¹²⁸⁾ hoe het de Koning bevreemdt, dat men de St. Jan tot een kapel of oratorie heeft gemaakt; toen Z.M. haar aan de katholieken toekende, was het zijn bedoeling, dat ze als parochiale kerk zou dienen; als zodanig had ook Napoleon bij zijn decreet van 8 Dec. 1810 haar toch bestemd. Hij verzoekt de vicaris hem binnen veertien dagen te berichten, waarom de kerk aan die bestemming onttrokken was,

ten ware dat UHoogEerw. mogt prefereren om binnen boven-gemelde tijd voorschreve kerk met der daad aan hare voorm. bestemming van parochiale kerk geheel en al terug te geven, of te doen teruggeven; door welke laatste mesure, UHEerw. zult zulks ligtelijk gevoelen, vele onaangename gevolgen uit den weg zouden worden geruimd en zouden worden voorgekomen, welke anderzints uit de onderwerpelijke zaak, gemerkt Zijner Majesteits nog nader gemanifesteerd verlangen, noodzakelijk zullen voortvloeien.

In zijn antwoord aan de gouverneur, d.d. 22 Juli. 1824, ¹²⁹⁾ schetste de vicaris de kerkelijke toestand, zoals die gedurende twee eeuwen te 's-Hertogenbosch bestaan had, t.w. vanaf het jaar 1629 (het jaar van de reductie der stad) tot aan de toenmalige tijd : hoe na 1629 de vier oude, zelfstandige parochiën als zodanig haar bestaan verloren, hoe er sindsdien in de zielzorg werd voorzien en de jurisdictie der Bossche rectoren en priesters niet beperkt bleef tot een of andere der voormalige parochiën, of tot dit of dat stadsgedeelte, maar zich over de gehele stad uitstrekte. ¹³⁰⁾ Wel zijn er thans — zo gaat hij verder — minder kerkehuizen dan vroeger, maar de toestand, in zijn geheel genomen, is nog steeds dezelfde gebleven. En wat de St. Jan betreft, deze is geen kapel of oratorie en ook geen parochiekerk, doch dient alleen tot uitoefening van de R.K. godsdienst, evenals elke andere R.K. kerk der stad. Door een willekeurig en onwettig decreet van Napoleon werd zij in 1810 tot kathedraal bestemd, maar sinds 1814 heeft de heer J. van Cuyck er zijn rectorale functies in uitgeoefend en dat „zonder oppositie van iemand en tot genoegen van alle katholieken”. ¹³¹⁾ Aan de zo onaangename naastingskwesitie maakte onze Koning in 1816 een einde door de St. Jan toe te kennen aan de katholieken, die daarvoor eensom van f 60000 betaalden. Op de conferenties, welke toentertijd plaats hadden, werd nooit over een parochiale kerk gesproken. „De Katholieken hebben de kerk van St. Jan genaast en konden dezelve niet anders naasten, dan om in dezelve hunnen godsdienst uit te oefenen, zo en op dezelfde wijze als die nu zedert 2 eeuwen in alle andere Katholieke kerken der stad rustig wordt uitgeoeffent.” ¹³²⁾ Het kerkelijk bestuur te 's Bosch heeft dus vanaf 1629 tot nu toe niet de minste verandering ondergaan.

Het slot van zijn betoog geven wij woordelijk :

Deeze onze oude kerkelijke discipline omverre werpen en ons aloud kerkelijk bestuur, zedert 2 eeuwen in en buiten rechten al tijd geëerbiedigt, in een burgerlijk bestuur veranderen, de in functie zijnde geestelijken hunne magt en jurisdictie ontnemen, veranderen en beperken, de Katholieke ingezetenen ontnemen de administratie van hunne wettige eigendommen, beroven dezelve van

de vrijheid, welke zij zedert 2 eeuwen hebben, van tot uitoeffening van hunnen godsdienst kerk en zielbestierder te verkiezen enz., wanneer ik dit alles overweeg, beken ik, niet te kunnen voorzien de droevige gevolgen, welke te vreezen zijn, wanneer men het geprojecteerde zoude willen ten uitvoer brengen.

Ik heb volgens mijne pligt ten allen tijden getragt de rust en vreedten te behouden, niet alleen onder de Katholijken, maar ook tusschen de Hervormden en Katholijken. Onder het wijs en rechtvaardig bestuur van onzen geëerbiedigden Koning genieten wij boven alle andere Rijken eenen inwendigen rust en eendragt; moet dan eene kwestie van geen het minste nut, nog voor Zijne Majesteit, nog voor het gemeene land, ons van dit geluk beroven? Heb ik mogelijk mij wat te vrijmoedig uitgelaten, het is alleen voor het behoud van vrede en eendragt.

UHEGestr. geeft ten slotte niet onduydelijk te kennen de onaangename gevolgen, welke ik te verwagten heb. Hoe bitter en aandoenelijk dit is voor mij, die door mijn gedrag en bestuur de agting en het vertrouwen van alle de voorige gouvernementen heb mogen genieten, kan ik niet uytdrukken. Intussen sal ik in mijne smertelijke aandoening dien troost genieten, dat mijne conscientie mij nimmer sal verwijten, daarvan oorsaak te sijn geweest; en ik hope, dat dusdanige onaangename gevolgen — — de Heer voorkome dezelve! — — eens ten gevolge zullen hebben, dat Zijne Majesteit na(ar) waarheyd eens ingelicht mag worden.

Sal het den Heer niet behagen dese mijne hope te vervullen, zal ik in mijne hooge jaaren nog eens voor mijne getrouwheyd aan God — — den eenigsten onderpant van mijne liefde en getrouwheyd aan Zijne Majesteit, onsen geëerbiedigden Koning — — moeten lijden, sal ik niets anders tegenstellen dan eene standvastige en christelijke verdueligheyd en in het midden van mijn lijden niet ophouden Zijne Majesteit als mijnen wettigen souverain in het borgerlijke te gehoorsamen en te eerbiedigen, voor Hoogstdeesselfs gelukkige regering, voor de luyster en behoud van Hoogstdeesselfs doorlugtig huys en voor het geluk van geheel ons Rijk, volgens onse leer en religie, den hemel te smeeken. ¹³³)

Vermoedelijk werd de kerkelijke administratie te 's Bosch niet lang daarna weer geheel naar de oude trant ingericht. De onrustbarende ontevredenheid in de lande over heel het complex der anti-kerkelijke wetten — en maatregelen van Koning Willem I en de tegenwerking, welke zijn kerkelijke politiek allerwege ondervond, namen dermate toe, dat de Koning het fameuze decreet van

30 Dec. 1809 hoogstwaarschijnlijk niet verder in toepassing wilde of durfde brengen. ¹³⁴⁾

Wel zou Goubau nog de strijd mogen gaan aanbinden tegen de seminariën, waar wat het bestuur der Noord-Brabantse kerk-fabrieken betrof, moest hij zich tevreden stellen met de uitvaardiging van het Koninklijk besluit van 16 Aug. 1824, bepallende ¹³⁵⁾: 1° De kerkbesturen en kerkelijke administratiën mogen geen bestellingen of beschikkingen doen „omtrent onderwerpen, waarvan de bezorging hun niet uitdrukkelijk bij de bestaande wetten, reglementen, orders of instructiën is opgedragen”; 2° Zonder toestemming des Konings mogen geen nieuwe kerken of gebouwen tot uitoefening van de openbare Eeredienst gesticht, gebouwd of herbouwd worden. 3° Bij de aanvragen om toestemming des Konings tot stichting, opbouw of herbouw, mitsgaders tot uitvoering van andere werken dan noodzakelijk zijn tot onderhoud der kerken enz., zal gevoegd worden een opgave der kosten en van de voorhanden zijnde middelen om die kosten te bestrijden. 4° Zonder diens toestemming mogen ook geen nieuwe kerkelijke Gemeenten opgericht worden, maar zullen de kerkbesturen zich enkel bepalen tot werken van noodzakelijk onderhoud. 5° Ook mogen uit de kerken niet vervreemd worden voorwerpen van kerkelijke kunst of geschiedkundige gedenkstukken, voor zover zij niet behoren aan bijzondere genootschappen of bijzondere personen.

Hierop schijnt Van Alphen bericht te hebben, te zullen zorgen, dat dit besluit in zijn vicariaat zou worden nagekomen. ¹³⁶⁾

BIJLAGE

1803, Aug. Van Alphen berispt Hoogaerts, omdat deze bij gelegenheid der toediening van het H. Vormsel Mgr. van Velde de Melroy een pontificale H. Mis in zijn kerk had laten opdragen. ¹³⁷⁾

Quam grave acciderit mihi, qui bono et libertati religionis nostrae invigilare debeo atque curare, ne offendiculum ponatur acatholicis, qui post adeptam pro nobis majorem religionis libertatem et ob ipsam Sacramenti Confirmationis administrationem

variis in locis acerbi in nos sunt animi, quam grave, inquam, mihi acciderit Pontificale illud Officium, tanta pompa in ecclesia tua celebratum, verbis exprimere non possum.

Vix Illustrissimus Dus ¹³⁸⁾ obtinere potuit anno preterito, ut in propria sua diocesi Sacramentum illud administrare liceret. Commotio populi, inde oriri nata, obstaculum erat, vix removendum. Quantam in Belgio olim Austriaco hujus Sacramenti administratio populi commotionem excitarat, vel ipsa acatholica gubernii membra testabantur, inde deducentes, quantam in hac patria commotionem naturaliter excitare deberet phenomen adeo insolitum. Equidem superata tum fuit haec difficultas.

Ad preveniendum hunc fundatum gubernii timorem, Sacramentum Confirmationis administrari jussi clausis januis, sine qua provida cura locum habuisset, praecipue apud vos, malum, quod formidabamus. Interim spreto hoc timore, indicitis Pontificale Officium, apertis januis celebrandum, quod ob suam pompam decuplo magis natum est populum commovere et in ipsa ecclesia confusionem parere. Neque facit, quod minus indecenter, quam sperare licuit, omnia peracta sunt; id enim in civitate tam populosa mirandum valde. Post acceptam epistolam vestriam populi commotio et confusio adeo vivide in mente meoolvebantur, ut tota nocte illa somnus receperit ab oculis meis.

Est et aliud, quod bilem meam movit et justum dolorem meum non parum auxit, modus nempe quo. Omnia modo meditata et praeparata erant. Adfui tibi in Druenen et ne verbo de proposito hoc mussitasti. Illustrissimus Dus, qui pro tuenda legitima auctoritate stat et naturaliter alienus est a violatione juris alterius, nihil minus quam de Pontificali Missa cogitans, suum dat consensum, sed a meo dependentem, quod semel et iterum repetit plenus fiducia, fore ut conditioni tam aequae fiat satis. Omnes, quorum intererat, horum notitiam accipiunt, vicario apostolico excepto.

Nota est omnibus laudabilis et vicens Ecclesiae nostrae disciplina, qua extraneis functionibus suis publicis interdictis, ¹³⁹⁾ indigenae, qui admissi sunt, quoad functiones suas adstricti sunt ipsis ecclesiis, ad quas missi sunt. Et hanc salutarem vigentemque legem et disciplinam, quam anno superiori tanti faciebas, ne Em. Dum Cardinalem et Metropolitanum nostrum quidem ad peragendum et celebrandum Missam simplicem admisisses, pessumdas, evocans ad assistendum extraneos in ecclesia tua, pro qua nec missi, nec admissi erant.

Fateor, vir amplissime, ignorare me, quo meruerim eo tractari modo. Egi semper tecum candide et aperte, ex quo solo capite

sperare mihi licebat gratiora a te, qui pro dignitate tua auctoritatem meam defendere et conservare, nedum infirmare debueras. Quae facta sunt, infecta fieri nequeunt. Equidem ne quid simile, me inconsulto, fiat amplius. Haec tibi intimanda duxi.

1803, Aug. 16. Antwoord van Hoogaerts ¹⁴⁰⁾ :

Reverendissime Domine.

Certe non cogitavit Illustrissimus, nec ejus secretarius, ¹⁴¹⁾ quod Missam illam solemnem tam aegre tulisset Rev. Dom. Vestra. Jam prima vice, qua hic erant, desuper locuti fuerant et desiderium suum manifestaverant, ast quod non multum tunc promovi. In Udenhout secretarius denuo cum Dno Moser mihi desuper loquebantur, dissuadentes tamen desuper Rev. Dom. Vestrae loqui. Quando in reditu ex Druenen Illustrissimus propositioni meae tantum indirecte statim laetabundus quasi annuisset et dixisset, ut Rev. Dom. Vestram certiozem redderem, putans, ut insinuebat, id non tantum Rev. Dom. Vestrae gratum fore, sed et ipsam Rev. Dom. Vestram hora statuta adfore, ego sane de violatione juris alieni nihil tum suspicabar. Dus Moser cum quodam dein gaudio reliqua ordinavit et presbyteros ex seminario ad adistendum petivit. Utinam Reverendissimus ¹⁴²⁾ certior factus, omnia mane interdixisset !

Constristatus et ad infirmitatem fere contristatus, quod Rev. Dom. Vestra me suspectum habeat, acsi auctoritatem vestram infirmare et contemnere voluissem, cum tamen in tam multis occasionibus illam pro viribus tueri et conservare conatus fuerim. O, si possem hic exprimere, quae menti occurrunt ! Lacrymosus et eadem, in qua semper fui et semper ero, veneratione et submissione et obedientia subscribor ¹⁴³⁾ etc.

NOTEN

¹⁾ B.B. XIV 206—302.

²⁾ B.B. VI 216—298.

³⁾ B.B. XIV 236.

⁴⁾ B.B. VI 255.

⁵⁾ B.B. XIV 299, 300. De woorden uit het decreet : „*quam eadem ecclesiae reconcilientur*” vertaalt Noordeloos p. 258 foutief : „*mits zij zouden worden gereconcilieerd*”. Kleyn t j e n s I 96 nam de fout over.

⁶⁾ Coll. IV.

⁷⁾ B.B. II 338, 339. Volgens Verhoysen was er voor de St. Jan, als hij zich goed herinnerde, een bedrag van f 7000 in contanten beschikbaar, hetgeen hij ruim voldoende achtte ; B.B. XIV 241.

⁸⁾ J. C. A. Hezenmans, *De St Janskerk te 's-Hertogenbosch* (1866)

p 314, 315, J. Moerman, *De St Janskerk te 's-Hertogenbosch* (1931) p 492, 493

⁹⁾ Naasi de tuin der tegenwoordige pastorie van St Cathrien

¹⁰⁾ Het z.g. kerkhuis van de Zeven Weeen

¹¹⁾ Extract (door Hoogaerts gewaarmerkt 29 Juli 1801) in *Br en Circ*

¹²⁾ *BB I* 174

¹³⁾ Er werd wel eens gezegd, dat de haast chaotische toestand te 's-Bosch mede oorzaak was, dat Ant v Gils zijn functie (waarschijnlijk zijn assistentie bij de pastoor van St Cathrien) te 's-Bosch in 1797 vaarwel zei, *BB XIV* 277

¹⁴⁾ Het was juist in die dagen, dat de vicaris aan Hoogaerts (die na de dood van G de Cort, † 4 Febr 1803, deken van 's-Hertogenbosch was geworden) een ernstige berisping deed toekomen, welke mogelijk enige invloed had op zijn stugheid bij de onderhandelingen over de nieuwe parochies. De vicaris had nl bevolen, dat bij de toediening van het H Vormsel de kerkeuren steeds gesloten moesten worden om geen opschudding te verwekken onder de Protestanten. Toen nu Mgr v Velde de Melroy het H Vormsel roedende in de kerk achter de Tolbrug, liet Hoogaerts hem publiek en onder bijzetting van alle plechtigheid een pontificale H Mis opdragen. Het berispensd schrijven, dat de vicaris daarover aan de deken zond, is wel tekenend voor de bejegening, welke de Katholieken bij de uitoefening van sommige godsdiensttoefeningen in die tijd nog op verschillende plaatsen van Protestantse zijde te duchten hadden. Zie het schrijven van v Alphen en het antwoord van Hoogaerts, d d 16 Aug 1803, in bijlage

¹⁵⁾ *Coll II*, brief van 24 Aug 1803

¹⁶⁾ Sassen woonde tegenover het kerkehuis van I v Cuyck, *Coll II*, brief van Hoogaerts aan v Alphen, d d † Sept 1803

¹⁷⁾ Brief van Hoogaerts aan v Alphen, 17 Sept 1803, idem van v Alphen aan Hoogaerts, 20 Sept 1803, in *Coll II*

¹⁸⁾ Minuut (eigenhandig) in *Br en Circ*

¹⁹⁾ Hij was van 1748 tot 1763 pastoor van St Jacob geweest

²⁰⁾ L van Herck

²¹⁾ Een bekentenis nl over de betreurenswaardige godsdienstig-zedelijke toestand van het Bossche proletariaat

²²⁾ De bisschop van het diocees Antwerpen (Mgr Wellens 1766—1784, daarna Mgr Nelis)

²³⁾ Adf van Dongen, die 31 Jan 1803 tot vicarius apostolicus van Breda was benoemd

²⁴⁾ In plaats hiervan in h's puntjes

²⁵⁾ *BB I* 175

²⁶⁾ *Br en Circ*, een stuk (copie) in het seminarie-arch te Haaren, coll 15 nr 674, geeft de grensomschrijving nauwkeuriger en meer omstandig in het latijn

²⁷⁾ Het Verguld Harnas

²⁸⁾ Eigenhandige minuut in *Br en Circ*

²⁹⁾ *Br en Circ*

³⁰⁾ *BB I* 175

³¹⁾ Schutjes, IV 324

³²⁾ De Propaganda had hem naar aanleiding van zijn verslag over het vicariaat uit het jaar 1804 enige opheldering gevraagd, daarop zond hij 8 Oct 1806 bovenbedoeld schrijven (project in *Coll III, doss IV*)

³³⁾ Minister I v Hooff adviseerde de Koning in 1806, om aan de Katholieken te 's-Bosch de St Jan en aan de Protestanten (behalve de St Anna- of Franse kerk) de St Geertruidkerk te geven. Dr J WITLOF, *De Katholieke Staatspartij I* 41, noot 1

³⁴⁾ B.B. I 195, 196; Dr. Th. Goossens Mr. J. F. R. v. Hooff (Nijmegen 1948) p. 63. Volgens het Memoriale der parochie van St. Cathrien gaf de Koning (uit 's lands kas) in 1809 aanzienlijke sommen tot herstel der kerken: voor de kruiskerk fl. 9585—97½, voor de St. Jan fl. 6715—23 en 160 francs, voor de St. Geertruidekerk fl. 4658—90 en voor de kruiskerk en St. Geertruidekerk samen nog fl. 3809—65 (totaal 50441—61 francs).

³⁵⁾ Zoals bekend, had Napoleon reeds bij zijn bezoek aan Den Bosch 7 Mei 1810 tot enkele voorname Bossche R.K. ingezetenen gezegd: „Vous aurez la grande église et un évêque aussi!” (B.B. I 197). Minder bekend is waarschijnlijk, dat toen tot het gevolg van Z.M. behoorde de door hem aangestelde, niet door Rome erkende aartsbisschop van Mechelen, Dominicus Dufour de Pradt, en dat deze toen bij deken Hoogaerts logeerde; *Tijdschr. voor N. Brab. Gesch., Taal en Letterk.* III 51.

³⁶⁾ Bij vermeld bezoek van Napoleon had Sraessens deze kerk teruggevraagd (*Memoriale der par. St. Cath.*)

³⁷⁾ *Coll. II*, B.B. I 196, 197.

³⁸⁾ A. G. Verheyen.

³⁹⁾ Van St. Jan.

⁴⁰⁾ *Coll. II*.

⁴¹⁾ Zie B.B. I 200.

⁴²⁾ B.B. XXI 19 v.v.

⁴³⁾ In de Kruiskerk deed Van Camp al op Zondag 17 Maart 1811 een plechtige mis (B.B. I 202). De St. Jan werd 24 Mei 1811 door Hoogaerts gereconcilieerd, nadat hij daartoe van Van Alphen op slinkse wijze verlof bekomen had. Van toen af deed hij er dienst in, althans zeker nu en dan, maar eerst op 2 Aug. 1812 nam hij ze plechtig in bezit; (B.B. I 200—201, II 15, 24, 27—34).

⁴⁴⁾ B.B. I 205 v.v. Hoogaerts kwam er publiek voor uit, dat hij de St. Jan aan v. Camp wilde afstaan en beweerde, dat het bezoeken dier kerk het enig middel was om v. Camp's geweld te bedwingen (*compescendi seu mitigandi violentiam Campii*). Toen een Bosch advocaat (M. v. d. Heuvel) dit de plebaan hoorde zeggen (zo vertelde hij op het seminarie aan v. Gils), schoot hem het vers van Virgilius te binnen *Tantaene animis caelestibus irae!* *Ephem.*, 22 Mei 1812.

⁴⁵⁾ B.B. XII 192.

⁴⁶⁾ Voor zover de goederen der gesloten kerkhuizen aan de Katholieken kwamen, werden deze voor ver-uit het grootste gedeelte aan de St. Jan gegeven, de Kruiskerk kreeg bijna niets. Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar B.B. I 208—213 (211 laatste regel: 9 Mei moet zijn 9 Nov.), II 14, IX 302—307 en XII 192, 193. Hierbij nog een kleine aanvulling: 17 Nov. 1811 schreef de maire A. G. Verheyen aan J. v. Cuyck o.a.: „Vous voudriez bien, Monsieur le Curé, avoir la complaisance de me fournir mercredi le dixneuf de ce mois à trois heures de relevé un état exact et détaillé du mobilier, destiné au service de votre église”. De St. Jacobskerk (van Molenmakers) werd eerst gesloten op 28 Juli 1812, nadat aan Hoogaerts daags te voren was toegestaan, dat het kerkhuis achter de Tolbrug provisorisch mocht open blijven; *Coll. IV*, vgl. B.B. I 213, noot, II 14, 15.

⁴⁷⁾ B.B. I 209.

⁴⁸⁾ Van Cuyck 's morgens om 9 uur, v. d. Meulen om 12 en v. d. Heyden om 2 uur; *Ephem.* 22 Mei 1810. Het verhoor van Van Cuyck vindt men in B.B. XVII 244—246, waar een paar correcties zijn aan te brengen: p. 244 r. 3 v.o. *l'interrogation* moet zijn *l'interrogatoire* en p. 245 r. 17 v.o. *par mégarde* moet zijn *par inégarde*.

⁴⁹⁾ *Coll. IV*.

50) Allard p 203 v v, BB I 361 v v

51) Coll IV, vgl BB II 15

52) BB II 16—26, 34 v v

53) Op een stukje papier (in Coll IV) leest men „12 Aug 1812 venerunt gens d'armes quaesitum R D Smits in Seminario, 13 Aug 1812 Rdi Dni Molemakers et Moors deportati sunt Antverpiam et simul profecti sunt hora 2 post meridie' Te Antwerpen wist Molenmakers te ontvluchten naar Geel, waar hij zich bij zijn familie bleef schuil houden Schutjes IV 330, 331, 727, Allard p 208, 209, BB II 15, noot 2

54) In een post-scriptum van een brief, waarin hij hen dringend aanspoorde, om de zielzorg in het Bossche tuchthuis niet langer te verwaarlozen, Coll IV

55) BB II 178—181

56) BB II 186—188

57) BB II 343, 344

58) BB II 169—177, 182—186, 192

59) BB II 186—190

60) BB II 192

61) BB II 197

62) BB II 341

63) Brief van v Alphen aan v Cuyck, 15 Mei 1816, in Coll IV

64) 7 Juli 1814 schreef v Alphen aan v Cuyck, dat de Bossche heren M v d Heuvel en H de Wijs hem voor enige dagen kwamen mededelen, dat de kerk van St Jan of van St Cathrien zeer waarschijnlijk aan de Geformeerden zou moeten afgestaan worden, Coll IV

65) Met betrekking tot Hoogaerts zei de prefect tot v Cuyck „Il paraît, que vous ne vous accomodez pas bien ensemble?" v Cuyck antwoordde „Pour les conversations familiares, cela est vrai, mais pour les choses de necessite qui surviennent, nous nous frequentons Et pour les conversations familiares, c'est tout naturel, puisque nous sommes dans les sentiments differens touchant les affaires du jour, cela s'observe dans toutes les classes d'hommes, militaires, politiques et toutes autres" BB XVII 245

66) Hoogaerts beweerde, dat het van ouds alleen aan de plebaan toekwam de Hoogmis om 10½ u te doen, hetgeen v Cuyck echter ontkende

67) Zoals wij trouwens reeds vroeger mededeelden (BB XXI 32) schonk v Alphen aan Hoogaerts, nadat deze zijn spijt over zijn handelwijze had betuigd, weer zijn vol vertrouwen Dit blijkt o a uit een brief, welke hij hem omstreks deze tijd schreef en waarin hij hem „onder de diepste geheimhouding" zijn gedachten bloot legde over de Bossche Kerkelijke aangelegenheden De beste oplossing zou zijn — zo schreef hij daarin — dat de kerk van St Cathrien aan de Rooms en zou blijven, de St Jan als begrafenis kerk voor de gehele stad bestemd zou worden en dat het vroegere kerkhuis van Van Cuyck gerestaureerd, of wel in plaats daarvan een nieuwe kerk gebouwd zou worden (zie de brief in BB II 339, 340) Ook bleef van Alphen nog heel amicaal met Hoogaerts omgaan, toen hij bv de pastoor van Bostel en de Bossche advocaat Pieter van Meeuwse bij zich te Schijndel „op een familiere portie" verwachtte, berichtte hij (31 Juli 1816) aan de deken „Zeer aangenaam zal het mij zijn, als gij „met mond van uw plaisir" van het gezelschap zult zijn (Coll II)

68) Van Cuyck en zijn kapelaan(s)

69) Brieven van v Alphen aan v Cuyck van 30 Oct en 3 Nov 1815 in Coll IV

70) Behalve het uur der Hoogmis, verweet hij hem, dat hij buiten weet en wil van de deken 3 priesters in de stad bediend en 2 begraven had, zelf

kerkornamenten wijdde met voorbijgaan van de deken en dat het kerkbestuur eigenmachtig voor hem een pastorele woning gekocht had.

⁷¹⁾ Coll. IV.

⁷²⁾ B.B. II 341—343, waar echter in de weergave van de tekst verscheiden fouten voorkomen.

⁷³⁾ Uit een brief van v. Alphen aan v. Cuyck, gedateerd 5 Juli 1816 (Coll. IV), blijkt, dat de Protestanten toen verzochten, dat hun het verlaten kerkhuis in de Kerkstraat (dat v. Cuyck tot 1814 bediend had) zou geschonken worden. Volgens v. Alphen moest dit verzoek afgewezen worden, niet zozeer omdat het gebouw eigendom was van de Bossche R.K. gemeente, als wel omdat — gelijk hij al meermalen tegenover de Protestanten openlijk verklaard had — „onse religie niet dult onse kerken, die huysen van God, welke wij aen Hem en synen dienst hebben toegewijd en daerdoor zijn geheyligt, over te geven aen anderen om geprofaneert te worden door eenen godsdienst, welken onse religie niet kan of mag erkennen. Het exempel van den H. Ambrosius moet hier ons tot rigtsnoer dienen, waervan wij niet mogen afwijken: *Tollere potes, tradere non possum*”. Dat verzoek om genoemd kerkhuis deden de Protestanten misschien, wyl het toen reeds vast stond, dat zij de St. Janskerk niet zouden krijgen. Van Cuyck en ook Van Alphen dachten echter, dat het hun enkel maar te doen was om de verwachte weigering te kunnen uitspelen als een bewijs van onverdraagzaamheid der Katholieken en alzo nog met meer klem de St. Jan te kunnen opeisen.

⁷⁴⁾ Volgens J. H. Sassen bedroeg de waarde dezer fondsen ongeveer 34000 gl., waarvan 28000 gl. moesten afgetrokken worden tot betaling der gedane onkosten voor het in orde brengen der kerken (voor de St. Geertruidekerk alleen 7000 gl.), zodat nog ongeveer 6000 gl. over bleven ter verdeling tussen de Protestanten en Katholieken; F. de Kock, *Katholieke Herdrukken* II 162.

⁷⁵⁾ Deze som zouden de Katholieken aan de Hervormden hebben moeten uitkeren, indien de naasting der St. Jan in 1798 ware doorgestaan; Coll. II.

⁷⁶⁾ J. M o s m a n s, *De St. Janskerk te 's-Hertogenbosch* p. 495. De nieuwe kerk der Protestanten werd gebouwd in 1819 ter plaatse van de oude St. Annakapel, welke toen gesloopt werd.

⁷⁷⁾ *Br. en Circ.*

⁷⁸⁾ Vgl. B.B. XX 217.

⁷⁹⁾ Coll. II, B.B. II 344, 345, vgl. B.B. XX 173, noot 3.

⁸⁰⁾ B.B. I 199.

⁸¹⁾ Vóór 1773 waren er in de stad geen kerkmeesters, maar werd het gehele beheer der kerkhuizen alleen door de respectieve rectoren gevoerd. Deze moesten zorgen voor het onderhoud van godsdienst, kerkehuis en pastorie, zodat het niet te verwonderen was, dat zij voor hun eigen onderhoud te kort kwamen. Daarom gelastte de apostolische vicaris A. Aerts 2 Jan. 1773, dat in de vier voornaamste kerkhuizen kerkmeesters moesten aangesteld worden en dat in plaats van de collecte, welke de pastoorsmeid gewoon was te houden aan de ingang der kerk, de kerkmeesters in de kerk voortaan met de schaal moesten omgaan. De eerste kerkmeesterscollecte werd gehouden 2 Febr. 1773; *Memoriale der parochie van St. Cathrien*, vgl. H e z e m a n s *'s-Hertogenbosch van 1629 tot 1798* p. 404.

⁸²⁾ *Handb. R.K. Eeredienst* I 205.

⁸³⁾ Aldus bij de oprichting ener nieuwe fabriek, want bij latere opvolging moest het college zelf zijn nieuwe leden kiezen. Behalve bij de oprichting, had de bisschop maar zeer weinig over de kerkeraad te zeggen; wel mocht hij hem van advies dienen.

⁸⁴⁾ In de vergaderingen van de kerkeraad moest de pastoor rechts van

de president zetelen, de maire links.

⁸⁵⁾ Voor de bepalingen van het decreet van 30 Dec. 1809 raadpleegden wij M. D a m o i s e a u x, *Traité pratique de l'administrations des fabriques d'église*, 2e ed. (Louvain 1930).

⁸⁶⁾ *Coll. II*, concept 9 Sept. 1823.

⁸⁷⁾ Smits, de toenmaligé vice-pres. van het seminarie, schrijft, dat de commissie „zich zelve had opgeworpen”; *B.B. II* 190.

⁸⁸⁾ Dit provisorisch kerkbestuur bestond uit drie der gewezen commissarissen van de geliquideerde kerkfabriek, t.w. J. F. van Rijckevorsel, Mr. M. v. d. Heuvel en H. de Wijs en twee vroegere kerkmeesters van Van Cuycks kerkehuis in de Kerkstraat; *B.B. II* 189.

⁸⁹⁾ Zie hiervoren p. 226.

⁹⁰⁾ Volgens dat decreet moest de burgerlijke gemeente de eventueel onvolgende inkomsten der fabriek bijpassen.

⁹¹⁾ *B.B. II* 340.

⁹²⁾ *Br. en Circ.*

⁹³⁾ Bedoelde commissie te Breda schijnt tijdens het bestuur van Mgr. J. Th. J. Wellens, bisschop van Antwerpen 1766—1784, ingesteld te zijn ten gevolge van de regeringsverordeningen van Maria Theresia of Jozef II.

⁹⁴⁾ Hij vermeldt dan, dat Mgr. Wellens een seminarie-professor (in 1817 nog in leven) tot pastoor van Breda benoemd had, maar zich genoodzaakt zag zijn benoeming in te trekken, „daer de benoemde het ongeluck had van aan de commissie te Breda niet te behaegen”.

⁹⁵⁾ Hoogaerts keurde het voorstel om dergelijke commissie in te stellen, helemaal af. Wel verklaarbaar; bedoeld voorstel zou immers in zijn positie geen verandering brengen.

⁹⁶⁾ *Br. en Circ.*

⁹⁷⁾ Met „den Eerw. Heer Pastor” zal door de opsteller(s) van het reglement misschien niet J. v. Cuyck, maar plebaan Hoogaerts bedoeld zijn.

⁹⁸⁾ In het stuk niet ingevuld.

⁹⁹⁾ De commissie, welke in 1810 door de Prefect van het Departement was benoemd.

¹⁰⁰⁾ Oningevuld.

¹⁰¹⁾ Art. 2 en 3 bepalen, dat geen vacatures zullen aangevuld worden, tot zolang er nog 8 leden der commissie (behalve de president) zullen over zijn. Als minder dan 8 leden overblijven, zal de vacature bij meerderheid van stemmen worden aangevuld uit de ingezetenen der stad, tot de parochie van St. Jan behorende.

¹⁰²⁾ De gelden wegens het begraven van Protestanten kwamen immers de Hervormde gemeente ten goede.

¹⁰³⁾ In de dan volgende artikelen wordt o.a. bepaald: verkoop van fondsen, opname van gelden, het doen der jaarlijkse rekening en verantwoording vereisen de goedkeuring van de vicaris apostolicus; aan de pastoor zal een vast tractement en aan de kapelaans kostgeld uit de inkomsten der kerk toegekend worden.

¹⁰⁴⁾ De approbatie van de vicarius apost.

¹⁰⁵⁾ De vic. apost.

¹⁰⁶⁾ *Br. en Circ.*

¹⁰⁷⁾ Minute in sem.-arch. Haaren, coll. 15, nr. 1262.

¹⁰⁸⁾ Brieven van v. Alphen aan v. Cuyck, één d.d. 26 Maart 1819 en twee d.d. 28 Mei 1819, in *Coll. IV*.

¹⁰⁹⁾ Ten gevolge van de vereffening der geschillen met de Protestanten waren de inkomsten der fabriek, volgens v. Alphen, zo verminderd, dat het salaris des rentmeesters de vaste inkomsten overtrof.

¹¹⁰⁾ Zie schrijven van v. Alphen aan de gouverneur van N. Brab., d.d. 9 Sept. 1823, in *Coll. II.*

¹¹¹⁾ Een lijst van de plaatsen, waar die afkoop plaats had, en van de bedragen, welke het domein betaalde, ligt in *Coll. II.* Eenzelfde lijst vindt men afgedrukt in het *Handboekje voor de Zaken der R.K. Eeredienst* jg. 3. De lijst, door P. Noordeloos gepubliceerd in *B.B. XIX* 280 v.v., noteert voor het herstel van de toren van Hoogeloon een bedrag van f 4000; dit zal f 400 moeten zijn.

¹¹²⁾ Reeds op het einde der 18e eeuw had v. Alphen met de Commissie van Superintendencie en Sequestratie te Breda een conferentie gehad over de toen onlangs aangeslagen kerkelijke tienden in Brabant, om deze overeenkomstig haar aard tot onderhoud der kerkgebouwen aldaar te doen besteden. Er werd toen een gunstige overeenkomst gesloten, doch ondanks v. Alphen's verdere instanties, wilde het toenmalig gouvernement geen goedkeuring aan die overeenkomst geven. (*Coll. II.*)

¹¹³⁾ Deze memorie ligt in *Coll. II.*

¹¹⁴⁾ F r e n k e n, *Helmond in het Verleden II* 160, 161.

¹¹⁵⁾ Over de bemoeienis der Gedeputeerden met de onderhandelingen over het afkopen van de plicht van onderhoud der kerkelijke gebouwen in 1819 en 1820 zie *B.B. XIX* 238 v.v.

¹¹⁶⁾ Brieven van v. Dongen aan v. Alphen van 3 en 18 Aug. 1820 in *Coll. II.*

¹¹⁷⁾ Niets echter viel v. Alphen zo pijnlijk als de geheime intriges van Hoogaerts bij de gouverneur Hultman en de griffier Verheyen. Uit liefde tot de vrede en om wille zijner oude vriendschap met Hoogaerts had hij op aanraden van v. Gils tot nog toe gezwegen, maar nu hij zag, dat Hoogaerts' denkbeeld, de herleving van het decreet van 30 Dec. 1809, „dat hatelijk en aan het gezag onzer Kerk zoo injurieus decreet van Napoleon”, werkelijkheid zou gaan worden, kon hij niet langer het stilzwijgen bewaren. Hij schreef Hoogaerts 5 Oct. 1820 een brief, welke begon: „Jam dudum modo suspicari coepi, subsistere apud nos ens aliquod invisibile, quod manum occultans fert nos”. (*Coll. II.*) Over de verdere correspondentie hierover tussen v. Alphen en Hoogaerts kan men een en ander vinden in *B.B. II* 354, 355. Wat daar wordt aangehaald uit Hoogaerts' brief van 28 October, is o.i. zo te verklaren, dat Hoogaerts het decreet van 30 Dec. 1809 inderdaad, gelijk v. Alphen hem verweet, wel doorgevoerd wilde hebben, maar zo, dat bij de samenstelling van de kerkeraad en bij het doen van rekening en verantwoording het gezag van de vicaris beter erkend zou worden, dan bij een supte uitvoering van het decreet het geval zou zijn.

¹¹⁸⁾ Onjuist is dus hetgeen Dr. Witlox (*De Kath. Staatspartij I* 176, 177) schrijft over het rekest, door de Provinciale Staten van N.Brab. in 1826 bij de Koning ingediend tegen de onderwijsdecreten van 1825: „Het is een der eerste voorbeelden, misschien wel het allereerste en in de Noordelijke provinciën zeker het eenige, van ingrijpen der Provinciale Staten in algemeene bestuurszaken”.

¹¹⁹⁾ *Coll. II.*

¹²⁰⁾ Onderzocht moest worden, in hoeverre het decreet in al de noordelijke provinciën zou kunnen toegepast worden, of wel in hoeverre daar andere maatregelen moesten genomen worden; *Handboekje R.K. Eeredienst I* 205.

¹²¹⁾ *Coll. II.*

¹²²⁾ Concept in *Coll. II.*, waarin ook een uitvoerig advies van H. de Wils, d.d. 6 Sept. 1823, aan v. Alphen over het antwoord, dat deze aan de gouverneur zou kunnen geven. Slechts op een paar punten werd dit advies door v. Alphen opgevolgd.

¹²³⁾ Zie *B.B. XX* 213—216.

- 121) De Napoleontische kerkorganisatie
- 125) De heer van Harencarspel-Eckhardt, directeur der Registratie en Domeinen in Noord-Brabant
- 126) Brief van v Alphen aan Hoogaerts, d d 25 Jan 1824, in *Br en Cn*. Daar Goubau eenvoudig het decreet van 30 Dec 1809 over het gehele land wilde invoeren, had hij in zijn project-concordaat geen enkele bepaling aangaande de administratie der kerkfabrieken opgenomen. Mgr Nasalli had van de Kardinaal-staatssecretaris Consalvi echter in opdracht, om te trachten revisie van genoemd decreet te verkrijgen, *Terlinden I* 299, 300
- 127) *Br en Cn*
- 128) *Coll II*
- 129) Copie in *Coll II*
- 130) Over zijn poging van 1803 om de vier parochien te herstellen, sprak hij niet
- 131) De intriges van Hoogaerts ging hij stilzwijgend voorbij
- 132) De tekst van dit laatste gedeelte van zijn betoog, betreffende de wijze waarop de St Jan definitief in de handen der katholieken werd gesteld, vindt men in *BB II* 343—346
- 133) In het stuk ligt een los papier, waarop hij art 145, 190—193 der grondwet citeert en daaruit deze conclusie trekt, welke hij wellicht nog in bovenstaand pleidooi inlaste „Zolang dus het R C kerkelyk genootschap de vrijheid van zijne religie en van zijnen godsdienst, zo solemneel bij de constitutie gewaarborgt en altoos geeceerbiedigt, sal behouden, sal hetselve, evenals alle andere genootschappen, van de vrijheid en het recht moeten jouissieren, om van zijne inwendige en huishoudelijke zaken en van de middelen van zijn bestaan en onderhoud met volle vrijheid te disponeren. Neemt dese laatste vrijheid weg en geheel de vrijheid van religie en godsdienst verdwijnt”
- 134) Mogelijk schrikte hij ook terug voor de moeilijkheid dier toepassing, volgens H de Wijs kon het decreet van 30 Dec 1809 „in zijn geheel” niet worden ingevoerd „voor gemeentens, waarin de ingezetenen R C en Protestants zijn” Van Alphen's opvolger H den Dubbelden schreef (in 1841) kortweg, dat de standvastigheid van v Alphen (*constantia fortissimi viri ap A v Alphen*) Goubau noodzaakte van zijn pogen af te zien, *BB XIII* 49, 51
- 135) *Coll II* De bepalingen van dit besluit vindt men ook in *Handb RK Eeredienst I* 220 en *Bydr Bisd Haarlem DI* 48 p 348, 349
- 136) *Bydr Bisd Haarlem, DI* 48 p 371 Over de pogingen in later tijd (onder Van Alphen's opvolger) om het decreet van 30 Dec 1809 door te voeren, zie *BB XIII* 44v v
- 137) Minuut in *Coll II*
- 138) Mgt v Velde de M
- 139) Wegens de vele Franse priesters, die naar hier waren uitgeweken
- 140) Oorspronkelijk, in *Coll II*
- 141) F A Consghen
- 142) Van Alphen
- 143) In dezelfde geest als in deze slotzinnen schreef Hoogaerts ook later gewoonlijk, wanneer Van Alphen hem om zijn handelingen kapittelde

Een Primus van Leuven te Haren en Megen

door

fr. THEODARDUS

Het Memorieboekje der Eerw. Zusters Franciskanessen te Haren bij Megen deelt ons hierover mee :

Int jaer 1726, den 23 November is tot Leuven gedeclareert primus in de philosophie eenen sekeren jonckman van 21 jaeren, genaemt Lambertus Hoes, geboortigh uyt de mayerije van 's Hertogenbosch in het dorp Berchem, den sone van eene weduwe, den welcken van te voren tot Megen vijf jaeren hadde gestudeert onder de bestieringhe van de p.p. minderbroeders recollecten aldaer, den welcken in alle de scholen den eersten prijs hadde bekomen. Desen jonckman de ses scholen gehoort hebbende tot Megen is hij vertrocken naer Geel om daer te hooren den dialectica in de welke hij ook den eersten is geweest ; daernaer tot Leuven int collegie het verken soo genaemt heeft hij twee jaeren gewoont ende gestudeert ende sijne studie soo wergenomen, dat hij op den 23 van November int jaer 1726 onder soo eene groote menichte van studenten is verklert geweest primus ofte den eersten.

Dese promotie heeft de geheele mayerije van Den Bosch vervult met blijtschap ende vreught ende besonderlijck sijne moeder ende vrenden ende het geheel dorp Berchem, sijne geboorteplaetse. Daerom is hij op alle plaetse, komende van Leuven tot Berchem, seer treffelijck onthaelt geweest.

Komende van Berchem naer Megen ende passerende het dorp Haren van het graefschap Megen is hij aldaer oock treffelijck ingehaelt, want het schuyt daer hij in sat, was met groen gepal-liert, oock de straeten van Haren. De gemijnte was in de wapenen, het vendel swierde.

Ende komende in de inganck van het huys van den pastoor warden door eenighe studenten, die bij den pastoor studeerden, tot lof van den primus eenighe versen int latijn opgeseght. De studenten van Megen te peert quamen hem tot Haren afhaelen, seer schoon gekleedt ende de trompete wirt geblasen.

Den primus quam oock op het clooster ende verthoonde sijn selven oock aen de susters van het clooster met het bijwesen van de studenten van Megen. Ende de eerweerdighe moeder van het clooster, suster Cecilia van Tuyl ende meer ander oude susters quamen hem verwillecomen als oock sijne nichte, suster Theresia, van Berchem geboortigh.

Ende de eerweerdighe moeder braght hem toe een roomerken van vrintscap ende beschonc oock alle de studenten ende andere vrienden van den primus.

Terstont vertrock den primus met de studenten van Megen naer Megen toe. Soo haest als (hij) te Megen quam, wirt hij gestelt op een peert, dat verciert was. Ende alle de andere studenten wachten hem, in seer schoon gecleedt, ende dede triumphantelijck sijnen intré binnen Megen ende wirt de stadt omgeleijt.

Ende daernaer komende ontrent de schole, daer hij van te voren vijf jaer hadde gestudeert, klom hij op den theater, die voor de schole stont, seer aerdigh verciert met eene arcke triumphaen [arc de triomphe] seer aerdigh ende schoon verciert met groen ende met verscheijden jaersriften tot lof van den primus.

Op den theater gingh hij sitten op eenen schoonen stoel ende recht over hem dede den eerweerdighen pater Joes Kippingh, de prefect der schole, eene treffelijcke oratie int latijn, die van alle priesters ende pastoors seer is gepresen geweest.

Dit gedaen sijnde, trock den primus naer de kerke van de eerweerdighe paters minderbroeders onder wiens bestieringhe hij hadde gestudert vijf jaeren langh tot Megen ende den te Deum wirt soleennelijck gehouden om Godt te bedancken over dese promotie.

Ende smiddaghs wirt den primus met nogh meer andere vrienden in den refter seer wel getracteert.

Den primus is oock in dit clooster den 9 van de maent Januari 1727 met eenighe pastoors van de eerweerdighe moeder getracteert geweest gelijk hij van te voren oock is getracteert geweest van alle de pastoors bijnaer van de decanije van Maeslandt.

N. v. d. R.

De Primus, die in dit stukje Hoes wordt genoemd, heet Lambertus Hoex, geboren te Berchem in 1704. Hij was in 1726 onder 135 mededingers de eerste in de Concursus generalis. ¹⁾

Later heeft hij in de geschiedenis van het Bossche Bisdom nog een zeer belangrijke rol gespeeld. Wegens het overlijden van Marinus van Litsenborgh in 1756 moest een nieuwe Apostolische Vicaris worden benoemd. Dat heeft tot heel veel verwickelingen met de Staten-Generaal aanleiding gegeven, gelijk uitvoerig te lezen is bij G. Giezenaar, De strijd tusschen Kerk en Staat over de benoemingen der Apostolische Vicarissen van 's-Hertogenbosch in de 18de eeuw (Nijmegen, 1938). Lambertus Hoex, Deken van Den Bosch en Pastoor van St. Jan, was door Rome tot opvolger van v. Litsenborgh benoemd, maar de Staten-Generaal wensten hun fiat niet daarop te geven. Toen Hoex in 1759 stierf, was de kwestie nog niet opgelost. Eerst in 1760 werd de langdurige vacature beëindigd door de erkenning van Andreas Aerts als Apostolisch Vicaris.

¹⁾ E. Reusens, Documents relatifs à l'histoire de l'Université de Louvain. T. 4 (Louvain, 1886), p. 151.

De Familie van Mr. Leonardus van Schijndel, pastoor van de Sinte Catharina te 's-Hertogenbosch

door

B. v. S.

In het begin der XVIe eeuw woonde in Den Bosch: *Adriaen Jan Goossens van Schijndel* genaemd *van der Waude* (hij werd ook kortweg *Verwan* genoemd) ¹⁾. Hij was de stamvader van de verschillende houders van geheime bidhuizen in de retorsie-tijd te 's-Hertogenbosch. Men treft vele leden van zijn geslacht aan als lidmaten van de Ill. O.L.V. broederschap. ²⁾ Hij was gehuwd met *Aleydis van Ham*, dochter van *Christiaen Lucaszn. van Ham* en van *Judke N.* ³⁾, en was deken van het handschoenmakers en mantelmakersgilde. In 1553 verklaart *Adriaen Jansz. van Schijndel* dat hij „hem heeft afgezeegh als ambachs van den hantschoenmakers ende mantelmakers binnen dezer stat van 's-Hertogenbosse en zulcker wegen, dat die voornoemde *Adriaen* mette zelven ambacht van nu voortaan niet meer en wilt schieten nog genieten”. ⁴⁾ *Adriaan van Schijndel* had de navolgende kinderen: 1. *Leonardus van Schijndel*, die volgt; 2. *mr. Christiaen van Schijndel*, bachelareus in de H. Godheid en priester en beneficiaet van de St. Jan. ⁵⁾ In 1444 was een *Christiaen Schindelius*, notaris te 's Bosch. ⁶⁾ (In 1578 is hij peter van *Philips*, zoon van *Laurens Philips*. Meter was *Johanna*, de weduwe van *Philips Boden*). Hij woonde in een huis aan de Oude Dieze (1548) en overleed tusschen 1580 en 1590. 3. *Catharina van Schijndel*. Zij was gehuwd met *Daniel Henric Gysbert Aert van Zutphen*. ⁷⁾ Hij voerde gevierendeeld: 1 en 4 drie vierbladige bloemen en 2 en 3 drie palen van vair en een schildhoofd beladen met drie hamers ⁸⁾, helmteeken een gekroonde helm, beladen met een

roos. Van Zutphen had de navolgende kinderen : a. Jenneke van Zutphen ; b. Catharina van Zutphen, religieuse ; c. Marie van Zutphen, gehuwd met Henri Aerts de Bruyn. Deze had de navolgende kinderen : o.a. Geertruid de Bruyn, gedoopt in de St. Pieter 8 November 1587 ; Gysbert de Bruyn, geboren in 1574 ; Daniel de Bruyn en Geertrudis de Bruyn, gedoopt in de St. Jan 17 November 1573 en vermoedelijk jong gestorven. Haar peter was Christiaen Schindelius „beneficiatus hujus ecclesiae” ; meter was Stynke Kemp „in den Haen” en d. Gysbert van Zutphen, gehuwd in 1598, dochter van dr. Robrecht van Bruhese en Willemke Jan Aerts en hij hertrouwde met Elisabeth Jan Joachims, weduwe 1626. Deze van Zutphen had de navolgende kinderen : a. *Daniel van Zutphen* † 2 November 1668 en begraven in de St. Jan met een gevierendeeld wapen : 1. de drie bloemen ; 2. een boom ; 3. drie palen van' vair met de hamers en 4. een leeuw (van Schijndel). Hij was gehuwd met Angeline Roelofsdr. Glimmert † 18 Augustus 1649. Zij wordt door de beurzenstichtster Anna Typoets in haar testament als haar nicht aangeduid (deze noemt tevens Jan Joosten van Vechel „haer neef” ; van Vechel was gehuwd met eene Margriet van Zutphen). Hij hertrouwde in 1651 met de weduwe van Gerard van Zutphen, Walburgis Tolinx † 28 November 1666. Van David van Zutphen stammen in vrouwelijke lijn af de Belgische barons Donques en de ridders de Mahieu ; b. *Jenneke van Zutphen*, gedoopt in de St. Jan 30 April 1622, gehuwd met Godfried van Bernagie, zoon van Joris van Bernagie en Jenneke Adrien Rutgers van Schijndel (Rutger van Schijndel was prior van het klooster O.L.V. Hage. Hij was de zoon van Jan Rutgerszoon van Schijndel bierbrouwer te St. Michielsgestel en Anneke Jordaeen Joachim Bertens. Zijn broeder Antoon, die gehuwd was met Elisabeth Denis Andries, had een zoon Hubert van Schijndel in 1620 prior van O.L.V. Hage ¹⁰⁾ en c. *Elisabeth van Zutphen*, gehuwd met brouwer Henri van Susteren, zoon van Frans van Susteren en Elisabeth Abram Thonis. Uit dit huwelijk sproten : 1. Abram van Susteren, koopman te Brugge ; 2. Gysbert van Susteren, die 30 Januari 1657 gehuwd was met Helena Doncquers, waaruit Frans van Susteren,

jesuïet te Utrecht, Helena van Susteren, Ursuline ; Hendrik van Susteren, bisschop van Brugge ; Adriana van Susteren, religieuse ; J. B. van Susteren, jesuïet te Amsterdam ; Martin van Susteren, jesuïet te Kortrijk en Melchior van Susteren, ridder, heer van 's-Gravenwesel. Hij bewoonde het kasteel van 's-Gravenwesel en bezat het huis „te Hoogen” te Merxem (1707 (deze familie bezat ook het huis op de Meir te Antwerpen (1745) thans koninklijk paleis) en 3. Joanna van Susteren, gehuwd met Jan van Bergen te 's-Hertogenbosch. 4. *Willem van Schijndel*, wijnkooper te 's-Hertogenbosch (in 1552 gelooft Willem Adriaenszn. van Schijndel aan Jan Willems (Kievits?) 100 oude schilden gebranden wijnaccijns ¹¹⁾) was gehuwd met Mayke van Eyck, waaruit : a. Zacharias van Schijndel, gehuwd met Roelof Willemszn. Kievits van Vlymen. ¹²⁾ Hij voerde : van goud een vijfbladige roos van keel en behoort tot hetzelfde geslacht als Joncker Cornelis Kievits van Vlymen, heer van Terborcht te Oisterwijk, wiens kleinzoon mr. Jan Kievits, kanunnik te 's-Hertogenbosch, stichter van een studiebeurs was, die nog bestaat. ¹³⁾ Deze Cornelis Kievits was de volle neef van juffrouw Adriana Kievits, die huwde met jonker Jan van Ammeroy van Vlymen, grootmoeder van de bekende Hester van Grinsven te 's-Hertogenbosch. De familie Kievits bewoonde een kasteeltje te Vlijmen aan de kant van Onsenoort. Zij zat met de familie van Hedickhuysen, van Herlaer, van Ammeroy en van Meerwijk eeuwen in de schepenbank van Vlijmen (deze laatste geslachten leverden verscheidene geestelijken aan de abdij van Berne en elders) ; c. Heylwich van Schijndel, gehuwd met Hendrik Janszn. de Roy en hertrouwd met Jan Daniels (een Jan Daniels van Schijndel werd 26 Maart 1573 te 's-Hertogenbosch gedoopt. Peter was David Haecx uit Antwerpen, meter was Henrica Aerts de Bruyn) ; d. Geertruid van Schijndel, gehuwd met Theodorus Janszn. die Greve. Zij hadden de navolgende kinderen : Henri ; Jan ; Rodolf ; Eyken ; Theo en Hendrika ; e. Aelke van Schijndel, gehuwd met Anthony Petri van Erp en f. Jacoba van Schijndel, gehuwd met Willem Willemszn. van den Grave.

Leonard van Schijndel ¹⁴⁾, voornoemd, was gehuwd met

Dingena van Gerwen, dochter van Jan Roelf Broes van Gerwen en Yke Willems Zeris (derde echtgenote) (haar zuster Elisabeth Jansdr. was begijntje te 's-Hertogenbosch; zij was de zuster van Joachim Janszn. en de halve zuster van Agnes Jansdr., die gehuwd was met Gerard Loockermans. De moeder van deze laatste was Elisabeth van Valkenburg, die een broeder had mr. Joseph Valkenburg pbr. Gerard Loockermans had o.a. twee zonen: Peter Loockermans, pastoor van St. Eloy in Vlaanderen en Roelof Loockermans, pastoor van Rosmalen). Leonard van Schijndel had drie kinderen: a. Geertruid van Schijndel, gehuwd met Jan van den Heuvel, zoon van Jan Dirkszn. van den Heuvel en Jenneke Jans de Schintrop. De testamentaire voogden van hun zoon Jan († 1602 priester conventueel Tongerlo, gedoopt in de St. Pieter, 23 Januari 1578) waren: Bisschop Masius en Roelof Lenaertszn. van Schijndel; b. Elisabeth van Schijndel, gehuwd met mr. Frans Walraven ab Hanenberg en c. Roelant van Schijndel, die een huis bezat in de St. Jorisstraat ¹⁵⁾ † vóór 1610, gehuwd 20 Augustus 1585 in de Ste. Catharina met Aleydis van Herlaer † vóór 1629, dochter van Adriaen Mathyszn. van Herlaer ¹⁶⁾ en Theodora van Vechel. *Deze laatste was niemand minder dan de zuster van de H. Leonardus van Vechel* (Hunne huwelijksgetuigen waren: Roelof Aerts Kievits en Maria Hoorn). Al hunne kinderen zijn niet bekend. Zij hadden echter de navolgende twee zonen, die tijdens de Nederlandse Beroerten naar Diest emigreerden: a. mr. Cornelis van Schijndel (genaemd van der Wau ¹⁷⁾), bachelarius in de H. Godheid, priester en beneficiaat van de St. Jan, kapelaan van de Ste. Catharina (1629) en kanunnik van Geertruidenberg. Hij vertrok na de val van Den Bosch naar Diest en overleed aldaar 5 September 1642 „den 5en September anno 1642 is gestorven heer Cornelis van Schijnde canonck van 'sGeertruidenberghe, broeder van onsen pastoor, geboren van den Bosch" ¹⁸⁾; b. mr. *Leonardus van Schijndel*, licentiaet in de H. Godheid, priester en beneficiaet van de St. Jan en pastoor van de Ste. Catharina en daarna als opvolger van mr. Groesius — ook een Bosschenaar — pastoor van het bekende begijnhof van Diest, alwaar hij 20 Mei 1665

overleed in de ouderdom van 75 jaar. Coppens vermeldt van hem, dat hij 22 Maart 1635 naar Diest vertrok. 28 December 1636 doopt hij echter nog persoonlijk te 's Bosch Aert, zoon van Jacob Aerts en Jacoba. Als peter trad op: Adriaen Mathys van Herlaer. Hij doopte nog in 1634 in de St. Jan: Jacob van Heynsbergh, zoon van Jan van Heynsbergh en Francisca de Bie. In 1629 verkoopt hij nog goederen te 's-Bosch. 19) Hij was leenman van Diest. 24 April 1648 koopt „heer en meester Leonardus van Schijndel Roelofs zoon daer moeder af was *Aleydis van Herlaer*, oud ontrent de 58 jaren” van juffrouwe Catelyn van der Straeten Cornelisdochter, begijntje van het begijnhof te Diest ½ bunder beemd, gelegen tot Pelt en een ½ bunder land gelegen binnen de Allerheyiligen Poort. 20)

Adriaen van Schijndel, was de zoon van *Jan Goossens van Schijndel*, 21) dië gehuwd was met Geertrudis N., weduwe in 1503. Zijn grootvader *Goswin Janszoon van der Wau* genaemd *Dircx*. 22). (Een Hendrik van der Waude bezat in 1437 een goed te Schijndel onder Elschot. 23) Hij was gehuwd met Elisabeth N. Zijn ooms waren Willem van der Waude, Peter van der Waude, die in 1499 een huis heeft te Vught; Wauter van der Waude en Goswin van der Waude, 24) gehuwd met Mechteld N. (die hertrouwde met Dielis Dirks van Oirschot). Hij had een zoon Bernard van der Wauwe († 1592). 25)

Bovenstaande familie van der Wau staat in nauw verband met het *Goed 't Waud* te Schijndel; dat lange tijd in het bezit was van de familie Spiering van Aelburg. (De familie van der Wau treft men in de XVe—XVIe eeuw ook te Oirschot aan).

Nog in de 17e eeuw treft men aan: Goossen Janszn. van der Wau, gehuwd met Marie Claes Jan Aerts van der Aa, die twee kinderen had Jan van der Wau en Jenneke van der Wau, gehuwd met Hendrick Janszn. van der Spranck, allen wonende te Schijndel.

Er was nog in de Meijerij een familie van de Wouwe, waartoe behoorden: Jan Janszn. van der Wauwe, schout van Tilburg (1501—1506). Van 1477 tot 1481 was een Jan van der Wouwe kwartierschout van Oisterwijk.

BRONNEN :

- 1) Bossche protocollen 1352, folio 310, 1353, folio 92, 1363, folio 164 verso, 1364, folio 566
-) Voorname Huizen van Den Bosch, door Jhr van Sasse van Yssel
- 1) Bossche protocol 1580, folio's 246 en 297
- 1) Bossche protocol 1364, folio 566
- 7) Bossche protocol 1372, folio 43 verso, 1850 en folio 422 verso
- 8) Stadsarchief Roermond, omslag 41 no 3
- 7) Zie over deze familie ook voornoemd werk van Jhr van Sasse van Yssel En het werk over de grafchriften van de St Jor
- 7) Handschrift Huiswaert Kabinet der Handschriften Koninklijke Bibliotheek te Brussel
- 9) Notatien van Ridder Raymond de Mahieu Stadsarchief Antwerpen
- 10) Zie over hem het voormeld werk van Jhr van Sasse van Yssel en het Bossche protocol 1381, folio 585, 1382, verschillende akten
- 11) Bossche protocol 1361, folio 4 verso
- 12) Jhr van der Does de Willebois Studiebeurzen Bossche protocol 1850, 293 verso
- 13) Studiebeurzen alsvoor
- 11) Bossche protocol 1368, folio 291, 1369, folio 41, 1411, folio 642 verso
- 15) Bossche protocol 2330, folio 39, 1849, folio 535, 1855, folio 293 verso
- 16) Handschrift-genealogie van Herlaer Prov Genootschap
- 17) Bossche protocol 1428, folio 270
- 18) Koninklijke Bibliotheek Brussel Kabinet der Handschriften Handschrift begijnhof Diest no 777 En archieven betreffende het begijnhof van Diest, berustende op het Algemeen Rijksarchief te Brussel
- Stadsarchief Diest Overlijdensregisters
- 19) Bossche protocol 1451, folio 88 verso
- 20) Algemeen Rijksarchief Brussel Fonds Diest no 2640, folio 68 Zie ook het werk van Ramaekers over Diest, waarin hij geprezen wordt als een brarf en geleerd man Wijlen pastoor Daniels uit Hasselt had nog een gedeelte van zijn grafzerk gezien, alsmede een gebrandschilderd rom waarop pastoor van Schijndel stond afgebeeld
- 21) Rijksarchief 's-Hertogenbosch Aanwinsten 1886 Hij overleed 12-1-1465
- 22) Bossche protocol 1352, folio 145, 1353, folio 392
- 23) Rijksarchief 's-Hertogenbosch Inventaris van het archief van Schijndel Afdeling charters, no 88—XXVI
- 24) Alsvoor
- 25) Alsvoor

Henricus Hurkmans, Pastoor van Leende 1694—1723, en de Strijd om de Bediening van enige Parochies in het Bossche Vicariaat

door

A. M. FRENKEN, Pr.

Deze bijdrage betreft de kerkelijke aangelegenheden in het Bossche Vicariaat gedurende de jaren 1673—1720, één aanzienlijke periode uit de tijd der schuurkerken.

Zoals bekend, begon na de inval der Fransen in 1672 de toestand der Katholieken in de Meierij van 's-Bosch over het algemeen langzaam te verbeteren. Hun godsdienst oefeningen in de huis- of schuurkerken werden oogluikend toegelaten; indien zij zich naar de wens der Hoogmogende Heren van de Staten Generaal „modest en zedig” gedroegen, d.w.z. zich in het openbaar onthielden van alle „paapsche superstitiën” en aan de schouten, drossaards en sommige andere ambtenaren de nodige gratuiteiten, compositie- en recognitiegelden op tijd betaalden, werden zij over het algemeen tamelijk wel met rust gelaten. En de halve eeuw van vervolging, welke zij achter zich hadden, had aan hun Katholiek Geloof volstrekt geen nadeel gedaan, integendeel het godsdienstig leven bereikte een hoger bloei dan wellicht ooit te voren, niettegenstaande de armzaligheid van hun economisch bestaan en de bekrompenheid van hun bedehuizen. Ja, wij twijfelen, of de geschiedenis van het Bossche bisdom enig ander tijdperk kan aanwijzen, dat onder godsdienstig opzicht dat der schuurkerken evenaren kan.

Toch gaf het Vicariaat gedurende datzelfde tijdperk vele jaren lang een betreurenswaardige strijd te aanschouwen, geen strijd, zoals de katholieken in het noorden des lands toentertijd te

voeren hadden tegen de z.g. Jansenisten, voor wier beweging het Bossche Vicariaat zo goed als immuun bleef, ¹⁾ doch een strijd tussen de eigen geloofsgenoten, ja zelfs tussen de eigen geestelijkheid en wel om de vraag, of sommige parochies rechtens door de ordesgeestelijken of regulieren, dan wel door de wereldgeestelijken of seculieren bediend moesten worden.

Hoe was deze kwestie ontstaan? Tot aan de val van 's Bosch in 1629 was het grootste gedeelte der parochies van het toenmalig Bossche bisdom van ouds bediend geworden door seculiere priesters, het kleinste, maar toch een aanzienlijk gedeelte, door kloosterlingen, bijzonder door de reguliere Norbertijnerkanunniken van Berne, Tongerlo, Floreffe en Postel. Tijdens de langdurige vervolging, waaraan de Katholieke Meierij na de val der hoofdstad bloot stond, zagen de meeste priesters, zowel regulieren als seculieren, zich genoodzaakt, vooral in de jaren van omstreeks 1635 tot omstreeks 1650, hun standplaatsen te verlaten om een veilig heenkomen te zoeken buiten het gebied der Staten-Generaal, zodat van een enigszins geregelde parochiedienst van toen af geen sprake meer was.

Toch bleef de Katholieke bevolking niet geheel zonder geestelijke bediening. Verschillende priesters, zowel seculiere als reguliere, waren verkleed achtergebleven en trokken van de ene parochie naar de andere om, nu hier dan daar, geheime godsdienst-oefeningen te houden, boete en gevangenis en allerlei andere gevaren en moeilijkheden trotserend. Bovendien tal van kloosterlingen, die hun conventen te 's Bosch of elders in de Meierij hadden moeten ontvluchten of uit naburige kloosters afkomstig waren, zoals de verjaagde Bossche Dominicanen, Capucijnen en Jezuiten, de Franciscanen van Weert en Megen, de Norbertijnen van Berne, Postel en Tongerlo en meer anderen, trokken dagelijks als missionarissen de Meierij door.

Toen nu in later tijd, meer bepaaldelijk na 1672, de vervolging begon te luwen en de priesters, vooral seculiere, zich weer wat vrijer in het toenmalig Vicariaat konden bewegen, kozen sommige dier rondtrekkende kloosterlingen zich een of andere parochie tot vaste verblijfplaats en matigden zich daar dan zelfs

pastoorsrechten aan, al was de parochie oudtijds altijd aan seculiere priesters begeben geworden. 2) Dikwijls ook werd wegens gebrek aan wereldgeestelijken bij het vacant-zijn van een pastoraat een religieus als *deservitor ad interim* aangesteld; en als deze zich eenmaal goed ingeburgerd en de harten der inwoners veroverd had, gebeurde het meermalen, dat noch hij, noch de inwoners de bediening der parochie dan later wensten af te staan aan een of ander seculier. 3) Men begrijpt, dat de seculiere clerus, bij alle waardering voor de verdienstvolle arbeid der kloosterlingen in het verleden, toch meende zich met kracht tegen dergelijke gebeurlijkheden te moeten verzetten, bijzonder op het laatst der 17e eeuw, toen meerdere jonge seculariëren in het Vicariaat zaten te wachten op het openkomen van een kapelanie of pastoraat. Maar van de andere kant valt het toch ook goed te verklaren, dat de ordesgeestelijken, die in vroeger dagen op verschillende plaatsen de grootste moeilijkheden doorstaan hadden, zich na het overwinnen daarvan niet voetstoots lieten verdringen. En daarenboven was ook wel eens gebeurd, dat een of andere parochie, die sinds eeuwen aan regulieren had toebehoord, na 1629 of reeds vroeger, gelijk b.v. te Someren het geval was, aan seculariëren was begeben geworden en dat deze ook na 1672 daarop aanspraak bleven maken.

Deze toestand nu, gegroeid uit de tijdsomstandigheden, heeft in het Vicariaat veel beroering en geharrewar teweeg gebracht, niet alleen tussen de seculiere en reguliere geestelijkheid, maar ook tussen de bewoners der omstreden parochies, waarvan de enen partij kozen voor een seculiere, de anderen voor een reguliere pastoor, wat soms oorzaak werd van grote onlusten en wanordelijkheden.

Beide partijen deden hun best om de kerkelijke overheden, zoals de *Vicarius Apostolicus*, de Pauselijke Internuntius te Brussel, de Belgische Bisschoppen en de Romeinse Curie, voor zich te winnen. Zelfs zochten zij steun bij wereldlijke gezagdragers, zoals bij de plaatselijke schouten en de kwartierschouten, ja zelfs bij regeringslichamen als de Raad van Brabant te Brussel en de Staten-Generaal te 's-Gravenhage.

De cardo quaestionis zat 'm in het oude patronaatsrecht over de kerken. De vraag was, of dat recht in die tijd, toen de kerken en kerkelijke goederen in handen der Protestanten waren, of door het Land waren aangeslagen, nog van kracht was. ⁴⁾ Men begrijpt dus, dat de Kerkelijke Overheden, vooral de Apostolische Vicarissen, die het vicariaat van uit België besturen moesten, wijl hun verblijf in het vicariaat zelf door de Staten-Generaal verboden was, dikwijls voor de grootste moeilijkheden stonden. Dat in de hitte van de strijd ook door de geestelijkheid van weerszijde in woord en geschrift soms onwaarachtige of overdreven, in ieder geval niet te verantwoorden beweringen en beschuldigingen werden geuit, valt licht te denken.

Hoezeer zulk een openbare strijd tussen Katholieke geloofsgenoten, tussen priesters nog wel, ook te betreuren viel, toch stak daarin, voor zover hij althans door de geestelijkheid gevoerd werd, iets aantrekkelijks, iets sympathieks.

Het gold een kwestie van kerkelijk recht; noch reguleren, noch seculariseren wilden of konden zich hun recht — het zij waarachtig of slechts vermeend — laten ontnemen: *Fiat justitia et pereat mundus!* Ja, zij vochten voor het recht en dat — zeker althans wat het meerendeel hunner aanging — niet ten eigen bate of voor persoonlijk gewin, doch uit liefde tot en afhankelijkheid aan de stand of de orde, waartoe zij behoorden. Een goed regulier strijdt voor zijn orde, voor zijn klooster of abdij; een goed seculier voor zijn mede-clerus. Ook in de Hollandse Zending voerden de twee categoriën zielzorgers een belangenstrijd en dáár op veel uitgebreider terrein. Wat Rogier dienaangaande schreef, geldt ook voor de strijd in het Bossche vicariaat, al lag de „*casus belli*” hier enigszins anders dan ginds. „Wrijving en naijver tussen wereldsheren en ordesgeestelijken zijn van alle tijden en landen... Zij zijn natuurlijke en verblijdende uitvloeisels van de vanouds binnen het raam van de éne kerk en de éne leer gevangen verscheidenheid... Zij doen alleen kwaad, indien zij met onchristelijke heftigheid worden uitgevochten, maar ook dan nog is het billijk te bedenken, dat volslagen eensgezindheid overal en in alle menselijke verhoudingen de dood in de pot zou zijn”. ⁵⁾

Bijzonder sympathiek aan de kant der strijdende wereldgeestelijken in het vicariaat lijkt ons de hoofdfiguur, de aanvoerder Henricus Hurkmans, in wie de ordesgeestelijken een geduchte tegenstander vonden.

Hurkmans was geboren te Asten (waarschijnlijk in het gehucht Ommel), was in 1689 kapelaan aldaar en werd door vicaris Steijaert 4 September 1694 tot pastoor van Leende aangesteld, ⁶⁾ hetgeen hij tot aan zijn dood op 21 Juni 1723 gebleven is. In het landelijke Leende had hij te midden zijner goede parochianen een kalm en rustig pastoraal leven kunnen leiden, maar rust en vrede vrijwillig opofferend, trok hij ten strijde ten dienste van zijn mede-clerus om diens rechten, welke volgens zijn opinie door de regulieren, vooral die van de abdij Postel, geschonden en verkracht werden, te handhaven en te doen zegevieren onder de leuze: Regularia regularibus, secularia secularibus. ⁷⁾ En hij voerde die strijd met onmiskkenbare energie en talent, al ging ook hij bij zijn aanvallen ongetwijfeld meer dan eens te ver. Maar hoe vurig en militant hij ook was, altijd bleef hij toch tactisch en bedachtzaam en wist zijn gedachten, meningen, voorstellen en plannen in keurig Latijn voor te dragen.

De stukken, welke wij voor het schrijven dezer bijdrage benutten, schijnen alle overgebleven te zijn uit Hurkmans' correspondentie met de apostolische vicaris Petrus Govarts te Mechelen, de pauselijke internuntius te Brussel en anderen. Sommige bevinden zich in het parochiearchief van Leende, doch veruit de meeste behoren tot een verzameling in het archief van het Bossche bisdom, ⁸⁾ getiteld *Differentie brieven van den Heer P. Govarts Vic. Apost. en van de wereldsche Geestelijken tot maintainen der seculiere pastorijen*. ⁹⁾ Eigenhandige originele brieven van Hurkmans zelf zijn er niet bij. Zijn voornaamste brieven concipieerde hij blijkbaar, geheel of gedeeltelijk, in het klad, alvorens ze in het net te schrijven, en slechts deze concepten zijn het, welke zijn overgebleven. De brieven van Govarts daarentegen zijn in hun origineel aanwezig. De aard der overige stukken zullen wij hierachter bij hun publicatie doen kennen.

Dat de aanwezige correspondentie niet volledig is, blijkt duir-

delijk uit de stukken zelf; zo worden daarin sommige brieven van Hurkmans en Govarts vermeld, welke in de collectie gemist worden. Ook is er geen enkele brief bij van Johannes Buycx, plebaan te Lier, met wie Hurkmans toch meermalen correspondeerde; evenmin enig stuk van de regulieren, die in de strijd betrokken waren, hetgeen echter te verklaren is, doordat Hurkmans met hen nooit in correspondentie getreden is. De aanwezige stukken kunnen ons dus geen volledig beeld van de gevoerde strijd geven.

De betwiste parochies, waarover het voornamelijk ging, waren Someren, St. Oedenrode, Lommel en Eersel.

In eerstgenoemde parochie begonnen de moeilijkheden reeds in 1673 na de dood van de seculiere pastoor Henricus Verschuren. De abdij van Postel, zich beroepend op haar patronaatsrecht, zond haar kanunnik Franciscus Hoybergen om er het pastoraat waar te nemen, doch de Apostolische Vicaris Judocus Houbraken, de geldigheid van genoemd recht in die tijd ontkenkend, stelde de seculiere priester Antonius Jacobs tot pastoor van Someren aan. ¹⁰⁾ Over de verwickelingen, welke er uit de gelijktijdige aanwezigheid van twee pastoors ontstonden, kan men elders een en ander lezen. ¹¹⁾ Ter aanvulling geven wij hierachter in bijlage I twee brieven uit 1674, een van de Internuntius aan de Abt van Postel en een van Houbraken aan de Internuntius.

Te St. Oedenrode ontstonden moeilijkheden in 1675. De abdij van Postel zond er haar religieus Adrianus van den Kerckhoff als pastoor. ¹²⁾ Hoewel Houbraken diens aanstelling niet kon beletten, verzette hij er zich tegen uit alle macht; hij wilde nog liever dood gaan — zo schreef hij aan de Internuntius 11 Sept. 1675 — dan in de aanstelling van die religieus als pastoor toestemmen; zie bijlage II. ¹³⁾

Na de dood van Antonius Jacobs, die 4 April 1695 stierf, ontbrandde de strijd te Someren opnieuw. De parochie kreeg alsdan als deservitor de Postelse kanunnik Macharius van Heessel (alias Heessels) en als diens tegenstander de seculier Antonius Cuypers. De toenmalige Apostolische Vicaris Martinus Steyaert, die hoge

posten bekleedde aan de Universiteit te Leuven (waar hij als Vicaris zijn verblijf hield), stond bekend als een geleerd en wijs man ¹⁴⁾ en hij bestuurde het Vicariaat met grote zorg. Vele wereldgeestelijken echter vonden zijn houding in de strijd tegen de ordesgeestelijken al te voorzichtig, te slap, niet doortastend genoeg, hetgeen vermoedelijk de aanleidende oorzaak werd, dat door de seculieren tot verdediging hunner rechten tegenover de regulieren een soort van strijdcomité werd opgericht, bestaande uit de seculiere dekens en twee afgevaardigden van de clerus, met name Egidius van der Voort, pastoor te Heeze, en diens naaste buurtpastoor en vriend Henricus Hurkmans, de reeds vermelde pastoor van Leende. Al aanstonds, nadat Antonius Cuypers de pastorale zorg te Someren aanvaard had, werd door dit strijdcomité — zo zullen wij het maar blijven noemen — op diens handhaving bij vicaris Steyaert aangedrongen; indien Postel aangaande het pastoraat van Someren zou dreigen met proces — zo schreven zij hem o.a. — moest hij de Postelse Heren onmiddellijk de deservituren van St. Oedenrode, Lommel en Eersel ontnemen, want was het recht op het pastoraat van Someren misschien enigszins twijfelachtig, St. Oedenrode, Lommel en Eersel behoorden in ieder geval aan de seculieren.

Het antwoord, dat de Vicaris hun gaf, viel niet mee. Hij spoorde hen aan om kalm te blijven en niets onbezonnens te doen. Tot hun nog grotere teleurstelling gaf hij niet lang daarna de parochiële bediening van Someren aan de regulier Heessels in een ruimere en meer plechtige vorm dan aan Cuypers. Erger nog, hij gelastte, dat Cuypers het kerkehuis te Someren ook voor Heessels moest beschikbaar stellen. Ja zelfs, op aanraden van rechtskundigen wilde de Vicaris het pleit aan Postel reeds zo goed als gewonnen geven, om aldus een zwaar proces te voorkomen.

Men begrijpt, dat de gegeven aansporing tot kalmte een geheel averechtse uitwerking had. In een geharnast schrijven, waarin wij de stijl van Hurkmans menen te erkennen, gaven de comitéleden (de vertegenwoordigers der districten Helmond, Eindhoven, Oss en Megen) de Vicaris op 30 Augustus 1695 hun ver-

ontwaardiging en ontevredenheid te kennen en eisten van hem een andere manier van optreden ; ¹⁵⁾ zie bijlage III.

Dit schrijven schijnt op Steyaert indruk gemaakt te hebben, want 18 November d.a.v. hechtte hij zijn goedkeuring aan een verzoekschrift, gericht aan Paus Innocentius XII, waarin de wereldgeestelijkheid van het vicariaat haar standpunt in de strijd tegen de ordesgeestelijken, vooral tegen die van Postel, uiteenzette en een Pauselijke beslissing vroeg, dat de regulieren zich zouden moeten tevreden stellen met die pastoraten, welke zij in de Katholieke tijd (d.w.z. vóór 1629) bezeten hadden ; bijlage IV.

Kort daarop is sprake van een proces, dat Postel voor de Raad van Brabant was begonnen tegen Steyaert, en uit een schrijven, gedateerd te Leuven 10 Maart 1696, dat Steyaert door de pastoor van Asten, J. van de Cruijs, deed toekomen aan de seculiere clerus, valt op te maken, dat deze laatste, door Steyaert gesteund, de zaak bij de Romeinse Curie wilde aanhangig maken ; bijlage V.

Terwijl de strijd om de parochie Someren, waar Ant. Cuypers in 1696 door Paulus Sleeuwens en deze nog in datzelfde jaar door Gerardus Verschueren was opgevolgd, steeds voortduurde, deden de beide afgevaardigden der wereldgeestelijken, pastoor van der Voort en pastoor Hurkmans, op het einde van 1698 of in het begin van 1699 een vertoog in druk verschijnen, waarin zij zich namens de gehele wereldgeestelijkheid van het vicariaat tot de Bisschoppen van België wendden, tot wie zij ook te voren reeds hun toevlucht hadden genomen. In dat vertoog trachtten zij de Bisschoppen te overtuigen, dat het recht aan hunne zijde was en dat de belangen der gehele seculiere geestelijkheid, niet alleen in hun vicariaat, maar ook in de Belgische bisdommen op het spel stonden, om zodoende de Bisschoppen op hun hand te krijgen en deze te bewegen hun zaak ook finantieel te ondersteunen ; bijlage VI.

Elders vindt men het accoord, dat 27 Juli 1700 tussen beide partijen gesloten en door Milo van Boxmeer, prior der abdij Postel, en Petrus Govarts, toen vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen (de latere Apostolische Vicaris van het Bošsche Vicariaat), ondertekend werd. ¹⁶⁾ Het komt hoofdzakelijk

hierop neer, dat bij de destijdsse stand van zaken Someren aan de abdij Postel zou blijven, maar dat St. Oedenrode door de abdij aan de seculieren zou afgestaan worden binnen één jaar, nadat het accoord door de Paus zou zijn goedgekeurd; wat de overige parochies betrof, zou van dan af de status quo gehandhaafd blijven.

Men mene echter niet, dat met dergelijke accoorden of concordaten, welke later nog meermalen zouden aangegaan worden, de vrede voor goed verzekerd was. Altijd toch wisten partijen later termen te vinden om van het gesloten accoord af te wijken. Toen dan ook Macharius van Heessel 10 Augustus 1701 overleden was, werden te Someren de vijandelijkheden weer spoedig geopend. Ook zien wij Egidius van der Voort, pastoor van Heeze, in het begin van 1702 een mislukte poging doen om zelfs de inwoners van Luiksgestel, waar de pastoor Hieronymus Raveschot, een Postelse kanunnik, op 12 Januari van dat jaar pastoor van Postel en tevens coadjutor van de abt aldaar geworden was, tegen Postel op te zetten, hoewel de parochie Luiksgestel toentertijd niet tot het Bossche Vicariaat, maar tot het bisdom Luik behoorde; bijlage VIII.

De apostolische vicaris Steyaert was ondertussen op 17 April 1701 overleden. Voor het vicariaat in het algemeen, maar vooral voor de elkaar bestrijdende geestelijkheid, was het een vraag van groot belang, wie diens opvolger zou worden. Niet minder dan 53 seculiere priesters uit het vicariaat — de meesten uit Peel- en Kempenland en onder hen de twee pastoors van der Voort en Hurkmans, ieder hunner als „deputatus cleri” — zonden daarom in Mei 1701 een verzoekschrift aan Paus Clemens XI. De ondertekenaars vragen vooreerst (evenals in het hiervoren besproken verzoekschrift van 18 November 1695 aan Paus Innocentius XII), dat voortaan geen ordesgeestelijken meer als pastoors benoemd worden in parochies, die in de Katholieke tijd niet aan de regulieren behoorden. En vervolgens, dat een wereldgeestelijke van het vicariaat, of althans een, die uit deze streek afkomstig is, tot apostolisch vicaris worde aangesteld en verplicht om in het vicariaat zijn residentie te houden; bijlage VII. 17)

Het verzoek aangaande de te benoemen vicaris werd niet ingewilligd, want op het einde des jaars 1701 werd Petrus Govarts, de reeds vermelde vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen, die te Turnhout geboren was, tot apostolisch vicaris van 's-Hertogenbosch benoemd. Al spoedig evenwel werd de nieuw benoemde bij de seculiere clerus van het vicariaat de gevierde man, daar hij in tegenstelling met zijn voorganger zich een beslist tegenstander der regulieren in hun aanspraken op de betwiste parochies toonde. Hurkmans en van der Voort, de twee voorvechters, werden van stonde af zijn vertrouwensmannen. Van uit Mechelen, waar hij bleef resideren, onderhield hij met hen een voortdurende en zeer confidentiële correspondentie, niet alleen aangaande de strijd tegen Postel, maar ook aangaande velerlei andere kerkelijke aangelegenheden, zoals de aanstelling van dekens en pastoors enz., terwijl de vroegere pastoor-deken van Eindhoven, Johannes Buycx, die in 1696 plebaan te Lier geworden was, ¹⁸⁾ daarbij somtijds als tussenpersoon diende. De eerste der brieven, welke wij van Govarts nog aanwezig vinden, zond hij 26 Januari 1702 door bemiddeling van Buycx aan genoemde pastoors van Heeze en Leende. De nieuwe vicaris wilde hen alsdan blijkbaar polsen over de aanstelling van enkele nieuwe dekens, hoopte hun binnenkort, na verkregen verlot der Staten, te paard een bezoek te kunnen brengen en deed hun tevens de copiën toekomen der drie vermelde brieven van de Internuntius aan de Abt van Postel (27 Januari 1674) en van Judocus Houbraken aan de Internuntius (1674 en 11 September 1675) ¹⁹⁾. Bij Govarts' brief schijnt de plebaan van Lier nog een schrijven gevoegd te hebben over zekere samensprekingen, welke tussen hem en Govarts in die dagen hadden plaats gehad, waarop Hurkmans 7 Februari 1702 antwoordt.

Diezelfde dag zendt hij aan de dekens afschriften der drie brieven uit 1674 en 1675 met een begeleidend schrijven, waarin hij hun toestaat, de inhoud der brieven onbeschroomd bekend te maken; bijlagen IX A—C.

De brieven, welke dan volgen tot in het jaar 1703, zullen wij in bijlagen X—XXXI in chronologische volgorde mededelen. Zij

interesseren ons bijzonder om de persoon van Petrus Govarts, maar méér nog om die van Henricus Hurkmans. Met de toestand van sommige parochies in het vicariaat, gelijk die uit het voorafgaande gebleken is, voor ogen, kan het lezen dezer brieven niet veel moeilijkheid opleveren. Enkele toelichtingen mogen hier evenwel nog volgen.

In de brieven van Hurkmans aan Johannes Buycx, de plebaan van Lier, d.d. 14 Maart en 25 April 1702 (bijlagen X en XI), en in nog meer andere brieven van latere datum gaat het over Johannes van Kessel, pastoor en plebaan van St. Jan te 's-Hertogenbosch, en de missionarissen aldaar. Er waren in die tijd te 's-Hertogenbosch een 12- à 13-tal priesters. Wellicht had van Kessel een seculiere kapelaan, maar overigens was hij er de enige wereldgeestelijke. De andere pastoors der stad en de dienstdoende missionarissen waren regulieren t.w. Jezuiten, Predikheren, Minderbroeders en Capucijnen. Ieder van hen had een eigen bede- of kerkhuis, behalve het tweetal Capucijnen, die samen een en hetzelfde oratorium gebruikten. ²⁰⁾

Hurkmans' brief van 4 Mei 1702 is gericht aan Gerardus Verschueren, pastoor te Someren (bijlage XIII). Er liep toen over deze pastoor een kwaad gerucht (waar of vals of overdreven, wie zal het zeggen?) aangaande zijn omgang met een zekere Berta, wonend in zijn parochie. Te zijner verdediging zocht hij steun bij zijn collega's te Heeze en Leende, v. d. Voort en Hurkmans. Daar een groot deel der Somerense parochianen nog steeds ageerde voor de aanstelling van een pastoor uit de abdij Postel, was het te vrezen, dat velen het geval zouden uitbuiten ten bate dier abdij. Het betrof dus voor Hurkmans een pijnlijke zaak, te meer nog omdat hij en Verschueren goede bekenden waren; Verschueren immers was afkomstig van Someren en Hurkmans van het daaraan grenzende Asten. Al was Verschueren ouder, toch had Hurkmans van zijn jeugd en studiejaren af hem goed gekend. Geen wonder dus, dat Hurkmans maar liefst zo spoedig mogelijk van de zaak wilde af zijn. Toch zou hij gedwongen worden, er later nog enkele malen op terug te komen en eens, in zijn brief van 20 October 1702 (bijlage XXV), op hardhandige

wijze, wijl Verschueren hem gekwetst had in zijn priester-eer.

Dat hij ook duchtig de les kon lezen aan hen, die iets durfden ondernemen tegen godsdienst of kerk, zien wij uit een fragmentje van een brief, welke hij schreef aan een hem bekend priester, die onder de invloed van het Jansenisme iets verkeerd gedaan had. ²¹⁾ Hij hield daarin navolgende philippica :

Ergone tantum scelus vel a sacerdotibus perpetrari potuit? Vel a persona publica publice iisdem affingi? Non poterant expectare sententiam Sedis Apostolicae? ²²⁾ Maledictus furor eorum, quia pessimus in consilium eorum, neque nunc, neque umquam introeat anima mea. Si egisti hanc rem pessimam, et te cum apostolo Petro admoneam: „Poenitentiam age”, si quomodo tibi remittat Deus hanc nequitiam, ²³⁾ ne cum eodem Apostolo dicere cogar: „Pecunia tua tecum sit in perditionem”. ²⁴⁾ Omni cura pastoralis, imo officio sacerdotali indignus factus es, si vera sit accusatio. Certe mea interest, ut usque ad fundum inquiram, et ipse accusatorem vestrum agam apud Superiores, si ita esse comperero, defensorem vero, si tam dira res de vobis probari non possit.

Dum sacrum Adventus Domini tempus auspicamur, doleo quod de re tam profana, imo si vera sit, tam nefanda et execranda, scribere ad D.V. debeam. Non cito credenda sunt mala de sacerdotibus; etiam ante pro illorum defensione scripsi. Ideoque nec hanc quidem attestationem jam mitterem, sed potius abjicerem ut incredibilem, nisi quod Romae factum est, animum meum faceret fluctuare. ²⁵⁾

In October 1702 was Govarts voornemens om aan enkele priesters in het vicariaat zekere volmachten toe te kennen, denkelijk hen aan te stellen tot zijn provicarissen (bijlage XXIV A). Waarschijnlijk werd hij daartoe bewogen, omdat een nieuwe kerkvervolging (wegens de bekering van het Helmonds meisje Sophia Alberts) over de Meierij was gekomen en hij begon te betwijfelen, of hij zich nog wel ooit in zijn vicariaat zou kunnen vestigen. De twee provicarissen, die niet lang daarna door hem werden aangesteld, waren Egidius van der Voort en Henricus Hurkmans.

Ongeveer een jaar later dreigde een misverstand de vriendschap tussen Govarts en diens beide provicarissen te verstoren. Het misverstand deed zich voor bij gelegenheid ener op handen

zijnde pastoorsbenoeming in de parochie Strijp. Dit pastoraat was altijd door seculiere priesters bediend geweest, behalve van af 1665, toen een reguliere kanunnik van St. Augustinus uit Weert haar was komen bedienen. Toen deze nu begin December 1702 tot prior van zijn klooster te Weert werd aangesteld, liet Hurkmans dit onmiddellijk aan Govarts weten, opdat Strijp weer aan een wereldlijk priester zou gegeven worden. Het Strijps pastoraat werd sterk geambieerd door de seculier Joh. van Breugel, die echter bij de Strijpse parochianen geen persona grata scheen te zijn en ten slotte ook niet benoemd werd. Behalve de brieven van Hurkmans aan Govarts van 13 en 19 December 1702 (bijlagen XXVIII en XXIX B) zijn aangaande deze pastoorsbenoeming nog drie andere brieven aanwezig: van Hurkmans aan Govarts 23 Januari 1703, van J. van Breugel aan Govarts 30 Januari 1703 en van Govarts aan Hurkmans en van der Voort 5 Februari 1703. Wij achten hun inhoud echter van te weinig belang om ze te publiceren. Alleen het slot van de brief van Govarts ²⁶⁾ volge hier:

Difficultates et mala, quae hac occasione orta sunt, parum curo praeter suspiciones Dominationum Vestrarum. Ex illis enim, ut Thomas a Kempis recte advertit, maximum imminet periculum amicitiae et concordiae inter nos, dioecesi nostrae ram necessariae, contra quam multum progressus est pater discordiarum, si animos nostros zelumque diviserit. Verumtamen certus sum, quod etiam illum decipiet Providentia Divina et quod e malis ejus suggestionibus eliciet inter nos firmiorem confidentiam et constantissimam charitatem, a qua me non separabunt neque altae laudes, neque profundae calumniae, ut nostra concordia res multum iminutae in dies accrescant. Quod ut securius fiat, brevi spero meam residentiam vestramque presentiam frequentiore. In hac spe ero et maneo etc.

Kort daarop nam de strijd van seculieren contra regulieren weer een nieuwe faze aan. Naar aanleiding van de moeilijkheden, welke russen de abdij van Postel en Govarts gerezen waren over de bediening van het pastoraat te Lommel — moeilijkheden, welke reeds in 1699 ontstaan waren ²⁷⁾ — zond Govarts 2 Maart 1703 aan Hurkmans het concept van een nieuw met Postel af

te sluiten accoord. Tevens liet hij hem weten, dat de plebaan Buycx spoedig zou overkomen om dat concept met Hurkmans te bespreken. Drie dagen later riep deze de dekens en voornaamste geestelijken op ter vergadering; ook zond hij een expresse uitnodiging aan Buycx (bijlagen XXXII A en B). Hoewel de inhoud van het concept zeer in het voordeel der seculieren was, wilde de pastoor van Heeze er niets van weten en zelfs de vergadering, waarop het concept zou behandeld worden, niet bijwonen, daar hij het accoord met Postel uit den boze achtte (bijlage XXXII C). In bijlage XXXII D vindt men het concept-accoord, voorzien van een paar wijzigingen, die ter bewuste vergadering zullen aangebracht zijn. Op 13 Maart nodigde de Vicaris pastoor Hurkmans dringend uit om hem eerstdaags in Mechelen een bezoek te brengen, daar hij een paar belangrijke zaken te bespreken had, t.w. de benoeming van een pastoor te Waalwijk en de beeindiging van het conflict met Postel (bijlage XXXIII). Wij weten niet, of bewuste vergadering toen reeds had plaats gehad, doch het accoord met Postel is zeer zeker niet tot stand gekomen.

Een nieuwe poging om de langdurige geschillen met Postel eindelijk te beslechten, ging uit van Lambertus van den Bogaert, pastoor te Erp en deken van het district Helmond, in 1704. De provisionele voorstellen, welke hij 10 Juni van dat jaar de leden van het strijdcomité toezond, — zie bijlage XXXIV — waren heel wat gunstiger voor Postel dan die van het vorig jaar. Vergaderingen werden gehouden te 's-Hertogenbosch en Eindhoven, waaraan, behalve door genoemde deken, deelgenomen werd door Nic. Sichmans, pastoor van Gestel en Blaarthem en deken van Eindhoven, Henricus Swolfs, pastoor van Liempde en deken van Orthen, en tot onze verwondering ook door Eg. v. d. Voort, die het vorig jaar zich met geen enkel accoord had willen inlaten. De abdij van Postel was er vertegenwoordigd door haar prior Antonius Loeff van Oud-Heusden. Op één of meer vergaderingen was ook vicaris Govarts aanwezig, doch wie er niet was... onze Henricus Hurkmans. Naar het schijnt werd deze min of meer opzettelijk buiten de onderhandelingen gehouden.

Waarom? Achttte men hem te intransigent? Zijn kritiek op de voorstellen — dat begrepen zijn confraters wel — zou vernietigend zijn. Vreesde men dus zijn verzet? Hoe dit ook zij, buiten Hurkmans om kwam het concordaat met Postel nog in hetzelfde jaar 1704 tot stand, hoewel bij de onderhandelingen nog wel eens een of ander te berde kwam, waarover men het niet goed eens kon worden, zoals blijkt uit een brief van deken Sichmans aan v. d. Voort (bijlage XXXV).

Dat Hurkmans niettegenstaande het feit, dat de clerus hem als zijn afgevaardigde gekozen had en hij tot dan toe ten belange van de clerus steeds in de strijd voorop had gestaan, zich nu bij de onderhandelingen zag uitgesloten, deze ervaring moet hem uiterst pijnlijk getroffen hebben. Hij diende daarover bij Govarts een protest in (bijlage XXXVI) waarop de vicaris in een antwoord-schrijven van 28 Juli (bijlage XXXVII) hem over het voorgevallene zijn spijt betuigde.

Hurkmans had evenwel het vast besluit genomen zich voortaan uit de strijd terug te trekken. Tot het jaar 1718 vernemen wij dan ook inderdaad, wat hem betreft, niet meer van enige actie tegen de regulieren. Toen hem de bepalingen van het in 1704 tot stand gekomen accoord 15 jaren nadien bekend werden, kon hij niet nalaten zijn altijd nog diepe verontwaardiging over zijn uitsluiting nog eens te luchten.

Na het accoord van 1704 schijnt de vrede gedurende enkele jaren bewaard gebleven. Toch was dit waarschijnlijk niet zozeer te danken aan het accoord, als wel aan de priestervervolging, welke steeds heviger was geworden (altijd nog wegens de bekering van Sophia' Alberts). Want als de vervolging in de loop van het jaar 1710 langzamerhand was uitgeraasd, begon het onderling getwist opnieuw. Men wilde toen weer een ander accoord. Vandaar dat 2 December van genoemd jaar te Gemert een vergadering plaats had, die echter op niets uitliep. ²⁸⁾

Dan gaan er acht jaren voorbij, zonder dat van twisterijen tussen Postel en wereldclerus iets vernomen wordt, hetgeen evenwel nog volstrekt geen bewijs is, dat het in die tussentijd allemaal pais en vrede bleef. ²⁹⁾

Het eerste stuk, dat dan in onze collectie volgt, dagtekent uit het jaar 1718. Het draagt de wijdse titel „Ad perpetuam Posterorum Memoriam” en is geschreven door Henricus Hurkmans, in wie de oude strijd lust blijkbaar weer vaardig was geworden. Gelijk uit de inhoud blijkt, had het toenmalig strijdcomité, opdat in de toekomst de „nervus belli” niet ontbreken zou, besloten tót oprichting ener permanente weerstandkas, waarin, naar men hoopte, de gehele seculiere geestelijkheid, die daartoe in drie klassen verdeeld werd, gaarne een bepaalde jaarlijkse bijdrage zou storten (bijlage XXXVIII).

Het plan kwam goed op tijd, want het volgend jaar zou in Eersel de strijd ontbranden, minstens even fel als ergens ooit te voren. Hurkmans zou weer de leider zijn. Geven we eerst een kort overzicht van de parochiebediening aldaar.

Op voordracht van de abdij van Echternach, aan welke het kerkelijk patronaat toebehoorde, waren in Eersel steeds seculiere priesters als pastoor benoemd. De laatste was geweest Johannes Roymans, die er in 1619 aangesteld was. Deze had in 1650 wegens de vervolging, waaraan hij bloot stond, ³⁰⁾ een kanunnik uit de dichtbij gelegen abdij Postel, met name Nicolaas Sichmans (kloosternaam Gregorius), als assistent gekregen, ³¹⁾ die hem na zijn dood in 1673 als pastoor was opgevolgd. Toen Sichmans in 1685 abt van Postel geworden was, werd de abtjheer Ambrosius Bértrands in diens plaats te Eersel tot deservitor benoemd, hetgeen hij bleef tot 1697, in welk jaar hij er, op voordracht van Benedictus Zender, abt van Echternach, tot pastoor werd aangesteld; hij stierf 23 Juni 1699. In de maand Augustus d.a.v. werd door de abt van Postel, die daartoe door de abt van Echternach gemachtigd was, als Bertrands opvolger voorgedragen de Postelse kanunnik Ludolphus Blox, die dan ook als pastoor van Eersel zijn aanstelling ontving en als zodanig op 29 Mei 1719 overleed, na in 1718 en in het begin van 1719 een tijd lang-zijn mede-kanunnik Macharius Heessels tot assistent gehad te hebben. Deze nu werd door de toenmalige Abt van Postel, Hieronimus Raveschot, daartoe geauthoriseerd door Mathias Hartz, abt van Echternach, ³²⁾ aan de vicaris apostolicus Petrus Govarts

gepresenteerd om Blox opvolger te worden.

Hurkmans was echter waakzaam. Vier dagen na de dood van Blox, 2 Juni 1719, zonden hij en v. d. Voort een waarschuwend schrijven aan de vicaris, waarin zij hem twee wereldgeestelijken als aan te bevelen kandidaten voor Eersel voorstelden, nl. Egidius Coolen, lector in Bethleëm (vermoedelijk het klooster Bethleëm der Reguliere Kanunniken van St. Augustinus bij Leuven) en Henricus de Pauw, vice-pastoor te Dinther, ³³) en waarin zij de hoop uitspraken, nog vóór 5 Juni een antwoord van de vicaris te mogen ontvangen, daar zij met de voornaamste geestelijken die dag in de pastorie van Breugel een vergadering zouden hebben (bijlage XXXIX A). Het antwoord, dat Govarts hun per omgaande gaf, zal hun verwachting overtroffen hebben, wijl het de benoeming behelsde van Henricus Pauw tot pastoor van Eersel (bijlage XXXIX B).

Men begrijpt, dat beide vrienden welgemoed de 5e Juni naar Breugel togen en hun nieuws daar onder groot enthousiasme ontvangen werd. Vanuit de vergadering werd de Vicaris een brief van dankbetuiging gezonden, welke door alle aanwezigen ondertekend werd (bijlage XL). Daar Postel zich beriep op het concordaat van 1704, had een der aanwezigen een exemplaar daarvan medegebracht en het was alsdan, dat Hurkmans diens inhoud voor het eerst en tot zijn grote ergernis leerde kennen, zie zijn brief aan Govarts van 20 Juni 1719 (bijlage XLI A). Waarschijnlijk in antwoord op die brief zond Govarts hem en van der Voort een ongedateerd schrijven (bijlage XLI B), waaruit blijkt, dat Postel voor de Raad van Brabant tegen de vicaris een proces was begonnen.

Intussen was Henricus de Pauw 7 Juni als pastoor te Eersel door Hurkmans zelf ingeleid ³⁴) en hielden zich naast hem twee Postelse kanunniken in de parochie op, t.w. de vermelde Macharius Heessels en Jacobus Spijkermans. Meteen stond het gehele dorp verdeeld in twee partijschappen. Zij, die het hielden met de Postelse heren, beweerden, dat de abdij de parochianen onder materieel opzicht begunstigde o.a. door hun goedkoop timmerhout te leveren voor hun huizen. Daags na de inleiding van de

Pauw, op de feestdag van het H. Sacrament, openbaarden zich al de vijandigheden. Na kelk en andere benodigdheden om de H. Mis te lezen aan de nieuwe pastoor eerst geweigerd te hebben, stond men ze hem even later toch toe, maar onder protest, dat ook de Postelse deservitor ze moest kunnen gebruiken. Na de H. Mis braken de aanhangers van Postel zelfs met stokken en knuppels de sacristie binnen, namen de offers van altaar en communiebank met zich mee en brachten deze naar de woning van de deservitor. De plechtigheden in de namiddag werden aan de Pauw verboden door de Postelse abt Hieronimus van Raveschot. ³⁵⁾

In het midden der volgende maand stond de gehele paróchie weer in rep en roer. Niettegenstaande de insinuatie (uitgegaan, naar het schijnt, van de plaatselijke schepenbank), dat niemand behalve de Pauw de schuurkerk mocht bedienen, ³⁶⁾ las Heessels (in plaats van Spijckermans) daarin op 14 Juli de H. Mis en toen hem dit verboden werd, trok hij 's anderen daags onder een grote toeloop van volk naar de naastbij gelegen parochie Duizel, om daar de Dienst te doen (bijlage XLII). Een en ander ging gepaard met grote opschudding en zelfs met „feitelijkheden”, want 16 Juli werd door de vorster bij klokkenslag afgekondigd, „dat eenigelyck sikh sou hebben te wagten van ter oorsaecke van de disputen, over de voors. pastorye ontstaen, eenige feyte-lyckheyt met woorden ofte met wercken te gebruycken, ofte dat naer genomene informatien op het rigoureuste tegens diegene, die het contrarie souden komen te doen ende de gemeene ruste verstoren, volgens de placcaeten van den Lande tot condigne straffen soude werden geprocedeert.”

Een afschrift dezer publicatie werd diezelfde dag door een Eerselse vrouw, die een boodschap had voor haar moeder te Leende, aan Hurkmans gezonden (bijlage XLIII). Haar gevoelen „dat het alles wel af sal lopen”, zou evenwel nog niet zo dadelijk door de feiten bevestigd worden. Zo vernemen wij nog, dat later door tegenstanders van de Pauw de schuurkerk werd toegespijkerd, om hem te beletten daarin zijn functies te verrichten.

Zoals wij reeds zeiden, was Postel een proces begonnen voor

de Raad van Brabant te Brussel. De seculieren daarentegen namen hun toevlucht tot de Staten-Generaal te 's-Gravenhage en riepen daartoe de bemiddeling in van de advocaat Van Moerkerken, agent te 's-Hage voor de bewoners der Meierij. In de eerste dagen van Augustus 1719 dienden zij bij de Hoogmogenden een verzoekschrift in, ten einde pastoor de Pauw in Eersel te doen handhaven (bijlage XLIV), waarop bij resolutie van 5 Augustus d.a.v. door de Staten werd bepaald, dat copie van het rekest ten fine van bericht zou gezonden worden aan Willem van Heemskerk, kwartierschout van Kempenland, die ondertussen moest zorgen, „dat geen feytelijckheden gepleeght, noch dat eenige decreeten van den Raet van Brabant te Brussel in eenige manieren te Eersel gereverendeert mogen werden.”

De seculieren hadden alle reden om van de Staten-Generaal een voor Postel ongunstige beslissing te verwachten. Veel méér nog dan de seculiere priesters, golden de regulieren of de z.g. „geordende priesters” voor de Hoogmogenden nog altijd als een soort staatsgevaarlijken. In de bekeringsaffaire van Sophia Alberts was dit genoeg gebleken. Immers bij resolutie van 24 October 1705 hadden zij aan alle Jezuiten en geordende priesters verboden om in de Meierij, hetzij in kerken of huizen, enige dienst te doen, zolang genoemd meisje niet onder de gehoorzaamheid harer ouders zou gebracht zijn. En toen bij het luwen der vervolging de R.K. ingezetenen der Stad en Meierij van 's-Bosch in het begin van 1710 verzochten, dat vermelde resolutie en alle andere resolutiën, in de zaak van dat meisje genomen ten laste der geordende missionarissen zouden ingetrokken worden en dat de twee nog gevangen zittende priester-missionarissen in vrijheid zouden gesteld worden, ³⁷⁾ toen werd daarop bij resolutie van 25 Januari 1710 wel goedgevonden, dat beide priesters onder bepaalde voorwaarden uit hunne gevangenis zouden ontslagen worden; doch de resolutie opzichtens de geordende priesters en het aan hen gedaan verbod van dienst te doen in de Stad en Meierij van 's-Bosch moesten van kracht blijven.

Dergelijke resoluties, al werden ze volstrekt niet overal geheel ten uitvoer gebracht, gaven duidelijk genoeg de gezindheid wêr

der Staten-Generaal opzichts „de geordende priesters”. En ofschoon die vijandelijke gezindheid de kwartierschout van Kempenland, Willem van Heemskerk, zeer goed bekend was, toonde deze zich toch een pleitbezorger voor Postel, natuurlijk tegen de nodige „vereringen” of schenkagien. ³⁸⁾ Ook de advocaat-fiscaal van Brabant schijnt de abdij voor haar zaak gewonnen te hebben. Bovendien deed zij pogingen, om de Heren in Den Haag gunstig voor haar te stemmen.

Hurkmans zat intussen ook niet stil. Hij zond aan de Pauw een brief ter bemoediging, ³⁹⁾ verzamelde bewijsmateriaal om bij de Hoogmogenden een gewenste beslissing te bevorderen, ⁴⁰⁾ richtte, te samen met E. v. d. Voort, een schrijven aan de Internuntius te Brussel om diens protectie in te roepen ⁴¹⁾ en schreef bovendien ook nog een paar brieven aan Govarts. ⁴²⁾

In Eersel bleven de partijschappen inmiddels voortduren. Daags vóór Kerstmis 1719 (gewoonlijk een drukke biechtdag) posteerde zich een troep van ongeveer twintig ingezetenen vóór het huis van pastoor de Pauw. Zij waren gewapend met stokken en dreigden „alle diegenen, die by hem wilden komen, te batonneeren”. En het bleef niet bij dreigementen, want zij „ook enige effectieve braef afgeslaegen ende eenige andere vervolght ende verjaeght hebben”.

Nauwelijks was het voorgevallene Hurkmans ter ore gekomen, of hij stelde de advocaat Van Moerkerken er van in kennis (bijlage XLIX).

Zoals van meet af te verwachten was, grepen de Hoogmogenden in ten nadele van Postel. Op 11 Januari 1720 namen zij immers deze resolutie: Volgens de plakaten mogen geen geordende priesters het grondgebied van de Republiek betreden, veel minder er dienst doen, dus de kwartierschout van Kempenland (Willem van Heemskerk) zal worden aangeschreven, dat hij de geordende priester uit Eersel zal verwijderen. ⁴³⁾

Weldra kon Hurkmans aan Govarts berichten, dat de kwartierschout door zijn stadhouder Heessels uit Eersel had doen verwijderen, maar dat men zich toch nog tegen pastoor de Pauw bleef verzetten, wyl de Abt van Echternach nog zou dienen

gehoord te worden (bijlage L). Er werden dan ook nog enkele vertogen bij de Staten-Generaal ingediend, door de Kwartierschout en de Abt van Echternach ener- en door de seculiere clerus ander-zijds; ook bleef de oproerigheid in het Kempisch dorpje nog een tijdje voortduren, doch in hun resolutie van 11 Mei 1720 gaven de Hoogmogenden de Kwartierschout te verstaan, dat hij de resoluties van 5 Augustus 1719 en 11 Januari 1720 had uit te voeren en geen geordende priesters onder de dingbank van Eersel, Duizel en Steensel mocht toelaten. ⁴⁴⁾ Hiermede was het geding beslecht. Postels kanunniken waren de parochie Eersel voor goed kwijt.

Vele jaren geleden zagen wij ter abdij Postel (tussen archieven aangaande de parochie van St. Lambertus te Helmond) een stuk, dat men vermoedelijk wel beschouwen mag als het „finis” van de langdurige strijd tussen Postel en de wereldgeestelijken. De inhoud van dit stuk werd door ons indertijd als volgt samengevat: De pastoor van Helmond Petrus Jansen, kanunnik van Postel, werd 28 Mei 1720 door zijn abt gemachtigd, om met de apostolische vicaris Govarts een vaste overeenkomst (firmam ac stabilem concordiam) te sluiten aangaande de pastoraten in het Bossche vicariaat. Bij de daarop volgende overeenkomst werd bepaald, dat Postel bij de toenmalige stand van zaken (in hoc rerum statu) in het vredig bezit zou blijven van alle pastoraten, uitgezonderd dat van St. Oedenrode, welk na de dood van pastoor A. v. d. Kerckhoff zou overgaan of terugkeren tot de seculiere geestelijkheid, zodat Govarts of diens opvolgers de pastoraten van Helmond, Arendonk, Lierop, Lieshout, Veldhoven, Oerle, Reusel en Lagemierde uitsluitend aan die van Postel zouden mogen opdragen.

Door de abdij werd derhalve afgezien van de parochies Someren, Lommel, Eersel, Asten en weldra zou zij ook nog afzien van St. Oedenrode. Henricus Hurkmans, de wakkere verdediger der seculieren, had zo goed als over de gehele linie getriomfeerd, al moest dit succes ten slotte grotendeels toegeschreven worden aan de tussenkomst der Staten-Generaal.

BIJLAGEN

I A

1674 Januari 27. De Internuntius ⁴⁵⁾ schrijft aan de Abt van Postel, ⁴⁶⁾ dat het patronaatsrecht in het vicariaat van 's Bosch niet meer van kracht is en dat hij de Postelse religieus uit de parochie Someren moet terugroepen.

Epistola III. Internuntii ad Abbatem Postulanum.

Admodum Rev. ac Amplissime Domine.

Ex relatu fide digno accipi, Revam Vestram propria auctoritate quempiam ex suis cenobitis intrusisse in deservituram controversam pagi Someren, dioec. Sylved. sub potestate Ordinum Foederatorum, invito ac reclamante Do Houbraken, vicario apostolico ejusdem dioecesis, eidemque cenobitae pretextu quorundam privilegiorum Joannis XXII et Clementis V dedisse facultatem ibidem exercendi functiones parochiales.

Quocirca quidquid sit de hujusmodi privilegiis, clarum est illa non habere locum in regionibus sub acatholicorum ditione existentibus, cum illic nemini liceat munia ecclesiastica exercere nisi cum facultate Sedis Apostolicae; quippe ejus auctoritati privative subsunt hujusmodi missiones, quemadmodum usitatur — ut remotiores Provincias praeteream — in Anglia, Scotia insulisque adjacentibus; in Batavia etiam ac in ipsa dioecesi Sylvaeducensi, in qua hoc titulo Sedes Apostolica vicarium constituit. Proinde si quid juris Reva Vestra habere se credat ad presentandum cenobitam in statione Somerensi, poterit vel mihi vel Sacrae Congregationi ⁴⁷⁾ suas rationes et fundamenta exponere ut partibus auditis secundum jus et aequitatem de hac controversia statuatur. Interim tamen necesse erit, ut Reva Vestra praefatum cenobitam revocet eandemque stationem liberam relinquat deservitori, per Amplimum Dum Vicarium constituto, donec aliud decernatur. Pro munere mihi imposito connivere non possum, ut quisquam non legitime missus attentet curam fidelium illorum nulliter exercere cum tanta animarum jactura et offensione. Proinde confido, Revam Vestram ita sese in causa presenti gesturam, ut opus mihi non sit ad ulteriora remedia contra vestrum cenobitam predictum seu quemcumque alium, ei rebus sic stantibus surrogandum, devenire. Coeterum si quis mihi locus dabitur gratificandi Revae Vestrae sive circa presen-

tem controversiam, sive in aliis quibuscumque, non dubitet quin futurus sim quantum per ministerii mei obligationem licebit, Adm. Revde ac Amplme De.

Bruxellis 17 Jan. 1674.

A. B., Afschrift v. Govarts.

B.

1674 Maart. De vicarius Houbraken geeft de Internuntius redenen van zijn verzet tegen de Postelse religieus, die de parochie Someren bedient.

Extractum ex registro Domini Houbraken : Epistola ejus ad Internuntium.

Illustrissime ac Reverendissime Domine.

Binas accepi ab Ill. Dominatione Vestra, priores die 13, posteriores die 14 Martii. Una utrisque respondeo.

In prioribus asseritur, Dum Abbatem Postelanum probare se esse in possessione presentandi cenobitam ad locum Somerensem. Sane merito indignor, rem tam procul a veritate remotam contra omnem sinceritatem Ill. Vestrae Gratiae obrudi. Si liceat videre argumenta, evidenter ea refutabo. Verum cardo difficultatis, ad quam tollendam vestram imploravi auctoritatem, non vertitur in jure presentandi cenobitam, sed in eo quod ipse sprete mea, id est Sanctae Sedis, jurisdictione, ausu temerario et exemplo numquam audito, cenobitae suo tribuerit facultatem exercendi omnes functiones pastorales in praedicto pago de Someren, eamque facultatem cum summo scandalo, cum quotidianis sacrilegiis, cum proborum offensa et pastoris legitimi injuria exercent et exercere pergat. Pro auctoritate mihi a Sancta Sede concessa dictum cenobitam a divinis declarassem suspensum, nisi Consilium Brabantiae sub gravi mulcta vetuisset hujus rei cognitionem. A tribunali vestro Abbas subducere nequit absque contemptu hierarchiae ecclesiasticae et pessimo exemplo, quod dissimulari nequit. De caetero adeo ego pacis studiosus sum, ut anguepenis 48) oderim dissentiones; ubi tamen jurisdictionis ecclesiasticae et Apostolicae Sedis auctoritas cum scandalo et dispendio disciplinae et animarum violatur, non video quomodo sine gravissima culpa valeam me continere. Laboravi annis sedecim et adhuc laboro pro ecclesia Sylvaeducensi sine stipendio, imo proprium patrimonium, per novissima haec bella valde accisum, in quotidiana

onera impendo. Novit hoc Abbas Postulanus et ideo credidit per expensas litis me deterrendum a defensione juris. Non deterrebit tamen. Ill Dne, pluris mihi est conscientia quam pecunia et in causa bona non deseret me Deus, neque etiam Ill. Vestra Gratia aut Sta Gongregatio, quae antehac me saepius excitavit, ut iniquis conatibus obsisterem et in necessitate patrocinium ab Ill. Dis Internuntiis, aut etiam a se auxilium deposcerem.

A.B., Afschrift v. Govarts.

II

1675 Sept. 11. Houbraken verzoekt de Internuntius niet toe te stemmen in de aanstelling van een Postelse religieus als pastoor te St. Oedenrode.

Epistola Di Houbraken ad Ill. Internuntium super cura de Rode.

Ill. et Revme Dne.

Communitas in Odenrode divisa est. Pars secularem sacerdotem, ut debet, postulat pastorem, pars altera Adrianum Kerckhof, religiosum Postelanum, quem pernitioso exemplo Dus coadjutor Postelanus ⁴⁹⁾ per acatholicum pretorem et acatholicum predicantem cum injuria saecularium sacerdotum, catholicorum scandalo ecclesiasticaeque auctoritatis contemptu conatur intrudere. Si voto potiatur, actum est de regimine Ecclesiae Buscoduensis. Omnia referre paucis non possum, nec cupiet Ill. Vestra Gratia, sed, ut confido, preces sibi oblatas repellet cum acerrima reprehensione et ad me remittet. Scio ego et sciunt boni, iniquum, imo abominabilem esse Di coadjutoris Postelani conatum. De cetero communitati in Odenrode providi de deservitore Minorita, qui ibidem divina per provisionem exercet. Et cum pastorum secularis sit, proposui ipsis duos seculares, Dum Antonium Heyligers et Dum van den Eynde, ut ex iis alterutrum eligerent in pastorem, quod fecissent nisi acatholici prefati — — scio quare ratione moti — — obstitissent. Haec subito pro Deo et Dei mei ecclesia scripsi. Et tam malum est molimen Di Kerckhof predicti, ut ego malim mori quam illi assentiri.

Antverpia 11 7bris 1675.

A.B., afschr. v. Govarts

III

1695 Aug. 30. Afgevaardigden van de seculiere clerus geven de

vicaris Steyaert hun misnoegen te kennen over diens houding in het conflict te Someren.

Reverendissime Domine,

Visum fuerat jam pridem recurrere ad Rmam Dominationem Suam tamquam ad communem patrem cum omni filiali confidentia, quod eandem ut patrem experiremur in negotio Summerano, utpote pro clero tam momentoso tantaque consequentiae. Petiimus in litteris tum datis, supplicavimus et ursimus ut filii in omnibus subjecti, quatenus Revmus illico vellet Postulenses privare deservituris Rhodae, Loemel et Eersel — — utpote certissime clero competentibus — —, casu quo super jure ad pastoratum Somerensem ad summum dubio minarentur litem. Insinuavimus nullum fore litis periculum — — prout vere non fuisset — —, modo hoc ursisset Revmus.

Ad has rescribere dignatus est: lente festinandum nihilque agendum temere. Hoc omnium votum erat, verum — — quod dolemus omnes — — non festinavit lente, ubi non longe post dedit Do Heessels deservituram pastoratus in ampliori forma cum majori solemnitate quam Do Cuypers. Non festinavit lente, dum inauditis illis, quibus negotium incolarum apprime perspectum erat, inhibuit Do Cuypers oratorium, nisi simul admitteretur Postulensis, ex quo tantae modo oblocutiones et scandala, quae indies accrescunt magis. Denique non festinavit lente, dum consultis juris peritis cum quodam Illustrissimo vicino statim quasi adjudicavit causam Postulensibus, idque ex maturo eorum ad nostras priores rescripto, ubi nostrae erant ex abrupto conceptae, in quibus proinde asserebamus, nos plura cum tempore suppeditaturos.

Consilium tantum modo dederunt consulti, idque, ut scribitis, ne sequerentur graves lites. Harum periculum non erat, ut praemonueramus, si solum fuissetis minati deponere Postulenses ad nutum amovibiles, casu quo super negotio Somerensi vos ad forum contentiosum trahere voluissent. Ruit ergo — — quod ad magistratum respondetis — —, nempe vos non facere quae vultis, sed quae potestis. Utinam quae potestatis vestrae sunt, pro nobis impenderetis!

Non petimus nec petiimus hactenus injusta aut irrationabilia. Petimus manutationem juris nostri, quod Postulenses non obstantibus tot ac tantis moliminibus, etiam tempore catholico factis, infringere non valuerunt hodiedum. Et casu quo infringant de facto, id in eos rejiciendum erit, qui nobiscum detrectant

omnimode resistere. Si sic verosimiliter nostra rapiant, nos saltem recuperemus quae certo sunt nostra.

Immerito conqueruntur Postulenses, saecularem cum uno ex suis habere deservitaram. At nos conquerimus justissime Postulanum adjunctum saeculari, quod hactenus rarissime obtinuerunt; et quamvis obtinuerint, numquam tamen decreverunt ad pacificam possessionem. Non fuit hoc medium ad habendam unitatem ac pacem in communitate; contra per hoc via strata est ad turbationes, disputationes et lites, quae vere communitati non conveniunt.

Quod personales qualitates presbyteri Postulensis Somerensibus missi adeo extollat Revmus, ut nesciat, an inter saeculares similem invenire potuisset, sane mesti intelleximus atque ex eo apprehendimus desperatum nostrum ad Revmum refugium, ad quem tamen cum omni submissione ut genuini filii refugeramus. Neque dici potest hoc tantum intellectum de juvenibus inter saeculares presbyteris ac modernis theologis — qui de facto student —, cum apparenter inter ipsos Postulenses tales non sit reperturus, qui cum deservitore Somerensi aequari valuerint. Deinde non est praxis Revmi, recentes ex theologia ad tales curas — qualis est Somerensis — promovere. Gaudemus interim, per hanc explicationem scriptorum suorum adhuc insinuare Revmum, inter omnes de clero fore reperibiles, qui Do Heessels assimilari possint. Quod hujus frater Eyndoviae presertit, ⁵⁰⁾ magis monstrat, quod inter saeculares etiam zelosi ac intelligentes reperiuntur, quam quid ab hoc fratre Postulensi exspectandum sit.

Communitas Somerensis quaerit pacem in omnibus, at haec neque servari, neque recuperari poterit, dum habebit deservitorem ex Postel. Quod cogatur suscipere discordias et turbationes merito dolet, sed hactenus — laus Superis — manent satis concordēs et sane non abs re; vident quippe per hunc Postulensium injustum, ne dicamus iniquum conatum se tandem eo redigendos, ut filios suos, pro quibus intertinendis in studiis omnem pene substantiam exhauserunt, ex desperatione promotionis in statu clericali cogantur intrudere in monasterium, ni principiis obstent et insatiabilem Postulorum sitim omnimode eludant.

Idem nos considerantes, Revme De, resolvimus circa hoc punctum fortiter resistere et, si necessum fuerit, etiam litem sustinere, implorantes denuo patrocinium vestrum in hac causa. Quod si filiis suis porrigere detrectaverit pater, dignabitur nos excusare, quod ad dolorem nostrum non exiguum cogendi sumus ad Supe-

riores recurrere, exposituri candide quid in his partibus contra fas et nefas moliantur Postulenses et quam adeo ipsis in hoc molimine non resistatur ab illo, cui id ex officio incumbit, ut potius sese in hoc negotio aperte nobis demonstret adversarius.⁵¹⁾

Res urget, Reverendissime; si enim vel semel sic admittantur adversarii, via strata erit pro Abbate Epternacensi, Praeposito in Keyserbos⁵²⁾ ceterisque ejusmodi ad incorporandas omnes precipuas nostri et aliorum episcopatum curas, sicque nihil restabit, nisi ut cani cleri pacifice deducantur ad inferos.⁵³⁾ Augurari liceat: Ni provideatur, mirabitur aliquando Silveducensis Episcopus seu ejus vicarius sese non esse nisi episcopus regularium; aut si reliquiae relinquuntur, futuras illas, quae cadent de mensis dominorum quaeque clero seculari velut catellis objicientur.

Dicimus amplius, cum probare possimus, quod sepius obtulerunt et etiamnum Postulenses offerant acatholicis pecuniam, viderit Reverendissimus num hoc facto omnes curae exponantur venales resque omnis acta sit pro Postulensibus, quibus solis abundans est pecunia atque adeo exulet ex hac dioecesi omnis virtus et studium.

Requirimus tandem et instamus, ut Reverendissimo placeat res Summerenses restituere pristino et promisso statu.....⁵⁴⁾ solitas in suo oratorio. [Rogamus?] enixe pro Deo, ut mature considerare dignetur, num tam horrenda incolarum dissidia et incommoda permitti debeant ob Postulorum jura dubia. Quibus reverenter et submisse cum omni filiali affectu manemus, responsum expectantes, Revme Dne

Hieronder: Missa 30 Aug. 1695. Juxta generalem resolutionem Dominorum deputatorum districtus Helmondani, Eyndoviensis, Ossensis et Megensis.

A B, Afschr v. Hurkmans.

IV

1695 Nov. 18. Met goedkeuring van Steyaert verzoekt de seculiere geestelijkheid aan Paus Innocentius XII te willen beslissen, dat de regulieren zich in het vicariaat zullen moeten tevreden stellen met die pastoraten, welke zij in de Katholieke tijd bezaten.⁵⁵⁾

Beatissime Pater,
Pastores et presbyteri saeculares dioecesis Sylvaeducensis, ditioni-

bus Hollandicis subjecti, humillimi oratores Sanctitatis Vestrae, sacris ejus pedibus provoluti exponunt ea quae patiuntur et deinceps magis et magis passuri videntur a regularibus, in iisdem partibus constitutis.

Per superiores acatholicos sublata sunt oratoribus beneficia universa simplicia, quae tempore catholico hic erant valde numerosa in octo aut novem ecclesiis canonicalibus aliisque. Pastoratus autem, qui supersunt, jam pro majori parte occupantur a regularibus et quidem notabiliores ex illis, ita ut in ipsa cathedrali civitate Sylvaeducis unicus sit saecularis et facile 12 regulares, curam animarum gerentes. Quo fit ut studium SS. Litterarum paulatim magis et magis flaccescere natum sit in clero saeculari, dum conditiones desunt, ad quas per illud perveniatur.

Et quidem tolerabile foret, si eos tantum pastoratus occuparent regulares, quos jam tempore catholico possederunt, verum jam plures quoque alios occuparunt et quotidie ulterius occupare student. Ac nominatim Praemonstratenses monasterii de Postel, qui ultra plures pastoratus, in quorum possessione erant tempore catholico, jam etiam occupant Rodensem S. Odae, Loe-melensem et Eerselensem e precipuis istarum partium, ad quos tamen nequidem ipsi dicere possunt se jus ullum habere. Sed nec his contenti impraesentiarum occupare student pastorum alium non minus ex notabilibus loci dicti Someren, minantes idem se factoros de alio vicino in Asten pluribusque aliis, in quibus vel tempore catholico habuerunt jus patronatus, vel nunc idem jus acquirere student ab aliis monasteriis sui vel alterius ordinis.

Ex his autem, Beatissime Pater, quid timendum sit, imo quid mali in dies videatur, non facile dixerimus. Ultra oppressionem cleri saecularis neglectumque in illo studii theologici, summum illud malum inde quotidie nascitur, de quo etiam Vicarius Apostolicus nuper quaestus est apud S. Congregationem de Propaganda Fide, quod dum alii pastoratus sibi debitos defendunt, alii vero eos invadunt, utrimque — saepe non sine gravi simonia — largitiones ingentes fiant ⁵⁶⁾ apud officarios acatholicos vel ipsos incolas, quo etiam tandem fit, ut nunc in istis partibus nemo ad pastorum pervenire possit, nisi faciendo tales largitiones. Quod malum praeterea adhuc magis crescet, nisi Beatitude Vestrae providentia repagulum illi cito positum fuerit jussique isti et alii regulares esse contenti pastorum suis, quos jam antea tempore catholico possederunt, ita ut alii quicumque imposterum vacaverint, conferri possint et debeant presbyteris saecularibus, quales idonei non desunt.

Nec tueri se dicti regulares possunt per jus patronatus, quod vel antea habuerunt, vel jam acquirere pretendunt ad aliquos istorum pastorum, cum jam pridem Internuntius Apostolicus Belgii sub felicitis memoriae Innocentii XI nomine ejusdem Summi Pontificis declaraverit Episcopo Castoriensi, tunc Hollandiae Vicario, ⁵⁷⁾ nequidem patronatum laicum — — cui tamen semper impensius favet Ecclesia et merito praecipue in hisce partibus catholicis ob nobilium protectionem, quam sperat — — locum habere hoc tempore in Hollandia, sed manere suspensum et sopitum usque dum temporibus laetioribus quasi postliminio restituantur. ⁵⁸⁾ Idem jam ante censuerat Alexander VII, dum in tractatu Monasteriensi Nuntium agens Apostolicum questionem composuit, quae super hoc in Hollandia vertebatur. ⁵⁹⁾

Idem denique jam pridem censuit et ad praxim, ut potuit, deduxit praecedens Vicarius Sylvaeducensis, nunc Brugensium episcopus, ⁶⁰⁾ omnes nempe iis rationibus nixi, quas hic subnectimus. Nempe cum ecclesia et omnia bona ecclesiastica jam dudum ab haereticis sint occupata absque ulla spe restitutionis brevi futurae, ita ut merito ecclesia pro diruta et bona pro disperditis habenda sint, quo casu secundum canonistas jus patronatus extinguitur. Nequidem ullum jus patronatus in hisce partibus agnoscendum videtur, quia etsi fabrica ecclesiae ipsaeque bona supersint, non supersunt amplius ad usum ministrorum ecclesiae catholicae et sic respectu ipsorum pro dirutis et deperditis habenda sunt. Quae autem nunc extructa sunt oratoria totaque sustentatio pastorum passim sunt ex mera contributione incolarum. Quo fundamento, Beatissime Pater, forsitan oratores impugnare possent etiam jus, quod dicti regulares ad eos pastorum pretendunt, quos tempore catholico possederunt. Eoque proinde magis exaudiri sperant, dum moderate et pacis gratia nonnisi id petunt retinere, quod alii de novo jam occupant vel occupare moluntur.

Supplicat igitur omni cum humilitate, ut Sanctitas Vestra exiguum illud sibi non denegare dignetur, jubeatque Postelenses et si qui ipsis similes sunt, contentos esse prisca possessione sua, pastorum vero, quos tempore catholico non possederunt, ubi vacaverint, conferri presbyteris saecularibus, ac nominatim pastorum Somerensem nunc vacantem, in cujus possessione pacifica dicere non possunt ullum alium fuisse hucusque, nisi sacerdotem saecularem. Et Deus etc.

Infra habebatur : Testor facta exposita esse vera, plurimumque referre boni publici, ut S. Sedes hanc causam determinare dignetur.

Mollae inter visitandum dioecesim, die 18 Nov. 1695.

Signatum erat : M. Steyart, Vic. Apost. Sylvaeduc.

A. B., *Afschr.*

V

1696 Maart 10. Brief van Steijaert via J. van de Cruijs, pastoor te Asten, aan de seculiere clerus over het geschil aangaande de parochie Someren.

Copia litterarum Reverendissimi Vicarii ad Congregationes cleri, datarum ad Dom. J. van de Cruijs, pastorem in Asten. Lovanii 10 Martii 1696.

Adm. Rev. Dne,

Ante aegritudinem meam, quae jam, laus Deo, desiit, accepi vestras cum incluso libello Italico contra Postelenses. Libellus placet et puto habiturum hunc saltem effectum, ut a pastoratibus aliis arceantur Regulares. Caeterum quod pastoratus Sommerensis a me datus non sit Postelensibus, sed tantum deservitura, idque sine praesudicio et cum expressa conditione, quod fateantur nihil se juris praetendere ad Eersel, Roije et Lommel; patet ex ipsis litteris Dno Heessels a me datis, quas solas possunt producere. Quod allegant de Concilio Brabantiae, nihilo facit contra causam Romanam, nam Romae agitur in petitorio, Concilium autem ad summum potest judicare de possessione.

Facile credo, rem ad me aliquando pro advisamento esse remittendam, tunc omnia latius deducere potero. Interim suadeo, ut dum litigatur, interim charitas non dissolvatur per murmurationes, detractiones etc. quae ad rem nihil faciunt.

Cum appreciatione felicis Quadragesimae maneo ad obsequia, Adm. Rev. Dne,

R.D.V. paratissimus fam.

A. P., *Afschr.*

M. Steijaert.

VI

Einde 1698 of begin 1699. Gedrukt vertoog, gericht aan de Bisschoppen van België, waarin Eg. v. der Voort en Henr. Hurkmans namens de gehele seculiere geestelijkheid de Bisschoppen trachten te bewegen om hen in hun strijd tegen de regulieren te steunen.

Epistola ad Illustrissimos ac Reverendissimos Belgii Episcopos
directa per clerum saecularem Buscoducensem.

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini.

Dum jam pridem coacti fuimus in causa nostra contra Praemonstratenses ad Illustrissimas Vestras Gratias confugere, placuit iisdem zelo prorsus paterno nos excipere omnemque in hoc momentoso ac communi negotio operam addicere. Quamvis enim aliquibus fortassis particularis haec causa videri posset nos inter et Amplissimum Praelatum Postellensem, attamen Illustrissimis Vestris Gratiis illico perspectum fuit agi hic et subdole agi contra clerum universum. Nempe viri illi potentissimi, metuentes aperto Marte invadere universos Belgii Antistites eorumque clerum universum, statuerunt ejusdem infirmum et quasi abscissum membrum invadere, ut eo ex facili prostrato, eadem sententia seu eisdem armis clerum ferirent universum.

Liceat nunc curas vestras tantisper interrumpere atque causae hujus momentosae seriem aliquantum particularium enarrare.

Mortuo a quadriennio circiter pastore saeculari in Sommeren dioecesis Buscoducensis, mirum quantum ab illo tempore pro eo pastoratu obtinendo decertatum fuerit. Spectabat jus patronatus dicti pastoratus ad Dominum Praelatum Postellensem temporibus Catholicis, ast hisce temporibus, quibus Ecclesiam cum suis bonis pastoralibus sibi vindicarunt haeretici, subsidiumque omne prestatur ab incolis Catholicis, rebus, inquam, sic stantibus, responderat quondam felicis recordationis Alexander VII ⁶¹) in pace Monasteriensi, tunc Nuncius Apostolicus: „*Jus patronatus debere censi quasi extinctum, postliminio rediturum, dum Deus dederit res ad primaevum suum statum redigi.*” Nihilominus vi sui juris patronatus hisce ac omnibus retro temporibus ardentissime per Reverendissimum Vicarium Apostolicum sibi conferri hunc pastoratum contendebant. Imo vero Pontificio tribunali despecto, coram quo jam inde cum Praemonstratensibus stabat clerus saecularis, Vicarium Apostolicum Silvaducensem tanquam Regis Hispaniae subditum super eadem questione coram Concilio Brabantiae convenerunt. Ita lubet viris istis religiosis super re spirituali contra Vicarium Apostolicum contendere apud saeculares. Ita lubet etiam in causa spirituali a tribunali Pontificio resilire ad saeculare. Mira profecto haec videntur, sed pro viris religiosis mira magis. Scimus quidem eos in Concilio Brabantiae convenisse Dum Vicarium Apostolicum in possessorio, sed non nisi hoc astu, quam ut per possessorium eluderent petitorium, de quo jam pridem cum iis coram Sacra Congregatione agebamus.

Jam fortassis admiratio vos capit, Viri Illustrissimi ac Reverendissimi, dum possessorium nominamus, fidemque dictis nostris negare videmini, dum tam paradoxa proferre videmur. Quis enim unquam de simili Praemonstratensium possessione audivit? Sic nempe, Illustissimis Vestris Gratiis nesciis, in abscondito dolose insidiantur clero universo. Quamvis enim super pastornatu de Sommeren contendere videantur, attamen scopus eorum unicus est, indiscriminatim cujuscumque collationis beneficia saecularia sibi vindicare. Ne vero haec videamur effingere, proferre lubet ipsissima illorum verba in libello suo supplici Regiae Suae Majestati exhibita contra Vicarium Apostolicum in Concilio Regio Brabantiae die 25 Febr. 1697 :

Vertoonen reverentelijck den Eerw. Heere Prelaet van Postel, met hem gevoecht Macarius Heessels, sijnen religieus ende pastoor van Sommeren, ende alle andere conventualen des Godts-huys van Postel, insgelijckx met hem ghevoecht die Eerw. Heere Prelaten van St. Michiel tot Antwerpen, van Tongerlo, Everbode, Parck, Heglisse^m 62) ende alle andere respectieve prelaten van d'ordre van Premonstreyt, hoe dat die van deselleve ordre, in conformiteyt van verscheyde pauselijcke privilegien ofte bullen behoerlijck gheplaceteert, sijn gequalificeert om te moghen sijn pastoirs ende pastoryen te bedienen, niet alleenelijck welcke sijn van hun eygen patronaetschap, maer oock sellever om te mogen bekomen ende bedienen pastoryen, staende ter collatie van andere derde personen: indistinctelijck, 'tsy reguliere 'tsy seculiere, dat sy, respective Heeren vertoonders, dies aengaende sijn ende staen in peysibele possessie, soo alhier te lande", etc.

Porro conclusionem speciatim capiunt hisce antecedentibus conformem : „in het stuck van de voorschreve possessie ende gerechtigheden hun volgens de voorschreve privilegien alhier notoirlijck te lande competerende, merkelijck quoad aptitudinem obtinendi pastoratus saeculares" etc.

Ita quidem viri isti religiosi voto paupertatis obstricti. Ita, inquam post divisionem bonorum amplissima sua haereditate minime contenti, insuper de cleri portione participare volunt. Sed quid dico participare? Dum enim viri isti immensis abundant opibus, quid aliud augurari liceat, quam quod omni studio ac quovis pretio sibi sint acquisituri ea bona, quibus adjuncta sunt jura patronatus pinguiora, aut saltem quod patronos saeculares ad eos pastoratus sibi conferendos devincient, quo fiet ut tandem universa nostra haereditas transeat ad alienos.

Nec abs re quidem jam pridem talia augurati sumus. Si quidem recentissime ab aliquot mensibus praedicti Domini Postellenses

octoginta florenorum millibus (atque hi, si Superis placet, inter Praemonstratenses pauperes reputantur) in hoc Majoratu emerunt bona, quibus annexa sunt jura patronatus plurium beneficiorum saecularium, quae consequenter eo titulo sibi conferri contendunt. ⁶³⁾ Majora meditantur et jactitant in eadem dioecesi circa bona et jura patronatus plurima saecularia Abbatis Epternacensis. Fallimur equidem, si viri isti potentissimi similia et majora non meditantur in Patria Regia.

Sed dum miramur omnia, hoc unum miramur maxime, quod Serenissimo Bavariae Duci persuadere ausi sint, quasi sit e re suae Majestatis Catholicae, ut in jure suo patronatus Sommerensi manuteneantur. ⁶⁴⁾ Dum enim in pastoratu uno invadunt omnes, quid magis Catholicae suae Majestati obesse queat quam immensas suas opes infinite augendi campus apertissimus?

Ingemiscat nunc respublica, ingemiscant pauperes, quorum sors reddetur longe acerbissima. Dum enim pauperibus ordinarie aut saltem amicis cedere solet id quod sacerdotibus saecularibus superest, ipsi contra, religioso pastore mortuo, cuncta ad monasterii gremium, numquam deinceps reditura, auferunt. Quis igitur non videat, hisce continuis suorum pastorum spoliis insensibiliter quasi exspoliari rempublicam, thesaurosque eorum in immensum excrescere? Atque hac quidem ratione impulsus, Sommerenses incolae Catholici animositate prorsus communi et incredibili Postellensium conatibus duxerant resistendum.

His quoque aliisque rationibus pluribus ductus, Serenissimus Princeps ac Episcopus Clemens, Coloniensis elector, ⁶⁵⁾ binis iisque rigorissimis decretis juxta cancellariae regulas, canonum conciliorumque sanctiones ac Summorum Pontificum decreta, Praemonstratenses ceterosque regulares suis beneficiis regularibus jussit esse contentos atque ad quodvis saeculare beneficium declaravit esse inidoneos. Speramus et nos fore ut e ministris regis tandem sit aliquis, qui Suae Majestatis Catholicae interesse summum Serenissimo Bavariae Duci totique adeo orbi sit exhibiturus.

Incredibilia prorsus sunt, quae pro scopo suo obtinendo fecerunt conamina. Jam piae memoriae excellentissimus Comes Altamira, nuper Romae Catholicae Suae Majestatis legatus, jam eminentissimus Cardinalis de Guidices ⁶⁶⁾ tanquam pro interesse regio Romae pro Praemonstratensibus urgentissime institerunt. Nullus est quem non movent lapidem, quo suis tandem potiantur votis.

Quorsum vero ista omnia, Illustrissimi Domini? An fortassis contra infirmum et inopem clerum atque unicum pastoratum

opus est tam formidabili cunctorum Abbatum conjuncta potentia? Indigni sane sumus, quos vel respiciant eminus. Ast vos estis (si dicere liceat), Illustrissimi Viri, in quos collimant. Etenim dum Praelati illi Belgii Episcopos immensis superant opibus, characteri invident; et dum incassum circa hoc laborant, hoc saltem student, ut sint sine clero episcopi aut, subjugato et in potestatem redacto clero, Ecclesiae Principum gloriam offuscent. Clerus itaque est universus, quem vel sublatum aut certe sub potestate sua redactum volunt. Nec minus autumare licet de Universitate Lovaniensi.

Quidni igitur a communi clero poscamus suppetias communes, dum pro communi clero confligimus? Jam triennio et eo amplius phalangi huic potentissimae restitimus miseri, violentosque ejus sustinuimus impetus. Sustinuimus, inquam, et quidem successu tali, ut agentibus praecipue Illustrissimis Gratiis Vestris dicere liceat, quod Roma faveat. Et quidni Roma faveat, dum juxta cancellariae regulas, canonum conciliorumque sanctiones, Summorum Pontificum decreta ac Eminentissimorum Cardinalium interpretationes hoc unum tuemur: saecularia saecularibus, regularia regularibus; quidni, inquam, faveat, dum saecularis cleri singulari auxilio Romana Ecclesia hactenus stetit inconcussa et, Deo dante, stabit usque?

Haec itaque, Illustrissimi Patres, sunt vota nostra, nempe ut in causa communi fratres jungamur communiter. Dum enim diuturna et sumptuosa lite inops hic clerus pene est exhaustus, novo ut ei succurratur auxilio est necesse. Jam pro cleri juribus nos nostraque omnia sacrificavimus, cogimurque adeo in subsidium vocare fratres, pro quibus pariter decertamus. Ita demum juvabit communi Marte sub illustrissima tutela vestra zelo novo novisque animis pro Deo, pro religione, pro clero jura nostra haereditatemque tueri.

Vota quoque nostra sunt communia et assidua, ut Deus Opt. Max. illustrissimos Belgii Praesules religioni ac clero diu servet sospites et incolumes, dum interim veneratione intima nomine totius cleri saecularis dioecesis Buscoducensis subscribimur, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini,

Obedientissimi et obstrictissimi vestri servi
Ae. van der Voort, pastor in Heez.
Henr. Hurckmans, pastor Leendanus.

A. B.

VII

1701 Mei. Verzoekschrift van 53 wereldgeestelijken uit het Bosche vicariaat aan Paus Clemens XI: Herinnerend aan een vroeger verzoekschrift (dat van 18 Nov. 1695 aan Paus Innocentius XII, Bijlage IV), herhalen zij hun klachten over de aanmatigingen der ordesgeestelijken en verzoeken, dat een wereldgeestelijke van het vicariaat, of althans uit deze streek afkomstig, tot vicaris apostoliek zal aangesteld worden en dat deze in het vicariaat zal moeten residieren.

Beatissime Pater,

Pastores et presbyteri saeculares dioecesis Silvaeducensis, di-
tionibus Hollandicis subjecti, jam a quinquennio exposuerunt S.
Sedi, ea qua par est submissione et reverentia, quomodo regu-
lares, nominatim Praemonstratenses, praeter eos pastoratus, quos
tempore catholico possederunt, plurimos alios eosque praecipuos
ocupaverint, ita ut in ipsa cathedrali civitate Buscoducensi unus
tantum supersit saecularis et facile 12 regulares curam anima-
rum gerentes; quo fit, cum hic omnia beneficia simplicia sint
sublata, ut studium sacrarum litterarum flaccescat in clero sae-
culari defectu conditionum, ad quas promoveri posset, praeter
alia incommoda inde sequi nata. Dum enim alii pastoratus sibi
debitos defendunt, alii eos invadunt, utrimque fiunt, saepe non
sine labe simoniae, largitiones ingentes apud officiales acatholicos,
quibus preter quam quod saeculares plerumque excluduntur.
Tantae causantur contentiones non solum inter utrumque cle-
rum, sed et incolas, aliis saecularem, aliis regularem flagitantibus,
ut non uno loco maxima dissidia, verum etiam homicidia
sint secuta et variis in locis hac de causa omnia religionis nostrae
exercitia fuerint interdicta cum maximo animarum damno et
fidei detrimento. 67)

Jam ab anno 1695 pro remedio tantorum malorum indesinen-
ter institimus apud Sacram Congregationem de Prop. Fide, sed
necdum voti compotes et jam Vicario Apostolico destituti, cogi-
mur nos denuo sacris vestris pedibus provolvere, humillime sup-
plicantes, ut tam desolatae et turbatae dioecesi quantocyus de
Vicario Apostolico provideatur de gremio nostro vel saltem ex
his partibus oriundo, qui in dioecesi residere teneatur, sicut fit
in Missione Hollandica, cujus florentissimi status sicut non alia
causa est, quam quod jam longo tempore habuerit Vicarios de

gremio, inter suos commorantes; ita desolati status hujus Missionis et depressionis cleri saecularis in ea alia ratio assignari non poterit, quam quod tanto tempore habuerit Vicarios extraneos, extra diocesim residentes, qui preterquam quod nesciunt quid in hac patria liceat aut expediat, ordinarie tot aliis curis distenti et negotiis implicati fuere, ⁶⁸⁾ ut clero et populo tam dissito satis providere nequiverint, aut ob negotia et incommoda rarissime ad diocesim visitandam excurrere vacuum fuerit.

Haec sunt, Beatissime Pater, quae pro necessitate et utilitate desolatae Missionis duximus exponenda, nempe ut vestro oraculo edicatur, regulares debere esse contentos prisca sua possessione, pastoratus vero, quos tempore catholico non possederunt, ubi vacaverint conferri debere presbyteris saecularibus, quales idonei non desunt, ut hic aliqualiter observetur tritum illud: „Saecularia saecularibus, regularia regularibus.” Et ut Vicarius imposteriorum non sit extraneus aut extra-Missionem residens, haec unica resarciendae concordiae et tranquillitatis obtinendae ratio superesse videtur. Supplicamus igitur omni cum humilitate, ut Sanctitas Vestra exiguum illud denegare non dedignetur. Et Deus etc.

Nicolaus Sighmans, decanus Eindhoveniensi, pastor in Gestel.

Thomas Verhofstadt, decanus Ossensis.

Lamb. van den Bogaert, decanus Helmondensis.

Gisbertus van der Asdonck, landecanus Christianitatis Hilvarenbecanae ac pastor in Oirschot.

Henricus Swolffs, pastor in Liembde.

Petrus Becx, pastor in Boxtel.

Theodorus Dortmans, pastor in Gemonde.

Theodorus Vos, pastor in Essch.

Adrianus Nicols, pastor in Helvort.

Joannes van Alphen, pastor in Alem.

Lambertus van Meeuwen, pastor in Osch.

Stephanus Veughts, vicepastor in Osch.

Judocus Manders, pastor in Nistelroy.

Rudolphus Stercken, sacellanus in Haendel.

Petrus Haeck, pastor in Berchem.

Erardus Cilles, persona in Geldrop.

Petrus Gautius, pastor in Gemert.

Joannes van de Cruys, pastor in Asten et Omel.

Joannes van Brij, pastor in Zelst et Merfelt.

Paulus Croonenborch, vicepastor in Oirschot.

Joannes van der Asdonck, presb. in Bakel.

Gisbertus Heesters, pastor in Vucht.

Walterus van Vechel, pastor in Empel.
 Servatius Verhofstadt, presb.
 Joannes Verhofstadt, pastor in Nulant.
 Joannes Welte, vicepastor in Erp.
 Judocus Manders, vicepastor in Gemert.
 Cornelius Vriens, pastor in Dinther.
 Renerus van der Putten, pastor in Beeck.
 Joannes Franciscus Roeffs, pastor in Aerlen et Rixtel.
 Henricus van de Sanden, pastor in Stiphout.
 Joannes Roijacker, pastor in Nunen, Gerwen etc. ⁶⁹⁾
 Matthoeus van Coll, pastor in Tongere.
 Cornelius Raessens, pastor in Woensel.
 Godefridus Lujtelaer, pastor in Son.
 Gaspar van Bruegel, pastor in Stratem.
 Petrus van der Heijden, presb. ind (ignus).
 Paulus Sleenwens, pastor Eyndhoviensis.
 Laurentius van Mierloo, pastor Budelensis.
 Joannes van den Eynde, pastor in Aelst.
 Jacobus Smits, pastor in Waerle.
 Gerardus van Uden, pastor in Weerde. ⁷⁰⁾
 Arnoldus van den Broeck, pastor in Borkell.
 Henricus Hurcmans, pastor in Leende, deputatus cleri.
 Godefridus Peten, pastor in Maerheeze.
 Ae. van der Voort, pastor in Hees, deputatus cleri.
 Henricus van Riell, presb. ⁷¹⁾
 Gerardus Verschuere, deservitor in Sommeren.
 Florentius Daneels, vicepastor Astensis.
 Franciscus van de Cruys, presb. ⁷²⁾
 Laurentius van Loon, pastor in Doerne.
 Nicolaes Fransen, vicepastor in Doerne.
 Joannes van Elmpt, deservitor in Vlierden.

Arch. Vaticaan, Bibl. Albani, vol. 190 f° 44 en 45, Oorspr. ⁷³⁾

VIII

1702 (omstreeks midden Januari). Egidius van der Voort spoort de inwoners van Luiksgestel aan, om geen Postelse religieus, maar een wereldgeestelijke te presenteren als pastoor van hun vacante parochie.

Memorie voor d'Inwoonders van Luickxgestel.
 Te wyl uwe pastorije nu vaceert of open is, doordien den

voorighen pastoir niet alleen coadjutor, maer oock. pastoir van Postel is geworden, ⁷⁴⁾ als blijkt uit de neffengaende attestatie, soo is 't nu den tijt dat gijl. — — soo daer noch eenighe genegentheit is om te hebben eenen wereltsen priester tot pastoir en de gemeente te herstellen in haeren voorighen staet — — sonder versuim van tijt een bequaem man moet presenteren aen dien, die het recht heeft van institutie; en soo hij weigerich valt dien aenstons daer in te stellen, met recht daertoe constringeren, opdat d'ongerechtigheit van die van Postel openbaer worde. Want soo gijl. dat nu veronachtsaemt, sijt ge voor altijt het recht van presentatie of collatie quijdt en sult ten eeuwighen claege, of u lief of leedt is, eenen religieus van Postel tot pastoir moeten aennemen, sonder voortaan daer eenich gesach meer in te hebben. Waerdoor gijl. niet alleen uwe naercoomelingen sult berooven van het recht van presentatie of collatie, maer oock alle werelse priesters, u eigen kinderen en ingeboorne, hoe bequaem sij oock sijn, de hoop beneemen van oit uwe pastorije meer te comen bedienen. Bovendien sullen de buersen, die staen ter collatie van uwen pastoir, voortaan niet gegeeven woorden aen die daer recht toe hebben, maer daer het die van Postel lust en gelieft, gelijk men van nu al heeft beginnen te sien. Jae, sij sullen allenskens den baes spelen niet alleen in het geestelijck, maer oock in het weerlijck; behalven dat de gemeente, kerck of arme oit eenich voordeel van dusdaenighe pastoirs kan verwachtē, gelijk se voorheen van de wereltse priesters overvloedich hebben genooten, want hetgeene dese heeren overich is, woort gemeenlyck gemaect aen de kerck, arme of andere godtvruchtighe fundatie, of blijft altijt aen de vrienden tot welstant van de gemeente; daer ter contrarie die cloosterheeren, al wat se vergaederen, naer hun clooster slepen, sonder datter de kerck, arme of gemeente eenich profijt af te verwachten is; dit blijkt niet alleen uit alle legaten en fundatien, maer men siet het dagelijckx voor sijn oogen.

Om dese en veel andere redenen is de gemeente van Luicxgeestel, als oock den pastoor van Bercheick in conscientie verplicht, ⁷⁵⁾ bij dese occasie hunne oude gerechticheit te mentineren en te defendeeren, of sij sijn oorsaeck, dat alle hunne naecoomelingen hiervan sullen versteken sijn en blijven, niet alleen tot groot naerdeel van de gemeente, armen en kerck, maer oock van de werelse clergie, want die Heeren van Postel en andere regulieren sullen op dien voet oock in andere werelse pastorijen trachten in te dringen, gelijk sij van nu op sooveel plaetsen gedaen hebben, waerdoor het geschiet, dat veele werelse

priesters, daer d'ouders hunne middelen in de studie hebben aengehanghen op hoop van daernaer van deselve oock hulp en bijstant te genieten, nieverans aen connen geraeken en blijven alsoo naer de studie noch dickwijls tot last van d'arme ouders, soodat anderen, dit siende, verdriet, hun kinders te laeten studeren, omdat se sooveel werelse priesters ongeholfen sien en d'een pastorie voor en d'andere naer van d'Absheeren sien innemen. Dit heeft den tegenwoordighen bisschop Clemens Josephus beweecht en genootsaecht door verscheiden strenge decreten in het aartsbisdom van Cuelen namentlyck aen die van d'order van Premonstreit — — van welke oock die van Postel sijn — — niet alleen te verbieden, dat se voortaan geen nieuwe pastoryen souden hebben in te neemen, maer oock van die, dewelcke sij binnen den tijt van veertich jaeren vercregen hadden, souden hebben te betoongen, op wat tytel sij die besaeten; en soo sij daer met geweld, bedroch of valsheijt waeren ingedrongen, wierden aenstons daer uitgeset en de plaetse met werelse Heeren voorsien. Het waer te wenschen, dat dienselven Bisschop dieselve decreten oock in syn bisdom van Luick ⁷⁶⁾ dede publiceren en executeren, dan souden de cuiperijen, luëgenen en bedroch ontrent de pastorie van Luixgestel oock voor den dach coomen, dewelcke sij tegen de schriftelycke belofte van hunnen eigen abt door veel valsche trecken, soo hier als tot Roomen gepleecht, in weerwil van de gemeente, sonder het minste recht, soecken te besitten en te behouden, soodat alles diesaengaende te vooren gedaen, soo tot Roomen als hier, subreptiis, obreptiis, nul en van geender waerde moet weesen. Met recht en reden dan mach en moet het te niet gedaen worden en de pastorie herstelt in haeren voorigen staet.

A. B. Afschr.

IX A

1702. Jan. 26. Brief van vicarius Govarts aan v. d. Voort en Hürkmans om hun gevoelen in te winnen over de aanstelling van enkele nieuwe dekens; door bemiddeling van Johannes Buycx, plebaan te Lier, doet hij hun tevens afschriften toekomen van brieven uit de tijd van vicaris Houbraken (medegedeeld in bijlage I A en B en II).

Adm. Rde Dne. ⁷⁷⁾

Pater Jacobus rogavit jam me, ut constitueren loco suo alios

archipresbyteros ⁷⁸⁾ Pastores districtus Ossensis etiam petunt archipresbyterum ⁷⁹⁾ Certe viri illi regimini meo tam sunt necessarii quam corpori meo oculi, manus et pedes.

Si veniam haberem ab Ordinibus, ⁸⁰⁾ brevi adessem eques Jam sollicitavi decanum Lyranum, ut per fratrem suum hanc licentiam mihi obtineret, sed parum invenio ipsum inclinatum, ut vix sciam qua via id sim obtenturus

Inveni in scriptis et annotatis Di Hoebraken satis apta pro cura Somerensi et Rodae S Odae. Tradidi illa plebano Lyrano, vobis transmittenda, ut ignoretur quod ego illorum inventor sim et magis videar indifferens.

Valete, viri fratres! Celeri calamo ob discessum latoris.
Qui videtur legitime inclinatus

Vester

P Govarts

Mechliniae, 26 anni 1702

A B, Eigenh oorspr

B

1702 Febr. 7. Antwoord van Hurkmans op een schrijven van plebaan Buyx (eertijds pastoor-deken van Eindhoven), waarin hij zijn mening zegt over verschillende aangelegenheden, het vicariaat betreffende

Responsoriae ad Buycianas.

Venerabilis Dne Plebane

Gratum fuit intelligere zelum vestrum ac sollicitudinem pro dioecesi nostra desolata, ad quam restabiliendam tantopere in principio desudat ille, cui illa recentis est concredita. ⁸¹⁾ Gratissima sunt quae in conferentiis vestris sunt conclusa. Et quidni gratissima, quae a viris tanti iudicii ac perspicacitatis sunt concepta atque probata?

Documenta illa circa pastorum de Someren et Rode propagabuntur quantocius, ⁸²⁾ exspectamus et nos quaedam circa pastorum de Velthoven. ⁸³⁾

Multum deperdent, imprimis Postelenses, dummodo observetur haec regula „*saecularia saecularibus*”, perdent tamen non sua, sed nostra, contra fas et nefas tamdiu usurpata; cui molimini resistatur tandem et fortiter et suaviter, iterum dicimus, acutum est de nostro clero

Non improbamus, quod Minoritis in districtu Bommeleensi praeficiatur Minorita, ut sic illi etiam pomum habeant, quod ludant ⁸⁴⁾

Si pauca tantum loca intendat visitare Reverendissimus, ⁸⁵⁾ non videtur opus ut habeat securitatem a Statibus. Tantum ad nos veniat, idque propediem, ne brevi impediatur bellum; ⁸⁶⁾ non dubitamus quin prospera ipsi futura sint omnia. Locutus fui, uti nuper adhuc scripsi, Do van Wamel, qui certiozem et breviorẽ viam suppeditabat ad Dum van Hulst, Bruxellis Residentem. ⁸⁷⁾ Si via haec minus arrideat Reverendissimo, supplicandum Hagae, in quem finem Dus van Wamel suum despondit obsequium, sed ad hoc requiretur nimia mora.

Quod decanatum Ossensem, de quo scribit nobis Revmus Dus Vicarius, consultum videtur, ut prius disponatur Dus Verhofstadt ad spontaneam renuntiationem. ⁸⁸⁾ Et quid si tunc pro prima vice concederetur pastoribus istius districtus libera electio, maxime cum subjecta capaciora in principio regiminis non adeo sint nota Reverendissimo? Quid si ob eandem rationem idem permetteretur in districtu Ortensi? Non dubitamus quin hoc modo plurimum sibi devinceret pastorum animos.

Haec sunt quae pro tenui nostro captu ad instantiam vestram duximus suggerenda, gratias agentes imprimis Revmo Do, quod immeritis nobis tantum dignetur deferre. Rogabimus Omnipotentem, quatenus ei infundere velit Spiritum Sapientiae, quo et in auspicio et decursu sui regiminis multis annis ad salutem dirigat dioecesim sibi commissam. Haec sunt vota nostra, qui subscribimur Leende 7 Febr. 1702.

A. B., Conc.

C

1702 Febr. 7. Brief van Hurkmans aan de dekens ter begeleiding van de drie brieven uit de tijd van Houbraken, welke hij hun in afschrift toezendt.

Litterae ad Decanos cum documentis ex Registro Di Houbraken.

Viri fratres.

Dimittere non possumus, quin vobis communicemus copiam quorumdum documentorum ex registro Di Houbraken. Forte fortuna ad nos illa devenerunt; nempe, ut nobis scribitur a fideli amico, qui eadem transmisit, erat cista in majori Collegio, ⁸⁹⁾ continens multa alia documenta dioecesis nostrae; erat illa aperta et sine cera, adeoque quilibet poterat facile inde quip-

piam surripere. Utut sit, devenerunt ad manus illorum, qui ea caute servabunt et, si non sint hactenus, erunt etiam brevi in manibus Reverendissimi nostri Vicarii. ⁹⁰⁾

Videtur ex hisce, quomodo a multis annis usurpaverint Postelenses patrimonium nostrum atque etiamnum usurpare satagant. Dignum fuit, ut illis restiterimus tanto tempore et communi Marte resistamus imposterum. Non putamus, quod in vanum laboraverimus; vivent aliquando ex nostris, qui fructum laboris nostri et videant et sentiant. Tantum hoc dolendum, quod nostro hoc tempore non habuerimus Vicarium tantopere animatum; confidimus tamen, quod similem tandem nacti fuerimus.

Potestis haec audacter pro palare, etiam adversariis ad confusionem.

A. B., Conc.

X

1702 Maart 14. Brief van Hurkmans aan Buycx over verschillende aangelegenheden van het vicariaat, o.a. over de befaamde bekering van Sophia Albers en over de verhouding van Johannes van Kessel, plebaan te 's Bosch, ten opzichte van de regulieren aldaar.

Domine Plebane.

Dum nullas a vobis inveniebam die Dominica proxime lapsa, haerebam timidus ne forte gravella vestra usque adeo accrevisset, ut ex ea D(ominatio) V(estra) vel decumberet, vel saltem pejuse haberet. Ast per oblivionem aurigae factum est, quod vestras de 2a hujus tantum acceperim hodie, laetus quod ex iis non advertam, quod infirmitatem aut indispositionem indicet.

Per Dum Bluijssens ⁹¹⁾ intelligebam deservitorem in Budel, atque illud ipsum quod D.V. de eo sub secreto rescribit, praevidere intellexeram atque adeo pleniorum de eo informationem desiderabam, pro qua gratias ago.

Laudandus iterum zelus Reverendissimi repellentis instantias Postelensium pro cura de Someren; verum si manere cogatur sub ditione Regis Catholici Reverendissimus, praetereo gravem litem coram Consilio Brabantiae, ⁹²⁾ ubi indubie resumere conabuntur priorem, quamvis per interventionem Illmi Internunti pro tempore sopitum. Interim virum invenient undique armatum et ad resistendum potentem.

Patiuntur de facto sat gravia Postelenses ob discessum cujusdam filiae acatholicae Helmondensis, quae ad Catholicos transiit, ob cujus defectionem impediuntur passim in his partibus a Divinis publicis.⁹³⁾

Dus van Kessel, ⁹⁴⁾ de quo in suis queritur D.V.; nobis adfuit septimana praeterita: Exposuit quam indigne tractetur et injuste vexetur a religiosis, secum vel potius contra se laborantibus in Sylva. Si vestris responderit insultans, omnino improbamus; at propterea non plane repellendus in us, quae patitur. Famosus Dus van Beugem, ⁹⁵⁾ indubie ex suggestione seu ad instantiam Mendicantium, recenter obtulit Supremo Sculteto summam 600 florenorum ea conditione, ut Dum van Kessel eliminare vellet, si non ex civitate, saltem ex functionibus pastoralibus. Et cum in Maio proxime sequenti exspiret conductio oratorii ipsius, quod Status Hollandiae in alium usum impendere decreverunt, instant iterum religiosi et quovis modo impedire satagunt, ne novum acquirat. Contra haec saltem et similia molimina omnino videntur protegendus. Verum est quod in instanti non possint ibidem supprimi religiosi, decreta tamen S. Congregationis, quae in ejus favorem data sunt circa Communionem Paschalem et quae, licet publicata jussu Revmi Di Steijaert, hactenus quovis modo eludere conati sunt adversarii, ⁹⁶⁾ videntur per auctoritatem Revmi moderni executioni mandanda. Si enim Dus van Kessel, tanto tempore genērose resistens et mediis temporalibus praepotens, cogatur hanc stationem deserere, nullus erit in clero reperibilis, qui vel somniare audeat eandem suscipere. Maneo cum reciproca salutaris Quadragesimae appreciatione etc.

Leende, 14 Martij.

P.S. His scriptis accipio alteras vestras de 9a hujus, quibuscum me ad Heezium ⁹⁷⁾ contuli. Obstupuimus et nos taliter agi Hagae pro seu potius contra salvumconductum Reverendissimi. An Dus van Beugem in eo syncere an fraudulentē egerit, nescimus. Hoc certo scimus, ipsum esse juratum cleri hostem atque etiam adversari Reverendissimo. Civis ille Helmondarius, qui pernitiosam istam supplicam presentavit, ⁹⁸⁾ non est faber ferrarius, sed telarum, prout colligimus, hoc est textor. Fixit hic Hagae ab aliquo tempore quasi domicilium ob sua negotia estque catholicus, quamvis non catholice supplicaverit: De consanguinitate illius cum Do van Beugem non sumus certi. Interim non est pater istius filiae, ob quam tam multa patiuntur Postelenses, quorum calamitas indes aggravatur magis; quippe ejus pater est quidam procurator et notarius Helmondæ nomine Aelbers, quem optime novi, ⁹⁹⁾ cujus laus non est in ore bonorum, qui

proinde absurdissimam illam conditionem potuisset suggerere praenominato textori Schenckels. Confidimus nihilominus quod, dum fidelis ille et magnae auctoritatis legatus ¹⁰⁰⁾ suscipiet in isto puncto negotium Reverendissimi, praevalebit contra quascumque adversariorum machinationes; atque adeo communem nostrum pastorem ac patrem speramus propediem videre in Majoratu.

Quoad pastorum Arenduncanum deberet sese immiscere Universitas Lovaniensis, quae ibidem jus denominationis habet. ¹⁰¹⁾ Persuadere conatus sum Heezio suscipere pastorum istum primarium, dum vacaverit, sed hactenus in vanum laboro; efficacius forte idipsum suadebit Reverendissimus; interim gratias agit vobis pro affectu. Dura quidem foret separatio nostra, at si in melius bonum fiat, separemur corpore, manebimus tamen animo junctissimi.

Iteratas et perpetuas agimus gratias D.V. pro fideli secretorum suorum communicatione, spondentes quod ea numquam prolabuntur. Unde ex illa parte poterit esse securissima et vicissim expectare a nobis secretiora quae poterimus suppeditare.

Maneo etc.

A. B., Conc.

XI

1702 April 25. Hurkmans bericht aan Buycx, dat vicarius Govarts hem daags te voren een bezoek heeft gebracht en dat zij vooral de toestand te 's Bosch samen besproken hebben.

25 Aprilis. Binas vestras de 14 et 20 hujus simul accepi die Dominica, hoc est serius ad satisfaciendum iis, quae D.V. per illas desiderat. Nihil tamen refert, cum Reverendissimus noster heri ex Weerde ¹⁰²⁾ equitaverit in Heeze et Leende ad loquendum nobiscum. Heezius Ruraemundam deputatus pro negotio contributionum eo se receperat. Ego in Weerde iveram, ut paschales molestias diverterem. Ibidem me invenit Reverendissimus; simul pransi sumus et locuti de negotio potissimum Missionariorum Sylvaeducensium, in quo generosum se pro juribus Di Plebani adeoque et cleri nostri monstrabit Reverendissimus, adeo ut gaudere nobis liceat et exultare, quod virum hunc nacti simus hisce temporibus, a quo restauratio suppressi cleri saecularis et

inter utrumque desiderata tranquillitas cum fundamento expectantur.

Maneo etc.

A. B., *Conc.*

XII

1702 April 29. Govarts machtigt Hurkmans om namens hem in het klooster (van Franciscanessen) te Ommel (gehucht onder Asten) twee nieuwelingen aan te nemen. ¹⁰³⁾

Adm. Rev. De.

Cum gaudio recepi vestras, quibus me libentissime ero conformis.

Petit a me Mater Olmensis, ¹⁰⁴⁾ ut possint mea licentia admittere duas sollicitantes ad suam religionem et monasterium. Id commisi pro hac vice Dominationi Vestrae, quia Decanum ipsorum ignoro. ¹⁰⁵⁾ Si judicet id differendum ad aliquot septimanas, donec possim adesse, id faciat per suam prudentiam, cum sum et ero

Adm. Rev.de De
D.V. humillimus famulus
P. Govarts

In Rethie 29 April.

A. B., *Eigenh. oorspr.*

XIII

1702 Mei 4. Hurkmans geeft aan Pastoor Verschueren te Someren wegens de geruchten, welke over hem lopen, de raad, om spoedig naar een andere standplaats uit te zien.

4 Maii

Revde De.

Rescripsi Reverendissimo responsum vestrum simulque supplicavi, ut in proximam visitationem differre vellet causam vestram, quod in responsis suis insinuare videtur se facturum. Vestras ad Dum Buijcx etiam destinavi, adeo ut jam inde fecerim, quae facere intendo. Neque enim mens mea est me multum miscere alienis, ubi satis gravor propriis et communitate premor, in qua satis habeo quod agam. Heezius, qui difficultates vestras fideliter hactenus direxit, reliquas prudentius componet. Unum tamen

superaddo in cautelam vestram. Nempe adfuisse mihi heri Dum Idelet, ¹⁰⁶) multa deponentem in vestrum gravamen; neque vage se illa effutire, sed testibus qualificatis probaturum asseribat. Si vel aliqua illorum veritate nitantur, certo sciat D(ominatio) V(estra), se deponendam a cura Somerensi, maxime cum adeo contra vos exacerbatum senserim Reverendissimum. Unde prout nuper coram suasi, adhuc suaderem, nimirum ut D.V. tempestive deliberet de aliqua permutatione, ut sic, quantum possibile est, salva maneat fama vestra, quippe circa predicta experietur, quod vates fuerim et meliora suaserim. Dolendum sane, quod post tot monitiones, tam serio factas, tamdiu perseveraverit in conversatione illa, quam scire debebat innumeris esse lapidem offensionis et petram scandali. Non aliter accipiantur haec mea quam in favorem vestrum scripta, ut conformiter ad illa instituire possitis defensionem vestram, dum maneo.

A. B., Conc.

XIV

1702 Mei. Schrijven van Govarts aan Hurkmans over de onderhandelingen, door hem gevoerd met de Congregatie der Propaganda Fide, de Internuntius en de Abt van Tongerlo en verder nog over de aanstelling van enkele geestelijken in het vicariaat.

Amplissime Domine.

Binas vestras recepi, ex quibus intelligo, non minus vos in istis partibus, quam me in hisce servos esse militantis Ecclesiae; simus fideles et constantes! si vera intentione ejus causam gerimus, Deus erit pro nobis et quis contra nos?

Solus districtus Gelenses, quia Canonicos Regulares continet, amplissimam bellandi materiam mihi indies exhibet. Presentaverant Tongerloenses Romae libellum supplicem, quo se dicerent esse *nullius dioecesis*; atque illo pretextu jurisdictionem episcopalem exercebant non tantum in pagis, monasterio eorum adjacentibus, verum etiam in partibus Silvaeducensibus, prout etiam modo faciunt Postulenses pretextu vani et evacuati privilegii. Contra hos conatus et excessus scripsi ad Sacram Congregationem jam a duobus mensibus, quae disputationes nostras remisit ad nostrum Internuntium, coram quo ego et Abbas Tongerloensis comparavimus in principio hujus mensis; declaravitque dictus Abbas, quod in posterum scribet se subesse suosque dioecesi Silvaeducensi et quod jurisdictionem episcopalem ultra non exer-

cebit. Dus Internuntius mecum sentit, quod non sufficiat similis declaratio, sed executione ejus opus sit. Quare Romam scribit hac septimana in favorem nostrum.

Adfuit etiam ab octo diebus parvulus ille gigas Postulensis Do Internuntio, cui consiliarius assistebat Dus Gijbels, Eolus ille notus. ¹⁰⁷⁾ Ab Internuntio nihil obtinuerunt; inde ad Consilium Brabantiae se contulerunt, verum quid ibi machinentur, hactenus ignoro. Dicitur ille Gijbels in suo pago jam 4 beneficia saecularia occupavit, verum an brevi futurus erit vulpes capta, eventus docebit. Multa scandala commisit in ipsa ecclesia.

Transmisi heri ad Internuntium ultimas vestras.

Quaeso, nolite in Waelewijck admittere religiosum, ut non recedamus a regula. Egi cum Minoritis; videbo quid acturi sint et an non retrahent sacrilegium ejusmodi; doleo quod ignorem nomen illius.

Agite ut in Boxel habeatis optimum qui se vult offerre; potero forte prodesse apud Dum de Boxel.

Omni modo desidero ut, quando fieri potest, quam citissime vocentur ad partes vestras Dus van den Haute — — quem novit Dus Bogarts, ¹⁰⁸⁾ decanus Helmondensis — — et etiam Dus Breijnarts Arendonkanus, qui fuit secundus secundae lineae et strenue agit in Flandria. ¹⁰⁹⁾ Hic etiam paratus est acceptare vice-pastoratum. Quaeso, conemur seligere et allicere optimos et strenuos milites, quibus superemus minus vocatos. Dicitur etiam periclitare pastor de Made.

Vale, agite fortiter et saluta confratrem Hesium, cui sum

Humilis et fidelis

A. B., *Eigenh. oorspr.*

P. G.

XV

1702 Mei 16. Hurkmans schrijft aan de Internuntius te Brussel ¹¹⁰⁾ over de onenigheden te 's Bosch tussen de plebaan J. v. Kessel en de regulieren en verzoekt de Internuntius om de nieuwe vicaris Govarts zo krachtig mogelijk te steunen in zijn strijd tegen de regulieren, vooral die van Postel.

Illustrissime Domine.

Dum nuper honorem habuimus videndi Reverendissimum nostrum Vicarium in hisce partibus, gratissima fuit illius viri praesentia; vel ideo maxime quod in eo deprehenderimus syncerum pro clero suo saeculari et justitia affectum cum animosi-

tate prorsus virili resistendi quibusdam religiosorum in hac dioecesi moliminibus, signanter illis quae a variis annis tentantur contra Dum van Kessel, plebanum Sylvaeducensem, qui in cathedrali civitate solus e clero nostro desudat inter multos variorum Ordinum religiosos, eosque aemulos.

Asserebat Revmus Dus, quod desuper locutus fuisset cum Provincialibus variorum Ordinum, maxime Jesuitarum et Minoritarum. ¹¹¹⁾ Judicabat nimirum, et prudenter judicabat, se in initio suavius acturum et per consequens plus effecturum Mechliniae in cubiculo privato, quam Sylvae per declamationes ex cathedra. Nihilominus, ut nobis asseruit, tentamina ejus tam rationabilia hactenus fuerunt irrita, adeo ut prior ille Provincialis non erubuerit dicere et per modum consilii suadere Reverendissimo nostro, ne tentaret ea quae perficere non posset, culpans per haec dicta non solum Vicarium Apostolicum, sed et Supremum in terris Vicarium Christi Jesu quasi hic, qui varia desuper contra religiosos edidit decreta, tentasset ea quae perficeré non posset. Scribere non possumus, quanta ex his discordiis oriantur scandala, quae dante Deo efficacius aliquando exponet Revmus Vicarius, dum ea plenius inquisierit et animo non praeoccupato ponderarit.

Quoad alia, *quae Postulenses et saeculares concernunt, confidimus Revmum nostrum jam plus illuminatum et videre rationes urgentes, quominus ratificetur pretensum concordatum.* ¹¹²⁾ Indubie stuperet Ill. V. Gratia et nobiscum sentiret, si perspecta haberet molimina et astus Praemonstratensium, nominatim Postulensium, quibus clerum nostrum, si non exstinguere, saltem suppressere conati sunt a quadraginta annis.

Meliora speramus sub moderno Vicario, viro non solum subtilitate ingenii, verum etiam maturitate iudicii excellente, sub cuius auspiciis confidimus, quod exstinctus pene clerus saecularis reviviscet et suppressus erigetur. Certi namque sumus atque securi de illius synceritate et constantia. Ut ergo justo nostro desiderio potiri efficacius valeamus, ut pax sit et tranquillitas in dioecesi hac perturbata, utque sua sint et maneant cuilibet, enixe rogamus Ill. V. Gratiam, ut sua auctoritate suffulcire dignetur Vicarium nostrum contra irrationabiles monachorum machinationes ac potentiam; si enim hisce succumbere cogatur in principio sui regiminis, timendum est, ne umquam praevaleat.

Nos interim precabimur Altissimum, ut Ill. V. Gratiam cum Vicario nostro Apostolico Ecclesiae suae diu servet incolumem et manemus.

A. B., Conc.

XVI

1702 Mei 16. Brief van Hurkmans aan Govarts (wie hij tevens tot diens informatie en ter doorzending aan de Internuntius de brief zendt, zoeven sub XV medegedeeld), waarin hij wederom spreekt over de zaak van J. v. Kessel en met enkele woorden over die van G. Verschueren en waarin hij Govarts aanraadt, zijn bezoek aan het vicariaat voorlopig uit te stellen wegens het uitbreken van de Spaanse Successie-oorlog.

Reverendissime Domine.

Quod mihi nuper injunctum erat, conatus fui quam primum exequi, ¹¹³⁾ quamvis aliquot diebus propter aliqualem indispositionem debuerim differre conceptum iter.

Dolebat nonnihil Dus van Kessel, quod ne verbum responsi habuisset ad suas, quibus compendiosam deductionem sui negotii incluserat ad informandum et in quibus supplicaverat pro uno aut altero sacerdote, qui ei assisteret in Paschate, prout passim ipsi indulgebat Dus Steijaert p.m. Dolebat etiam, quod ad executionem decreti non processisset Revmus Paschate jam lapsus; ad quae replicui, eundem Revmum mitius ac prudentius voluisse agere, loquendo prius privatim cum Superioribus variorum ordinum, quos negotium istud potissimum concernebat. Caeterum omnimode ipsum assecurare studui de firma resolutione Revmae D. Vrae constringendi religiosos Sylvaeducenses ad obedientiam decretorum.

Petebat Plebanus ille, ut si vellemus de ipsius negotio scribere ad Illmum Internuntium, scriberemus paucis, cum sufficienter hunc informatum assereret. Atque haec est ratio, quod brevius in oclusis exponamus, quae Sylvae ventilantur, confidentes interim, nostras ad Illmum gratas fore Revmae D. Vrae.

Vidi ego locum aptissimum, quem Dus van Kessel recenter emit 5000 florenorum, ut ex eo oratorium cum domicilio construat, quod relinquere intendit successoribus suis saecularibus, adeo ut vel ideo particularem protectionem mereatur vir ille.

De Somerensi fiet cum tempore inquisitio et relatio ultima juxta desiderium vestrum; dico „cum tempore”, quia impraesentiarum sumus in maxima consternatione propter declaratum et publicatum heri ab Hollandis contra Gallos et Hispanos bellum, quod facile impediet visitationem Revmi tempore meditato; neque enim expediens videtur hoc tempore excurrere. Hodie

mane transiere hac 800 vel 900 equites Hispanorum et Gallo-
rum, qui invadere tentabant tot circiter Hollandos prope Eynd-
hoviam etc. et dum haec scribo ad nos revertuntur. Praeservet
nos Deus etc.

A. B., *Conc.*

XVII

1702 Juni 1. Brief van Hurkmans aan Niolaas Sichmans, deken
van Eindhoven en pastoor van Gestel en Blaarthem, over de
zaak van G. Verschueren, pastoor van Someren.

Ad Dum Decanum Eijndhoviensem.

1 Junii.

Amplissime Domine.

Sabbatho proxime lapsio fui in Someren cum Ampl. Do. Decano
Helmondensi et Do. Pastore Astensi. Veniebat ille ad informan-
dum se super accusatione Di. Verschueren, in quem finem postu-
laverat citari scabinos loci, a quibus cum inquisisset in functiones
et mores dicti Domini, respondebant unanimiter quatuor scabini
praesentes, laudabiliter se gerere Dum Verschueren quoad in-
structiones suorum et alias functiones sacras. Quoad conversatio-
nem seu familiaritatem cum domicella quadam, dicebant recen-
ter nihil occurrisset, in quo scirent ipsum particulariter accusabi-
lem. Postmodum Dus Decanus in praesentia nostra etiam locutus
fuit Do. Verschueren et graviter illum admonuit de querelis
depositis coram Revmo Do. Vicario. Respondebat accusatus, que-
relas istas esse falsas atque infundatas, praescidisse se ab aliquo
tempore omnem conversationem cum illa filia et paratum esse,
illam praescindere in futurum. Heezius non adfuit propter indis-
positionem.

Haec sunt, quae prima occasione transscribere meditator ad Rev-
mum Dum, ut hic negotium istud pro innato sibi ac prudentis-
simo iudicio ulterius dirigat. At vero, cum ad Dominationem
Vestram etiam spectet inquisitio praetacti negotii, intentionem
meam eidem prius intimandam censui, cui maneo ad quaevis
obsequia etc.

Paratissimus famulus

A. B., *Conc.*

XVIII

1702 Juni. Brief van Hurkmans aan Govarts over de zaak van
G. Verschueren en enkele andere aangelegenheden.

Reverendissime De.

Ut ostendam quam promptus sim ad satisfaciendum quanto-
cius mandatis vestris, 27a lapsi comparui in Someren cum Do.
Decano Helmondensi et Pastore de Asten, quorum primus con-
vocari jussit scabinos loci ad informandum se super moribus Di.
Verschueren, ibidem deservitoris. Comparuerunt ex septem qua-
tuor, qui laudabunt ipsum quoad conciones, catechismos alias-
que functiones sacras. Quoad familiaritatem vero cum quadam
Bertha — — quamvis magis haesitent quam circa praedicta
— — etiam asserebant, se nihil audivisse ab aliquo tempore, quod
malum sonaret et in quo graviter accusari posset.

Monuit deinde in praesentia nostra idem Dus Decanus Dum
Verschueren de gravibus querelis contra ipsum depositis coram
Revma D. V., signanter quoad conversationem cum quadam
filia, utpote quae a multis apprehenderetur scandalosa et quam
per consequens deberet omni modo cavere; quod nisi inviolabi-
liter observaret, deferrent ipsum certissime ad Revmum Vicarium
illi, quibus hoc in conscientia mandatum fuit etc. Ad quae repo-
suit Dus Verschueren, querelas istas esse injustas et ab adver-
sariis suis effectas; abstinuisse se jam aliquo tempore ab illa
familiaritate et paratum esse abstinere pro semper. Haec sunt,
Revme De, quae in Someren percipere licuit et quae juxta pro-
missa per presentes refero, quatenus secundum illa et alia alle-
gata pro prudentissimo suo judicio procedere valeat Revma D. V.

Supplicat coeterum terminarius noster Minorita, pater Rumol-
dus van Loij conventus Werthensis, et ego pro eodem supplico,
ut dignetur Revmus ipsi pro tempore aliquo concedere faculta-
tem absolvendi a casibus, in hac dioecesi reservatis, quam dicit
se etiam antea habuisse.

Denique adverti ex litteris Di Plebani Lyran, quemdam ex
meis, Guilielmum van Engelen, esse admissum ad Subdiacona-
tum, ast praesumpsisse Dum examinatore, ipsum non satis stu-
dere. Quantum ad mores illius dicere possum, esse inculpabiles,
quantum ad diligentiam in studio asseruit mihi cognatus meus,
similiter in Majori theologus, ¹¹⁴⁾ vix majorem ab ipso posse
desiderari. Maneo cum possibili affectu et perenni desiderio obse-
quendi meritis vestris etc.

P.S. Heezius jubet salutari Revmum; dicit adeo turbatum
suum cerebrum per vertigines solito majores, ut se immiscere non
possit negotiis alicujus momenti, adeoque nec Di Verschueren.
Vult renuntiare pastoratui et eremitice vivere, sed, ut spero,
brevi mutabitur iste conceptus.

A. B., Conc.

XIX

1702 Juni 7. Govarts bericht aan Hurkmans, dat hij hem en J. v. Kessel binnenkort hoopt te bezoeken en dat Postel hem weer bedreigd heeft met een proces aangaande de begeving van het pastoraat Someren.

Adm. Rev. Domine.

Binas vestras easque ad Internuntium ¹¹⁵⁾ pro me scriptas recepi, qui mihi omnem assistentiam addixit, ut religiosi cogantur obedire decretis Apostolicis. Spero brevi, mense saltem Julii, adesse vobis ac deinde Domino van Kessel. Postulenses denuo obtulerunt mihi libellum, ut eis conferrem pastorum de Someren et id recusanti minati sunt litem. Respondi, quod id faciendo non possent me offendere, quando etiam illa actione occasionem mihi darent eos reconveniendi et ab iis repetendi quaslibet curas seculares ab ipsis occupatas. Locum insignem pro ea materia inveni in erectione episcopatus Silvaeducensis, facta autoritate Pontificis et Regis, ubi uterque conjunctim loquens, ita dicit: „*Episcopus vero Silvaeducensis conferat omnia beneficia, que spectant ad collationem Abbatis Tongerloensis, ita tamen ut qualitate Abbatis conferre teneatur beneficia, que regularia sunt, regularibus et secularia secularibus.*” Vale et valere faciat nostrum Hesium, cui, uti et vobis, sum

humillimus famulus

Tongerloe 7 Junii 1702.

P. Govarts, V. A.

A. P., Eigenh. oorspr.

XX

1702 Juli 11. Brief van Hurkmans aan Govarts over de zaak van G. Verschueren.

Revme De

11 Julii.

Quandoquidem conjiciamus, per Dum Decanum Eijndhoviensem novas querelas contra Dum Verschueren esse transcriptas ad Revmam D. V., quae facile causarent amotionem illius a cura de Someren, hinc Revmam D. V. de variis praevis informandam duximus.

1° Incolis Somerensibus aliquatenus satisfaciendum quoad personam successoris. Cum enim per continuum septennium gravia passi sint, ut excluderentur Postelenses, neque per quae-

cumque incommoda, aut etiam minas, ex parte Vicarii defuncti induci potuerint ad admittendum aliam quam saecularem, etiam timendum foret, ne de facto reluctarentur, si mitteretur illis saecularis talis, qui plane displiceret.

2° Multos incolarum addictos Do Verschueren, qui proinde cum isto Domino — quod Deus avertat — possent agere apud officarios acatholicos hosque corrumpere, ut nullum tolerarent praeter Dum Verschueren.

3° Quod eo magis timendum, quia apud officarium substitutum, qui et secretarius ibidem, plurimum valet Dus Verschueren.

4° Ex quibus cum fundamento metuere possumus, ne multi incolarum, qui hactenus omni modo steterunt pro jure suo habendi juxta immemorabilem possessionem pastorem saecularem, ad partem Postelensium declinent et sic hi inter varios tumultus et graves Somerensium dissidias communitatem istam inglutiant, quod certe deplorandum foret maxime.

Ut ergo haec et alia caveantur, mittendus imprimis vir pacificus, mansuetus, litteratus et ex omni parte irreprehensibilis, qui sciat lucrari subditorum animas et animos. Monendus ille, ut quamprimum captare conetur benevolentiam officarii, qui est Praetor-Tetrarchicus, vulgo Quartierschout Pelandiae. ¹¹⁶⁾ Danda illi plenaria institutio, non obstantibus Postelensium minis, quia cum sola deservitura difficulter invenietur qui onus illud atque verosimiles difficultates suscipiet. Providendum quantum ad Do Verschueren et si de facto nihil pro ipso vacet, spondendum quod prima conditio ipsi cedetur; alioquin cadat animum et in desperationem incidat.

Adjicimus quod Postelensis, qui pro Someren instat, recenter ausus fuerit dicere, Dum Vicarium sibi promississe institutionem in Someren eamque propediem exspectari. Absit ut fidem demus similibus diceriis, quae sine injuria personae vestrae effutiri non possunt; interim ea communicamus, ut videat R.V.D., quantis imposturis utantur isti candidi. ¹¹⁷⁾

Confidimus quod haec nostra eo animo accipienda sint, quo scribuntur, nempe ad cavendas omnes molestias et servandam tranquillitatem in dioecesi aliunde satis turbata; et plane necessarium judicamus ut, si quo modo fieri possit, personaliter illa componat R.V.D. Quodsi ei tutum non sit huc excurrere et amovendum judicet Dum Verschueren, numquid satius erit, hunc citare Mechliniam, suaviori modo ipsi persuadere, ut sponte desistat, imo etiam in dioecesi Mechliniensi providere de aliquo beneficio? Concludimus et in Domino rogamus, ut mature omnia

dignetur perpendere atque ad Ejus gloriam terminare. Haec summa votorum nostrorum, quibus signamur.

P.S. Non designavimus substituendum, eo quod supponamus, per Dum Decanum Eijndhoviensem hoc prestitum. Capaciores ad illam curam judicamus Dum de Lauwere, ¹¹⁸⁾ virum doctum et recenter Lovanii nominatum Vacantiarum Priorem; ¹¹⁹⁾ item Dum van Mierloo, religiosarum Arschoti rectorem et quondam pastorem Eijndhoviensem. ¹²⁰⁾ Caetera quae circa hoc negotium occurrent, committere dignabitur Do Decano Helmondensi, Lamberto van den Bogaert, viro judicio et moribus gravi, qui juste sibi attraheret, tanta fieri in suo districtu per commissionem aliorum.

A. B., Conc.

XXI

1702 Juli 25. Brief van Hurkmans aan Govarts wederom over dezelfde zaak en tevens iets over die van J. v. Kessel.

Ad Reverendissimum

25 Juli.

Accepimus vestras de 17 currentis et confidimus, dum primum excurreret Revmus, negotium Di Verschueren per ipsum tunc personaliter terminandum idque — — si amoveri absolute debeat — — eo modo, quem in nuperis suggestimus; maxime citando ipsum et persuadendo, ut voluntarie desistat, sine quo praesumitur moturus coelum et terram, ut quocumque modo manuteneatur. Neque vana est haec praesumptio; dum enim ad ipsius aures pervenit per relationem Di Swinckels Postelensis in Someren, ¹²¹⁾ interatas querelas esse depositas apud Revmam D.V., statim hoc ipsum scripsit Heezio; multum imprimis protestatur de sua innocentia, asserit nihil actum ab ultima informatione Decani, quod quomodolibet sit reprehensibile, ac deinde minatur accusatoribus, quorum praecipuum reputare videtur Leendandum, ¹²²⁾ ubi tamen hic nullas hactenus querelas fecit. Quapropter si per alium hoc negotium terminare visum fuerit, danda ad hoc plena commissio Do Decano Helmondensi, cui eadem occasione mittenda spiritualis institutio pro Do de Lauwre, ipsi multum amico, quamvis etiam judicamus hanc pro tempore secretandam.

Quae Dum van Kessel concernunt, optaremus illa decidi absque eo quod nos interveniamus, ut non reddamur odiosi religiosis omnibus, quorum opera frequenter indigemus. Optabat, nuper ipse Dus van Kessel, ut nec deputati, nec alii de clero se immis-

cerent suae causae, et sane confidimus eam aequè efficaciter pro ipso terminandam, etiamsi nos non subsignemus supplicae.

Haec pro angustia temporis, dum alia reservamus donec praesentes fuerimus; speramus enim brevi videre Revmum, sive apud nos sive alibi, quo nos tempestive citare dignabitur, qui manemus.

A. B., Conc.

XXII

1702 Sept. 13. Govarts richt troostend schrijven aan Hurkmans, nu een besmettelijke ziekte de ellende in het vicariaat nog komt verhogen. Hij wil spoedig zijn residentie in het vicariaat vestigen en weerlegt het verwijt als zou hij enige brieven, hem uit het vicariaat toegezonden, niet bijtijds beantwoord hebben.

Adm. R. D.

Non exprimam intrinsecum animi dolorem, quo me affligit plaga, qua tota dioecesis nostra misere involvitur, quando non tantum in hominum, sed Dei etiam manus incipit incidere, quando non tantum communem agrorum domorumque depopulationem, abactos granorum armentorum ac pecorum greges deflemus, verum etiam humanis corporibus imminentem contagionem perhorrescimus ut dum milites nostra Ipse nos ipsos velit. Jam tempus acceptabile, ut pastores animam suam ponant pro ovibus suis, hostias Deo placentes. Ideo variis miseriis Ipse commonet, quia multis plagis et doloribus eruditur Israël. Jam tempus est, ut apertis oculis consolemur nos verbis sanctorumque meditationibus, magnam scilicet iram esse, quando peccantibus non irascitur Deus. Unde in Ezechiele ad Jerusalem jam inquit: non irascar tibi, quia zelus meus recessit a te. Quem enim diligit Dominus corripit et castigat omnem filium, quem recepit, ut ipsi valeat dicere: intra in gaudium sempiternum, quia recepisti mala in vita tua. In hac spe cum Jobo ad sterquilinea projecti benedicamus nomen Domini.

Quaeso, charissime confrater, non mihi replicatur, quod plenus venter facile de jejuniis disputet, atque quietus felixque facile consoletur miseros! Deus scit, quanto desiderio vobis adesse contendam et maximum mihi dolorem esse, non licere mihi doloribus moeroribusque vestris esse presentem. In illum finem undequaque sollicitavi salvumconductum, hactenus irrito conatu. Nuperrime mihi illum promisit valde serio Praetor Supremus Mosanus, dominus van Dinter, cui aderat pastor in Maeshees, Minorita. Si occasionem habeat D.V., ut loquatur domino

aut pastori isti, quaeso, hanc meam petitionem promoveat. Interea jam incepti agere cum nostro gubernatore, ut retenta pensione possim residere, dimittere consiliariatum et magna spes est felicitis successus.

Gratias ago vigilanti prudentiae vestrae, quod me dignatus sit monere per amicum nostrum Lyranum et passionum nostrarum modo insigniter participem; et rogo, ut in posterum me aperte et directe dignetur commonere, tunc enim maxime oppugnamur, si nos oppugnari nescimus. Attamen ad querelas Dominorum confratrum quasi negligens et morosus foret calamus meus, respondeo me jam a 3 aut 4 mensibus nullas alicujus momenti litteras vidisse, quibus non responsum misi. 11 Junii et 4 Augusti Pater van der Waerden, pastor in Dungen, binas à me petiit dispensationes, unam in quarto, alteram in tertio consanguinitatis gradu; utramque transmisi, etiam sine mulcta. 8 Augusti Chrysothomus Govarts Tongerloanus, deservitor in Onsenort, per religiosum quemdam petiit dispensationem super quarto consanguinitatis gradu pro duobus, jam ante a quatuor mensibus coram acatholicis conjunctis scientibusque impedimentum. Per eundem religiosum respondi, me non audere illis similem dispensationem hactenus impertiri. 21 Augusti recepi querulosas multum litteras a R.D. Verhofstadt, archipresbytero Ossensi, pastore in Vechel, quibus scribit, a quatuor mensibus se a nobis petiisse dispensationem super tertio consanguinitatis gradu; et cum per errorem supponeret me desuper recepisse ejus litteras, nequidem expressit in querulis suis literis nomina supplicantium. Interim ego 26 ejusdem mensis ipsi scripsi et litteras dedi prefato Minoritae, pastori in Maeshees, quibus dictum dominum Verhofstadt authorisavi ad petitam dispensationem supplicantibus mihi ignotis, idque etiam sine receptione mulctae. 2 Septembris confrater noster van Uden, pastor in Verkensweerde, ¹²³⁾ petiit per expressum dispensationem super 4° consanguinitatis gradu, quam statim tradidi eidem expresso consignanti 14 solidos pro mulcta, quos recepi. Si forte aliqui supersint, qui dispensationem petierint, dignetur, quaeso, me quam citissime admonere. Ad litteras et negotia Di plebani van Kessel jam tertio rescripsi petiique, ut quam cito dignetur transmittere a me petitum libellum supplicem Internuntio ¹²⁴⁾ sollicitet, sed ut hic, me et Patribus Provincialibus convocatis, decreta Romana efficaciter executioni mandet. Dus deservitor in Bulen ¹²⁵⁾ misit ad me Patres Hanswijckanos, ¹²⁶⁾ ut prorogarem ipsi terminum jurisdictionis pastoralis, quod ilico feci tradendo illis scedam prorogationis petitae.

Credat mihi charitas vestra, quod praeter haec nulla mihi negotia transcripta sint, quae responsum meum requirerent. Interim quaeso iterum, ut vel suspiciones minores mihi tempestive indicet, ut saepius monitus merear fieri irreprehensibilis et esse Deo et omnibus dilectissimis confratribus

servus humilis et fidelis
P. Govarts V. A.

A. P., *Eigenh. oorspr.*

XXIII

1702 Sept. 19. Hurkmans antwoordt Govarts en zendt hem nieuwsberichten, welke hij uit Holland had ontvangen over de suspensie van Petrus Codde.

19 Sept. Ad Reverendissimum.

Recte accepi eas, quas 13 hujus ad me dare dignata est R.D.V., plurimum compassivas, consolatorias et vere paternas. Graviter passa est in vicinis locis dioecesis nostra per bellorum impetum; atque in iisdem signanter locis impraesentiarum affligitur per morbos contagiosos, signanter dysenteriae, quae 13 aut 14 aedes diebus paucis in mea communitate infecit et tantillo tempore novem exstinxit. Conabor hoc acceptabili tempore cum divina gratia placare offensum Numen, sedulo invigilando commisso gregi, eum roborando in adversis eaque in me a benignissimo Patre patienter et cum plena resignatione suscipiendo, utpote qui per delicta propria iram Dei provocavi tantopere, ut propter haec multi forte innocentes modernis involvantur aerumnis. Et quis non conaretur, dum tam suaviter et efficaciter admonetur ab eo, qui ad hoc specialiter est unctus?

Gaudeo seu potius confundor, dum video quam humiliter se purgare velit Revmus contra leves aliquas querelas, quibus ego fidem dare non potui, supponens litteras illas non recte destinatas. Interim propalabo innocentiam vestram in hoc puncto et caetera, quae in vestris requiruntur, promovere satagam.

Addo relationes Hollandicas, ut ex iis quae Hagâ Comitis scribit, Revma V. videat, quantos ibidem tumultus causet suspensio Sebasteni. ¹²⁷⁾

A. B., *Conc.*

XXIV A

1702 Oct. 10. Brief van Hurkmans aan Govarts, voornamelijk over diens plan om aan enkele priesters zekere volmachten

te geven (waarschijnlijk hen aan te stellen als provicarissen),¹ over de vernietiging van het concordaat met Postel (dat van 27 Juli 1700) en over de gevaarlijke bijeenkomsten van jongens en meisjes.

10 8bris. Ad Revmum.

Scripsi immediato post acceptas vestras ad Dum Pastorem de Maeshees in ordine ad promovendum quantocius salvum-conductum pro R.D.V., sed hactenus nullum ad me responsum venit. Optandum ut dioecesim suam prius visitaret Revmus, quam aliquibus communicaret potestatem suam. Spero ad hoc brevi offerendam occasionem, ut sic inquirat funditus, quinam in necessitate ad onus istud potissimum videantur deputandi. Suppono in omnem casum reservandam saltem institutionem pastorum, ne alioquin religiosi alibi pedem figant, ubi hactenus non habuere possessionem.

Anhelant passim Di confratres de nostro clero, ut omni modo et sine mora allaboretur ad annihilandum prorsus Concordatum novissimum cum Abbate Postelensi super cura de Someren. Si enim contingat migrare Illmum internutium stante hoc concordato, semper in vanum laboraverimus, neque spes erit, posthac aliquid impetrandi Romae, quod eidem contrarietur.

Disenteria adhuc dominatur, quamvis non sit tam vehemens; deprehenduntur etiam apud paucos petetiae.¹²⁸⁾

Dus Pastor Heezensis etiamnum sanus petit prorogationem approbationis pro vicepastore suo, Do Kennis,¹²⁹⁾ quam dicit expirasse et cujus subsidio de facto potissimum indiget.

Dus Bluijssens, deservitor in Budel,¹³⁰⁾ supplicat pro dispensatione in impedimento cognationis spiritualis, quocum duo ex tuis bona fide contraxerunt matrimonium, quamvis de facto cesset bona fides respectu uxoris, quae quondam suscepit de fonte prolem illius, quem postea in matrimonium duxit et ducit usque modo.

Similiter ego supplico, ut terminario nostro Rumoldo van Loij, Minoritae Werthensi, prorogare velit R.V.D. facultatem absolventi a casibus in hac dioecesi reservatis, quam ante dicit se habuisse.

Mentem Revmi circa conventicula juvenum et puellarum hactenus non intellexi. Suppono eandem esse, quae fuit praedecessorum, maxime Di Steijaert, adeoque manere adhuc illis sub mortali inhibita, quippe [ex innovatione sequerentur (?)] perturbatio et obloquia in dioecesi.¹³¹⁾

A. B., Conc.

Maneo etc.

B

1702 Oct. 23. Antwoord van Govarts.

Adm. Rev. De.

Quod suis de data 10 hujus petiit, concedendo prorogamus approbationem Di Kennens tamquam vicepastoris R. Di pastoris de Hees, idque ad biennium.

Ad idem tempus continuamus facultatem absolvendi a casibus reservatis terminario vestro Rumoldo van Loij, Minoritae.

Circa conventicula juvenum et puellarum hactenus nihil innovavimus, nec innovamus.

Ad supplicam Di Bluijsens, deservitoris in Budel, supponendo bonam fidem contrahentium tempore contractus, per hasce dispensamus juxta facultatem, mihi concessam art. 12 Bullae mihi transmissae; convenit interim serio monere uxorem, ut aliquantum sese abstineat et dignam se reddet magno hoc Sacramento.

Contendam quantocius satisfacere justo confratrum desiderio, ut concepta concordia penitus annulletur, siquidem indies adisco ex cartulis, quas hinc inde reperio, multas curas saeculares malis artibus occupatas fuisse et esse ab alienis. Ut reliqua non enarrem, inveni scedulam de data anni 1695, proprio caractere et manu viventis Abbatis Postulensis signatam, ¹³²⁾ qua declarat, quod nec religiosis suis, nec Abbatiae suae ullum jus competat ad pastoratus de Lommel, de Rode et de Iersel. ¹³³⁾ Indubie confessario aliquo instigatus, hanc scedam transmisit Do predecessori meo. Convenit interim, haec tantisper silere, ne viro grandevo ¹³⁴⁾ et sincero mortem acceleremus; interim brevi conabor ab ipso obtinere similem declarationem magis publicam.

Facultates, mihi a S. Sede commissas, juxta consilium vestrum nemini communicabo, auscultans rationibus in vestris apprime notatis.

Pater Bollen ¹³⁵⁾ hodie mihi indicavit per litteras suas, se sperare in Do van Dinter, ut mihi obtineat salvumconductum. Verum vix inde aliquid spero; vereor antiquum et primitivum adversarium. Attamen in manu Dei sunt corda hominum. His semper merito diffidentes, in Illo sperabimus et piis desideriis vestris precibusque innixi, exspectabimus occasionem illam benigniorem quam prognosticatus, qua liceat mihi excurrere, ut presens merear dici et esse

Adm. R.D. Vestrae et reliquis confratribus
Humillimus servus

P. Govarts.

Salutem quaeso plurimam amico nostro Hesio. — Mechl.
23 Oct. 1702.

Aan de buitenzijde van de brief: Miseram hasce primo Antverpiam, unde iterum remissae sunt. ¹³⁶⁾ Quaeso proximis vestris notet mihi modum securum desitinandi. Hanc misi Silvamducis. Statim, ubi egero cum Internuntio, denuo scribam.

A. B., *Eigenh. oorspr.*

XXV

1702 Oct. 20. Hurkmans neemt Gerardus Verschueren onder handen wegens diens onbezonnen uitlatingen over hem.

Ad Dum Gerardum

20 8bris.

Multoties ab aliquo tempore sparsum fuit — et ex parte credo — Dem Vram me suspectum habere in multis atque ideo non erubuisse aliquando minas evomere, quas certo sciat impavido fieri. Ultinam non magis dedecerent personam ecclesiasticam et ad aliorum exemplum super candelabrum positam, quam me moveant aut terreant!

Non facile crederem similibus dicteriis, nisi a juventute scirem, D.V. ad haec esse admodum proclivem; et vel ideo vix illa in tantum aestimare potui, ut calamum assumerem, maxime cum calamitosa haec tempora potissimum requirant animum pacatum ac tranquillum. Sed dum audio, quod etiam declamare incipiat, me tamquam juvenem de facto dirigere plurima ex parte Reverendissimi, neque quidquam boni sibi sperandum a tali, hasce ad vos scribendas censui. Sane concipere non possum, quo fundamento talia de me praesumat, ubi me numquam volui immiscere negotiis vestris, nisi cum nuper instantissime ad hoc rogarer a Revmo, coram quo personam vestram tunc praesens pro modulo purgare studii et postmodum purgavi scriptis. Inquirat apud Revmum Vicarium, inquirat apud quoslibet alios, et confundar, si vel lineolam monstrare potuerit in praejudicium vestrum scriptam, nisi quod candidè fatear, me nuper cum Heezio scripsisse Revmo, quod manus retrahamus a vestro negotio, praesertim cum per hoc odium et minas congeramus in caput nostrum.

Scio, juvenis sum respectu Dae Vrae, atque ideo maluissem tantillam directionem vobis potius quam mihi concreditam. Satagendum mihi, juxta vocationem meam digne ambulare etiam in juventute; satagat id ipsum D.V. in venerabili sua senecta, quae

certe laudabilis non redditur, nisi per vitam immaculatam. Si quae habeat contra juventutem meam, quasi indebite hoc rerum statu aliquid direxissem, producat audacter suas querelas coram Revmo, ut, si quid nimis habeam, quantocius auferatur. Of soo ick méér verneeme, dat UE. mij voor ¹³⁷) Frans Naeijen of andere weirlijkce menschen — — quos erubescere non solet — — komt schelden, sijn versekert, dat ick UE. sal beroepen voor onsen Oversten.

Scio onus mihi impositum tam grave esse, ut aliis me applicare non expediat; nec facile evincet D.V., me aliquando appetiisse praeeminentiam, utpote qui satius judico salvari in humili quam periclitari in alto. Facilius ostendere, Dem Vam praeeminentiam ambire, dum ut minus sapiens gloriatur continuo, quod plus caeteris laboret, plus caeteris diligatur a suis etc. Det Deus, ut etiam lauderis plus caeteris, minusque inveniat in tanto apostoli aemulo quod offendiculum pariat, quam in caeteris.

Ratio, ob quam me suspectum dicit D.V., est futilissima, nec sano digna cerebro; nempe quia gratus mihi videtur lupus — — si grata lupa foret, majori cum fundamento suspectus essem — —. ¹³⁸) Sed quis indignabitur, quod lupum admittam in aedibus, imo et haustum offeram? Dum ipsa D.V. hunc toties et admisit et amicissime invitavit. An quia vir ille, cujus laus pridem erat in ore vestro, jam exploditur ut archinebulo? Non sic, Domine!! Probare possem, quod duo, quorum consuetudine jam plene uteris et forte osculaveris pedes, taliter quondam a vobis sint depicti: unus pro maximo nequam, qui terram Some-rensensem calcaverat umquam, alter pro tali, qui propter unicum viteriolum adusti perjurasset.

Novi a trivialibus, ¹³⁹) solemne esse Dae Vrae mordere aliquem et parcere nulli, dum passiones suggerunt. Si quae dura occurrant, cum haec legerit, meminerit scripta non esse ex passionibus, sed ex fraterno zelo, imo etiam duriora aliquando masticanda illi, qui quaelibet effutire solet et culpae singulos. Synceram semper amicitiam cum D.V. conservare studui et continuare paratus sum quoad vixero. Oremus pro invicem, dum maneo.

A. B., *Conc.*

XXVI

1702 Nov. 28. Hurkmans betuigt Govarts dank, omdat deze aan zijn verzoek voldeed, en prijst hem, omdat hij de rechten der seculieren zo flink voorstaat.

28 9bris Ad Revmum.

Ultimas quas R.S.D. 16 hujus ad me scribere dignata est, accepi 20 et postridie illas, quas miserat Sylvamducis. Gratias ago immortales, quod in utrisque tam benevole concedat quae postulaveram et tam paterne satisficiat suorum desiderio. Scribere non possum, quantum mihi et caeteris solatium sit ex omni parte magis assecurari indies de constanti vestro erga afflictum suum clerum saecularem affectum, quem spero sub patre tam perspicaci et addicto paulatim respiraturum. Utinam tandem liceat toti clero nostro videre horum specimina atque detur patri ad filios tutus accessus! Experietur indubie pater, pro suis tam sollicitus, optatum filiorum erga se amorem et obedientiam. Dicere audeo — — et sine adulatione dico — — quod ubi sciverint Di confratres caeteri pro suis juribus conamina vestra, se totos sacrificaverint Revmae D.V., imo asserere ausim, ab hominum memoria non fuisse Vicarium dioecesis Sylvaeducensis tantopere a suis et amatum et depraedicatum, quam fuerit Dus Govarts.

Animaveram Heezium, quatenus scribere vellet hac occasione et Revmum certum reddere de suo itinere Mechliniensi, sed replicabat, utrumque sibi dissuadere perturbationem cerebri. Si tamen R.V.D. illius praesentiam absolute necessarium judicaverit, dignetur hoc iterato et fortiter requirere, non dubito quin satisfaciet. Si me cum ipso judicet fore necessarium, quod non existimem, non recusabo laborem, utpote qui superimpendi cupio ad obsequium vestrum, etiam ad illa, quae capacitatem meam aliquatenus excedunt. ¹⁴⁰⁾

Quidam ex religiosis nobis persuadere conati sunt — — non persuaserunt tamen — — Patrem van Bilsen, missionarium Sylvaducensem, esse constituendum ut archipresbyterum et provicarium. Meliora speramus. Est enim ille si quisnam clero saeculari infestus, contra quem ex professo composuit libellum flandrico idiomate, refertque in eo varia cleri nostri dedecora. ¹⁴¹⁾ Proinde si inconsultum judicetur constituere Dum van Kessel, videtur nullus ad hoc assumendus in civitate, sed vir aliquis maturus ex districtu Ortensi. ¹⁴²⁾

Optavi multoties reperire quaedam sylvestria pro Revmo, sed hactenus obtinere non potui; spero quod Heezio brevi aliquid occurret et maneo.

A. B., Conc.

XXVII

1702 Dec. 7. Brief van Govarts aan Hurkmans, waarin de vicaris

zijn wens te kennen geeft om bij het begin van het volgend jaar in een plaats dicht bij het vicariaat met Hurkmans, v. d. Voort en anderen een samenkomst te hebben ter bespreking der belangen van het vicariaat en de hoop uitspreekt, dat hij weldra in het vicariaat zijn vast verblijf zal kunnen nemen. ¹⁴³)

Adm. Rev. De.

Cum per intercessionem pensionarii Gaudensis obtinuerim licentiam et salvumconductum eundi per Patriam Regiam, circa initium instantis Januarii ero Turnouti, in Mol Arendonque, Poppel et etiam Postel. Statim ubi illic advenero, vobis id per expressum indicabo, sperans quod me in aliquo loco ex predictis convenietis cum Do pastore de Hees aliisque viris iudicio vestro ipsiusque aptis et idoneis, quibuscum serio deliberemus de constituendis decanis aliisque negotiis diocesi necessariis. Satis tempestive monebo per expressum diem et locum convenientem, sed rogo iterum, ne desit Dus Hesius, insta oportune, importune. Vale.

Adm. R.D.T.

Humilimus famulus
Famulus P. Govarts, V.A.

Festinanter e Concilio nostro hac 7 Xbris 1702.

Brevi spero firmam residentiam.

A. B., *Eigenh. oorspr.*

XXVIII

1702 Dec. 13. Hurkmans geeft Govarts advies over de aanstelling van een pastoor te Striyp en over de personen, die volgens hem aan de voorgenomen samenkomst (zie XXVII) behoren deel te nemen.

13 10bris. Ad Revmum.

Cum nihil deprehenderimus in ultimis vestris, quod festinum urgeret responsum et aliquatenus impeditus essem ad rescribendum heri cum auriga ordinario, decreveram illud differre in septimanam proximam. Verum dum subito contigit hic aliquid notabile, illud per cursorem intimandum censui. Nempe Dus Heijthuijsen, pastor prope Eijndhoviam et canonicus regularis¹⁴⁴) electus est in Priorem monasterii sui Werthensis et sic vacare

contigit pastoratum certo saecularem, consequenter indubie conferendum a R.D.V. presbytero saeculari. Quod ut securius fiat, conabor inducere Archipresbyterum nostrum, ¹⁴⁵⁾ ut provisionalem deservituram concedat indilate cuidam ex nostris. Suggestemus aptum, cui cura ista concedatur, dum presentes fuerimus, quod, quamvis Heezio interea non fuerim locutus, tamen etiam ex illius parte spondere audeo, ipsum non defuturum.

Suppono interim et plane videtur conveniens, ut ad partes illas etiam vocentur Domini Decani non nimis remoti, nominatim Eijndhoviensis, Helmondensis, qui est pastor de Erp, Ossensis, qui est pastor de Vecchel, et Beeckensis, qui est pastor Oirschotanus. ¹⁴⁶⁾ Et si ita visum fuerit, cum Do Pastore de Asten ¹⁴⁷⁾ Domini Pastores in Gestel Sti Michaëlis, ¹⁴⁸⁾ in Liemde ¹⁴⁹⁾ et Boxtel, ¹⁵⁰⁾ utpote ex praecipuis districtus Ortensis, qui decanum non habet. ¹⁵¹⁾

A. B., Conc.

XXIX A

1702 Dec. Govarts stelt aan Hurkmans voor, de samenkomst te doen plaats hebben te Baerle nabij Breda en wel op 1 Januari of daarop volgende dagen.

Adm. Rev. De.

Quandoquidem ab Ordinibus Hollandiae non habeam ulteriorem salvumconductum quam ut possim ire per Patriam Regiam, propono Dominationi Vestrae, Do Hesio aliisque confratribus, an non placeat, me convenire in loco indifferenti, ubi et mihi vobisque tuto licet esse. Talis locus videtur inter omnes optissimus pagus de *Baerle*, distans 4 leucis a civitate Bredana, siquidem illic hospitia sunt, quae secundum anterius cubiculum subjecta sunt Dominis Ordinibus et secundum posterius Regi Catholico, ac comoda excipiendis hospitibus plurimis. Possemus ibidem tuto herere aliquot et agere et terminare negotia diversa ac eligere viros, qui suppleant functiones Patris Jacobi, ¹⁵²⁾ etiam, si ita existimatis, qui sit decanus Ortensis. Scio quidem, quod pagus ille nonnihil distet a vobis aliisque viris convocandis, attamen molestia illa compensatur variis commodis et securitatibus, quae in aliis locis vix inveniuntur. Interim si alius pagus, Mol, Balen, Rethy, Arendonq, Postel aut Poppel magis DD. Vestris arrideat, libenter me sistam. Ubi elegeritis, ac illic comparebo die prima Januarii anni instantis, maneboque duobus, tribus, quatuorve diebus, vos exspectans. Quare desuper

responsum vestrum exspectabo quamprimum et determinate locum et diem adventus vestri. Conabor etiam adducere Lyranum. Interea manebo qui sum

A.R.D.V. humillimus servus
P. Govarts V.A.

A. B., *Eigenh. oorspr.*

B

1702 Dec. 19. Antwoord van Hurkmans.

19 10bris. Ad Revmum.

Ultimas meas de 13 currentis misi per cursorem et suppono destinatas. Tantum renovo, ne festina sit R.D.V. in danda desertitura pro pastoratu de Strijp, ad quem jus patronatus praetendit Abbas Epternacensis. ¹⁵³) Jam inde videtur novus Prior ¹⁵⁴) alium in eo substituïsse, nempe Dum van religiosum ¹⁵⁵) latius coram, ¹⁵⁶) quod futurum speramus die 2a aut 3a anni proxime sequentis, idque ad beneplacitum Revmi. Nec todebet nos aliquot horarum itineris, modo Revma Sua D. locum aptum sibi gratiorem designaverit. Lubentissime comparebimus in Baerle vel etiam Turnhanti, si hoc magis arrideat, quod adhuc rescribere poterit presenti occasione et in alterutrum locum citare nos cum Decanis aliquot die praescripta, vel aliis ad nutum vestrum praescribendis.

Apparenter non caret mysterio, quod Baerle elegerit prae Baelen, want voorleden somer hadden de schuijffels daer sooveel Rijnsschen wijn gedroncken, datse nu te minder willecom souden wesen. ¹⁵⁷) Maneo, dum iter, festa et omnia opto prosperrima.

A. B., *Conc.*

XXX

1703 Januari (nadat in het begin dezer maand te Baerle meervermelde samenkomst, hier thans Synode genoemd, had plaats gehad). Schrijven der afgevaardigden van de seculiere clerus (E. v. d. Voort en H. Hurkmans) aan de Congregatie der Propaganda, waarin zij Govarts verdedigen tegen zekere verdachtmakingen en zijn bestuur prijzen. ¹⁵⁸)

Eminentissimi Domini.

Iteratas cogimur Eminentissimis Vestris Gratis pro provida dioecesis nostrae cura referre grates. Cum enim per paternas vestras sollicitudines labenti dioecesi nostrae de Vicario unde-

quaque prestantissimo provisum sit, equum plane duximus, hisce grati animi tesseram Eminentissimis Paternitatibus Vestris humiliter exhibere. Jam certe videmus, quam inique inimici homines nonnisi in magnum religionis nostrae detrimentum contra virum integerrimum seminaverint zizanias et calumnias. ¹⁵⁹⁾ Jam inde incipimus uberes rarae ejus sapientiae ac prudentiae experiri fructus, dum depressum clerum secularem in hac turbata ac desolata dioecesi restaurare satagit, ac Ecclesiam sibi commissam de dignis et zelosis pastoribus providerè eosque, qui minus digne presunt, quantum iniquitas horum temporum patitur, ¹⁶⁰⁾ amovere studet, idque tam suavi et forti prudentia — — quae hic unice desideratur — — ut omnes eam venerentur ac admirentur. Jam nunc recenter in hujus patriae confiniis, quantum per temporum angustias licuit, precipuorum decanorum ac pastorum congregavit Synodum, quo deplorandum hujus Ecclesiae statum integritati suae restituere ac pacem inter Ecclesiae membra ¹⁶¹⁾ componere valeat. Jam denique eum instanter laborare novimus, ut sub pensione Consiliarii officio renuntiare queat, ¹⁶²⁾ quo cum splendore aliquo inter acatholicos Summi Pontificis representare personam ac ovibus suis majori cum autoritate preesse possit. Mirum sane, quantum ad hoc anhelet, jam tanto tempore suo viduata pastore Ecclesia nostra, dum certi sumus, illud cesurum in ingens animarum solatium et magnum Dei gloriae ac religionis incrementum. ¹⁶³⁾

Sed et impares sumus, qui illustrissimo vestro Belgarum Internuntio dignas rependamus gratias, qui non solum virum tantum huic calamitosae dioecesi Eminentissimis Vestris Gratiis preficiendum suggestit sed insuper tanto zelo ac ardore pro hujus dioecesis bono incubuit et etiamnum incumbit, acsi ipsi in illam solam incumbendum foret.

Vota itaque ac preces ad Deum pro gratiis cogimur offerre omnes, ut Eminentissimas Vestras Gratias ad Ecclesiae Suae gubernacula diu teneat prosperas et incolumes, dum interim cum filiali submissione ac veneratione subscribimur, Eminentissimi Domini,

Eminentiarum Vestrarum obedientissimi servi ac filii N.N., cleri secularis diocesis Buscoducensis deputati. ¹⁶⁴⁾

A. B., Conc.

XXXI

1703 Febr. 20. Hurkmans adviseert de Vicaris, om de seculier Andreas Aerts tot pastoor van Lommel aan te stellen.

20 Febr. 1703 Ad Revmum.

Quandoquidem pro certo intelligimus, pastorum de Loemel impresentiarum vacare ex eo quod novissimus illius deservitor ¹⁶⁵⁾ suscepit Prioratum de Postel, plene confidimus, R.D.S. daturam jam alterum specimen, prout fecit in Strijp, quo ostendat erigere se velle oppressum clerum saecularem ¹⁶⁶⁾

Suggerebat nobis nuper ¹⁶⁷⁾ Dum Aerts. Judicamus, prophetam illum fore gratissimum in sua patria ¹⁶⁸⁾, qui incolarum animos ad se trahat, maxime cum informemur aliunde, multos esse in ista communitate, qui jam inde aversionem [foverint?] in Postelensibus. Adeoque jam tempus cudendi dum ferrum candet, neque constituendus pro tempore deservitor Postelensis, qui paulatim posset usque adeo lucrari incolarum affectum, ut postmodum amoveri non posset sine maxima perturbatione in hac patria. Sit ergo et fixum maneat: *regularia regularibus, saecularia saecularibus*, quo voto subscribimur.

A. B., Conc.

XXXII A

1703 Maart 5. Hurkmans roept de voornaamste geestelijken op ter vergadering om het concept van een nieuw concordat met Postel te bespreken.

5 Marti 1703. Ad Decanos et praecipuos e Clero.

Viri Fratres.

A quindena ursimus apud Revmum, ut vacante nunc pastorum de Loemel, eum conferre velle presbytero saeculari et suggestissimus Dum Aerts Loemelensem, virum, ut intelligimus, qualitatibus requisitis imprimis ornatum. Ad has nostras rescripsit Revmus his verbis ¹⁶⁹⁾

Quum autem firmum nobis stat, momentosa omnia, quae in negotio nostro occurrunt, vobis communicare et consilium vestrum desuper exposcere, haec potissimum, in quibus vertitur cardo deputationis nostrae, communicanda duximus vobis, qui ¹⁷⁰⁾ expectabimus quamprimum resolutionem vestram super oblato concordato. Certi sint Di confratres, nos pro viribus acturos, ut stipulemur adhuc alias conditiones in favorem cleri. Sed si nihil in eo obtinuerimus, quaerimus an consentiant in tale concordatum, quale hic a Revmo exprimitur. Caeterum cum hac Quadragesima apprecamus Dominationibus Vestris specialiter gratiae incrementum et subscribimur.

A. B., Conc.

B

1703 Maart 6. Tot diezelfde vergadering wordt ook Buycx door Hurkmans uitgenodigd.

Ad Dum Plebanum.

6 Martii.

Nudius tertius accepi litteras a Revmo nostro, in quibus notum facit, D.V. brevi nobis adfuturam, ut despiciamus propositiones concordati. Post has propediem expectabimus praesentiam vestram. Etiam inde conceptum concordatum communicavimus Dis Archipresbyteris, quos insuper praemonuimus, ut in diem specialius designandum sine excusatione compareant. Omnia tunc coram latius! Interim faustum ac salutare sit matrimonium fratris. Maneo etc.

Conditiones concordati: 171)

1°. Ut ratificetur et quasi decernatur Romae, quod semper hic Albi 172) excludentur ab omnibus pastoratibus, quos modo non possident, non obstante quocumque jure patronatus etc.

2°. Quod non cedamus Someren, si non pax sit.

3°. Ut inviolabilis maneat regula: regularia regularibus etc.

4°. Ut per hoc concordatum irritentur quaecumque praecedentia.

5°. Ut ei subscribat totum Capitulum Postelense.

6°. Ut, si Abbas Epternacensis se opponere velit quoad Eersel, loco hujus nobis cedat Someren.

A. B., Conc.

C

Ongedateerd schrijven van Eg. v. d. Voort aan Hurkmans, 173) waarin het sluiten van enig accoord met Postel totaal wordt afgekeurd.

Clarissime.

Ick en kan in mijn hoofd of hersenen niet vinden, waertoe ons een accoord met die van Postel sou connen dienen, als om die van Postel te stercken in hunne onrechtvaerdiche pretentie en alle de andere te bevestighen in hunne genoomen possessie. Daerom ben ick liever verre van die vergaderinge als daer iet tegen mijn gemoet toe te moeten staen, te wijl ick mercke, dat alle de andere de heuck naer de wynt sullen hangen.

Vooreerst soo en besitten die van Postel hier geen pastorijen, daer se vóór het overgaen van Den Bosch in sijn geweest, maer

hebben in die troubele tijden alles ingenomen wat se konden krijgen, of sij er eenich recht toe hadden of niet. En alle hun recht, dat se tot eenighe konnen bijbrengen, is het bloote jus patronatus, hetwelck in dese landen en tijden niet gelden en moet noch mach en selfs in catholijcke plaetsen en tijden hun geen recht geeft.

Sullen wij dan gaen cederen Reusel, Duisel, Velthoven, Lierop etc., behalven Omel, de cappelanie van Helmont en a fortiori Arendonck en daer noch op toegeven Rode en Eersel, daer (sij) immers geen recht connen pretendeeren, en dat om vrede te hebben met eenen Abt van Postel? Ick seg recht uit, dat ick niet en kan sien, waertoe dusdanich accoort sou dienen als om voet te geeven aen alle d' andere Abten, om desgelyckx bij occasie te pretendeeren, te wijl hun recht noch meerder is als die van Postel, dewelcke hun goederen quijdt sijn, behalve dat sulck accoort ons niet sal helpen, als wij eenen Vicarius hebben, die munickxgesint is. Wat sullen sij naer een accoort vragen, dewelcke noch bullen, noch concordata, noch decreta en achten als voor sooveel sij hun favorabel sijn! Siet in Hollant en ten Bosch! In Holland hebbende over de twintich plaetsen ingenoomen naer soo solemneele concordata; ten Bosch hebben drie Vicarii één decreet alléén, nu soo dickwils vernieut, ¹⁷⁴⁾ met alle d'auctoriteit van d'Internunti daerbij, niet konnen ter executie stellen. Alle dese rebellen met degeene, die op het lant sijn ingedrongen, sullen glorieren, als se sullen hooren van sulck een accoort met Postel en seggen: „Worden dese solemneelyck bevesticht in de plaetsen, die se tegen wil en dank van de Vicarii hebben ingenoomen sonder eenich recht, soo en hebben wij geen noot, die lange vóór Roey, Lierop, Omel etc. onse plaetsen hebben beseeten.” Ick gae Den Bosch voorbij, alwaer ick voorsie, dat in 't cort dese clergie sal tenemael onder den voet liggen, en seg maer alleen, wat kans datter sal sijn om eenen Minderbroeder wech te krijgen, scoons het heel decanaat van Bommel vaceerde; daer is Maeren, Heis, ¹⁷⁵⁾ Geffen, Eindhoven etc.; ¹⁷⁶⁾ sullen al vrij méér recht pretendeeren als die van Postel; hun opge-rechte missie gaet al verre boven het jus patronatus.

Om dese en meer andere redenen heb ick liever, geen deel te hebben in het accoort met die van Postel, want als sij ieverans kans sien, en sullen sij daer niet naer vragen; en als wij geen Vicarius niet met ons hebben, en sal 't niet baeten; en is die voor ons, soo is het onnodich. Die saeke is immers nu soo verre gecoomen, datter meerder hoop en apperentie is, dat wij allengskens onse pastorijen sullen wederkrijgen, als dat sij eenighe van

ons souden weechneemen. Waerom sullen wij ons dan van dese kans uit een idele vrese berooven, nu ons den Staet genegen is, ¹⁷⁷⁾ Romen voorstaat en d'inwoonders vueral méér tot de werelse als regulieren beginnen genegen te worden en namenlyck eenen afkeer krijgen van die van Postel? Sullen wij selfs de deur toe gaen doen en maecken datter niemant van ons meer in en kan? Die van Lierop sijn wel sevenmael bij mij geweest om hun Vinck ¹⁷⁸⁾ quijdt te sijn en een werelts priester te hebben. Het selfste kan ick oock seggen van andere plaetsen, daer religieusen sijn. Ick seg dan vlack-uit, soo den Vicarius hier tracht te resideeren, waertoe ick sonder ophouden, oock te Roomen selfs, sal arbeiden, dat mij gans onnodich en ongeraedsaem dunckt, een accoort met die van Postel alleen in te gaen. Wat hebben sij oit, schoons met alle d'andere Abten gevoecht, connen te weech brengen als de Vicarii wat quellen in den Raet van Brabant? Dat en sou geen plaets meer hebben, als sij hier resideerden en vervolgens sou er geen reden meer sijn om hun in 't minste te vresen. Laet den pensionaris van Tergou hun noch wat geneegen sijn, daer isser hondert, die ons méér en met meerder reden genegen sijn. Wat heeft hij konnen uitwercken in de saecken van Someren, Loemel, Heusden ¹⁷⁹⁾ etc.? En sou men daerom een quaet en schadelyck accort maecken? Dit is mijn advys voor het leste. Daarmede treck ick mij geene saecken meer aen; ick heb er mijn hersenen te veel met te doen gemaect; daer en gelijcken mij geen affairen of commissien meer; *latius coram, dum cum Reverendissimo aderit. Precabor interim, ut Altissimus congregationi vestrae inspiret sapientiam et prudentiam.*

Toont dese vrij aen Liemde, Oirschot en Vechel, ¹⁸⁰⁾ ten is maer tot UE. en hunne gouerne. Den Vicarius mach oock den inhoud wel weeten, maer maeckt, dat se in geen quade handen geraecken. Ick kan niet verdragen, dat die hun voordesen nieverans met wilden moeyen en altijd onse devoiren hebben tegengestaen, ¹⁸¹⁾ nu dusdanich accoort soo crachtich poogen te verwoorderen. Had men hunnen raedt van eerst af aen gevolgt, Someren en Loemel waeren al lange rip; ¹⁸²⁾ de saecke is sonder hun raedt en daet soo verre gecoomen, men sou het sonder hun genoch voorder doen.

Waer ick Vicarius, ick sou sulken volek niet willen hooren sprecken van accoort als den coadjutor van Postel ¹⁸³⁾ met de sijne, ¹⁸⁴⁾ die hem dagelyckx publijck als een trouweloose, luegenachtige en meinedighe schelm uitmaecken, die de sacrilegien tot Loemel soo voorstaen en tot Helmont anders geen

devoir doen om die te beletten. Soo den Vicarius attestatie wil hebben van dese en diergelycke calumnien, die (sij) dagelijckx tegen hem uitspouwen, men sal se licht krijgen. Ick breecke af en blijve met haest

Totus vester
Ae. V. V.

A. B., Oorspr.

D

1703. Concept-accoord tussen de abdij Postel en de seculiere clerus van het Bossche vicariaat.

Cum inter Adm. Rev. Dum Abbatem et conventum Postelensem ex una et clerum saecularem ex altera partibus diuturnalis occasione pastoratus de Someren animosius agitaretur, illis sustinentibus, curam illam esse regularem, his e contra asserentibus, eandem esse saecularem, atque similis lis immineret super pastoratu Astensi; cumque insuper clerus saecularis conquereretur, praefatos canonicos Postelenses occupare quosdam pastoratus saeculares, nimirum Loemelensem, cujus praesentatio pertinuit ad Capitulum Hilvarebecanum, uti et pastoratum Rodensem Stae Odae, cujus praesentatio pertinuit ad Capitulum ejusdem loci, ac denique pastoratum Eerselensem, cujus praesentatio spectat ad Abbatem Epternacensem, prout ipse praefatus Abbas Postelensis ¹⁸⁵⁾ confitebatur; cum vero partes supra nominatae sedulo cogitarent, quanta damna Indies obvenirent et deinceps imminerent communi gregi, praecipue in hisce partibus acatholicis, ex continua pastorum discordia, — tandem praenominatus Abbas Postelensis cum suo coadjutore et conventu et saecularis clerus amore pacis et salutis populi, praesente et instante Amplissimo Do Vicario Apostolico Sylvaeducensi, convenerunt in hunc modum:

1°. Ut litigiosus pastoratus de Someren, uti etiam pastoratus de Asten, stante hoc rerum statu et dominio Confederatorum Ordinum, possideantur et exercentur per clerus saecularem, salvo jure patronatus Abbatis Postelensis. ¹⁸⁶⁾

2°. Pastoratus de Rode Stae Odae, cujus modernus deservitor est R.D. Adrianus Kerckhof, canonicus Postelensis, post discesum ejus ex dicta cura, etiam possidebitur et exercebitur deinceps, stante eodem rerum statu et dominio, a clero saeculari.

3°. Pastoratus de Loemel exercebitur per canonicum Postelensem usque ad annum 1753, poteritque Postelensis, qui illo

anno inveniatur deservitor ejusdem curae, in ea permanere et post discessum illius ex dicto pastoratu etiam cura illa redibit ad clerum saecularem, a quo deinceps possidebitur et exercebitur. 187)

Nec poterit Vicarius Apost. Sylvaed. praenominatos pastoratus in casibus expressis conferre aliis quam presbyteris saecularibus.

4°. Pastoratus de Eersel, stante hoc rerum statu et dominio, possidebitur et exercebitur a canonicis Postelensibus, nec poterit Vicarius Apost. curam illam conferre clerico saeculari.

5°. Et cum praecipuum hujus transactionis motivum sit ad firmandam concordiam perpetuam et numquam interrumpendam, conventum est, quod, iterum manente hoc rerum statu et dominio, pastoratus illi, qui de facto non possidentur a Postelensibus, non poterunt illis imposterum conferri, non obstante quocumque praetenso jure patronatus aut alio titulo, sed debent nominatim Postelenses contenti esse illis, quos impraesentiarum possident, etiam exceptis pastoratibus de Rode et Loemel, qui juxta antedicta debent redire ad clerum saecularem. Prout nec poterit clerus saecularis, stante hoc rerum statu, occupare praeter Rode et Loemel pastoratus illos, in quibus de facto sunt canonici Postelenses.

Quae omnia ita observabuntur quamdiu, ut dictum est, praefatae parochiae suberunt dominio Confoederatorum Ordinum. Quodsi Divina Providentia reducerentur aut subjicerentur potestati Catholicae, tunc denuo pastoratus illi et beneficia curata redibunt ad primaevam suam naturam.

Ut autem haec concordia et transactio plenum robur et effectum sortiantur, transmittetur ad Ill. et Revmum Dum J. B. Bussi, Belgii Internuntium apostolicum, per Sacram Congregationem de Propaganda Fide approbanda.

A. B., *Afschr. v. Hurkmans.*

XXXIII

1703 Maart 13. Govarts nodigt Hurkmans dringend uit om met hem enige belangrijke zaken te komen bespreken.

Adm. Rev. Domine.

Urgent me diversa negotia. Vacat denuo pastoratus de Baer(d)wijck, possessus a tribus consecutive regularibus de Gronendael, ¹⁸⁸) attamen, ut existimo, non regularis. Insuper terminandum est negotium Postulensium, ne deservitor — nescio quis, aut cujus autoritate constitutus — in Lommel denuo

ibidem agat radices. Quare si possibile est, dignetur de me excurrere hac septimana; libenter refundam interesse temporale. Die Dominica adeundus mihi est Internuntius pro negotiis diversis, ad nostros transscribendis. Quaeso, si fieri possit, advola neque ultra te detineant temporales implicationes.

Vale et veni, Adm. R.D.,

A.R.D.V. humillimus famulus

Mechl. hac 13 Martii 1703.

P. Govarts

A. B., *Eigenh. oorspr.*

XXXIV

1704 Juni 10. Lamb. v. d. Bogaert, deken van Helmond, zendt aan het strijdcomité nieuwe provisionele voorstellen aangaande een accord met Postel.

Rev. Adm. ac Amplissimi Domini deputati de Clero, necnon Decani Christianitatis in diocesi Buscoducensi etc.

S.D.P.

Nostis omnes, quam sepe et laboriose hinc inde convenerimus pro bono pacis inter clerum nostrum et Dominos Postulenses — qua nihil Deo gratius est et nobis acceptabilius esse deberet — Attamen pro dolor, frustra! Ex qua dissidentia nostra quanta hucusque schandala, quanti tumultus et nulla aedificatio, summa destructio in populo! Et nemo magis ex illa fructificat quam Sathan.

Haec considerantes, piae animae instanter rogarunt Reverendissimum nostrum pro universali ac firma pace — saltem pro hoc rerum statu, sub Federatis Ordinibus — inter Dominos Postulenses et clerum nostrum. In quem finem Dus Loeff, prior Postulensis, quoque venit huc Sylvamducis cum commissione illorum abbatiae suae, ad quos spectat. Noluit autem Reverendissimus noster quidquam resolvere aut firmiter statuere, priusquam, Revdi Adm. Domini, omnium haberet notitiam.

Noverint igitur R. Adm. Di, inter Revmum nostrum et dictum Loeff per provisionem solum initum contractum sequentem:

1°. Domini Postulenses manebunt habere omnes illos pastoretus, quos tempore catholico, quando patria suberat Regi Hispaniarum, possidebant, ac illos quos modo possident, utpote Lierop, Helmond etc., specificando singulos sub Majoratu. Et quandocumque contingeret unum ex dictis pastoratibus vacare, habebit Revmus noster ad praesentationem Praelati illum insti-

tuere ; et vi hujus contractus omnes de clero sunt, pro hoc rerum statu, inhabiles ad dictos pastoratus in Majoratu.

2°. Di Postulensis habebunt Eersel, salvo jure Amplmi Di Epternacensis, nullusque de clero habebit sollicitare pro presentatione acquirenda aut oblatam admittere, aut vi illius a Revmo institui in pastorem de Eersel.

3°. Di Postulenses continuabunt deservituram pastoratus de Roy ad Stam Odam pro vita hujus presentis pastoris Di Kerckhoff, et insuper pro vita unius alterius Domini, qui a Do Praelato Postulensi presentabitur, et non ultra ; habebitque Revmus Dus Vicarius, pro tunc regens, post mortem dictorum pastoratum vacantem conferre uni de clero seculari.

(4°). Insuper Dus Aerts, pastor in Lommel, pro bono pacis promittit de consensu Amplmi Di Praelati de Postel admittere in vicarium suum unum ex Dominis Postulensibus, qui ad nutum ejus sit removibilis, in casu quo iniquis sollicitationibus illi molestias in parochia dicta causare vellet, aut in rationabilibus non obsequi, habebitque Ampl. Dus Praelatus ad instantiam Di Pastoris talem refractarium vicarium seu sacellanum revocare.

5°. Clerus secularis, praeter pastoratus de Asten, Sommeren, de quibus controversia, manebit habere pacifice omnes alios pastoratus seculares, reservando solum dictis Dis Postulensibus pastoratus praetactos. Et quemadmodum qui de clero seculari sunt, vi hujus concordati inhabiles sunt ad praetactos pastoratus possidendos et acquirendos, ita Di Postulenses vi hujus concordati non habebunt praetendere ullos alios pastoratus, aut oblatos spontaneae admittere, praeter specificatos et illos, hic ante assignatos.

Haec sunt quae provisionaliter ordinata sunt, hinc inde in favorem nostrum, quam in favorem Dominorum de Postel, nihilque occurrit, salvo meliori, quod unionem utriusque cleri ultro differre possit. Faxit Deus, ut tandem aliquando firma pax inveniatur omnibusque schandalis terminus ponatur et unanimes et concordes Deo serviamus in procuranda animarum salute. Valete. Qui interim animo inserviendi quacumque in occasione subscribor, A. Adm. ac Ampl. Di,

R.D.V. famulus paratissimus

Lamb. van den Bogaert,

Pr. ac Dec. Helmondensis.

Sylvaeducis, 10 Juni 1704.

A. B., Oorspr.

XXXV

1704 Juni 17. Nic. Sichmans, deken van Eindhoven, deelt aan

Eg. v. d. Voort mede, hoe het staat met de onderhandelingen over het accoord met Postel.

Amplissime Domine.

Redux Silva nuntio Amplitudini Vestrae quae illic peracta sunt circa concordatum nostrum cum Postulanis, quod quidem subsignatum est a Decano Erpensi, Ortensi et Reverendissimo nostro sub iisdem conditionibus, quibus nos subsignavimus Eyndhovia, excepto quod nullus sacellanus Postulensis ponetur in Loemel et loco quinquaginta annorum in Roy tantum unica vita unius post decestum moderni (pastoris). Sed cum res adhuc infecta maneat cum pretore ¹⁸⁹⁾ — — cui honesta somma ex nunc oblata est ex parte utriusque, nempe Reverendissimi et Di Aerts ¹⁹⁰⁾ — — voluimus ut Di Postulani, antequam praedictum concordatum sortiatur suum effectum, efficiant ut Dus Aerts sit in pacifica possessione, ad quod non videntur velle allaborare, licet supponantur fuisse causa istius difficultatis.

Interea Reverendissimus noster die Sabbati ¹⁹¹⁾ clanculo discessit e civitate, cum illi innotuisset rumor, quod de novo et ob aliam causam ipsum vellent arrestare, dum interim Dus decanus Erpensis pro anteriori arresto factus est illius cautionarius. ¹⁹²⁾

Eodem die circa vesperam reversus est de exercitu mentionatus praetor, quem indubie accendent Postulani et Dus Aerts, sed quo successu, eventus nos docebit. Dum maneo post humile osculum manuum vestrarum, Ampl. De,

Gestel, 17 Juni 1704.

Vester humilis famulus
N. Sichmans, dec.

Post scriptum: Illustrissimus Sebastyenus declaratus est in congregatione Cardinalium ¹⁹³⁾ inhabilis ad omnia episcopalia et tota sua vita, prout ipse vidi in literis impressis Romae; et timendum, ne brevi feratur sententia contra illos, qui ipsi adhuc adhaerent.

Adres: Seer Eerw. Heer, mijn Heer Vervoort, onder-vicarius en pastoir van en tot Heeze.

A. B., Oorspr.

XXXVI

1704, Juli. Hurkmans protesteert bij Govarts, omdat hij door zijn confraters bij de onderhandelingen over het accoord werd uitgesloten; hij zal zich uit alle strijd terugtrekken en zich voortaan slechts met zijn parochie bezig houden.

Copia.

Male me habuit, Revme Dne, dum in concordato novissimo Eyndoviensi nullam mihi partem dederunt Dni confratres mei, ubi tamen legitime ab illis deputatus fui et multorum annorum spatio tam strenue aemulatus sum gloriam cleri. Fateor me stipato die per litteras Heesii citatum fuisse in Gestel, ¹⁹⁴) ast nulla in iis fiebat mentio concordati adeoque propter impedimenta legitima non poteram satisfacere desiderio citantis. Si tamen scivissem ibidem de concordato deliberandum fuisse, impedimenta illa pro unico die seposuissem. Interim gratias ago Revmae Dominationi Vestrae, quod me — — uti postmodum audivi — — cum aliis citari jusserit, adeoque Illam in hisce nullatenus culpatam volo. Certe dum nusquam — — uti novit Revmus — — me alienum ostendi a rationabili concordato, putem me juste indignari, dum video illud perfectum cum exclusione mei, idque a paucis e nobis, qui, excepto Heesio, nil effecerunt unquam, neque multoties citati efficere aliquid voluerunt. Optat Revma Dom. Vestra, ut concordatum illud perficiatur et aliunde dicitur jam inde Romam transmissum ad confirmandum. Non ego me illi intendo opponere, sed firmiter resolvi imposterum me unice impendere pro grege mihi commisso.

A. P., *Afschr.*

XXXVII

1704 Juli 28. Govarts betuigt Hurkmans zijn spijt over diens uitsluiting en presenteert hem het pastoraat van Boxtel, waar hij (Govarts) zich wenst te vestigen. ¹⁹⁵)

Amplissime Dne.

Silvaeducis existens miseram D. Arts, ut ante omnes adiret Amplissimos Dominos, deputatos cleri, Hesium et Le(e)ndanum iisque proponeret articulos futurae concordiae cum Postulensibus. Doleo quod in tanto negotio neglectum sit iudicium vestrum, quod primario expetebam. Attamen enixe te rogo, hanc confratrum negligentiam emendet magnanimitas tua, ne per ejusmodi rimas intrans, adversarius separet corda nostra et opera. Quantum ad pastorum Somerensem scribo D. Hezio vobisque conjunctim. Quaeso omnia fiant in pace et charitate in bonum communitalis, habita semper ratione meritorum eligendorum. Utinam dignaretur clandestine mihi indicare, an non vellet pastorum Boxtelensem, quoniam desidero ibidem residere. Vale et ama te amantem, Ampl. Dne,
Mechliniae 28 Juli 1704.

A. P., *Eigenh. oorspr.*

P. Govarts.

A.V. humillimus famulus

XXXVIII

1718. Oprichting ener weerstandskas door de seculiere geestelijkheid van het vicariaat en vaststelling van hetgeen ieder geestelijke daartoe jaarlijks zal bijdragen.

Ad perpetuam Posterorum Memoriam.

Reverendissimus Dus Vicarius Apost. Buscod., Amplissimi et Revdi Adm. Di Archipresbyteri, Deputati et Pastores modernis et futuris cleri saecularis sacerdotibus salutem.

Longa et quasi continua experientia edocti sumus, Fratres dilectissimi, quantum undique decertandum sit, ne haereditas nostra transeat ad alienos, ne pastoratus seculares adeoque nostri usurpentur a religiosis. Ut antiquiora omittamus, vidimus a viginti annis quanto studio Canonici Praem. de Postel occupare studuerint pastoratum saecularem de Someren; novimus quantis laboribus et sumptibus opus fuerit ad illum conservandum. Idem ab annis circiter duodecim tentarunt circa pastoratum de Asten, etiam saecularem, et adhuc minantur circa utrumque. Vidimus quanta conamina adhibuerint Minoritae, ut manuteneri possent in Maren et Kessel, Dungen, Geffen et novissime in Eijndhoven et Heesch, idque titulo Missionis in Majoratu nostro inaudito et pessimae consequentiae. Et quamvis singulari prorsus prudentia ac fortitudine Revmi Di Govarts, vicarii nostri apost. — — qui suum utrique clero jus vindicare studet — — hactenus cautum fuerit, ne praevalerent adversum nos adversarii multi et fortes, sic ut redierint ad nostrum clerum aliquot pastoratus certo saeculares, quamvis aliquo tempore a variis religiosis provisionaliter administrati, — tamen laeta haec tempora sperare vix licet diutius, quam cum habuerimus Vicarios pro aequitate, etiam cum proprio gravamine, decertantes et clerum saecularem ab injustis regularium conatibus vindicantes, vel certe clerus noster plane unitus uno ore et unanimi fortitudine se opponere resolvat dolosis et injustis regularium ausibus.

Hanc esse seriam nostram intentionem, proprio caractere vobis testari volumus, Viri Fratres, rogantes vos in Domino, ut idipsum sapiatis et exempla nostra secuti, viriliter semper decertetis pro cleri vestri iuribus et gloria. Verum quia ad conterendos adversariorum impetus non sufficit unio etiam firmissima, nisi adsit nervus belli pro faciendis sumptibus necessariis, hinc est quod plures ex nobis consultum judicaverit instituere, ad exemplum Dominorum praedecessorum sub Episcopis agentium, aerarium commune ¹⁹⁶) — — quod non solum approbavit Revmus

Dus Vicarius, verum etiam quatuor e nostro clero deputavit, qui hoc opus inciperent ac promoverent, etiam ad constringendos Lovanienses, ne fundationes, pro dioecesis nostrae studiosis institutas, ad extraneos pro libitu transferant, prout impraesentarium nimium, proh dolor, advertimus ——. Poterit hoc fieri commodissime, etiam a tenuissimo, si pastoratus dividantur in tres classes et sub pastoribus infimae classis comprehendantur capellani et quivis alii sacerdotes necdum promoti. Rogamus Adm. Rev. ac Ven. Dos confratres totumque clerum nostrum, ut pro hac vice pastores lae classis contribuant octo schillingos, 2ae sex, 3ae reliquusque clerus quatuor. Et ne ulli sit suspicio, quasi non recte expenderentur tales pecuniae, illas deponendas censuimus apud singulos respective Decanos, qui duobus e senioribus sui districtus pastoribus tenebuntur tradere scedulam, quantum acceperint in deposito, et quotannis, dum distribuuntur Sacra Olea, coram iisdem Dis Pastoribus rationem reddere expensarum. Si tamen ob tranquilla tempora multum accresceret summa deponenda, poterit tunc per aliquot annos supersederi, dummodo non plane intereat opportunum hoc adeoque a posteris sequendum sedulo exemplum.

Dum haec observabuntur et sacerdotes nostri manebunt, prout de facto sunt, decretis Pontificiis obedientes et a doctrinis novis et noxiis alieni, sperare licebit tandem, ut clerus noster saecularis per adversariorum potentiam pridem oppressus, imo poene extinctus, tandem reviviscat et Ecclesiae nostrae Buscoducensi pristinus splendor renascatur. Hoc vovemus, hoc pro communi bono obtestemur, qui subscribimur.

Anno Domini 1718.

P. Govarts, Vic. Apost. Buscod., vastelyck betrouwende, dat in het bovenschreven concept ende overeencominge van de weerlijke clergé niet en is, hetgeene soude connen contrarieren aen de goetgu(n)stichijdt ofte oogluijkinge van Haere H.H. Moegende H.H. Staten.

Actum tot Mechelen den 21 May 1718. P. Govarts, V.A.B.

A. B., Oorspr., geschreven door Hurkmans met eigenh. onderschrift van Govarts.

XXXIX A

1719 Juni 2. Ter bediening van het pastoraat van Eersel stellen Hurkmans en v. d. Voort de Vicaris een tweetal candidaten voor.

Reverendissime De.

Audivimus Dum Heessels cum duobus incolis de Eersel se contulisse ad Revmam V.D. eo fine, ut institutionem istius pastoratus obtineret vi alicujus concordati, ut nobis scribitur, concepti quidem, sed non bene roborati. ¹⁹⁷⁾

Nos nullum concordatum admittimus et certo nobis persuademus, Revmam V.D. melius informatam circa istum pastoratum non disposituram in favorem alterius quam sacerdotis saecularis, nisi nobis ac praecipuis e clero nostro consultis et consentientibus. Non dubitamus, quin Decanus istius districtus, utpote Praemonstratensis, ¹⁹⁸⁾ deservituram dederit Praemonstratensi; sed illa, salva venia, quamprimum revocanda et substituendus deservitor saecularis, fortis scientia et bursa, quales sunt domini Aegidius Colen et de Pauw.

Indicta est congregatio in diem 5 hujus, quando praecipui e clero nostro convenient in aedibus Di Pastoris de Breugel. ¹⁹⁹⁾ Utinam ibidem scire liceat, quomodo Dus Heessels sit remissus a R.D.V. et si quid aliud suggerendum habeat Revmus. Induxi idcirco latorem harum, ut cras vesperi vellet esse Mechliniae; poterit tunc R.V.D. die Dominica summo mane mittere expressum — cui nos solvemus — qui tempestive, id est circa meridiem 5ae Junii, poterit esse in Breugel.

Vel concordandum rationabiliter, vel generose resistendum. Scrutetur interim R.V.D. documenta praedecessorum et inveniet multas curas malis artibus occupatas fuisse ab alienis; inter alia inveniet scedulam de data anni 1695, signatam a P. N. Abbate Sichmans, qua declarat, Abbatiae suae jus nullum competere ad pastoratus de Lommel, Rhode et Eersel. Plura brevi, dum interim profunda cum veneratione subscribimur

R.D.V. humillimi famuli

Leende raptissime, quia
auriga discedit, 2 Junii 1719.

Ae van der Voort, past. in Hees
H. Hurcmans, past. Leend.

A. B., *Oorspr., geschreven door Hurkmans.*

B

1719 Juni 3. Antwoord van de Vicaris, Henricus de Pauw be-
noemend tot pastoor van Eersel.

Amplissime De.

Hodie 3 hujus hora nona vespertina recipio vestras, ad quas breviter et festinanter respondeo, quod jam a 5 diebus dimiserim Dum Heesels Postulensem, ut nequidem voluerim ipsi dare

deservituram pastoratus de Eersel. Tradidi ipsi petenti epistolam clausam, tradendam Do Sichmans, ²⁰⁰) qua ipsi scripsi, ut convocatis aliquibus decanis et deputatis resolverent, quid agendum etc. Jam ex vestris acclisis intelligo mentem vestram et cleri saecularis intentionem, cui me conjungo, existimans nullam fieri injuriam Praemonstratensibus, si habeant pastoratus, quos possidebant tempore, quo civitas erat catholica.

Adest mihi modo Dus Colen, qui mavult adhuc agere Lectorem in Betleem. ²⁰¹) Quare per presentem confero pastoratum de Eersel Rev. Do de Pauw, moderno vice-pastori de Dinter. Authorisam quemlibet sacerdotem secularem, ut ipsum introducat in possessionem, si nimirum Ampl. Dus Decanus Eyndoviensis forte non amet hac vice illum introducere, ²⁰²) idque quam citissime. Sum Ampl. Vestrae et toti congregationi constans et humilis famulus

P. Govarts V.A.B.

Dedi hujus latori pro viatico decem solidos.

Mechliniae, 3 Juni 1719.

A. B., *Eigenh. oorspr.*

XL

1719 Juni 5. Enige voorname seculieren, ter vergadering bijeen op de pastorie van Breugel, zenden de Vicaris een dankbetuiging voor de benoeming van de Pauw tot pastoor van Eersel.

Reverendissime De.

Breugel, 5 Junii 1719

Vix advenimus in Breugel, ex calore fatigati et conceptibus ad resistendum Postelensibus quoad curam Eerselensem etc. intenti, quin subito refocillavit lasses et sollicitos epistola Patris et Patroni nostri, pro jure, clero suo competenti, unice decertantis, qua dignatur R.V. Gratia pastoratum Eerselensem conferre Do de Pauw, presbytero saeculari, quali pastoratus iste revera competit.

Ineffabiles gratias agunt R.D.V. Domini confratres congregati, clerum secularem universum repraesentantes, quod constans sit et indefessus ²⁰³) in vindicandis partium juribus et tribuendo cuique, quod suum est, et injuste alienata redigendo ²⁰⁴) ad injuriam passos. Despondent singuli, se indesinenter praecatuuros pro longiori incolumitate R.D.V., et si quid moliantur Postulenses contra hanc ordinationem, qua Dum de Pauw instituere dignata est tamquam pastorem Eerselensem, promittunt pro rata solutionem expensarum.

Protestantur etiam Di confratres contra institutionem Poste-

lensis in Velthoven, ²⁰⁵) cura certo ipsis non competente, ut latius, si opus fuerit, docebitur. ²⁰⁶)

In signum praecipue quod R.D. pro rata indemnizare velint, praesentes propria manu subsignant

Thomas Verhofstadt, archipr. Ossensis et deputatus. ²⁰⁷)

N. Sichmans, decan. Eynhoviensis.

C. Vriens, d(eccan.) O(rtensis) d(istrictus). ²⁰⁸)

Gisb. van der Asdonck, past. de Oirschot.

Ae. van der Voort, past. in Hees, deputatus cleri.

H. Hurcmans, past. Leend., deputatus cleri.

Ad. Wijnants, pastor Endoviae.

Henricus van Doern, pastor in Strijp.

Franciscus van de Cruys, pastor in Asten.

Michaël Fransen, pastor in Soemeren.

Henr. van Riell, pastor in Breugel.

Henricus Coppens, pastor in Best.

Henricus Theodorus Biedijckx, pastor in Tongelre.

Idem promisit pastor et decanus in Nuenen, ²⁰⁹) quod attestor
Ae. van der Voort, past.

Idem dixit Dus pastor et decanus Huesdensis ²¹⁰) coram ba-
nilo nostro. ²¹¹)

A. B., *Afschr.*

XLI A

1719 Juni 20. Hurkmans geeft de Vicaris zijn verontwaardiging te kennen over het sluiten van het accoord van 1704.

Revne. De,

Jactant Postulenses, ut audio, concordatum aliquod inter Amplmos nostros decanos Dos Sichmans, van den Bogaert, 's Wolfs et van der Voort ex una et Do Loef ex alia parte, signatum Eijndhoviaae et Sylvaeducis anno 1704. Memini me in litteris ad Rev. V.D. doluisse super modo isto concordandi, quamprimum audivi de concordato; idque merito, quia me inscio adeoque non consentiente peractum erat, ubi tamen ego cum solo Heesio eram specialiter a clero deputatus pro lite tunc pendente, pro qua vix umquam pedem moverant tres primi contractantes. Merito tunc indignabar super solo modo, quia substantiam contractus tunc nondum sciebam. Verum tandem hac 5 Junii in Breugel traditum est mihi quoddam memoriale illius, quod in magnum praedudicium cederet clero saeculari. Hinc magis indignor et per presentes protestor contra quodcúm-

que concordatum, me non consentiente, cum Postelensibus initum.

Si tamen protestari necesse sit, dum nobis constat, quod Dus van den Bomen ²¹²⁾ nomine Praelati sui nos convenerit in Gemert in fine anni 1710, id est sex annis post praetensum concordatum, ubi multis nostrum congregatis proposuit nova puncta concordiae — — quae et rejecimus — — ; quod sane opus non erat, si praecedens aliquod concordatum substitisset.

Producant Postelenses post illud tempus aliquem contractum legitime roboratum ! Et tunc poterunt vi illius agere coram iudice competente. Si hoc non possint, prout certo non poterunt, quo titulo aut qua conscientia adeo perturbant parochiam, ad quam de caetero jus nullum possunt praetendere ? Possident adhuc varios pastoratus saeculares malis artibus clero surreptos, uti Rode, Velthoven, Oers ²¹³⁾ et Lyrop. Et ideo nuper protestati fuimus contra conditionalem institutionem Postelensis in Velthoven et adhuc protestamur, ne sensim religiosi isti hereditatem nostram vi et astu usurpent.

In Eersel post novissimam insinuationem nihil attentarunt etc.
Leende, 20 Junii 1719.

A. B., Conc.

B

Waarschijnlijk hierop ten antwoord zendt Govarts „aen de Heeren van der Voort ende Hurcmans, gedeputeerde(n) van de seculiere clerge” navolgend ongedateerd schrijven.

Mijn Heeren.

Ick seynde hier benefkens copye van het beginsel ende het eynde van een iterative Scifture, 100 art. ²¹⁴⁾. groot, van wegens de Heeren van Postel wederom ingedient in den Raede van Brabant tot Brussel tegens mijne advertentie raekende de pastorije van Eersel. 't Is ongehoordt, dat ick, wesende raedtheer van den Grooten Raede ende Pauselijke Vicarius, worde geactioneert in mijne functie, die ick pleege in de Meyerije van 's Hertogenbos ende dat maer met enckel gedooch ende oogluykinge van de Hoogm. Heeren Staten. Het is een groete stoutichijdt van dese Heeren van Postel ende een ongehoordt practijk van den voors. Raede van Brabant.

Wat aengaet het accord, dat die Heeren van Postel overal reclameeren, wordt gesejdt : Dat dit noydt sijn volmacktheijdt en heeft gehadt ; vooreerst dat hetselve van alle de Heeren ge-

deputeerden, representeerende de seculiere pristers, niet en is geapprobeert; ende dat het niet en is geconfermeert van den Paus, sonder wie sijne vicarissen niet en connen veranderen de limiten van de parochiën, nogh oock de nature van de pastorijen, soodat sonder sijne approbatie de vicarii niet en connen de weerelijcke pastorijen veranderen in reguliere, nogh oock de reguliere pastorijen in weerelijcke. Daerenboven soo en hebben oock de religieusen ofte canoniken regulier van Postel niet het pretens accord op behoerlijke maniere geapprobeert, ja hebben in mijn presentie en van hunnen Prelaet veele van hun daertegens geprotesteert. Vorders heeft de Heer Gerardi, prior, ²¹⁵⁾ nu ontrent vier jaeren geleden uyt den naeme van de abdij tegens het voors. accord geopponeert, niet alleen met geweldt pretendeerende het paterscap van Omelen, ²¹⁶⁾ maer oock de pastorijen van Someren en Asten, directelijck tegens het pretens accord. Ten lesten soo hebben dese Heeren van Postel claerelijck getoent van dat sij hun accord voors. niet en wilden houden staen, alsoo sij dry jaeren geleden ²¹⁷⁾ tot Gemert sijn gecoemen bij de weerelijcke pristers om een ander accord te becoemen. ²¹⁸⁾

Oic ick wenste, dat dese Heeren in peijs ende vrede hun contendeerden met hunne eygene pastorijen, gelijk doen de weerelijcke pristers, dogh hoepe, dat uyt dit quaedt Godt sal iedt goedts berijden. Ick ben met affectie aen hun ende besonderlyck aen U Reverentiën

Den geaffectioneerden ende oodtmodigen dinaer
P. Govarts, vic. apost. Busc.

A. B., Eigenh. oorspr.

XLII

1719 Juni 16. Brief van de Pauw, pastoor van Eersel, over de wanordelikheden, welke in zijn parochie hebben plaats gehad. ²¹⁹⁾

Amplissime Domine.

Post insinuationem factam in ecclesia non eundi, n(on) Dus Spijckermans, sed ejus loco 14a legit hic Sacrum Dus Heessels et postea calicem abstulerant, quem ivi petikum et vix dare voluerunt. Petivi etiam vasa sacra, quae non tradiderunt editui, dicentes, illa spectare ad communitatem et idcirco desuper debere consulere. Adhuc heri eadem petivi, sed necdum conve-nerunt, vel saltem non tradiderunt.

Dus Heessels, postquam 14a dixisset ipsis inhibita officia pastoralia, 15a ivit lectum in Deusel ²²⁰) magno cum concursu, cum Sacrum fieret ut morbus sisteret, qui a paucis tempore fuit.

Ab instanti insinuationis factae voluerunt petere ut consentirem, ut Dus Heessels hic etiam officia sacra faceret, cum aiebant: „Id possis et ne plura inconvenientia veniant, debeas id concedere”. Interea numquam ad hoc attendi.

Plura, ut aiunt, jurgia interea acciderunt et, ut quidam ferunt, unum verberassent. Quapropter indubie metodo alia utendum erit. Conveniret certe, ut unus sacerdos, qui in nulla est functione, sepius huc excurreret et hinc inde consilia peteret et adferret et Sacra Olea etc. procuraret, cum vix bajulos accipere valeamus et summa continuo in eo sit difficultas.

Hodie adhuc iterum calix non fuit. Quibus abbrevians, qui sum et maneo.

Juxta consilium Amplitudinis Vestrae mitto simul copiam Reverendissimo.

Ampl. Dom., humillimus vester famulus
H. de Pauw, p(ast.) in E(ersel).

A. B., Oorspr.

XLIII

1719 Juni 16. Helena Coppens, wonende te Eersel, schrijft aan Hurkmans over de toestand in haar parochie.

Aen den Eerwerden Heer, mijn Heer H. Hurckmans, pastoor van ende wonende tot Lendt. Cito, cito.

Eerwerden Heer.

En hope niet manckeren om aen UEerw. eens te schrijven ende met eenen te stueren een copy, dewelcke onsen stathouder vandage met sijn dinders heeft aen onsen secretaris heeft toegesturt, om wel stricktelyck aen de kerck ende kapel met klokkeslagh te publiseren ende daerenboven op de kapel te plecken. Soo heeft onsen secretaris het respeckt voor UEerw. gehadt, ²²¹) vermits ick hem versoght, om aen UEerw. daer een copy van uyt te schrijven, ende vermits denselven tegen mijn Heer Heessels seer is ingenomen. Dat noch méér is, heeft wel 3 brieven van recomandatie gekregen van sijn vrinden om absolut myn Heer de Pau voor te staen ende in alles te menteneren ende hetwelck hij ock uytelyck is doende, dogh niet pubelick om reden; maer sal op sijnen tijt syselven laeten vinden, want heeft mijn desen avont selver gesijt, soo gou daer orden van de stat comen, dat hij denselven de Pauw sal in sijn camer laeten loge-

ren, want hij naer geen drijgementen en vraght. Daerenboven soo wet ick secker, dat hij respeckt voor de werdelycke Heeren heeft ende onsen stathouder oock.

Voorders soo magh UEerw. het wel aen iemant laten lesen, maer niet seggen, wie het aen UEerw. gesturt ofte geschreven (heeft), ofte seght, dat het den pastoor aen UEerw. heeft gesturt, want onsen secretaris heeft het soo op stuck aen den pastoor gesturt om hetselven te laeten lesen, soodat ick van gevoelen ben, dat het alles wel af sal lopen ende van hetselve gevoelen is oock onsen secretaris.

Voorders soo doet onsen secretaris ende onsen pastoor UEerw. seer gro(e)ten ende sal in cort thonen, wie hij is, maer moet noch al wat pat(i)entie hebben, want men kan niet backen ende vrouwen in eenen oven.

Ick geloof, dat den pastoor van Eyndoven, Strijp ende Selst²²²) sal overmorgen hier sijn; daer sal seckerlyck al wat nus ²²³) voorvallen, tog den tijt sal leren. Voorders afbreckende, met alle respect, met een groetenis aen mijn Heer van Engelen, ²²⁴) Eerwerden Heer, blijve UEerw. otmodighe ende gehorsame dineres

Eersel, den 16 Julij 1719.

Helena Coppens.

P.S. Gelieft dit ingeseten briefken ons moeder eeven voor te lesen, want ofte sij het somtijts niet te wel en verstont, want souden het kle(e)t gernen tegen het lest van de(e)s ma(a)nt gemackt hebben.

A. B., Oorspr.

XLIV

1719 begin-Augustus. Rekest der Mejerijse seculiere priesters aan de Staten-Generaal, verzoekend de handhaving van de Pauw als pastoor van Eersel. ²²⁵)

Verthonen met alle onderdanigheyt de weirelycke priesters, dienende in de Meyerije van 's-Hertogenbosch en altemael geboren onderdanen van UHoogm., hoe dat in vorige tijden, als de gemelte hoofdstadt met haar onderhorige Meyerije was onder het gebiedt van den Koninck van Spangien, de pastorijen, onder desefde resorterende, sijn verdeylt geweest in weirlycke, toebehoorende aen weirelycke priesters, die uyt desen hoofden oock sijn en mosten vergeven worden aen weirelycke priesters, ende in reguliere, toegeeygent aen de canonicken regulieren van de abdije van Tongerlo, Everbode, Postel, Berne, St. Geertrui tot

Loven, van de comanderije van Aldenbiesen of Gemert. Ende alsoo de pauselycke Vicarissen — terwijl UHoogm., ons genadige Souverijnen, soo goet sijn geweest van oock naer de Reductie van onse Stadt ende Meyerije de oeffeningen van den Rooms en godtsdienst moet goedertieren oogluycinge te gedoogen — tot noch toe dien regel hebben soecken te onderhouden om de onderdanen van UHoogm. door dese middel des te beter in vrede en eendracht te houden en alle voorvallen van tweespael te verhoeden, soo is nochtans de Heer P. Govarts, tegewoordige Vicarius, in dit point besonder observant geweest, in den peys en vrede onder U Hoogm. onderdanen, soo tusschen de respective parochianen als tusschen de weirelycke priesters en canonicken regulieren, op het sekerste te beoogen. Heeft daerom ten tijde van sijne méér als achtiendaarege bedieninge niet anders gepractiseert als plaetsen, die reguliere canonicken onder de heerschappije van den Spaensen Koninck in deese Meyerije hebben toebehoort, aen deselve te laten en van deselfde te laten bedienen, sooverre dat deselve regulieren niet een eenigste pastorije en hebben gehadt ten tijde van de voors. Spaense dominatie, die sy tegenwordigh niet en besitten ende bedienen. Om deselfde redene verhopende de supplianten, dat U Hoogm. sullen gelieven te gedoogen, dat alle de pastorijen, die ten tijde van meergemelte Spaense regeringe eygen waren aen de weirlycke priesters en waarvan er eenige sijn geoccupeert en tot noch toe worden bedient door geordende priesters, door den voornoemden Heer Vicarius mogen vergeven worden aen weirlycke priesters, ingeboren onderdanen van U Hoogm., te meer omdat dese nu alhier overvloedigh in getal, wel geleert en van stighbare zeden bevonden worden.

't Is dit insight hetgeene de Heer Govarts heeft bewogen om de bedieninge van Eersel, over ettelycke weken vacant gevallen, te vergunnen aen sekeren Heer de Pauw, gebortigh van Oyen, Meyerije van 's-Hertogenbosch, sijnde seculier priester van onberispelyck gedragh en uytmuntende geleertheit, over wiens aenstellinge de Heer Prelaet van Postel is in oppositie gecomen tegens voors. Heer Govarts ende heeft tot laste van lestgemelten request gepresenteert voor incompetenten rechter, te weten voor den Rade van Brabant, residerende binnen Brussel, en aldaer bij onwaere pretexten geconcludeert tot mentenu, als blijkt uyt cotype van deselve requeste, alhier gevoeght sub littera A, waertegens de Heer Govarts heeft gedient advertentie over de incompetentie van den voors. Rade, als blijkt sub littera B. 226)

Naer desen ongeoorloofden middel van den Heer Prelaet van

Postel is het gepupel en het slegt volck van Eersel opgestockt, om de schepenen en principalen van de gemeijnte te doen teekenen in faveur van een Postelsen religieus, welck gepupel tot noch toe dagelyckx is bedrijvende diversche feytelyckheden, door dewelcke sij den aengestelden Heer de Pauw, weirycken priester, trachten te verjagen.

Om welcke en meer andere ongevallen voor te comen, vinden de supplianten hun selve genootsaecht sigh te keeren tot UHoogm., ootmoedelyck biddende etc.

A. B., Afschr.

XLV

1719 Aug. 14. Op een bemoedigend schrijven van Hurkmans deelt de Pauw hem enige bijzonderheden mede over de toestand in zijn parochie Eersel.

Amplissime Domine.

Gratissimas vestras de 13a currentis recepi et spero fructum, onus grave susceptum ab Ampl. Domne moderaturum et omnia ad pacem de facto perventura, non obstante eo quod adversarii audacissime adhuc loquantur et sibi praesumant. Ultimus enim illorum deputatus, Dus Gerardi, ²²⁷⁾ 13a hujus Haga redux, petivit utrum adhuc hic forem, cum procul dubio cito recedere deberem; res enim, aiebat, posita est in manibus vulgo quartier-scout, in quem et fiscalem ²²⁸⁾ se mire fundant et stabiliunt.

Quapropter mirabiliter tonabit in aures eorum resolutio Statuum Generalium. ²²⁹⁾ Fiducia illa, quae ab aliquibus praecipuis ²³⁰⁾ reliquis impressa fuit, fecit illos parumper modestos aliquo tempore, nisi quod aliquos de clero nostro sacerdotes quandoque fuissent baculis et aliter insequuti et sic etiam illa zizania triticum multum suffocare incepissent.

Omnia in particulari scribere nimium Ampl. Dom. nem gravaret. Caetera quae Ampl. Domio dignatur mihi scribere, tamquam digna hortamenta et veneranda amplector, quamvis si de omnibus bene informata foret, non judicarem, tam magnam pusillanimitatem arbitraturum Ampl. Dominum, ²³¹⁾ quod ab officis cessaverim, quod longe antea mihi varii cleri nostri consuluerant. Et procul dubio ipsa Ampl. do Vestra oratorium tamquam locum incapacem et indignum estimasset. Hinc lectum ²³²⁾ vicarium vestrum expectabo, qui propria praesentia ocularis testis eorum, quae videbit et audiet, esse poterit. Ipse curru, etiam expresse consilii petendi causa, ad Rev. et Ampl. Dominatio-

nes ²³³) illo tempore excurram, quibus toties maneo, Ampl. De,
 Ampl. Domionis totus et humillimus famulus
 Eersel, 14 Aug. 1719. H. de Pauw, P. E.
 A. B., Oorspr.

XLVI

1719 Sept. 7. Petrus Gautius, pastoor te Gemert, geeft op verzoek van Hurkmans getuigenis over een vergadering, plaats gehad hebbende te Gemert in 1710 aangaende een accoord tussen seculieren en Postel.

Coppe uyt sekeren brief, uyt het Latijn getransfereert in het Nederduyts, gescreven aen den Heer Hurckmans, pastoor tot Leende.

Seer eerweerdigen en agtbaeren Heer Pastoir.

Aengesien het regtveerdig en billyck is de waerheydt te seggen, als die van diegelijke ende een regtveerdige saeck hebbende mannen gevraegt wort, soo andtwoorde ick op UE. brief, geschreeven uyt Leende den 7 September 1719.

Vooreerst ick ben indagtig, dat versceyde priesters van de cleresie, onder dewelke bij naeme was den seer eerw. Heer Egidius van der Voort, pastoir in Heese, ende den amplissimus Thomas Verhofstadt, deken van Osch, ende andere Heeren priesters van de cleresie, zijn vergadert geweest in het huys van Plaum, als desen woonde in het huys van de Laure bij de kerke van Gemert, die nu woont in een ander huijs.

Ick ben indagtig, dat dier tijdt eenen religieus van Postel ²³⁴) daer oock is aengekomen, ten eynde dat de werelijke clergie soude goetkeuren de punctien van accoord raekende soodanige pastorijen, ter welker oorsaek gestreden wiert tusschen de religieusen van Postel en de werelijke cleresie.

Ick ben oock indaghtigh, dat de werelijke cleresie die pointen van accoord heeft verworpen.

Dit is 't, seer eerw. Heer Pastoir, hetgene ick tot verclaringe der waerheydt aen UE. seer eerweerde antwoorde ende blijve, seer eerweerde Heer Pastoir,

UE.eerweerdigheydts onderdaenen dinaer
 Gemert, 7 Sept. 1719. Petrus Gautius, pastor in Gemert.
 A. B., Afschr.

XLVII

1719 Sept. 19. Schrijven van Hurkmans en v. d. Voort aan de

Internuntius te Brussel; ²³⁵) hun zaak, de strijd om Eersel tegen die van Postel, bevelen zij aan in diens protectie.

Illustrissime Ac Reverendissime Domine.

Dum certamus contra Canonicos Postulenses quoad pastora-
tum de Eersel, certo saecularem et proinde a Vicario nostro
Apostolico merito collatum sacerdoti saeculari, summopere dole-
mus, a Postulensibus tantas fieri instantias ad cogendum Ampl.
Dum Govarts, Vicarium nostrum Apostolicum, ut contestetur
coram Consilio Brabantino, iudice incompetente in hac causa,
coram quo non sine gravi religionis nostrae periculo contestari
potest. ²³⁶) Sed et aliunde plurimum nos consolatur, quod experi-
amur, Rev. ac Ill. D.V. pro justa causa Ampl. Di Govarts suum
impendere patrocinium, pro quo et immensas referre gratias et
indesinentes preces nostras spondere obstringimur.

Scimus enim, sed exprimere non possumus, quantum nobis
profecerit labor indefessus et invicta constantia ejusdem Ampl.
Vicarii et quantum boni tempore ipsius regiminis dioecesi nostrae
accesserit. Huic continuo providere satagit de pastoribus saecu-
laribus, doctrina et virtute praestantibus, de nova Jansenii et
Quesnelli doctrina minime suspectis. Regularia beneficia con-
servare regularibus contendit, saecularia saecularibus, sicque non
tantum aequitatis, sed et pacis in clero et populo est aemulator
strenuus. Parochiis etiam tenuibus passim addere novit vice-
pastores, ut sic messi multae non desint operarii. Quare eum
singulari affectu amant et venerantur non solum sacerdotes et
catholici, sed et ipsi acatholici. Det Deus, ut nostrae desolatae
dioecesi diu praesit et prosit!

Iterum ergo dicimus, nos nomine totius cleri saecularis immor-
tales referre grates Rev. et Ill. D.V., quod protectionem tanti
viri adeoque nostram tam benevole suscipiat, et humilime roga-
mus, ut suscipere numquam desinat. Vota quoque nostra sunt,
ut D.O.M. Ill. V. Gratiam gubernaculis Ecclesiae Suae propin-
quius admovere dignetur. His votis profundissimo cum respectu
subscribimur

Ill. et Rev. D.V. humillimi et obstrictissimi famuli

Ae. van der Voort, past. in Hees, deputatus cleri saec. Busc.

H. Hurkmans, past. Leend., cleri saec. Busc. deputatus.

Leende 19 Sept. 1719.

A. B., *Conc. van v. d. Voort, omgewerkt door Hurkmans.*

XLVIII

1719 Oct. 5. Brief van Govarts aan Hurkmans, waarin hij er zijn

leedwezen over betuigt, dat zijn laatste brieven nog niet aan Hurkmans bezorgd zijn.

Mijn Heer.

Ick heb durende onse clijne vacantie van den 20en September tot den 2en October absent geweest tot Geel, tot Arendonq en Baerle. Tuys coemende heb uwen aengenaemen van den 19en September gevonden aen den Heer Internuntius, die oock aen ons diocoesie sal goedt doen, waerover UEerw. en mijn Heer van der Vordt ten uysterste bedancke. Ick heb oock ontfangen uwen brief van den 26en September met den ingesloeten van den Heer Gautius ende oock den derden brief van UEerw. van den 2en deser, dogh ben bedroeft, dat ick uyt alle u brieven bemerke, dat mijn Heer den canonick ende lector van der Cruysen, ²³⁷⁾ die van hier is vertrokken naer Asten den 18en September, mijne brieven, die ick met hem aen UEerw. heb gesonden, niet en heeft bestelt; den eenen was een geheel bladt vol tot UE. instructie en den anderen is den originelen brief, die den president-scepenen van Eersel mij hadde gescreven uyt den naeme van alle de schepenen, éénen uytgenoemen, waermede hij mij versoght, dat ick den Postelschen Heer niet en soude stellen voor hunnen pastoor. Desen brief soude ons seer te pas coemen om te toenen, dat de treffelijke liden van Eersel maer met geweld van het gepupel, door den Postelsche opgericht, gedwongen sijn om tegens haeren will te teekenen met de canaille. Hierom gelieff imandt naer mijn Heer van der Cruys te senden om dese brieven van hem te ijschen

Mechelen, 5 Oct. 1719.

Tuus

P. Govarts.

A. B., *Eigenh. oorspr.*

XLIX

1719 Dec. 28. Schrijven van Hurkmans aan de advocaat Van Moerkerken. Naar aanleiding van de wanordelijkheden te Eersel daags vóór Kerstmis verzoekt hij hem (nogmaals), bij de Staten-Generaal te bewerken, dat in Eersel geen geordende priester gedoozd zal worden.

Myn Heer.

Siet uyt de medegaende attestatie, ²³⁸⁾ hoe hoogh dat klimmen de buytenspoorige feytelyckheden van weynige muytmaeckers der gemcente van Eersel en hoe weynigh die oproerige gehoorsaemen aen de resolutien van Haere Hoogm., strictelyck

en iterative bevelende, dat alle wanorders of feytelyckheden in 't toecomende sullen belet worden in die gemeente. Soo doende en konnen wij niet bekomen de gewenste rust in deselve, noch de peysibile possessie van die pastorije, die wij meynen bewesen te hebben dat volgens recht en aloud gebruyck toekomt aen de ongeordende priesters, alhoewel Haere Hoogm. alreets geordonneert hebben, dat er geen geordende priesters in die en mogen gedooght worden. Veel min wilt dit volck, ongetwijffelt opgestoockt wordende door die van Postel, gehoorsaemen aen de wettige sendinge van den Heer Govaerts, maer hout nu aen, om de gemeente door dit middel in troubel te houden, op een nieuwe presentatie van den Abt van Epternaken — wiens recht immers alreets door resolutie van Haere Hoogm. is verworpen — of, soo se voorgeven, op naerder orde van Haere Hoogm. Wij verhoppen, dat, gelijk dese bij goedertiere ooghluycinge in de Meyerye van 's Bos gedooghen de oeffeninge van den Rooms en godtsdienst, oock met deselve goedertierentheyte sullen gedooghen de discipline ende behoorelycke sendinge van de Roomse Kerck, t' meer omdat wij hooren, dat de verschillen met Ceurpals sooveel als bijgeleyt zijn. ²³⁹)

't Is ongerijmt, dat den Abt van Epternaecken, die niet met allen en geeft tot onderhoudt van den Rooms en priester of kerckenhuys tot Eersel, wilt recht van presentatie pretenderen tot dese pastorije, alleen omdat hij daer heeft de thiende, daer hij de thiende noch treckt in verscheyde andere plaetsen, als Weerde, Waelre, Bakel, Deurse, Osch, Berchem, alle gelegen in de Meyerye van 's Bos, daer hij nochtans naer revolutie derselve noyt tot dese plaetsen en heeft gepresenteert, maer dese sedert altijt sijn aengesteld geweest door enckele sendinge van de respective Vicarissen, de bedieninge van de Stadt en Meyerye van 's Bos waernemende.

Wij hebben verstaen, dat de principaele van Eersel, gevoelende het jammer naedeel bij dese verwijderinge, besloten hebben een requeste in te dienen bij Haere Hoogm. om te versoecken, dat se mogen bedient worden van eenen geordende oft ongeordende priester en dat se deesen met volle genoegen sullen aennemen. UEd. sal gelieven daarmede toe te wercken, soo nochtans dat de geordende worden uytgesloten en dat hun wort gedooght dengeenen wettelyck is gesonden of sal gesonden worden.

Blijve met veel respect, mijn Heer,

UEd. gehoorsaeme dr.

Leende, 28 Dec. 1719.

A. B., Conc.

H. Hurcmans, past. L.

L

1720 Febr. 5. In antwoord op een brief van Hurkmans geeft Govarts hem zijn vreugde te kennen over de verwijdering van Heessels uit Eersel; tevens bericht hij hem over een paar pastoors, die vorig jaar verzuimd hadden, zekere gelden af te dragen. ²⁴⁰⁾

Amplissime De.

Ex ultimis vestris cum gaudio intelligo, quod ex mandato Altepotentium per vice-scultetum amotus sit Dus He(e)sels, dolens quod hic adhuc impediatur R. D. de Pauw pretextu, quod Abbas Epternacensis adhuc audiendus tamquam patronus ecclesiasticus. Quod putem esse praeter aut contra intentionem D.D. Statuum et Ordinum Foederatorum. Praeterquam enim quod jus patronatus ecclesiasticum moribus Romanae Ecclesiae vix liget collationes episcoporum, certum est, quod Romana Ecclesia, nec ejus disciplina, agnoscat jus illud, quando similes patroni non amplius dotant beneficia, quorum pretendunt esse patroni. Atque ita hac ratione ad instantiam DD. Vicariorum Generalium Hollandiae in curia Romana declaratum fuit, Vicarios Hollandiae non amplius adstringi antiquis patronis aut eorum presentationibus.

Adjungo hic epistolam, qualem misi ad D.D. Decanos Endoviensem, Ortensem, Ossensem, Bekensem, Pastorem Oirschotatum et Helmondensem. ²⁴¹⁾ Quaeso, huic ultimo digneris assistere vel per se vel aliquem sacerdotem intelligentem; precedenti enim anno diversi pastores illius districtus nihil solverunt, ²⁴²⁾ puta neque Bulensis, neque Gemertanus. Quaeso, hunc ultimum data occasione moneat, ut si velit subesse Pontifici, mihi debeat subesse, ejus vicario, neque se excuset ultra, quod debeat obedire Commendatoribus. ²⁴³⁾

Vale et haec omnia, quaeso, dignetur communicare Do Ampl. Hesio. Sum, Ampl. De,

Amplitudinis Vestrae humillimus servus
Mechliniae, 5 Febr. 1720. P. Govarts, V.A. B.

A. B., *Eigenh. oorspr.*

NOTEN

1) Wel waren er enkele Jansenistische geestelijken in het noorden, die uit het Bossche vicariaat afkomstig waren. Ook waren er in het vicariaat sommige personen, die relaties met Jansenisten onderhielden, waaruit echter niet geconcludeerd mag worden, dat zij het Jansenisme waren toegedaan. Om onze bewering hierboven te staven, een viertal verklaringen van gezaghebbende mannen: 1° De vicaris apostolicus Petrus Govarts, de dekens en enkele der voornaamste pastoors van het vicariaat verklaarden in 1718: „sacerdotes nostri manebunt, prout de facto sunt, decretis Pontificiis obedientes et a doctrinis novis et noxiis alieni (zie bijlage XXXVIII); 2° De Bosscheenaar Dr. L. Lelieveld, professor te Leuven, goed op de hoogte van de toestand in het Bossche vicariaat, getuigde in 1744, dat dit vicariaat zich tot dan toe had weten vrij te houden van dwaling en schisma (G. P. J. G i e z e n a a r, *De strijd tusschen Kerk en Staat over de benoemingen der Apostolische Vicarissen van 's-Hertogenbosch in de 18e eeuw* (1938) p. 85); 3° De vicaris apostolicus Andreas Aerts schreef 3 November 1769 aan Paus Clemens XIV: „Jansenistae seu Que(s)nellistae hic vix noti sunt, neque unquam pedem hic figere potuerunt, licet id olim tentaverunt strenue” (B.B. XIII 40); 4° Item diens opvolger Ant. van Alphen 2 December 1790 aan Pius VI over die van zijn vicariaat: „nulla Jansenismi aut Quesnellismi labe umquam infecti sunt” (Arch. bisd. 's Bosch, coll. *Brieven en Circulaires van de vic. apost. Aerts en van Alphen*) en 4 April 1804 aan de Congr. de Propag.: „Nullus umquam, me sciente, in dioecesi nostra exitit, qui vel in ipsam Jansenismi suspicionem deveniret.”

2) Zo wisten b.v. de Paters Franciscanen zich in te dringen in het pastoraat van Den Dungen; in 1726 ondervonden zij zelfs de steun van de apostolische nuntius Spinelli, die de benoeming van een seculier pastoor, gedaan door de apostolische vicarius Govarts, bij provisioneel decreet vernietigde en een Franciscaan in genoemde parochie aanstelde. In een schrijven van 14 Mei 1726 verzette de 82-jarige vicarius zich krachtig tegen die maatregel van de nuntius; arch. sem. Haaren coll. 3 nr. 390.

3) Zie de verslagen van de vicaris Willem Bassery over de toestand van het vicariaat uit 1682 en 1684 in B.B. XI 62, 72. Reeds in 1663 werd door de vicaris Jud. Houbraken en sommige pastoors geklaagd over het aanmatigend optreden van paters Franciscanen; Dr. Post *Romeinsche Bronnen voor den Kerkelijken Toestand der Nederlanden onder de Apostolische Vicarissen*, Dl. II 1651—1686, No. 232 en No. 343.

4) De Pauselijke Internuntius te Brussel, Vincentius Santini, was het in 1720 volstrekt niet eens met de Apostolische Vicaris Petrus Govarts, die meende, dat het patronaatsrecht door de vrede van Munster in 1648 vervallen was; G i e z e n a a r a.w. p. 17.

5) Rogier, *Geschiedenis v. h. Katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw* II 149.

6) Steijaert schreef de aanstellingsacte in het klooster te Ommel. Daags na zijn aanstelling werd Hurkmans ingeleid door Gaspar Molensteens, deken van Eindhoven en pastoor van Valkenswaard.

7) Vgl. *Conc. Trid., Sess. 14, de Reform. Cap. X en XI*.

8) Her parochiearchief van Leende zullen vijf aanwijzen met de letters A.P. en het archief van het bisdom met de letters A.B.

9) Hoe deze stukken in het archief van het bisdom gekomen zijn, hebben wij niet met zekerheid kunnen achterhalen. Ze zaten in een groot pakket met nog ongeordende brieven, welke blijkens bijliggende aantekening van vicarius A. v. Alphen (1790—1831) „uit de mand” afkomstig waren en waarvan de voornaamste in portefeuilles werden gelegd. Wellicht behoorden zij vroeger

tot het parochiearchief van Leende en werden ze ten tijde van v. Alphen naar het archief des bisdoms overgebracht.

¹⁰⁾ Houbraken achtte bovendien de seculiere priesters over het algemeen beter geschikt voor parochiedienst dan de reguliere; zie zijn verslag over de toestand van het Vicariaat uit 1677 in *Taxandria* XXIII 218, 19.

¹¹⁾ Schutjes V 665; *Taxandria* XXIII 221, 222; Dr. Post a.w. No. 825, 835; Welvaarts, *Postels Biogr. Wdb.*, p. 120 v.v. en vooral Welvaarts, *Zomer en naar de archieven van Postels abdij* (1892) p. 23 v.v. (op p. 26 noemt Welvaarts de kwartierschot van Peelland Gerardus van Brommen, wat zijn moet Gerardus van Crommon, en diens stadhouder Daniel Marhille, wat zijn moet Daniel Mackalle).

¹²⁾ Vgl. Welvaarts, *Postels Biogr. Wdb.*, p. 151, 152.

¹³⁾ De drie brieven in bijlage I en II werden door Govarts in Januari 1702 gecopieerd; deze copiën werden toen door hem aan de pastoors van Heeze en Leende gezonden; zie bijlage IX A.

¹⁴⁾ Zie over hem *Biographie Nationale* XXIV 5 v.v. en *Historisch Tijdschrift* XVII 189 v.v.

¹⁵⁾ Tijdens de toenmalige Jansenistische woelingen hadden vele geestelijken zowel ten Zuiden als ten Noorden van het vicariaat zich gewoon gemaakt aan een stoutmoedige kritiek opzichens de kerkelijke gezagdragers. Mogelijk is dit wel van enige invloed geweest op de durf, waarmede het comité zich in bovenbedoeld schrijven tegenover de Vicaris te weer stelde.

¹⁶⁾ Welvaarts *Zomer en* etc. blz. 47, 48.

¹⁷⁾ Dit verzoekschrift is het enige der door ons benutte stukken, dat niet behoort tot de verzamelingen, waarnaar wij op blz. 263 verwezen hebben.

¹⁸⁾ Goetschalckx, *Bijdr. tot de Gesch., bijz. v. h. Hertogd. Brab.* III 78; vgl. Schutjes III 561.

¹⁹⁾ Zie hiervoren blz. 264.

²⁰⁾ B.B. XI 78, 79. Uit elders gepubliceerde documenten blijkt, dat de verstandhouding tussen de seculieren te 's Bosch (speciaal plebaan J. v. Kessel en diens onmiddellijke voorganger Walther v. d. Boom) en de regulieren aldaar reeds jaren vroeger veel te wenschen overliet, zie B.B. III 256 v.v., VIII 220 v.v., X 176 v.v., XVI 241 v.v., Dr. Post, a.w., p. 755, '56, '76—'80, '83. Tegenover hetgeen aan plebaan van Kessel hier en daar verweten wordt, willen wij deze niet in bescherming nemen; ook de latere vic. apost. Petrus Govarts was de man niet gunstig gezind. Maar wel zijn wij van mening, dat vele seculiere geestelijken van het Bossche vicariaat, bijzonder de Bossche plebaan v. Kessel, door sommige religieuzen valselijk van z.g. Jansenisme beticht werden, alleen omdat zij zich, evenals de Jansenisten, tegenstanders van de religieuzen (vooral de Jezuiten) toonden. In een rekest van 5 Oct. 1718 gericht aan Vincentius Santini, internuntius te Brussel, verzekert v. Kessel, dat geen enkele van de (Bossche seculiere) clerici bij de Apostolische Vicarissen ooit van Jansenisme is verdacht geworden: „nec fuerit ullus de clero umquam suspectus Vicariis nostris Apostolicis, ut a tribus ultimis ingenue fuit enunciatum, laus Deo, cui laus et conservatio referenda” (*Arch. Bisd.*, coll. No. 11).

²¹⁾ Welk feit en welke priester hij beoogde, blijkt niet; misschien werd de brief geschreven omstreeks 1702—'04 aan Petrus Hollen, afkomstig uit Hurkmans' parochie Leende, die omstreeks die tijd als Jansenistisch pastoor zich in een der parochies van de stad Utrecht had ingedrongen en van wie Backhusius schreef: „Cum Sebastenus a vicariatus munere amotus esset, rebellantium castra secutus est, perpetuus in Sanctam Sedem rabula”; *Anal. pour servir à l'Hist. Eccl. de la Belg.* XI 428, *Arch. Aartsb. Utr.* I 447, II 163, '75, VII 433, IX 270, X 15.

- 22) Dit zal doelen op een van de bekende besluiten (1702—'04) aangaande de schorsing of het ontslag van Petrus Codde als vicarius apostolicus der Verenigde Provinciën, of wel op het besluit, waarbij aan het kapittel van Haarlem en het Utrechtse vicariaat alle jurisdictie ontnomen werd.
- 23) Act. Apost. VIII 22.
- 24) Act. Apost. VIII 20.
- 25) Dit fragmentje behoort tot de verzameling stukken in A.B.
- 26) A.P., *Eigenh. oorspr.*
- 27) *Giezenaars* a.w. p. 38.
- 28) Aan die vergadering namen deel o.a. Hurkmans, Thomas Verhofstad, E. v. d. Voort en de Postelse provisor Nic. van den Boomen. In datzelfde jaar 1710 werd de parochie Den Dungen aan de Minderbroeders betwist; bij resolutie van 7 Aug. van dat jaar beslisten de Staten-Generaal op een verzoekschrift van de seculiere clerus, dat de pastorie van Den Dungen alleen door een wereldlijk priester, liefst inboorling van den Lande, bediend mocht worden vgl. *Giezenaars* a.w. p. 38 en 39.
- 29) Over de onenigheid te 's Bosch tussen de plebaan en de missionarissen aldaar zie G. A. Meyer, *De Predikheeren te 's-Hertogenbosch* (Nijmegen 1897) p. 146.
- 30) Hij werd omstreeks die tijd gevangen genomen; *Welvaarts, Postels Biogr. Wdb.* p. 197.
- 31) Sichmans was tevens deservitor der aangrenzende parochie Duizel; ook hij onderging gevangenschap; *Welvaarts* t.a.p.
- 32) Vgl. *Welvaarts* a.w. p. 242.
- 33) Geboren te Oyen aan de Maas.
- 34) *Welvaarts, Postels Biogr. Woordenb.* p. 232.
- 35) A. Wijnants, pastoor van Eindhoven, die van Eersel afkomstig was, noemt een zekere Walterus Otterdyckx in de Postelgezinde partij de grote stokebrand; A.P., *brief van Wijnants aan Hurkmans d.d. 10 Juni 1719.*
- 36) „In Eersel post novissimam insinuationem nihil attentarunt”, schreef Hurkmans 20 Juni aan Govarts.
- 37) De Postelse kanunnik Petrus Jansen, die deservitor te Helmond was geweest, en de Mechelse predikheer Joannes Denys.
- 38) De drossaard van Heeze en Leende zei in die dagen tot pastoor van der Voort: „Pecuniae obediunt omnia”; dit woord was maar al te waar.
- 39) Zie het antwoord van de Pauw in bijlage XLV.
- 40) Zie het getuigschrift van de Pastoor van Gemert van 7 September 1719 in bijlage XLVI.
- 41) Bijlage XLVII.
- 42) Zie Govarts' antwoord in bijlage XLVIII.
- 43) *Giezenaar* a.w. p. 40.
- 44) *Giezenaar* a.w. p. 39—41, *Taxandria* jg. 49 p. 13.
- 45) Octavius Falconieri.
- 46) Egidius Janssen.
- 47) S. Congr. de Propag. Fide.
- 48) als een slangenstaart.
- 49) Antonius Gaillard, coadjutor van de Abt Eg. Janssen.
- 50) Egidius Heessels wordt in 1692 vermeld als assistent te Eindhoven; *Schutjes* III 561.
- 51) Eerst stond geschreven: et quam parum ipsis in hoc molimiñe resistatur ab illo, in quem ut in patrem omnem pene spem repositam habebamus.
- 52) De proost van het Norbertinessenklooster Keizersbos in het graafschap Horn; aan dit klooster behoorde het patronaat der kerken van Heeze en Leende.

- 53) Vgl. III Reg. II 6.
- 54) Een vijftal woorden zijn geheel vergaan, mogelijk deze: prout eas vide-runt incolae fuisse.
- 55) Het verzoekschrift is een omwerking van een stuk (paroch. arch. Zeelst), waarboven het woord „Exponenda” staat.
- 56) Z.g. vereringen en recognitiiegelden.
- 57) Joannes Neercassel, vicarius apostolicus 1663—'86.
- 58) Onder genoemde Paus verscheen 1 April 1684 een decreet, waardoor het laicaal patronaatsrecht in de Verenigde Provinciën voor die tijd krachteloos werd verklaard.
- 59) In margine: „Subnectantur extracta”. Bedoeld zullen zijn extracten uit een brief van 4 Juli 1645, door Fabio Chigi, nuntius te Keulen en vertegenwoordiger van de Paus bij de onderhandelingen over de vrede van Munster, later Paus Alexander VII, gericht aan de heer van Assendelft, die, zich beroepend op zijn patronaat over de kerk van Assendelft, een Carmeliet met name Leonardus tot pastoor-missionaris aldaar had gepresenteerd. De apostolische vicaris van Holland had echter de seculier Wilh. Beijerlinck aangesteld, die door genoemde nuntius gehandhaafd werd; vgl. Arch. Aartsb. Utr. XI 129.
- 60) Willem Bassery, vic. apost. 1681—'91, was door Neercassel geraadpleegd over de patronaatskwestie. Hij gaf hem antwoord bij brief van 8 Mei 1683.
- 61) Er staat *Alexander Pas*, hetgeen natuurlijk een drukfout is.
- 62) Heilissem.
- 63) Volgens een akte van 15 Mei 1698 verkocht de abdijs van Floreffte haar heerlijkheid Lieshout en al haar goederen en rechten in de Meierij van 's Bosch aan de abdijs van Postel voor 50.000 gl., (zie B.B. X 102 v.v.) doch zoals Welvaarts mededeelde in de *Noordbrabantse Almanak* 1890 blz. 285, noot 1, verkocht eerstgenoemde abdijs haar goederen te Lieshout in Juni 1698 aan Postel voor 80.000 gl.
- 64) De hertog van Beieren Maximiliaan Emmanuel was door Koning Karel II tot gouverneur der Spaanse Nederlanden aangesteld.
- 65) Clemens Joseph van Beieren, aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik.
- 66) Francesco del Giudice.
- 67) Zoals te Someren, zie Welvaarts a.w. p. 30 v.v.
- 68) Wegens de officies of kerkelijke waardigheden, welke zij naast het vicarisambt bekleedden.
- 69) Hij bediende ook de parochie Nederwetten.
- 70) Valkenswaard.
- 71) Waarschijnlijk kapelaan te Someren; Schutjes V 368.
- 72) Kapelaan te Asten; Schutjes III 156.
- 73) Wij meenden in het schrift de hand van Hurkmans te herkennen, maar hadden geen gelegenheid tot vergelijking.
- 74) De Postelse kanunnik Hieronimus Raveschot, pastor van Luijksgestel, werd 12 Januari 1702 coadjutor van Sichmans, abt van Postel.
- 75) De pastoor van Bergeik schijnt het begeevingsrecht der kerk van Luiks-gestel bezeten te hebben; Schutjes IV 754.
- 76) Waaronder de parochie Luiksgestel behoorde.
- 77) De brief was geadresseerd „Adm. Do. Domino in Hees vel Lendt”, maar bestemd voor de beide pastoors van Heeze en Leende te samen.
- 78) De capucijn te 's Bosch Jacobus van St. Truiden was toen deken van 's Bosch, Orthen, Geertruidenberg, Heusden en Zaltbommel; vgl. Schutjes III 21 v.v.
- 79) Zij zullen een pastoor uit hun eigen dekenaat tot deken verlangd hebben

in plaats van Th. Verhofstad, pastoor van Veghel.

80) De Staten-Generaal.

81) De apostolische vicaris Petrus Govarts.

82) De brieven, medegeedeeld in Bijlagen I A en B en II.

83) De parochie Veldhoven werd bediend door Postel.

84) Zaltbommel en meer andere daarbij gelegen parochien werden bediend door de Minderbroeders-Franciscanen; zie *Arch. Aartsb. Utrecht VIII 446v.v.*

85) Govarts.

86) De Spaanse Successie-oorlog zou weldra uitbreken.

87) F. Hulst, die als resident der Staten-Generaal zijn verblijf in Brussel had.

88) Indien gepoogd is om Thomas Verhofstad, pastoor van Veghel, er toe te brengen, dat hij de waardigheid van deken van Oss zou nederleggen, dan is die poging mislukt.

89) Te Mechelen waarschijnlijk.

90) Hij mocht niet zeggen, dat de copie der bedoelde brief-documenten hem door de Vicaris zelf bezorgd waren, zie bijl. IX A.

91) *Schutjes III 375* noemt hem Walterus Bluysen.

92) Indien de Vicaris zich zou vestigen in het vicariaat (gebied der Staten-Generaal), zou het niet meer mogelijk zijn, dat Postel hem in processen voor de Raad van Brabant te Brussel zou betrekken.

93) Over de hier bedoelde Helmondse notarisdochter zie *J. Heeren, De Bekeering van Sophia Alberts en de gevolgen daarvan voor de Katholieken in de Meierij (Helmond 1930)*.

94) Johannes v. Kessel, pastoor en plebaan van St. Jan te 's Bosch.

95) De Bosche rechtsgeleerde en protonotarius apostolicus Victor van Beughem (bekend om zijn uitgave van de *Costuymen ende Usantien der Hoofdstadt ende Meyerye van 's-Hertogenbossche*).

96) Over de onenigheid te 's Bosch aangaande de Paas-communie zie *B.B. XI 79*; *D. r. G. Brom, Archivalia in Italië III No. 505, 533, D. r. Post a.w. p. 783*.

97) E. v. d. Voort, pastoor van Heeze.

98) In de zaak van Sophia Alberts.

99) Vóór 1687 had notaris Alberts in Asten (de geboorteplaats van Hurkmans) gewoond (*Rijksarch. 's Bosch, Protokol van Helmond No. 280*).

100) Wie hier bedoeld wordt, blijkt niet; misschien de resident Hulst, vlg. blz. 300.

101) *Schutjes III 134, '35* zegt, dat de abdij Floreffe het patronaat der kerk van Arendonk in 1618 overdroeg aan de abdij Postel; van enig recht der Leuvense Universiteit spreekt hij niet.

102) Valkenswaard.

103) De Postelse religieus Hugo Kennis wordt in 1679—1714 als rector van dit klooster vermeld; *Welvaarts, Postels Biogr. Wdb. p. 149, '50*.

104) Moet zijn *Ommelensis*.

105) Die deken was Lambertus van den Bogaert, pastoor van Erp en deken van het district Helmond.

106) De familie Idelet was een aanzienlijke regentenfamilie te Someren, die partij trok voor Postel.

107) Joannes Servatius Gijbels, kanunnik van Tongerlo en pastoor van Rethie, was dus volgens Govarts een levenmaker (razer) (Eolus = de god van de wind). Bij zijn benoeming in 1692 tot pastoor van Mierlo werd hij echter door Steyaert zeer geprezen om zijn bekwaamheid: *Sassen's Jaarb. 1892 p. 627*.

108) L. v. d. Bogaert.

109) Franciscus Breynaerts S. Th. B., die in 1704 pastoor van Lommel werd.

110) De kardinaal Jan Bapt. Bussi.

¹¹¹⁾ In plaats van het bovenstaande had Hurkmans eerst geschreven: *Notum scimus I. V. Gratiae, quomodo religiosi missionarii Sylvaeducenses jam variis annis eludere tentarint decreta Sacrae Congr. de Propag. Fide adeoque et Pontificia, per quae iterato declaratum fuit, Communionem Paschalem et quaedam alia notorie pastoralia privative competere quatuor ibidem pastoribus. Speraveramus saltem hoc Paschate videre pacem inter utrumque clerum ibidem constitutum, quae salva erat, si religiosi variorum Ordinum obedire voluissent decretis tam sancte constitutis. Verum cum summo animi moerore intelligimus contrarium votis, nempe quod obedientiam debitam recusare pergant. Quinimo eo deveniunt, ut saecularém unicuique extrudere conentur et sic soli religiosi rerum potiantur in civitate cathedrali. Ut omitamus gravissima incommoda et molestias, quae Dus van Kessel plebanus abhinc 14 circiter annis sub ipsis sustinuit, tantum referemus recentia...*

Hier tekende Hurkmans aan, dat hij dit alles heeft weggelaten om wille van de plebaan J. v. Kessel (volgens wie de Internuntius al voldoende van zijn toestand op de hoogte was) en schreef dan verder :

Ex quibus ad oculos patet, quod vir ille zelosus et tanto tempore inter aemulos desudans plus patiatur a fratribus religiosi quam ab ipsis acatholicis. Doluerat super his omnibus Dus van Kessel — — uti et nos infrascripti — — sat tempestive ante Pascha, supplicans apud Rev.mum Suum Vicarium, ut tam scandalosa hisce praesertim partibus dissidia dignaretur quantocius sopire. Nec in vanum laboravimus ; nam idem Dus Vicarius, ab diebus aliquot nobis hic praesens, asseruerit, se egisse desuper cum Provincialibus variorum Ordinum, maxime Jesuitarum et Minoritarum.

¹¹²⁾ Het concordaat van 27 Juli 1700, dat Govarts als vicaris-generaal van Mechelen mede ondertekend had, zie blz. 266.

¹¹³⁾ Te 's Bosch in de zaak van plebaan v. Kessel.

¹¹⁴⁾ Antonius van de Cruys, geboren te Asten, professor van het seminarie in Mechelen ; Schutjes III 150.

¹¹⁵⁾ Bedoeld zal zijn het schrijven, medegeedeeld in Bijlage XV.

¹¹⁶⁾ Jhr. Alexander Zoete de Laeck(e) van Villers, heer van Deventer.

¹¹⁷⁾ Toespeling op het wit habijt der Norbertijnen (Witheren).

¹¹⁸⁾ Adreas de Lauwere, werd in 1703 pastoor te Nuenen en later deken van het district Helmond.

¹¹⁹⁾ Over deze eretitel zie Schutjes I 367, noot 2.

¹²⁰⁾ Laurentius van Mierlo, in 1701 en later pastoor van Budel.

¹²¹⁾ Alypius Swinkels, kanunnik van Postel.

¹²²⁾ Hurkmans.

¹²³⁾ Valkenswaard.

¹²⁴⁾ Enige woorden onleesbaar.

¹²⁵⁾ Budel.

¹²⁶⁾ Hanswijk in Mechelen.

¹²⁷⁾ De suspensie nl. van Petrus Codde, aartsbisschop van Sebaste, apostolisch vicaris der Verenigde Provinciën ; de suspensie was aan Codde op 22 Juli 1702 te Rome geintimeerd (*Arch. Aartsb. Utrecht XV 292*). Wie zijn Haagse berichtgever was, heeft Hurkmans verzuimd mede te delen ; mogelijk was het de Leendse priester Petrus Hollen (over wie in noot 21 gesproken is). Opmerkelijk is, dat onder de collectie stukken, welke wij behandelen, ook de copie is van een brief, geschreven in Dec. 1708 door de toenmalige Pauselijke nuntius te Keulen, J. B. Bussi Archiepisc. Tarsensis, aan de katholieken van Holland over de door hen aan te nemen houding tegenover de Jansenistische priesters, benevens de copie van een brief van diezelfde Nuntius, d.d. Keulen 22 Jan. 1709, geschreven ter beantwoording van enige vragen, die naar

aanleiding van zijn vorige brief hem door Wilhelmus Bouwmeester en andere pastoors van Utrecht waren gesteld. Wilde men in Holland Hurkmans, of wilde Hurkmans zich zelf op de hoogte houden van de Jansenistische beweging in het Noorden? In 1706 wilde men daar na de dood van vicarius Potkamp Hurkmans vriend en buurtpastoor, Eg. v. d. Voort, voor de Jansenistische wagen spannen. Door Willem v. Dalennoort, pastoor in Den Haag, en Corn. Steenoven, pastoor te Amersfoort, werd hij bij de nuntius Busi voorgedragen als Potkamps opvolger. Hij weigerde, voorgevende dat hij al 20 jaren uit Holland (Delft) weg was. *Handsch. v. Moorsel* in parochiearchief te Heeze; vgl. *Schutjes* IV 106, noot 4.

¹²⁸⁾ Petechiën (roodachtige huidvlekken).

¹²⁹⁾ Matheus Kenens, later pastoor van Riethoven.

¹³⁰⁾ Zie hiervoren p. 301.

¹³¹⁾ Vgl. *Schutjes* II 141, '44, '45.

¹³²⁾ Onderstreping van Govarts.

¹³³⁾ Eersel.

¹³⁴⁾ Sichmans was toen 79 jaren ruim.

¹³⁵⁾ Waarschijnlijk de Franciscan Petrus Bollen, die toentertijd de parochie Heesch bij Oss bediende; *Schutjes* IV 80, 81.

¹³⁶⁾ Vandaar dat de brief eerst 15, daarna 23 Oct. gedateerd werd.

¹³⁷⁾ in tegenwoordigheid van.

¹³⁸⁾ Met „lupus” zal Hurkmans een of ander ambtenaar of ingezetene van Someren bedoeld hebben, met „lupa” natuurlijk een vrouwspersoon. In de parentese zal hij Verschuieren een steek onder water hebben willen geven.

¹³⁹⁾ vanaf de schoolbanken.

¹⁴⁰⁾ Waarschijnlijk hebben Hurkmans en v. d. Voort heel spoedig daarop de Vicaris te Mechelen een bezoek gebracht.

¹⁴¹⁾ Bedoeld werkje was te Leuven in 1692 verschenen onder de titel: „*Den religieusen staet verdedight tegens sommige qualyckspreekende van deese ryden*” enz., zie G. A. Meyer O.P., *De Predikheeren te 's-Hertogenbosch* p. 141.

¹⁴²⁾ Bedoelde predikheer Johannes v. Bilsen, pastoor van St. Jacob te 's Bosch, werd wel als deken van 's Bosch aangesteld, maar Henricus Swolfs (in *B.B. X* 176 bij vergissing Petrus Swolfs geheten), pastoor van Liempde, als deken van het district Orthen.

¹⁴³⁾ Blijkens het adres moest de brief besteld worden aan de voerman van Leende in de Kroon op de Koperen Brug te Antwerpen en vandaar verder aan Hurkmans te Leende. Ook later werden hem brieven van Govarts meermalen langs diezelfde weg toegezonden.

¹⁴⁴⁾ Johannes van Heythuysen, regulier kanunnik van St. Augustinus, pastoor te Strijp.

¹⁴⁵⁾ Sichmans, deken van het district Eindhoven.

¹⁴⁶⁾ Gijsbertus van der Asdonk (volgens *Schutjes* III 32 werd hij eerst in 1728 deken van Hilvarenbeek, hetgeen onjuist is).

¹⁴⁷⁾ Johannes van de Cruys.

¹⁴⁸⁾ Johannes van Schijndel.

¹⁴⁹⁾ Henricus Swolfs.

¹⁵⁰⁾ Petrus Beccx.

¹⁵¹⁾ Waarschijnlijk zond Hurkmans over de eventuele samenkomst tegelijk een briefje aan de plebaan Buycx te Lier, die in die dagen met Govarts enigszins gebrouilleerd was, gelijk aan Hurkmans, toen deze kort te voren met de Vicarius aan tafel zat (waarschijnlijk te Mechelen, zie noot 140), duidelijk gebleken was. Hurkmans schreef immers: „*Institui in mensa sanitatem vestram, quam propinavi Reverendissimo, et cum infunderetur vitrum*”

ferre plenum, dicebat : „Non tanti mihi valet iste, qui me ita rodiat”, quo dicto effundebat vinum usque ad medietatem. Non video, quomodo restabiliatur inter vos amicitia pristina, nisi Dominatio Vestra in poenam delicti opipare excipat regredientem Dum Vicarium *) in haustu vini de Lyra delicatissimi. Maneo etc.

*) Bedoeld zal zijn diens terugkeer van meervermelde samenkomst.

152) De capucijn Jacobus van St. Truiden.

153) Het patronaatsrecht over de kerk van Strijp behoorde oudtijds aan het Kapittel van Cortesem (niet aan de abt van Echternach).

154) J. v. Heythuysen.

155) Onleesbaar wegens een vochtvlak.

156) Méér zou hij daarover zeggen, als de voorgenomen samenkomst zou plaats hebben.

157) Wij vermoeden, dat met „de schuiffels” (schavuiten) een partij plunderzieke soldaten bedoeld zijn, die in Baelen zoveel wijn gedronken hadden, dat zij, nl. de geestelijken, die met Govarts zouden samenkomen, er nu (wegens gebrek aan wijn) minder welkom zouden zijn.

158) Het stuk werd waarschijnlijk door Hurkmans opgesteld en 23 Januari aan Govarts ter inzage gezonden.

159) Govarts was waarschijnlijk door sommigen beschuldigd of verdacht van Jansenisme.

160) Eerst stond er : quantum in hac patria propter incolas licet.

161) Eerst stond : inter utrumque clerum.

162) Govarts was geestelijk raadsheer van de Hoge Raad van Mechelen en bleef dat ook naderhand.

163) Hier wordt dus de wens te kennen gegeven, dat Govarts tot bisschop zou worden aangesteld.

164) Dr. Post a.w. No. 870 vermeldt een brief, door Eg. v. d. Voort en Hurkmans (er staat Hurkens!) uit naam van de Bossche geestelijkheid geschreven aan de Propaganda tot lof en aanbeveling van de vicaris. Post dacht, dat die brief geschreven werd omstreeks 1676 tot lof van vicaris Jud. Houbraken; hij vergiste zich; waarschijnlijk was de brief identiek met bovenstaande; in ieder geval moet de door Post bedoelde brief geschreven zijn omstreeks 1703 tot lof van vicaris Govarts.

165) Bernardus Boogaerts, kanunnik van Postel; Schutjes IV 740.

166) Volgen een paar onleesbare regels.

167) Enkele woorden onleesbaar.

168) Aerts was te Lommel geboren.

169) Hier plaatste Hurkmans puntjes, het schrijven van de Vicaris (behelzend het ontwerp-concordaat met Postel) achterwege latend.

170) Volgen een vijftal half vergane regels, waarin ook de Plebanus Lyranus vermeld wordt.

171) Deze condities, welke Hurkmans op de laatste bladzijde van het papier (dat bijna vol geschreven was) nog met kleine letterkens in het kort heeft neergekrabbeld, dienden volgens hem in het te sluiten concordaat te worden vastgelegd.

172) De Witheren of Norbertijnen (van Postel).

173) Her adres luidde : „Mijn Heer H. Hurcmans, pastoor van Leende, nu tot Omel, in zijn absentie aen mijn Heer F. van de Cruis pr.”; deze laatste was kapelaan te Asten.

174) Aangaande de Paascommunie.

175) Heesch bij Oss.

176) In al die plaatsen waren de Minderbroeders-Franciscanen al sinds jaren werkzaam geweest; Arch. Aartsb. Utrecht VIII 446 v.v.

- 177) Deze uitdrukking is wel wat te positief; juuster zou zijn, dat de Staat de secularien veel minder ongenegen was dan de regulieren.
- 178) De kanunnik van Postel Gilbertus Vincqz, pastoor van Lierop.
- 179) In Heusden had Antonius Loeff van Oudheusden, kanunnik van Postel, het pastoraat bediend van 1699 tot 1702, zie Sch u t j e s IV 577.
- 180) Henr. Swolfs, pastoor van Liempde en deken van Orthen, Gijssb. van der Asdonk, pastoor van Oirschot en deken van Hilvarenbeek en Thom Verhofstadt, pastoor van Veghel en deken van Oss
- 181) Dit schijnt te slaan op sommige secularien, die aan de vergadering over het accoord zouden deelnemen.
- 182) voor ons verloren; rip = requiescant in pace.
- 183) Hier. Raveschot.
- 184) De zin is: Ware ik Vicarius, ik zou over geen accoord willen onderhandelen met „sulcken volck”, nl. de coadjutor van Postel en zijn medereligiëuzen.
- 185) Sichmans.
- 186) Dit werd veranderd in: salvo jure cujuslibet.
- 187) In margine: circa numerum Jum tantum vult clerus saecularis cedere Loemel pro vita unici Postelensis, qui jamjam ibidem instituendus erit
- 188) Groenendaal bij Brussel, klooster der Reguliere kanunniken van St Augustinus.
- 189) Vermoedelijk de hoofdschout der Stad en Meierij van 's Bosch Johan Rabo, baron van Keppel.
- 190) Andreas Aerts, pastoor van Lommel
- 191) 14 Juni
- 192) Teruggekeerd van zijn reis naar Holland in November 1703 (op last van de Paus ondernomen om er de verstoorde vrede te herstellen) was Govarts tijdens zijn verblijf te 's Bosch wegens de uitoefening van zijn ambt en godsdienst op 15 Febr. 1704 door de stadhouder van de hoogschout gevangen genomen; hij kwam echter vrij, doordat de pastoor-deken L. v d. Bogaert en de advocaat Arnold Tibosch zich voor hem borg stelden; Sch u t j e s II 147, He z e m a n s, 's-Hertogenbosch van 1629 tot 1798, blz 346, '47.
- 193) 7 April 1704.
- 194) Gestel en Blaarthem, waar deken Sichmans pastoor was en op wiens pastorie een veigadering of vóórvadering over het accoord zal gehouden zijn
- 195) Op een der blanco-bladzijden van Govarts' brief schreef Huijkman het slot van een preek over St. Franciscus van Assisie, die hij vermoedelijk hield voor de Zusters Franciscanessen te Ommel.
- 196) Blijkens de *Acta Decanatus Eindhoviensis* bezaten de gezamenlijke pastoors van het dekenaat tijdens bisschop Masius (1594—1614) een gemeenschappelijke kas ter bestrijding van de kosten hunner jaarlijkse vergaderingen
- 197) Het concordaat van 1704.
- 198) Prosper Eg. Cornelissen, pastoor van Poppel en sinds 1709 deken van Hilvarenbeek, was kanunnik der abdij Tongerlo.
- 199) Henricus van Riel.
- 200) Nic. Sichmans, pastoor van Gestel en Blaarthem en deken van Eindhoven, naamgenoot en wellicht familied van de vorige abt van Postel (Nic Sichmans † 8 Sept. 1709); beiden kwamen van St. Oedenrode.
- 201) Nog in datzelfde jaar werd Eg. Colen pastoor te Bergeik
- 202) Zie noot 200.
- 203) Hs. *indefessi*
- 204) Hs. *redigendi*
- 205) Norbertus Weerts

- 206) Zoals nog blijken zal, werd dit protest waarschijnlijk ingelast door toedoen van Hurkmans.
- 207) Hij was pastoor van Veghel en vermoedelijk door de dekens afgevaardigd.
- 208) Pastoor van Dinther.
- 209) Andreas de Lauwere, pastoor van Nuenen en deken van Helmond.
- 210) Antonius van Ceulen.
- 211) Banilus, officialis minor balivo, quasi vicebalivus, aldus Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinutatis* I 549. Het woord betekent dus zoveel als onderbaljuw of onderschout, in Brabant gewoonlijk vorster geheten.
- 212) Nic. v. den Boomen, provisor van Postel.
- 213) Oerle.
- 214) Eerst stond : 200 art.
- 215) Theodorus Gerards, prior van Postel 1713—'16.
- 216) Het rectoraat van het Franciscanessenklooster te Ommel.
- 217) Hurkmans corrigeerde : „ses jaeren naerdats het pretens accoort geconcipeert was.”
- 218) Hurkmans voegde later hieraan toe : „als blijkt uyt de attestatie van den Heer Gautius, pastoor van Gemert, hier bij gevoeght.” Bedoeld getuigschrift, d.d. Gemert 7 Sept. 1719, in Bijlage XLVI.
- 219) Deze brief zal aan Hurkmans bezorgd zijn tegelijk met de brief in Bijlage XLIII.
- 220) Duizel.
- 221) De voornaamste openbare ambten, zoals ook het secretariaat, werden in de Meierij uitsluitend door Protestanten bekleed.
- 222) Zeelst.
- 223) Nieuws.
- 224) Wilhelmus van Engelen, kapelaan te Leende.
- 225) Waarschijnlijk opgesteld door Hurkmans, maar enigszins gewijzigd door „den practizijn” van Moerkerken.
- 226) Geen van beide stukken is aanwezig.
- 227) De kanunnik Th. Gerards, pastoor te Olmen.
- 228) De advocaat-fiscaal van Brabant was in die tijd Willem van Erpecum.
- 229) Hurkmans zal hem in het vooruitzicht gesteld hebben een resolutie der Hoogmogenden, waarbij geen Postelse religieus in Eersel geduld zou worden.
- 230) Enige voorname inwoners van Eersel.
- 231) Hurkmans moest hem dus niet als zo kleinmoedig aanzien.
- 232) Om Mis te lezen.
- 233) Waarschijnlijk de pastoors van Heeze en Leende.
- 234) Nic. v. d. Boomen.
- 235) Vincentius Santini.
- 236) Nadat evenwel de zaak in handen der Hoogmogenden was gesteld, schijnt het proces voor de Raad van Brabant meer op de achtergrond geraakt te zijn.
- 237) Antonius van de Cruys, geb. te Asten, lector bij de reguliere kanunniken te Tongeren, daarna Seminarie-prof. te Mechelen en kanunnik der Mechelse kathedraal, raadsman van de Vic. Apost. P. Govarts ; Schutjes III 150.
- 238) Niet aanwezig.
- 239) De Staten-Generaal dreigden zich te wreken op de katholieke Meierij, omdat er in de Palts moeilijkheden gerezen waren tussen de Keurvorst Karel Philips en zijn Protestante onderdanen ; 7 Mei 1720 verklaarden zij alle oude plakaten tegen de jezuiten weer van kracht ; Hezenmans, 's-Hertogenbosch van 1629 tot 1798 p. 368 v.v.

²⁴⁰⁾ Deze brief schijnt door Hurkmans vervolgens toegezonden te zijn aan de pastoor van Eindhoven, Adrianus Wynants, die van Eersel afkomstig was.

²⁴¹⁾ In die brief verzocht Govarts, dat alle pastoors en priesters dat jaar edelmoedig zouden bijdragen in de grote onkosten, welke de strijd tegen Postel met zich bracht, zelf wilde hij het voorbeeld geven, door het zuivelgeld (dat de gelovigen zouden offeren wegens het gebruik van zuivel in de vastentijd) tot datzelfde doel in dat jaar af te staan. De brief ligt tussen: „*Brieven en Circulaires van de vic apost Aerts en van Alphen*” (Arch. Bisd.)

²⁴²⁾ Zij hadden geen zuivelgeld afgedragen.

²⁴³⁾ De commandeurs van Gemert.

Register van personen

- Aa, Marie Claes J. A. v. d., 258
Aarts, Andreas, zie : Aerts
—, Ant., past., 62, 98
—, H., kap., 94
—, Jac., past., 86—87
—, P., deken, 59, 79
—, W., past., 61—62, 81
Adrichem O.F.M., Donatus v., 168, 171
Adrichom, Christianus, 171
Aerlen, Jan Ianschens v., zie Ianschens
Aerts, Aert Jacobsz., 258
—, Andreas, past. en vic., 75—76, 82, 91, 130, 132, 142, 204, 206, 346, 325—326, 333—335, 352, 359—360
—, Jacob, 258
—, Willemke Jan, 255
Aken, Goyaert Jzn. v., 113
Alberts, notaris, 302, 356
—, Sophia, 271, 274, 278, 301—302, 356
Aldenhuisen, J. A., past., 62
Alewijns, P., past., 69, 89, 93
Alexander, graaf v. Velen, 185
— VII, paus, 162, 182, 288, 290, 355
Alphen, Antonius v., apost. vic., 1—46 passim, 63, 91, 131—132, 136, 140, 199—250 passim, 352
—, Jac. v., past., 62, 67
—, Jan Francis v., 44—45
—, Joannes v., past., 295
—, Johanna Maria v., 17, 24—25, 27—28, 44—45
—, Maria Elis. v., 18, 22, 24, 27, 44
—, Wilh. v., kap., 18, 24, 29, 44—45
Amersfoort, M. v., past. 64
Ammeroy, Jhr Jan v., 256
Andries, Elisabeth Denis, 255
Ansems, J. B., 179
Anthonis, J., past., 85, 95
Antonellus, L., kard., 132
Antonii, Gulielma, 47
Appelboom, P., past., 73
Arennest, P. v., 128
Arnoldus, kanunnik v. Tienen, 122—123
Asdonck, Gijsb., v. d., past. en vic., 88, 295, 340, 358—359
—, J. v. d., pr., 295
—, L. v. d., past., 81
Asperen, Conr. Ottonis v., zie : Bormans
Assendelft, v., lid Raad v. State, 99
Asten, J. v., ass., 77
—, W. v., past., 59, 95
Aykini, Johannes, 123—124
Backhusius, T., 353
Baeren, W., kap., 68, 92
Bak, rentm. de, 84
Bakel, Arn. v., 120
—, Henr. v., 120—121
Bakers, H., kap., 69
Bassery, Willem, vic. apost., 288, 352, 355
Beckers, A., kap., 81
—, H., past., 59, 66, 87
—, J., kap., 59¹⁾
Becx, G. A., past., 74
—, H. M., kap., 57, 61
—, P., past., 295, (323), 358
Bedaf, A. v., kap., 71, 97
Bedgen, G., past., 66
Bedycx, B., past., 85
—, zie ook : Biedijcx
Beek, Elisabeth v., 125
—, Heilwigis v., priorin, 125
—, Nic. v., past., 70
— O.F.M., Nicolaus, 183
— O.F.M., Petrus v. d., vic. prov., 180, 196
—, Th. M. v. d., 180
Beekmans, N., kap., 91

¹⁾ Schuytes III 156 . „J Berkers”

- Beekmans, W., past., 59, 83
 Beerendonck, B., past., 66 ²⁾
 Beerents, H., past., 68
 Bellemans, P., past., 82
 Bendrop, Elizabeth v., 120
 —, Henr. v., 120
 Benedictus XIII, paus, 53, 169
 — XIV, paus, 36, 148—149, 182
 Berchmans, H. Joannes, 47—48
 Bercken, Joh. v. d., deserv., 165—
 166
 Berenbroek, B., kap., (66), 94
 Berg, W. v. d., pr., 67
 Bergaigne, Anth., 171
 Bergelen, Arnold v. d., 127
 —, Jutte v. d., 127
 Bergen, Jan v., 256
 Berings, Elias, past., 86
 Berkens, P., kap., 61 ³⁾
 Berlicum, Joh. v., deserv., 165
 Bernagie, Godfried v., 255
 —, Joris v., 255
 Bernuly, J., past., 60, 68
 —, L., past., 79, 98
 —, Vitalis, past., 68, 97
 Bertens, Anneke Jord. Joach., 255
 Bertrand, P. J., aalm., 4—6
 Bertrands, Ambr., past., 275
 Bessels, Fr., past., 71, 88
 Beughem, Victor v., pronot. apost.,
 302, 356
 Beuter, A., kap., 71 ⁴⁾
 Bever, E. de, past., 89
 Bexken, Walterus, 124
 Beijerlinck, Wilh., sec.pr., 355
 Beysens, Godfr., ass., 87
 Bie, Francisca de, 258
 Biedijckx, Henr. Th., past., 340
 —, J. G., past., 185
 —, Lucas, 194
 —, zie ook : Bedyckx
 Bierens, W., past., 67, 98
 Biermans, J., kap., 73
 Biestraten, J. v. d., past., 81
 Bigot, hoogschout, 77
 Bilsen O.P., Joh. v., 321, 358
 Binderen, Arnoldus v., 120
 —, Boidekinus v., 120
 —, Godefridus v., 122—123
 Blanckers, B., 83
 Bleeck, Anth. de, 103, 105, 109
 Blitterswijck, Ariaen, pr., 104
 Blocklandt, fam. v., 180—181
 Bloemarts, J. F., past., 68
 Bloemen, A. v. d., past., 76
 Blox, Ludolphus, past., 275—276
 Bluysen, Wälerus, kap., 59, 301,
 317—318, 356
 Bocholt, J. N. v., past., 61
 —, Lamb. v., pr., 102—103
 —, rentm., 93
 Boden, Philips, 254
 Boerakker, A. J., past., 97
 Bogaert, A. v. d., past., 64, 92
 —, J. v. d., drukker, 113
 —, J. v. d., past., 63, 93
 —, Lamb. v. d., past., 273, 295, 304,
 306, 314, 332—333, 340, 356, 360
 Bogaerts, G., past., 87, 94
 —, P., past., 87
 —, zie ook : Boogaerts
 Bolck, A. v. d., past., 72, 88
 Bollen O.F.M., Petrus, 318, 358
 Bonnechose, L. G. de, 189
 Bont, Aert de, pr., 111—112
 Boogaerts, Bern., kanunnik, 359
 Boom, Walther v. d., plebaan, 353
 Boome, L. v. d., past., 88, 94
 Boomen, Nic. v. d., provisor, 341,
 (347), 354, 360—361
 Borchem, Amelius de, 126
 Borgh, H. v. d., kap., 77
 Bormans, Conr. Ottonis, deken,
 107, 114
 Borret, A. E., past. en vic.gen., 3,
 11, 43, 169, 186, 190—191, 193
 Bosch, 24
 — O.F.M., Ambrosius v. d., 177
 — O.Praem., Guilh., past., 165—
 166
 Bosmans, A., past., 63, 67
 —, J., past., 76, 79
 Botti, M. J., past., 93, 95
 Boutens, Adr., past., 66, 72
 Bouwmeester, Wilh., past., 357
 Boxmeer, Milo v., prior, 267
 Braakhuysen, S., past., 59, 70
 Braat, J., kap., 72
 Brabants O.F.M., Joann. Bapt., 183
 Brancadoro, Caesar a, 143
 Branten, J., kap., 94
 Breda, W. v., kap., 95
 Bree, Joannes v., past., 295
 Breugel, Gasp. v., past., 296
 —, J. v., pr., 272

²⁾ Schuytes III 500 : „Beerenbroek“.

³⁾ Schuytes III 256 : „Beckers“.

⁴⁾ Schuytes IV 629 : „Adr. Buters“.

- Breynaerts S. Th. B., Franciscus, past., 306, 356
 Brienen, Gerrit v., 49
 Bril, J. v. d., past., 73, 95
 Brock, H., kap., 94
 Broeck, Arn. v. d., past. (Borkel), 296
 —, A. J. v. d., past. (Rijkevoort), 91
 —, J. v. d., past., 60, 68, 81
 —, W. v. d., kap., 68
 Broers O.F.M., Joannes, 183
 Brokken, Hendr., 66
 Brouwer, past., 3
 Bruers, A. J., past., 74, 76, 94
 Bruggen, J. F. v. d., past., 89
 Bruheze, Joh. v., 127—128
 —, Jutta v., 126
 —, Robrecht v., 255
 Bruin O.F.M., J. D. de, 180
 Bruyn, Daniel de, 255
 —, Geertruid de, 255
 —, Gysbert de, 255
 —, Henri Aerts de, 255
 —, Henrica Aerts de, 256
 —, L. F. de, 195
 —, P. de, past., 65, 68
 —, W. de, past., 73
 Bruynen, H. F., ass., 67
 —, J. B., ass., 66
 Bull, G., past., 95, 98
 Bungelaer, A. v. d., past., 64
 Burgers, M., kap., 88
 Burght, Godefr. v. d., kap., 97
 —, P. v. d., past., 64, 66, 71
 Burgmeijer O.F.M., J., gardiaan, 175
 Bussi, Jan Bapt., kard.internuntius, 305—308, 331, 356—357
 Buycx, Joh., plebaan, 265, 269—270, 273, 298—299, 301, 303—304, 327, 358
 Buys, Wichman, 49
 Bijnen, Gaspar, past., 60, 72
 Bijsens, G., kap., 64
 Cajus, Jos. de, kap., 85
 Cam, J. v. d., past., 84, 86
 Camp, Joh., kap., 98
 —, M. F. v., biss., 19—23, 25, 30—31, 34—35, 37—39, 41—42, 44—45, 216—218, 220, 224, 245
 Campe, G. v. d., not.publ., 176
 Canis, Claesken, 49
 —, Gerrit, 48—49
 —, Joannes, 48—51
 Canisius S.J., Jacobus, 49—51
 — S.J., H. Petrus, 48, 50—51
 Capellen, G. A. baron v. d., minister, 4, 10
 Caprara, kardinaal, 197
 Carels, Joh., kap., 61
 Castro O.F.M., A. de, gardiaan, 177
 Celen, Gerardus, 126
 Ceulen, Antonius v., deken, (340), 360
 —, R. v., kap., 81
 Charlier, A., pr., 96
 Chateau, R. L. du, past., 90—91
 Chigi, Fabio, nuntius, 355
 Ciamberlani, Aloysius, internuntius, 6, 11, 201
 Cillis, Everardus, past., 295
 Clemens V, paus, 281
 — X, paus, 182, 197
 — XI, paus, 182, 268, 294
 — XII, paus, 182
 — XIV, paus, 130, 352
 Clemens Joseph v. Beieren, aartsbiss. v. Keulen, 292, 298, 355
 Clessens, J. H., past., 60, 65
 Cock, P. de, past., 66, 71
 Codde, Petrus, apost.vic., aartsbiss. v. Sebaste, 316, 353, 357
 Coersel, Thom. v., pr., 75
 Coeverincx, Gijsbert, biss., 104, 106—107, 113—114
 Colen, Ant., kap., 70
 —, Egidius, past., 276, 338—339, 360
 —, Joh., kap., 81, 92
 —, zie ook : Coolen
 Coll, J. v., kap., 98
 —, Matth. v., past., 296
 Comans, mr Jan, 93
 Consalvi, E., kard.staatssecr., 250
 Consgen, F. A., 2, 10—11, 250
 Coolen, Andr., kap., 80, 63
 —, J., kap., 75
 —, zie ook : Colen
 Cools, F., past., 98⁵⁾
 —, G., past., 66
 —, J., past., 75
 —, J. B., kap., 73
 —, L., past., 79
 Coppens, Adr., past., 98
 —, Helena, 343

⁵⁾ zie ook : Covels, Xav.

- , Henr., past., 340
 Cornelissen, Prosper Eg., past., 360
 Corstiaens, P., past., 98 ⁶⁾
 Cort, G. de, past., 76, 91, 203, 244
 Costermans, G., kap., 89
 Cotermans, Greg., past., 84
 Couwenberg, G., past., 76, 94
 Covels, J., past., 62, 86
 —, Xav., past., 58 ⁷⁾
 Cox, Barth., past., 57, 81, 90
 —, Henr., past., 69, 86
 Crabbe, H., kap., 97
 Cramer, J., aalm., 4—7, 10
 — O.F.M., Everardus, 183
 Cremers, P., past., 91
 —, S., past., 96
 Crey, J. v., past., 44
 Crommon, G. v., kwartierschout,
 353
 Croonenborch, Paulus, kap., 295
 Cruys, Ant. v. d., prof., (310), 349,
 357, 361
 —, Franc. v. d., past., 296, 340, 359
 —, H. v. d., past., 81
 —, J. v. d., past., 267, 289, 295, 358
 Cueba, Don Ysidro de la, 187
 Cuipers, Ant., kap., 58
 Cuyck, J. v., rector, 45, 91, 203,
 216—221, 225, 231, 239, 244—
 248
 Cuyppers, Antonius, past., 265—267,
 284
 Daams, V., past., 98 ⁸⁾
 Daemen O.F.M., R., 198
 Daems, H., past., 95
 Dalen, L. P. v., pr., 75
 Daneels, Flor., kap., 296
 Daniels, Jan, 256
 —, past. (Hasselt), 259
 Dankers, L., kerkm., 82
 Deelen, Adr., past., 57, 83, 87
 —, P. N., past., 69, 93
 —, Th. A., past., 60—61, 88
 Demodus, 122—123
 Dens O.F.M., Henricus, gardiaan,
 178, 186
 Denys O.P., Joannes, 354
 Derks, F., past., 71—72
 Dierbier, Joh., 123—124
 Diericxssen, Jan, 102
 Dilenus, Joh., rector, 109
 Dingelhof O.F.M., Petrus, 183
 Dingenen, L. v., kap., 94
 Dinther, Hillegundis v., abdis, 125
 —, v., 313, 318
 Dirckx, Goswin Jzn., 258
 Doeren, Henr. v., past., 340 ⁹⁾
 Doerne, Everard v., 127—128
 Dommer v. Polderveldt, G. E., 174
 Donck, Jacob, prof., 103, 105, 108—
 109
 —, L. J., notaris, 108
 Donkers, H., past., 95—96
 Donckers, Marcus, past., 78 ¹⁰⁾
 —, W., kap., 83
 Doncquers, Helena, 255
 Dongen, Adr. v., apost.vic., 3, 11,
 13, 17, 19, 36, 42—43, 227, 234,
 244, 249
 Donques, baron, 255
 Donschot, Maria v. d., begijn, 177
 Doolvoet, Henr., past., 165—166
 Dooren, Gysb. v., pr., 75
 —, Joh. Ign. v., past., 68, 89
 —, Ph. v., kapitteldecken, 104, 114
 Dortmans, Th., past., 295
 Dosel, Petrus, 127
 Driessen O.F.M., Joannes, vic., 184,
 186, 191—193
 Drueten, A. v., past., 71
 Drunen, Jan v., prof., 105, 109
 Dubbelden, mgr. Henr. den, 136,
 250
 Dufour de Pradt, mgr. Dominicus,
 aartsbiss., 21, 245
 Dungen, G. v. d., kap., 79
 Dijk, Adr. v., past., 95, 98
 —, Henr. v., past., 73
 —, M. v., kap. Asten, 59
 —, M. v., kap. Maarheeze, 83, 92
 —, M. v., past. Middelbeers, 84
 —, M. v., past. Stratum, 93
 — O.F.M., Walterus v., 183
 Ebben O.F.M., J., 175
 Eckhardt, zie v. Harencaspel
 Eelkens O.Praem., Benedictus, past.,
 185
 Eike O.P., Wilh. de, 122—123
 Elmpr, Joannes v., deserv., 296
 Els, J. v., past., 72

⁶⁾ Schuytes V 1004—'05 : P. Chr. Davids

⁷⁾ Schuytes III 89 : „Franc. Cools”

⁸⁾ Schuytes V 1004 : „Dams”.

⁹⁾ Schuytes V 698 : „v. Doern”.

¹⁰⁾ Schuytes IV 635 : „Dokens, Doeckens”.

- Elsenbroek O.F.M., Henricus v.,
past., 191
- Elst, Walt. M. v. d., kap., 110, 112,
115
- Empel, Jacob v., pr., 104, 114
- Ende, A. v. d., comm., 192
- Endepoel, A. H. v. d., kap., 63
- , P. J. v. d., kap., 91
- Engelen, Adr. v., past., 75
- , J. v., aartspr. 12
- , Raph. v., past., 84
- , Wilh. v., kap., 310, 344, 361
- Engen, G. v., pr., 75
- Erp, Anth. P. v., 256
- , J. v., past., 65, 77, 82, 95
- , Jan Janssen v., pr., 102
- , Roelof v., pr., 114
- , W. v., past., 91, 96
- Erpecum, W. v., adv.fiscaal, 361
- Erquicia O.F.M., Franciscus, gar-
diaan, 187
- Esch, P. v., kap., 68, 71
- Espen, v., 148
- Eyck, Arn. v., past., 93
- , Hadewigis v., 125—126
- , Mayke v., 256
- Eycken, P. v., kap., 94
- Eynde, Jac. v. d., past., 67
- , Joann. v. d., 283, 296
- Eyndhouts, Elisabeth de, 126
- Eyndhoven, A. v., kap., 89
- , M. E. v., wed., 28, 44—45
- Falconieri, Octavius, internuntius,
264—265, 269, 281—283, 288, 354
- Feith, mr J. A., 169
- Feijen, N., past., 88
- Florus, fr.C.Th., 190
- Forgeur, vicaris, 21
- Franciscus Ludovicus, biss. v. Roer-
mond, 178
- Francken, H. J., past., 94
- , Henr., kanunnik, 111
- Franssen, Andr., past. 92
- O.F.M., Benvenutus, gardiaan,
177
- , Michael, past., 340
- , Nic., kap., 296
- , W., kap., 92
- Fremin de Beaumont, baron, 217,
224
- Froyens, Arn., past., 92
- Fruin, mr Th.Az., 169
- Gaillard, Antonius, coadjutor,
(283), 354
- Garbrants O.F.M., Martinus, gar-
diaan, 177, 186
- Gast, J. A., past., 66, 90
- Gastel, F. v., past., 79
- , G. v., kap., 67, 94
- O.F.M., Joannes v., 195
- Gautius, Petrus, past., 295, 347, 349,
361
- Gaymans, Anneken, 49
- Geeten, J. F., past., 71
- , L. A., kap., 71
- Geffen, H. v., rentm., 224—225,
231—232, 238
- Geldrop, Jos. v., past., 90
- Gemert, H. J. v., past., 78
- , J. F. v., past., 86
- Gendt, v., 189
- Gerards, Theodorus, prior, 342,
346, 361
- Gerrits, Jacoba, 180
- Gerwen, Agnes v., 257
- , Dingena v., 257
- , Elisabeth v., 257
- , Jan R. B. v., 257
- , Joachim Jzn. v., 257
- Gestel, Aert v., 104
- Gesten, Melchior, kap., 71 ¹¹⁾
- Gevel, L. v. d., kap., 70, 89
- Geysbeek & Co., 30
- Gheel, Simon v., 128
- Ghert, mr P. G. v., 236
- Gilis O.F.M., A., visitator, 191
- O.F.M., J., 191
- Gils, A. v., kap., 77
- , Antonius v., pres. semin., 3, 6—
8, 10—12, 25—26, 30—31, 35, 39,
42—45, 67, 77, 128, 217—218,
222, 225, 244—245, 249
- Gudice, Francesco del, kard., 292,
355
- Glimmert, Angeline Roelofsdr., 255
- Godefridus O.Cap., pater, prov., 198
- , scholasticus, 122—123
- Godefroy, abbé, 25
- Godschalckx, A., past., 58
- , Chr., kap., 79
- Godschalk, mgr A., 176, 182, 197
- Goossens, E., kap., 68
- , V., past., 72
- Gorcum, Mart. v., past., 68
- Goubau d'Hovorst, F. M. baron,

¹¹⁾ Schutjes IV 629 : „Heijsten”.

222, 232, 234—235, 237, 241, 250
 Govarts, Chrysosthomus, deserv., 314
 —, P., apost.vic., 179, 264—265, 267, 269—276, 279—280, 282—283, 298—299, 303—306, 308—318 passim, 320—324, 331—332, 334—337, 339, 342, 345, 348—361
 Graaf, R. de, past., 64
 Grave, Willem Wzn. v. d., 256
 Graven O.F.M., min.prov., 198
 Greef S.J., Antonius de, 47—48, 51
 —, Henricus de, 47
 Greeven, R., past., 62, 83
 Grégoire, schism.biss., 2, 145
 Gregorius VII, paus, 53
 Greve, Eyken de, 256
 —, Hendrika de, 256
 —, Henri de, 256
 —, Jan de, 256
 —, Rodolf de, 256
 —, Theo de, 256
 —, Th. J. de, 256
 Grevers J., kap., 61
 Grinsven, Hester v., 256
 —, J. v., past., 59, 86
 Groenendael, J. H. v., ass., 77
 Groesius, mr, past., 257
 Groetart, Arnoldus, 126
 Guy, gen.maj. de, 75
 Gijbels, F. X., past., 67, 94
 —, Joann. Serv., past., 306, 356
 Gijpkens, T., past., 65
 Gijsbertus Masius, biss., 47, 257, 360
 Gijselen, G. W., past., 96
 Haas, H. de, past., 69
 Haechtiens, Th. C., past., 61, 75
 Haeck, Petrus, past., 295
 Haecx, David, 256
 Haegen, J. F. v. d., kap., 60
 Haeren, Claes v., 49
 Hagelaar, J., kap., 73
 Haghen, A. v. d., 174, 194
 Ham, Aleydis v., 254
 —, Christiaen Lucaszn. v., 254
 —, H. v., past., 79, 97
 —, J. Fr., past., 83
 Hamer O.F.M., Jacobus, 177
 Hanssa, Reinier, 48
 Harencarspel-Eckhardt, v., 236, 250
 Hartz, Mathias, abt, 275

Hasselt, M. v., past., 67, 76, 87
 Hastrel, generaal d', 13, 17
 Hatting, v., 99
 Havens, Joh., kanunnik, 107, 114
 Heck, W. v., kap., 61
 Hecken, L. v., 66
 Hedickhuysen, fam. v., 256
 Heeck, G. v., past., 61, 70, 86¹²⁾
 Heek O.F.M., Franciscus v., 186
 Heemskerk, W. v., kwartierschout, 278—280
 —, v., ontvanger, 63
 Heesigers O.F.M., Jacobus, 183
 Heessel, v., zie : Heessels
 Heessels, Egidius, ass. te Eindhoven, 284—285, 354
 —, Macharius (1), kanunnik, deserv. te Someren († 1701), 265—266, 268, 289, 291
 —, Macharius (2), kanunnik, ass. te Eersel, 275—277, 279, 338, 342—343, 351
 Heesters, Gijbsb., past., 295
 Heeswijck, Anth. Wzn. v., rector, 109—110, 115
 —, W. v., kap., 91
 Helmond, H. v., past., 62, 79
 —, J. v., past., 76, 90
 —, P. v., kap., 87
 Helselmans, J., past., 88—90
 Hendrik I, hertog v. Brabant, 116
 — II, hertog v. Brabant, 116—117
 — III, hertog v. Brabant, 117—118, 129
 Hendriks, H., past., 65, 70¹³⁾
 Hendriksen, H., kap., 69
 Henricus, elect v. Luik, 118, 121
 —, koster v. Rixtel, 127
 Herck, L. v., past., 76, 203—204, 244
 —, S. v., past., 89
 Herinx O.F.M., Guil., 175
 Herlaer, Adriaen Mzn. v., 257—258
 —, Aleydis v., 257—258
 —, fam. v., 256, 259
 Hermans, dr C. R., 101, 113
 Hertroys, L., past., 63, 83
 Hettema, 4
 Heu, zie : Le Heu
 Heumen, Arn. v., past., 87

¹²⁾ Schutjes III 270, 717 : „H. G. v. Heeck”.

¹³⁾ Schutjes III 461 : „H. Hendricx de Graaff”.

—, C. v., past., 69
 Heurn, rentm. v., 62
 Heuts, P., past., 69
 Heuvel, A. v. d., past., 79
 —, J. v. d., past., 89
 —, Jan v. d., pr.conventuael, 257
 —, Jan Dirksz. v. d., 257
 —, Jan Jansz. v. d., 257
 —, Luc. v. d., past., 58, 87
 —, mr M. v. d., adv., 28, 224, 245—
 246, 248
 Heyden, G. v. d., dross., 125
 —, G. v. d., rector, 77, 203, 216,
 218—219, 245
 —, H. v. d., 194
 —, P. v. d., pr., 296
 Heyer O.F.M., Marcoen, 167, 198
 Heyligers, Antonius, sec.pr., 283
 Heym, v. d., thes.gen., 99
 Heynsbergh, Jacob v., 258
 —, Jan v., 258
 Heys, J. P., 66, 68
 Heythuysen, Joh. v., past., 322, 358
 Hilvarenbeek, Peter v., rector, 103
 Hinnisdael, Guil. de, kanunnik, 186
 Hintham, Adr. v., pr., 104, 114
 Hocké, J., kap., 61
 —, Lamb., past. (Diessen), 64
 Hoëck, A. v., kap., 63
 Hoeks, Lamb., past. (Asten), 58
 Hoeven, G. v. d., drost, 72
 Hoex, Lamb., deken ('s-Bosch),
 75—76, 114, 204, 251—253
 Hogers, Nic., kap., 61
 Hollen, Petrus, past., 353, 357
 —, R., kap., 77
 Homoet, W., 194
 Honswijk, J. v., past., 90
 Hooff, J. F. R. v., minister, 11, 244
 Hoogaerts, Joh., plebaan en deken,
 3, 5—8, 10—13, 17, 19—21, 23
 25, 31, 34, 37, 42—46, 77, 95,
 203, 205, 211, 214—216, 218—
 221, 224—229, 232, 238, 241,
 243—246, 248—250
 Hoogland O.F.M., J., 184
 Hoorn, Maria, 257
 —, Sophia v., 72
 Hop, minister, 233
 Horne, prins v., 62
 Horemans, J., past., 66 ¹⁴⁾
 Horrick, Jan Jzn., pr., 102

Horst, G. v. d., 224
 —, J. C. v. d., kap., 76
 Houbraken, Arnoldus, 127—128
 —, Jos., past., 57, 87 ¹⁵⁾
 —, Judocus, apost.vic., 163, 265,
 269, 281—283, 298—300, 352, 359
 —, Wilhelmus, 127—128
 Houdar, P. J., past., 85
 Hout, F. v., kap., 94
 —, v. d., 306
 Houtert, G. v., past. 95, 98
 Houthem, Wilh. v., kanunnik, 117—
 118
 Hove, ten, 99
 Hoybergen, Franc., kanunnik, 265
 Hubens, C., kap., 61
 Hugenpoth tot Aerdt, A. v., mini-
 ster, 11
 Hulen, vicaris, 21
 Hulscher, H. F. Ten, aartspr., 1—7,
 10—11
 Hulsel, A. v., kap., 85
 —, Peter v., rector, 105, 109
 Hulst, F., 300, 356
 Hultman, C. G., gouw., 232, 235,
 249
 Huntjes O.P., B., deken en vic.gen.,
 42, 191
 Hurkmans, Adr., past., 62—63
 —, Henr., past., 260—361 passim
 Hurx, Ant., past., 87, 95
 Huygens, A., past., 82

Idelet, fam., 305, 356
 Iersel, A. v., kap., 87
 Ingen O.F.M., Lambertus v., gar-
 diaan, 181
 Innocentius IV, paus, 119, 129
 — XI, paus, 182, 288
 — XII, paus, 182, 267—268, 286,
 294
 — XIII, paus, 182
 Iperen, L. v., 86
 Isnard, Henriëtte, 20, 44
 —, Noël François, past., 20, 43

Jacop Laureys Quirijnsz., 102
 Jacobs, Ant., past., 265
 —, Jan, brouwer, 108
 Jan III, hertog v. Brabant, 125
 Jans, Anna, 196—197

¹⁴⁾ Schutjes III 519 : „Storimans”.

¹⁵⁾ Schutjes III 43 : V. 317 : „Adr. Jos. Houbraken.”

- Janschens v. Aerlen, Jan, kanunnik,
102—103, 105—106, 109—112,
114
Jansenius, Corn., 348
Jansonius, Jacobus, prof., 47
Janssen, Egidius, abt v. Postel,
(281), 354
—, Fydes, abdis, 171
—, Petrus, past., 280, 354
—, Th., past., 73, 87
Janssens O.F.M., Hermanus, gar-
diaan, 183, 185
—, J. H., kap., 79
—, P., past., 97—98
Jeger, C. de, 66
Jennen, H., past., 90
Joachims, Elisabeth Jansdr., 255
Joannes Franciscus, pater; past., 71
Jodoigne, Walter v., abt, 119
Johannes, molenaar, 127
— XXII, paus, 281
— Aykinusz., 123—124
Jong, stadhouder de, 70
Jongemaets, 99
Jordens O.F.M., Simon, prov., 173,
175
Jozef II, keizer, 248
Juyn, stadhouder, 60
- Karel II, koning, 355
— VI, keizer, 193
Karel Philips, keurvorst, 361
Karis, 122
Katner, Jos., past., 65 ¹⁶⁾
Kemp, Stynke, 255
Kempen, Gerard, pr., 108, 110, 114
Kempenaar, rentm., 62
Kenens, Mattheus, past., 317—318,
358
Kennis, Hugo, rector, 356
Kerckhoff, Adr. v. d., past., 265,
280, 283, 330, 333
Kerkhoven, S. v., past., 84
Kersemakers, J., kap., 71
Kerstjens, J., past., 64
—, Th., past., 91
Kessel, Joh. v., plebaan, 270, 301—
302, 306—308, 311, 314—315,
321, 353, 356—357
—, P. L. v., past., 69, 92
Kiel, baron v., 72
Kievits, Adriana, 256
- , D., kap., 77
—, mr Jan, kanunnik, 256
—, Jan Willems, 256
—, Roelof Aertszn., 257
— v. Vlijmen, Jhr Corn., 256
— v. Vlijmen, Roelof Wzn., 256
Kippingh O.F.M., Joannes, 252
Kocke, Thomas, kap., 58
Koekhofs, J. B., past., 92, 95, 97
—, S. G., past, 58, 63, 90
Koepp O.F.M., Adolphus, 184
Koppens, A., kap., 85
Koppers, wed., 11
Korff O.F.M., R., 184, 190—191
Krul O.F.M., Antonius, 193
Kuyper, H., past., 65 ¹⁷⁾
Kuypers, A., kap., 64
—, D., kap., 82 ¹⁸⁾
—, W., ass., 71
- Laar, F. v. d., past, 96
Laarhoven, J. v., ass., 77
Laek O.F.M., Henricus v., 183
Laekewelt O.F.M., Jacobus, 183
Lambrechts, C., kap., 71
Lancvelt, Heilwigis v., 125
Lantfort v. Turnhout, mr Jan, 104
—105
Laure, de, 347
Lauwere, Andreas de, deken, 313,
315, (340), 357, 360
Leemans, J., past, 64, 86
Leemputte, Henricus v., vic.gen,
179
Leen, G. v. d., kap., 68
Leenaerts, C., past., 95
Leenmans, Gijsb., 73
Leerodt, Joh. Arn. baron de, aarts-
diaken, 163
Leeuw, J. C. de, 67
Leeuwsvelt O.F.M., Reinerus v., 183
Lefèvre, Placide, 183
Le Heu, F., past., 80
Lelievelt, Franc., past., 73, 96
—, prof. dr. L., 352
Lent, Joh. v., deserv., 165
Lents, 190
Leonardus O.Carm., fr., 355
Lepits O.F.M., Petrus, 183
Leuw, Fr. de, 110, 112—113
—, Jenneken (huisvr. v. Fr.) de,

¹⁶⁾ Schuytes III 499: „Kestner“.

¹⁷⁾ Schuytes III 469: „A. Cuypers“.

¹⁸⁾ Schuytes IV 752: „Joannes“ K

- 112—113
 —, Willemken (huisvr. v. Fr.) de, 110
 Lexius, J. H., prof., 4—7, 10, 12, 31
 Leyer, Franc. de, 17, 23, 25—28, 44—45
 Leyten, M., past., 57, 87
 Liende, F. v., kap., 83 ¹⁹⁾
 Liessel, rentm. v., 60
 Lievens, S., kap., 94
 Linden, Adr. v., kap., 82
 —, Ant. J. v. d., past., 63, 84
 —, G. v. d., past., 83
 Linsen, J., 189
 Lippens, Walterus, past., 72, 89
 Lith, Adr. v., kap., 90
 Litzenborch, M. v., vic., 75—77, 253
 Lodewijk XIV, koning, 173, 187
 Lodewijk Napoleon, koning, 1—12 passim, 14, 42, 45, 214—215, 244 vlg.
 Loeff, Antonius, prior, 273, 332, 340, 359
 Loeffen, J., burgem., 167, 189—194
 Loefs, Henr. J., past., 163
 Loemel, Huybert v., pr., 104
 Lonchin, F. Guil. de, deken, 179
 Loock, Adr. v. d., past., 69, 92
 Loockermans, Gerard, 257
 —, Peter, past., 257
 —, Roelof, 257
 Looden, J. C., past., 60
 Loomans, H. S., past., 60
 —, W., kap., 76
 Loon, J. v., kap., 80 ²⁰⁾
 —, Laur. v., past., 296
 Loos, J. de, ass., 57
 Lormier, drost, 63, 67
 Louwius, Peter, prof., 105
 Louven O.E.S.A., Philips v., 109—110, 112—113
 Loy O.F.M., Rumoldus v., 310, 317—318
 Ludinc, Engelbertus, 124
 Lugagnano O.F.M., Raphael a, gen, 182
 Lummen, A. v., past., 70, 93, 97
 Luyks, H., kap., 77
 Luytelaer, Godefr., past, 296
 Lycklama, hoogschout en rentm., 57, 62, 70, 75, 78, 99
- Lynter, Henricus v., 126
 Lijntermans O.F.M., Henricus, gardiaan, 185
- Maas, H., past, 81
 Maassen, M., kap., 72
 Maastricht, M. v., past., 71 ²¹⁾
 Mack, J., past., 63, 92
 Mackalle, Daniel, 353
 Mahieu, ridder Raymond de, 255, 259
 Malderus, Joannes, prof., 47
 Male, Rumoldus v d., 169
 Manders, Judocus, past, 295—296
 Maraut, theol. dr, 145
 Marchant, Petrus, commiss.gen., 176
 Maria, hertogin v. Brabant, 116, 120, 122, 129
 Maria Theresia, keizerin, 14, 187, 248
 Marinus, Jacob, rector, 103, 105, 109
 Martens, J. Bapt., past., 59
 Masius, biss., zie : Gysbertus
 Maximiliaan Emmanuel, hertog v. Beieren, 292, 355
 Mean, mgr F. A. graaf de, biss., 3, 43
 Meerwijk, fam v, 256
 Meeuwen, J. v, past., 97
 —, Lamb v., past, 90, 295
 —, Pieter v., adv., 246
 Megen, F v, past., 81
 Melchior, C. B., past, 64, 97
 —, V., ass., 97
 Mele, H. de, past., 82, 90
 Mertens, S., kap., 73
 Merveldt, gravin v, 196
 Messie, N. F. du, deken, 25, 44, 63, 89
 Meulen, J. D. v. d., past., 63, 77, 203, 217—219, 245
 Meulenhof, H. v. past, 67, 78
 Meuwen, Jan v., 112
 Meyelsfort, Willem, 106
 Michielsens, F., past., 84, 94
 Mierlo, Laurentius v, past, 296, 314, 357
 Moelands, P., kap., 85
 Moerkerken, v., adv., 278—279, 349, 361

¹⁹⁾ Schuytes V, 6 „v Leendt“.

²⁰⁾ Schuytes IV 719 „E.“ v Loon

²¹⁾ Schuytes III 791 : Pater Modestus O F M Cap (van Maastricht)

- Molenmakers, G. C., rector, 77,
203—205, 214, 216—218, 221,
225, 245—246
- Molensteens, Gaspar, deken, 352
- Molkenbuhr O.F.M., fr., 184
- Monhemen O.F.M., Henricus, 178
- Monnarts, Rob., kap., 94 ²²⁾
- Montenaken, Jan v., pr., 107, 114
- Moors, J. F., kap., 17, 19, 24, 44,
217, 246
- Moorsel, J. v., past., 90, 98
- Moringh, H., 180
- Mormantier, D., pr., 85 ²³⁾
- Mortel, L. v. d., kap., 59, 80
- Moser, G., prof., 39, 43, 217—218,
243
- Mosselaar, A. v. d., kap., 97
- , H. v. d., past., 75, 84
- Mouwen, M., past., 72
- Mulders, A., past., 61, 94
- , J., kap., 73
- Muller, J. W. A., past., 4—6
- Fz., mr S., 169
- Munsterbilsen, Hendr. L. v., 103,
114
- Murat, Joachim, 11
- Musette O.F.M., Laurentius, gar-
diaan, 195
- Mutsaert, W., past., 89 ²⁴⁾
- Mutsaerts, J. B., past., 66
- Muyen, A., kap., 92
- Naeijen, Frans, 320
- Nagel Doornich, vrouwe Van, 196
- Napoleon I, keizer, 5, 11, 13—14,
17, 19—20, 29, 31, 36, 38—40,
42—44, 46, 158, 167, 215, 217—
218, 222—223, 225, 232, 235—
236, 238—239, 245, 249—250
- Napoleon Louis, 11
- Nas, Sophia, 185
- Nasalli, mgr I., paus.legaat, 237, 250
- Neercassel, Joannes, vic.apost., biss.
v. Castorië, 288, 354—355
- Nelis, mgr., biss. v. Antwerpen,
244
- Nelissen, J., past., 64, 90
- Neve, P. de, pr., 75
- Nicols, A., kap. ('s-Bosch), 76
- , Adr., past., (Helvoirt), 295
- Nicou O.Carm., Hub., 11
- Nielen, M., past., 61
- Nistelroy, Leon. v., pr., 109—110,
112—113
- Nood, N. F. de, adjunct, 77
- Noods, Ign., past., 90
- Noordeloos, P., 199—200
- Nijsten, Jac., kap., 96
- Ocke, past., 3
- Odendael O.F.M., J., vic.prov., 195
- Oirschot, Adr. v., 171
- , Constant v., 23
- , Dielis Dirks v., 258
- , J. v., 29
- Olifiers, Adr., kap., 88
- , Chr., past., 73, 93, 98
- Oliva, R., past., 67
- Oomen, Adriaan, pres. semin., 3
- Osch, Maria Anna v., 196
- Otterdijckx, Walterus, 354
- Otto IV, keizer, 116
- Outgaerden, G. v., past., 89
- Pansier O.F.M., Walterus, 183
- Paran O.F.M., Petrus, 183
- Pareta O.F.M., Mattheus a, gen., 169
- Pasquier, baron Etienne Denis, 29
- Paulaerts, Anth. Franc., 30
- Pauly O.F.M., Andreas, prov., 174
- Pauw, Henr. de, past., 276—279,
338—339, 342—347, 351, 354
- Pavort, H. J. v. d., notaris, 18
- Paymans, H., pr., 81
- , R., kerkm., 82
- Peeters, D., past., 78
- , G., past., 64
- , Lud., past., 85
- O.F.M., Theodorus, prov., 183,
195—196
- Pellemans, P., past., 67, 77
- Penninx, G., past., 64, 68
- , Lamb., past., 67
- , Wilh., past., 87
- Perrydem, G. v., kap., 61
- Pessers, G., past., 85
- , H., kap., 97
- , J. F., kap., 70
- Peten, Godefr., past., 296
- Peterssen, Roelof, pr., 104, 114
- Philips IV, koning, 186
- , Laurens, 254
- , Philips Laurensz., 254
- Pieck, 99

²²⁾ Schurjes V 719 : „Norberus Mon-
nar”.

²³⁾ Schurjes V 138 : „Mormentien”.

²⁴⁾ Schurjes V 405 : „M. Mutsaert”.

- Pietersen, Klaas, 71
 Piggen, A., kap., 71
 —, F., kap., 75, 79, 94
 Pius VI, paus, 142, 352
 — VII, paus, 8—9, 14, 19—20, 30,
 32—33, 40, 44—46
 Plas, Lenaert, pr., 104, 114
 Plaum, 347
 Pompen, G. D., past., 81
 —, W., kap., 98
 Poppel, A. v., 60
 Potkamp, Gerardus, vic.apost., 357
 Potter, J. F. de, kap., 76
 Prince, Th., kap., 70
 Prinsen, L. F., past., 68—69
 Pullen, E., kap., 58
 Putten, J. v. d., kap., 95
 —, Ren. v. d., past., 296
 —, Th. v. d., kap., 75—76
 Pijnenborg Jr., H., past. te Beek &
 Donk en St. Oedenrode, 59—60,
 87
 — Sr., H., past. te Oirschot, 60, 78,
 88
 Quesnel, P., 348
 Quirijns, Jacob Laureys, 102
 Raadt, J. de, 66
 Rabo, Johan baron, hoofdschout,
 360
 Raessens, Corn., past., 296
 —, H., past., 77—78, 86
 Randwijk, Margaretha v., 93
 Ravensteyn, E. v., pr., 75
 Raveschot, Hieronymus, past., 268,
 275, 277, 355, 360
 Reeck, Math. v. d., past., 85
 Reede, Adr. R. de, 164
 Repelaer, Ocker, minister, 222
 Requile O.F.M., Jacobus, 183
 Resen O.F.M., Petrus, deserv., 179
 Reuencamp O.F.M., Joannes, 183
 Reijers, A., adj.past., 68
 Reijn O.F.M., Jacobus v., 183
 Reijnders, A., past., 80
 Reijnerman O.F.M., Wilhelmus, 183
 Reinhout O.F.M., Joannes, 183
 Ridder, C. B. de, 114
 Riel, E.v., past., 88
 —, Henr. v., past., 296, 312, (338),
 340, 360
 —, W. v., kap., 72
 Rigouts, L., past., 88
 Rixtel, Gerardus v., 121
 —, Ywan v., 120
 Robert, wachmeester, 175
 Roche, P. A. de la, past., 71
 Roeffs, Joann. Franc., past., 296
 Roes, B., past., 5, 7, 12
 Rommens, J., past., 89, 94
 Roosmaelen O.F.M., Henricus v.,
 183
 — O.F.M., Joannes v., 183
 Rosa, R., kap., 72
 Rosmalen, J. D. v., kap., 76
 —, M. J. v., past., 95
 Rovers, Emond, schepen, 123
 Roy, B. de, past., 74, 93, 98
 —, Chr. de, past., 57, 89
 —, Hendrik Jzn. de, 256
 Rojacker, Joannes, past., 296
 Roijmans, Joh., past., 275
 Ruchlinus, rentm., 74
 Ruet O.F.M., Dominicus, gardiaan,
 183
 Ruyter, L. de, past., 67
 —, Peter de, kanunnik, 104—106,
 114
 Rijkevorsel, J. F. v., 224, 248
 Rijswijck O.F.M., Nicolaas v., 178—
 179
 Sage ten Broek, J. G. Le, 172, 193
 Sande O.F.M., Bonaventura v. d.,
 173, 178—179
 Sanden, Henr. v. d., past., 296
 Santen, Naleken v., 49
 Santfoort, Petrus v., 101, 113
 Santini, Vinc., internuntius, (348),
 352—353, 361
 Santvoort, E. v., kap., 94
 Sassen, mr J. H., 205, 244, 246
 Schacht, H., past., 77
 Schaerenborgh, M. A. v., kanunnik,
 193
 Scheffers, Goyaert Janssen, 113, 115
 —, Jan Janssen, drukker, 115
 Schenckels, Domin., rector, 103,
 105, 109
 —, 303
 Schepers O.F.M., Cornelius, 184,
 191
 Scheij, A., kap., 98
 —, J., past., 98
 —, N., past., 79, 93, 95
 Schinck O.F.M., Joannes, 183
 Schindelius, Christiaan, notaris, 254

- , Christiaen, pr., 254—255
 Schintrop, Jenneke Jans de, 257
 Schmerling, A. H., past., 89
 Schoenmakers, P., kap., 63
 Schouwenburg, J., past., 178
 Schrant, J. M., prof., 31
 Schrenen, Franciscus, pr., 184
 Schuers, L., past., 85—86
 Schuytser, Joost, pr., 104
 Schuyt, rentm., 55
 Schyndel, Adriaen J. G. v., 254, 258
 —, Aelke v., 256
 —, Antoon v., 255
 —, Catharina v., 254
 —, mr Christiaen v., 254
 —, mr Cornelis v., 257
 —, Elisabeth v., 257
 —, Geertruid v., 256—257
 —, Heylwich v., 256
 —, Hubert v., prior, 255
 —, Iacoba v., 256
 —, Jan Daniels v., 256
 —, Jan Goossens v., 258
 —, Jan Rutgersz. v., 255
 —, Jenneke Adr. Rutg. v., 255
 —, Joh. v., past., (323), 358
 —, Leonardus v., 254, 256—257
 —, mr Leonardus v., past., 257—259
 — O.F.M., Richardus v., 168, 174
 —, Roelant v., 257
 —, Roelof Lenaertsz. v., 257
 —, Rutger v., prior, 255
 —, Willem v., 256
 —, Zacharias v., 256
 Schyndel-v. Uden, Maria v., 195
 Sebaste, aartsbiss. v., zie: Petrus Codde
 Segers, G., kap., 94
 Sellius, Gerard, rector, 103, 105, 109
 Sengers, Henr., burgem., 180
 Sichmans, Nicolaas (1), abt v. Postel, 275, (330), 338, 354—355, 358, 360
 —, Nicolaas (2), past. en deken, 273—275, 295, 309, 333—334, 339—340, 358, 360
 Sint-Truiden O.Cap., Jacobus v., 178, 298
 Sleenhoff, H., 175
 — O.F.M., S., 175
 Sleuwens, Paulus, past., 267, 296
 Sleurs, I., ass., 78
 Sluys, past. v. d., 3, 11
 Smarius, J., kap., 72
 —, W., kap. 94
 Smculders, B. J., kap., 63
 Smits, Dr C. F. Xav., 43
 —, Jac., past., 296
 —, J. H., reg.seminarie, 36, 38—39, 43, 217—218, 225, 246, 248
 —, S., past., 95
 Smittens, H., past., 67, 85
 Smulders, Barth., past., 75
 Son, Henr. v., schepen, 123
 —, mr P. S. v., 224
 Sonsbeeck, v., 99
 Spengler, L., 193
 Spiering (v. Aelburg), fam., 258
 Spierings, Abr. J., past., 58
 —, Ant., past., 81—82
 —, H., kap., 61
 —, Joh., past., 72, 76—77, 87
 Spina, Phil. a, kapitteldeken, 104, 114
 Spinelli, apost.nuntius, 352
 Sporenberg, Daniel, kap., 217
 Spranck, Hendr. Jzn. v. d., 258
 Sprangers, A., past., 70, 90
 —, P. J., kap., 76
 Sprong, Ign., past., 94
 Spijkermans, Jacobus, kanunnik, 276—277, 342
 Spijkers, H., kap., 76
 Staessens, J., abt, 80, 95
 —, W., past., 19, 31, 34, 37, 41—43, 45—46, 77, 93, 203, 216, 218—219, 221, 225, 245
 Stafford, J., past., 4—7, 10, 12
 Stakenborch, Fr. kap., 94
 Steenhuysen, Jan, 75
 Stenot, Siardus, past., 90
 Stercken, Rudolph, kap., 295
 Steurwen, G., past., 79, 83²⁵⁾
 Steyackers, Guil., past., 79
 Steyaert, Martinus, apost.vic., 264—268, 284, 286, 289, 302, 308, 317, 356
 Stoppel, F. J., 193
 Stormans, J. F., past., (66), 91
 Straeten, Catelyn v. d., 258
 Strjebos, J., past., 79, 86
 —, P., past., 69—70
 Styrum, rentm. v., 87
 Surllets, R. de, 176

²⁵⁾ Schuytes V 34. „v. Hurwen“.

- Susteren, Abraham v., 255
 —, Adriana v., relig., 256
 —, Frans v., 255
 —, Gijssbert v., 255
 —, Helena v., 256
 —, Hendrik v., biss., 256
 —, Henri v., 255
 — S.J., J. B. v., 256
 —, Joanna v., 256
 — S.J., Martin v., 256
 —, Melchior v., 256
 Suys, P. D., past., 70, 82
 Suyskens, G., kap., 76
 Swaans, Arn., kap., 217
 —, W., kap., 88
 Sweets, Quirina Magdalena, 196
 Swinkels, Alypius, kanunnik, 314, 357
 —, J., kap., 79
 —, L., past., 64, 98
 Swolfs, Henr., deken, 273, 295, (323), 340, 358—359

 Taabe, Mej., 180
 Tabbets, G., past., 77—78
 —, P., past., 73, 81
 —, W., past., 88
 Tallon, G., past., 89
 Teeuwens, B., past., 79
 Tempelaer, rentm., 56, 97
 Tengnagel, rentm., 75
 Testa, Dominicus, 34
 Theunisse, M., 45
 Thiel, Th. v., past., 60
 Thonis, Elisabeth Abr., 255
 Thoor O.F.M., Bernardus v., 183
 Thoorenburg O.F.M., Jacobus, 183
 Thijs, Isfridus, kap., 85
 Thyssens, W., past., 61, 79
 Tibaut, G., pr., 65
 Tibosch, Arn., adv., 360
 Tiel, v., 174
 Tielemans, S., kap., 97
 Timmermans, A., past. (Eindhoven), 67
 —, A., past. (Liempde), 79²⁶⁾
 —, Domin., past., 96
 —, Jos., past., 65, 90, 95
 Tinnenbroek, H., past., 72, 79, 97
 Tolinx, Walburgis, 255
 Tombes, Des, 92
 Torrentinus, Anth., rector, 103, 105

 109
 Toten, Ioh. Weinerus, past., 165—166
 Trecke O.F.M., Paulus, 196
 Trix O.F.M., J., 180
 Tiuden O.Cap., Jacobus v. Sint, deken, 178, 298, 323, 355, 358
 Tulder, Fortunatus v., past., 78
 Turck, rentm., 54
 Turnhout, mr Jan Lantfort v., 104—105
 Tuyt, Cecilia v., 252
 Tyle, Johannes de, 123
 Typoets, Anna, 255

 Uden, Gerardus v., past., 296, 314
 —, Maria v., 195
 Uyen, G. A., past., 86

 Valkenburg, Elisabeth v., 257
 —, mr Joseph v., 257
 Vechel, Aert v., pr., 102—104
 —, Jan Joost v., 255
 —, H. Leonardus v., 257
 —, Theodoia v., 257
 —, Walterus v., past., 296
 Vegelen, rentm. v., 65
 Velde, J. F. v. d., prof., 129
 Velde de Melroy, mgr J. B. R. v., 1—3, 10—13, 42, 201, 241, 244, 250
 Velden, C. v. d., kap., 69
 — O.F.M., Henricus v. d., vic apost. 184
 Velters, kwartierschout, 90
 Ven, Arn. v. d., kap., 84
 —, Franc. v. d., past., 57
 —, Henr. v. d., kap., 95
 —, Hyacinth. v. d., past., 58, 83
 — O.F.M., Michael v. d., 183
 —, P. v. d., kap., 79
 —, mgr W. v. d., biss., zie: Wilhelmus
 Venner, Willem de, 174
 Venrooy, A. v., past., 69, 96, 98
 —, J. v., kap., 76—77
 Verbeek O.F.M., Beda, 167, 198
 Verberck, G., kap., 94
 Verbolt, Nicolaa, 48
 Verepeus, Simon, rector, 105, 109
 Vergouwen, H., past., 71, 89
 Verheyen, A. G., maire, 224, 245
 —, F. X., griffier, 249
 —, J. B., 4—6

²⁶⁾ Schurjes IV 697. „Justinus T.”

- , P., past., 85
 Verhoeven, Adam Ant., past., 82, 96
 —, Adr., past., 72, 90
 —, E., past., 63
 —, H., past. (Berlicum), 61
 —, H., past. (Geffen), 69, 86, 90
 —, Judoc., past., 90
 —, P., past., 72, 89
 —, mr, 224
 Verhofstadt, Joannes, past., 296
 —, Servatius, pr., 296
 —, Thomas, deken, 295, 300, 314, 340, 347, 354—356, 359
 Verhoysen, P., past., 64, 73
 —, mr P., adv., 201—202, 243
 Verlenius, Jeron., rector, 105, 109
 Verleys, Adam, kap., 97
 Vermeiren O.F.M., Josephus, 133
 Vermeulen, S.D., kap., 80
 Versantvoort, A., past., 65, 82
 Verschueren, Gerardus, deserv., 267, 270—271, 296, 304, 308—312, 314, 319, 358
 —, Godefr. J., past., 71
 —, Henr., past., 265
 Versleijen, Steph., past., 90
 Verstraten, Jac., past., 91
 Verstijlen, Ambrosius, past., 90
 Vervlassen, R., past., 73 27)
 Vervoldeldonck, A., past., 85
 Vervorst, Guil. P., past., 66, 75, 98
 —, zie ook : v. d. Vorst
 Verwau, Adr., 254
 Veth, A. de, past., 69, 84, 92
 Veughts, Steph., kap., 295
 Vinck, T. F., kap., 71
 Vincqx, Gilbertus, past., 329, 359
 Visscher, Gaspar de, past., 95
 Vissenaken, Jan Goossens v., 103
 Vissers, J., kap., 18, 20, 22—24, 35
 Vladeracken, Chr. v., rector, 103, 105, 108—109
 Vlaminx O.F.M., Franciscus, 179
 Vlied, A. v. d., past., 71
 Vliert, P. J. v. d., pr., 75—76
 Vlodrop, C., past., 66
 Vlijmen, Jan v., pr., 102—103
 — v., zie ook : Kievits v. Vlijmen
 Voet, W., past., 97
 Vogels, G., past., 61, 87
 Vogelsanck O.F.M., Petrus, deserv., 178
 Vollenhoven, J., kanunnik, 88
 Vooght, Wilh. A. de, past., 57, 98
 Voogt, L. de, kap., 66, 72
 Voort, Egidius v. d., past. (bijge-naamd „Heezius”), 266—274, 276, 279, 289, 293, 296, 298, 302—304, 306, 309—311, 315, 319, 321—324, 327, 334—335, 337—338, 340—341, 347—349, 351, 354, 356—359
 —, J. v. d., kap., 84
 Vorst, Gijsb. v. d., kap., 61
 —, Jud. v. d., past., 61—62
 —, zie ook : Vervorst
 Vos, G., past., 65, 67, 85, 94
 — O.F.M., Gasparus, 183
 —, Th., past., 295
 Vosberg, A., past., 88, 97
 Vosmeer, Sasbout, apost.vic., 171
 Vredenburg, Jhr E. v., gouv., 235, 238
 Vredevelt, past., 3
 Vriens, Corn., deken, 296, 340
 Vries, Jan de, 196
 —, P. de, 75
 Vroom O.F.M., Corn. de, prov., 177
 Vuchts, Nic., kanunnik, 111, 115
 Wael, A. de, past., 66
 Waerden, G. v. d., past., 313
 —, Pieter v. d., 95
 Wagtelaars, A., past., 57
 Walraven, mr. Frans, 257
 Wamel, v., 300
 Wanroy, G. Ign. v., past., 72
 Water, Peter v. d., kanunnik, 106, 114
 Waterhalen, Katharina de, 125
 Watrin, Jac., past., 70, 94
 Wau, mr Cornelis v. d., 257
 —, Goswin Jzn. v. d., 258
 —, Jan v.d., 258
 —, Jenneke v. d., 258
 Waude, Adriaan v. d., 254
 —, Goswin v. d., 258
 —, Hendrik v. d., 258
 —, Peter v. d., 258
 —, Willem v. d., 258
 —, Wouter v. d., 258
 —, zie ook : v. d. Wouwe
 Weert, Gerard de, 125—126
 —, Wilh. de, 125—126

27) Schuytes IV 128 : „Joann Franc Ver-
 vlassen”.

- Weerts, Norbertus, 360
 Wees, Gerrit v., 49
 Wellens, A., kap., 76
 —, J. past., 82, 98
 —, mgr J. Th. J., biss., 244, 248
 —, Marc., past., 68, 80
 Welte, Joannes, kap., 296
 Werts, S., past., 60, 83
 Wespen, Ant. v. d., past., 86
 Weyer, J. H. v. d., kap., 63, 78
 Weytens, J., past., 62, 88
 Wiel, Aert v. d., 112—113
 Wielen, G. A. v. d., pr., 71
 Wielick, Th. v., kap., 94
 Wil, L. v., kap., 94
 Wilhelmus v. d. Ven, biss., 186, 195
 Willem I, graaf v. Holland, 116
 — I, koning, 167, 170, 187, 191,
 217, 221—222, 225—226, 235 vlg.,
 240 vlg., 249
 — I, prins v. Oranje, 176
 — II, koning, 197
 — III, stadh.koning, 173, 167
 Willems, J., kap., 75
 —, Jan, 256
 Willemssen, Cath. Loy, 113
 Willigen S.J., Aloysius v., deken,
 182
 Wintelroy, Jan v., rector scol., 102,
 114
 Winter, S. de, past., 71—72
 With, A. de, past., 81
 Witz, Josué, 172, 193
 Wolfs, 's, zie : Swolfs
 Wouters, Ant., past., 83—84
 Wouters, C., kap., 87
 —, Henr., 112
 — O.F.M., Waltherus, 183
 Wouwe, Bernard v. d., 258
 —, Jan v. d., kwartierschout, 258
 Wouwe(r), Jan Jansz. v. d., 258
 Wuytiers, Barchman ; Jans. biss., 53
 Wijnants, Adr., past., 340, 354, 361
 Wynderen, S. v., pr., 75
 Wijs, Fr. A. de, past., 43, 217—218
 —, Henri de, 224, 231, 246, 248—
 250
 Wijtens, Bern., past., 65, 88
 Zeeland, W. v., kap., 69
 Zeeuw, M. de, kap., 81—82
 Zender, Benedictus, abt, 275
 Zeris, Yke Willems, 257
 Zoete de Laeck v. Villens, jhr
 Alexander, (312), 357
 Zutphen, Catharina v., relig., 255
 —, Daniel v., 255
 —, Daniel H. G. A. v., 254—255
 —, David v., 255
 —, Elisabeth v., 255
 —, Gerard v., 255
 —, Gijsbert v., 255
 —, Jenneke v., 255
 —, Margriet v., 255
 —, Maric v., 255
 Zuylen, Rogier v., past., 90
 Zwijsen, mgr Joannes, 159, 169—
 170, 176, 197

Register van plaatsnamen

- Aalst, 57, 296
 Aarle, 118, 121
 Aarle-Rixtel, 57, 296
 Acht, 58
 Aerschot, 314
 Afferden (Gld.), 179
 Agatha, Str —, 188, 191
 Aldenbiesen, 345
 Alem, 58, 295
 Alphen (Gld.), 178—179
 — (N Br.), 58
 Altforst, 178—179, 188
 Amiens, 18, 20, 43
 Ammerzoden, 160, 178, 195
 Amsterdam, 2, 4—7, 10, 12, 30, 256
 Antwerpen, 17, 22—24, 27, 35, 44,
 113, 141, 146, 171, 177, 217, 244,
 246, 248, 256, 259, 291, 319, 358
 Appeltern, 178—179, 188
 Arendonk, 117—118, 121, 129, 303,
 306, 322—323, 328, 349, 356
 Arnhem, 5
 Asperen, 114
 Assendelft, 355
 Assisje, 360
 Asten, 58—59, 80, 127—128, 264,
 267, 270, 280, 287, 289, 295—296,
 304, 309—310, 323, 330, 333, 336,
 340, 342, 349, 355—357, 359, 361
 Averbode, 78, 149, 161, 291, 344

 Baardwijk, 160, 331
 Baelen (B), 323—324, 359
 Baerle, 323—324, 349
 Bakel, 59, 219, 295, 350
 Balgooy, 179, 181
 Batenburg, 179
 Beek, 59, 296
 Beek en Donk, 59—60
 Beers, 60
 Berchem, 60, 165, 251—253, 295,
 350
 Berg, 160
 — groothertogdom, 5, 11
 Bergeik, 60—61, 297, 355, 360

 Beigelen, 127
 Bergen (B), 171
 Bergen-op-Zoom, 100
 Beilicum, 61
 Berne (abduj), 149, 161, 256, 261,
 344
 Best, 61, 340
 Beugen, 61
 Binderen (abduj), 116—129 passim
 Blaathem, 70, 273, 309, 360
 Bladel, 61—62
 Boekel, 166
 Bokhoven, 160
 Bommel, 193, 328
 Boontendael (B), 187
 Borkel en Schaft, 62, 296
 Boorneer, 188, 191
 Bortel, 17—18, 24, 26—29, 43—44,
 62—63, 97, 99, 140, 171, 217, 246,
 295, 306, 323, 335
 Breda, 3, 12—13, 17, 19, 36, 43, 100,
 145—146, 209, 227, 234, 244,
 248—249, 323
 Breugel, 63, 276, 338—340
 Brugge, 255—256, 288
 Brussel, 86, 122, 125, 154, 170, 176,
 182—183, 187, 204, 259, 262, 264,
 278—279, 282, 300, 306, 341, 345,
 347, 352—353, 356, 360
 Budel, 63, 296, 301, 315, 317—318,
 351, 357

 Casteren, 86
 Cortessem (B), 358
 Cranendonck, 63—64
 Cromvoirt, 64, 74
 Cuyck, 64, 71, 100

 Deest, 179
 Delft, 171—172
 Dennenburg, 188
 Deurne, 64, 127—129, 296
 Deursen, 180, 186, 188, 191, 350
 Deventer, 4—6, 357
 Diessen, 57, 64

- Diest, 129, 257—259
 Diphther, 65, 166, 276, 296, 339, 360
 Dommelen, 65, 95
 Donk, 59
 Dordrecht, 109—110, 112—113
 Douai, 101, 113
 Dreumel, 178—179
 Driel, 160, 178
 Drunen, 65—66, 97, 242—243
 Druten, 179
 Duizel, 66, 277, 280, 328, 343, 354, 361,
 Dungen, den, 66, 178, 313, 336, 352, 354
 Dussen, 160
 Dyon, 217
 Echternach, 56, 60, 67, 97, 275, 279—280, 286, 292, 324, 327, 330, 333, 350—351, 358
 Eckart, 66
 Eerde, 66, 91
 Eersel, 67, 265—266, 275—280, 284, 287, 289, 318, 327—328, 330—331, 333, 337—339, 341—351, 354, 358, 361
 Eindhoven, 58, 67, 92, 99, 266, 269, 273, 285—286, 295—296, 299, 309, 311, 313—314, 322—323, 328, 333—336, 339—340, 344, 351—352, 354, 358, 360—361
 Eloy, St (B.), 257
 Elschot, 258
 Empel, 67, 296
 Enschor, 67—68
 Erp, 68, 165—166, 273, 296, 323, 334, 356
 Esch, 68, 295
 Escharen, 68
 Floreffe (B.), 80, 121, 261, 355—356
 Fontainebleau, 29
 Fulda, 49
 Gassel, 68—69
 Geertruidenberg, 257, 355
 Geffen, 69, 328, 336
 Geldrop, 69, 295
 Gemert, 68—69, 160, 163, 165, 274, 295—296, 341—342, 345, 347, 351, 354, 361
 Gemonde, 63, 67, 70, 295
 Gerwen, 70, 86, 296
 Gestel en Blaaithem, 70, 273, 295, 309, 334—335, 360
 Gheel, 141, 145—146, 246, 251, 305, 349
 Gourle, 70—71
 Grave, 2—3, 11, 71, 89, 100, 209
 Gravenhage, 's, 1—3, 11, 47, 51—52, 131, 133, 168, 233, 262, 278—279, 300, 302, 316, 346, 357
 Gravenwesel, 's, 256
 Groenendaal (B.), 331, 360
 Groesbeek, 178
 Groningen, 48
 Groot Linden, 71
 Gulik, 162—163
 Haaren, 57, 59, 72, 85, 116, 244, 248
 Haarlem, 3—4, 195, 353
 Handel, 186, 295
 Hanenberg, 257
 Hanswijk (B.), 315, 357
 Hapert, 71
 Haps, 72
 Hardsteeg, 160
 Haren, 174, 186, 188, 190—192, 251—252
 Hasselt, 259
 Hatert, 179
 Hedel, 160
 Hees, 179
 Heesch, 72, 86, 179, 328, 336, 358—359
 Heeswijk, 65, 73, 165—166
 Hecze, 72—73, 93, 266, 268—270, 273, 293, 296, (302—304, 306, 309—311, 315), 317—318, (319, 321), 322, (323), 334, (335), 338, 340, 347—348, 353—356, 361
 Heilisseem (abdij), 291, 355
 Heinis (onder Rosmalen), 123, 129
 Helmond, 73, 80, 116, 120—122, 125—127, 199, 201, 266, 271, 273, 280, 286, 295, 302, 306, 309—310, 314—315, 323, 328—329, 332—333, 351, 354, 356—357, 360
 Helvoirt, 73—74, 295
 Herlaer (seminarie), 3, 7, 31, 44, 218
 Hernen, 178—179
 Heipen, 165
 Hertogenbosch, 's, (stad of Meierij) 3—4, 11, 13, 17—19, 23, 25, 29—31, 37, 41—47, 52, 55—56, 59,

- 62—63, 66, 74—78, 81—82, 84, 92, 99, 101—115, 122—123, 125—129, 143—145, 147—148, 154, 163—164, 170, 179—180, 188, 195—196, 199—261 *passim*, 270, 273, 278, 282—283, 287, 301—303, 306—308, 319, 321, 327, 332—333, 340—341, 345, 350, 352—360
- Hertogenbosch, 's, (bisdom of vicariaat), 16—17, 19, 21—22, 27, 38, 43, 45, 54, 56, 62, 65, 69, 75, 77, 82, 85—86, 90—91, 96, 129—136, 140—141, 143, 146, 152, 154, 159—160, 162, 170, 185, 199, 204—205, 211, 217, 233, 235, 253, 260—361 *passim*
- Heusden, 160, 329, 340, 355, 359
- Hilvarenbeek, 77—78, 295, 323, 330, 351, 358—360
- Holtmeer, 186
- Hoogeloon, 71, 249
- Hoogemierde, 78
- Horn, 354
- Horsen, 178—179
- Hulsel, 78
- Hurwenen, 160
- Ingolstadt, 50
- Jeruzalem, 313
- Kaatsheuvel, 78
- Kalkar, 49
- Kamerijk, 17—18
- Keizersbos (Norbertinessenklooster), 286, 354
- Keppel, 360
- Kerk-oerle, 88
- Kersbeek (B.), 129
- Kessel, 79, 83, 336
- Keulen, 292, 298, 355, 357
- Kleef, 11
- Kortrijk, 256
- Laeken, 236
- Lagemierde, 79, 280
- Leende, 72—73, 79, 93, 260, 264, 266, 269—270, 277, 293, 296, 300, 302—303, 315, 335, 338, 340, 343, 347—348, 350, 352—355, 357—359, 361
- Lecwarden, 48
- Leeuwen, 179
- Leeuwen-Boven, 179
- Leiden, 2—3
- Leur, 179
- Leuven, 47, 89, 117, 128—129, 135, 140—141, 145, 186, 198, 251, 266—267, 276, 289, 293, 303, 314, 337, 345, 352, 356, 358
- Liempde, 61, 79, 273, 295, 323, 329, 358—359
- Lier, 265, 269—270, 298—299, 310, 313, 324, 358—359
- Lierop, 79—80, 280, 328—329, 332, 341, 359
- Lieshour, 80, 280, 355
- Lissel, 80
- Linden, Groot —, 71
- Lith, 44, 81, 175
- Lithoyen, 81, 179
- Lommel, 81, 235, 265—266, 272, 280, 284, 287, 289, 318, 325—326, 329—331, 333—334, 338, 356, 359—360
- Loo, het, 12
- Loon-op-Zand, 81—82, 99
- Luik, 81, 83—84, 114, 118, 121, 140, 145, 162—165, 175, 177, 183—184, 186, 268, 298, 355
- Luiksgestel, 268, 296—298, 355
- Maarheeze, 80, 83—84, 91—92, 296
- Maasbommel, 176, 178—179, 188
- Maashees, 313—314, 317
- Maastricht, 77, 171, 175
- Made, 160, 306
- Maren, 79, 83, 328, 336
- Mechelen, 17, 20—27, 35, 44, 47, 141—142, 146, 150, 179, 193, 215, 245, 264, 267, 269, 273, 299, 307, 312, 319, 321, 332, 335, 337—339, 349, 351, 356—359, 361
- Meerveldhoven, 84, 295
- Meerwijk, 67
- Megen, 3, 43, 167—198 *passim*, 251—252, 261, 266, 286
- Merxem, 256
- Michielsgestel, St., 23, 44, 84, 141, 255, 323
- Middelbeers, 84, 95
- Mierlo, 84—85, 117, 200, 356
- Mill, 85
- Miskom (B.), 123, 129
- Moergestel, 57, 85
- Mol (B.), 289, 322—323
- München, 50
- Munster, 44, 147, 233, 352, 355

- Nederasselt, 179
 Nederwetten, 85, 355
 Neerbosch, 179, 181
 Neerloon, 85—86
 Netersel, 62, 86
 Nieuwkuyk, 87—88
 Niftrik, 181
 Nistelrode, 86, 165—166, 295
 Nuland, 87, 296
 Nunen, 70, 86—87, 296, 340, 357, 360
 Nijmegen, 42, 47—51, 181, 209

 Oedenrode, Sr., 87, 114, 117, 129, 265—266, 268, 280, 283—284, 287, 289, 299, 318, 328, 330—331, 333—334, 338, 341, 360
 Oerle, 87—88, 280, 341, 361
 Oirschot, 61, 88, 95, 98—99, 114, 258, 295, 323, 329, 340, 351, 359
 Oisterwijk, 65, 85, 89, 99, 112—113, 256, 258
 Olland, 129
 Olmen (B.), 361
 Ommel, 58, 92, 264, 295, 304, 328, 342, 352, 356, 359, 361
 Onsenoort, 88, 256, 314
 Oostelbeers, 88—89
 Oploo, 89
 Orthen, 44, 89—90, 273, 300, 321, 323, 334, 340, 351, 355, 358—359
 Oss, 43—45, 60, 72, 90, 126, 165, 266, 286, 295, 299—300, 314, 323, 340, 347, 350—351, 356, 358—359
 Oudheusden, 160, 273, 359
 Overasselt, 179, 181
 Overloon, 90
 Oyen, 186, 345, 354

 Parck (abdij), 291
 Parijs, 18, 20, 25—29, 35, 43—45, 53
 Pelt, 258
 Poppel, 322—323, 360
 Postel, 73, 80, 118, 121, 129, 149, 161, 185, 261, 264—270, 272—292, 297—299, 301—302, 305—307, 311—312, 314, 317—318, 322—323, 326—336, 338—342, 344—350, 354—357, 359—361
 Puiflijk, 178—179, 186

 Raamsdonk, 160
 Ravenstein, 3, 43, 140, 145, 162—165, 169, 182, 190
 Réthy, 304, 323, 356
 Reusel, 90, 280, 328
 Riel, 90
 Riethoven, 90, 358
 Rixtel, 127, 129
 Roermond, 11, 13, 86, 146, 178, 186, 201, 259, 303
 Rome, 7, 14, 34, 43, 49, 52—53, 131—132, 151, 160, 183, 198, 237, 245, 253, (262), 271, 289, 292—293, 298, 305—306, 317, 327, 329, 334—335, 357
 Rosmalen, 89—90, 123, 257
 Rossum, 58, 83
 Rotterdam, 3, 48
 Rijkevoort, 91

 Sambeek, 91
 Schaft, 62
 Schaijk, 163
 Schoonhoven, 109—110
 Schijndel, 7, 11, 16—17, 26, 30, 42—43, 45—46, 91, 130, 140—141, 211, 220—221, 234, 246, 258—259,
 Sebaste, 316, 353, 357
 Soerendonk, 80, 83, 91
 Soestdijk, 179
 Soeterbeek (klooster), 92
 Someren, 80, 92, 127, 262, 265—268, 270, 280—282, 284—292, 296, 299, 301, 304—305, 308—312, 315, 317, 320, 327, 329—330, 333, 335—336, 340, 342, 355—356, 358
 Son, 92, 296
 Steenberg, 100
 Steensel, 92, 280
 Sterksel, 80, 83, 92
 Sripshout, 93, 296
 Stratum, 74, 93, 296
 Strijp, 93, 272, 322, 324, 326, 340, 344, 358

 Tiel, 123
 Tienen (B.), 122—123, 129
 Tilburg, 17, 43, 57, 84, 93—94, 99, 197, 258
 Tongelre, 94, 117, 122, 129, 296, 340
 Tongeren, 361
 Tongerlo, 56—57, 65—66, 81, 94, 149, 151, 161, 257, 261, 291, 305,

- 311, 314, 344, 356, 360
 Trente, 147—148, 159, 205, 207
 Truyen, St. 198
 Turnhout, 22, 269, 322, 324
- Uden, 162, 165—166, 174, 188, 191
 Udenhout, 73, 94, 243
 Utrecht, 6, 12, 170, 179, 195, 256,
 353, 357
- Valkenswaard, 65, 95, 296, 303, 314,
 352, 355—357
 Veghel, 43, 95, 165—166, 314, 323,
 329, 355—356, 359—360
 Veldhoven, 95, 280, 299, 328, 340—
 341, 355
 Velen, 185
 Velp, 163—164, 174, 188, 191
 Venray, 196
 Vessem, 95
 Vierlingsbeek, 96
 Villers, 119, 129
 Vincennes, 18—19, 27, 44
 Vlierden, 96, 296
 Vlissingen, 14, 42
- Vlijmen, 160, 256
 Vught, 96, 258, 295
- Waalre, 67, 96—97, 296, 350
 Waalwijk, 57, 97, 273, 306
 Wageningen, 49
 Wamel, 179
 Wanroy, 97
 Warmond, 4
 Waspijk, 160
 Weert, 67, 170, 196, 261, 272, 310,
 317, 322, 350
 Well, 178, 191
 Westelbeers, 84
 Westerhoven, 97
 Winsen, 191
 Wintelre, 98
 Woensel, 58, 98, 296
 Wychen, 179
- Zaltbommel, 160, 299, 355
 Zand-oerle, 87—88
 Zeelst, 98, 295, 344, 354, 361
 Zevenbergen, 160, 179
 Zwaluwe, 160

Register van zaken

- Abdij van Binderen, 116—129
 — van Postel, 260—361 *passim*
 — van Tongerlo, 56—57, 261
 Accijnsen (vrijstelling v), 101—115
 Archief der Minderbroeders te Me-
 gen, 167—198
- Ballingschap Antonius v Alphen,
 17—30, 215 vlg
 — Antonius v Gils, 217—218
 Bekerijng Sophia Alberts te Hel-
 mond, 278, 301—303
 Brieven pous Pius VII, 33—34
 Breviergebed, 53
 Briefwisseling Antonius v Alphen,
 17—29, 34—42
- Clerus in de Meierij v 's-Hertogen-
 bosch, 57—98, 295—296
 — (seculiere contra reguliere),
 260—280 en Bijlagen 281—361
 Commissie tot regeling v d R K
 Eredienst, 4—5
 Concordaat tussen Postel en sec
 clerus Bossche vicariaat, 267—
 268, 272—274, 326—335
- Decreten, zie Kerkelijke Decreten
- Familie Canis(ius) te Nijmegen,
 47—51
 — v Schijndel te 's-Hertogenbosch,
 254—259
- Jezuïeten-missie te Nijmegen, 47—
 51
 Jurisdictie over de kapellen in het
 land v Ravenstein, 162—166
 Jurisdictiebrieven v d Minderbroe-
 ders, 183
- Kerkelijke decreten v Napoleon I,
 dd 30 Dec 1809 223, 226,
 232—241 *passim*
 dd 26 April 1810 19
- dd 8 Nov 1810 en 6 Jan 1811
 223, 235
 Kerkelijke Zaken in de Meierij
 (1648—1794), 52—100
 — in de stad 's-Hertogenbosch,
 199—250
 — in het Bossche Vicariaat,
 - in de jaren 1673—1720 260—
 280, (Bijlagen 281—361)
 - in de jaren 1797, 1804, 1814
 130—161
 - tijdens de overheersing v Napo-
 leon I 13—46
 - tijdens koning Lodewijk Napo-
 leon, 1—12, 215
 Kerkfabrieken te 's-Hertogenbosch,
 222—241
 Kerkgebouwen te 's-Hertogenbosch,
 203
- Latijnse School te 's-Hertogenbosch,
 101 vlg
 — te Megen, 167—168
- Minderbroeders te Megen, 167—
 198
- Napoleontische troebelen, 13—46,
 215—229
- Parochie-indeling te 's-Hertogen-
 bosch, 21—212
 Parochieele zorg door seculieren of
 regulieren?, 260—361
 Patronaatsrecht, 57, 263 vlg, 281
 Plakkaat v 1730 betr uitoefening
 v d R K Godsdienst, 233
 Plakkaten tegen de Katholieken,
 52—57
 Pius v Leuven, 251—253
 Privilegebrieven der abdij Binderen,
 116—129
- Reglement voor de Kerkfabriek v
 d Sint-Jan, 228—229

Sint-Janskerk te 's-Hertogenbosch,
74, 202—241 passim
Vicariaat 's-Hertogenbosch, zie :
Kerkelijke Zaken

Weerstandskas door de seculiere
clerus opgericht, 336—337

Drs H. J. A. M. SCHURINK